

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

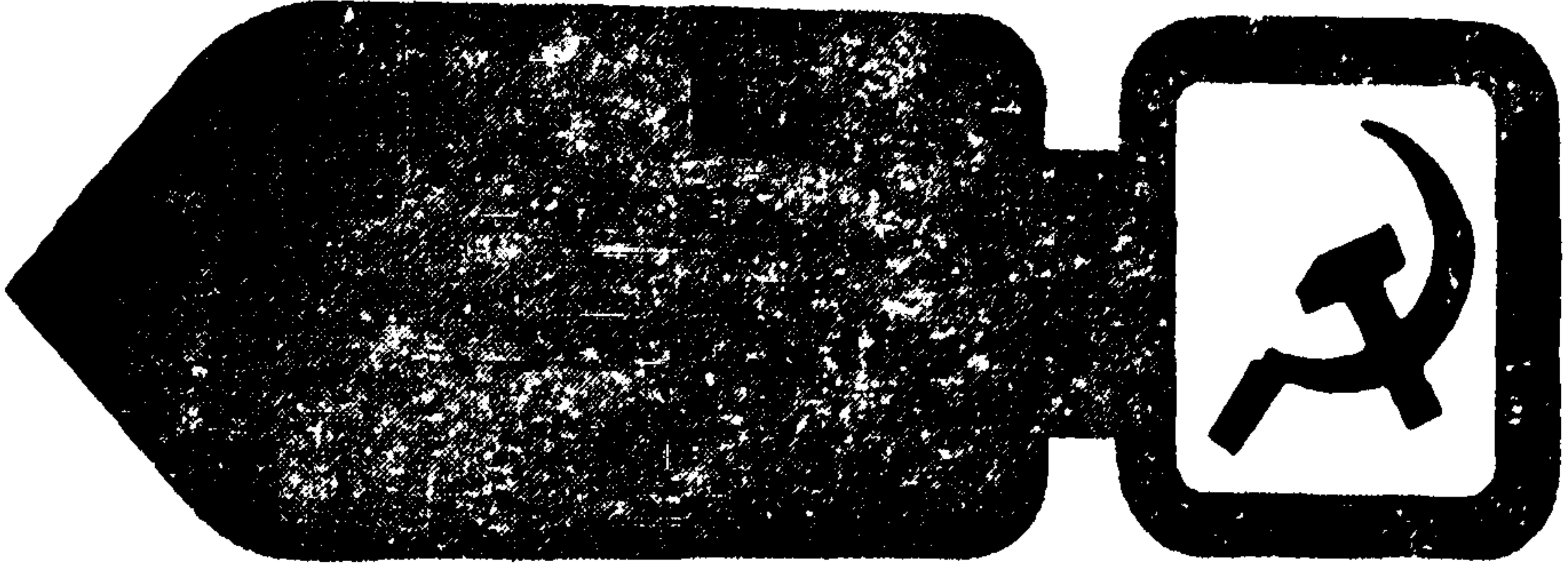
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ULUSLARARASI POLİTİKA

CİLT .1

Hans J. Morgenthau

TÜRK SİYASİ İLİMLER DERNEĞİ YAYINLARI

ULUSLARARASI POLİTİKA – CİLT I

H. J. MORGENTHAU

Çevirenler : Baskın ORAN ve Ünsal OSKAY

Sevinç Matbaası, - Ankara 1970

ULUSLARARASI POLİTİKA

Güc ve Barış Mücadelesi

İngilizce
Dördüncü Baskı

Yirmi birinci yayımdan

Türkçe Birinci Baskı

HANS J. MORGENTHAU

CHICAGO ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLİM PROFESÖRÜ

New York

ALFRED. A. KNOPF

Borzoi Book, Alfred A. Knopf, Inc.
Copyright, 1948, 1954, 1960, 1967, by Alfred A. Knopf Inc.

1949 baskısı, sekiz yayın.
1954 baskısı, gözden geçirilmiş ve yeniden dizilmiş beş yayın.
1960 baskısı, gözden geçirilmiş ve yeniden dizilmiş yedi yayın.
1967 baskısı, yeniden gözden geçirilmiş ve dizilmiştir.

Bu kitap, Ayrım Altı'ya kadar Ünsal OSKAY, Ayrım Altı'dan itibaren de Baskın ORAN tarafından çevrilmiştir.

BABAMIN ANISINA

DÖRDÜNCÜ BASKIYA

Ö N S Ö Z

Bu baskıya da, daha önce yapılan ikinci ve üçüncü baskılarla aynı amaç düşünülerek girilmiştir: kitabı günün gereklerine uygun bir zindeliğe kavuşturmak, ve kavram ve teorik önerilerini arıtmak. Kitabın yeniden yazılan ve gözden geçirilen başlıca bölümü Birleşmiş Milletlerle ilgili olanıdır. Bu bölüm, hem Birleşmiş Milletlerin son yıllardaki gerilemesi, hem de Güvenlik Konseyi ile Ekonomik ve Sosyal Konseyin bileşimi, seçimi ve oylama süreci konularında yapılan Anayasa değiştirgeleri (tadilâtları) açısından yenilenmiştir. Kitabın kavramlarını ve teorisini arıtmak için emperyalizm, prestij, çekirdeksel savaş, ve ittifaklarla ilgili kısımlara önemli ekler yapılmıştır. Silâhsızlanmadan ayrı olarak silâhların denetimi konusunda ayrı bir kısım katılmıştır. Herzamanki gibi, az da olsa, kitapla ilgili olarak yapılan ciddi eleştirilerden ve bu eleştirilerin tahlillerinden yararlanma fırsatı buldum; bu arada Kenneth E. Boulding'in eleştirisini (**Journal of Conflict Resolution**, C. VIII, No. 1 (Mart 1964)) özellikle belirtmek isterim.

Benim, uluslararası politika konusundaki kuramsal yaklaşımım günün akademik çevrelerinde moda olanlardan -davranışçılık, sistem analizciliği, birlikte-oyun teorisi,* görünüm-yaratma (simulation); kısacası, genel anlamda metodoloji- açıkca farklı olduğu için zaman zaman bu bilim dalında yaygın durumda bulunan bu eğilimlere karşı kendi tutumumu niçin savunmadığım sorusu ile karşılaşmaktayım. Ben bu konuda fazla bir istek duymuyorum; zi-

* «Game :» tek kişinin değil, bir'den daha çok kişinin birlikte-oyunu. Tek kişinin oyunu «play» ile karşılanmaktadır. «Game theory» sosyal psikoloji kavramlarından yararlanan bir teoridir. (ç.n.).

ra gerek tarihsel gerekse kişisel tecrübelerimden biliyorum ki akademik polemikler genellikle gerçeği arama ve bulma davâsında bir ilerleme sağlamamakta, herşeyi nasıl buldularsa öylece unutup geçmekte, sona ermektedirler. Bir kuramın başarısı veya başarısızlığı için önemli olan, bilmeye ve öğrenmeye değer bir olgu veya olay hakkında bilgi edinmemize, bu olgu veya olayı anlamamıza katkıda bulunup bulunmadığıdır. Kuram, bir kuram olarak değerlendirilecek ve yargılanacaksa bilgibilimsel (epistemological) savları ve yöntemsel yenilikleri ile değil, bu konuda yaratacağı neticesi yönünden yargılanmalıdır. Henri Poincaré, «yöntemleri pekçok, neticeleri ise pek yok» diye tanımladığı bazı bilim dallarından sözederken, haklı olarak, yöntem tutkusu ile sağlanan sonuçlar arasında çoğu defa görülen ters orantıyı işaret etmiştir. Uluslararası politikanın teorik çerçeveden anlamlandırılmasının ancak nisbeten dar sınırlar içinde mümkün olabileceğine, ve uluslararası kuramın sert bir rasyonalizasyonu için yapılan girişimlerin de bu girişimlere öngelen onyedinci yüzyıldaki girişimler gibi hiçbir sonuca ulaşamayacağına inanmaktayım. Geçen yakın yıllarda da bu inancımı değiştirmemi gerektirecek birşey okuduğumu veya öğrenmeye değer birşeye rastladığımı sanmıyorum. Bu girişimler, kendilerine konu kabul ettikleri deneyim dünyasına ters düşmekte, ve büyük bir olasılıkla, rasyonel tutarlılık uğruna gerçekliği (reality) fedâ eden bir dogmatizme varmaktadırlar. Bana öyle geliyor ki, Oliver Wendell Holmes'un yiğit tevekkülünü bizim de paylaşmamızdan başka çare yok : «Hergün olmasa bile her yıl, kurtuluşumuzu, bilgi yönünden tamlıktan uzak bir kehânete bağlayıp bir çeşit bahse girmektediriz».

Genel olarak toplumsal bilimler felsefem ve özel olarak da siyasal bilim felsefem **Scientific Man vs. Power Politics** (Chicago : University of Chicago Press, 1946; Phoenix ed., 1965) ve **Politics in the Twentieth Century, C. I, The Decline of Democratic Politics** (Chicago : University of Chicago Press, 1962), Kesim I ve II'de bulunup incelenebilir. Benim kişisel tutumumla ilgilenmek isteyenler varsa, kendilerine, Saul Friedlaender'e göre tutumum hakkında yazılmış etraflı bir kaynak olabileceğini umduğum ve **Futuribles Studies in Conjecture**'de (Bertrand de Jouvenel, ed., II (Geneva : Droz, 1965)) yayınlanan «Uluslararası İlişkilerde Kehânetler» isimli inceleme ile, Christian Bay'ın, «Politika ve Politikamsılar : Bazı Davranışsal Eserlerin Eleştirici Açıdan Değerlendirilmeleri» isimli ve

American Political Science Review, Cilt LIX, No. 1 (Mart 1965) sh. 39 ve devamında yayınlanan genel eleştirisini salık vermek isterim.

Bu baskının hazırlanmasındaki yardımları için Jacqueline Kitley ve Richard Scharf'a şükrân borçluyum.

Chicago, Illinois

HANS J. MORGENTHAU

ÜÇÜNCÜ BASKIYA

Ö N S Ö Z

Bu kitabın üçüncü baskısı, bundan beş yıl önceki ikinci baskının giriştiği gözden geçirme işlemini sürdürmektedir. Gerek okuyucu gerekse yazar için çok verimli olan bu yeniden gözden geçirme işleminin devamlı gerekliliği bu kitabın kuramsal alandaki en temel savlarından birini işaret etmektedir. Kitap varlığını birinci bölümde işlenmiş bulunan siyasal sorunlarda objektif ve genel (evrensel) bir geçerliğe sahip gerçek (truth) bulunabileceği inancına borçludur. Bu hakikat insan aklının kavrayıp bulabileceği, ve tarihin ardıllanmış (birbirini izleyen) dönemleri içinde yuvalanıp her dönemde sonraki dönemlerin de (gelişme yönünü) gösteren bir gerçektir. Siyasal sorunlardaki gerçek, deneyimsel (empirical) belirti itibarıyla olsun, hizmet ettiği amaçları itibarıyla olsun kendi zamanının bir ürünüdür. Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıldaki güc dengesi, yaklaşık olarak eşit ağırlıklarının çokluğu yüzünden, temellerindeki ilkeler aynı olduğu hâlde, yirminci yüzyıl ortalarında ortaya çıkan iki-kutuplu dengeden farklı bir görünüme sahiptir. Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda İngiltere'deki güc dengesinin doğasını anlamak ve değerlendirmek, söz konusu yüzyılın siyasal hayatı hakkında herkesin zaten bir yere kadar bildiklerini daha bir açıklığa kavuşturmak ve açıklamak anlamına gelmektedir. 1930'larda ve 1940'lardaki Birleşik Amerika'da güc dengesinin daimî bir uluslararası politika ögesi olduğundan söz etmek, varlığım pekaz insanın reddettiği, çoklarının ise kokuşmuş bir akide (heresy: itizal) saydığı, ama artık zaten geçip gitmekte olan bir sapıtmadan söz etmek demektir.

İkinci baskıdan bu yana siyasal ortamda meydana gelen değişiklikler karşısında bu kitapta sunulan uluslararası politika teori-

sini sınınamam sırasında, kitabın varsayımlarına, temel fikirlerine, ve kuramsal yapısına dokunmadan, bu baskıda, kitapta vurgulanan yerleri eskilerinden farklı olarak seçmenin, çeşitli yerlerini daha bir geliştirmenin gerekli olduğu düşüncesine vardım. Kitabın kuramsal plânda en önemli (merkez) ögesi olan «güc» konusunda yanlış anlaşılma durumuna karşı —bu öge topyekûn ihmâl edilme, ve bu yüzden de, özellikle askerî mahiyetteki maddî güçle eş sayılma kadersizliğine uğramıştır— bu baskıda, şimdiye kadarkilerden çok daha yoğun bir şekilde güc'ün maddî olmayan yanları üzerinde durdum; özellikle, karizmatik güç (iktidar) üzerinde vurguda bulundum ve siyasal ideolojiler konusundaki değerlendirmelerimi geliştirmek istedim. İttifaklar teorisi konusu için kitaba bir kesim eklenmiş ve güc dengesine ayrılan yer daha geniş tutulmuştur. Uluslararası hukuka ait bölümde bazı teknik ayrıntılar çıkarılmış; ve kitaba, çekirdeksel silâhsızlanma ile Avrupa'da kurulan Birlikler konusunda yeni kesimler katılmıştır. Barışçı değişme bölümü son gelişmelerin ışığında genişletilmiş, Birleşmiş Milletlerle ilgili bölüm ise yeniden yazılmıştır.

Kitapta sunulmakta olan uluslararası politika teorisinin bugünlerde ençok tartışılan belirli bazı genel sorunların anlaşılması açısından yeterli olmasına özellikle dikkat ettim. Örneğin, çekirdeksel savaşın toptan yıkıcılığı açısından, bir dış politika aracı olarak genel-şiddet kullanımının tiksinti ile karşılanmasının nedeni bu düşünce ile ele alınıp incelenmiştir. Çekirdeksel güc dengesi, genel çekirdeksel savaş ile kısıtlı savaş arasındaki ilişkiler, uluslarüstü örgütlere olan ihtiyaç ve bu yöndeki eğilimler, geçmişin sömürgelerinde görülen yeni milliyetçilik, ve ulusal devletin (nation state) modasının geçmesi gibi konular da aynı durumdadır. Bütün bu yeni olgular ve sorunlar içinde, bu kitabın birinci baskısından itibaren farkedilmeyen ve beklenmeyen tek gelişme ulus devletinin eskimeye yüz tutmasıdır. Diğerleri ise, uluslararası politikanın hiç değişmeyen içsel ilkelerinin yeni bir siyasal ve teknolojik çevredeki tezahürleridir.

İkinci baskıya yazdığım önsözde, Montesquieu'nün de aynı durumla karşılaşmasına sığınarak, «savunmadığı, söylemediği düşünceler için eleştirilen» yazarların kaderinden dert yanmıştım. Bu **eleştirilere hâlâ uğramaktayım. Hattâ, ulusal devletin gününün geçmekte olduğu ve uluslarüstü kuruluşlara geçme gereğinin fonksiyonel (görevsel) bir doğası bulunduğu** bu kitabın 1948 baskısında

bile belirtilen temel görüşlerden biri olduğu hâlde, ulusal devletlere dayanan uluslararası sistemin sürekliliğine inanmakla eleştirilmekteyim. Hâlâ, siyasal eylemi yargılamada sadece bu tür eylemlerin başarı kazanıp kazanmadığı ölçeğı ile hareket ettiğim söylenmektedir. Oysa, 1955'den beri, bana karşı kullanılan bu tür politika anlayışının değersizliğini ortaya koymaya çalışmış bulunuyorum. Ve, doğal olarak, kitapta aksine pekçok örnekler bulunduğu hâlde, ahlâk sorununa önem vermemekle kınanmaktayım.

Bu baskının metni Princeton'daki «Institute for Advanced Study» merkezinde bulunduğum dönemde yazılmıştır. Bayan Marion G. Hartz'a ve Bayan Joan Ogden'e yetenekli yardımları için şükrân borçluyum.

Commentary, ve *Confluence*'a yayınlarını kullanmama izin verdikleri için şükrân borçluyum.

Princeton, New Jersey

sini sınınamam sırasında, kitabın varsayımlarına, temel fikirlerine, ve kuramsal yapısına dokunmadan, bu baskıda, kitapta vurgulanan yerleri eskilerinden farklı olarak seçmenin, çeşitli yerlerini daha bir geliştirmenin gerekli olduğu düşüncesine vardım. Kitabın kuramsal plânda en önemli (merkez) ögesi olan «güc» konusunda yanlış anlaşılma durumuna karşı —bu öge topyekûn ihmâl edilme, ve bu yüzden de, özellikle askerî mahiyetteki maddî güçle eş sayılma kadersizliğine uğramıştır— bu baskıda, şimdiye kadarkilerden çok daha yoğun bir şekilde güc'ün maddî olmayan yanları üzerinde durdum; özellikle, karizmatik güç (iktidar) üzerinde vurguda bulundum ve siyasal ideolojiler konusundaki değerlendirmelerimi geliştirmek istedim. İttifaklar teorisi konusu için kitaba bir kesim eklenmiş ve güç dengesine ayrılan yer daha geniş tutulmuştur. Uluslararası hukuka ait bölümde bazı teknik ayrıntılar çıkarılmış; ve kitaba, çekirdeksel silâhsızlanma ile Avrupa'da kurulan Birlikler konusunda yeni kesimler katılmıştır. Barışçı değişme bölümü son gelişmelerin ışığında genişletilmiş, Birleşmiş Milletlerle ilgili bölüm ise yeniden yazılmıştır.

Kitapta sunulmakta olan uluslararası politika teorisinin bugünlerde ençok tartışılan belirli bazı genel sorunların anlaşılması açısından yeterli olmasına özellikle dikkat ettim. Örneğin, çekirdeksel savaşın toptan yıkıcılığı açısından, bir dış politika aracı olarak genel-şiddet kullanımının tiksinti ile karşılanmasının nedeni bu düşünce ile ele alınıp incelenmiştir. Çekirdeksel güç dengesi, genel çekirdeksel savaş ile kısıtlı savaş arasındaki ilişkiler, uluslarüstü örgütlere olan ihtiyaç ve bu yöndeki eğilimler, geçmişin sömürgelerinde görülen yeni milliyetçilik, ve ulusal devletin (nation state) modasının geçmesi gibi konular da aynı durumdadır. Bütün bu yeni olgular ve sorunlar içinde, bu kitabın birinci baskısından itibaren farkedilmeyen ve beklenmeyen tek gelişme ulus devletinin eskimeye yüz tutmasıdır. Diğerleri ise, uluslararası politikanın hiç değişmeyen içsel ilkelerinin yeni bir siyasal ve teknolojik çevredeki tezahürleridir.

İkinci baskıya yazdığım önsözde, Montesquieu'nün de aynı durumla karşılaşmasına sığınarak, «savunmadığı, söylemediği düşünceler için eleştirilen» yazarların kaderinden dert yanmıştım. Bu **eleştirilere hâlâ uğramaktayım. Hattâ, ulusal devletin gününün geçmekte olduğu ve uluslarüstü kuruluşlara geçme gereğinin fonksiyonel (görevsel) bir doğası bulunduğu** bu kitabın 1948 baskısında

bile belirtilen temel görüşlerden biri olduğu hâlde, ulusal devletlere dayanan uluslararası sistemin sürekliliğine inanmakla eleştirilmekteyim. Hâlâ, siyasal eylemi yargılamada sadece bu tür eylemlerin başarı kazanıp kazanmadığı ölçeği ile hareket ettiğim söylenmektedir. Oysa, 1955'den beri, bana karşı kullanılan bu tür politika anlayışının değersizliğini ortaya koymaya çalışmış bulunuyorum. Ve, doğal olarak, kitapta aksine pekçok örnekler bulunduğu hâlde, ahlâk sorununa önem vermemekle kınanmaktayım.

Bu baskının metni Princeton'daki «Institute for Advanced Study» merkezinde bulunduğum dönemde yazılmıştır. Bayan Marion G. Hartz'a ve Bayan Joan Ogden'e yetenekli yardımları için şükrân borçluyum.

Commentary, ve *Confluence*'a yayınlarını kullanmama izin verdikleri için şükrân borçluyum.

Princeton, New Jersey

İKİNCİ BASKIYA

Ö N S Ö Z

Bu kitabın ikinci baskısında yer alan ve oldukça önemli hacimdeki değişiklikler son altı yıl içinde Birleşik Devletlerin entellektüel hayatında ve havasında, dünya politikasının şartlarında, ve yazarının düşüncelerindeki gelişmelerin ürünüdür.

1947 yılında yazıldığında, bu kitap yirmi yıllık bir düşünsel tecrübeyi özetlemekteydi. Kitap ilk yazılışında, uluslararası politikanın doğası, ve batılı demokrasilerce uygulanan yanıltıcı bir dış politika anlayışının totalitercilik ve savaş tehlikelerine gelip dayanmasına sebep olan yollar hakkında yazılmış bir kitaptı; yalnızdı ve boş yere yazılmış umutsuz bir kitap gibiydi. Bu kitabın kaleme alındığı günlerde, eskinin yanlış ve yanıltıcı dış politika anlayışı hâlâ yürürlükteydi. Bu kitap, gerçekten, ve herşeyden önemlisi, bu anlayışa karşı yapılmış dolaysız ve açık bir saldırı gibiydi. Bu yüzden de, kendi felsefesini tutanlarca radikal, karşı taraftakilerce de yanlışlarla dolu bir kitap sayılmak zorunda kalmıştır. Bu ilk saldırıda, açılan meydan savaşı büyük ölçüde kazanıldıktan sonra, elde edilmek gereken konum fazlasıyla elde edildiğinden, bundan sonraki uğraşının daha yüksek bir konum kazanmaya değil, fakat yeni tecrübelerle bu konumun savunulmasına ve uyumlanmasına yönelmesi gerekmiştir.

Kitapta değişiklikler yapılmasını şart kılmış bulunan son altı yılın siyasal tecrübelerinden dördü belirtilmeye değer: dünya politikasının yapısında yeni eğilimlerin ortaya çıkışı, sömürgelerdeki devrimlerin gelişmesi, uluslarüstü bölgesel kurumların kurulması, ve Birleşmiş Milletlerin faaliyetleri. 1947 yılında ilk işaretler dünya politikasında iki-kutuplu sistemden iki-bloklu sisteme geçişi gös-

terdiği hâlde, son yıllarda ortaya çıkan yeni eğilimler bu 1947'lerin genel oluşumuna karşıt düşmüştür. Sömürgelerdeki devrimler Asya ve Afrika'nın çoğu ülkelerine sıçramış, yoğunlaşmış, ve dünya politikasında yeni sorunlar yaratan, yeni siyasetler gerektiren yeni bir güç hâline gelmiştir. Kitabın elinizdeki yeni baskısı, bu yüzden, insanların «kafa» ve düşünceleri konusunda yapılan mücadeleyi diplomasinin ve savaşın geleneksel boyutuna eklenmesi gereken uluslararası politikanın yeni bir boyutu olarak kabul etmektedir. Birinci baskı egemen ulusal devletlerin terk edilmeye başlanan özelliklerine önem vermişken, ikinci baskı, çok sayıda ulusların belirli ortak çıkarlar izledikleri Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası yeni kurumlar kurulması konusundaki girişimler üzerinde durmuştur. Birinci baskı, yeni kurulan Birleşmiş Milletlerin uyandırdığı hayâlcî umutlara karşı uyarıda bulunmuş; ikinci baskı ise, Birleşmiş Milletlerin siyasal yönden elde etmesi istenen ve elde edeceği umulanlardan çok farklı olan fiilî başarıları üzerinde durmuştur. İkinci baskının her yerinde, kitabın kuramsal çerçevesi içinde Kore Savaşının incelendiği görülecektir.

Entellektüel ortamda ve siyasal durumdaki bu gelişmeler yazarın düşüncelerini de etkilemekten geri kalmamıştır. Fakat şimdiki baskının sayfaları boyunca ifâde edilmiş bulunan ve asıl önemli öge olan politika felsefesi yazarın birinci ve ikinci baskılar arasında geçen yıllar boyunca (bu olaylardan) bağımsız olarak geçirdiği düşünsel gelişmelerin bir ürünüdür. Bunlar, açıklık kazanmaya, kesinlik kazanmaya, ve bazı değişikliklere olanak sağlamışlardır. Bir giriş bölümü eklenerek kitaba temel teşkil eden felsefenin ana özellikleri belirtilmeye çalışılmıştır. Siyasal güç, kültürel emperyalizm, dünya kamu oyu, silâhsızlanma, ortaklaşa güvenlik, ve barışçı değişme gibi kavramlar yeniden düşünülmüş, yeniden formüle edilmiş ve son yılların yeni gelişmelerine uygulanmışlardır. Durdurma (containment), soğuk savaş, blok dışı uluslar (uncommitted nations), ve Ondört Madde gibi yeni kavramlar değişik görünümleri içinde ele alınmışlar ve incelenmişlerdir. İç politikanın dış politikaya etkileri üzerinde önemle durulmuştur. Yönetimin (hükümetin) niteliğinin önemi kabul edilmiş; yönetimin niteliği, ulusal güç'ün yeni bir ögesi ve dış politika ile iç politika arasındaki ilişkilerle ilgilenen yeni bir diplomasi kuralı olarak konular arasına alınmıştır. Güç dengesi ile uluslararası hukuk arasında-

ki ilişki; yani, uluslararası hukukun klâsik yazarlarının çoğunun bilinen başlıca konusu olan ve Oppenheim'in eserinin birinci yayımında dahi vurgulanmış bulunan bu ilişki burada yeniden lâayık olduğu çerçeve içinde; yani, uluslararası politika teorisi içinde ele alınmıştır.

Bu kitabın ikinci baskısı, birinci baskının karşılanış biçiminden çok yararlandı. Bu sayfalarda yansıtılan yararlı eleştirileri, özellikle, Harold Sprout ve Arnold Wolfers tarafından yapılanları belirtmek gerek. George Pettee, savaş teknolojisi konusunu tartışırken yaptığım bazı yanlışlarda beni uyarmıştır. Birçok tekliflerden sonra, konuyla ilk ilgilenenlerin işini kolaylaştırmak için tarihî referansları geliştirmeyi kararlaştırmış bulunuyorum. Metinde sık sık adları geçen veya sözü edilen kişiler ve olaylar hakkında hazırlanan Tarihsel İsim ve Konular Sözlüğü'nün bu amaca hizmet edeceği umulmuştur. Yeni haritaların çizimi, mevcutların yeniden hazırlanması, bazı yeni şekillerin katılması da bu düşünceye dayanmaktadır.

Taşımadığı ve savunmadığı düşünceler için eleştirilere uğramak, «tartışmalı» konularda yazarların ortak kaderidir. Bu tür yazarlar arasındaki bu kader birliği uzun vâdede gerçek bir teselli ise de, kısa vâdede, hiçbir zaman savunmadığı, inanmadığı, fakat defalarca ve apaçık bir şekilde karşı çıktığı ve benimsemediğini belirttiği düşünceler için bile eleştirilere uğramanın hiç de hoşnutluk verici olmadığı ifade edilmek gerekir. Eseri okumadan eser hakkında konuşmak, eserin söylemek istediğini öğrenmeden eseri yargılamak eğiliminde olanlara *Kanunların Ruhu* eserinde Montesquieu'nün kendi sözleriyle seslenmek isterim :

Okuyucularımdan, bana lûtfedeceklerinden fazla emin olmadığım bir anlayış bekliyorum; bu, yirmi yıllık bir emeğin ürününü birkaç saatlik bir okuma ile yargılamamaları ricasından ibarettir. Kitabı, belirli kısımları ve görüşleri ile değil de bütünüyle redde veya bütünüyle kabule girişmesinler. Yazarın ne demek istediğini öğrenmek amacıyla iseler, esere, eserin kendi kurgusu (design) içinde bakmaları en iyisidir.

Bu ikinci baskı metninin hazırlanmasında bana yardım edenlere teşekkür etmeyi çok zevkli bir görev sayıyorum. Meslekdaşla-

rimdan Charles Hardin, Leo Strauss, ve Kenneth Thompson yeni katılan birinci bölümle ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Chicago Üniversitesi Amerikan Dış Politikası Araştırmaları Merkezi üyelerinden Louise Rhoads dizgi-öncesi metni hazırlamış ve konu dizisinin düzenlenmesinde, ve ayrıca, Margaret Deems Cox, Robert Hattery, ve Milton Rakore ile birlikte araştırma çalışmalarında da yerolarak hepbirlikte değerli yardımlarda bulunmuşlardır. Dr. Robert Osgood Tarihsel İsim ve Konular Sözlüğü'nü hazırlamıştır. Alfred A. Knopf, Inc.'in Kollej Bölümünden Jonh T. Hawes ve Gerald Gottlieb'in anlayış ve yardımlarına şükrân borçluyum.

Aşağıdaki kaynaklara, daha önce yayınlamış bulundukları materyali burada kullanmama izin verdikleri için ayrıca teşekkür etmek isterim: Academy of Political Science, American Political Science Review, American Society of International Law, Review of Politics.

Chicago, Illinois

BİRİNCİ BASKIYA

Ö N S Ö Z

Bu kitap 1943 yılından beri Chicago Üniversitesinde verdiğim uluslararası politika derslerimden geliştirilerek hazırlanmıştır. Kitap, uluslararası ilişkiler derslerindeki geleneksel konuları kapsadığı gibi, devletler hukukunun, uluslararası örgütlenmenin, ve diplomatik tarihin temel sorunlarına ağırlıklı bir yer vermektedir.

Kitap için öğrencilerime çok şeyler borçluyum. Öğrencilerimin derslerde giriştikleri canlı ve uyarıcı tartışmalar bu kitapta ele alınan sorunlarda düşüncelerimin açıklığa kavuşmasına yardım etmiştir. Bu kitabın meydana gelmesini sağlayan öğrencilerimden bazılarını anmak zorundayım. Bayan Mary Jane Beneditz 1946 yılı Kış «Quarter'ı» sırasındaki derslerimin ve dersanedeki tartışmaların steno tutanaklarım hazırlamıştır. Kendisinin düşünsel gücü ve sabırlı emeği bu derslerin tek tutanağının ortaya çıkmasını sağlamıştır; bu tutanaklar olmasaydı kitabın bir yılı çok az aşan bir sürede hazırlanabilmesi mümkün olmayacaktı. Bay Alfred Hotz çalışmaların başlangıç aşamasındaki araştırmalarda bana tam bir yetenekle yardımcı olmuştur. Bununla beraber, yardımcılık işinin asıl kahırlı kısmını Bay Kenneth W. Thompson yüklenmiş; büyük bir yetenek ve bağlılıkla yardım etmiştir. Haritaların orijinaleri Bay Charles R. Jones tarafından; şekillerin orijinaleri ise Bay John Horton tarafından çizilmiştir.

Chicago Üniversitesi Siyasal Bilim Bölümü idarî başkanı Profesör Leonard D. White'a şükranlarım sonsuzdur; kendisi bana mümkün olan her alanda yardım etmiş; çalışmalarına en büyük destek o'nun anlayışlılığı olmuştur. Notre Dame Üniversitesinden Profesör Waldemar Gurian ve Chicago Üniversitesi ile Londra Eko-

nomi ve Siyasal Bilim Okulundan Profesör Edward A. Shils kitabın basım-öncesi metnini okumuşlar, tavsiye ve eleştirilerinden yararlanmamı sağlamışlardır. Meslekdaşlarımdan pekçoğu belirli noktalarda görüşlerini açıklama ve tavsiyede bulunma lütfunu göstermişlerdir. Kitabın başlığını Profesör Charles M. Hardin'e borçluyum; zira, bu başlığı kendisinin tavsiyeleri üzerine seçmiş bulunuyorum. Chicago Üniversitesi Toplumsal Bilim Araştırma Komitesi çalışmalara çok cömertce akçalı yardımda bulunmuş; aynı Komitenin yazı işleri personelinin çok yetenekli ve bilgili yardımları olmuştur. Yazışleri servisine şükranım sonsuzdur.

İsimlerini belirttiğim yayıncılar ve yayınlar, kitabın gerekli yerlerinde şu kaynaklardan yapılan aktarılar için izin vermek lütfunu göstermişlerdir : *American Journal of International Law*, *Columbia Law Review*, *Ethics*, *Review of Politics*, University of Chicago Press, ve *Yale Law Journal*.

Chicago, Illinois

ULUSLARARASI POLİTİKA

Sevinç Matbaası, - Ankara 1970

İ Ç İ N D E K İ L E R

Çevirenlerin Önsözü : Morgenthau ve Yapıtı Üzerine XXXIII

AYRIM BİR **ULUSLARARASI POLİTİKANIN TEORİ VE PRATIĞI**

BÖLÜM 1 **ULUSLARARASI POLİTİKADA GERÇEKÇİ BİR KURAM** 1

Siyasal Gerçekçiliğin Altı İlkesi 2

BÖLÜM 2 **ULUSLARARASI POLİTİKA BİLİMİ** 19

Uluslararası Politikanın Anlaşılması 19

Farklı Yaklaşımlar 19

Anlama Konusunda Kısıtlamalar 19

Uluslararası Barış Sorununun Anlaşılması 27

AYRIM İKİ **BİR GÜC MÜCADELESİ OLARAK ULUSLARARASI POLİTİKA**

BÖLÜM 3 **SİYASAL GÜÇ** 30

Siyasal Güc Nedir? 30

Ulusun Amaçlarına Ulaşmada Amaç Olarak 30

Doğası 33

Siyasal Gücün Önlenmesi 36

	Siyasal Gücün Değersiz Görülmesinin Kök- leri	41
	O n d o k u z u n c u Y ü z y ı l F e l - s e f e s i	41
	A m e r i k a n T e c r ü b e s i	42
BÖLÜM 4	GÜC MÜCADELESİ: STATUS QUO POLİ- TİKASI	46
BÖLÜM 5	GÜC MÜCADELESİ: EMPERYALİZM	53
	Emperyalizm Ne Değildir	53
	Emperyalizmin Ekonomik Teorileri	58
	E m p e r y a l i z m K o n u s u n d a M a r k s i s t, L i b e r a l v e «Ş e y - t a n» K u r a m l a r ı	58
	B u K u r a m l a r ı n E l e ş t i r i l - m e s i	60
	Farklı Emperyalizm Tipleri	66
	E m p e r y a l i z m e G i d e n Ü ç Y o l	66
	ZAFERLE BİTEN SAVAŞ	66
	YENİLİK DÜŞÜLEN SAVAŞ	67
	ZAYIF VE GÜÇSÜZ OLMA	68
	E m p e r y a l i z m i n Ü ç A m a c ı	69
	DÜNYA İMPARATORLUĞU	69
	KİT'ASAL İMPARATORLUK	70
	YEREL ÜSTÜNLÜK	71
	E m p e r y a l i z m i n Ü ç Y ö n t e - m i	72
	ASKERİ EMPERYALİZM	73
	EKONOMİK EMPERYALİZM	73
	KÜLTÜREL EMPERYALİZM	75
	Emperyalist Siyaseti Anlamak ve Karşı Çık- mak	79

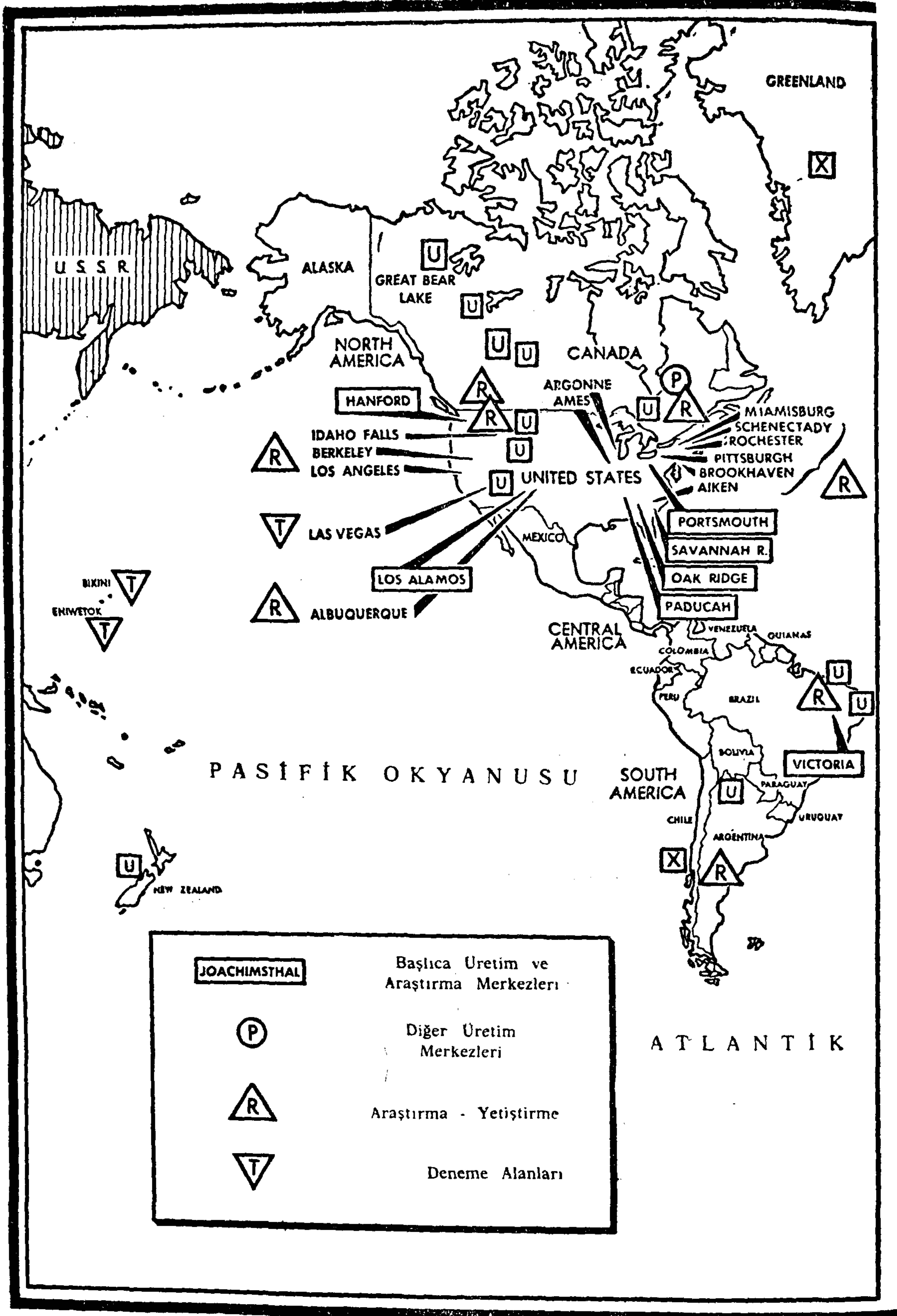
	İ z l e n e c e k S i y a s e t S o r u - n u : Ç e v r e l e m e , Y a t ı ŝ t ı r - m a , K o r k u t m a	80
	T e ŝ h i s S o r u n u	87
BÖLÜM 6	GÜC MÜCADELESİ: PRESTİJ SİYASETİ	92
	Diplomatik Törenler	93
	Askerî Kuvvet Gösterisi	99
	Prestij Politikasının İki Hedefi	101
	Prestij Siyasetinin Üç Tip Kötüye Kullanımı	105
BÖLÜM 7	ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ İDEOLO- JİK ÖĞE	110
	Siyasal İdeolojilerin Doğası	110
	Dış Politikaların Tipik İdeolojileri	115
	S t a t u s Q u o İ d e o l o j i l e r i	115
	E m p e r y a l i z m İ d e o l o j i l e r i	117
	B u l a n ı k A n l a m l ı İ d e o l o - j i l e r	121
	Dış Politikanın Gerçek Yüzünü Tanıma So- runu	124
AYRIM ÜÇ	ULUSAL GÜC	127
BÖLÜM 8	ULUSAL GÜC'ÜN ÖZÜ	129
	Ulusal Güc Nedir?	129
	Modern Milliyetçiliğin Kökleri	133
	M i l l i y e t ç i l i k t e n G e r i Ç e - k i l m e : G ö r ü n ü ŝ t e v e G e r - ç e k t e	134
	K i ŝ i s e l G ü v e n s i z l i k v e T o p l u m s a l Ç ö z ü l m e	136

BÖLÜM 9	ULUSAL GÜC'ÜN ÖĞELERİ	140
	Coğrafya	140
	Doğal Kaynaklar	144
	Y i y e c e k	145
	H a m m a d d e l e r	147
	Endüstriyel Kapasite	149
	Askerî Hazırlık Derecesi	152
	T e k n o l o j i	152
	L i d e r l i k	155
	S i l â h l ı K u v v e t l e r i n N i c e - l i k v e N i t e l i ğ i	156
	Nüfus	157
	D a ğ ı l ı m	157
	E ğ i l i m l e r	160
	Ulusal Karakter	162
	U l u s a l K a r a k t e r i n V a r l ı - ĝ ı	162
	R u s U l u s a l K a r a k t e r i ...	166
	U l u s a l K a r a k t e r v e U l u - s a l G ü c	169
	Ulusal Moral	172
	U l u s a l M o r a l i n İ s t i k r a r - s ı z l ı ğ ı	173
	S o n u c u B e k l e y e n F a k t ö r - l e r O l a r a k T o p l u m u n v e H ü k ü m e t i n N i t e l i ğ i	176
	Diplomasinin Niteliği	181
	Hükümetin Niteliği	186
	K a y n a k l a r v e S i y a s e t A r a - s ı n d a D e n g e S o r u n u	187

	Kaynaklar Arasında Denge Sorunu	188
	Halkın Desteklemesi Sorunu	189
	Ülke içi Yönetim ve Dışpolitika	193
BÖLÜM 10	ULUSAL GÜC'ÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	195
	Değerlendirmeye Düşen Görev	195
	Tipik Değerlendirme Yanlıları	200
	Güc'ün Mutlak Karakteri	201
	Güc'ün Daimi Karakteri	204
	Tek Faktörün Yanıltıcılığı	207
	JEOPOLİTİK	207
	MİLLİYETÇİLİK	209
	MİLİTARİZM	211
	AYRIM DÖRT ULUSAL GÜC'ÜN SINIRLANMASI	215
BÖLÜM 11	GÜC DENGESİ	217
	Toplumsal Kararlı Denge	218
	Evrensel Bir Kavram Olarak Güc Dengesi	218
	İç Politikada Güc Dengesi	220
	Güc Dengesinin Temel İki Biçimi	224
	Dolaysız Karşıtlık Biçimi	225
	Rekabet Biçimi	227
	Köre ve Güc Dengesi	230
BÖLÜM 12	GÜC DENGESİ KONUSUNDA FARKLI YÖNTEMLER	231

	Böl ve Yönet	231
	Tazminat	232
	Silâhlanma	234
	İttifaklar	235
	İttifakların Genel Doğası	235
	Dünya Egemenliğine Karşı İttifaklar	242
	İttifaklara Karşı Karşı — İttifaklar	245
	Dengenin «Dengeleyicisi»	252
BÖLÜM 13	GÜC DENGESİNİN YAPISI	258
	Başat ve Bağımlı Sistemler	258
	Güc Dengesinde Yapısal Değişmeler	261
BÖLÜM 14	GÜC DENGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	264
	Güc Dengesinin Belirsizliği	264
	Güc Dengesinin Gerçeksizliği	272
	İdeoloji Olarak Güc Dengesi	277
	Güc Dengesizliğinin Yetersizliği	280
	Moral Rızanın Kısıtlayıcı Etkisi	280
	Modern Devlet Sisteminde Moral Rıza	286
AYRIM BEŞ	ULUSAL GÜC'ÜN SINIRLANDIRILMASI : ULUSLARARASI AHLAK VE DÜNYA KAMU OYU	293
BÖLÜM 15	GÜC'ÜN KARŞISINDAKİ ENGELLER : AHLAK, GÖRENEK, VE HUKUK	295
BÖLÜM 16	ULUSLARARASI AHLAK	302

İnsan Hayatının Korunması	303
Barışta İnsan Hayatının Korunması	303
Savaşta İnsan Hayatının Korunması	308
Savaşın Ahlak Yönünden Tel'ini	312
Uluslararası Ahlak ve Toptan Savaş	313
Uluslararası Ahlakiliğe Karşı Milliyetçilik	318
Aristokrat Enternasyona- linde Bireysel Ahlak	318
Uluslararası Ahlakın Yı- kılışı	323
Uluslararası Toplumun Yıkılışı	327
Milliyetçiliğin Enternas- yonalizme Karşı Zaferi	330
Milliyetçiliğin Biçim De- ğiştirmesi	332
BÖLÜM 17 DÜNYA KAMU OYU	339
Dünyanın Psikolojik Birliği	341
Teknolojik Birleşmenin Anlamca Bulanık- lığı	343
Milliyetçilik Engeli	346

MORGENTHAU VE YAPITI ÜZERİNE

Elinizdeki bu kitap, ünlü Amerikalı Profesör Hans Morgenthau'nun bütün Batı ülkeleri üniversitelerinde, bu arada bizde de, en çok kullanılan bir kaynak ve yardımcı ders kitabıdır.

Yapıtın, uluslararası ilişkiler dalının bağımsız bir disiplin olarak kabul edilmesinde yaptığı katkı büyüktür. İlk olarak 1948'de yazılan eser, değiştirilerek, ekler yapılarak ve yenileştirilerek bugüne dek dört kez daha basıldı. Elinizdeki çeviri, 1967'de yapılan son baskıdan yapılmıştır.

Kitabı okuyucuya, daha doğrusu öğrenciye birkaç kelimeyle tanıtmak çevirmenlere düşüyor.

Morgenthau'nun işlediği ana fikir şudur: Uluslararası alanda geçerli olan tek gerçek, «güc» unsurudur. Güçlü olan üstün duruma geçer, ve sözünü geçirir. Bundan dolayı uluslararası arenada sürekli olarak bir güc mücadelesi hüküm sürer. Devletler durmadan kuvvet kazanmaya ve karşılarındakini güçsüz bırakmaya çabalarlar. Bu çabaların sonucu, ortaya uluslararası barışı koruyacak tek düzen olan «güc dengesi» çıkar. Uluslararası plânda geçerli tek gerçek olan «güc» gene karşı bir «güc» tarafından dengelendiği zaman barış ve düzen hüküm sürer. Barışı başka türlü kurma ve koruma çabaları boşunadır. Yazar, bu konuda ileri sürülen «Ortaklaşa Güvenlik» ve «Dünya Devleti» gibi çözüm yollarının geçersiz olduğunu birçok örnekler ve savlar ileri sürerek isbata çalışır. Çıplak gerçekçi olan Morgenthau, uluslararası hukuk, uluslararası ahlâk gibi öğeleri, «ulusal güc» ve ulusal çıkar» kavramları karşısında ancak ikinci derecede unsurlar olarak görür.

Kitap, İkinci Dünya Savaşının ertesinde, 1948 yılında yazılmıştır. O günlerin damgasını, etkisini taşır. Güc dengesine bu den-

li başat (dominant) bir önem vermesinde bunun rolü olsa gerektir. Gerçi bugüne dek birçok kereler yenileştirilmiş, o günkü öneminden yitirmemesine çalışılmıştır. Fakat uluslararası düzenin çok merkezli bir yönelim almaya başlaması ve ortaya çıkan az gelişmiş ülkelerin etkisiyle dünya politikasının ileride daha da değişmesi olasılığı karşısında bu yapıt, kuramsal (teorik) açıdan biraz eskimiştir. (Bu yeni eğilimleri yansıtan yapıtlara örnek olarak J. Burton'ın «International Relations, a Theory» adlı kitabı okunabilir).

«Güc» ögesine bu denli önem veren Morgenthau, kendiliğinden, uluslararası alanda kaba ulusal gücüne dayanarak politikasını yürüten bir büyük devletin, yani kendi ülkesinin dış politikasının teorisini olarak ortaya çıkmaktadır. Yapıt bu haliyle, Amerikan dış politikasını rasyonelleştirmekte ve haklı göstermektedir. Çünkü «güc» unsuru tek geçerli gerçektir. Yazarın okuyucuyu «gücü olan haklıdır» önermesine değin vardırıan bu eğilimi, bazan kendisinin, alışılan ve bilinenden çok değişik yorumlara ve kavramlara varmasına neden olmaktadır. Örneğin, yazarın emperyalizm anlayışı buna basit bir örnek olarak verilebilir. Yazarın emperyalizm olgusundan anladığı, o andaki **status quo**'yu bozmaktadır; o düzen emperyalistçe bir durum gösterebilir veya göstermesin, emperyalist bir saldırı sonunda kurulmuş olsun veya olmasın. Diğer bir deyişle, kurulu düzeni bozan, emperyalisttir. Yazarın «Fransa **status quo**'ya saldırmadığı zaman emperyalizm yapmamıştır» şeklindeki sözlerinin nedeni budur. Yani Fransa, diğer büyük ülkeler tarafından henüz paylaşılmamış, sömürgeleştirilmemiş olan topraklara saldırdığı zaman, emperyalizm yapmamaktadır. Eğer bir İngiltere'nin veya ABD'nin elindeki sömürgelere saldırırsa, o zaman emperyalist olmuş olacaktır. Böyle bir anlayışın, kitabın yazıldığı andaki **status quo**'da en başat durumda bulunan devletin yararına işleyecek olduğu, onu haklı çıkardığı ve o devletin davranışlarını rasyonalize ettiği açıktır.

Bu bakımdan, Morgenthau'nun kitabını okuyacak veya yardımcı ders kitabı olarak kullanacak olanlar, bu gibi anlayış ve eğilimlere karşı uyanık olmalıdırlar.

Morgenthau 1970 yılında çıkan son kitabıyla kendisinden yeniden söz ettirmiş bulunmaktadır. «A New Foreign Policy for the United States» (Birleşik Amerika için Yeni bir Dış Politika) adlı

bu yeni yapıtta yazar, Amerika'nın gereksiz derecede fazla açıldığını, iyi bir dış politika izleyebilmesi için bu denli yayılmaması gerektiğini, örneğin Vietnam'dan çekilmesini savunmaktadır. Morgenthau bu şekilde, elinizde bulunan bu kitabın son bölümünde sıraladığı «diplomasinin öngerekleri ve ilkeleri»ne uygun bir dış politikayı kendi ülkesinin yöneticilerine tavsiye etmektedir. Fakat bunu yapmak için bugünü beklemiş olması da ilginçtir. Bu bakımdan, yazarın 1948'de çıkan «Uluslararası Politika» ile 1970 de yayımlanan «Birleşik Amerika için Yeni bir Dış Politika» adlı yapıtları arasındaki paralellik ilgi çekicidir.

Bu çevirinin her evresinde bize yardımcı olan, ve ayrıca dizin'i hazırlayan arkadaşımız Necil Nedimoğlu'na teşekkür etmeyi zevkli bir görev biliyoruz.

Çevirenler

ÖNEMLİ YANLIŞLIKLAR

- * s. 30'daki BÖLÜM 3'den önce **AYRIM İKİ : BİR GÜC MÜCADELESİ OLARAK ULUSLARARASI POLİTİKA** diye bir Ayrım başlığı olacaktır. «Bknz. İÇİNDEKİLER».
- * s. 58'deki espaslı ara başlıktan hemen önce **Emperyalizmin Ekonomik Kuramları** diye bir başlık olacaktır. «Bknz. İÇİNDEKİLER».
- * 66., 67., 68., 69., 70., 71., 73., 75. sayfalarda BÜYÜK HARFLERLE dizilmiş olan arabaşlıklar örneğin 211. sayfada olduğu gibi DAHA KÜÇÜK HARFLERLE olacaktır.
- * 80. ve 87. sayfalarda italik ile dizilmiş olan ara başlıklar espaslı olacaktır. «Bknz. İÇİNDEKİLER».
- * 207. sayfada, birinci paragrafın başında JEOPOLİTİK diye bir ara başlık olacaktır.
- * 252. sayfadaki ara başlık 4 satır aşağıya, paragraf başına gelecektir.
- * 392. sayfada Sovyetler Birliğinin Cemiyet'den atılma tarihi olarak gösterilen 1929 yanlıştır, 1939 olacaktır.
- * 537. sayfadaki Avusturya sözcüğü, Avustralya olacaktır.

AYRIM I

**ULUSLARARASI POLİTİKANIN TEORİ
VE PRATİĞİ**

B Ö L Ü M 1

ULUSLARARASI POLİTİKA'DA GERÇEKÇİ BİR KURAM

Bu kitap uluslararası politika alanında bir kuram ortaya koyma amacıyla kaleme alınmıştır. Böyle bir kuramın değerlendirilmesi ve yargılanması için kullanılması gereken test *a priori* veya soyut değil deneyimsel (empirical) ve pragmatik olmak zorundadır. Diğer bir deyişle, kuramın doğruluğu, peşinen kabul edilmiş soyut ilkelerle veya gerçekten habersiz bir kavram (concept) ile değil, fakat kuramın kendi amaç ve ereği olan, bir yığın olguyu («phenomena») düzene ve anlama kavuşturma ereği ile sınanıp değerlendirilmelidir. Bu olgular kuram olmazsa birbirleriyle bağlantısız kalırlar ve düşünsel bir kavrayışla anlamlandırılmazlar. Kuramın ikili bir sınamadan geçmesi gerekir. Bunların biri deneyimsel sınama, diğeri ise mantık sınamasıdır: olgular ve vakıalar («facts») teorinin kendileri hakkında yapmış olduğu yorumu fiilî durumları itibarıyla doğrulamakta mıdır; ve kuramın vardığı sonuçsal yargılara, kuramın başlangıçta kendisine dayanak aldığı kazanımlardan itibaren mantıkî bir gerekliliği izleyerek mi varılmıştır? Kısacası, kuram hem olgular ve vakıalar karşısında, hem de kendi iç yapısında tutarlı mıdır?

Kuramımızın ele alacağı sorun, tüm politikaların doğasına ilişkin bir sorundur. Modern siyasal düşünce tarihi, insanın doğası, toplumun doğası ve politikanın doğası hakkındaki anlayışları bakımından birbirilerinden çok temel bir farklılık içinde bulunan iki ekol arasındaki mücadelelerden ibarettir denilse yeridir. Birinci ekolün anlayışına göre, evrensel bir geçerliliğe sahip bulunan soyut ilkelerden çıkarsanan rasyonel ve moral (*) siyasal düzen

(*) «Moral» sözcüğü burada ve bütün yapıt boyunca «manevî» ve «ahlâkî» anlamlarını vermek için ve karışık bir şekilde kullanılmıştır. (Ç.N.)

istenen yerde istenen zaman içinde gerçekleştirilmesi mümkün bir şeydir. Bu birinci ekol insan doğasının esas itibarıyla iyi olduğunu bilir, ama alabildiğine kötü de olabileceğini kabul eder; toplumsal düzenin rasyonel standartlara erişememesi hâlinde kusurun, bilgi ve anlayış yetersizliğinde, zamanın ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar eskimiş olan toplumsal kurumlarda, veya sadece belli kişilerin veya grupların ahlâk düşkünlüklerinde olduğuna inanır. Eğitime, reforma, ve bu gibi bozukluk ve kusurların düzeltilmesi için gerektiğinde güç kullanımına güvenir.

Diğer ekolün anlayışına göre ise, dünya rasyonel bakış açısından kusurlu ve noksan bir dünyadır, ve bunun böyle olmasının nedeni de, dünyanın, insan doğasında yer almış bulunan güçlerin sonucu olarak oluşmasıdır. Dünyayı düzeltmek ve geliştirmek için, bu güçlere karşıt çıkarak değil, bu güçlerle birlikte çalışmak gerekir. Böyle bir dünyanın, ister istemez, çelişkin çıkarlar dünyası olması, bu çıkarların aralarında çatışmasını gerektirecek; moral ilkeler hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemeyecek, olsa olsa, geçici çıkar dengelerinin ve her an yıkılıp bozulabilecek çözümlerle giderilmiş çatışmaların gölgesinde oluşan bir dünya elde edilebilecektir. Bu ekol, bu nedenledir ki, bir denetlemeler ve dengeler sistemini tüm *pluralist* toplumlara uygulanabilecek evrensel bir ilke olarak görmektedir. İkinci ekolün bir özelliği de, soyut ilkelerden çok, tarih içindeki geçmiş örnekleri göz önünde tutması, ve mutlak iyi'den çok, «ehveni şer» olanın gerçekleştirilmesini hedef edinmiş bulunmasıdır.

İnsan doğasını gerçekte nasılsa öyle, tarihsel süreç'i ise gerçekte nasıl oluşmaktaysa öyle ele alan bu kuramsal anlayış bu kitabın ortaya koyduğu kuramda da benimsenmiştir. Bu teorik anlayışa gerçekçilik (realizm) adı verilmektedir. Siyasal gerçekçiliğin temel «akideleri» («tenets») nelerdir? Burada siyasal gerçekçiliğin felsefesi sistematik bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacak değildir; sadece, çoğu defa yanlış anlaşılan altı temel ilkesinden kısaca söz etmekle yetinilecektir.

Siyasal Gerçekçiliğin Altı İlkesi

1. Siyasal gerçekçilik, genel olarak toplum gibi, siyasetin de, kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetildiğine inanır. Toplumun geliştirmek için, her şeyden önce, toplum yaşamındaki yasaları anlamak gerekir. Bu yasaların işleyişleri bizim beğ-

ni ve yeğleyişlerimizden özgür bulunduğu için, insanın bu yasalara karşı çıkması için yenilgiyi göze alması gerekir.

Gerçekçilik, siyaset yasalarının objektifliğine olduğu gibi, ne kadar noksan ve tek yanlı olursa olsun, bu objektif yasaları yansıtan rasyonel bir kuram geliştirmenin mümkün birşey olduğuna da inanır. Siyasal gerçekçilik, aynı şekilde, siyasette gerçek ile kanaatin — objektif ve rasyonel olarak gerçek olan, delillerce desteklenen ve us yoluyla aydınlığa çıkarılabilen ile; sadece sübjektif bir yargı olan, gerçek ve olguları hakikatte oldukları şekilde ele almaktan uzak düşmüş bulunan, ve sahip olduğu bilgileri önyargı ve arzular yönünden ayıramayan düşüncelerden başka bir kaynaktan elde edememek durumundaki yargıların birbirinden «tefrik» edilebileceğine de inanır.

Siyaset yasalarının derinliklerine kök saldıği insan doğası, Çin'in, Hindistan'ın, ve Grek dünyasının klâsik felsefelerinden bugüne kadar değişmiş değildir. Bu klâsik felsefeler de, kendilerini insan doğasını aydınlığa çıkarmaya adanmışlardı. Bu yüzdendir ki, siyasal kuramda yenilik sadece yenilik olduğu için bir erdem taşımadığı gibi, eski çağlardan kalmış olmak da sadece eski olmak yüzünden bir kusur sayılamaz. Bugün, siyaset kuramı diye birşey varsa, siyaset kuramı diyebileceğimiz böyle bir teorinin, kendisinin ne kadar sağlam bir teori olduğunu göstermek yerine, kendisine karşıt bir çıkarsamada bulunmamış olması gerektiği bir gerçektir. Diğer yandan bir başka gerçek de, —güc dengesi kuramında olduğu gibi — yüzlerce veya hatta binlerce yılda geliştirilmiş bir siyaset kuramının, kendisini geçerlikten kaldıracak, zamanı geçmiş kılacak bir çıkarsamada bulunmamış olması gerektiğidir. Siyaset kuramı diyebileceğimiz bir teori, demek ki, hem akılın hem deneyimin ikili sınamasına tâbi bulunmaktadır. Böyle bir kuramı, sırf geçmiş yüzyıllarda ortaya çıkmış bulunan bir kuram olduğu için karalamak ve geçerliksiz saymak rasyonel bir sav'da bulunmak değil, olsa olsa, bugünün dünden üstün olduğu yolunda modernci bir önyargıyla hareket etmek olabilir. Eski diye, böyle bir teorinin bugün de geçerli olabileceğini görmezlikten gelmek, siyasal konulardaki kuramları bir «moda» veya «gelip geçici bir beğeni akımı» gibi değerlendirmek; siyasal sorunlara gerçekler açısından değil de kanaatlar açısından bakmak demektir.

Gerçekcilik açısından kuram, olguların gerçeğini aramak ile, bu olguları us yoluyla anlama kavuşturmaktan meydana gelen bir

şeydir. Realizm belli bir dış politikanın karakterinin, sadece ve sadece, icra edilen siyasal edimlerin («acts») ve bu edimlerin önkes-tirimi mümkün («foreseeable») sonuçlarının incelenmesiyle anla-sılabileceği görüşüyle hareket eder. Böylece, hem hangi devlet adamının fiilen ne yaptığını ortaya çıkarabilir; hem de hareketleri-nin tahmin-edilebilir sonuçlarından, aynı devlet adamlarının kendi zamanlarındaki ereklarının neler olmuş olması gerektiğini çıkarsa-yabiliriz.

Kaldı ki, gerçek ve olguların incelenmesi ve sınanması da ye-terli değildir. Dış politika konusunda hammadde şeklindeki ger-çek ve olguları anlama kavuşturmak için siyasal gerçeğe, ilgili dış politikanın mümkün anlamlarını önerebilen bir plânla, belli bir çe-şit rasyonel çerçeve veya taslakla yaklaşmak gerekir. Bir başka de-yişle, kendimizi belli şartlar altında belli bir dış politika sorunu ile karşılaşan bir devlet adamının yerine koymamız, ve bu koşullar al-tında kalmış bulunan bir devlet adamının ilgili sorunun karşısında (devlet adamının her zaman rasyonel olarak hareket ettiğini dü-şünerek) seçebileceği ne gibi rasyonel alternatiflere sahip oldu-ğunu, ve bu koşullar altında hareket eden devlet adamının bu al-ternatiflerden hangisini seçeceğini düşünmemiz gerekir. Uluslara-rası politika alanındaki gerçek ve olguları anlama kavuşturacak ve bir siyaset kuramını mümkün kılacak olan da işte bu rasyonel hipotezin fiilî gerçekler ve sonuçları bakımından sınanması olabi-lir.

2. Uluslararası politika denen geniş alanda siyasal gerçekçili-ğe yolunu bulmakta yardım eden en önemli «nirengi noktası» ise güç terimi ile ifâde edilen çıkar kavramıdır. Uluslararası politi-kayı kavrayıp anlamaya çalışan akıl ile, anlaşılması gereken ger-çekler arasındaki bağlantıyı bu kavram sağlamaktadır. Çıkar kav-ramı, siyaseti, (zenginlik veya servet olarak tarif edilen çıkar kav-ramıyla anlaşılan) ekonomi, ahlâk («ethics»), estetik, ve din gibi konulardan ayrı ve bağımsız bir eylem ve anlayış konusu ve ala-nı olarak ele alır. Böyle bir kavram olmaksızın, uluslararası veya ulusal, hiçbir siyaset kuramı kurulması hiçbir şekilde mümkün ola-mazdı. Zira böyle bir kavram (ve anlayış) olmaksızın ne siyasal olan gerçek ve olgularla siyasal-olmayanları ayırabilmemiz, ne de politika alanına sistematik bir düzen verecek tek bir ölçü tesis ede-bilmemiz mümkün olabilirdi.

Devlet adamının da güç olarak tanımlanan çıkar terimine uygun düşündüğünü ve hareket ettiğini farzeder, tarihin ise bu varsayışı doğrulayan delillerle dolu olduğunu düşünürüz. Bunu böyle düşünmemiz sayesinde ki, bir devlet adamının geçmişte, bugün, ve gelecekte nasıl hareket etmiş olduğunu veya nasıl hareket edeceğini anlamamız, tahmin etmemiz mümkün olmaktadır. Böylece, devlet adamı denen kimsenin söylevlerini kaleme alırken neyi, niçin yazdığını görebilir; diğer devlet adamlarıyla konuşurken neyi, niçin söylediğini anlayabilir; kafasının içindeki düşünceleri gerçek yüzüyle okuyabilir, tahmin edebiliriz. güç şeklinde tanımlanan çıkar terimi çerçevesi içinde düşünmekle ele aldığımız devlet adamı nasıl düşünüyorsa öyle düşünebilir; devlet adamının kendisi kadar konuya bağlı bulunmadığımız için o'nun düşünce ve eylemlerini, belki de, politika sahnesinde aktör durumunda bulunmak zorunda olan devlet adamının kendisinden daha iyi anlayabiliriz.

Güç şeklinde tanımlanan çıkar kavramı ve anlayışı gözlemcinin entellektüel bir disiplin taşımasını, siyasete konu olan şeyleri rasyonel bir düzen içinde ele almasını, böylece, siyaseti kuramsal olarak anlaşılabilir kılmasını gerektirir. Siyasetin gözlemcisi değil de aktörü durumunda bulunanlar açısından ise, gene aynı anlayış eylemlerde rasyonel bir disiplin sağlar, ve Amerikan, İngiliz, veya Rus dış politikasının farklı güdülere (motives), farklı tercihlere, ve birbirlerini izleyen farklı devlet adamlarının entellektüel ve moral nitelik farklarına rağmen akıl yoluyla anlaşılabilir, rasyonel bir devamlılığa sahip, şu veya bu ölçüde kendi içinde tutarlı bir olgu özelliği kazanmasını temin eder. Bu bakımdan, uluslararası politikaya ilişkin gerçekçi bir teorinin çok yaygın iki «safsata-dan» kendini uzak tutması gerekecektir: politikayı politikanın güdeleri açısından ele almak ve bu güdülerle ilgilenmek ve politikayı ideolojik tercihler açısından değerlendirmek.

Bir dış politika hakkında bilgi edinmek için sadece devlet adamlarının hangi güdülerle hareket ettiğine bakmak hem yararsız ve boş, hem de, aldatıcı bir yoldur. Yararsız ve boştur; zira, «güdü» denen psikolojik olgular, gerek edimde bulunanın gerekse gözlemcinin duygu ve çıkarlarına göre, gerçek özlerinden saptırılabilir; çoğu kez, bilme-tamma aşamasından bile önce bozulabilir ve aldatıcı psikolojik «bilgi» durumunda kalabilir. Kendi içimizdeki

güdüleri bile tam ve gerçeğe uygun olarak biliyor muyuz? Başkalarının içlerindeki güdüler hakkında ne biliyoruz

Kaldı ki devlet adamı denilen kişinin veya kişilerin içlerindeki güdüler hakkında bilgiye sahip olsak bile, bu bilginin dış politika konusundaki sorumluyu anlamaya fazla yardımcı olacağını, yolumuza ışık tutacağını düşünmemeliyiz. Böyle bir bilgi, olsa olsa, ilgili devlet adamının izleyebileceği dış politikanın yönünden ne olabileceğini gösteren birçok belirtiden sadece bir teki olabilir. Fakat, ilgili devlet adamının izleyeceği dış politikayı ön-kestirimle (predict) bilebilmemiz sadece bu belirti ile mümkün olamaz. Zaten tarih göstermektedir ki, güdülerin niteliği ile dış politikanın niteliği arasında tam ve zorunlu bir ilinti de bulunmamaktadır. Bu, gerek moral gerekse siyasal açıdan doğrudur.

Bir devlet adamının iyi niyetli olmasına bakıp da, bu devlet adamının izleyeceği dış politikanın ahlâken üstün niteliklere sahip bir dış politika, veya başarılı bir dış politika olacağı sonucunu çıkaramayız. Devlet adamımızın güdülerini değerlendirdikten sonra, kendisini bile bile ve kasten ahlâken değersiz bir politika izleyeceğini düşünmemiz mümkün olsa bile, böyle bir politikanın başarı kazanma olasılığı hakkında kesin hiçbir şey söyleyemeyiz. İnceleyeceğimiz devlet adamının girişmiş olduğu eylemlerin moral ve siyasal niteliklerini bilmek istiyorsak, devlet adamımızın içindeki güdülerini değil, girişmiş olduğu eylemlerini değerlendirmemiz, öğrenmemiz gerekir. Kaç kez devlet adamları dünyayı daha iyi bir dünya yapma güdüsü ile yola çıkmışlardır da, olduğundan da beter hâle sokmuşlardır? Kezâ, kaç kez belli bir amaçla yola çıkıp, hiç istemedikleri veya hiç ummadıkları neticelere ulaşmışlardır?

Neville Chamberlain'ın yatıştırma politikası («appeasement»), bilebildiğimiz kadarıyla, iyi niyet taşıyan güdülerle dolu bir dış politikaydı. Chamberlain, belki de, diğer İngiliz Başbakanları içinde kişisel iktidar tutkusu en az olan biriydi, ve başlıca amacı barışın devamı ve herkesin esenlik içinde yaşamasıydı. Ama buna rağmen İkinci Dünya Savaşını kaçınılmaz bir savaş hâline sokan, ve milyonlarca insanı beklemedikleri felâketlere iten de o'nun bu politikası olmuştur. Sir Winston Churchill'in içindeki güdüler ise, daha dar ufuklu, kişisel ve ulusal güç tutkunluğu yüzünden, daha dar görüşlüydüler. Churchill'in dış politikası ise, moral ve siyasal nitelikleri yönünden daha üstün olmuştur. Robespierre bile, güdülerini açısından değerlendirilecek olursa yaşayan ve yaşamış olan

insanların belki de en iyisiydi. Fakat kendi kişisel erdemi yüzünden saplandığı ütopyacı radikalizmi sonucunda, kendisinden daha az erdemli olan pekçok kişiyi öldürtmüş, kendisi de giyotinde can vermiş, önderi olduğu devrim de yıkılmıştır.

Güdülerin iyi olması, bile bile kötü bir politika izlenmeyeceği konusunda bir güvence (teminat) olabilir; ama, bunlardan hayat bulan politikaların moral açıdan iyi olması veya siyasal açıdan başarılı olması için bir güvence olamaz. Dış politika bir sorun ise, bu sorunu anlamak istiyorsak asıl bilmemiz gereken önemli nokta, bir devlet adamının içindeki «saikler» değil, söz konusu devlet adamının dış politikanın özlerini, esaslarını kavramadaki entellektüel yeteneği, ve bu yeteneği sayesinde kavrayıp anlamayı başardığı şeyleri başarılı bir siyasal eylem hâline dönüştürme yeteneğinin bulunup bulunmadığıdır. Güdülerin moral niteliğini soyut plânda yargılayacak olan ahlâkdır, fakat siyasal bir kuram entellektüel yeteneğin, iradenin, ve eylemin siyasal niteliklerini yargılama durumundadır.

Uluslararası politika konusunda gerçekçi bir kuram kezâ bir başka «avamî» safsatadan da kendisini uzak tutmak zorundadır. Böyle bir kuram bir devlet adamının izleyeceği dış politika ile bu devlet adamının felsefesini veya siyasal eğilim ve sempatilerini birbirine karıştırmamak; birincisini ikincisine bakarak çıkarmamak durumundadır. Özellikle çağdaş koşullar altında, devlet adamları, halk kitlelerinin destek ve sevgisini kazanmak amacıyla, izledikleri dış politikayı felsefî ve siyasî sempatileri açısından sunma alışkanlığında bulunabilirler. Fakat günümüzün devlet adamları ulusal çıkar açısından düşünmek ve eylemde bulunmak şeklindeki «*resmî görev*» anlayışları ile, kendi moral değerlerinin ve siyasal ilkelerinin bütün dünyada uygulandıklarını görmek şeklindeki «*kişisel arzuları*» açısından, geçmişin Lincoln'ünden farklı kişiliklere sahiptirler. Siyasal gerçekçilik siyasal idealler ile moral ilkelerin bir kenara bırakılmalarını, unutulmalarını gerektirmez, veya bunun böyle olmasını özürlü gösterecek bir vesile teşkil etmez. Siyasal gerçekçilik-heryerde ve her zaman arzu edilebilir şeylerle, zaman ve yer yönünden somut şartlar altında mümkün olanlar arasında, kesin ve sert bir ayrılık olduğuna dikkat edilmesini gerektirir.

Siyasal gerçekçilik her politikanın her zaman rasyonel, her zaman objektif, ve her zaman duygusallıktan uzak bir gelişme çizgisi izlemeyebileceğini bilmemizi hatırlatır. Kişilikle ilgili öğeler, ön-

yargılar, sübjektif tercihler, her çeşit entellektüel zaaflar, ve iradesizlik yüzünden dış politikanın halk kitlelerinden destek bulmasını sağlamak için halkın «hissiyatına» başvurma ihtiyacı yüzünden, bizzat dış politikanın kendisinin rasyonel bir dış politika olma özelliği de zarara uğrayabilir. Bununla beraber, rasyonellik öğesine önem veren bir siyaset kuramının, geçmişte olduğu gibi bugün için de, bu gibi *irrasyonel* öğeleri soyutlaması ve deneyimlerden elde edilebilecek rasyonel bir öz sunan bir dış politika görüntüsü çizmeye; kezâ gene deneyimlerle elde edilmesi mümkün sapmaları bir tarafa bırakmaya katlanması gerekir.

Gerçekte cereyan eden uluslararası politika ile böyle bir politikadan çıkarsanmış («derived») rasyonel bir kuram arasındaki fark bir fotoğraf ile portre resim arasındaki fark gibidir. Fotoğraf, çıplak gözle görülebilecek herşeyi gösterir; resim ise çıplak gözle görülebilecek herşeyi göstermese de, çıplak gözle görülemeyen şeyi gösterir, veya hiç değilse göstermeye çalışır: portresi yapılan kişinin «insan» olarak özünü.

Siyasal gerçekçilik sadece kuramsal bir öğeyi değil, *normatif* bir öğeyi de kapsar. Siyasal gerçekçilik bilir ki siyasal gerçek bir yığın rastlantısal öğelerle de doludur ve bunlar dış politika üzerinde etkide bulunuyor olabilir. Ama buna rağmen, bütün toplumsal kuramlar gibi, siyasal gerçekçilik kuramı da, teorik anlamlama çabası uğruna, siyasal gerçekteki rasyonel öğelere vurguda bulunmanın bir ihtiyaç olduğunu kabul eder; zira gerçeğin kuram için anlaşılabilir («intelligible») olmasını mümkün kılanlar da bu rasyonel öğelerden başkası değildir. Siyasal gerçekçilik deneyimlerle hiçbir zaman tam olarak elde edilemeyecek olan rasyonel bir dış politika için kuramsal bir yapı kurar.

Siyasal gerçekçilik, aynı zamanda, rasyonel bir dış politikanın iyi bir dış politika olacağı görüşündedir; zira, ancak rasyonel bir dış politika riskleri en azına indirebilir, yararları en yüksek noktaya çıkarabilir; böylece, başarının siyasal gerekliliklerini ve ihtiyatlılığın moral kuralını haklı kılacak koşulları yerine getirebilir. Siyasal gerçekçilik siyasal dünyanın fotoğraf şeklindeki görüntüsüyle resmedilen görüntüsünün mümkün olduğu kadar biribirlerine benzemesini ister. İyi-yani rasyonel-dış politika ile gerçek hayattaki dış politika arasındaki kaçınılmaz uçurumun bilincinde bulunan siyasal gerçekçilik sadece bir kuramın siyasal gerçekteki rasyonel öğeler üzerinde durması gerektiğine değil, fakat kezâ bir

dış politikanın da kendi moral ve pratik amaçları yönünden rasyo-
nel olması gerektiğine inanır.

Bu bakımdan, bu kitapta ortaya konulan kuramın gerçek ha-
yattaki dış politikalar karşısında tutarsız kaldığını savunmak doğ-
ru ve haklı olmayacaktır. Böyle bir savda bulunmak bu kitabın
niyetini yanlış anlamak demektir. Kitabın niyeti siyasal realiteyi
kusursuz, veya bir başka deyişle, gözü kapalı bir şekilde tanımla-
mak değil, uluslararası politika konusunda gerçekçi bir teori sun-
maktır. Örneğin, tam bir güç dengesi politikasının realitede çok
ender bulunabilmesi gibi gerçekler tarafından geçerliğinin kaldırıl-
ması şöyle dursun, siyasal gerçekçilik kuramını savunan bu kitap,
gerçeğin bu bakımdan noksan bile olsa, ideal bir güç dengesi
sistemi yönünde bir yaklaşım olarak anlaşılması ve değerlendiril-
mesi gerektiği görüşündedir.

3. Gerçekçilik en temel kavramı olan güç şeklinde tanımla-
nan çıkar kavramını hiç değişmeyen ve sabit bir anlam içinde
hapsetme niyetinde değildir ve böyle bir görüş taşımaz. Çıkar fikri
gerçekten de politikanın özüdür, ve zaman ve yere bağlı değildir;
onlardan etkilenmez. Eski Yunan'ın tecrübelerine sahip bulunan
Thucydides'in «devletler arasında olsun bireyler arasında olsun en
emin bağ çıkarların özdeşliğidir» şeklindeki ondokuzuncu yüzyıl-
da Lord Salisbury'nin ulusların arasında «uzun ömürlü olabilen
biricik beraberlik bağlantısı, çelişkin çıkarların mevcut olmayışı-
dır» sözlerinde de yansımaktadır. Aynı sözler George Washington
tarafından genel devlet ve hükümet etme ilkeleri şeklinde de ifâde
olunmuşlardır :

İnsan doğası hakkında az bir bilgi bile, insanlığın
çok büyük bir kısmı için «başı çeken» ilkenin çıkar ol-
duğunu; ve az veya çok, her insanın çıkar (öğesinin) et-
kisi altında bulunduğunu kabul etmemizi gerektirecek-
tir. Genel yarar güdülerini bir belli zaman için, veya bazı
belli örnekler için, insanların çıkarlarını düşünmeksizin
hareket etmelerini sağlayabilirler; fakat toplumsal göre-
ve ilişkin yükümlülüklerle ve gereksinimlere devamlı şe-
kilde uyulmasını sağlama konusunda tek başlarına bun-
lar yetersizdirler. Her çeşit özel çıkarlardan uzak kalabi-
lecek ve genel yarar için kendi avantajlarından devamlı
olarak vazgeçmeye katlanabilecekler çok azdır. Bu yüz-
den, insan doğasının ahlâken bozuk olduğunu söylemek

doğru olmaz; gerçeğin kendisi bunu böyle kılmakta, her çağın ve her ulusun geçmişi bunu göstermekte; aksini söyleyebilmek için, önce insan doğasını değiştirmek için gereken tedbirleri uygulayabilmiş olmak zorunda bulunmaktayız. Bu sözlerle ifâde edilmiş olası gerçeğe dayanmayan hiçbir (toplumsal) kurum başarı kazanamaz.¹

Yüzyılımızda ise, gene aynı görüş Max Weber'in gözlemiyle daha geniş yankısını bulmuştur :

İnsanın eylemlerini, fikirler değil, çıkarlar (maddî veya manevî) dolaysız olarak etkilemektedir. Kaldı ki, bu fikirler tarafından yaratılmış bulunan «dünyanın imajları» bile, çoğu zaman, çıkarların dinamizmine eylemlerini hareket ettirmekte yararlanabileceği yol ve izi bulmasına yarayan bir değnek görevi görmektedir.²

Tarihin belli bir döneminde siyasal eylemi belirleyen çıkar türü dış politikanın formüle edildiği siyasal ve kültürel içeriğe (muhtevaya) bağlıdır. Ulusların kendi dış politikalarında izlemiş-olabilecekleri amaç ve erekler her ulus için, ya izlemiş olduğu ya da izlemiş olması mümkün çok çeşitli amaçlara uygun olarak, sayısız denecek kadar farklıdır.

Aynı gözlemler güç kavramına (anlayışına) da uygulanabilirler. Bu kavramın muhtevası ve kullanım tarzı da siyasal ve kültürel çevrece belirlenir güç (veya iktidar) insanın insan üzerinde denetim kurmasını ve devam ettirmesini sağlayacak olan herşeyi kapsayabilir. Bu yüzden, güç bu amaca hizmet eden bir toplumsal ilişkiyi; fiziksel şiddet kullanımından bir insanın bir başka insanın aklını ve düşüncesini kontrol etmesini sağlayan en görünmez psikolojik bağıntılara kadar herşeyi kapsar. güç (veya iktidar) Batı demokrasilerinde olduğu gibi, moral ereklerce disiplin altına alınmış ve anayasal güvencelere kavuşturulmuş bulunduğu zaman olsun, meşruiyet ve hukukîliğini kendi sahip olduğu kuvvetinden başka hiçbir yerde bulamadığı kaba kuvvet şekline girdiği zamanlarda olsun güç (veya iktidar) insanın insan üzerindeki egemenliğini kapsar.

(1) *The Writings of George Washington*, Der. John C. Fitzpatrick (Washington : United States Printing Office, 1931-44), C. X, s. 363.

(2) Marianne Weber, *Max Weber* (Tuebingen : J.C.B. Mohr, 1926). ss. 347-8.

Siyasal gerçekçilik aşırı istikrarsız, ve her an en geniş ölçüde şiddet kullanımına yol açabilecek günümüz koşullarının ve işlerliği bu koşullar altında belirlenen dış politikanın değişmesinin olanak dışı olduğu görüşünde değildir. *The Federalist* yazarlarının da çok iyi bildikleri gibi, örneğin güçler dengesi gerçekten tüm *pluralist* toplumların en değişmez öğelerinden biridir. Fakat bununla beraber, nisbî bir istikrar ve barışı zedeleyecek derecelere varmayan çatışma hâllerinde dahi, tıpkı Birleşik Amerika'da olduğu gibi, işlerlik taşıma yeteneği göstermektedir. Bu şartların meydana gelmesine yol açan faktörler uluslararası sahada da yaratılabilirlerse, tarih boyunca belli ulusların arasında olduğu gibi, uluslararası politikada da, istikrar ve barışa ilişkin benzer şartların etkenlik kazanması sağlanabilir.

Uluslararası ilişkilerin genel karakteri konusunda doğru olan şeyler, çağdaş dış politikanın sonul ilinti noktası («final point of reference») olan ulusal devlet için de doğrudur. Gerçekçiler, bir yandan çıkarı siyasal eylemin değerlendirilmesi ve yönetilmesinde başlıca değişmez standard sayarlarken, bir yandan da, ulusal devlet ile çıkar arasındaki çağdaş bağıntının («connection») tarihin bir ürünü olduğuna, ve bu yüzden de tarihin akışı içinde ortadan kalkmak kaderinde olduğuna inanırlar. Realist tutumda, bugünkü siyasal dünyanın ulus devletlerine bölünmüş olmasının yerine çok farklı karakterde ve çok daha büyük birimlerin geçebileceği varsayımına engel teşkil edecek hiçbir öge bulunmadığı gibi, çağdaş dünyanın teknik olanakları («potentialities») ve moral gereklilikleri karşısında bunun uygun bir gelişim olacağı görüşündedir.

Gerçekçilerin diğer düşünce ekollerinden ayrıldıkları nokta, çağdaş dünyanın nasıl dönüştürüleceğine ilişkin esas ana soruna gelindiği noktadır. Gerçekçilerin inancı bu dönüşümün geçmişe bugünkü biçimini vermiş bulunan ve geleceği de biçimlendirecek olan temel («perennial») güçlerin çok başarılı bir şekilde yönetilebilmesine bağlı bulunduğuudur. Gerçekçiler, söz konusu dönüşümün kendine özgü yasaları olan siyasal gerçeğe, bu yasaları kabul etmeyen soyut bir ideal ile karşı çıkarak gerçekleşeceğini sananlara katılamazlar.

4. Siyasal gerçekçilik siyasal eylemin moral öneminin farkındadır. Fakat çoğu zaman başarılı bir politikanın gerekleriyle ahlâkın emirleri arasında giderilmesi güç bir gerilim olduğunu da gözden kaçırmaz. Böylece, meselenin hem moral hem de siyasal ya-

nına önem ve ağırlık vermek istediği için, siyasetin çıplak olgularının moral yönden gerçekte olduklarından daha tatminkâr olduklarını söylemeye kalkışmaz, veya ahlâkî yasanın gerçekte olduğundan daha kusursuz olduğu yönünde bir savda bulunmaz.

Gerçekçilik, evrensel moral ilkelerinin, evrensel soyut formüller biçimi içinde, devletlerin eylemlerine uygulanamayacağı görüşündedir ve bu ilkelerin zaman ve yer konusundaki somut şartlara göre ayıklanması gerektiğine inanır. Bireyler kendi başlarına, «*Fiat justitia, pereat mundus*» (Dünya yıkılsa da bırak adâlet yerini bulsun), diyebilirler. Ama devletler, geleceklerinden sorumlu olduğu insanlar adına böyle bir söz söyleme hakkına sahip değildir. Birey olsun, devlet olsun, özgürlük gibi konularda, siyasal eylemi evrensel moral ilkelerle düşünüp değerlendirmek zorundadırlar. Fakat bununla beraber, bireyler böyle bir moral ilke uğruna kendilerini feda etmek hakkına sahip oldukları halde devletin başarılı bir siyaset izlemek için özgürlük ilkesinden sapmış olmayı moral açıdan onaylamamaya hakkı yoktur. (Zira) devletin kendi varlığının nedeni ile ulusal varlığı sürdürmenin sağlanması gibi moral bir ilkeye bağlı bulunmaktadır. İhtiyatlı ve tedbirli olmayı bir kenara atacak kadar coşkun bir siyasal ahlâkîlik olamaz. Her siyasal ahlâkîlik, ahlâkî görünen bir eylemin siyasal sonuçlarını hesaba katmak zorundadır. Gerçekçilik, bu nedenledir ki, ihtiyatlı ve tedbirli olmayı-alternatif siyasal eylemlerin neticelerini düşünüp tartmayı-siyaset alanında en üstün erdem ölçüsü sayar. Ahlâk («ethics») soyut açıdan eylem veya eylemleri moral yasalara uygunluk ölçüsüne göre değerlendirip yargılar. Klâsik felsefe ve crtaçağ felsefesi bunu bilmekteydi. Lincoln de şu sözleri söylemekle, bunu bildiğini göstermiştir :

En iyisinin nasıl olması gerektiğini bilirim, ama en iyi elimden ne gelirse öyle yapar ve sonuna kadar böyle yapmaya çalışırım. Eğer sonunda en iyi olanı yapabilirsem, benim için söylenmiş olan sözler hiçbir kıymet ifâde etmeyecektir. Sonunda, kötü bir yere gelir ve iyi olanı yapamamış olursam bütün melekler benim haklı olduğuma yemin edeceklerdir, ve netice değişmeyecektir.

5. Siyasal gerçekçilik, belli bir ulusun ahlâkî hareket edip etmediğini belirleyip anlamakta dünya çapındaki moral yasaların ölçüt olarak alınması görüşünü kabul etmez. Gerçek ile kanaat arasında bir ayırım ve benzemezlik olduğuna inandığı gibi, gerçek ile

gerçek yerine konan şeylere tapınma arasında da ayrım olduğuna inanır. Bütün uluslar kendi özel istek ve eylemlerinin dünyanın moral amaçlarına uygun olduğunu ileri sürme eğilimindedirler; ve hiçbir ulus uzun süre bu eğilimden kendisini kurtaramamıştır. Ulusların moral kurallara uymak durumunda olduklarını bilmek ile, ulusların aralarındaki ilişkilerde neyin iyi neyin kötü olduğunu tam olarak bilir gözükmek ayrı şeylerdir. Dünyamız bile, bütün ulusların ancak ve ancak Tanrı tarafından yargılanabileceği ve buna insan aklının yetilerinin yetmeyeceği inancı ile, her ulusun Tanrının sadece kendi safında olduğu ve kendi (uluslarının) iradelerine Tanrısal iradenin karşı çıkmayacağı inancı arasında görülen çelişki ile dolu bir dünyadır. Belli bir milliyetçilik ile «Cenabı Hak'kın» görüş ve takdirleri arasında yapılan bu fütursuz eşlemler («equation») moral açıdan savunulabilecek şey değildir. Grek filozofları ve «Kitabı Mukaddes» peygamberleri bile böyle mağrurca düşüncelere karşı kralları ve tebâlarını uyarmışlardır. Böylesi eşlemlerler siyasal açıdan da her türlü kötülük için kullanılmaya elverişlidirler; fütuhatçı çılgınlığı içinde yargıların bozulup saptırılmasına yol açabilir; ulusların ve uygarlıkların-moral ilkeler, idealler, veya hatta Tanrı'nın kendisi adına- yakılıp yıkılmalarına sebep olabilirler.

Oysa, güç çerçevesi içinde anlamlandırıp düşündüğümüz çıkar kavramı bizi bu gibi moral aşırılıklardan ve siyasal çılgınlıklardan korumaya yaramaktadır. Zira, bizimki de dahil, ulusları, güç çerçevesi içinde anladığımız kendi çıkarları için çaba gösteren siyasal varlıklar olarak ele alırsak, tüm uluslara karşı daha âdil olabiliriz. Ve tüm uluslara karşı âdil davranırken ikili bir anlayış içinde hareket etmemiz de mümkün olabilir. Diğer ulusları, tıpkı kendi ulusumuz hakkında yargıda bulunduğumuz gibi yargılayabilir. onları bu şekilde yargılamakla, diğer ulusların çıkarlarına saygı gösteren politikalar izleme yeteneği kazanabilir, ayrıca kendi çıkarlarımızı da korumaya ve geliştirmeye devam edebiliriz. Siyasette ılımlılık, moral yargılardaki ılımlığın bir yansıması gibi ortaya çıkmaktadır.

6. Görülüyor ki, siyasal gerçekçilik ile diğer düşünce ekolleri arasında gerçek ve önemli bir fark vardır. Bununla beraber siyasal gerçekçilik kuramının büyük kısmı, siyasal meselelere karşı, entellektüel ve moral tutumu inkâr edilmese de, yanlış anlaşılmış ve yanlış yorumlanmış olabilir.

Entellektüel açıdan, siyasal gerçekçiler, iktisatçıların, hukukçuların, ve ahlâkçıların kendi konularında yaptıkları gibi, siyasal alanın da kendi başına ve bağımsız bir alan olduğuna inanırlar. İktisatçının servet ve zenginlik şeklindeki çıkar anlayışı açısından düşünmesine; hukukçunun eylemin yasal kurallara uygunluğu; eylemin ahlâk kurallarına uygunluğu açısından düşünmesine karşılık, siyasal gerçekçi güç şeklinde tanımlanan çıkar açısından düşünür. İktisatçılar, «Bu politikanın toplumun veya toplumun bir kesitinin zenginlik (veya serveti) üzerinde ne gibi etkileri olacaktır?» diye düşünürler. Hukukçular, «Bu politika hukuk kurallarına uygun mudur?» diye düşünürler. Ahlâkçılar, «Bu politika moral ilkelere uygun mudur?» diye düşünürler. Siyasal gerçekçiler ise, «Bu politika ulusun güç gücünü ne yönde etkileyecektir?» diye düşünürler. (Duruma göre, «ulus» yerine, federal hükümet, Kongre, parti, tarım v.s. de konu olabilir.)

Siyasal gerçekçiler, siyasal olmayan düşünce standartlarının varlığından ve bunların da konu ile ilgili olabileceğinden habersiz değillerdir. Siyasal gerçekçi, bu standartları bir tarafa bırakmaz; siyasal-olmayanları siyasal-olanlara bağımlı kılar. Siyasal gerçekçi olarak da, politika alanından olmayan standartları politika üzerine empoze etmek istediklerinde, bu gibi düşünce ekollerinden ayrılır. Siyasal gerçekçiliğin uluslararası politika da «hukukî-ahlâkî yaklaşım»dan yana olanlarla anlaşamaması da bu noktada başlar. Bu anlaşmazlık çoğu kez iddia edildiği gibi, sadece hayâlî bir uydurma değil, bir öze dayanan bir çatışma; bir görüş ayrılığıdır. Bunun böyle olduğunu gösteren tarihi örnekler çoktur. Meseleyi açıklamak için üç örnek yetecektir.³

1939 yılında Sovyetler Birliği Finlandiya'ya saldırmıştır. Bu eylem Fransa ve İngiltere'de hukukî ve siyasî iki sorun yaratmıştır. Bu eylem Milletler Cemiyeti misakım ihlâl etmiş midir, ve, eğer etmişse, Fransa ve İngiltere'nin ne gibi bir tedbir alması gerekmektedir? Birinci soruya, Sovyetler Birliği ilgili misak'da yasaklanmış bir eylemde bulunduğu için, kolaylıkla olumlu cevap verile-

(3) Diğer örneklerin tartışılmasında, Bknz; Hans J. Morgenthau, «Another «Great Debate»: The National Interest of the United States,» *The American Political Science Review*, XLVI (December 1952), ss. 979. Bknz, kezâ: Hans J. Morgenthau, *Politics: in the 20th Century*, C. I, *The Decline of Democratic Politics* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), ss. 79 ff.

bilirdi. İkinci soruya verilecek cevap ise, önce, Rusya'nın bu eyleminin İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına ne gibi bir zarar verdiği; ikinci olarak da, bir yanda İngiltere ve Fransa bir yanda da başta Almanya olmak üzere potansiyel düşman ülkeler ve Rusya, o günkü güçler dağılımına; üçüncü olarak da, alınacak karşıtedbirlerin İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına, ve güçler dağılımının gelecekteki şekline yapabileceği olası etkilerine bağlı bulunmaktaydı. İngiltere ve Fransa, Milletler Cemiyetinin önde gelen üyeleri olarak Sovyetler Birliğini ihraç etmişlerdir. Bu arada, koşullar gereği, Sovyetlere karşı savaşta Finlandiya ile birleşmeye mecbur kaldıklarını hissetmeye başlamışlar, fakat İsveç'in kendi topraklarından yabancı askeri birliklerin geçmesine izin vermeyeceğini açıklaması üzerine bu durumdan kurtulmuşlardır. Eğer İsveç, İngiltere ve Fransa'nın askeri birliklerinin kendi toprakları üzerinden geçmesine izin vermiş olsaydı, İngiltere ve Fransa, hem Sovyetler Birliği ile hem de Almanya ile aynı anda savaşmak zorunda kalacaklardı.

Fransa ile İngiltere'nin bu politikaları hukukî ölçülerle hareket eden politika için klâsik bir örnektir. İki ülke bu politikalarında, politik eylemlerini kararlaştırırken kendi çerçeveleri içinde hukuka uygunluğu esas almışlar; hukuk ve güç açısından düşünmek yerine sadece hukuk açısından düşünmüşler; buldukları cevap ise, kendi varlıklarını bile etkileyebilecek bir cevap olmuştur.

İkinci örnek, uluslararası politikada «ahlâkçı yaklaşımı» göstermektedir. Örnek, Komünist Çin Devletinin uluslararası statüsüne aittir. Komünist Çin Devletinin ortaya çıkışı Batılı devletleri biri ahlâkî, diğeri siyasal iki sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Çin Devletinin doğası ve siyasal tutumları Batı dünyasının moral ilkeleriyle uygunluk hâlinde midir? Batı dünyası böyle bir devletle ilişki kurmak zorunda mıdır? Birinci sorunun cevabının olumsuz olacağı kolayca görülmektedir. Fakat, birinci cevabın olumsuzluğu yüzünden ikincisinin de olumsuz olacağını söylemek kolay değildir. Birinci soruda uygulanan düşünce standardı-moral-Çin'deki Komünist devletin siyasal tutumlarını ve doğasını Batılı ahlâk ilkeleri ile değerlendirmekten ibarettir, ve kolaydır. Diğer yandan, ikinci siyasal soruna cevap vermek için ise konu ile ilintili çıkarların ve her iki tarafın sahip oldukları güçlerin kompleks bir şekilde sınanmasına, ve bu çıkarlara ve güce göre girişilecek eylemin ge-

tireceklerine bağlıdır. Böyle bir sınamaya gidilmesi sonunda, Komünist Çin ile ilişki kurmamanın daha akıllıca olacağına karar verilmiştir. Sorunun bu yanının ihmâl edilmesi ve siyasal olan soruya moral bir mesele ile karşı karşıyaymış gibi cevap verilmesi hâlinde, uluslararası politika da «ahlâkçı yaklaşım»ın kullanımı için klâsik bir örnek verilmiş olacaktı, ve böyle olmuştur.

Üçüncü örnek ise dış politika konusundaki gerçekçilik ile, diğer iki yaklaşım arasındaki zıddiyeti göstermektedir. Belçikanın tarafsızlığını ihlâl ettiği gerekçesiyle, Almanya'ya karşı savaşa girmiştir. İngilterenin bu eylemi gerçekçi açıdan olduğu kadar ahlâk veya hukuk açısından da savunulabilir bir eylemdi. Yani, gerçekçi açıdan, İngiltere için, (Belçika-Hollandanın) düşman bir kuvvet tarafından kontrol edilmesinin önlenmesi yüzyıllardan beri, İngiliz dış politikasının temel görüşü olmuştur denilebilirdi. Bu durumda ise, Belçikanın tarafsızlığının ihlâli, ihlâlcı devletin İngiltereye karşı hasmane niyetler taşıdığı anlamına gelecek, bu ise, İngilterenin müdahalede bulunmasına akılcı bir neden teşkil edecekti. İhlâlcı devlet Almanya'dan başka bir devlet olsaydı İngiltere işe karışmıyabilirdi. O yıllarda İngiliz Dışişleri Bakanı olan Sir Edward Grey'in vardığı sonuç bu şekildeydi. 1908 yılında ise, Dışişleri Bakan yardımcısı Hardinge aynı düşüncüyü şöyle dile getirmiştir: «Almanya'ya karşı savaşmak için Fransa Belçika'nın tarafsızlığını ihlâl etmiş olsaydı İngilterenin veya Rusyanın Belçikanın tarafsızlığını korumak için parmaklarını bile kıpırdatmayacaklarını, buna karşılık, Belçika'nın tarafsızlığının Almanya tarafından ihlâl edilmesi hâlinde, işlerin hiç de böyle seyretmeyeceğini sanıyorum». Bunun üzerine Sir Edward Grey şöyle cevap vermiştir: «Bu, duruma göre değişir.» Kaldı ki, Belçikanın tarafsızlığının ihlâlinin karşılıksız bırakılmaması gerektiği görüşü, ihlâl eden tarafın kimliği ve tehlikeye attığı çıkarlar açısından düşünülmese bile, hukukî ve ahlâkî açıdan düşünülerek de haklı görülebilir; İngilterenin veya Amerika'nın müdahalede bulunmasını haklı kılabilirdi. Theodore Roosevelt, 22 Ocak 22 Ocak 1915'de Sir Edward Grey'e yazdığı mektubunda bu açıdan hareket etmiştir:

Bence durumun en canalıcı noktası Belçika olmuştur. Belçikaya karşı İngiltere veya Fransa da Almanya gibi hareket etmiş olsaydı, şimdi nasıl Almanya'ya karşı duruyorsam, İngiltere veya Fransa'ya da karşı koymak zorunda kalacaktım. Sözleşmelere iyi niyetle uyulması

gerektiğine ve uluslararası ahlâk diye birşeyin mevcudiyetine inananlara iyi bir örnek teşkil etmiş bulunduğunuz için, girişmiş olduğunuz eylemi yerinde bulduğumu belirtmek isterim. Bu tutumumda ne Alman ne de bir İngiliz olan Amerikalı bir kişi olarak; sadıkâne bir şekilde ülkesinin çıkarlarını düşünmekle beraber, bütün bir insanlığa karşı âdil ve nezih hareket etmeye çalışan, ve bu yüzden de kendisini, diğer uluslardan herbirini kendi hareket ve edimlerinde yargılamaya mecbur hissedeni biri olarak kendimi haklı görüyorum.

Diğer düşünce tarzlarına karşı politika alanının bağımsızlığını savunmadaki bu gerçekçi görüş, diğer düşünce tarzlarının varlığını ve önemini bir tarafa bırakmayı gerektirmez. Bunun yerine, her düşünce tarzının kendisine uygun yer ve görevini aşmamasını savunur. Siyasal gerçekçilik insan doğası hakkında *plüralist* bir anlayışa dayanır. Gerçek insan, «iktisadî insanın,» «siyasal insanın,» «ahlâkî insanın,» «dindar insanın» bir bileşimidir. Sadece «siyasal insan» olan bir insan, moral kayıtlar tanımayacağı için, ancak bir «ayı» olabilir. Sadece «ahlâkî insan» olanı ise, hiçbir ihtiyat ve tedbir düşünemeyeceği için, ancak bir «saf» olabilir. Sadece «dindar insan» olan ise, dünyevi arzulardan uzak kalacağı için ancak bir «aziz» olabilir.

İnsan doğasının böyle değişik görünüşleri olduğunu gözden uzak tutmayan siyasal gerçekçilik, bu görünüşlerden herhangi birini anlayabilmenin sadece o'nun çerçevesi ve o'nun anlayış ölçüleri içinde düşünmekle mümkün olacağını da bilir. Yani, eğer «dindar insan'ı» ele alacaksam, biran için, insan doğasının diğer görünüşlerini bir kenara bırakmam, ve insan doğasının başka görünüşümü yokmuş gibi düşünmem gerekir. Ayrıca, dinsel alana, bu alanın kendi düşünce standartlarını uygulamam, ve diğer standartların varlıklarını ve bunların insanın dinsel nitelikleri üzerindeki fiilî nüfuzlarını gözden uzak tutmamam gerekecektir. İnsan doğasının bu görünüşü hakkında doğru olanlar, insan doğasının diğer «veçheleri» için de doğrudur Modern iktisatçıların içinde bir teki bile yoktur ki kendi bilim dalını ve bunu bilim dalının diğer insansal (beşerî) bilimlerle ilintisini başka türlü ele almış olsun. Ekonominin, insanın ekonomik faaliyetleri hakkında bağımsız bir kuram olarak gelişebilmiş olması da, diğer düşünce standartlarından «azâde» kalmayı sağlayan ve her konunun kendine uygun alanda

gelişmesine olanak hazırlayan bu süreç sayesinde olmuştur. Politika konusunda da benzeri bir gelişmeye katkıda bulunmak siyasal gerçekçiliğin başlıca ereğidir.

Ne var ki, bu gibi ilkelere dayanan bir politika kuramı, «eşyanın doğası gereği» herkesce tutulmayacaktır. Kezâ, aynı şekilde, böyle bir dış politika da herkesce tasvib görmeyecektir. Zira kuram olsun politika olsun kültürümüzdeki iki eğilime birlikte karşı çıkarlar. Bu iki eğilim rasyonel ve objektif bir politika kuramının varsayım sonuçlarıyla uzlaşamazlar. Bu eğilimlerden biri 19. yüzyılın tecrübeleri ile felsefesinden doğmuştur ve toplumda güç (ve iktidarı) küçümser ve kötü birşey sayar. İlerde bu eğilimi daha ayrıntılı olarak ele alacağız.⁴ Gerçekçi kurama ve gerçekçi politikaya karşıt olan diğer eğilim ise, insan aklı ile politikanın alanı arasındaki mevcut olanı ve mevcut olma zorunluluğunda bulunan ilişkiden doğar. İlerde ele alıp inceleyeceğimiz nedenlerden dolayı⁵ insan aklı günlük işlerliği sırasında politikanın olgularına dolaysız bir şekilde bakamaz. İnsan aklı ve düşüncesi gerçeği bozar, saptırır, küçültür, süsler, güzelleştirir, görünümünü ve kıyafetini değiştirmek zorunda bırakır-bu ne kadar geniş veya yoğun bir şekilde yapılırsa bireyler de politika ile o kadar ilgilenmiş; özellikle uluslararası politika alanında olmak üzere, siyasal süreç içinde yer almış olurlar. Zira, insanın kendisini ve etrafındaki insanları siyasal hayvan sayabilmesi için politikanın doğası ve kendisinin politika sahnesinde oynadığı rol konusunda kendisini bile bile aldatması gerekir.

Görülüyor ki, uluslararası politikayı, herkesin görmek istediği şekliyle değil de, gerçekte nasılsa öyle, kendi özelliklerine göre görmek ve anlamak isteyen bir kuramın diğer öğrenim dallarından çoğu için bir sorun bile teşkil etmeyen psikolojik bir direnci de kırması gerekmektedir. Kendisini, uluslararası politikayı anlamaya adanmış bir kitap, bu nedenledir ki, özel bir açıklamaya ve mazur göstermeye muhtaçtır.

(4) Bakınız : s. 36 ve ardı.

(5) Bakınız : Bölüm 7.

B Ö L Ü M 2

ULUSLARARASI POLİTİKA BİLİMİ

Uluslararası Politikanın Anlaşılması.

F a r k l ı Y a k l a ş ı m l a r

Bu kitabın iki amacı vardır. Birincisi uluslar arasındaki siyasal ilişkileri belirleyen güçlerin ne olduğunu ortaya çıkarmak ve anlamak, ve bu güçlerin birbirileri üzerinde ve uluslararası siyasal ilişkilerle kurumlar üzerinde ne yollarla etkide bulunduklarını kavramaktır. Sosyal bilimlerin diğer dallarından çoğunda bu amaç güvence altındadır; zira tüm bilimsel çabaların doğal amacı, sosyal olguya ve bu olgunun işlerlik tarzına temel teşkil eden güçleri keşfetmektir. Uluslararası politikaya gelince, bu amacın güvence altında olduğu söylenemez; bu nedenle, özel bir vurgulamayı gerektirir. Dr. Grayson Kirk bu hususu şöyle belirtmiştir :

Yakın zamanlara kadar Birleşik Devletlerdeki uluslararası politika üzerindeki çalışmalar, geniş ölçüde, üç yaklaşımdan birini kabul eden kimselerin etkisinde kalmıştır. Birinciler, uluslararası ilişkileri sadece tarihin yakın bir kesimi sayan tarihçiler olmuştur. Bu (ekol), konunun öğrencileri olanlar için, yeter miktarda bilgi sağlayamayışı yüzünden, handikaplı olmuştur. İkinci grup, devletler hukuku alanındaki (bilim adamları) olmuş; bunlar, devletlerin arasındaki ilişkilerin, herşeyden çok, hukukî yanları ile meşgul olmuşlar, fakat bu hukukî sistem-benzerinin («nexus») devamlı yetersizliğinin ve noksanlığının temel nedenlerini araştırmak için çaba gösterenler çok az olmuştur. Ve son olarak da, idealistler vardır. İdealistler, kurmayı sevdikleri daha tam ve

(1) *American Journal of International Law*, C. 39 (1945), ss. 369-70

noksansız sistemlerle ilgilenmekten uluslararası politika ile fazla ilgilenmemişlerdir. Uluslararası politika konusunda çalışanlar dünya politikasının temel ve değişmez güçleri ve bunlara vücut veren kurumları, kötülemek veya göklere çıkarmak için değil, fakat devletlerin dış politikalarını belirleyen bu temel dürtüleri («drives») daha iyi anlayabilmek için ele almaya henüz yeni yeni başlamış bulunmaktadır-ve bu bile gecikme sayılmalıdır. Kısacası, siyasal bilimci en nihayet uluslararası alana da girmeye başlamaktadır.

Profesör Charles E. Martin de Dr. Kirk tarafından değinilen bu konuda şunları söylemektedir :

«.....uluslararası ilişkilerle meşgul öğrenci ve bilim adamlarının karşılaştıkları sorunlar içinde en önemlisi, iki farklı alanda ilerlemekle karşı karşıya kaldığımız düalizm'dir. Kastettiğim, tartışmaların ve anlaşmazlıkların (müzakere yoluyla) giderilmesine ilişkin barış kurumları alanı ile, kuvvet politikası ve savaş alanıdır. Fakat buna katlanmak gerekmektedir. Bundan kaçınmaya imkân yoktur... Son yirmi yıllık dönemde, bu konudaki derslerimizde takındığımız tutumumuzun bence asıl suçlanmayı hak etmesi gereken yanı savaş kurumu ve güç politikasının etkisi konularında, cerbezeli bir üslûb kullanmakla beraber, ciddi sözler etmeyişiğimiz olmuştur. Siyasal bilimcilerin böyle yapmakla büyük bir hatâ işledikleri görüşündeyim. Oysa, güç politikasını, etkilerini, güç politikası yüzünden ortaya çıkan durumları, ve savaş kurumunu asıl inceleyecek olanlar bizler olmalıydık.»²

Bu açıdan tanımlanacak olursa, uluslararası politika akademik bir disiplin olarak, yakın tarih ve aktüel olaylar, uluslararası hukuk, ve siyasal reform gibi disiplinlerden ayrılmaktadır.

Uluslararası politikanın kapsamı yakın tarih ve aktüel olaylardan geniştir. Gözlemci, etrafını çağdaş sahnenin çevrelemiş olduğunu görür; çağdaş olayların durmadan değişen perspektifleri ve vur-

(2) *Proceedings of the Eighth Conference of Teachers of International Law and Related Subjects* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1946), s. 66.

gulama yönlerinin etkisi altında olduğunu hisseder. Ayağını basacak sağlam bir zemin bulamayan gözlemci, değerlendirmeleri için objektif standartlardan da yoksundur. Bu yoksunluktan kurtulmak, ayağının altına sağlam bir zemin bulmak için ise, aktüel olaylar ile en eski geçmiş arasında birlikte-ilişkilere, (korrelasyonlar) ve bunların her ikisinin de temelinde yer alan insan doğasının değişmez niteliklerinin temellerine inmek zorundadır.

Uluslararası politika hukuk kuralları veya kurumlarından da ibaret değildir. Uluslararası politika bu kuralların çerçevesi içinde, ve bu kurumların araçlığı sayesinde işlerlik kazanır. Fakat nasıl Amerikan dış politikası Amerikan Anayasası, federal kanunlar, veya federal devletin idarî organları demek değilse uluslararası politika da hukuk kuralları veya kurumları demek değildir.

Uluslararası politikayı reforme etme girişimlerinde bulunmadan önce uluslararası politikanın ne olduğunu anlama çabası göstermeyenlerin durumu hakkında, William Graham Sumner'ın görüşünü paylaşıyoruz :

Siyasal tartışmalarda en kötü alışkanlık, müesseseleri gerçekte oldukları şekilleriyle, ve insan doğasını da aslında nasılsa öyle ele almak ve incelemek yerine, büyük ve parlak ilkelerden veya faraziyelerden yola çıkma şeklinde ifâdesini bulan doğmatizmdir... Bir ideal bir «şey»in bugün mevcut şeklinden daha yüce veya daha iyi durumu şeklinde vücut bulur, ve hemen hemen bilinçsizce idealler gerçek bir varlığa sahip olarak farz edilirler ve hiçbir gerçeğe dayanmayan varsayımlara temel teşkil ederler... Siyasal meselelerde görülen soyut spekülasyon yöntemi tümü itibarıyla kötü bir yöntemdir. Çok yaygın (popüler) olmasının nedeni kolay olmasıdır : yaşanan dünyayı tam olarak öğrenmeye nazaran, kafalarımızın içinde yeni bir dünya kurmak kolay gelmektedir. Devletlerin ve siyasal kurumların tarihleri üzerinde ciddi çalışma ve incelemelerde bulunmak yerine birkaç geniş kapsamlı varsayıma dayanarak bir yığın spekülasyonda bulunmak kolay görünmektedir. (Kezâ) herkesin doğru bildiği bir *doğma*'yı irdelemek ve doğru veya yanlış olduğunu ortaya çıkarmak yerine böyle bir *doğma*'yı desteklemek kolay görünmektedir. Bütün bunlar karışıklık ve bulanıklık yaratmaktan, «lâf» tan başka birşey

olmayan şeylerin kabulüne yol açmaktan, ve ulusların esenliği açısından bir kazanç sağlamak yerine, tartışmış olmak için tartışmada bulunmaktan başka bir sonuç veremezler.³

An l a m a K o n u s u n d a k i K ı s ı t l a m a l a r

Uluslararası politikanın doğasını ve usullerini kuramsal açıdan ele almak ve irdelemek işinde en büyük güçlük, bu işe girişecek olan kimsenin ele almak durumunda olduğu materyallerin kesin ve belirli olmaktan uzak bulunuşudur. Anlamaya çalışmak zorunda olduğu olaylar, sadece tek bir kere «vuku bulan» olaylardır. Nasıl olmuşlarsa, öyle, ve sadece bir kere olmuşlar; ne daha önce, ne de daha sonra olmamış ve olmayacaklardır. Diğer yandan, toplumsal güçlerin kendilerini ifâde ettikleri için, bu olaylar kendi aralarında biribirilerinin benzeridirler. Toplumsal güçler ise eylemdeki insan doğasının ürünüdürler. Bu yüzden de, şartlar altında, kendilerini gene benzer şekiller içinde ifâde edecekler; dış'a vuracaklardır. Fakat, benzer olan ile sadece kendine-benziyen ve hiçbir örneği veya benzeri olmayan arasındaki sınır nerededir, ve nasıl bulunacaktır?

Uluslararası politika konusunda kurulacak bir teori tarafından anlaşılma durumunda bulunan olayların bu bulanıklığı ve karışıklığı insan aklının kavrayış ve anlayışı önündeki engellerden sadece birini teşkil etmektedir. «Biribirine tıpatıp benzeyen hiçbir olay veya görünüm olmadığı gibi, biribirinden bütün bütüne ayrı ve benzemez tek bir olay veya görünüm de yoktur, ve «Doğa,» diyor Montaigne, «kendine özgü karışımdır. İnsan olarak yüzlerimiz arasında bir benzerlik olmasaydı, insan ile ayı'yı (biribirinden) nasıl ayırt edemez idiysek, benzemezlikler olmasaydı (bu kere) bir insanı değerinden ayırt edemezdik. Şeyler'in hepsi bazı benzerlikler sayesinde biraraya gelirler; her örnek bir dereceye kadar noksan, deneyimlerden çıkarsanan bütün karşılaştırmalar her zaman için noksan ve aldattıcıdır. Fakat buna rağmen insanlar karşılaştırmalar yapmadan düşünememek durumundadırlar. Hukuk bile herbirimize-saptırılmış, tarafsızlıktan uzaklaştırılmış, ve eğri-büğrü şekillere girmiş tefsirler içinde-bu sayede hizmet edebil-

(3) «Democracy and Responsible Government,» *The Challenge of facts and Other Essays* (New Haven: Yale University Press, 1914), ss. 245-6.

mekte; uygulanabilmektedir.»⁴ Uluslararası politika konusunda kurulacak bir teorinin ise, herşeyden önce, bu şekildeki «saptırılmış, tarafsızlıktan uzaklaştırılmış ve eğri-büğrü şekillere girmiş» yorumlara karşı dikkatli olması gerekmektedir.

Bu tür olaylar arasında karşılaştırma yapmakla uluslararası politikanın ilkelerinin neler olduğunu öğrenebiliriz. Belli bir politikayı tesbit eden ve bu belli politikanın uygulanmasını gerektiren şey belli bir siyasal durumdur. Farklı bir siyasal durumla karşılaştığımızda kendi kendimize sorarız : Bu şimdiki durumun önceki durumdan farkı nedir, benzeyen yanları nedir? Benzer yanlarından ötürü, öncekinde uygulanan politikanın devamına karar vermek doğru olur mu — veya benzerlikler ile farkları birlikte tartıp, eski politikanın, bazı yanlarını değiştirerek esasını muhafaza etmek mi gerekir? Veya, farklılıklar benzerlikleri bütün bütüne önemsiz kılacak kadarsa, daha önceki (siyasal durumda) izlenen politikanın uygulanmasından vaz mı geçilmelidir? Eğer uluslararası politikayı anlamak, çağımızın olaylarının mahiyetini kavramak, geleceği kestirebilmek ve gelecek üzerinde etkide bulunmak istiyorsak, bu sorularda ifâdesini bulan ikili entellektüel çabayı göstermemiz gerekir. Bunlar için, kişinin siyasal iki durum arasındaki benzerlikler ile farkları ayırt edebilmesi şarttır. Ayrıca, bu benzerliklerin ve farklılıkların alternatif politikalarda tam olarak takdir edilmesi de gerekir. Rastgele aldığımız şu üç olay serisi, meseleyi ve güçlüklerini gösterecektir.

17 Eylül 1769'da, ulusuna vedâ eden George Washington bir söylev vermiş, ve esası Amerika'nın Avrupa işlerine karışmaması olan dış politikanın ana hatlarını açıklamıştır. Aralık 1823'de Kongreye bir mesaj yollayan Başkan Monroe bu mesajında Amerikan dış politikasını gene aynı anlayış içinde çizmiş açıklamıştır. 1917 yılında Amerika, Fransa ve İngiltere ile birlikte, bunların her ikisinin de bağımsızlıklarını tehdit eden Almanya'ya karşı savaşa girmiştir. 1941 yılında Amerika gene aynı yolu izlemiştir. 12 Mart 1947'de Başkan Truman, Kongreye sunduğu bir raporda, Amerikan dış politikasının esasının dünya çapında Komünizmi durdurmak ve çembere almak olduğunu ilân etmiştir.

(4) *The Essays of Michel de Montaigne*, derleyen ve çeviren Jacob Zeitlin (New York : Alfred A. Knopf, 1936), C. III, s. 270. Montaigne'e ait olanlar italiklerdir. [Diğerleri, Montaigne'in fikirlerinin, yazarca özetlenmesi olsa gerektir. (ç. n.)]

1512 yılında İngiltere Kralı VIII. Henry Fransa'ya karşı Habsburglarla ittifak yapmıştır. 1522 ve 1542'de Fransa'ya karşı Habsburglarla birlikte hareket etmiştir. 1756'da İngiltere, Fransa ve Habsburglara karşı Prusya ile ittifaka girmiştir. 1793'de İngiltere, Prusya, ve Habsburglar Napolyon'a karşı ittifakda bulunmuşlardır. 1914 de İngiltere, Avusturya ve Almanya'ya karşı Fransa ve Rusya ile ittifak aktetmiştir. 1939 yılında ise Fransa ve Polonya ile birlikte, bu kere Almanya'ya karşı ittifaka girmiştir.

Napolyon, II. Wilhelm, ve Hitler Avrupa kıt'asını fethetmişler, başaramamışlardır.

Bu üç olay serisi içinde, her seri için bir dış politika ilkesi formüle etmemizi mümkün kılacak benzerlikler var mı? Yoksa, her seri içindeki her olay diğerlerinden, herbiri için ayrı bir politika izlenmesini gerektirecek kadar farklı mı? Bu konuda alınacak kararın güçlüğü, dış politika da geleceği akıllı bir şekilde kestirme de ve doğru ve yerinde olanı doğru ve zamanında —ayrıca da doğru bir şekilde— yapmakta karşılaşılan güçlüğü nasıl bir güçlük olabileceğini göstermektedir.

Washington'un Veda Söylevinin Amerikan dış politikasının genel ilkelerinden biri olduğunu kabul etmek gerekir mi? Yoksa, bunun geçici şartlar yüzünden böyle olduğu ve geçerliğinin sadece o şartlarla sınırlı olduğu mu düşünülmelidir? Washington ile Monroe'nün dış politikaları Truman Doktrini ile karşılaştırılabilir mi? Sorunu değişik bir şekilde ortaya koymak için, Truman Doktrinin Washington ve Monroe'nun dış politika anlayışlarına vücut veren ilkelerin sadece bir düzenlemesi mi, yoksa, Amerikan dış politika geleneğinden radikal bir ayrılma mı olduğunu sorabiliriz. Eğer bir ayrılma teşkil ediyorsa, değişen şartlar karşısında haklı görülmesi mümkün müdür? Genel bir ifade ile Birleşik Amerikanın 1796, 1823, 1917, 1941 ve 1947'deki tutumları arasındaki farklar, bu farklara bağlı olarak formüle edilen ve uygulanan farklı politikaları haklılaştırmakta mıdır? 1917, 1941 ve 1947 yıllarında Amerikanın Avrupa ile ilgilenmesine yol açan durumlar arasında ne gibi benzerlikler ve farklar vardı; ve bunlar, Amerika açısından, ne dereceye kadar benzer veya farklı dış politikalar izlenmesini gerektirirdi?

İngiliz politikasındaki bu dönüşlerin anlamı neydi? Bu değişiklikler kralların veya devlet adamlarının geçici arzularının veya

vefasızlıklarının sonucu muydu? Yoksa, gelip-geçici değil de, daimî güçlere göre hesap yapmasını bilen bir ulusun, uzun tecrübeleri sayesinde, kısa süreli ittifaklar yerine Avrupa Kıt'ası ile ülkele-ri arasındaki ilişkileri temel aldığını mı göstermekteydi?

Avrupa Kıt'asının fethetmek için girişilen bu üç teşebbüsün sonucunda karşılaşılan felâketler, sadece, haksız davâlar için yola çıkılması neticesinde mi meydana gelmişti? Yoksa, bu üç teşebbüsün üçünden çıkarılabilecek, ve benzer bir yeni teşebbüste bulunacak olanlara bir ders teşkil etmeye yarayacak bazı benzerlikler mi vardır? Genel siyasal durumlarda bir benzerlik varsa; örneğin, daha açık konuşacak olursak, II. Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliğinin girişimi Napolyon, II. Wilhelm, ve Hitler'in girişimlerine mi benzemektedir? Eğer öyleyse, bu durumda Amerika Birleşik Devletleri de 1917 ve 1941 politikalarına benzer bir politika mı izleyecektir?

Bazı hâllerde, İngiliz dış politikasındaki değişiklik konusunda olduğu gibi, cevap açıktır, kolaydır : İngiliz politikası geçici arzularla değil akılla belirlenir ve çizilir. Fakat çoğu zaman, hele gelecek ve içinde bulunulan ân ile ilgilenildiğinde, cevap ihtiyatlı olmayı gerektirir ve kesin bir cevap olamaz. Cevabın çıkarsanacağı olgular esas itibarıyla bulanık ve devamlı bir değişim içindedirler. Aksini düşünenlere tarihin, bir yığın asılsız genellemelerden başka verebileceği, öğretebileceği birşey olamaz; yoktur. Böylesi kişiler ülkelerinin dış politikasında sorumlu mevkilere geldiklerinde, felâketlere yol açmaktan başka birşey yapamazlar. II. Wilhelm veya Hitler, Napolyon'un başına gelenlerden ders almamışlardır; zira, tarihin kendileri için öğretici olabileceğine inanmamışlardır. Washington'un sözlerini de tam bir doğma gibi kabul edip uygulamak isteyenler, bu sözleri hepten bir kenarda unutanlar kadar hatâlı hareket etmiş olacaklardır.

Uluslararası politika konusunda çalışıp birşeyler öğrenmek isteyenlerin öğrenmeye ve hiç unutmamaya mecbur oldukları ilk şey uluslararası sorunlarda, bu sorunların güç ve karmaşık oluşları yüzünden, basit çözümlere ve kolayca güvenilebilecek kehânetlere saplanma olanağının bulunmadığıdır. Bilim adamı ile şarlatanların yolları da burada ayrılmalı gerektir. Uluslararası politikayı belirleyen güçleri bilmek, bu ulusların arasındaki siyasal ilişkilerin kendilerini dışa vurdukları yolları anlamak, uluslararası politikaya ilişkin gerçeklerin, olguların, ve olayların bulanıklığını gidermeye yara-

yabilir. Fakat hangi siyasal durumu alırsanız alınız, aynı anda çelişkin eğilimlerin etkin durumda bulunduklarını görürsünüz. Belli şartlar altında, olasılıkla, bu eğilimlerden biri başat duruma geçecektir. Fakat, fiilen, uzun bir dönem için hangi eğilimin canlılığını koruyabileceği herkese göre değişebilir. Bu nedenle, bilim adamının yapabileceği şey, belli bir uluslararası durumda potansiyel olarak mevcut farklı eğilimleri gözler önüne sermekten ibarettir. Uzun süre etkinliğini koruyabildiğini sandığı eğilimi destekleyen çeşitli şartları işaret etmek, göstermek; ve sonul olarak, fiilî durumda devam edebilecek farklı şartları ve eğilimleri ortaya çıkarmak durumundadır.

Uluslararası politikanın gerçek ve olguları devamlı bir değişikliğe maruz bulunduğu için, geçmiş hakkındaki bilgilerden, «hal» ile ilgili belirtilerden yola çıkıp da geleceği kestirmek isteyenler dünya olaylarının seyri karşısında, ne yaparlarsa yapsınlar, kendilerini şaşkınlıktan kurtaramamaktadırlar. 1776 yılında, Washington, bütün insansal olasılıklarla, «ülkemizin Kaderi birkaç haftalık çabalarımıza bağlı bulunmaktadır» demiştir. Fakat Bağımsızlık Savaşının sona ermesi yedi yıl sürmüştür. Şubat 1792 tarihinde, İngiltere Başbakanı Pitt askeri harcamaların azaltılmasını onaylamış (özellikle donanma personeline büyük indirim yapılmıştı) ve ayrıca çok daha büyük indirimlere gidilebileceğini imâ eden şu sözleri söylemişti: «Hiç kuşkusuz, Avrupa'da önümüzde onbeş yıllık bir barış dönemi ümid etmemiz için hiçbir zaman bugünkü kadar uygun şartlarımız olmamıştır.» Fakat hemen ardından iki ay sonra Avrupa savaşa sürüklenmiş, bir yıla kalmadan İngiltere de savaşa katılmıştır. Bunun ardından ise, yaklaşık olarak yirmibeş yıl süren devamlı bir savaş dönemi gelmiştir. 1870'de Lord Granville İngiltere Dışişleri Bakanı olduğunda, Daimî Müsteşarı kendisine, «uzun tecrübelerle dolu hayatının hiçbir döneminde dışişlerinin bu derece sakin olmadığını ve (Lord Granville) için meşgul olacak tek bir iş bile hatırlayamadığını» söylemiştir. Fakat aynı gün Hohenzollerden Prens Leopold İspanya Tacını kabul etmiş, ve bu olaydan üç hafta sonra da Fransa-Prusya Savaşı başlamıştır.

Büyük devlet adamlarının bile tahminleri bu kadar boş çıktıktan sonra, daha küçük çaptaki kişilerin yapacakları tahminlerden ne bekleyebiliriz? Birinci Dünya Savaşından önce uluslararası sorunlar konusunda yazılan onca kitaptan kaç tanesinde, o zamanlar savaşın olanaksızlığı veya hiç değilse çok kısa süreceği şeklinde-

ki genel kanaatin aksine görüş savunulmuş; kaç tanesi yakın da savaş olabileceğini anlamıştır? İki dünya savaşı arasındaki dönemde yazılmış kitaplardan bir teki bile 1970'lerde uluslararası politikada neler olacağını tahmin etmemize yarayabilecek güçte midir? İkinci Dünya Savaşının başlangıcında, savaşın sonunda nasıl bir dünya ile karşılaşılacağını kim tahmin edebilirdi? 1945 yılında 1955'in, veya 1950 yılında 1960'ın neler getireceğini kim bilebilirdi? Bu durumda, yarının ve yarınların neler getireceği konusunda büyük bir kesinlikle konuşanlara nasıl güvenebiliriz?⁵

Uluslararası Barış Sorununun Anlaşılması

Bu sorun kitabın ikinci amacına işaret etmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında tek bir siyaset kitabı, ve tabii tek bir uluslararası politika kitabı yoktur ki bilgiyi eylemden ayrı olarak saymış, sırf bilgi uğruna kaleme alınmış, ve işin eylem kısmıyla ilgilenmemiş olsun. Uluslararası politika, tarihinin uzun döneminde Amerika'da olduğu gibi, bugün artık sadece bir seri olay veya hadiselerden ibaret bir bilim olmaktan çıkmış; ulusun kendi öz varlığını ve kaderini ana sorun olarak ele alan bir bilim olmuştur. Birleşik Devletlerin öz varlığı ve kaderi, Meksika Savaşı, İspanya-Amerika Savaşı, ve Roosevelt'in Monroe Doktrinine dayanarak serdettiği hükümden çok İç Savaşın ortaya çıkardığı olaylardan etkilenmiştir.⁶

Günümüze özgü iki olgu ise, iç ve dış politikaların Birleşik Amerika için taşıdığı nisbî önemleri tersine çevirmiştir. Bir kere herşeyden önce, şu satırların yazıldığı sırada Birleşik Devletler dün-

(5) Uluslararası ilişkiler konusundaki bu çeşit yanlışlığın en büyükleri gelecek savaş hakkında tahminlerde bulunmaya çalışan uzmanlarca işlenegelmiştir. Machiavelli'den General J. F. C. Fuller'e gelinceye kadar bu tür tahminlerin tarihçesi, kendi içinde tutarlığı var gibi görünen fakat tarihin gerçek olgularıyla teması kalmamış bulunan mantık çikarsamalarının tarihçesi sayılmak gerekir. Örneğin, General Fuller, 1923 yılındayken, gelecekteki II. Dünya Savaşının en vurucu silâhının gaz olacağını söylemiştir. Bakınız *The Reformation of War* (New York : E. P. Dutton and Company, 1923).

(6) Bu hüküm Theodore Roosevelt'in 6 Aralık 1904'de, Kongre'ye mesajında bulunmaktadır. Başkan Roosevelt, bu mesajıyla, Birleşik Devletlerin Latin ülkelerinin iç işlerine karışabilme hakkı olduğunu ilân etmiştir. Metin için, bkz: J. Barlett, der., *The Record of American Diplomacy: Documents and Readings in the History of American Foreign Relations*, 4. basım. (New York : Alfred A. Knopf, 1964), s. 539).

yanın en güçlü iki devletinden biridir. Bununla beraber, bugün için söz konusu rakiplerle, potansiyel olarak yarına hazır bekleyen rakipler düşünülecek olursa, uluslararası politikada girişeceği eylemlerin uluslar arasındaki kendi pozisyonunu ne şekilde etkileyeceğini düşünmemesine olanak bırakmadığı görülür. İç Savaşın bittiği günden İkinci Dünya Savaşının başladığı güne kadar Birleşik Devletlerin Latin Amerikalı komşularına, Çin'e ve İspanya'ya karşı şu veya bu politikayı izlemiş olması fazla bir önem taşımamıştır. Kendi gücü içinde kendine yeterli olması, ve güç dengesi içinde bu sayede elinde tuttuğu yer yüzünden, Birleşik Devletler başarıların yaratabileceği sınırsız ihtiraslardan veya başarısızlıkların yol açabileceği korku, bunalım, ve umutuzluklardan masun kalmıştır. Birleşik Devletler (o zamanların şartları altında) feverana veya korkulara kapılmadan başarı ile de yenilgi ile de karşılaşmayı hazmedebilecek durumdaydı. Bugün ise, kıt'a şeklindeki «kalesinin» dışındadır, ve bütün bir dünya politikasında bazılarının dostu bazılarının ise amansız düşmanı olarak yer almış bulunmaktadır. Bugünün Amerika Birleşik Devletleri başkalarına tehlikeli olduğu kadar kendisi de tehlikelere açık; korkulduğu kadar kendisi de korkan bir devlettir.

Güçlü, fakat kendi başına istediğini yapacak güçte («omnipotent») olmamanın yüklediği riskin yoğunluğunu attıran ikinci bir olgu daha vardır: dünyanın siyasal yapısında üç yönde devam eden devrim. Bu devrimin birinci yönü, merkezi Avrupa olan çok-devletli sistemin yerine, merkezi Avrupanın dışında bulunan ve dünya çapında ikili bir kutuplaşmanın geçmiş olmasıdır. İkinci yönü, Batı uygarlığını kendi tarihinin büyük kısmında belirginleştiren siyasal dünyanın moral birliği yerine, birbirileriyle bağdaşmalarına imkân olmayan iki ayrı düşünce ve eylem sisteminin çıkmış bulunmasıdır. Bu iki ayrı düşünce ve eylem sistemi dünyanın her yerinde insanları kendi saflarına kazanmak için rekâbet etmektedirler. Son olarak, modern teknoloji yüzünden, çıkacak olan bir savaşın topyekun bir mahva yol açacak olmasıdır. Bu yeni üç ögenin çağdaş uluslararası politika alanına girmesi sadece dünya barışının muhafazasını güçleştirmekle kalmamış, fakat savaşın içinde taşıdığı tehlikeyi, toptan bir nükleer savaşa girişmenin kendi-kendini imha etme saçmalığı ile eş anlama gelmesine yol açacak şekilde, arttırmıştır. Dünyanın bu siyasal durumunda Birleşik Devletler başat devletlerden biri olduğu ve büyük sorumluluk yüklen-

diği için de, uluslararası politikayı etkileyen kuvvetleri ve uluslararası politikanın seyrini belirleyen etkenleri anlamak ve bilmek Birleşik Devletler için entellektüel bir uğraş olmayı da aşmış bulunmaktadır. Bugün için, Birleşik Devletlerin bu sorunlarla ilgilenmesi yaşamsal bir ihtiyaç olmuştur.

Günümüz Birleşik Devletlerinin uluslararası politikada üstün bir yer kazanması konusunda düşünmek için, zamanımızda Amerikan dış politikasının karşı karşıya bulunduğu yaşamsal sorunlar üzerinde düşünmek gerekmektedir. Devletler arasında yaşayan bir devlet olarak, Birleşik Devletlerin ulusal çıkarlarını korumak her dönemdeki Amerikan dış politikasının en önemli sorunu olmuşsa da, iki dünya savaşı görmüş ve çekirdeksel silâhlarla yapılacak toptan bir savaşın nelere mal olacağını bilen bir dünyada barışın korunması bütün uluslar için en çok ilgilenilen sorun olmuştur.

Bu kitabın güç ve barış şeklinde iki kavram üzerine plânlanmış ve yazılmış olmasının nedeni de budur. Yirminci yüzyılın yarısında, öldürücü ve yıkıcı silâhların tahmin edilmeyecek miktarlara ulaşması yüzünden barış sorununun hiçbir zaman görülmedik ölçüde önem ve öncelik kazandığı bir dönemde dünya politikası konusunda yapılacak bir inceleme için bu ikisi en temel kavramları teşkil etmektedir. İtici gücü sadece egemen devletlerin güç mücadelesinden ibaret bulunan bir dünyada, barışı sağlayacak iki yol olabilirdi. Bunlardan birisi, uluslararası alanda güç mücadelesi şeklinde ifâdesini bulan, sosyal güçlerin kendi-kendilerini düzenlemeleri mekanizması; yani güç dengesi idi. Diğeri ise, bu söz konusu mücadeleye uluslararası hukuk, uluslararası ahlâk, ve dünya kamu oyu şeklinde *normatif* kayıtlar konulmasaydı. Fakat, günümüzde bu tedbirlerden hiçbiri bugünkü işlerlikleriyle güç mücadelesini ilelebet barışçı bir çerçeve içinde tutabilecekmiş gibi görünmediği için, bu konuda ayrıca sorulması ve cevaplandırılması gereken üç soru daha vardır: Uluslararası barışın korunması için günümüzde ileri sürülen öneriler ne derece değer taşımaktadır? Daha açık konuşacak olursak, bağımsız ulusların meydana getirdiği uluslararası toplumu, bir dünya devleti gibi uluslarüstü bir örgüt hâline sokmak isteyen görüş ne derece değerlidir? Ve nihayet, geçmişteki dersleri unutmayan ve bu derslerden günümüzün sorunları için yararlanmasını bilen bir eylem programı nasıl bir program olmalıdır?

B Ö L Ü M 3

SİYASAL GÜÇ

Siyasal Güç Nedir? ¹

U l u s u n A m a ç l a r ı n a U l a ş m a d a A r a ç O l a r a k

Uluslararası politika, bütün politikalar gibi, bir güç ve iktidar mücadelesidir. Uluslararası politikanın nihaî amacı ne olursa olsun, güç her zaman için âcil bir amaçtır. Devlet adamları olsun sıradan insanlar olsun her zaman için özgürlük, güvenlik, esenlik, ve bizzat güç sahibi olmak isterler, bu amaçlarını dinsel, toplumsal, felsefî, ekonomik idealler şeklinde tanımlarlar. Bu konuda umdukları, bu ideallerin kendi içsel kuvvetleriyle, «tanrısal» kuvvetlerin yardımlarıyla, veya insansal işlerin doğal gelişmesiyle gerçekleştirmeleridir. Bunlardan başka, diğer uluslarla veya uluslararası diğer kuruluşlarla teknik işbirliğinde bulunmak gibi politik-olmayan araç ve yollarla da bu amaçlarının gerçekleşmesini kuvvetlendirmek isteyebilirler. Fakat herne zaman, bu amaçlarının gerçekleşmesi için uluslararası politikayı bir araç (veya yol) olarak kullanırlarsa, çabalarının sebebi güç ve iktidar elde etmektir. Haçlılar kutsal yerleri Dinsizlerin kontrolünden kurtarmak istemişlerdir; Woodrow Wilson dünyayı demokrasi için emin bir dünya yapmak

(1) Siyasal güç kavramı siyasal bilimin en zor ve tartışmalı sorunlarından biridir. Siyasal bilimde kullanılan bir kavramın değeri, bu kavramın, belli bir siyasal faaliyet alanına bağlı sayılan olguların maksimumunu açıklama yeteneği ile belirlenir. Bu bakımdan, uluslararası politikayı anlamakta yararlanılabilecek bir siyasal güç kavramının içeriği yerel yönetimler siyasetinde kullanılanın içeriğinden daha geniş olmak zorundadır. Bu ikincisinde kullanılan siyasal araçlar uluslararası politikada kullanılanlardan çok daha dar koşullar altındadır.

istemmişti; Naziler, Doğu Avrupayı Alman kolonizasyonuna açmak, Avrupaya hükmetmek, ve dünyayı fethetmek istemişlerdir. Bütün bu amaçlarına erişmek için hepsi de kuvveti tercih ettiklerinden, uluslararası politika sahnesinde aktörlük yapmak durumunda kalmışlardır.²

Bu uluslararası politika anlayışından iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi, bir ulusun diğerine karşı giriştiği her eylemin siyasal bir doğaya sahip olmayacağıdır. Nice faaliyetler vardır ki güç elde etme düşünceleri söz konusu olmaksızın girşilirler, ve normal olarak söz konusu faaliyette bulunan ulusların kuvvet ve iktidarlarnı etkilemezler. Hukuk, ekonomi, ve kültür alanındaki faaliyetlerle, insancıl duygularla girişilen faaliyetlerin çoğu bu türdendir. Bu yüzdendir ki, bir ulus bir diğeriyle karşılıklı ticaret anlaşması imzaladığında, mal ve hizmet alış-verişinde bulunduğunda, doğal bir felâkete karşı diğ er uluslara yardım ettiğinde, ve dünyanın tüm uluslarıyla kültür alanında yardımlaştığında, normal olarak, uluslararası politika ile uğraş ıyor sayılmaz. Diğ er bir deyiş le, bir ulusun uluslararası politika ile uğraş ması, o ulusun uluslararası plân da katıldığı faaliyet tiplerinden sadece biridir.

İkincisi, herhangi bir belli zamanda bütün uluslar uluslararası politikayla aynı derecede uğraş mazlar. Günümüzdeki Amerika ile Sovyetlerin derecesi gibi en yükseğ inden başlayan bu uğraş ı dereceleri İsviçre, Luxemburg, veya Venezuela gibi ülkelerin asgarî uğraş ı derecelerine, hatta Monako ve Liechtenstein gibi ülkelerin sıfır derecesine kadar iner. Bu sınırlar belli ülkelerin tarihlerinde de derece derece farklı olmuş lardır. Onalt ıncı ve onyedinci yüzyılda uluslararası güç mücadelesinin en aktif taraflarından biri İspanya olmuş tur. Bugün ise oldukça kenarda kalmış tır. Avusturya, İsveç, ve İsviçre için de bu böyle olmuş tur. Oysa diğ er yandan Amerika, Sovyetler Birliğı ve Çin gibi ülkelerin uluslararası politika-daki yerleri elli yıl, hatta yirmi yıl önceki yerlerinden kat kat fazladır. Kısacası, ulusların uluslararası politika ile ilişkisi dinamik bir niteliğ e sahiptir. Bir ulusun uluslararası politikayla ilişkisi bir ulusu güç mücadelesine en önde katılmaya iten kendi kuvvetine ve bu kuvvetinin derecesine göre değı şir. Güç yoksa, o ulus uluslararası politikaya aktif taraflardan biri olarak katılamaz. Bir ulu-

(2) Uluslararası politika konusundaki güç ve kuvvete ilişkin bazı görüşler için, bakınız : Lionel Robbins, *The Economic Causes of War* (London : Jonathan Cape, 1939), ss. 63 ve sonrası.

sun uluslararası politikaya katılma derecesi, o ulusun kültür alanındaki biçimsel değişikliklerden geçmesiyle de değişebilir. Bu durumda o ulus, güç yerine, örneğin ticaret gibi, diğer uğraşları yeğlemiş olabilir.

D o ğ a s ı

Bu kitaptaki içeriği açısından güç'ten söz ettiğimiz zaman insanın doğa karşısındaki kuvvetinden, veya insanın dil, konuşma, ses, renk gibi artistik bir bildirişim aracındaki («medium») güç ve yeteneğinden, veya üretim veya tüketim araçları üzerindeki iktidarından, veya kendi-kendini-kontrol şeklinde kendisi üzerindeki denetim kuvvetinden söz etmiyoruz. Bu kitapta güç dediğimiz zaman kastettiğimiz insanın diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki gücünü kastetmekteyiz. Siyasal kuvvet (iktidar) demekle de kamusal otorite sahipleri arasındaki karşılıklı kontrol ilişkilerini, ve bunlarla geniş anlamdaki halk arasındaki kontrol ilişkilerini kastetmekteyiz.

Bununla beraber siyasal güç (iktidar) fiilî anlamda şiddet kullanımındaki kuvvetten ayırt edilmelidir. Polis eylemi, hapsetmek, ölüm cezası uygulamak, veya savaş gibi fizikî kuvvet kullanma tehditleri politikada her zaman bulunan içeriklerdir. Şiddet eylem alanına döküldüğü zaman, siyasal gücün yerine askeri kuvvet veya askeri benzeri kuvvetler geçer. Uluslararası politikada, silâhlı kuvvet tehdidi veya silâhlı güç tehdidinde bulunma konusundaki potansiyel güç bir ulusun siyasal gücünü meydana getiren en önemli maddi faktördür. Silâhlı güç kullanımı uluslararası politikada savaş şeklinde fiiliyata dönüştüğünde siyasal güç yerine askerî güç ikame edilmiş olur. Fizikî şiddet kullanımı iki insanın düşünce ve akılları arasındaki siyasal gücün özü olan psikolojik ilişkilerin yerine iki beden arasındaki fizikî ilişkiyi ikame ettirir. Bu tür ilişkide iki insandan birinin diğerinin hareketlerini denetleyecek kadar kuvvetli olması yetmektedir. Bu yüzdendir ki fizikî şiddetin kullanımı hâlinde siyasal ilişkinin özünü meydana getiren psikolojik öge kalkmakta, ve askeri kuvvet ile siyasal gücü birbirinden ayırt etmemiz gerekmektedir.

Siyasal kuvvet bu kuvveti uygulayan ile üzerinde bu kuvvetin uygulandığı kimseler arasında psikolojik bir ilişkidir. Siyasal kuv-

vet birinci tarafın eline, birincinin ikinci tarafın düşünceleri üzerindeki nüfuzu sayesinde, ikinci tarafın belli eylemleri üzerinde kontrol imkânı verir. Bu nüfuz üç kaynaktan ileri gelir: çıkar umma, kayba uğrama korkusu, ve kişi veya kurumlar için saygı veya sevgi duyma. Bu nüfuz emir, tehdit, iknâ, bir adamın veya bir dairenin otorite veya karizması, veya bunların bir karışımı ile yürütülür.

Her değişken durumda bu faktörlerin karşılıklı olarak birbirilerini etkilemişlerinin bütün iç politikalara temel teşkil ettiği genellikle kabul edildğ hâlde, bu faktörlerin uluslararası politika-daki önemlerinin bu derece açık ve görünür olmaması daha az önem taşıdıkları anlamına gelmez. Siyasal gücü (iktidarı) fiilî kuvvet uygulamasına indirgemek, veya hiç değilse güç tehdidi ile ve iknâ ile eşitlemek isteyen, karizmayı ihmâl eden bir eğilim görülmüştür. İlerde inceleyeceğimiz gibi bu olasılık, uluslararası politikada prestijin bağımsız bir öge olarak ihmâline yol açmaktadır. Oysa, Napolyon veya Hitler gibi adamların, veya Sovyet Devleti veya Birleşmiş Milletler gibi kurumların; insanların bir insanın veya kurumun iradesine boyun eğmelerini sağlayan güven veya sevgiye kaynak teşkil eden karizmalarını hesaba katmaksızın uluslararası politikanın özellikle günümüz için büyük önem taşıyan belirli olgularını anlamaya olanak yoktur.

Karizmatik liderliğin ve tebânın lidere sevgi bağlılığı şeklindeki yanıtının (response) uluslararası politika alanında taşıdığı önemi İskoç Presbyterian'ı ve Protestan Birliği mücadelecilerinden John Durie'nin, 1632 yılında, o zamanlar Almanya'da Protestanlık davâsının önderliğini yapan İsveçli Gustavus Adolphus'un güç ve iktidarının düşmeye başladığını anlatmak için, İngiliz Elçisi Thomas Roe'ya yazdığı mektup göstermektedir :

Tahtının zemini otoritesinin artışı; ve otoritesinin zemini ise sevgidir; bu sevgi ile olmalıdır; güç yoluyla olamaz; zira güç kendi tebâlarında değil fakat yabancılarıdadır; kendi parasında değil o'nların parasındadır; o'nların iyi niyetinde değil, kendisi ile o'nlar arasındaki şeylerin bir ihtiyaç olmasındadır; o sebeble bu ihtiyaç şimdi olduğu gibi âcil bir ihtiyaç olmaktan çıkarsa; veya bu ihtiyacı lüzumlu kılacak bir başka yolun bulunması Allah sayesinde mümkün olursa (o'nun tarafından

olacağı gibi O da bunu yapmaya muktedirdir); kendisine destek olan para ve güç ve yardımlar o'ndan esirgenecek, böylece otoritesi kaybolacak, ve tahtı bekâ bulmayacaktır : zira, ilk olarak, Sevgi ortada kalmamış olacaktır...⁴

Birleşik Devletler Başkanı hükümetin yürütme organları üzerinde siyasal kuvvet icra eder; zira Başkanın emirleri söz konusu organdaki üyelerce dinlenir. Bir siyasal partinin lideri de, parti üyelerinin eylemlerini kendi iradesine uygun olarak bildiği ölçüde siyasal bir güce sahip demektir. Aynı şekilde, kamu görevlilerinin eylemlerini kendi tercihleri yönünde etkileyebildikleri ölçüde, bir sanayicinin, bir işçi liderinin, veya bir kuliscinin de siyasal gücünden söz edebiliriz. Birleşik Devletler-kendi kanunlarına ada halkı tarafından itaat edildiği için Porto Riko üzerinde siyasal kuvvet icra ediyor deriz. Birleşik Amerikanın Orta Amerika ülkelerindeki siyasal kuvvetinden söz ettiğimizde Orta Amerika ülkelerindeki hükümetlerin Amerika Birleşik Devletlerinin arzularına uygun hareket etmeye çalıştıklarını kastetmiş; bu düşünce ile böyle düşünmüşüz demektir. Kısacası, A, B üzerinde bir siyasal güç kurmuş veya kurmak istiyor demek, her zaman, A'nın B'nin düşüncesini nüfuzu altına alarak, B'nin belirli eylemlerini denetlemeye muktedir olduğu, veya muktedir olmak istediği demektir.

Bir dış politikanın da, ham madde kaynaklarını ele geçirmek deniz yollarının denetimini sağlamak, veya sınır değişiklikleri sağlamak gibi maddî hedefleri ne olursa olsun, bütün bunların amacı diğerlerinin düşünceleri üzerinde nüfuz kurarak o'nların eylemlerini kontrol altında almaktır. Fransız dış politikasının yüzyıllık hedefi olan Rhine sınırı, Almanların Fransa'ya saldırma arzularını, böyle bir saldırıyı fizikî anlamda güç, hatta imkânsız kılarak, yok etmek şeklindeki siyasal bir amacı ifâde etmektedir. İngiltere bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca dünya politikasında en önde bir yer işgâl etmişse, bunu, hem İngiltereyi kendisine saldırılmaya-

(4) Gunrar Westin, *Negotiations About Church Unity, 1628-1634* (Upsala : Almquist and Wiksells, 1932), s. 208. İmlâlar yenileştirilmiştir. Metindeki örnekler, sadece sosyal bir olgu şeklindeki siyasal güç (kuliscilerinki gibi) ile, meşru otorite şeklindeki (A.B.D. Başkanmki gibi) siyasal kuvvet arasındaki farkları da aydınlatmaktadır. A.B.D. Başkanı olsun, *lobbyist*'ler olsun, kaynakları ve doğaları itibarıyla farklı da olsa, siyasal bir güç icra ederler.

cak kadar tehlikeli olmasına (çünkü kuvvetliydi); hem de böyle bir saldırıyı gerektirmeyecek, başka ulusların İngiltere'ye karşı koymalarına yol açmayacak (gücünü çok ılımlı şekilde kullanmıştır) akıllı ve hesabî» bir dış politika izlemesine borçludur.

Ne türden olursa olsun askerî hazırlıkların siyasal hedefi, diğer ulusları böyle bir yola girmeyi kendileri için çok tehlikeli kılarak, askerî güç kullanmaktan alakoymaktır. Diğer bir deyişle, askerî alandaki hazırlıkların siyasal hedefi, ilerde çıkabilecek düşmanları askerî güç kullanmaktan vazgeçmeye inandırmak fiilen askerî güç kullanımını gereksiz kılmaktır. Savaşın bile siyasal amacı ille toprak ele geçirmek ve düşman ordularını yok etmek değil, düşmanın kafasında bir değişim yaratarak düşmanı galip tarafın iradesine boyun eğdirmektir.

Bu sebeble, uluslararası politika alanında ekonomik, malî, askerî, veya toprak elde etme siyasetlerinden söz edildiğinde, örneğin, sadece ekonomik amaçlar taşıyan ekonomik siyasetler ile politik bir siyasetin araçları olan ekonomik siyasetleri ayırmak gerekir. Bu ikincilerin ekonomik hedefi öbür ulusun siyasetin kontrol altına almaktır. İsviçre'nin Amerika'ya karşı izleyeceği ihracat siyaseti birinci kategoriye girer. Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa ülkelerine uyguladığı siyaset ise ikinci kategoriye girer. Amerika Birleşik Devletlerinin Latin Amerika'da, Asya'da, ve Avrupa'daki ülkelere karşı izlediği ekonomi siyaseti de ikinci kategoridendir. Bu iki kategorinin ayırt edilmesi pratik açıdan çok büyük önem taşır, ve bu ayırt edilmezse izlenen siyasette olsun halk oyunda olsun büyük karışıklık ve bulanıklıklara yol açılmış olur.

Ekonomik, malî, askerî veya toprak açısından yürürlüğe konulmuş ve sadece ekonomik, sadece malî, sadece askerî, veya sadece toprakla ilgili hesaplara dayanan bir siyaset ancak bu kendi çerçevesi içinde değerlendirilebilmek durumundadır. Ekonomik veya malî açıdan yararlı bir siyaset mi? Toprak kazanılmasının, toprak elde eden ülkenin halkı ve ekonomisi üzerinde etkileri neler olacaktır? Askerî siyasette bir değişiklik olacaksa, bunun eğitim, nüfus, ve iç siyasal sistem üzerinde ne gibi sonuçları olacaktır? Bu gibi siyasetlerle ilgili olarak alınacak kararların, bu siyasetlerin kendi konularındaki «mülâhazalara» göre düşünülüp alınmaları gerekir.

Fakat, bu siyasetlerin erekleri, bu siyasetleri uygulayan ve izleyen ulusun güç ve iktidarını arttırmaya hizmet ise, bu siyaset-

lerin de, herşeyden önce, o ulusun güç ve iktidarına katkıları açısından değerlendirilmesi gerekir. Dar anlamda, sadece ekonomik açıdan yerinde görülmeyecek ekonomik bir siyaset, izlenmekte olan politik siyaset (political policy) açısından yerinde ve haklı görülebilir. Yabancı bir ulusal açılan kredi, teminatsız ve kârsız bir kredi ise, dar anlamıyla sadece malî açıdan bunun böyle olduğu haklı olarak iddia edilebilir. Fakat aynı kredi, [kredi açan] ulusun politik siyasetine hizmet edecek bir kredi ise, bankerlerin gözünde ne kadar akılsızca açılmış bir kredi olursa olsun, böyle bir iddiada bulunmak söz konusu olamayacaktır. Fakat bu gibi siyasetlerin sonunda uğranılacak ekonomik ve malî kayıplar, bazan, ulusun, uluslararası politikadaki durumu yönünden, zarara uğramasına; zayıflamasına yol açabilir; malî ve ekonomik kayıplar (kredi vermekten) umulan siyasal avantajların ağırlığını aşabilir. Bu gibi siyasetler, burada belirtilen düşünceye dayanarak, uygulanmaz veya uygulamadan kaldırılabilirler. Böyle bir durumda alınacak olan kararı belirleyen dar anlamdaki ekonomik veya malî «mülâhazalar» değil, bu siyasetin getireceği politik yararlarla politik risklerin karşılaştırılması; yani, bu siyasetlerin ulusun gücü üzerindeki olası etkileridir.

Siyasal Kuvvetin Önlenmesi

Güç elde etmek tutkusu, uluslararası politika da bütün politikalar gibi güç siyaseti ihtiyacına dayandığı için, uluslararası politikanın en belirgin ögesidir. Uluslararası ilişkilerde pratik hayatta bu gerçek kabul edildiği hâlde, bilim adamlarının, yazarların, ve hatta devlet adamlarının ifâdelerinde bile bu gerçek görmezlikten gelinmekte, reddedilmektedir. Napolyon Savaşlarından günümüze kadar Batı dünyasında yer alan grupların büyük kısmı, her zaman için, uluslararası sahnedeki güç mücadelesinin geçici bir olay, ve tarihî bir rastlantı olduğuna; ve (o sırada söz konusu güç mücadelesinin) ortaya çıkışına yol açan özel koşullar ortadan kalkınca, ilgili mücadelenin de ortadan kalkmaya mahkûm bulunduğuna inanmışlardır. Nitekim Jeremy Bentham uluslararası çatışmaların temel nedeninin sömürgecilik rekâbetleri olduğuna inandığından devletlere «Sömürgelerinizi azâd ediniz» diye salık vermiş; bu yolla, uluslararası çatışmalara ve savaşlara gerek kalmayacağını sanmış-

tır.⁶ Serbest ticareti savunanlardan Cobden⁷ ve Proudhon⁸ gibileri ise ticaret tahditlerinin kaldırılmasını uluslararası devamlı bir âhenk kurulması için tek koşul saymışlar; hatta bu sayede, uluslararası politikanın bütün bütüne ortadan kalkabileceğini sanmışlardır. «Gelecek seçimlerde,» demiştir Cobden, «belki de, özgür seçim bölgelerinin (constituencies) temsilcisi olmak isteyenlerin «dış politikaya son» demek zorunda kalacaklarını göreceğiz.»⁹ Marx ve izleyicilerine göre uluslararası anlaşmazlıkların ve savaşın temel sebebi kapitalizm idi. Marx ve izleyicileri, uluslararası sosyalizmin uluslararası kuvvet mücadelesine son vereceğini ve devamlı barışın gerçekleştirilmesini sağlayacağını savunmuşlardır. Ondokuzuncu yüzyılda, dünyanın her ülkesindeki liberaller güç siyasetinin ve savaşın mutlakîyetçi hükümet sisteminin bir tortusu olduğuna, ve mutlakîyetçilik ve otokrasi karşısında demokrasinin ve anayasal hükümet sisteminin zafer kazanmasıyla birlikte, uluslararası âhenk ve devamlı barışın da güç politikası ve savaş karşısında muzaffer olacağına inanmışlardır. Bu liberal düşünce ekolü içinde en parlak ve en etkili sözcülerden birisi de Woodrow Wilson olmuştur.

Uluslararası sahneden güç mücadelesinin kaldırılabilene olan inancın son zamanlardaki örnekleri, dünyayı Milletler Cemiyet ve Birleşmiş Milletler çatısı altında örgütleme konusundaki büyük teşebbüsler olmuştur. Nitekim, 1943 yılında, Birleşmiş Milletlerin temellerinin atıldığı Moskova Konferansından dönen, za-

(6) *Emancipate Your Colonies* (London ≠ Robert Heward, 1830).

(7) «Serbest Ticaret! Nedir serbest ticaret? Ulusları birbirinden ayıran sınırların yıkılması gereğinin nedeni, bu sınırların ardında, gurur, intikam, nefret, ve kıskançlık gibi geçmişte ve gelecekte her zaman taşıp, ülkeleri kana bulayan duyguların yuvalanmasıdır. Serbest ticaret Kadir Allahın devletler hukukudur, ve öyle görünüyor ki serbest ticaret ve barış «bir ve aynı dâvadır». Bakınız: *Speeches by Richard Cobden* (London: Macmillan and Company, 1870), C. I, s. 79; *Political Writings* (New York: D. Appleton and Company, 1867), C. II, s. 110; Henry Ashworth'a 12 Nisan 1942 tarihli mektup, iktibasda bulunan kitap için, bkz: John Morley, *Life of Richard Cobden* (Boston: Roberts Brothers, 1881), s. 154.

(8) «Gümrükleri kaldıralım, o zaman halkların ittifakını ilân edebilir, dayanış mallarını tanıyabilir, eşitliklerini duyurabiliriz». *Oeuvres complètes* (Paris, 1867), Vol. I, p. 248.

(9) Aktarmada bulunan kaynak, A.C.F. Beales, *A Short History of English Liberalism*, s. 195.

manın (A.B.D. Dışişleri Bakam Cordell Hull, yeni kurulacak uluslararası örgütün, güç politikasının sonu anlamına geleceğini ve yeni bir uluslararası işbirliği dönemine geçileceğini söylemiştir.¹⁰ Zamanın İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Philip Noel-Baker ise, 1946 yılında, Avam Kamarasında yaptığı konuşmada İngiltere hükümetinin «Birleşmiş Milletler kurumlarını, demokrasi yöntemleriyle halk iradesinin egemen olması için, güç politikalarının hayatına son vermek amacıyla kullanmaya kararlı olduğunu» bildirmiştir.¹¹

Bu kuramlar ve bu kuramlara dayanarak beslenen umutlar hakkında ilerde çok söyleyeceklerimiz olacaktır.¹² Şimdilik, güç için yapılan mücadelenin zaman ve yer yönünden evrensel olduğunu, ve tecrübeler karşısında bunun yadsınması (inkârı) mümkün olmayan bir olgu olduğunu belirtmekle yetinelim. Devletlerin, toplumsal, ekonomik, ve siyasal şartlar ne olursa olsun, bütün bir tarih boyunca, güç yarışı yüzünden birbirileriyle çarpıştığı yadsınmaz. Gerçi bazı antropologlar bazı belli ilkel halkların kuvvet tutkusuna sahip olmadıklarını göstermişlerse de, bu ilkelerin anlayışlarının ve yaşadıkları hayat koşullarının, uluslararası sahneden güç mücadelesini kaldırmak ve silmek için, dünya çapında nasıl yeniden yaratılıp kurulabileceğini gösteren çıkmamıştır.¹³ Dünya uluslarının hepsi güç için mücadelede bulunurken, bu uluslardan birinin güç tutkusundan kurtulmaya çalışması, güç mücadelesini başkalarına bırakması yararsızdır ve o ulusun kendi canına kastetmesi demektir. Güç tutkusu dünyanın her yerinde terkedilmedikçe, böyle birşeye kalkışanlar diğer ulusların güçlerine râm olacaklardır.

Burada takınılan tutum, geçmişten çıkarılacak sonuçların fazla inandırıcı olamayacakları gerekçesiyle eleştirilebilir; ve böylesi sonuçlara varmanın ilerlemeye ve reforma karşı koyanların başvurdukları başlıca yol olduğu söylenebilir. Bazı belli toplumsal düzenlenimlerin (arrangements) ve kurumların geçmişte de daima var oldukları bir gerçek olmakla beraber, bu, söz konusu kurum ve düzenlenimlerin geçmişte de var olacakları anlamına gelmez. Fa-

(10) *New York Times*, November 18, 1943, s. 1.

(11) *House of Commons Debates* (Fifth Series, 1946), C. 419, s. 1262.

(12) Bakınız: Sekizinci Bölüm

(13) Bu sorunun çok aydınlatıcı bir tartışması için, bakınız: Malcolm Sharp, «Aggression: A Study of Values and Law, *Ethics*, C. 57, No. 4, Ayrım II (Temmuz, 1947).

kat insanın yarattığı toplumsal düzenlenim ve kurumlar değil de, sonuçta toplumun kuruluş ve yaratılışına etkide bulunan temel biyo-psikolojik güdüler söz konusu olunca durum değişmektedir. Yaşama, cinsel çoğalma, ve egemenlik kurma gibi güdüler bütün insanlarda görülmektedir.¹⁴ Bu güdülerin biribirilerine karşı nisbî ağırlıkları bir güdüyü cesaretlendiren, bir diğerini ise baskı altına almaya çalışan toplumsal koşullara bağlıdır. Bu koşullar, söz konusu güdülerden bazısını, bu güdünün kendini dışa vurma şekillerine bakarak onaylamaz; fakat, bazısını onaylar, destekler. Örneğin, sadece kuvvet konusunda bir örnek alacak olursak, toplum içinde güç ve iktidar elde etme aracı olarak öldürme fiilinin çoğu toplumlarda iğrenç bir suç sayıldığını; fakat kuvvet mücadelesinde düşmanın öldürülmesinden ibaret olan ve savaş adım alan eylemin bütün toplumlarda doğru bulunduğunu, desteklendiğini görürüz. Diktatörler, yurttaşları arasında bulunan kişilerin siyasal iktidara gelmek istemelerini kuşku ve hoşnutsuzlukla karşılarlar, oysa demokrasiler siyasal iktidar mücadelesinde herkesin aktif bir rekâbette bulunmasını herkesin yurttaşlık görevi sayarlar. Ekonomik faaliyetlerde de, bir yerde tekelci bir örgüt varsa orada ekonomik kuvvet rekâbeti yoktur; rekâbetçi ekonomik sistemlerde ise ekonomik kuvvet mücadelelerinin bazı belli tarzları yasaklanmış, diğer bazıları ise desteklenmiştir. Torqueville'in yetkesine (otorite oluşuna) dayanan Ostrogorsky «Amerikan ulusunun ihtirası siyasal alanda değil, iktisadî alandadır. (Amerika'da) beklenen yeni yıl hasadları, güç ve iktidar tutkusunun insanlar üzerinde değil de «şey»ler üzerinde kuvvet ve iktidar kurmak taşıdığını gösterir».¹⁵

Belirli toplumsal şartlar bir yana bırakılacak olursa, uluslararası sahnede cereyen eden güç mücadelesinin sadece tarihsel bir olay olduğu şeklindeki görüşe karşı ileri sürülebilecek esas karşı görüşün iç politikanın doğasından çıkarsanması gerekir. Uluslararası politikanın özü ise, iç politikanın özünün bir benzeridir. Uluslararası politika olsun iç politika olsun, bu mücadelenin

(14) Zoologlar, egemenlik kurma «saikinin» hayvanlarda bile görüldüğünü ileri sürmekte; tavuklar ve maymunlarda irade ve egemenlik kurma yeteneğine göre bir hiyerarşi bulunduğunu söylemektedirler. Bknz: Warder Allee, *Animal Life and Social Growth* (Baltimore: The Williams and Wilkens Company, 1932), ve *The Social Life of Animals* (New York: W. W. Norton and Company, Inc., 1938).

(15) M. Ostrogorsky, *Democracy and the Organization of Political Parties* (New York: The Macmillan Company, 1902, C. II, s. 592).

cereyan ettiği iç veya uluslararası alana özgü şartlara göre değişimler geçiren güç mücadelesi türleridir.

Özellikle, egemenlik kurma eğilimi, aileden başlayıp yardımlaşma veya meslek kuruluşlarına, yerel yönetim kuruluşlarına, ve devlete kadar uzanan her çeşit insansal kuruluşların ögesidir. Aile düzeyinde, kayınvalide ile gelin arasındaki özü itibarıyla, kuruluş güçler dengesini yeni kurulmak istenen güçler dengesine karşı korumak amacını güden bir güç mücadelesidir. Bu özelliği bakımından, *Status quo* siyasetleri ile emperyalizm siyasetleri arasında uluslararası plânda görülen çatışmayı andırmaktadır. Dernekler, yardım kuruluşları, öğretim üyelerinin genel kurulları, ve iş kuruluşlarının dernekleri ellerinde tuttıkları gücü muhafaza etmek isteyen gruplarla daha büyük kuvvet elde etmek isteyen gruplar arasında devamlı bir kuvvet mücadelesinin olduğu yerlerdir. İş kuruluşları arasındaki rekâbet yarışmaları, işçi-işveren arasındaki iş müzakereleri, çoğu zaman, sadece ekonomik çıkarlar için değil, birbirileri üzerinde nüfuz kurmak; yani güç elde etmek için ortaya çıkarlar, Nihayet, bir ulusun, hele demokratik bir ulusun da bütün siyasal hayatı —yerel düzeyden ulusal düzeye kadar— devamlı bir güç mücadelesinden ibarettir. Belli dönemlerdeki seçimlerde, yasama organlarındaki oylamalarda, mahkemelerde görülen davâlarda, yönetsel kararlarda, ve yürütmeye ilişkin tedbirlerde amaç insanın bir başka insan üzerinde kuvvet tesis etmesi, veya etmişse bunu korumasıdır. Yasama, yargı, yürütme, ve yönetim kararlarının alındığı süreçler kendi kuvvet durumlarını arttırmak veya korumak isteyen «baskı gruplarının» baskı ve karşı-baskıları altındadırlar. Ölü Deniz Yazmalarından biri şöyle der :

Hangi ulus bir başka kuvvetli ulus tarafından baskı altına alınmak ister? Veya kim mülkiyetinin haksız bir tecavüze uğramasını ister? Bununla beraber, tek bir ulus var mıdır ki komşularını baskı altına almamış olsun? Veya dünyada tek bir insan bulunabilir mi ki başkasının mülkiyetine tecavüz etmemiş olsun? Gerçekten nerede?

«Bildığımız tanrılar,» diyor, Thucydides, «ve inandığımız insanlar için kendi doğaları gereği temel yasa, güçleri yetince egemenlik kurdukları ve hükmettikleridir».¹⁶

(16) Thucydides, Kitap V, 105. kıt'a

Ve Salisbury'li John'un sözleri ise şöyledir :

«Prenslik veya krallık kuvvet ve iktidarını ele geçirmek herkese vergi değilse de, tiranlık zehirine bulaşmış insan da yoktur veya azdır. Genel anlamıyla tiran bütün bir halk üzerinde baskıya dayanan bir hakimiyet kurandır; fakat tek bir insan bütün bir halkın üzerinde tiranlık kuramaz, fakat kurmak istediği zaman herkes üzerinde kurabilme gücüne sahiptir. Zira tiranlık bütün halkın tamamı üzerinde kurulmazsa, gene herkes gücünün yettiği kadar halk üzerinde efendilik kurmaya çalışır.¹⁷

Bütün toplumsal ilişkilerde ve her düzeydeki toplumsal kuruluşlarda güc mücadelesi görüldükten sonra, uluslararası politikanın kuvvet elde etmek veya korumak için girişilmiş bir siyaset olmasında şaşılacak bir yan olabilir mi? Ve iç politikanın bir dalı için sürekli ve gerekli bir öge olan güc mücadelesi uluslararası politika için arızî ve gelip geçici bir ögeden başka birşey değilse, tuhaf olmaz mı?.

Siyasal Kuvvetin Değersiz Görülmesinin Kökleri

Uluslararası sahnede gücün oynadığı rolün değersiz görülmesinin iki kökü vardır. Bunlardan biri, ondokuzuncu yüzyılın parlak bölümüne hâkim olan ve bugün dahi uluslararası sorunlara ilişkin düşüncelerimize etki eden uluslararası ilişkiler felsefesidir. Diğeri ise Amerika Birleşik Devletlerinin dünya ülkeleriyle ilişkilerini belirleyen bazı belirli siyasal ve entellektüel şartlardır.

O n d o k u z u n c u Y ü z y ı l F e l s e f e s i

Ondokuzuncu yüzyılın güç siyasetini değersiz görmeye itilişi iç politikadaki deneyimi yüzündendir. Bu deneyimin temel karakteristiği orta sınıfın aristokrasi eliyle yönetilmeye katlanmak zorunda kalmasıdır. Aristokrasinin bu egemenliğini her çeşit siyasal egemenlik ile bir gören ondokuzuncu yüzyıl siyasal felsefesi, giderek, aristokrat sınıfının siyasetine karşıtlık ile her çeşit siyasete karşıtlığı bir görmüştür. Aristokratik yönetimi deviren orta sınıf,

(17) John of Salisbury, *Policraticus*, çeviren : John Dickinson (New York : Alfred A. Knopf, 1927), VII, s. 17.

daha sonra dolaylı yönetim sistemini kurmuştur. Orta sınıf, aristokratik yönetimlerin temel özelliği olan geleneksel yöneten ve yönetilen sınıflar ayrımını, ve askerî güç kullanımına dayanan saklı şiddeti ortadan kaldırmış; yerine, görünmez bir zincir olan ekonomik temelli yöneten ve yönetilen bağımlılık ilişkilerini getirmiştir. Ekonomik temellere dayanan bu sistem, kuvvet oranlarına göre kurulmakta olan ilişkilerin varlığını gözlerden saklayan ve eşitlikçi gibi görünen hukukî kurallar aracılığı ile işlemektedir. Ondokuzuncu yüzyıl bu hukukîleştirilmiş kuralların siyasal doğasını görememiştir. Ondokuzuncu yüzyılın görebildiklerinin, bu kuralların yürütmekte olduğu siyasal doğal şeylerle ilgisi olamamıştır. Bu yüzden de aristokratik biçimdeki siyaset-yani, açık, örtüsüz ve şiddetçi olan siyaset-ondokuzuncu yüzyıl felsefesinde her çeşit siyasetin yerine geçmiş; aristokratik biçimdeki siyasetin dışında bir siyaset olabileceği kavranamamıştır. Siyasal kuvvet (ve iktidar) uğruna girilen mücadele ise-iç politikada olduğu gibi uluslararası politikada da-otokratik hükümetlerin sona ermesi ile birlikte ortadan kalkacak olan tarihin tesadüfî bir olgusu sanılmıştır.

A m e r i k a n T e c r ü b e s i

Kuvvet siyasetini aristokratik yönetim ile özdeşleştiren bu düşünce Amerikan deneyiminde bir çeşit destek bulmuştur. Bunun, Amerikan tecrübesindeki üç öğeye bağlanması mümkündür: Amerikan deneyiminin kendine özgü özelliği, ondokuzuncu yüzyıl boyunca Amerikan kıt'asının dünyadaki çatışma merkezlerinden ayrı ve uzak kalışı, ve Amerikan siyasal ideolojisinin insancıl pasifizmi ile anti-emperyalist özelliği*

Amerikanın İngiliz hanedânı ile anayasal bağlantısının sona ermesi, Amerikanın, Avrupada dış politikası adı altında yürütülmekte olan şeyden çok farklı bir dış politika izleme yolunda attığı ilk adım olmuştur. Bu durum Washington'un Veda Söylevinde açıkça görülmektedir. «Avrupanın kendine göre çok büyük önem taşıyan çıkar ve ilgi konuları bizim için ilgilenmeye değmez, veya

(*) Buradaki «anti-emperyalist» sözcüğü herhalde Amerikan kolonilerinin İngiliz baskısından kurtulmak için savaşmış olduklarını anlatmak için kullanılmış olmalıdır. ABD'nin sonraları izlediği Güney Amerika politikası ile ilgisi olmamak gerekir. (Ç. N.)

uzaktan ilgilensek de olacak şeylerdir. (Avrupa) bu yüzden sık sık çatışmalarla uğraşmak zorundadır, ve bu çatışmaların nedenleri bizim ilgilenmemizi gerektirmeyecek uzak şeylerdir. Bu gerekçeyledir ki, kendimizi yapay (sunî) bağlantılarla Avrupanın durmadan değişen siyasetine sokmaya; Avrupa siyaseti için olağanlaşan dostluklar ve düşmanlıklar kombinasyonlarında yer almaya kalkışmamız akıllıca bir hareket olmayacaktır.» 1796 yılında, Avrupa kralarının güç politikalarından başka bir güç politikası bulunabileceği düşünülmez olmuştu. «Avrupa ihtirasının, rekâbetlerinin, çıkarlarının, alay ve kaprislerinin sebep olduğu üzücü ve zahmetli olaylar» Amerikanın gözüne uluslararası politikanın ta kendisi gibi görünüyordu. Washington'un savunduğu gibi, Avrupa politikasından uzak durmak, bu durumda, güç politikası denilen şeyden de uzak durmak sayılıyordu.

Kaldı ki, Amerikanın Avrupa geleneği olan güç politikasına karşı takındığı bu soğuk tutum sadece siyasal bir programdan ibaret değildi. Arada sırada görülen istisnalar dışında, ondokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Amerikanın hiç değişmeyen politikası bu tutumun eseri olmuştur. Bu olgu coğrafya şartlarının olduğu kadar bilerek yapılmış bir tercihin sonucuydu. Halk için yazan yazarlar sadece Amerikaya özgü coğrafya koşullarını, Amerikanın genişleyip yayılması için olduğu, kadar dünyanın diğer (büyük devletlerinden) ayrı kalması için izlenmesi gereken ve Tanrı tarafından gösterilmiş bir yol saymışlardır. Fakat, Washington'dan itibaren, daha büyük bir sorumluluk duygusu taşıyan gözlemciler coğrafya koşulları ile bu coğrafya koşullarına göre kendi amaçlarını saptayan, amaçlarına erişmek için bu coğrafya koşullarından yararlanmayı düşünen bir dış politika arasındaki bağıntıları önemle vurgulamışlardır. Washington «ayrı ve uzak konumumuz» dan söz etmiş ve şu soruyu sormuştur : «Öyleyse, bu denli özel bir durumdan niçin yararlanmayalım?» Amerikan dış politikasının bu döneminin kapanmak üzere olduğu günlerde bile John Bright'ın Alfred Love'a yazdığı mektupta şöyle deniliyordu : «Kıt'anızda durmadan artan milyonlarınızın hiçbir zaman savaş yüzü görmeyeceğini ümit edebiliriz. Size kimse saldıramaz; ve siz de başka ulusların dalaşmalarına girmemek için dikkat ediyorsunuz.¹⁸

(18) İktibas olarak geçtiği kitap, Merle Curti, *Peace and War : The American Struggle 1636-1936* (New York : W. W. Norton and Company, 1936), s. 122.

Yeni dünyanın yurttaşları Kuzey Amerika Kıt'asının kıyılarından bakınca 'çok uzaklarda kalan Avrupa, Afrika, ve Asya kıyılarından bitmek bilmeyen uluslararası güç mücadelesini hayretler içinde seyretmişlerdir. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında izlenen dış politika kendilerine sadece bir gözlemci rolü oynama olanağı verdiği içindir ki, sadece tarihin gelip geçici bir lütfu sayesinde kazandıkları bu durum Amerikalılara sürekli bir durum; doğal olarak öyle çizilmiş olduğu kadar, kendi ellerine kalmış bir durum gibi görünmüştür. Sanılan, başkalarının oynadıkları güç politikası oyununu uzaktan seyretmek durumunda kalmaktı. Bu en kötü olasılıktı. Daha iyisi ise, bütün ülkelerde demokrasinin kurulması sonunda son perdenin de kapanması ve güç politikasının bütün bütüne ortadan kalkmasıydı.

Bu hedefe ulaşılmasına yardım ise Amerikanın yüklendiği görevin bir parçası sayılıyordu. Amerikan ulusunun tarihi boyunca, Birleşik Devletlerin ulusal kaderi antimilitarist ve özgürlükçü kavramlarıyla ifâde edilegelmiş bulunuyordu. John C. Calhoun'un siyasal felsefesinde olduğu gibi, bu ulusal görev nerede saldırgan olmayan ve karışmayıcı («abstentionist») bir tutumla kaleme alınmışsa, böyle bir dış politika tutumunun ülke içindeki özgürlük açısından da bir gelişme olacağı savunulmuştur. Bu düşünceye göre, «özgürlük örneğimizle bu kıt'ada ve bütün dünyada özgürlüğü yayarak binlerce savaşla başaramayacak işler başarabilirdik.» İspanyol-Amerikan Savaşının eşiğinde Amerikanın bu anti-emperyalist ve demokratik idealini bir tarafa bırakmaya başladığı günlerde, William Graham Sumner bu tutumun özünü bir kere daha ortaya koymaktan kendisini alıkoyamamıştır: «Genişleme, yayılma, ve emperyalizm, demokrasiye karşı girişilmiş en büyük suikastir... genişleme, yayılma, ve emperyalizm Amerikan halkının en değerli geleneklerine, en değerli ilkelerine, en değerli çıkarlarına karşı savaş açmak demektir.»¹⁹ Avrupanın güç politikası eğilimleri ile Amerikan geleneğindeki idealler arasında bir karşılaştırma yapan Sumner, tıpkı Washington gibi, Avrupalıların daha geride olduklarını düşünmekteydi. Fakat diğer yandan, gelecekte haber veren bir kâhin gibi, İspanyol-Amerikan Savaşının bitiminden son-

(19) «The Conquest of the United States by Spain,» *Essays of William Graham Sumner* (New Haven: Yale University Press, 1940), C. II, s. 295).

ra Amerikanın da Avrupayı devrim ve savaşlara iten aynı yola girmek zorunda kalacağını görebilen Calhoun bunu da yazmıştır.

Böylece, uluslararası ilişkilerin doğası hakkındaki ondokuzuncu yüzyıl anlayışı ile Amerikan deneyimine özgü belirli öğeler birleşmişler; güç politikasına bulaşmayı kaçınılmaz birşey değil de tarihsel bir raslantı sayan, ve ulusların güç politikası yerine, güç tutkusundan uzak bir dış politika izlemeyi tercih etmekte özgür olduklarını zanneden düşüncelere yol açmışlardır.

B Ö L Ü M 4

GÜÇ MÜCADELESİ : STATUS QUO POLİTİKASI

İç politika olsun uluslararası politika olsun aynı olgunun farklı iki ifâde tarzından başka birşey değildir : kuvvet için girişilmiş bir mücadele. Bu aynı olgunun iki ayrı alanda farklı görünümler kazanmasının nedeni, bu alanlardan herbirindeki moral, siyasal, ve toplumsal şartların farklı olmalarıdır. Batılı ulusal toplumların kendi içlerindeki toplumsal tutunumları («cohesion») aralarındakinden daha büyüktür. Kültürel birbiçimlik («uniformity»), teknolojik birleşme, dışsal baskılar, ve asıl önemlisi, hiyerarşik bir siyasal örgütlenme yüzünden ulusal toplumların diğer ulusal toplumlardan apayrı birer bütünleşmiş birimler olması gerekmiştir. Bu durumun sonucudur ki, örneğin içsel siyasal düzen uluslararası düzene oranla daha istikrarlıdır ve şiddet yoluyla gerçekleştirilen değişimlere daha az maruz kalır.

Tarih, uluslararası politikada aktif bir yeri olan ulusların savaş biçimindeki örgütlü şiddet kullanımı için devamlı hazırlık içinde bulunduklarını, savaşlara katıldıklarını, veya katıldıkları savaşların yaralarını sarmak durumunda kaldıklarını göstermektedir. Oysa Batı toplumları için iç politikada bir siyasal eylem aracı olarak geniş çapta örgütlü şiddet kullanımı kural dışı kalmıştır. Fakat bununla beraber savaşın iç politika alanında da potansiyel olarak varlığını sürdürmesi ve devrim biçiminde ortaya çıkabilecek iç savaştan duyulan korku siyasal düşünce ve eylem alanına etkide bulunmuştur.¹ İç politika ile uluslararası politika arasındaki fark-bu bakımdan bakılacak olursa-türsel bir farktan çok, derece farkından ibarettir.

(1) Bu durum, Guglielmo Ferrero'nun işaret ettiği gibi, özellikle ondokuzuncu yüzyıl için söz konusudur. Bknz : *The Principles of Power* (New York : G. P. Putnam's Sons, 1942).

İç politika olsun, uluslararası politika olsun bütün politikalar esas itibarıyla üç ana biçim içinde görülürler; bir başka deyişle, bütün siyasal olgular bu üç esas tipten birisine indirgenebilirler. Her politika ya güç elde etmek ve bunu korumak, ya elde edilmiş bulunan güç ve iktidarı arttırmak, ya da elde edilmiş bulunan güç ve iktidarı göstermek ve açığa vurmak ister.

Politika için söz konusu bu üç tipik kalıba karşılık uluslararası politikada da tipik üç siyaset biçimi vardır. Elde etmiş bulunduğu gücü korumak ve kendi lehinde olan güç dağılımının değiştirilmesini önlemek isteyen bir dış politika izleyen bir ulus *status quo* siyaseti izler. Dış politikasının amacı fiilen sahip olduğundan daha fazla güç elde etmek, ve bunun için de, var olan güç ilişkilerini ters-yüz etmek; diğer bir deyişle, güçler statüsünde kendi lehinde bir değişim yaratmak isteyen bir ulus emperyalizm siyaseti izler. Dış politikasında, elde etmiş bulunduğu gücü, bu gücü elinde tutmak için olsun arttırmak için olsun, dışa vurmak ve göstermek amacı güden bir ulus ise prestij siyaseti izler.² Bu arada, bütün bu formüllerin geçici mahiyette olduklarını ve arınmaya muhtaç bulunduklarını belirtmek gerekir.

-
- (2) İngiltere'nin 1947'de Hindistan'a, A.B.D.'nin ise batı Latin Amerika ülkelerine karşı yaptığı gibi, bazen bir ulus, fizikî olarak kendisini mecbur eden biri olmadığı hâlde, elinde bulundurduğu kuvvetten vazgeçebilir. Bu durum, uluslararası politikanın yukarda belirtilen üç temel biçimine aykırı düşmez. Bu gibi durumlarda bir ulus, tıpkı savaş verdiği cephenin gereğinden fazla genişlediğini, veya haberleşme ve ulaşım hatlarının tehlikeye girdiğini gören, veya bütün kuvvetlerini bir belli noktaya hücum için toplayan bir komutanın cephenin bazı yerlerinden çekilmesi gibi, bazı şartlar altında geri çekilir. Aynı şekilde, elindeki güç pozisyonunu uzun süre koruyamayacağını anlayan bir ulus da geri çekilebilir. Veya, aynı ulus, mevcut bir kontrol türünü bir başkası ile değiştirerek de çekilebilir: örneğin, askerî kontrol yerine siyasal kontrol, siyasal kontrol yerine ekonomik kontrol, veya bunların tersi de olabilir (yani, İyi Komşuluk siyaseti yerine kuvvet kullanma tehdidine dayanan siyasete geçiş). Bazan bir ulusun dış politikasında hedefler değişir ve o ulusun kuvvetlerini bir başka noktada yoğunlaştırması gerekebilir. Fakat her ne olursa olsun, böyle bir ulusun kendi isteği ile kuvvetinden fedakârlık yapmış olması o ulusun kuvvet elde etmekle ilgilenmediği anlamına gelmez. Nasıl ki, bir komutanın belli bir yerden kuvvetlerini geri çekmesi o komutanın cephede askerî bir zafer elde etmeyi istememesi anlamına gelmezse.
- (3) Belirtilmesi gereken husus, bütün bu farklı uluslararası politika biçimlerinin devlet adamlarının veya söz konusu dış politikayı destekleyenlerin bilincinde oldukları «saiklerle» aynı olması gerekmediği.

«Status quo» kavramı *status quo ante bellum* ibaresinden gelmektedir. Bu, barış anlaşmalarının içinde yer alan ve işgâl altındaki toprakların düşman askerlerinden geri alınmasını ve savaştan önceki şartlara dönmeyi ifade eden diplomatik bir terimdir. Örneğin İtalya⁴ ve Bulgaristan ile⁵ İkinci Dünya Savaşından sonra yapılan barış anlaşmalarında «Müttefik ve Birleşik Kuvvetlerin» söz konusu ülke topraklarından «mümkün olduğu kadar çabuk çekilecekleri, ve bunun Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren doksan günü aşmaması» öngörülmüştür. Yani, bu süre içinde, söz konusu ülke için *status quo ante bellum* tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶

Status quo siyasetinin amacı tarihin belli bir anındaki güçler dağılımının devamını sağlamak ve korumaktır. Bu yönüyle, *status quo* siyasetinin uluslararası politika alanında yüklendiği fonksiyonun iç işleri alanında tutucu bir siyasetin yüklendiği fonksiyon gibi olduğu söylenebilir. Tarihin belli bir anı denilen ve *status quo* siyasetine bir «ilinti noktası» teşkil eden zaman ise, çoğu kez, bir savaşın sona erdiği ve güçler dağılımının barış anlaşması hükümleri içinde kodifiye edildiği andır. Bunun nedeni, barış sözleşmelerinin ana amacının, son savaşın sonucunda ortaya çıkan yenilgi ve zaferin güçler dağılımında yol açtığı değişiklikleri hukukî terimlerle ifade etmek, ve yeni güçler dağılımını hukukî şartlara bağlayarak istikrara kavuşturmak olmasıdır. *Status quo* siyasetlerinin daima kendilerinden önceki son savaşın ardından yapılan barış anlaşmalarını savunan bir tutuma sahip olmaları da bu yüzdendir. 1815'den 1848'e kadar *status quo*'cu bir siyaset izleyen

dir. Devlet adamları ve belli bir dış politikanın destekleyicileri çizdikleri veya destekledikleri dış politikanın fiiliyatta ne anlama geldiğini bilmeyebilir, farkında olmayabilirler. Bunun en güzel örneği, *status quo* siyaseti izlemek isteyen bir ulusun, gerçekte, hiç farkında olmaksızın, emperyalizm politikası gütmeye başlamasıdır. Nitekim daha önce söylediğimiz gibi İngilizlerin imparatorluk kurmaları «başka devletlerin işine karışmama anlayışlarının» sayesinde mümkün olmuştur. Belirttiğimiz gibi, bir siyasetin asıl ilgilenilmesi ve önem verilmesi gereken yanı, bu siyaseti çizen veya izleyenin kafasındaki «saikler» değil, fiiliyatta ifade ettiği anlamdır.

(4) Bknz: madde 73, *New York Times*, January 18, 1947, s. 26.

(5) Bknz: Madde 20, *İbid.*, s. 32.

(6) Daha eski örnekler için, Bknz: Coleman Phillipson, *Termination of War and Treaties of Peace* (New York: B.P. Dutton and Company, 1916). ss. 223 ve sonrası.

Avrupalı hükümetler ve siyasal partiler de Napolyon Savaşlarını sona erdiren 1815 barış anlaşmasını savunmuşlardır. Bu hükümetlerin 1815'de kurdukları Kutsal İttifakın temel amacı, Napolyon Savaşlarının sonundaki *status quo*'yu korumaktır. Neticede de İttifak herşeyden önce barış anlaşmasının, yani 1815 Paris Anlaşmasının garantörü olarak iş görmüştür.

Bu açıdan bakılacak olursa 1815'in *status quo* savunucusu siyaseti, Paris Anlaşması, ve Kutsal İttifak arasındaki ilişkiler 1918'deki *status quo* savunucusu siyaset, 1919 barış anlaşmaları, ve Milletler Cemiyeti arasındaki ilişkiler birbirilerinin aynıdır. Birinci Dünya Savaşının sonundaki kuvvetler dağılımı 1919 barış anlaşmalarında ifâdesini bulmuştur. Milletler Cemiyetinin temel görevi 1918'deki *status quo*'yu 1919 barış anlaşmalarında ifâde edildiği şekilde koruyarak barışı devam ettirmekten ibaretti. Cemiyet Misakının 10. Maddesi, üyeleri, «Cemiyetin bütün üyelerinin siyasal bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini dışardan gelecek tehditlere karşı korumak ve bunlara saygı göstermek»le yükümlü saymış; üye devletlerin 1919 barış anlaşmalarıyla tesbit edilen toprak bütünlüklerine ilişkin *status quo*'yu korumayı temel amaçlarından biri kabul etmiştir. Bu durumun sonucu olarak, iki dünya savaşı arasındaki dönemde *status quo* lehinde ve aleyhinde yapılan mücadele uluslararası en büyük mücadele konusunu teşkil etmiş; bir taraf Versay Antlaşmasının toprak konusundaki hükümlerini, ve bu hükümlerin korunması için Milletler Cemiyeti Misakının 10. Maddesindeki garantiyi muhafazaya, bir taraf da kaldırmaya çalışmıştır. Bu bakımdan, 1919 yılında kurulan *status quo*'ya karşı çıkan ulusların Milletler Cemiyetiyle ilgilerine son vermeleri—Japonya 1932'de, Almanya 1933'de, İtalya 1937'de— kendi görüş açılarından tamamen haklıydı.

Statu quo siyasetinin kendini ifâde olanağı bulduğu yerler barış anlaşmalarından ve uluslararası kuruluşlardan ibaret değildir. Belli bir güç dağılımını korumak ve sürdürmek isteyen uluslar bu amacı sağlamak için özel sözleşmeleri de kendileri için bir araç olarak kullanabilirler. 6 Şubat, 1922'de⁷ Washington'da akdedilen «Çin ile ilgili Sorunlarda İzlenecek İlkeler ve Siyasetler Hakkında Dokuz Devlet Sözleşmesi,» ve 16 Ekim, 1925'de⁸ Locarno'da akte-

(7) *United States Treaty Series*, No. 671 (Washington, 1923).

(8) *American Journal of International Law*, C. 20 (1926) Supplement, s. 22.

dilen «Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere, ve İtalya arasında Karşılıklı Garanti Sözleşmesi» bunlara örnek verilebilir.

Dokuz Devlet Sözleşmesi ile Amerikanın Çin konusunda o zamana kadar izlemiş olduğu «açık kapı» siyaseti sona ermiş, ve Çin de dahil, Çin ticaretinde en büyük yeri olan devletlerin kendi durumlarını savunmalarını amaç edinen yeni bir siyasete geçilmiştir. Bu sözleşmenin amacı da, aktedildiği anda ilgili devletler arasında Çin konusundaki güç dağılımını istikrara kavuşturmaktır. Bunun anlamı ise, İngiltere ve Japonya başta olmak üzere, Mançurya veya birçok liman şehirleri gibi Çin'in çeşitli kısımları üzerinde özel haklar elde etmiş bulunan ulusların bu durumlarına ilişilme-yeceği gibi, Çin'in de, sözleşmede imzası bulunan devletlere yeni ayrıcalıklar tanıyamayacağıydı.

Locarno Sözleşmesi ise taraflar arasında karşılıklı garantiye dayanan bir anlaşma olarak, Milletler Cemiyeti Misakının 10. Maddesinde 1918 yılındaki *status quo*'nun korunması amacını, Almanyanın Batı sınırlarını tesbit gibi özel bir amaç ile tamamlıyordu. Sözleşmenin I. Maddesi «Almanya ile Belçika ve Almanya ile Fransa arasındaki sınırların sonucu olan toprakla ilgili *status quo*'nun muhafazasının» garanti altında bulunduğunu ifade ediyordu.

Özellikle İttifak Sözleşmeleri; çoğu kez bazı yönleri itibariyle *status quo*'nun muhafazası için yapılırlar. Nitekim, Fransaya karşı girişilen savaşın başarı ile sonuçlanması ve 1871'de Almanya İmparatorluğunun kurulmasından sonra Bismarck'ın amacı, Almanyanın Avrupa'da yeni elde etmiş bulunduğu başat durumu korumak için, Fransanın intikam almaya kalkışmasını önleyecek ittifaklar kurmak olmuştur. 1879'da Almanya ve Avusturya, Rusya'ya karşı aralarında ittifak kurmuşlar, 1894'de ise Fransa ve Rusya, Almanya-Avusturya'ya karşı ittifak kurmuşlardır. Her iki taraftaki devletlerin, karşı taraftakilerin *status quo*'yu bozacaklarından korkup birbirilerine karşı kuşku beslemeleri Birinci Dünya Savaşına varan anlaşmazlıkların temel nedenini teşkil etmiştir.

Fransanın, I. ve II. Dünya Savaşları arasında Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya ile yaptığı ittifak sözleşmelerinin amacı da, olası bir Alman saldırısına karşı *status quo*'yu korumaktır. Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya arasındaki benzer sözleşmeler ile, Çekoslovakya ile Sovyetler arasındaki sözleşmeler de aynı amaçla yapılmışlardır. 1935'ten 1939'a kadar sı-

nandıkları zaman bu ittifakların etkinlik kazanamayışları Almanyanın 1939'da Polonya'ya saldırmasının başlıca sebebi olmuştur. İngiltere-Polonya arasında 5 Nisan 1939'da imzalanan ittifak Sözleşmesi Almanyanın doğu sınırlarında olsun *status quo*'nun korunması için savaş öncesinde gösterilen en son çabaydı. Bugün Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında, ve Batı Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan ittifak sözleşmelerinin amaçları da Avrupanın bu bölgesinde II. Dünya Savaşı'nın bitimindeki güçler dağılımına göre tesis eden *status quo*'yu korumak ve sürdürmektir.

Birleşik Devletler için çok büyük bir önem taşımış olan *status quo* siyasetinin en önemli tezahürü Monroe Doktrini olmuştur. Bu doktrin Amerikan dış politikasının en önemli göstergelerindendir. 2 Aralık 1823'de Başkan Monroe'nin Kongre önünde yaptığı yıllık konuşmasıyla tek taraflı olarak ilân edilen Doktrin bütün *status quo* siyasetlerinde görülen iki temel ilke vaz'etmiştir. Doktrin bir yandan Batı Yarı küresindeki güçler dağılımına Amerikanın saygı göstereceğini bildirerek «Bugünkü mevcut kolonilere veya Avrupa devletlerine olan bağımlılıklara karışmadık ve karışmayacağız» diyor, bir yandan da mevcut güçler dağılımına Amerikalı-olmayan bir devlet müdahalede bulunması hâlinde Amerikanın karşı koyacağını bildiriyor ve «bağımsızlıklarını ilân etmiş bulunan, ve bağımsızlıklarını sürdürmekte olan hükümetlerin... Avrupa devletleri tarafından baskı altına alınmasını, kaderlerinin kontrol altına alınmasını Birleşik Devletlere karşı girişilmiş düşmanca bir hareket sayacağız» diyordu. Başkan Franklin D. Roosevelt'in 12 Nisan 1953'de Pan-Amerikan Birliğinin Yönetim Kurulunda yaptığı konuşmasında belirttiği gibi «(Monroe Doktrini) Amerikan yarımküresinde Amerikalı olmayan bir devletin herhangi bir şekilde bir toprak parçasını denetim altına almasına karşı yönelmişti ve günümüzde de öyledir».

Status quo siyasetinin amacının tarihin bir belli anındaki mevcut güçler dağılımını muhafaza etmek olduğunu söylemiştik. Fakat bu, *status quo* siyasetinin, ne olursa olsun, her türlü değişikliğe karşı koymak durumunda olduğu anlamına gelmez. *Status quo* siyaseti bazı değişikliklere karşı çıkmadığı hâlde, iki veya daha

(9) *Roosevelt's Foreign Policy, 1933-41. F.D.R.'s Unedited Speeches and Messages* (New York: Wilfred Funk, Inc., 1942), s. 4.

çok devlet arasındaki güçler dağılımının yıkılıp yenisinin kurulmasına yol açacak, örneğin A devletini birinci sıra devlet olmaktan ikinci sıra devlet olmaya mecbur edecek, buna karşılık B devletini A'nın daha önce elinde bulundurduğu statüye çıkaracak olan değişikliklere karşı koyabilir. Bununla beraber, güçler dağılımında küçük çaptaki değişiklikler, ilgili uluslar arasındaki güç pozisyonlarına dokunmadığı için *status quo* siyasetine karşı düşmezler. Örneğin, 1867 yılında Alaska'nın Birleşik Devletlerce satın alınması o zaman için Birleşik Devletler ile Rusya arasındaki *status quo*'yu etkilememiştir. Bunun nedeni, zamanın haberleşme ve savaş teknolojisinin, o zamanlar için işe yaramayan Alaskanın Birleşik Devletlerce ele geçirilmesinin Birleşik Devletlerle Rusya arasındaki güç dağılımını değiştirecek sonuçlar yaratacak nitelikte olmamasıydı.

Aynı şekilde, 1917 yılında, Danimarka'dan Virgin Adalarının alınması da Orta Amerika Cumhuriyetleri ile Birleşik Devletler arasındaki *status quo*'yu değiştirmek için yeni bir siyaset saptanmasını gerektirmemiştir. Virgin Adalarının ele geçirilmesi özellikle Panama Kanalı'nın savunulması açısından Birleşik Devletlerin stratejik durumunu kuvvetlendirmişse de, Birleşik Devletler ile Orta Amerika ülkeleri arasındaki karşılıklı güç pozisyonlarını değiştirmemiştir. Virgin Adalarının kazanılması Birleşik Devletlerin Karaib Denizindeki başat durumunu kuvvetlendirmiş, ama Birleşik Devletlerin başat durumunu tesis etmiş değildi, ve bu yüzden de *status quo* siyasetine uygundu. Hatta bir bakıma, Birleşik Devletlerin Orta Amerika Cumhuriyetleri karşısındaki üstün durumunu daha da güçlendirdiği için, Virgin Adalarının kazanılmasının, mevcut güçler dağılımını pekiştirdiği ve *status quo* siyasetinin amaçlarına hizmet ettiği bile düşünülebilir.

B Ö L Ü M 5

GÜC MÜCADELESİ : EMPERYALİZM

Emperyalizm Ne Değildir

Virgin Adalarının Birleşik Devletlerce elde edilmesi objektif bir şekilde analiz edilirse, bunun, bu bölgedeki *status quo* siyasetinin bir kısmı olduğu görülecektir. Oysa, Birleşik Devletlerin Karaiblerdeki durumunu kuvvetlendirmek için girişilen bu ve buna benzer hareketler birçok gözlemciler tarafından emperyalistçe hareketler olarak nitelendirilmişlerdir. Bu gözlemciler terimi bir belli dış politika tipini objektif olarak karakterize etmek için değil, kendilerinin karşı oldukları bir siyaseti küçük düşürmek amacıyla ve galiz bir kelime olarak kullanmaktadırlar. Terimin polemik amacıyla ve yersiz yere kullanımı öylesine yaygın bir hâl almıştır ki; «emperyalizm» ve «emperyalistçe» terimleri, bugün, terim kullananın karşıt tutumda olduğu her siyaseti, söz konusu siyasetin fiilîyattaki niteliğine hiç bakılmaksızın nitelemek için kullanılmaktadır.

İngilizlere karşı olanlar 1914 ve 1940'da olduğu gibi 1960'da bile İngiltere emperyalizminin aktüel bir emperyalizm olduğunu söyleyeceklerdir. Ruslara karşı olanlar ise Ruslar dış politika alanında ne yaparlarsa yapsınlar bunu emperyalistçe bir edim sayacaklardır. Sovyetler Birliği 1941'de Almanyanın saldırısına uğrayınca ya kadar, II. Dünya Savaşıma katılan bütün devletlerin emperyalist bir savaşa tutuştuklarını ileri sürmüş; fakat 1941'den itibaren kendisi de bu savaşa girince savaş da, tanım gereği, anti-emperyalistçe bir savaş olmuştur. Birleşik Devletlerin düşmanları ve eleştiricileri için «Amerikan emperyalizmi» en sık kullanılan bir terimdir. Bu anlam karışıklığını iyice çığrından çıkaran bir başka nokta ise, bazı belli ekonomik ve siyasal sistemlerin ve bankerler veya sanayiciler gibi belli grupların hiç bir ayırım gözetmeksizin emperyalist dış politika ile özdeşleştirilmeleridir.

«Emperyalizm» teriminin böyle kayıtsızca kullanılması yüzünden terimin somut bir anlamı da kalmamıştır. Herkes, herkese, kendisi hariç, emperyalistlerden birisi görünmektedir. Bu şartlar altında kuramsal bir analizin işe terimin «avamî» kullanımını bir tarafa bırakacak başlaması, ve terimi ahlâki yönden tarafsız, objektif, ve uluslararası politika pratiği ve teorisi için kullanılabilir ve tanımlanabilir bir anlama kavuşturması şart olmaktadır.¹

Emperyalizmin ne olduğu sorusu üzerinde durmadan önce, çoğu kez emperyalizmden anlaşılan, ama emperyalizm denen şeyle ilgisi olmayan nitelikler üzerinde; yani, emperyalizmin ne olmadığı üzerinde duralım. Bu konuda dikkat etmemiz gereken üç yanlış anlayış vardır:

1. Bir ulusun kuvvetini arttırmak amacıyla girişilen dış politikaların hepsinin de emperyalizmin bir ifâdesi olması gerekmez. *Status quo* siyasetini tartışırken bu konudaki yanlış anlamlamayı görmüştük.¹¹ Emperyalizmi *status quo*'yu alt-üst etmek, iki veya daha çok ulusların arasındaki kuvvetler ilişkisini tersine ve yeniden kurmak şeklinde tanımlamıştık. Bir dış politika bu kuvvet ilişkilerine dokunmuyor ve sadece bazı noktalarda yeni ayarlamalar ve düzeltmeler de bulunmak amacını taşıyorsa, herşeye rağmen genel çerçevesi yönünden *status quo* siyaseti sayılmak gerekir.*

Emperyalizm ile, bile bile güç arttırımı için girişilmiş hareketleri özdeş sayanlar başlıca iki gruptur. Bir belli ulusa ve o'nun siyasetine prensip olarak karşı olanlar, örneğin İngiliz düşmanları, Rus düşmanları, veya anti-Amerikanlar sevmedikleri ulusun varlığını, bile dünyaya yönelmiş bir tehdit sayarlar. Bir ülke korkulacak duruma gelmişse gücünü de arttırmaya başlamıştır demektir. Böyle bir ülkeden korkanlar ise, güç artışını dünyanın fethi yönünde atılmış bir ilk adım; yani, emperyalistçe bir dış politikanın ifâ-

(1) Terim çoğu kez, her çeşit sömürgeci genişleme ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, bkz: Parker Thomas Moon, *Imperialism and World Politics* (New York: The Macmillan Company, 1926). Böyle bir kullanım, genişleme siyasetinin doğası hakkında genel bir teoriyi öngörmediği sürece, teorik açıdan itiraz edilmesi imkânsız bir kullanımdır. Fakat bu kitapta uluslararası genişleme siyasetlerinin genel karakteristikleri üzerinde durmakta olduğumuz için, sadece sömürgeci genişleme olgusu anlamı sınırlı bir kavram bizim amaçlarımız için dar ve yetersiz kalacaktır.

(*) Bu konuda, Bölüm 4'deki düşüncelere bakınız.

desi sayarlar. Diğer yandan, ondokuzuncu yüzyıl siyasal felsefesinin mirasçısı durumunda bulunanlar ise, aktif olan her dış politikayı yakın bir gelecekte ortadan kalkacak olan kötü birşey sayarlar. Kuvvet arttırmaya çalışan bir dış politikanın, bunlara göre, tel'in edilmesi gerekir. Böyle düşünenler için aktif bir dış politika ile, bu düşünürlerin kafalarında kötülük timsali-emperyalizm özdeş şeylerdir.

2 Zaten var olan, kurulmuş bulunan bir imparatorluğu muhafaza etmek amacındaki her dış politikanın da emperyalizm sayılması gerekmez. İngiltere, Çin, Sovyetler Birliği, veya Birleşik Amerika gibi ulusların belli bir dünya bölgesindeki başat ve üstün durumlarını sürdürmek ve korumak için giriştikleri işlerin emperyalizm olduğu sık rastlanan bir düşüncedir. Bu düşünceye göre de, emperyalizm ile, savunmacı, koruyucu, istikrarcı bir politikayla zaten var olan bir imparatorluğun devam ettirilmesi bir sayılmakta; emperyalizmin bir imparatorluk kurmak için girişilmiş dinamik bir süreç olduğu unutulmaktadır. «emperyalizm» terimi, mevcut bir imparatorluğun iç politikasındaki eğilimlerini nitelemek için kullanıldığında akla yakın görünse de, esas itibarıyla statik ve tutucu karakterdeki bir içerikle yüklenen böyle bir terimin uluslararası politika alanında kullanılması yanıltıcıdır ve anlam kararsızlığı yaratır. Zira, uluslararası politikada emperyalizm, *status quo* siyasetinin karşıtı olarak; yani dinamik bir anlam içinde kullanılır. Herkesin bildiği şekliyle, «İngiliz emperyalizmi»nin tarihine göz atmak, bu bakımdan aydınlatıcı olacaktır.

İngiliz emperyalizmi sözü ilk olarak bizzat İngilizler tarafından kullanılmıştır. İlk kullanılışı Disraeli yönetimindeki Muhafazakârların 1874 seçim kampanyasında olmuştur. Önce Disraeli tarafından düşünülen, sonraları Joseph Chamberlain ve Winston Churchill tarafından geliştirilen İngiliz emperyalizmi fikri, Muhafazakârların kozmopolitik ve enternasyonalcilik adını taktıkları liberallerin fikirlerine karşıt bir fikir olarak ileri sürülmüştür. Fikir, ilk somut ifâdesini ise «emperyal federasyon» şeklindeki siyasal programda bulmuştur. Programın en önemli noktaları şunlardı : (1) Himâyeci gümrüklerle Büyük Britanya ile diğer toprakların birleşik bir imparatorluk içinde bütünlüğe kavuşturulması, (2) İngilizler için serbest koloni topraklarının korunması ve saklanması, (3) birleşmiş bir silâhlı kuvvetler kurulması, (4) ve Londra'da merkezî bir temsilî organ kurulması.

Bu «emperyalistçe» program tasarlanıp, hazırlanıp, yürürlüğe girdiğinde İngilterenin toprakları genişleyeceği kadar genişlemiş ve yayılma süreci durmuş bulunuyordu. Bu bakımdan İngiliz «emperyalizm» programı, esas olarak, yayılma değil koruma programıydı. Amacı eldeki mevcutları korumak ve bunların sömürülmesine devam etmek; İngiliz İmparatorluğunun oluşumunu sağlayan güçler dağılımını devamlı ve kararlı bir istikrar içinde tutmaktı.

Kipling «beyaz adamın yükü» dediği İngiliz emperyalizmini temize çıkardığı sıralarda bu «yük» zaten «omuzdan atılmak» üzereydi. 1870'lerden itibaren, İngiliz emperyalizmi-yani, İngilterenin denizaşırı yerlerde sahip olduğu topraklara ilişkin dış politikası esas itibariyle, terimin gerçek anlamında emperyalistçe bir dış politika olmaktan çıkmış, bir *status quo* siyaseti olmuştu. Fakat buna rağmen Büyük Britanya'daki ve diğer yerlerdeki anti emperyalistçe sloganları sathi anlamları ile ele almışlar, emperyalizmin emperyalizme olan etkisini yanlış anlamışlar, özellikle Afrika ve Hindistan'daki İngiliz sömürücülüğüne ve bu sömürücülüğün devamı politikasına «emperyalistçe» bir politika olduğu için karşı çıkmışlardır. Gerçekte ise, Churchill 1942 yılında «İngiliz İmparatorluğunun tahribi işinin başına geçmeyi reddettiği» zaman, bir emperyalist olarak değil, fakat dışişlerinde tam bir muhafazakâr olarak, imparatorluk *status quo*'sunun savunucusu olarak konuşuyordu.

İngiliz «emperyalizmi» ve karşıtları, bir imparatorluğun korunması, pekiştirilmesi, ve savunulması ile emperyalizm arasındaki anlam karışıklığının en güzel örneğini teşkil etmektedirler. Fakat bu konuda verilebilecek örnekler bundan ibaret değildir. Roma İmparatorluğu ve Roma emperyalizmden söz edince de, doğal olarak, o zamanlar ilk kez *Imperium Romanum* denen devleti yöneten ilk imparator Augustus'la başlayan Roma dönemini anlıyoruz. Fakat gerçekte, Augustus'un Romaya ve topraklarına bir imparatorluk kuruluş-biçimi verdiği sırada, esasen, Romanın genişleme dönemi de scena ermişti. Roma Cumhuriyetinin dış politikası Pun Savaşlarından* Cumhuriyetin Jül Sezar tarafından yıkılışına kadar, gerçekten, terimin doğru anlamıyla emperyalistçe olmuştur.

(*) İ. Ö. 264-241; İ. Ö. 218-201; ve İ. Ö. 149-146 yıllarında Kartaca ile Roma arasındaki savaşlar. (Ç. N.)

Bu dönem içindedir ki, dünya yüzündeki değişiklikler sonunda Roma meydana gelmiştir. İmparatorların dış politikaları ile kesiksiz ve peşpeşe savaşları ise daha önce fethedilmiş yerlerin elde tutulmasına ve korunmasına hizmet etmiştir. Disraeli'den Churchill'e kadarki emperyalist İngiliz dış politikası gibi Roma politikası da tutucu ve *status quo*'cu bir dış politika olmuştur. Hatta, örneğin Trajan yönetiminde yeni fetihler yaptıkları zaman bile bu dış politika imparatorluğun güvenliğini sağlamak; Romanın üstünlüğünü korumak istiyordu.

Aynı şey yirminci yüzyılın başlangıcından II. Dünya Savaşına kadarki dönemde Amerikan «emperyalizmi» için de, toprak genişliği açısından, doğrudur. Yirminci yüzyılın ilk onyılında Amerikan emperyalizmin leh ve aleyhinde yapılan büyük tartışmalar da ondokuzuncu yüzyıldaki büyük emperyalist genişlemelerin ardından gelmişlerdir. Büyük tartışmalara konu olan bu dış politika esas itibarıyla eldekileri korumak, sürdürmek, eldekilerin istismarına devam etmek; yani, *Status quo* siyasetiydi. William Graham Sumner, 1898'de, Amerikanın toprak genişletme siyasetine devam etmesini «Birleşik Devletlerin İspanya tarafından fethi»³ şeklinde nitelendirdiğinde, aslında, zaten ortadan kalkmış bir dış siyasetten söz etmiş oluyordu. Senatör Albert J. Beveridge, «Allah bizi hükümet etmek için; ilkel ve geri ulusların hükümetlerini de idare etmek için yaratmıştır,»⁴ dediği günlerde, gelecekte düşünülen bir yayılma ve genişleme politikasını değil, zaten doruğuna varmış bir genişleme programını haklı kılmış oluyordu.

Görülüyor ki, İngiltere'de olsun, Birleşik Devletler de olsun emperyalizm üzerinde yapılan yakın tartışmaların büyük kısmı, emperyalistçe bir yayılma döneminden sonra yapılmışlar; ve geriye dönerek bu politikaları haklı kılmaya çalışmışlar veya suçlu görmüşlerdir. Gelecek günlerde izlenecek olan dış siyaset açısından ise, bu tartışmaların ilgilendiği, geçmiş dönemdeki emperyalist siyasetlerin meyvaları; yani imparatorluğun korunması ve yönetilmesi olmuştur. Bunun niçin böyle olduğu kolayca açıklanabilir. Muhafazakârların İngiliz İmparatorluğunu yücelttikleri sıralarda

(3) Bknz : s. 44'de dipnot 19.

(4) Senato konuşması, 9 Ocak, 1900, Bknz : Ruhl J. Bartlett, *The Record of American Diplomacy*, 4. bas. New York : Alferd A. Knopf, 1964), s. 385.

İngiltere'de başlayan büyük tartışmaların nedeni, bu düşüncelerin Avrupa kıt'asındaki milliyetçiliğin çağdaşı olmalarıydı. Britanya İmparatorluğuydu, ve bu niteliği ile de modern imparatorluklar için bir *prototip* teşkil ediyordu. Bunun neticesi ise, kolonilere sahip olmak ve kolonileri sömürebilme olanağını elinde tutmak ile imparatorluğa sahip olmak eşanlamı oluyordu. Bu anlayışa göre ise, emperyalizm, herşeyden önce ekonomik yönden anlam ve önem taşıyordu. İşte bu ekonomik açıdan ileri sürülen düşüncedir ki modern çağda emperyalizmi açıklamaya çalışan en sistematik, en genel, ve en tanınmış düşünce sisteminin doğuşuna yol açmıştır. Bu, ekonomik açıdan emperyalizm teorisidir. Şimdi, emperyalizmin gerçek doğasını gölgelendiren üçüncü yanlış emperyalizm anlayışını görelim.

E m p e r y a l i z m K o n u s u n d a M a r x i s t, L i b e r a l, ve «Ş e y t a n» K u r a m l a r ı

Emperyalizm hakkındaki ekonomik teoriler başlıca üç düşünce ekolü tarafından geliştirilmiştir: Marxist, liberal, ve «şeytan» kuramı⁵ denen teoriyi savunanlar.

Emperyalizm konusundaki Marxist kuram, tüm Marxist teorisinin temelinde bulunan bir inanca; tüm siyasal olguların ekonomik güçlerin bir yansıması olduğu inancına dayanmaktadır. Sonuç olarak da, bir siyasal olgu olarak emperyalizmin kendisini yaratan ekonomik sistemin bir ürünü olduğuna inanır. Bu ekonomik sistem kapitalizmdir. Marxist kurama göre, kapitalist toplumlar kendi toplumları içinde ürünleri için yeterli pazar, ve sermayeleri için yeterli yatırım alanları bulacak güçte değildirler. Bu sebeble de, geniş bölgelerdeki kapitalist-olmayan, hatta kapitalist ülkeleri kendi artık-ürünleri için pazar, sermaye fazlaları için de yatırım imkânı hâline dönüştürmek eğilimindedirler.

Kautsky ve Hilferding gibi ılımlı Marxistler emperyalizmin kapitalizmin siyaseti olduğuna inanırlar, ve bu yüzden, emperyalist bir siyasetin, kapitalizmin şartlara göre şu veya bu derecede eğilim göstereceği bir siyaset olduğunu ileri sürerler. Lenin⁶ ve iz-

(5) Charles A. Beard, *The Devil Theory of War* (New York: The Vanguard Press, 1936); keza bkz: *The New Republic*, C. 861 (Mart 4, 11, 18, 1936).

(6) *Collected Works* (New York: International Publishers, 1927), C. XVIII; *Selected Works* (New York: International Publishers, 1935), C. V.

leyicileri, özellikle Bukharin⁷ ise emperyalizmi ve kapitalizmi bir ve aynı sayarlar. Emperyalizm, en yüksek yani tekelci aşamasına çıktığında kapitalizmin özdeşidir. Lenin'e göre, «Emperyalizm, tekeller ve malî-sermayenin egemenliğinin tesis edildiği gelişme aşamasındaki kapitalizmin kendisidir. Bu aşamada, sermaye ihracı büyük bir önem kazanır; bu aşamada dünyanın uluslararası tröstler arasında bölüşümü başlar; bu aşamada dünya ülkelerinin büyük kapitalist devletlerce paylaşılması tamamlanmış olur».⁸

Marxistlere göre, asıl kötü olan kapitalizmin kendisidir. Emperyalizm ise kapitalizmin gerekli veya olası bir dışa vurmasıdır. Emperyalizm ile ilgilenenlerin, ve emperyalizmi kapitalizmin değil, kapitalist sistemin içindeki kötülüklerin sonucu sayanların en iyi örneği John A. Hobson'dur.⁹ Marxism ile uyuşan liberaller ise, koydukları teşhisle, emperyalizmin üretim fazlası ve dış pazarlarda yatırım olanağı sermaye fazlası yüzünden meydana geldiğini ileri sürerler. Yalnız belirtilmesi gereken nokta, Hobson ve ekolüne göre, emperyalist genişleme kaçınılmaz birşey olmadığı gibi, bu üretim veya sermaye-fazlalarına yer bulma konusunda da en rasyonel yöntem sayılamaz. Üretim veya sermaye fazlaları satın alma gücünün kötü dağılımı yüzünden meydana geldikleri için, gerçek tedbir satın alma gücünün arttırılması ve aşırı tasarrufun elimine edilmesi gibi ekonomik tedbirlerle ülke-içi pazarın genişletilmesinde yatmaktadır. Liberal ekolü Marxism'den ayıran en belirgin özellik, işte, emperyalizme karşı bu ülke-içi alternatifi göstermesidir.

Emperyalizm hakkındaki «Şeytan» teorisi, diğer iki kuram kadar yüksek bir entellektüel düzeyde değil de, aşağı bir entellektüel düzeyde işlerlik taşımaktadır. Bu kuram daha çok pasifistler tarafından savunulur, benimsenir. Komünist propoganda da bu düşüncelerden kolayca ve dilediğince yararlanmaktadır. 1934-36 döneminde Birleşik Devletler Senatosu tarafından görevlendirilmiş Nye Komitesi de bu düşünceyle çalışmıştır, denilebilir. Komite, Ameri-

(7) *Imperialism and World Economy* (New York: International Publishers, 1929). Kitapta adları geçenlerin dışında, Marxist emperyalizm teorisinin gelişmesine katkıda bulunanların başında Rosa Luxemburg ve Fritz Sternberg gelir. Sternberg'in eseri, *The Coming Crisis* (New York: The John Day Company, 1946).

(8) *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism* (New York: International Publishers, 1933), s. 72.

(9) *Imperialism* (London: G. Allen and Urwin, 1938).

ka Birleşik Devletlerinin I. Dünya Savaşına girmesinde malî ve sınaî menfaat çevrelerinin etkilerini incelemiştir. Komitenin çalışmaları halk oyuna duyurulduktan, bir süre sonra, emperyalizm hakkındaki «şeytan» teorisi Birleşik Devletler dışişlerine ilişkin sorunları açıklayan en yaygın teori hâline gelmiştir. Kuramın bu derece yaygın ve tanınmış olmasının nedeni basit olmasıydı. Teori, savaş donatım ve gereçleri imâl edenleri («cephane imâlcileri» denilenler), uluslararası bankerleri («Wall Street»), ve buna benzer bazı grupları savaştan çıkarları açık olan gruplar olarak ortaya koymuş ve özdeşleştirmiştir. Teoriye göre, bu gruplar savaştan çıkar sağlayan gruplar olduklarına göre savaşın çıkarılmasında bunların da ilgileri olmak gerekirdi. Böylece savaştan kârlananlar, giderek, kendi kendilerine biçim değiştirerek «savaş delisi», «melun» hâlini alıyor; zenginleşmek için savaş plânlıyorlardı.

Aşırı Marxistlerin kapitalizm ve emperyalizmi eş saymalarına, ılımlı Marxistlerle Hobson ve izleyicilerinin emperyalizmi kapitalist sistemin içindeki kötülüklerin sonucu saymalarına karşılık, «Şeytan» teorisini savunanlara göre emperyalizm ve genel olarak savaş, kişisel kâr tutkusu ile hareket eden kapitalistlerin bozgunculüğundan ibarettir.

B u K u r a m l a r ı n E l e ş t i r i l m e s i

En gelişkininden en ilkeline kadar, ekonomik açıdan emperyalizm kuramlarının hepsi de tarih deneyimleri karşısında anlamsız kalmaktadırlar. Emperyalizmin ekonomik yorumlanması çok sınırlı bir tarih deneyimine, birkaç soyutlanmış örneğe dayanarak genel ve evrensel bir tarih kuralı ileri sürmektedir. Gerçekten, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyıldaki az sayıda bazı savaşların, tek olmasa bile, başlıca sebebi ekonomik amaçlar olmuştur. Klâsik örnekler 1899-1902 Boer Savaşı ve 1932-35 döneminde Bolivya ile Paraguay arasındaki Chaco Savaşıdır. Boer Savaşının, hiç şüphesiz, başlıca sebebi İngilizlerin altın madenî çıkarlarıydı. Chaco Savaşının ise sebebi, iki petrol şirketinin petrol bölgelerini kontrolleri altına almak istemeleriydi.

Fakat olgunlaşmış kapitalizm dönemi içinde, Boer Savaşı hariç, büyük devletlerin yaptığı savaşların hiçbirinin tek, hatta önemlice nedeni ekonomik olmamıştır. 1866 Avusturya-Prusya Savaşı ve 1870 Fransa-Almanya Savaşının, örneğin, önemli sayılabilecek tek bir ekonomik nedeni yoktu. Bunlar siyasal savaşlardı ve ger-

çekten emperyalistçe savaşıldı : ilki Almanya içinde Prusya lehinde, ikincisinde ise Avrupa devlet sistemi içinde Almanya Lehinde olmak üzere yeni bir güç dağılımı amacıyla yapılmışlardı. 1854-56 Kırım Savaşı, 1898 İspanyol - Amerikan Savaşı, 1904 - 1905 Rus-Japon Savaşı, 1911-12 Türk-İtalyan Savaşı, ve birçok Balkan Savaşları ekonomik amaçların —eğer böyle bir şey varsa— sadece bağımlı roller oynadıklarına örnektir. Her iki dünya savaşının ise siyasal savaşlar oldukları apaçıktır. Bunların amacı, dünya egemenliği olmasa da, Avrupa egemenliğiydi. Bu savaşlar, doğal olarak, zafer elde edenlere ekonomik çıkarlar sağlamış, ve hele yenilenlerin büyük ekonomik kayıplara uğramalarına yol açmışlardır. Fakat bu etkiler meselenin özü değil; sadece, zafer veya yenilginin siyasal neticelerinin meydana getirdiği birer yan-ürünlerdi. Savaşa veya barışa karar alma durumunda bulunan devlet adamlarının düşüncelerindeki etkileri ise daha da az olmuştur.

Emperyalizm konusundaki ekonomik kuramlar, bu teorilerin emperyalizmle özdeş olmasa da, sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu tasarladıkları tarih döneminin; yani kapitalizm döneminin tarihsel deneyimlerine desteklenmemektedir. Kaldı ki, ekonomik açıdan yapılan emperyalizm kuramlarının emperyalizm ile özdeşleştirdikleri sömürgeci yayılma ve genişleme dönemi gelişmiş ve olgunlaşmış kapitalizm döneminden öncedir ve gerileme hâlindeki kapitalist sistemin içsel çelişkilerine de atfedilemezler. Onaltıncı, onyedinci, ve onsekizinci yüzyıllardakilere oranla ondokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki sömürgeci genişlemeler çok küçük ve önemsizdir. Kapitalizmin en son döneminin İngiltere, Fransa, ve Hollanda'nın Asya ve Afrika'dan geri çekilmeleri şeklinde başlayan büyük çapta imparatorlukların ortadan kalkışına tanık olduğu da bir gerçektir.

İmparatorluk kurma sürecinin kapitalizm-öncesi dönemine ait deliller karşısında ise, tarih, ekonomik emperyalizm kuramlarını daha da güç duruma düşürmektedir. *Eski* zamanlarda Mısır, Asur, ve Pers imparatorluklarının kurulmalarına yol açan siyasetler politik açıdan emperyalistçe siyasetlerdi. Büyük İskender'in fetihleri, ve Hristiyan dönemin öncesine kadarki Roma fetihleri de böyleydi. Yedinci ve sekizinci yüzyıllardaki Arap genişlemeleri de tam bir emperyalist genişleme idi. Papa II. Urban 1095 yılında Clermont Konseyine şu sözlerle I. Haçlılar Seferinin gerekçelerini açıkladığında emperyalist bir siyaseti desteklemek için en beylik görüşle-

re dayanmıştır : «Çünkü, yaşadığınız bu toprak her yanından denizle sıkıştırılmış ve dağ silsileleriyle sarılmıştır, bu büyük nüfusunuz için çok dardır; servet ve zenginliği size yetmemekte, ekenlere yeter yiyecek bile vermemektedir. Katilde bulunmanız, birbirinize hayvanlar gibi saldırmanız, iç savaşlarda çoklarınızın ölmesi bu yüzdendir».¹⁰ Louis XIV, Büyük Petro, ve Napolyon I modern kapitalizm-öncesi çağın en büyük emperyalistleriydiler.

Kapitalizm-öncesi çağdaki bu emperyalizmler de, tıpkı kapitalist dönemdekiler gibi, kurulu güçler ilişkilerini yıkmayı ve kendi emperyalist güçlerini egemen kılmayı amaç edinmişlerdi. Ve ayrıca, her iki emperyalizm dönemi de ekonomik amaçların ve erekların siyasal mülahazaların bağımlısı olduklarını göstermişlerdir.

Büyük İskender olsun, Napolyon I olsun, izledikleri emperyalist siyasetlerinde kişisel kazançlar elde etmek veya kendi ekonomik sistemlerinin kötülük ve beceriksizliklerinden kaçıp kurtulmak düşüncesiyle hareket etmemişlerdir. İskender olsun, Napolyon I olsun bu konuda Adolph Hitler'den geri kalmamışlardır. Bunların hedefleri de, işletmesine işletme katarak bir sınaî «imparatorluk» kurmak isteyen sanayi krallarının hedefi ile aynıdır : tekelci veya hemen hemen tekelci bir tarzda sanayisini yönetmek. Kapitalizm-öncesi emperyalistlerin, kapitalist emperyalistlerin, ve «emperyalist» kapitalistlerin istedikleri ekonomik kazanç değil, güçtür. Sanayi krallarının «emperyalist» amaçlarına yönelmelerinin nedeninin ekonomik ihtiyaçlara veya kişisel kazanç elde etmek arzularının bağlanması, Napolyon I için ne kadar söz konusu ise o kadar söz konusu olabilir. Kişisel kazançlar sağlamak ve ekonomik sorunların çözümlenmesi bunlar için de hoş şeylerdi. Ama, emperyalist olmalarının sebebi değil, emperyalist siyaset izlerlerken elde etmeyi umdukları birer yan-üründüler.

Görüyoruz ki, emperyalizmi tâyin eden faktör ekonomi, kapitalistler, veya buna benzer şeyler değildir. Kaldı ki, şimdi göreceğimiz gibi, kapitalistlerin ille de emperyalist olmaları gerekmez. Ekonomik kuramlara, ve hele «şeytan» teorisine göre devlet, emperyalistlerin elinde savaşçı ve emperyalist amaçları için kullandıkları bir araçtır. Oysa, ekonomik teorinin desteklenmesi için ileri

(10) F.A. Ogg, editor, *A Source Book of Medieval History* (New York : Book Company, 1907), s. 286.

sürülen tarihsel kanıtların incelenmesi hâlinde devlet adamları ile kapitalistler arasında, çoğu kez, tam tersi bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Emperyalist siyasetler, çoğunlukla, hükümetler tarafından çizilmekte, savunulmakta, ve kapitalistlerin bu siyasetleri desteklemeleri istenmektedir. Kısacası, tarihin gösterdiği, siyasetin ekonomiye öngeldiğidir. Gerçekten de, Profesör Schumpeter'in deyişiyle, «uluslararası politikanın... finans kapitalistleri yönetiminde» bulunduğu sözleri, «gerçeklerle hiç derecesinde ilgili ve tamamen gazete uydurması» bir iddiadır.¹¹

Kaldı ki, bazı belirli kapitalistler hariç, bir grup olarak kapitalistler emperyalist politikanın yaratıcıları olmak şöyle dursun, emperyalist politikaları desteklemekte şevk bile göstermeyen bir gruptur. Modern toplumlardaki kapitalist ögeyi temsil eden grupların ve partilerin siyasetleri üzerine yazılmış belge ve kaynaklar incelendiği zaman, ticaret ve sanayi erbâbının emperyalizm gibi, savaşa yol açabilecek dış politikalara geleneksel olarak karşı koyduklarını görmekteyiz. Profesör Viner şöyle demektedir :

Orta sınıfın büyük kısmı pasifizmin, enternasyonalizmin, meselelerin ve anlaşmazlıkların uluslararası plânda uyuşma ve karşılıklı anlaşma ile çözümlenmesi yolunun, silâhsızlanmanın destekçisidir —yeter ki, bunları savunanlar olsun. Aristokratların, tarımcıların, şehirlerdeki çalışan sınıfın büyük kısmı ise genişlemeci, emperyalist, ve savaş tutkunudurlar. İngiltere Parlamentosunda da Napolyon Savaşlarında, Kırım Savaşında, Boer Savaşında, ve Hitler'in iktidara gelişinden Polonya'nın Almanya tarafından işgâline kadar barışçı konuşmalar yapanlar para ve çıkar sahiplerinin kuzeydeki sanayi bölgelerinde ortaya çıkan orta sınıfların, ve Londra'daki «City»nin * sözcüleri olmuştur. Bizim (Amerikan) tarihimizde de Devrime, 1812 Savaşma, 1898 emperyalizmine, ve Pearl Harbor'a kadarki devrede Roosevelt'in anti-Nazi politikasına karşı önemli muhalefet geniş ölçüde iş çevrelerinden gelmiştir.¹²

(11) Joseph Schumpeter, *Business Cycles* (New York and London : McGraw-Hill Book Company, 1939), C. I, s. 495, n. 1.

(*) İngiltere'nin «Wall Street»idir. (ç. n.)

(12) Jacob Viner, «Peace as an Economic Problem,» *International Economics* (Glencoe : The Free Press, 1951), s. 255.

Spectator'daki Sir Andrew Freeport'un onsekizinci yüzyıldaki yazılarından zamanımızda Norman Angell'in *The Great Illusion* eserine kadar, sınıf olarak bütün kapitalistlerin, ve fert fert birçok kapitalistin inancı «savaşın kârlı olmadığı,» savaşın endüstriyellemiş bir toplum için iyi birşey olmadığı, ve kapitalizmin savaşa değil barışa ihtiyacı olduğudur. Zira, kapitalist aksiyonlara zemin teşkil edecek hesaplar ancak barış sayesinde mümkündürler. Savaş ise, kendi içsel özelliği olarak irrasyonellik ve kaos ögesi taşıdığı için kapitalizmin kendi ruhuna bile yabancı düşer Emperyalizm ise, mevcut güç ilişkilerini devirme girişimi olduğundan, her zaman için kaçınılmaz bir şekilde savaş tehlikesi mahiyetindedir. Bu sebeble, kapitalistler ve grup olarak savaşa muhalefet etmişler; savaşa yol açma ihtimali taşıyan, ve çoğu zaman gerçekten savaşa yol açmış bulunan emperyalist politikaları kendi başlarına çizmemişler baskı altında kaldıkları için ve sadece mazur görücü bir şekilde bu politikaların destekçisi olmuşlardır.

Bu durumda, deneyimlerin ışığı altında ortaya çıkan gerçeklerden böylesi uzak teorilerin, örneğin ekonomik emperyalizm teorisinin, halk oyuna bu kadar inandırıcı gelmesi nasıl olmaktadır? Bunun, başlıca, iki faktörü vardır: Batı ülkelerindeki kanaat iklimi ve bir de doktrinin kendi karakteri. Yüzyılımızın, genel olarak, siyasal sorunları ekonomik temellere indirgeme eğiliminde olduğuna yukarda işaret etmiştik.¹³ Bu temel yanılgıdan kapitalistler olsun karşıtları olsun aynı derecede suçludurlar. Kapitalistler, kapitalizmin gelişmesi sonucunda, pre-kapitalist çağın atalardan kalma zincirlerin kırılması ve sadece kapitalizmin kendi içsel ya-

Philip S. Foner, *Business and Slavery: the New York Merchants and the Irrepressible Conflict* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1941), New York ve New England ticaret erbabının İç Savaş aleyhtarlığı, ve Disraeli'nin 26 Eylül 1876'da Lord Salisbury'ye söyledikleri konusunda: «Bütün ülkelerdeki paralı sınıflarla ticaret erbabı sınıfları savaşa karşıdır...» Bu konuda, 30 Haziran 1914'de Almanya'daki İngiliz Büyükelçisinin Birinci Dünya Savaşının başlamasından az önce İngiliz Dışişleri Bakanlığına verdiği raporunda ise şöyle denilmiştir:

«Birçok yerlerden duyduğuma göre malî ve sınaî çevreler, ne şekilde olursa olsun, savaşın her şekline amansız bir şekilde karşıdır...» *British Documents on the Origin of the War, 1898-1914* (London: His Majesty's Stationary Office, 1926), C. XI, s. 361.

- (13) Bakınız sh. 29. Kezâ, bakınız: Hans J. Morgenthau, *Scientific Man vs. Power Politics* (Chicago: University of Chicago Press, 1946; Phoenix Edition, 1965), ss. 75 ve ardı.

salarının izlenmesi sayesinde, genel bir esenlik ve barış elde edileceğini ummuşlardır. Kapitalizmin eleştiricileri ise bu amaçlara, sadece, reformlar veya kapitalist sistemin ortadan kaldırılması ile varılabileceğini tasarlamışlardır. Her iki kamptakiler de siyasal sorunlar için ekonomik çözüm yolları önermişlerdir. Bentham kolonilerin özgürleştirilmelerini savunmuş; ve bunun savaflara yol açan emperyalistçe çatışmalara son vermekte yararlı bir tedbir olacağını savunmuştur. Proudhon, Cobden ve tilmizleri bütün uluslararası çatışmalara gümrüklerin sebep olduğuna ve barış için en sağlam temelın serbest ticaret olduğuna inanmışlardır.¹⁴

Zamanımızda ise Almanlar, İtalyanlar, ve Japonların ekonomik ihtiyaçlar yüzünden emperyalistleştikleri, ve bu ülkelerin ham madde kaynaklarına, sömürgelere, ve dış ülkelerde sermaye yatırma olanaklarına sahip olsalardı emperyalistçe politika izlemeyecekleri söylenmektedir. Aynı görüşü savunanlar, giderek, yoksul ülkelerin savaş yolunu tutmak yükümlülüğünde olduğunu, ekonomik güçlüklerden ve bunalımdan kaçmak için bunu gerekli göceklerini; fakat zengin ülkelerce ekonomik güçlüklerinin hafifletilmesine (yardım edilirse) savaş yoluna sürüklenmek için bir sebepleri kalmayacağını söylemektedirler. Kapitalizmin klâsik çağında kapitalist sistemin savunucuları olsun karşıtları olsun iş adamlarının eylemlerini belirler görünen ekonomik güdülerin bütün insanların da eylemlerine yön verdiklerine inanmışlardır.

Emperyalizmin ekonomik yorumunun kolayca kabul edilmesinin diğer nedeni ise rahatlık verici bir düşünce olmasıdır. Bu konuda, emperyalizmin Marxist teorisi hakkında Profesör Schumpeter'in söyledikleri doğrudur: «Zamanımızın bir seri en yaşamsal olgu ve gerçeklerinin, bu yolla, tam bir muhasebesi yapılmış olacakmış gibi görünmekte; uluslararası politikanın tüm karmaşıklığı kuvvetli bir analiz yönetiminin tek bir darbesiyle sona erdirilecekmiş sanılmaktadır».¹⁵ Böylece, emperyalizm gibi tarihin en canıyane, en iblis, en tehlikeli bir kuvveti, ve emperyalizmin belirli bir uluslararası politika tipi olarak tanımlanması konusundaki kuramsal problem, ve hepsinden önemlisi emperyalizmi somut bir durum içinde ele alma ve yeterli yöntemlerle inceleyebilme güçlüğü bir tarafa bırakılmakta ve herşey ya kapitalist sistemin ken-

(14) Bknz : s. 37.

(15) Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York and London : Harper and Brothers, 1947), s. 51.

disine de zarar veren içsel ve kalıtımlanmış eğilimlerine veya kapitalist sistemin kötü işleyişine bağlanmaktadır. Emperyalizm olgusu teorik açıdan kavranması istenen bir mesele olarak ele alındığında, veya pratik bir eylem için ele alındığında, bu basit anlayışın çizdiği şema insanın kafasını rahat ettiren ve adeta hazır bir cevap yerine geçmektedir.

Farklı Emperyalizm Tipleri

Status quo'nun yıkılmasını amaç edinen bir siyaset olan emperyalizmin gerçek anlatan ve tanımlayan en iyi yol, emperyalistçe siyasetlere zemin hazırlayan, ve aktif bir dış politika için gerekli sübjektif ve objektif şartların oluşmalarını sağlayarak kaçınılmaz bir şekilde emperyalizm siyasetine varan bazı belirli konum ve durumları incelemektir.

Emperyalizme Giden Üç Yol

ZAFERLE BİTEN SAVAŞ

Bir ulus bir başka ulusla savaşa tutuştuğunda, çok büyük bir olasılıkla, zafer kazanacağını uman ulus kendisi ile yenik düşecek olan düşman ulus arasındaki güç ilişkilerinde devamlı bir değişiklik amaçlayan bir siyaset izleyecektir. Böyle bir ulusun bu siyaseti izlemesi savaşa yol açan nedenlerin şu veya bu olmasına bağlı değildir. Değişiklik siyasetinin amacı, savaşın sonunda yenen ile yenilen arasındaki ilişkinin yerine barış anlaşmasının getireceği *status quo*'yu koymaktır. Nitekim, önceleri bir savaşın muzaffer tarafınca ve savunma-yani, savaştan önceki *status quo*'yu koruma amacıyla girişilmiş bir savaş bile, bu devletin zafer kazanacağını anlaması üzerine emperyalist bir savaş hâline dönüşmekte; *status quo*'nun sürekli olarak değiştirilmesi amaç edinilmektedir.

Romalıların Kartacalılar ile olan güç ilişkilerini kendi lehlerine ve devamlı olarak değiştirdikleri «Kartaca Barışı,» savaştan yenik çıkanla yenen taraf arasındaki güç ilişkilerini savaşın sonundaki şekliyle devamlı kılmayı amaç edinen barış anlaşmaları için kullanılan bir terim olmuştur. Birinci Dünya Savaşının sonunda imzalanan Versailles Anlaşması ve ilişkin anlaşmalarda birçok gözlemciye göre aynı durumdadırlar. Bu türden barış anlaşmaları amaç edinen dış siyasetler, yaptığımız tanım gereği, emperyalist siyasetlerdir. Emperyalist olmalarının nedeni, bu siyasetlerin ama-

cının, savaştan önceki *status quo*'yu; tarafların kuvvetçe eşit olan, veya çok farklı olmayan durumlarını değiştirmek, ve savaştan sonraki duruma dayanarak yenen tarafı yenilen tarafın daimî «efendisi» yapmaktır.

YENİK DÜŞÜLEN SAVAŞ

Yenik düşenin yenen taraf karşısındaki bu aşağı ve bağımlı durumu kendini korumak ve sürdürmek amacındadır. Aynı özelliği itibarıyla, yenik ve perişan duruma düşen tarafın biran evvel bu durumdan kurtulmak, yenenin galibiyeti ile elde ettiği *status quo*'yu tersine döndürmek, ve kuvvet hiyerarşisinde yenenin yerini almak istemesine sebep olur. Diğer bir deyişle, zafer umduğu için emperyalist bir siyaset izleyen tarafın bu siyaseti, sonunda, yenik düşen tarafın da emperyalist bir siyaset izlemesine yol açmış olur. Savaşta yenik düşen taraf ebediyen belini doğrultamayacak kadar yıpranmamış veya yenen tarafın düşünce ve dâvasına kazanılmamışsa, çok geçmeden, yeniden harekete geçmek, yitirdiklerini elde etmek, mümkünse bu kere daha da büyük çıkarlar elde etmek isteyecektir.

Karşı tarafın başarıya ulaşmış emperyalizmine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan emperyalizm için en iyi örnek 1935'den II. Dünya Savaşına kadarki Alman emperyalizmidir. 1914 Avrupa *status quo*'su, Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, ve Rusya'dan müteşekkil bir büyük devletler topluluğunca karakterize ediliyordu. Müttefiklerin zaferi ve bu zaferin sonuçlarına göre aktedilen anlaşmalar Avrupa'da yeni bir *status quo* yaratmıştı, ve bu Fransa'nın emperyalist siyasetinin bir meyvasıydı. Bu yeni *status quo*, Doğu ve Orta Avrupa'nın yeni kurulan devletlerinin çoğu ile yürütülen bir ittifak çerçevesi içinde Fransa'nın hegemonya kurmasını sağlamıştı.

Alman dış politikası 1919-1935 döneminde görünürde bu *status quo* içinde hareket etmiş, fakat alttan alta söz konusu *status quo*'yu devirmek için devamlı hazırlıklarda bulunmuştu. Bu dönemin Alman dış politikası Almanya lehinde bazı tavizler koparmaya çalışmışsa da, hiçbir zaman tam başarı kazanamamış, hiç olmazsa bu dönem içinde, Versailles Anlaşmasıyla tesis edilmiş bulunan kuvvet ilişkilerine açıkça karşı çıkmamış; sadece, bunların, özleri dışındaki hükümlerinin, dokunulmaz ve değiştirilmez şeyler olduğu

inancını zayıflatmaya çalışmıştır. Weimar Cumhuriyetinin izlediği Versailles Anlaşmasına uygun bir yol izleme; yani «uygunluk siyaseti» bu anlayışı güdüyordu. Almanya'nın uluslararası arenada kendi durumunu geliştirmek ve aynı anda, hiç olmazsa geçici olarak, Versailles Anlaşmasına uygun bir siyaset izlemesi içinde milliyetçilerin ve Nasyonal Sosyalistlerin sert muhalefetleriyle karşılaşmıştır. 1933'de Nasyonal Sosyalistler iktidara geldikten ve kendi rejimlerine ülke içinde istikrar kazandırdıktan sonra, 1935 yılında Versailles Anlaşmasının (Almanyanın) silâhsız bırakılması şartını tanımadığını ilân etmiştir. 1936 yılında, gene aynı anlaşmayı ihlâl ederek Rhineland'ı işgâl etmişler, Alman-Fransız sınırına bitişik Alman ülke-toprağının askerden arınmış bölge hâline son verdiklerini bildirmişlerdir. Bu hareketlerle Nasyonal Sosyalist Almanya'nın dış politikası açıkca emperyalist bir dış politika olmuştu; zira bunlar Almanyanın bundan böyle Versailles Anlaşması hükümlerini saymamayı kendi dış politikasının esası olarak kabul ettiğini gösteren ilk belirtilerdi. Almanya, Versailles ile kurulan Avrupa *satus quo*'suna uymak yerine, kararlı olarak, bu *status quo*'yu devirmeyi seçmiş oluyordu dış politikasında.

ZAYIF VE GÜÇSÜZ OLMA

Emperyalist dış politikaların ortaya çıkışını teşvik eden bir başka durum zayıf ve güçsüz devletlerin varlığı veya doldurulabilecek boş «mekân» bulunması yüzünden kuvvetli devletlerin bu olanakları elde etme arzusuna kapılmalarıdır. Kolonici emperyalizmin ortaya çıkışı bu durumun sonucudur. Amerika'daki onüç devletlik federasyondan kıt'asal bir devletin oluşmasını da gene bu durum sağlamıştır. Hitler emperyalizmi kadar Napolyon emperyalizmi de bu durumun bir neticesi olmuştur. Hitler'inki, özellikle, 1940'lardaki «blitz-krieg» döneminin ürünüdür. İkinci Dünya Savaşının bitiş döneminde ve ardından gelen onyıllık sürede, kuvvetli devletlerle zayıf devletler arasındaki ilişkilerin sonucu olan emperyalizme Sovyetler ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler örnek gösterilebilir. Emperyalizm için cezbedici olma özelliği yüzünden kuvvet boşluklarının (power vacuum) varlığı, Afrika ve Asya uluslarının çoğunun «bekâsı» için potansiyel bir tehlike arz etmektedir. Bu ülkeler en önemli güç öğeleri yönünden güçsüz ve yetersiz durumdadırlar.

Emperyalizmin Üç Amacı

Emperyalizm nasıl üç tipik durumun sonucu olarak ortaya çıkıyorsa, yöneldiği tipik hedefler de üç tanedir. Emperyalizm tüm olarak siyaseten örgütlenmiş dünya egemenliğini ele geçirmek; yani, bir dünya imparatorluğu kurmayı hedef alabilir. Emperyalizm, bazan kıt'asal bir imparatorluk, ve kıt'asal bir hegemonya kurmak isteyebilir. Bazan da, sıkı sıkıya bir bölgeye kuvvetini yoğunlaştırarak toplayabilir. Bütün bunların anlamı, emperyalist siyasetin birçok biçimleri olacağı; bunun, hedef alınan «kurbanın» direnç kuvvetine, veya bir kıt'anın coğrafî sınırları gibi coğrafî kısıtlamalara, veya emperyalist devletin kendi kendine amaçlarını kısıtlamasına bağlı bulunduğudır.

DÜNYA İMPARATORLUĞU

Sınır-tanımaz emperyalizme tarihten verilecek en seçkin örnekler Büyük İskenderin, Romanın, yedinci ve sekizinci yüzyılda Arapların, I. Napolyon'un, ve Hitler'in genişleme siyasetleridir. Bu siyasetlerin genel özelliği hiçbir rasyonel sınır bilmez şekilde genişleme tutkusunda olmaları, başarı kazandıkça aynı yolda devam etmeleri, daha üstün bir kuvvet tarafından durdurulmadıkça, bütün siyasal dünyayı ele geçirmek istemeleridir.¹⁶ Bu tutku, üzerinde egemenlik kurmanın söz konusu olabilecek bir yer veya toplum oldukça, durmak bilmeyen bir tutkudur. Herhangi bir yerde siyaseten örgütlenmiş bir toplumcuk dahi olsa, bu bağımsız toplumcuğun bağımsız olması bile fetihcilerin kuvvet tutkuları için bir tehdit

(16) Hobbes bu sınırsız güç tutkusu konusunda klâsik analizlerini *Leviathan*'da yapmıştır, Bölüm XI (Everyman's Library), s. 49. «Böylece, herşeyden önce, bütün insanlığın bitmek-tükenmek bilmeyen ve sonsuz bir güç tutkusuna sahip olma eğilimini belirtiyorum. Bu, ancak ölümle biten bir tutkudur. Bunun nedeni, sadece insanın her zaman daha çok şey elde etmek, içinde bulunduğu andakinden fazlasını elde etmek istemesi, veya kararını bilmeyişi, ılımlı davranamayışi değil; fakat daha fazlasını elde etmedikçe, içinde bulunduğu anda sahip olduklarını, ve iyi yaşamını ve kuvvetini koruyamayışı ve sürdüremeyişi. Bu yüzdendir ki, en büyük güç ve kuvvete sahip olan Krallar bunu elde etmek amacıyla ülkelerinin içinde Kanunlardan, veya dışarda Savaşlardan yararlanırlar: ve bunu elde edince yeni arzular duymaya başlarlar: bazıları yeni fütühatla Ün, bazıları, rahat ve hissi zevkler arar; bazıları ise çeşitli san'atlardan zevk duyar, veya bunları icra yeteneği kazanır, veya diğer zihni yetenekler elde etmeye çalışır».

sayılacaktır. İlerde göreceğimiz gibi, bu tutkunun, ılımlılıkla hiçbir ilgisi yoktur, ve fethedilebilir toplum gibi görünen zayıfları fethetme eğilimindedir. Geçmişin çoğu emperyalist siyasetleri bu özellikleri taşımışlardır. Bunun tek istisnasını, ilerde göreceğimiz pek çok nedenler yüzünden, Roma teşkil etmektedir.¹⁷

KIT'ASAL İMPARATORLUK

Coğrafi olarak belirlenme durumunda kalmış emperyalizmin en açık örnekleri Avrupa kıt'asında başat durum kazanmak isteyen Avrupa devletlerinin siyasetleridir. Bu konuda ilk akla gelenler XIV Louis, III. Napolyon, ve II. Wilhelm'dir. 1850'lerde Kont Cavour yönetimindeki Sardunya (Piyemonte) Krallığı tüm İtalya yarımadasını egemenliği altına çalışmıştır. 1912 ve 1913 Balkan Savaşlarına katılan farklı devletler Balkanlar'da kendi hegemonyalarını kurmak istemişlerdir. Mussolini, Akdeniz'i bir İtalyan gölü yapmak arzusuna kapılmıştır. Bunlar ise, kıt'asal bile olmayan daha dar sınırlı ve coğrafi yönden kısıtlanmış emperyalizm örnekleridir. Ondokuzuncu yüzyılda, tedrici olarak, Kuzey Amerika'nın daha iyi kısımları üzerinde Amerikan yönetiminin yayılmasını hedef alan Amerikan siyaseti de, tek başına olmasa bile başlıca, kıt'anın coğrafi sınırlamaları ile belirlenmiş bir siyasetti; zira gücü yetebilecek durumda bulunduğu hâlde Amerika ne Meksika'yı ve ne de Kanada'yı kendi yönetimi altına almaya çalışmamıştır. Bu örnek ise, kıt'anın yerleşmiş bir bölümü ile kısıtlanmış bir kıt'asal emperyalizmdir.

Aynı karışımlanmış (mixed) tipteki emperyalizm, bir bütün olarak Batı Yarıküresi konusunda izlenen Amerikan dış politikasının da özünü teşkil etmektedir. Amerikalı-olmayan hiçbir devletin Batı Yarıküresine karışmaması şeklindeki *status quo*'nun devamını öngören, ve bu coğrafi bölge üzerinde koruyucu bir kalkan olmak isteyen Monroe Doktrine de bu kalkanın arkasında Birleşik Devletlerin başat durum kazanmasını sağlamayı amaç edinmiştir. Fakat bu coğrafi kısıtlamalar içindeki Amerikan siyaseti her zaman tek bir biçimde emperyalist bir siyaset olmamıştır. Amerikanın bazı belli Orta ve Güney Amerika ülkelerine karşı izlediği siyaset tamamen emperyalistçe olduğu hâlde, Arjantin ve Brezilya gibi ülkelerle olan ilişkilerde, Amerika'nın bilinçli siyasetinden çok,

(17) Böl. 29; «Dünya Fütuhâtı» ara bölümü.

bir çeşit doğal sürecin sonunda ortaya çıkmış bulunan A.B.D. üstünlüğünü devam ettirmekten ibaret bir dış siyaset izlenmiştir. Birleşik Devletler, bu ülkeler üzerinde fiilî bir hegemonya kuracak gücü olduğu hâlde, bunu tercih etmemiştir. Bu örnekte de coğrafî olarak kısıtlanmış bir siyaset çerçevesi içinde işleyen yerelleşmiş bir emperyalizm ile karşılaşmaktayız.

YEREL ÜSTÜNLÜK

Yerelleşmiş emperyalizmin prototipi onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılların monarşilerin siyasetleridir. Onsekizinci yüzyılda, Büyük Frederick, XV. Louis, Maria Theresa, Büyük Petro, ve II. Katerina bu tür siyasetin harekete geçirici güçleri olmuşlardır. Ondokuzuncu yüzyılda ise, *status quo*'yu alt-üst etmek ve kendince-seçtiği sınırlar içinde kendi siyasal üstünlüğünü kurmak isteyen bu emperyalist siyasetin «üstadı» Bismarck olmuştur. Bu tür yerelleşmiş emperyalist siyaset, kıt'asal emperyalizm, ve sınır-bilmez emperyalizm arasındaki farklılık açığa çıkmaktadır. Bismarck Orta Avrupa'da Almanya'nın üstünlük kurmasını amaçlamış; II. Wilhelm, bütün Avrupa'da; Hitler ise bütün dünyada Alman üstünlüğünü kurmak amacını gütmüşlerdir. Rus emperyalizminin Finlandiya, Doğu Avrupa, Balkanlar, Boğazlar, ve İran'ın kontrolü gibi geleneksel amaçları da yerelleşmiş emperyalizm doğasındadır.

Bu tür emperyalizmin sınırları, coğrafî nedenlerle sınırlanmış emperyalizm türünün tersine, doğa'nın objektif gerçeklerinden ileri gelmez; sınırlanışı, teknik yönden güç olması, veya daha da genişlemenin akılsızca olmasından değildir. Nedeni, birçok alternatifler arasında serbestçe yapılan bir seçimlemedir. Bu seçimlemeye göre ya bir *status quo* siyaseti, ya bir kıt'asal emperyalizm siyaseti, ya da bir yerelleşmiş emperyalizm siyaseti yeğlenmiş olur. Onsekizinci yüzyılda çoğunlukla üçüncü alternatif tercih edilmiş; o günkü devletler topluluğu, yaklaşık olarak birbirine eşit devletler içinden herhangi birisinin kıt'asal emperyalizm siyaseti izlemesine elvermemiştir. XIV. Louis'in teşebbüsü ise bunun ne kadar tehlikeli ve zararlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, onsekizinci yüzyıl emperyalizmi, kitlelerdeki, modern milliyetçilik hislerinden değil monarşik iktidar ve şan düşüncelerinden ortaya çıkmıştır. Avrupa uygarlığı ve monarşi geleneği içinde işlerlik kazanmış bulunan bu düşünceler uluslararası arenadaki aktörler üzerinde, din-

sel veya ulusal fütühat hareketlerinde, haliyle söz konusu olmayan moral bir kısıtlamaya yol açmıştır.

Ondokuzuncu yüzyıldaki yerleşmiş emperyalizme hayat veren tercih unsuru Bismarck'ın dış siyasetinde açıkça görülmektedir. Bismarck, ilk olarak Almanya'da hegemonya kurmak konusunda kendi politikasına karşı çıkan Prusyalı tutucuların direncini kırmak zorunda kalmıştır. Zaferle biten savaşlar Bismarck'ın dış siyasetini gerçekleştirilebilir bir siyaset yaptıktan sonra, bu dış siyasetin, Prusyanın ve sonra da Almanyanın hegemonyası konusunda Bismarck tarafından çizilen sınırların aşılmasını isteyenlere karşı savunulması gerekmiştir. Bismarck'ın 1890 yılında II. Wilhelm tarafından görevden alınması yerleşmiş emperyalizmin sonunu, Almanyanın, kendi dış siyasetine temel ilke olarak kıt'asal emperyalizmi kabul ettiğini işaret etmiştir.

E m p e r y a l i z m i n Ü ç Y ö n t e m i

Emperyalizmin ortaya çıkışını sağlayan durumlara bağlı olarak nasıl üç tip emperyalizm varsa, ve bu üç tip emperyalizm kendi amaçlarına göre üç ayrı emperyalizm türünü meydana getiriyorsa, emperyalist siyasetlerin kullandıkları yöntemler de farklıdır ve yöntemleri yönünden emperyalizm üç türe ayrılabilir. Buna göre, askerî, ekonomik, ve kültürel diye üç tür emperyalizmden söz edebiliriz. Çok yaygın, fakat yanlış olan bir anlayış yüzünden bu üç ayrı yöntem emperyalizm amaçları ile karıştırılmakta; örneğin, ekonomik emperyalizmin tek ve biricik amacının diğer ulusları istismar etmek olduğu sanılmaktadır. Bu yanlış anlayışın başlıca nedeni emperyalizm hakkındaki ekonomik kuramlar olduğu kadar uluslararası ilişkiler, yukarda sözü edilen, kuvvet ögesinin ih-mâl edilmesidir.¹⁸ Gerçekten, askerî emperyalizmin istediği, askerî yönden fetih; ekonomik emperyalizmin istediği, diğer ulusların istismarı; kültürel emperyalizmin istediği ise, bir kültürün yerini bir başka kültüre bırakmasıdır. Ama asıl önemli olan, hepsinin de aynı emperyalist hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar olduğudur. Bu hedef ise, her zaman için, *status quo*'nun yıkılması; yani, emperyalist ulus ile kurbanı durumundaki ulus arasındaki ilişkilerin yeniden kurulmasıdır. Hiç değişmeyen bu hedefe ulaşmak için askerî, ekonomik, ve kültürel yöntemler ve yollar tek tek, veya birlikte kullanılırlar. Şimdi bu yöntem ve araçları ele alacağız.

(18) Bknz : s. 30.

ASKERÎ EMPERYALİZM

En eski, en açık, ve en zalim emperyalizm biçimi askerî fütuhattır. Tarihin her devrindeki büyük fatihleri aynı zamanda da büyük emperyalistler saymak gerekir. Emperyalist ulusun görüş açısından, bu yöntemin üstün yanı, savaşın sonunda, fütuhatla kurulacak olan yeni güç ilişkilerinin kural olarak ancak bir başka savaşla; savaşın yakıp-yıktağı ulusun girişeceği bir savaşla değişebilecek oluşudur. I. Napolyon Avrupa'da ve dünya'da Fransız hegemonyasını kurmak için sadece Fransız Devriminin fikirlerine güvenebilir; yani, askerî emperyalizm yerine kültürel emperyalizmi tercih edebilirdi. Fakat askerî fetihlere kalkışır ve başaracak olunca, emperyalist amaçlarına çok daha çabuk erişebilecek, ayrıca, savaşın zafer kazanan tarafa verdiği en yüksek kişisel tatmin elde etmiş olacaktı. Fakat sadece bu sözlerin doğru çıkması için gerekli şart bile bir emperyalizm yöntemi olarak askerî fetihlerin çok büyük bir «kamburu» olduğunu hatırlatmaktadır : savaşlar bir kumardır; kazanılması kadar, kaybedilmesi de olağandır. Emperyalist amaçlar için bir savaflara girişen bir ulus, Roma gibi, bu savaşları kazanabilir ve bir imparatorluk kurabilir. Veya, bir imparatorluk kazanır, fakat daha da büyük bir imparatorluk kurmak isterken, I. Napolyon gibi, elindekini de kaybedebilir. Veya Nasyonal Sosyalist Almanya ile Militarist Japonya'nın örneğindeki gibi, önce kazanabilir, sonra kaybeder ve diğer devletlerin emperyalizminin kurbanı durumuna düşebilir. Askerî emperyalizm kumarın da en tehlikelidir.

EKONOMİK EMPERYALİZM

Ekonomik emperyalizm daha az zora dayanır ve askerî emperyalizmden daha az etkindir. Kuvvet kazanmak konusunda rasyonel bir yöntem olan bu emperyalizm modern zamanların bir ürünü; merkantilist ve kapitalist genişleme çağının zorunlu bir sonucudur. En önemli modern örneği «dolar emperyalizmi» denilen türüdür. İngiliz emperyalizmi ve Fransız emperyalizmi tarihinde de ekonomik emperyalizmin rolü büyük olmuştur. Onsekizinci yüzyıldan itibaren, Portekiz üzerindeki İngiliz nüfuzu ekonomik kontrol ile desteklenmiştir. Araplar üzerindeki İngiliz nüfuzu ise, hiç de yanlış bir terim olmayan «petrol emperyalizmi» sayesinde oluşmuştur. Birinci ve ikinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde Ro-

manya gibi ülkelerdeki Fransız nüfuzu büyük ölçüde ekonomik faktörlere dayanmıştır.

Ekonomik emperyalizm dediğimiz siyasetlerin ortak özelliği, bir yandan, emperyalist ulus ile diğerleri arasındaki güç ilişkilerini değiştirerek *status quo*'yu devirmek, bir yandan da, bunu ülke fethederek değil fakat ekonomik kontrol ile yapmak istemeleridir. Bir ulus, diğer uluslar üzerinde üstünlük kurmak için ülkeler üzerinde kontrol tesis etmiş bulunanlar [yerli yönetici sınıf]* nüfuz tesis ederek aynı amacına ermek ister. [Örneğin, Orta Amerika devletleri hepsi de egemen devletlerdir; egemen devletlerin (bayrak, sınır, para, vs. gibi) egemen olduklarını gösteren neleri varsa bunların da vardır. Fakat bu devletlerin ekonomik hayatları hemen nerdeyse bütünüyle Amerika'ya yaptıkları ihracaata dayandığı için, bu ulusların hiçbirisi tek bir gün olsun, iç politikada veya dış politikada, Amerika'nın istemediği bir siyaset izleyemezler.]

Kaba kuvvete dayanmayan, dolaylı fakat diğer ulusların üzerinde nüfuz ve hâkimiyet (domination) kurmak ve bunu devam ettirmekte epey etkin bir yöntem olan ekonomik emperyalizmin mahiyeti, özellikle, aynı ülke üzerinde ekonomik yollarla nüfuz ve hâkimiyet kurmak isteyen iki emperyalist ülkenin rekâbeti sırasında apaçık ortaya çıkar. İran'ın kontrolü konusunda bir yüzyıldan beri İngiltere ile Rusya arasında devam eden ve uzunca bir zaman askerî yollardan da yararlanmış bulunan rekâbet bu konuda bir örnektir. Profesör P.E. Roberts, ozamanlar *Persia* denen İran'daki Birinci Dünya Savaşından önceki bu durum şöyle anlatmaktadır :

İki Devletin nüfuzları çok farklı olmakla beraber, Rusya kuzeyinden, Büyük Britanya ise güneyinden (İran) üzerinde tazyikte bulunuyordu. Büyük Britanya güney Persiyanın bütün dış ticaretini elinde tutuyor, ve doğudaki Aden'den Baluchistan'a kadarki Asya kıyılarında kontrol tesis etmek istiyordu... Büyük Britanya hiçbir zaman toprak işgâl etmeye kalkışmamış; toprak elde etmemişti..... Volga üzerindeki ulaştırmanın gelişmesi ve Transkafkasyal demiryolunun inşası ise Rusyanın Kuzey İran ile ticaret yapmasını sağlamıştı. Fakat Rusya'nın ticarî silâhları tekel ve yasaklamaktan ibaretti. Per-

(*) Köşeli parantez içindekiler çevirenindir. (ç. n.)

siya toprakları üzerinde demiryolu yapmak Rusya tarafından yasaklanmıştı. Rusya, ülkenin ıslâhına yarayacak birçok tedbirlere karşı koymuştu.¹⁹

İran'ın Rusya tarafından tam olarak yutulmasını önleyen, bugünkü Birleşik Devletlerinki gibi, ozamanki «Büyük Britanyanın ticarî ve siyasal rekâbeti» olmuştur.

Büyük Britanya ile Rusya arasındaki ekonomik ve siyasal rekâbet döneminde İran dış siyaseti, ve hatta iç siyaseti dahi, rakip devletlerin İran üzerindeki ekonomik ve bazan de askerî baskılarına göre değişik biçimlere girmiştir. İngilterenin İran'a sağlayamadığı ekonomik bir çıkar Rusya tarafından sağlanınca, veya Rusya bu konuda söz verince, veya Rusya ozamana kadar İran'a sağlamakta olduğu ekonomik avantajları keseceğini söyleyince Rusya'nın; bunların aksi olunca da İngiltere'nin İran üzerindeki nüfuzu artardı. Rusya, İran'dan zaman zaman toprak ilhak etmekten çekinmemiş; İngiltere ise hiçbir zaman böyle birşey yapmamıştır. Fakat İngiltere olsun Rusya olsun, Hindistan yolunu ve petrol kaynaklarını kontrolü altında tutan İran devletini kendi kontrollerine almaya çalışmışlardır.

KÜLTÜREL EMPERYALİZM²⁰

Kültürel emperyalizm en yumuşak başlı emperyalizm türüdür; ama tek başına da olsa başarı kazanmakta emperyalist siyasetlerin en başarılı olanıdır. Kültürel emperyalizmin amacı ülkeyi işgâl etmek, toprak fethetmek, veya hatta ekonomik hayatı kontrol altına almak bile değil, fakat iki ulus arasındaki güç ilişkilerini değiştirme aracı olarak, ulusun düşüncesini ve aklını fethetmek, kontrol altına almaktır. Eğer A devleti kendi kültürünü, ve asıl önemlisi, kendi siyasal ideolojisini —bütün somut emperyalist hedefleriyle

(19) *Cambridge Modern History* (New York: The Macmillan Company, 1910), C. XII, s. 491.

(20) Bu başlıkta tanımlanan emperyalizme, sık sık, ideolojik emperyalizm de denilmektedir. «İdeolojik» terimi, özellikle, siyasal felsefenin içindekiler için kullanılmaktadır. Fakat iki nedenle, «kültürel» teriminin kullanılması daha uygun görünmektedir. Birincisi, «kültürel» teriminin, emperyalist amaçlara hizmet edecek olan, siyasal veya siyasal-olmayan her türlü entellektüel etkileri ifâde edebilmesidir. Diğerisi ise, Bölüm 7'de göreceğimiz gibi, «ideolojik teriminin belirli ve özel sosyolojik bir kullanımı bulunması, ve aynı terimin burada bir de genel anlamıyla kullanılmasının karışıklık yaratacak olmasıdır.

birlikte— B devletinin iç ve dış siyasetini kararlaştırma durumunda bulunan insanlara benimsetmiş; B devletini yönetenlerin düşünce ve kafalarını fethetmişse, askerî fütuhatla veya ekonomik yollarla ülke üzerinde denetim kurmak isteyenlerin hepsinden çok daha istikrarlı ve çok daha tam bir üstünlük ve zafer elde etmiş olur. Bu tür emperyalizm yolunu seçen A devletinin amacına ulaşmak için askerî kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaya, askerî kuvvet kullanmaya veya ekonomik baskıda bulunmaya ihtiyacı yoktur; A devletini bu amacına ulaştıracak olan, daha üst durumdaki kültürün iknâ ediciliği ve A devletinin siyasal felsefesinin daha cazip olması, ve bu yolla, B devletinin kendi iradesiyle A devletinin irâdesine râm olmasıdır.

Bununla birlikte, buraya kadar söylediklerimiz varsayımsal bir durumdur. Genellikle, kültürel emperyalizm diğer emperyalizm yöntemlerinin kullanılmasını gereksiz kılacak kadar başarılı olamaz. Modern çağımızda kültürel emperyalizmin oynadığı tipik rol diğer emperyalizm yöntemlerine yardımcı olmaktır. Kültürel emperyalizm düşmanı gevşetir, askerî işgâller için veya ekonomik hâkimiyet için daha rahat ve uysal bir ortam hazırlar. Bunun en tipik örneği beşinci kol, ve en başarılı iki örneğinden biri İkinci Dünya Savaşının başlamasından önceleri Avrupa ülkelerindeki Nasyonal Sosyalist beşinci kolların faaliyetleridir. En büyük başarı ise, 1938 yılında Nasyonal-Sosyalist taraftarı bir hükümetin Almanları ülkeyi işgâle dâvet ettiği Avusturya'da sağlanmıştır. Fransa'da da oldukça büyük başarı sağlanmış; ve hükümettekilerden ve hükümet dışındakilerden pekçok seçkin ve nüfuzlu Fransız yurttaşına Nazilik ve onun uluslararası hedefleri benimsetilmiştir. Askerî fetihlerle iş bitirilmeden önce, bu ülkelerin, kültürel emperyalizm ile yarı yarıya zaten fethedilmiş olduklarını söylemek fazla bir mübalağa olmasa gerektir. İngiltere, İkinci Dünya Savaşında, ülkesindeki tanınmış Nasyonal Sosyalistleri ve sempatizanlarını enterne etmekle, Alman emperyalizmine hedef teşkil edecek olan ülkelerde (Nasyonal Sosyalistlere hizmet edecek) kültürel emperyalizm tehlikesine zamanında işaret etmiştir.

Zamanımızda kültürel emperyalizmin en önemli örneği, Nasyonal Sosyalistlerin beşinci kolundan önce ve sonra da var olan Komünist Enternasyonal'dır. Komünist Enternasyonal bir zamanlar bütün ülkelerdeki Komünist partileri yönetmiş; ve millî çaptaki Komünist partilerin Sovyetler Birliğinin dış siyasetine uygun

siyaset izlemelerini sağlamıştır. Bu partiler kendi ülkelerindeki nüfuzlarını arttırdıkça Sovyetler Birliğinin bu uluslar üzerindeki nüfuzu da artmış; Komünist partilerin kendi ülkelerinde hükümete geldikleri yerlerde ise, Komünist partileri kontrol eden Sovyetler Birliği bu ulusların hükümetlerini de kontrol altına almıştır.

Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde kendi kontrolünü kurmakta kullandığı teknik kültürel emperyalizm ile diğer türden emperyalist işgâl biçimleri arasındaki organik bağlantıyı gösteren klâsik bir örnektir. Bu ülkelerde, Moskova'dan yönetilen Komünist partiler vasıtasıyla Komünizmin gelişmesi Rusyanın hâkimiyetini sağlayacak olan araçlardan ibaretti, ve aynı amaca hizmet etmek üzere kullanılan diğer yollarla da koordine edilmişti. Rusya'nın Doğu Avrupa üzerindeki nüfuz ve hâkimiyet kurmasının temelinde askerî işgâller bulunuyordu. Buna destek olan ve bu Rus nüfuzunun tutunmasını sağlayan ise, Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik hayatlarının üzerindeki Sovyet nüfuzu, ve Doğu Avrupa'nın ekonomik yönden Sovyetlere bağımlı olmasıydı. Ve en son, Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa uluslarının, kendi ulusal dinlerine, ve partilerine karşı gösterdikleri geleneksel sadakâtları yerine Komünizme, ve netice olarak, Sovyetler Birliğine sadakât göstermelerini sağlamış; bu ulusların Rusya'nın siyaseti için gönüllü araç olmayı kabul etmelerine çalışmıştır.

Totaliter devletlerin kültürel emperyalizmi disiplinli ve oldukça iyi örgütlüdür; zira, totaliter karakterleri nedeniyle bu devletler kendi yurttaşlarının düşünce ve eylemleri üzerinde olsun, sempatizanlarının düşünce ve eylemleri üzerinde olsun sıkı bir kontrol ve güdüm tesis edecek durumdadırlar. Hernekadar, kültürel emperyalizm tekniği totaliter devletlerce geliştirilmiş ve beşinci kolun emrinde etkin bir siyasal silâh hâline sokulmuşsa da, kültürel sempatinin ve siyasal yakınlık duygularının emperyalizm tarafından silâh olarak kullanılması emperyalizmin kendisi kadar eskidir. Eski Grek dünyasının ve Rönesans İtalyasının tarihi, askerî fetihlerden çok, düşman toplumlardaki siyasal sempatizanlar aracılığıyla uygulanmış emperyalist siyaset örnekleriyle doludur. Modern zamanlarda da, devletlerin desteğinde veya devletlerin özdeş kuruluşları olarak teşkil edilmiş bulunan dinsel örgütler kültürel karakterdeki emperyalist siyasetlerde önemli roller oynamışlardır. Bunun en tipik örneği, Rus devletinin ve Ortodoks Kilisesinin başı olan Çarların yönetimindeki Çarlık Rusyasıdır. Çarın dinsel pozisyonundan

yabancı ülkelerde yaşayan Ortodokslar üzerinde Rusya'nın nüfuz ve otoritesini yaymak için yararlanılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda, Balkanlarda Türkiye'nin yerine hâkim devlet durumuna gelen Rusya bunu, büyük ölçüde, Ortodoks Kilisesini Rus dış siyasetinin bir silâhı olarak kullanan kültürel emperyalizmi sayesinde gerçekleştirmiştir.

Lâik alanda ise, Fransa'nın *La mission civilisatrice** [inancı] Fransız emperyalizmi için kuvvetli bir silâh olmuştur. Fransız kültürünün cezbedici yanları, Birinci Dünya Savaşından önceki yıllara kadar doğu Akdeniz ülkelerinde, çok hesaplı bir şekilde Fransız emperyalizminin hizmetinde kullanılmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında dünya kamu oyunun Fransa'nın yanında yer alması ve bütün dünyanın Fransa'ya sempati göstermesi de bu kültürel emperyalizm sayesinde olmuş; heriki savaştan sonra bu kültürel emperyalizm Fransız askerî emperyalizminin kuvvetlenmesini sağlamıştır. Kültürel emperyalizm dağılgan bir şekilde ulusal kültürü yabancı topluma aşılır; totaliteryan emperyalizmden çok daha az mekanik, çok daha az disiplinli olmakla beraber, totaliteryan emperyalizminden daha az etkin olması gerekmez. Totaliteryan olanı siyasal felsefe alanında yakınlık gösterenleri kullandığı hâlde, kültürel emperyalizm yabancı ülkedeki entellektüel alanda nüfuzlu kimseleri hedef alır; bu kimseleri kendi kültürünün cazip tarafları ile etkiler ve o'nları kendi siyasal amaç ve yöntemlerine kazanmaya çalışır.

Az önce, kültürel emperyalizmin, genellikle, askerî ve ekonomik emperyalizme destek görevi gördüğünü belirtmiştik. Aynı şekilde, ekonomik emperyalizm de bazan tek başına kullanılmakla beraber, çoğu defa askerî emperyalizmi destekleyecek şekilde kullanılır. Diğer yandan, askerî emperyalizm başka tür emperyalizmlere muhtaç olmaksızın bir ülkeyi feth etmeye muktedir ise de, askerî güç dışında dayanağı olmayan hiçbir hâkimiyet uzun süre devam edemez. Bu nedenle, fütuhat işine girişenler, sadece, ekonomik ve kültürel sızmalarla desteklenmiş askerî bir işgâle de güvenemezler. İmparatorluk kuranlar sadece askerî temeller üzerine değil, fakat herşeyden önce, işgâl edilen ülke halkının yaşantısının ve kafalarının, düşüncelerinin kontrolüne dayanmak zorundadırlar. Bu zor bir iştir, ve Roma emperyalizmi dışında, Büyük İskender'den

(*) «Uygarlaştırma görevi» (ç. n.)

Napolyon ve Hitler'e kadar bütün büyük emperyalistler işin bu kısmını başaramamışlardır. Fethetmeyi beceremeyen bu gibi emperyalistler kendi imparatorluklarının temellerini de kendi elleri ile yıkmışlardır. Napolyon'a karşı peşpeşe kurulan koalisyonlar, bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca Polonyalıların Ruslara karşı devam eden isyânları, Hitler'e karşı yeraltı örgütlerinin yürüttükleri direnç; hareketleri, ve İrlanda ile Hindistan'ın İngiliz yönetiminden kurtulmak için giriştikleri mücadeleler modern çağımızdaki emperyalist yönetiminden pek azının çözümleyebildiği temel sorun için en iyi örneklerdir.

Ekonomik ve kültürel emperyalizm alanında devletlerin gösterdikleri faaliyetlerin genel olarak her devletin yürüttüğü dış politika faaliyetleri içindeki yeri ve oranı 1950'lerden bu yana büyük ölçüde artmış bulunmaktadır. Bunun nedenlerinden biri, açık bir görünüm içinde uygulanan askerî emperyalizmin, geniş ölçülerle kullanılması hâlinde, kullananın da tahribiyle sonuçlanacak çekirdeksel bir savaşa varma riski taşıdığı için, rasyonel bir dış politika aracı olmaktan çıkmış bulunmasıdır. Bu yüzden, emperyalist genişleme arzu ve ihtiyacındaki bir ulus, bu yönde kuvvetini yaygınlaştırmak için askerî yöntemler yerine ekonomik ve kültürel yöntemler kullanacaktır. Diğer yandan, eskinin sömürgeci imparatorluklarının dağılması, ve çoğu ayakta durmak ve varlığını sürdürmek için dahi dışardan yardım almaya muhtaç olan, sayıca çok fakat herbiri güçsüz, devletlerin ortaya çıkışı yüzünden emperyalist ulusların önüne, güç ve iktidar alanlarını ekonomik ve kültürel yollarla genişletmekte yeni olanaklar çıkmıştır. Çin, Sovyetler Birliği, ve Birleşik Devletler ekonomik ve kültürel kaynaklarını kullanarak birbirileriyle yarışmakta, ve bağlantısız ülkeler denen üçüncü-blok ülkelerini bu yollarla kendi saflarında tutmaya, veya hiç değilse, karşıt devletin kendi nüfuz alanını buralara kadar genişletmesini önlemeye çalışmaktadırlar. Bu tür emperyalizm politikası için söz konusu ulusların güçsüzlüğü bir fırsat yerine geçmekte, çekirdeksel savaşın katlanması olanaksız tehlikesi ise, aynı emperyalist politikayı rasyonel açıdan gerekli kılmaktadır.

Emperyalist Siyaseti Anlamak ve Karşı Çıkmak

Buraya kadar belirtmeye çalıştığımız hususlar, bir ülkenin dış politikasından sorumlu devlet görevlilerinin olduğu kadar uluslararası sorunlarda akıllıca bir kanaat edinmeye çalışan yurttaşların

da karşı karşıya bulunduğu en önemli ve temel sorunu işaret etmektedir. Bu sorun, bir ulusun karşısındaki diğer ulus tarafından izlenen dış politikanın karakterini anlama, ve buna bağlı olarak, söz konusu ülkenin dış politikasına karşı uygulanması gereken dış politikayı doğru tesbit edebilmek sorunudur. Karşıdaki ulusun dış politikası emperyalist bir dış politika mı, değil mi? Diğer bir deyişle, bu dış politikasıyla mevcut kuvvetler dağılımını devirmek mi istiyor, yoksa mevcut *status quo* olan cevap ulusların kaderini ve geleceğini belirleyecek önemdedir; cevap yanlışsa sonu ölüm veya yıkımdır, çünkü bu cevabın sonucuyla belirlenen dış politikanın başarı kazanıp kazanamaması da bu cevabın doğru verilmiş bulunmasına bağlıdır. Emperyalist düşüncelerle çizilmiş bir dış politika ya *status quo*'cu bir anlayış ile çizilmiş bir dış politika ile karşı çıkmak ne kadar boş ve «vahim» bir tutumsa, *status quo*'cu düşüncelerle çizilmiş bir dış politikayı, bu dış politikayı emperyalist bir dış politika sayarak çizilmiş bir dış politikayla karşılamaya kalkışmak da aynı derecede, veya biraz daha az tehlikeli bir tutumdur. Birinci tür hatâ için verilebilecek örnek 1930'ların sonlarında Almanya'ya karşı gösterilen yumuşaklıktır. İkinci tür hatâ için ise, Birinci Dünya Savaşının çıkışından önceki dönemde Avrupalı büyük devletlerin dış politikalarıdır. İkinci tür hatâ, bu devletlerin ilgili dönemdeki dış politikaları üzerinde büyük etkilerde bulunmuştur.

İzlenecek Siyaset Sorunu : Çevreleme, Yatıştırma, Korkutma

Emperyalizm siyasetleri ve *status quo* siyasetleri mahiyetleri itibarıyla nasıl birbirilerinden ayrılırsa, bunları karşılamak üzere çizilen siyasetler de birbirilerinden ayrırırlar. *Status quo*'cu bir siyaseti karşılamaya yeten bir siyaset emperyalist bir siyaseti karşılamakta yetersiz kalacaktır. Genel kuvvetler dağılımı çerçevesi içinde kalarak bazı tâli düzeltmeler ve değişiklikler elde etmeye çalışan *status quo*'cu bir dış siyasete karşı ancak bir denge, alış-veriş, ve telifçilik siyaseti : kısacası, mevcut genel kuvvetler dağılımı çerçevesi içinde maksimum çıkar ve minimum zararla işleyen tadil teknikleri kullanılabilir. Mevcut kuvvet dağılımını alt-üst etmeyi amaçlayan emperyalist bir siyasete karşı ise ancak bir durdurma siyaseti kullanılabilir. Böylece, mevcut kuvvetler dağılımı korunduğu gibi, emperyalist devletçe *status quo*'nun yıkılması yönünde saldırılara, genişlemelere ve diğer eylemlere girişilmesi de

önlenmiş olur. Çevreleme siyaseti, ya Büyük Çin Seddi ve Fransızların Maginot Hattı gibi gerçek, ya da 1945'de Batı dünyası ile Sovyetler arasında çizilen hayâli sınır hattı gibi bir «sed» dikmek amacını güder. Gerçekte ise düşman ulusal şunları söylemeye yarar : «En çok bu çizgiye kadar...» Bu, gösterilen çizginin aşılmasının kesin bir şekilde savaş anlamına geleceği yolunda bir uyarıdır.

Yatıştırma siyaseti ise, emperyalizm tehditlerini *status quo* siyasetine uygun yöntemlerle karşılamaya çalışan bir dış siyasettir. Yatıştırma siyaseti, emperyalizmi, *status quo*'nun korunmasına elverişli bir siyasal ortamın siyaseti olan uzlaşma (telifçilik) siyasetini ait olduğu bu ortamdan çıkarıp, emperyalizmin saldırılarıyla yüzyüze bulunan bir ortama getirip, yabancısı olduğu bir ortamda kullanmak istediği için hatâ işler, Yatıştırma siyasetinin, emperyalist bir siyaseti *status quo*'cu bir siyaset saymakla büyük bir hatâ işlediği; bu bakımdan da yılgın ve değersiz bir telifçilik siyaseti olduğu söylenebilir.

Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, çağdaş anlayış açısından «yatıştırma» teriminin utanılacak bir şey (hacaleto-opprobrium) gibi kullanımının, mantıken, yatıştırma ile emperyalizmin birbirine bağıntılı oldukları anlamına geldiğidir. Diğer bir ifâdeyle, bu bağıntının bir yanında bir yatıştırma siyaseti varsa, bunun nedeni diğer yanda emperyalizm siyasetinin bulunduğu farzedilmesidir. A Devletinin B Devletine karşı bir yatıştırma siyaseti izlediğini söylüyorsak, aynı zamanda B Devletinin de A Devletine karşı bir emperyalizm siyaseti izlediğini söylüyoruz demektir. Eğer bu ikinci hüküm yanlış ise, birincisi de anlamsız kalacaktır.

Yatıştırmacı taraf emperyalist tarafın peşpeşe ileri sürdüğü taleplerini rasyonel olarak sınırlı hedeflere sahip talepler olarak görür ve bu taleplerin *status quo*'nun devamına aykırı düşmediğine; kendi içerikleri olan üstün nitelikler veya telifçilik yoluyla bunların karşılanabileceğine inanır. Bu siyasetin hata işlemesinin nedeni, emperyalist tarafın öne sürdüğü ardıllanmış taleplerin kendisınırlarıyla kısıtlı ve belirli bunalımlardan ortaya çıkan (mevzii) talepler değil de, sonunda, mevcut *status quo*'yu devirmeyi hedef alan bir siyaset «zincirinin halkaları olduğunu göremeyişidir. Giderilmesi mümkün olmayan çatışmalar ihtiva eden (antagonistic) siyasetlerin hukukî veya ahlâkî ilkelere dayanarak veya diplomatik müzakerelerle anlaşmalara vardırılması, gerçekten, *status quo*'nun taraflarca tanınmış bulunan sınırları içinde ve heriki tarafta işler-

liği olan bir diplomasi için en büyük görevdir. Heriki taraf da mevcut kuvvetler dağılımını kabul ettikleri için, ilkelere göre veya telifçi bir tutuma göre anlaşmazlıkların giderilmesine karşılıklı olarak katlanabilir; zira, varılan anlaşma ne olursa olsun, taraflar arasındaki temel kuvvet dağılımı bundan etkilenmeyecektir.

Fakat, taraflardan birinin veya herikisinin birden emperyalist amaçlar güden siyaset izlemesi hâlinde; yani, mevcut kuvvetler dağılımında temel bir değişiklik amaçladıklarında durum farklı olacaktır. Bu durumda, söz konusu taleplerin hukukî veya ahlâkî ilkelere göre, veya diplomatik müzakerelerle, bir çözüme ulaştırılması, bu çözümün kuvvet dağılımı üzerindeki muhtemel etkilerini hesaba katmamış olmayışı, emperyalist ulusun lehinde olmak üzere kuvvet ilişkilerinde kısmî değişmelere yol açabilir. Zira (emperyalist olan) ikinci taraf her zaman için telifçilikten yararlancak (telifçilik işine gelecek) ve ileri süreceği talepleri için uygun zemini seçmeye dikkat edecek, böylece, telifçiliği temel teşkil eden ilkeler de ikinci tarafında işine yaramış olacaktır. Emperyalist uluslar telifçilik ile yatıştırma arasındaki farkın mahiyetini bilmeyen karşıtları üzerinde kansız, ama önemli başarılar elde edebilirler.

Almanya'nın emperyalist dış siyaseti 1935 yılında, Versailles Anlaşmasının (Almanya'nın) silâhsız tutulması konusundaki hükümlerini tanımadığını ilânıyla, diğer ulusların Almanyayı silâhsızlandırmaya güçlerinin yetmeyeceğini göstermesi, ve Fransızlar ile Rusların hızla silâhlanmalarıyla birlikte başlamıştır. Almanya'nın bu hareketi, tek başına, ve nihaî amacından ayrı olarak ele alındığında hukukî eşitlik ilkesi açısından haklı ve yerinde bir isteğe dayanıyordu. Kâğıt üzerinde kalan protestoların ve ittifakların dışında, imparatorluk kurmaya yönelmiş Almanya'nın karşısında elle tutulabilir tek tepki İngiltere'den gelmiş; yapılan İngiliz-Alman Anlaşması ile Almanya'nın deniz gücü İngiltere'nin deniz gücünün yüzde 35'i ile sınırlandırılmıştır. Rhineland'ın Almanya tarafından geri alınışı ve aynı 1936 yılında Almanya'nın su yollarını uluslararası kontrol altında bulunduran rejimin Almanya tarafından feshedilmesi, bu taleplerin gerçek amaçlarının görünüşte savunulan rasyonel çerçevelerinden farklı olduğuna dikkat edilmediği için, hukukî eşitlik ilkesi açısından destek bulmuşlardır. 1938 yılında Avusturya'nın Almanya tarafından ilhâk edilmesi de —Birinci Dünya Savaşında Müttefiklerin ilân ettikleri savaş sebeplerinden biri de buydu— ulusların kendi geleceklerini kendilerinin kararlaştırmaları ilkesi açısından kolaylıkla savunulabilirdi.

1938 yılında sonraki aylarda Almanya, Çekoslovakya'nın Alman olan kısımlarını da talep etmiştir. Münih'te Almanya'nın bu taleplerini teminata kavuşturan bir çözüme varılmıştır. Münih görüşmelerinin bitiminden az önce Hitler, Çekoslovakya'nın Alman bölgelerinin Almanya'nın Avrupa'daki son toprak talebi olacağını açıkladığı zaman, Hitler bu ilhâkların başka hiçbir amaç taşımadığını ve kendi rasyonel sınırlarını aşmayacaklarını bizzat söylemiştir. Hitler, böylece, Alman dış siyasetinin Avrupa'daki *status quo* çerçevesini aşmayacağı ve bu *status quo*'yu devirmeyi düşünmediği izlenimini vermek; Avrupa devletlerinin de Alman dış siyasetine bu anlayış ile bakmalarını sağlamak istemiştir. Batılı devletlerin bir *status quo* siyaseti olarak başlayan Alman dış siyasetinin, aslında, başlangıçtan beri dünya çapında olmasa da kıt'asal bir emperyalist dış politika olduğunu anlamaları için 1939 yılı Mart ayını; Almanya'nın tüm Çekoslovakya'yı ilhâk etmesini ve Polonya üzerinde talepler ileri sürmesini beklemek gerekmiştir. 1939 Mart ayı İkinci Dünya Savaşının başlamasından önceki beşinci aydı.

Mart, 1939'da ise Avrupa'daki kuvvetler dağılımı Almanya lehinde değişmiş bulunuyordu. Hem öylesine değişmişti ki Almanya'nın daha fazla güçlenmesini kısa bir savaşla önlemek de güçleşmişti. Almanya Versailles Anlaşmasının kurduğu *status quo*'ya açıkca karşı koyacak güce ulaşmış, Versailles Anlaşması düzeninin Avrupa uluslarının herbirine verdiği prestij [kuvvetli tanınma] sırası öylesine alt-üst olmuştu ki, ortada *status quo* diye kalanın da Avrupalı devletlerce sadece diplomatik yollardan korunması olanaksızlaşmıştı. Bu şartlar altında, Avrupa devletleri ya Almanya'ya boyun eğmek, ya da savaşa girmek zorunda kalmışlardı. Bu yüzden ki, 1938 yılının yatıştırma taraftarları ya Quisling gibi vatanlarını kendi elleriyle teslim etmişler, çünkü Almanya'ya karşı koymanın umutsuz bir iş olduğu görüşüne varmışlar; ya da, sonuç ne olursa olsun, hiç düşünmeden Almanya'ya karşı koymanın ah-lâkî bir görev olduğuna inanan «kahramanlar» hâline gelmişlerdi. Sonunda uğranılan felâket ve bu felâket yüzünden devlet adamlarının almak zorunda kaldıkları trajik kararlar, aslında, karşılaşılan emperyalist bir dış siyasete, bu siyaset sanki *status quo*-cu bir siyasetmiş gibi davranılmakla işlenen en baştaki hatânın ürünü olmuşlardır.

Durdurma siyaseti karşısındaki emperyalizm siyasetini kontrol altına aldıktan sonra; veya emperyalist siyaset amacına eriştikten

sonra; veya aynı emperyalist siyaset kendi kendini yıkıp yok ettikten ve, doğal mecrasına girdikten sonra, (uzlaşma ve telif bilmez bir direnç siyaseti olan) çevreleme siyasetinden (karşılıklı tavizlere dayanan) uzlaşma siyasetine geçilebilir. Emperyalizme karşı yatıştırıcı bir tutum takınınca kötü bir siyaset olan bu tür bir dış siyaset, emperyalist düşünce ve tutkulardan arınmış bir *status quo* siyasetine yardımcı olmak amacıyla izlenince başlı başına bir fazilet taşımaktadır. 14 Aralık, 1950'de Avam Kamarasındaki söylevinde Sir Winston Churchill de bu farklılığa işaret etmiştir :

Başbakanın, hiç bir zaman yatıştırıcı bir tutum izlenmeyeceğini açıklaması hemen nerdeyse herkesin bu (siyaseti) desteklemesini ister gibidir. Memleket için bu iyi bir slogandır. Bununla beraber (meselenin) Avam Kamarasında çok daha iyi bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Gerçekten murat ettiğimiz, bence, güçsüzlük ve korku nedenli bir yatıştırıcılığın söz konusu olmayacağıdır. Yatıştırıcı (siyaset) şartlara göre iyi de olabilir kötü de. Güçsüzlük nedenli yatıştırıcılığın veya korku nedenli yatıştırıcılığın ikisi de boş ve nfilelidir. Kuvvete dayanan bir yatıştırıcılık ise yücedir, asildir ve dünya barışı için emin ve belki de tek yoldur.

Dış işlerinin yönetimden sorumlu kimselerin kolaylıkla işleyebilecekleri en büyük hatâlardan biri de, az önce incelediğimiz hatânın tersini işlemektir. Bu durumda *status quo*'cu bir siyasete emperyalist bir siyasetmiş gibi karşılık verilir; örneğin, A Devleti B Devletine karşı silâhlanma, üsler, müttefik aramak gibi savunmacı bir siyaset izlemeye başlar. Bunun üzerine B Devleti de, A Devletinin emperyalist bir siyaset izlediği hükmüne vararak, karşı-terdbirler almaya başlar. Bu karşı-terdbirler A Devletinin baştaki yanlış anlayışını daha da kuvvetlendirir, ardından B Devleti daha da sert bir siyaset izlemeye başlar, ve bu böylece devam eder. Sonunda, heriki devlet de ya birbirilerinin siyasetleri karşısındaki kendi siyasetlerinin yanlışlarını düzeltirler, ya da birbirilerine karşı duydukları kuşkular karşılıklı olarak artar, ve sonunda bir savaşa varılır. Böylece, başlangıçtaki ilk yanlışlık bir kısır döngü şekline girmiş olur. Bu durumda, herikisinin de amacı *status quo*'yu korumak olan iki veya daha çok ulus birbirilerinin niyetlerinden kuşkulandır ve karşılarındaki ulusların emperyalist emeller taşıdığını zannederlerse, bu konudaki ilk hatâlarını desteklemek ve haklı çıkarmak için,

diğer ulusların hatâlarından yararlanırlar. İş bu duruma girdikten sonra da olayların nihaî bir felâket hâlini alması ancak insanüstü gayretlerle mümkün olabilir.

1870 Fransa-Almanya Savaşı ile 1914'deki Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemin Avrupa diplomatik tarihi bu durumu açıkça göstermektedir. 1870 Savaşının zaferle bitiminden ve Alman İmparatorluğunun kurulmasından sonraki Alman dış siyaseti esas itibarıyla savunmacı bir siyasetti. Bu siyaset Almanya'nın Avrupa'da elde ettiği durumun muhafazası amacını güdüyor, ve Bismarck'ın ünlü deyiimiyle *cauchemar des coalitions** yaratan, özellikle Fransa ile Rusya arasında kurulabilecek hasmâne bir ittifak ile, Almanya'nın bu durumuna karşı çıkılmasını önlemek istiyordu. Almanya, Avusturya, ve İtalya arasındaki Üçlü İttifak bu savunma siyasetinin aracı olarak kurulmuştur. Ayrıca, gene bu amaçla Rusya ile de Garanti Anlaşması yapılarak, Almanya ve Rusya'nın üçüncü bir devletle savaşması hâlinde birbirilerine karşı tarafsız kalmaları kararlaştırılmıştır.

1890 da Bismarck'ın II. Wilhelm tarafından görevden uzaklaştırılmasından sonra İmparator II. Wilhelm, Garanti Anlaşmasının devamı hâlinde Avusturya'nın Üçlü İttifaktan soğuyacağından çekinerek, Rusya ile yapılan bu anlaşmanın çökmesine engel olmama kararı almıştır. Rusya bunun üzerine (1891 ve 1894'de) Fransa ile ittifaka girmiştir. Bu ittifak savunmacı karakterdeydi ve Üçlü İttifakın niyetlerinden duyulan korkunun neticesi olduğu apaçık bir gerçektir. Sözleşmenin öngördüğü en büyük tedbir şuydu : Fransa, Almanya veya Almanya'nın destekleyeceği bir İtalya tarafından girişilecek bir saldırıya uğrarsa, Rusya Fransa'ya askerî yardımda bulunacaktı. Üçlü İttifakın seferberlik ilân etmesi hâlinde ise, Rusya ve Fransa da gecikmeksizin kendi ordularını seferber edeceklerdi.

Önce, düşmanca ittifak korkusu yüzünden Üçlü İttifak kurulmuştur. Ardından, Üçlü İttifakın çökeceği korkusu yüzünden Fransız-Rus İttifakı kurulmuştur. Bu savunma amaçlı iki ittifakın karşılıklı korkuları, ve II. Wilhelm'in emperyalist görünümlü yanıltıcı karakterinin yol açtığı gene güvensizlikdir ki, Birinci Dünya Savaşına öngelen yirmi yıllık süre boyunca birçok diplomatik manevralara girişilmiştir. Bu manevralarla ya mevcut ittifakları yı-

(*) «İttifak kâbusu» anlamında (ç. n.)

kacak şekilde yeni kombinasyonlara gidilmiş, ya da mevcut ittifakları destekleyecek şekilde yeni devletlerle müttefik olunmaya çalışılmıştır. Sonun da, 1914 yılındaki genel savaş ise, heriki tarafın da, karşı taraftan önce harekete geçilmezse düşman tarafın aradaki kuvvet ilişkisini tam bir şekilde kendi lehine çevirebileceğinden korkması yüzünden patlak vermiştir. Birbirine amansızca düşman olan bu iki blokta bu korkuya özellikle Rusya ve Avusturya tutulmuşlardı. Karşı tarafın tasarlanan emperyalizminden duyulan korku önce bu farazî emperyalizme karşı yeni bir emperyalizme yol açmış, bu durum ise, giderek, ilk korkuları haklılaştırmakla sonuçlanmıştır.

Karşılıklı olarak duyulan korkuların bozucu ve saptırıcı etkileri, çatışan dış politikaların bu politikaların gerçekten uyduğu veya uymadığı dünya-çapında ideolojilerle²¹ yüklü olmaları hâlinde birkat daha artmaktadır. Nitekim komünist dünya devrimi ve dünyanın komünistleştirilmesi ideolojisi, Komünist-olmayan ülkelerde, bütün komünist ülkelerin dış politikalarının dünya-çapında bir emperyalizme hizmet ettiği korkusuna yol açmıştır. Bunun neticesinde, Rusya veya Çin gibi komünist devletlerden herhangi birinin uluslararası politikanın satranç tahtasında giriştiği her hareket kendi muhtevası çerçevesi içinde değil emperyalist bir ideoloji çerçevesi içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Diğer yandan, komünist felsefesine göre de kapitalist devletler doğaları gereği savaştan yana ve «emperyalist» oldukları için, Batının hukuk ve düzen tutkusu ile saldırı ve sızmalara karşı çıkma konusundaki kararlılığı, komünist uluslar tarafından, emperyalist politikaların ideolojik bir görünümü sayılmaktadır.

Heriki tarafın *realiteyi* mitolojik bir şekilde algılamaları yüzünden heriki taraf da diğer tarafın emperyalizmine sed çekme amacını güden dış politikalara yönelmekte, birbirilerinin bu yola girmelerinden ise heriki taraf da kendi mitolojik algılamasını desteklemekte yararlanmaktadır. Bu yüzden, günümüzün büyük devletleri tam bir kısır döngü içine sürüklenmiş bulunmaktadır. Önce, korkuları yüzünden *realiteyi* bir ideoloji çerçevesinden algılamaya başlamakta, ve bu ideolojik bakış ilk korkularını beslemektedir. Daha sonra, kendilerini hayâlî tehlikelerden korumak için aldıkları tedbirler karşı tarafın korkusunu ve *realiteyi* yanlış algı-

(21) Kavramın açıklanışı için, Bknz : Bölüm 7'nin başlangıcı.

lamasını haklılaştırmaktadır. En son olarak ise, bu tedbirlere karşı karşı-tedbirler alınmakta, bunlar da benzer haklılaştırmalara yaramakta, ve bu böylece devam etmektedir. Bu yolla, taraflardan birinin diğerinden korku duyması, karşı tarafında ötekenden korkmasına sebep olmaktadır. Birbirilerinden alabildiğine korkan ve karşılıklı korkularına gömülmüş bulunan büyük devletler gene bu korkuları yüzünden silâhlanma yarışına girdikleri hâlde, başlangıçtaki varsayımsal (farazî) emperyalizm kuşkularını fiilî bir deneme ile sınamaya hiçbir cesaret edememektedir. Başlangıçta, sadece, *realitenin* mitolojik bir şekilde algılanmasından ibaret olan korku, bugün kendi-kendini doğrulayan bir kehânet hâline gelmiş; tarafların duydukları karşılıklı korkular yüzünden ortaya çıkmış bulunan dış siyasetler başlangıçtaki faraziyeyi doğrulayan deliller yerine geçmiştir.²²

Teşhis Sorunu

Yatıştırma; yani emperyalizm ile, bu emperyalizmin kendisini emperyalizm saymayarak uzlaşmaya varmak, veya emperyalizmin gerçekte mevcut olmadığı yerde emperyalizm korkusuna kapılmak akıllı bir dış politikanın kaçınması gereken en önemli iki hatâ; iki yanlış tepki tarzıdır. Emperyalizm olduğu yerde teşhis edebilen ve ne tip bir emperyalizm olduğunu tayin edebilen böyle akıllıca bir dış politika, herbiri çok büyük önem taşıyan ve yenilmesi zor beş adet güçlükle karşı karşıyadır.

İlk ve en temel mahiyetteki güçlük, Lenin'in ölümünden 1930'ların ortalarındaki büyük temizlik hareketine kadar komünist doktrininin en önde gelen savunucu Buharin tarafından ortaya konulmuştur. Emperyalizmi ekonomik-olmayan açıdan anlatanlara karşı çıkan Buharin bu görüşünü şöyle özetlemişti: «Emperyalizm bir fütuhât siyasetidir. Fakat her fütuhât siyaseti emperyalizm değildir».²³ Bu söz gerçekten doğrudur, ve mevcut *status quo* çerçevesi içinde işlerlik taşıyan bir fütuhât siyaseti ile *status quo*'yu devirmek isteyen bir fütuhât siyaseti arasındaki farkı belirtmek için

(22) John H. Kautsky, «Myth, Self-fulfilling Prophecy, and Symbolic Reassurance in the East-West Conflict,» *The Journal of Conflict Resolution*, C. IX, No. 1, (Mart 1965), ss. 1 ve sonrası.

(23) N. I. Bukharin, *Imperialism and World Economy* (New York: International Publishers, 1929), s. 114.

daha önce söylediklerimizi ifâde etmektedir.²⁴ Fakat bu farkı somut bir durum içinde göstermek yenilmesi zor bir güçlük teşkil etmektedir. Hitler'in gerçek niyetinin ne olduğunu kim kesinlikle bilebilirdi? 1935'den itibaren peşpeşe taleplerde bulunan Hitler bir imparatorluk kurmak yolunda olduğu hâlde, bu taleplerden herbiri *status quo* siyasetiyle kolayca karşılanabilir şeylerdi. Hitler'in attığı bu adımlar tek tek ele alındıklarında bulanık oldukları için, öğelerini meydana getirdikleri siyasetin gerçek karakterinin anlaşılmasını önlüyorlardı. O hâlde, ele aldığımız sorumuzu nasıl cevaplayabiliriz?

Bu konuda, her türlü kuşkuya açık ve sadece bir deneme mahiyetinde de olsa, yukarlarda gösterdiğimiz üç tipik durumdan ikisinin emperyalizme yol açıcı olduğu ileri sürülebilir. Versailles Anlaşmasıyla kurulmuş bulunan *status quo*'yu devirme arzusu ilk günden itibaren Nasyonal Sosyalist programın en önemli yanını meydana getirmiş, 1933 yılında ise bu program Alman devletinin resmî hükümet programı olmuştu. Soruna bu arzu açısından bakılmış olaydı, Alman hükümetinin buna gücü yetince; yani, Versailles Anlaşması ile tesis edilen *status quo*'yu savunan devletlerin bu *status quo*'yu koruyacak güçlerinin veya isteklerinin kalmadığı anda, Almanyanın, bu amacını elde edecek bir dış siyaset güdeceği tahmin edilebilirdi.

Bu ilk eldeki ve temel önemdeki güçlük, sadece, mevcut kuvvetler dağılımı çerçevesi içinde bazı küçük düzeltmeleri savunmakla işe başlayan bir dış politikanın başarı kazanmaya başlaması, veya tersine, hayâl kırıklığı ile sonuçlanması üzerine karakter değiştirmesi gerçeği yüzünden daha da yoğunlaşmaktadır. Diğer bir deyişle, mevcut kuvvet dağılımı çerçevesi içinde, başlangıçtaki hedeflere kolayca varılmış olması genişlemekte olan ulusun zayıf veya iradesiz bir düşmanla karşı karşıya olduğunu ve mevcut kuvvet ilişkilerinin büyük bir çaba veya riski gerektirmeden değiştirilebileceğini sanmasına yol açabilir. Böylece, iştah yemek yemeye başladıktan sonra gelir, ve *status quo* çerçevesi içinde başarılı bir genişleme politikası çok kısa zamanda emperyalizm politikası hâline dönüşür. Aynı şey, *status quo* çerçevesi içinde izlenen başarısız bir genişleme politikası için de doğrudur. Mevcut kuvvet ilişkileri çerçevesi içinde elde edilmesi imkânsız görünen sınırlı hedefleri yü-

(24) Bknz : s. 51-2.

zünden hayâl kırıklığı ve bunalıma sürüklenen bir ulus, istediklerini elde edeceğinden emin olduğunda bu kuvvet ilişkilerini değiştirmenin şart olduğu hükmüne varabilir.

Bazan bir dış siyasetin sadece toprak talebi şeklinde kendini ifâde etmesi hâlinde, toprak talebindeki amacın mahiyeti izlenmekte olan dış siyasetin de mahiyetini ortaya koyar. Toprak talebinin amacı belli bir bölgedeki kuvvet ilişkilerini değiştirecek önemi olan stratejik bir noktayı ele geçirmek olabilir. Fakat bu iş her zaman bu kadar kolay olmayabilir, ve sadece ekonomik ve kültürel amaçlar kullanan bir dış politikanın mahiyetini anlamak zorlaşabilir. Hele, toprakla ilgili amaçlarını açıkca tanımlayan ve askerî yöntemler kullanan dış politikaya oranla bu yöntemlerin, hizmet ettikleri dış politika açısından mahiyetlerini anlamak çok daha güçtür. Ekonomik ve kültürel genişleme genellikle belirli bir yere yönelmez; belirli bir yer göstermez. Kim olduğu, nerelerde yaşadığı açıkca anlaşılmayan pekçok insandır bunların hedefi. Ayrıca belirsiz sayıda ulus bir anda, ve belli bir yerde ekonomik ve kültürel genişleme çabalarına girişmiş olabilirler. Açıkca, emperyalist olmayan, ve kültürel veya ekonomik amaçlarının dışında hiçbir gizli emeli olmayan ekonomik veya kültürel genişlemenin yanısıra, emperyalist amaçlara hizmet edenlerini diğerlerinden ayırabilmek gerçekten çok güçtür. Bu konuda da, ancak, emperyalist dış siyasetlere yardımcı durumlara örnek olarak belirttiğimiz tipik üç durumdan yararlanabiliriz.

İsviçre'nin uluslararası alanda izlediği ekonomik genişleme siyaseti hiçbir zaman emperyalist olmamıştır. İngiltere'nin dış ticaret politikası ise bazı ülkelere karşı çeşitli zamanlarda emperyalistçe bir politika olmuştur. Bugün ise İngiltere sadece ekonomik amaçlarla hareket etmekte; yani Ada halkının ihtiyaçlarını sağlamaya çalışmaktadır. İngiltere'nin bugünkü amacı yabancı uluslar üzerinde siyasal nüfuz kurmak değil, lehte ticaret dengesi sayesinde ekonomik «bekâ» sorununa cevap bulmaktır. İkinci Dünya Savaşından beri İngiltere'nin ekonomik politikasının siyasal düşüncelere öncelik vermesi sadece İran ve Mısır gibi belirli ülkelerde görülmüştür. Bu siyasal düşüncelerin bazıları emperyalist karakterdedir denebilir.

Latin Amerika üzerindeki İspanyol nüfuzu da genellikle emperyalist bir karakter taşıyamamıştır. İspanya'nın Birleşik Amerika'ya oranla askerî bakımdan zayıf olması yüzünden İspanya, La-

tin Amerika'daki kuvvet ilişkilerini değiştirmeyi düşünmemiştir. Fransa'nın birçok ülkedeki kültürel misyonları sadece kültürel amaçlar taşımıştır. Fakat bazı güç şartlarda ve bazı ülkelerde siyasal düşünceler bunların önüne geçmiştir. Bu örnekte de görülüyor ki, ekonomik ve kültürel genişleme, siyasal durumda bir değişiklik olunca, karakterini değiştirebilmektedir.

«İyi niyet ihtiyatlılığı» için gerek kalmadığında veya bir ülkenin dış ticaretine yabancı bir ülkenin çok kuvvetli nüfuz elde etmesi hâlinde, sadece ekonomik bir amaç olarak izlenen ekonomik genişleme politikası kendiliğinden ve birdenbire siyasal güç kaynağı olur ve kuvvet mücadelesinde önemli bir silâh hâline gelir. Fakat şartlar değişip, fırsat kalmayınca yabancı ulusun izlediği ekonomik siyaset de hemen nitelik değiştirir.

Bütün bu güçlükler giderildiği ve bir dış siyaset doğru bir şekilde emperyalist olarak nitelendirildiği zaman, bu kere bir başka güçlük ortaya çıkar. Bu, tanınan emperyalizmin ne tür bir emperyalizm olduğunu tesbit güçlüğüdür. Başarılı bir yerel emperyalizm bu başarısından sonra kıt'asal veya dünya çapında bir imparatorluk kuruncaya kadar peşpeşe toprak taleplerinde bulunmak tutkusuna kapılabilir. Bunun en çok rastlanan örneği, yerel üstünlüğünü korumak ve istikrara kavuşturmak isteyen ulusların bazan daha geniş bölgelerde de üstünlük elde etmek ve nüfus tesis etmek istemeleridir. Bu durumdaki bir ulusun kendisini güvenlik içinde hissedilmesi için dünya imparatorluğuna kadar varması gerekir. Emperyalizmin kendi iç yapısında, saldırgan veya savunmacı açıdan rasyonelleştirilmesi mümkün dinamik bir güç vardır. Bu dinamik güç yüzündendir ki, sınırlı bir bölgede başlayan emperyalizm kıt'asal, ve sonra da dünyaya yönelik bir emperyalizm hâline dönüşmektedir. Philip'in ve İskender'in yönetimindeki Makedonya İmparatorluğu ile Napolyon emperyalizmi bunun tipik örnekleridir. Diğer yandan, dünya çapında imparatorluk kurmak için yol çıkan emperyalist bir dış siyaset, kendisinden daha üstün bir güç ile karşı karşıya kalınca coğrafî olarak sınırlanmaya veya yerel emperyalizm olarak durumunu korumaya razı olabilir. Veya emperyalist eğilimlerini bütün bütüne bir kenara bırakabilir ve *status quo* siyasetine dönüşebilir. Coğrafî yönden sınırlanmış emperyalizmden yere emperyalizme ve ordan da *status quo* siyasetine dönüşen emperyalist eğilimler için onyedinci ve onsekizinci yüzyıl İsveç emperyalizmi örnek verilebilir.

Görülüyor ki, emperyalist eğilimlerin değerlendirilmesi ve bunlara karşı çıkılacak siyasetlerin tesbit ve tâyini hiç de kolay değildir. Emperyalist siyasetler olsun, bunlara karşı çıkmak için izlenecek politikalar olsun her zaman yeniden değerlendirilmek ve yeniden formüle edilmek durumundadırlar. Fakat dış politikaya biçim verenler belli bir emperyalist genişleme kalıbını veya bir başka tür dış politikayı daimî ve değişmez birşey gibi ele almakta, ve bunlar değişmiş olduğu zaman bile, bunlara karşı belli bir karşı-politika çizip, hep aynı politikayı izlemektedirler. Dünya çapında bir emperyalizme karşı koymak için izlenecek karşı-politikanın ancak yerel bir emperyalizmi karşılayabilecek bir dış politikadan farklı olması gerekir. Yerel bir emperyalizm ile yüzyüze bulunan bir ulusun, bu emperyalizme dünya çapında bir emperyalizme karşı konulurken kullanılacak tedbirlerle karşı koyan bir ulus, kaçındığı tehlikeleri bizzat kendisi dâvet etmiş olacaktır. Karşıdaki ulusun emperyalist politikasındaki değişiklikleri zamanında ve hiç gecikmeden anlama ihtiyacı ise bir başka güçlük meydana getirmektedir; karşıdaki dış politikasındaki değişmelere gecikmeden adapte olmak, İzlenen dış politikayı karşıdaki dış politikanın cevaplayacak şekilde değiştirmek de birçok yanlışlıklara sebep olabilecek bir iştir.

Ve nihayet, tamamen kendine özgü bir keskinlikle ifâde etmekle beraber, emperyalizm de hertürlü dış politika için söz konusu olan bir soruna sahiptir. Bu sorun, bir dış politikanın ideolojik örtüsü altındaki gerçek doğasını ortaya koyma sorunudur. Uluslararası arenanın aktörleri izledikleri dış politikanın gerçek yüzünü çok ender olarak açıklarlar; emperyalizm siyaseti izleyenlerin ise izledikleri siyasetin emperyalist bir siyaset olduğunu söyledikleri hemen hiçbir zaman görülmemiştir. Çoğu defa, izlenen politikaların gerçek karakteri ideolojik bir «şal» altında gizli tutulur, saklanır. Bunun nedeni ve ideolojik şal olarak gördükleri tipik görevler bu kitabın 7. Bölümünde ele alınacaktır. Bir dış politikanın görünümü ile gerçekteki özünü birbirinden ayırt etmenin ne kadar güç olduğunu bu tartışma sırasında göreceğiz.

B Ö L Ü M 6

GÜÇ MÜCADELESİ : PRESTİJ SİYASETİ

Prestij siyaseti modern siyasal literatürde gerçek hâliyle pek ender anlaşılan bir konudur. Prestij siyaseti, uluslararası arenadaki güç politikasının kendini ifâde ettiği üçüncü türdür. Modern literatürün bu ihmâli, başlıca, üç nedene dayanmaktadır. Prestij siyaseti teori ve pratik alanında, çoğu defa, gerçekten kullanılan veya kullanılma olanağı bir tehdit teşkil eden güç (force) şeklindeki kuvvet ögesinin maddî yanına önem verildiği ve hep bu kavram etrafında düşünüldüğü için¹ ihmâl edilmiş olmaktadır. Ayrıca, prestij siyasetinin diplomatik dünyada kullanılan aristokratik sosyal ilişki biçimlerini kendisi için başlıca araç sayması da belirtilmelidir. Aristokratik dünya, törensel kuralları yüzünden, rütbe ve meratip düşkünlüğü yüzünden boş bir dünyadır ve demokratik hayat tarzının tam bir karşıtıdır. güç politikasının aristokratik bir *atavizm*'den (uzak atalara çekme) ibaret olduğuna fazla inananlar bile prestij siyasetini diplomatlar arasında oynanan zamanı geçmiş, anlamsız, ve gülünç bir oyun sayarlar; ve uluslararası politika ile bir ilgisi olamayacağını söylerler.

Son olarak, prestij, kuvvet elde etmek ve bunu korumaya çalışmanın tersine, kendi başına pek ender bir amaç teşkil etmektedir. Prestij siyaseti, çoğu kere, *status quo* veya *emperyalizm* amaçlı siyasetlerin hedeflerine varmalarına yardım eden araçlardan biridir. Prestij siyasetinin önemsiz bulunmasının, ve sistematik inceleme gerektirmediği şeklinde düşüncelere varılmasının bir nedeni de budur.

Gerçekte ise, prestij siyaseti, bazan ne kadar aşırı ve saçma şekiller de kullanılmış olursa olsun, bireyler arasındaki ilişkilerde

(1) Bknz : s. 32-3.

prestij arzusu nasıl bir ilişki ögesi ise, uluslararası politikada da, prestij siyaseti uluslararası ilişkilerin öğelerinden birini teşkil eder. Burada da görüyoruz ki, iç politika ile uluslararası politika tek ve aynı toplumsal olgunun farklı iki tezahüründen başka bir şey değildir. Heriki alanda da, toplumsal ilişkileri belirleyen ve toplumsal kurumları yaratan saklı fakat ortaya çıkmaya hazır bulunan dinamik kuvvet toplumsal tanınma ve bilinme arzusudur. Bireyler, kendilerini nasıl değerli görürlerse yakınlarının ve arkadaşlarının da kendilerini öyle değerli görmelerini isterler ve bu yönde çalışırlar, Bireyi, kendinin sahip olduğunu sandığı üstün niteliklere inandıran şeyler ise, diğer insanların o'nun iyiliğine, zeki ve akıllı kişiliğine, ve kuvvetine karşı gösterecekleri saygı, ve tanıdıkları bu niteliklerini karşılıksız bırakmayacak davranışlarda bulunmalarıdır. Birey, hakkı olduğuna inandığı kişisel güvenlik, zenginlik, ve kuvvet elde etme yönünde ilerlemek için üstün bir kişi olduğunun etrafınca da bilinmesi gerektiğine dikkat eder. Gerçekten de, varlık ve güc uğruna giriştiğimiz mücadele de —ki, hayatın gerçek dokusunu bunlar teşkil etmektedir— başkalarının bizim haklarımızın ve çevremizin gözündeki görüntümüz (yani, prestijimiz) belki gerçekte olduğumuz şeyden farklıdır. Ama toplumun üyesi olarak bize verilen, gerçek varlığımıza göre değil, gerçeğin saptırılmış ve bozulmuş bir şekli olması mümkün bu görüntümüze göre olmaktadır.

Bu bakımdan, bir kişinin toplumdaki konumu hakkında başkalarının kendi kafalarında çizdikleri görüntünün, o kişinin toplumdaki fiilî konumunu sadâkatla yansıttığını kabul etmek gerekir. Prestij siyasetinin faaliyet alanı ve konusu da işte burada düğümlenmektedir. Prestij siyasetinin amacı, bir ulusun gerçekten sahip olduğu, veya sahip olduğuna inandığı, veyahut da başkalarının öyle sanmalarını istediği gücüyle diğer ulusları etki altında bırakmaktır. Bu amaca hizmet edebilecek araçlar başlıca iki türdür: terimin en geniş anlamında diplomatik törenler, ve askerî kuvvet gösterileri.²

Diplomatik Törenler

Napolyon'un hayatından anlatacağımız iki olay, bir ulusu temsil eden bir hükümdârın güçlülük konumunu törensel biçimler içinde dile getiren sembolleri açıkca göstermektedir. Bu iki olayın

(2) Bknz: Bölüm 20'de, «İnsanların Düşünceleri Uğruna Girişilen Mücadele» başlıklı ara-bölüm.

hikâyelerinden birinde gücünün zirvesinde bir Napolyon, diğerinde ise zirveyi geride bırakmış bir Napolyon anlatılmaktadır.

1804'de, Napolyon'un Papa tarafından başına İmparatorluk taçı geçirileceği günlerde, her iki hükümdâr da kendisinin diğerinden daha üstün olduğunu göstermek çabasındadır ve bu o'nlara için çok önemlidir. Napolyon, sadece, İmparatorluk taçını Papa'dan önce davranarak kendi elleriyle başına geçirmekle kalmamış, Napolyon'un generallerinden biri ve polis nazırı olan Rovigo Dükünün hatıratında anlatılan törensel bir hile de yapmış ve böylece kendisini Papa'dan üstün göstermesini bilmiştir. Rovigo Düğü olayı şöyle anlatır :

Nemours yolunda Papa ile karşılaşmaya gitti. Törene lüzum bırakmamak için bir vesile olarak düzmece bir av-partisi hazırlandı; konuklar, adamları ile birlikte ormandaydılar. İmparator maiyetiyle birlikte at sırtında geldi. Buluşmanın olduğu tepenin üstünde gökte bir yarım-ay vardı. Papa'nın arabası da tepeye tırmanmıştı. Sol kapıdan çıkan Papa'nın üstünde beyaz bir kostüm vardı : aşağıda toprak kirliydi; beyaz ipek ayakkabıları ile Papa bu yere ayak basmak istememiş, fakat mecburen inmişti.

Papa'yı karşılamak için Napolyon gözüktü. Kucaklaştılar; bu sırada, kasten tepeye çıkarılan İmparatorluk arabası sanki sırf sürücünün dikkatsizliğindenmiş gibi, birkaç adımlık bir mesafeye kadar yaklaşmıştı; adamlara ise (arabanın) heriki kapısını da açık tutmaları emredilmiş bulunuyordu: arabayı binerken, İmparator sağ kapıdan girdi, saray subaylarından biri Papa'ya sol kapıdan arabaya binmesi için yol göstermiş, böylece heriki si de arabaya aynı anda binmişlerdi. İmparator kendiliğinden sağ tarafa oturmuştu; böylece Papa'nın Paris'te kaldığı sürece izlenecek maratip ve merasim hattı bu ilk karşılaşmada atılan adıma uygun olacaktı.³

Diğer olay ise, 1813'de, Dresden'de, Rusya yenilgisinden sonra, Napolyon'a karşı tüm Avrupa'nın bir ittifak kurmasının söz konusu olduğu günlerde geçer. Bu ittifak çok geçmeden gerçekleşmiş ve Napolyon'un Leipzig'de feci şekilde yenilmesine yol açmıştır.

(3) *Memoirs of the Duke of Rovigo* (London, 1828), C. I, Kesim II, s. 73.

Dokuz saat süren mülâkat sırasında, Napolyon Avusturya Şansölyesi Metternich'i kendisine karşı girişilecek ittifaka katılmaktan alakoymaya çalışır. Metternich, Napolyon'a işi bitik biri gibi davranır, Napolyon ise, on yıl süreyle olduğu gibi hâlâ kendisini Avrupa'nın hâkimi sayar. Fırtınalı bir konuşmanın sonunda, Napolyon, sanki üstünlüğünü sınamak ister gibi, şapkasını yere düşürür, ve hasım ittifakın sözcüsünün eğilip Napolyon'un şapkasını yerden almasını bekler. Metternich yere düşen şapkayı görmezlikten gelir. Bu olay herikisi için de, Austerlitz ve Wagram savaşlarının muzaffer Napolyon'unun prestij ve kuvvetinde temelden bir değişme olduğunu gösteren bir belirti yerine geçer. Metternich, müzakerenin sonunda durumu Napolyon'a bildirdiğinde, Napolyon'un kaybettiğinden kuşkusu kalmamıştır.

Diplomatlar arasındaki ilişkiler de prestij siyasetinin aracıdır, zira diplomatlar kendi ülkelerinin sembolik temsilcileridirler.⁴ Diplomatlara gösterilen saygı ülkelere gösterilmiş sayılır; diplomatların gösterdikleri saygı o'nlara ülkelere gösterilmiş sayılır; saygısızlığa uğrarlar veya saygısızlık gösterirlerse ülkeleri saygısızlığa uğramış veya ülkeleri bir saygısızlıkta bulunmuş sayılır. Tarih bu noktada örneklerle doludur; bunlar uluslararası politikada bu kurallara verilen önemi gösterirler.

Sarayların çoğunda yabancı elçilerin hükümdara itimatnâme takdimlerinde, elçiler saray görevlilerinden biri tarafından huzura çıkarılırlar; buna karşılık bir krallıktan gelen elçiler hükümdârın huzuruna bir prens refâkatında çıkarılırlardı. 1698 yılında XIV. Louis, Venedik Cumhuriyetinin Elçisi kabul ettiğinde, kendisine Lorraine Prensi refâkat etmiştir. Bunun üzerine Venedik Büyük Meclisi Fransız Elçisinden Kral'a Venedik'in ebedî şükranlarını bildirmesini istemiş ve Meclis, ayrıca, Krala özel bir teşekkür mektubu göndermiştir. Bu hareketle Fransa Venedik'i krallık kadar kuvvetli bir devlet saydığını göstermiş, Venedik ise kazandığı bu yeni prestij için şükran duymuştu. Papalık Sarayında da, değişik tipteki devletlerin diplomatik temsilcileri değişik salonlarda karşılanırdı. Taç sahibi ülkelerin temsilcileriyle Venedik temsilcisi *Sala Reggia*'da, diğer prenslikler ile cumhuriyetlerin temsilcileri ise *Sala Ducale*'de kabul edilirdi. Cenova Cumhuriyetinin, temsilcilerinin *Sala Ducale* yerine *Sala Reggia*'da huzura kabulü için Pa-

(4) Diplomatların değişik iş ve görevleri için, Bknz, Bölüm 31.

pa'ya milyonlar teklif ettiği rivâyet edilir. Papa ise, Cenova'ya kendisiyle bir ve eşit muamele edilmesini istemeyen Venedik'in itirazı üzerine bu ricâyı kabul etmemiştir. Gösterilen muamelede eşitlik eşit prestij tanıma anlamına gelecekti-bu ise, atfedilen kuvvet demekti, ve üstün durumdaki kuvvetli devlet buna rıza gösteremezdi.

Onsekizinci yüzyılın sonunda bile Osmanlı Sarayında Sultan'ın huzuruna çıkan elçiler ve maiyetleri silâhlı saray görevlileri tarafından esir alınmış gibi etrafları çevrelenmiş olarak alınırlar ve başları eğdirilirdi. Elçi ile Sadrazam arasındaki mutad sözler teati edildikten sonra, saray görevlileri şöyle derlerdi : «Tanrıya medh-ü senâ olsun, kâfirler âli devletimize gelip şefkât talep eylemekteler.» Yabancı devletlerin temsilcilerini bu şekilde aşağılama, elçilerin temsil ettikleri devletlerin kuvvetlerini önemsiz bulma anlamına gelen sembolik bir hareketti.

Başkan Theodore Roosevelt zamanında, Başkanı tebrike gelen diplomatik temsilciler, hepsi birlikte, 1 Ocak'da kabul edilirdi. Başkan Taft bunu değiştirmiş ve büyükelçilerle elçilerin ayrı ayrı kabul edilmelerini emretmiştir. Bu değişiklikten haberdar edilmeyen İspanya elçisi 1 Ocak 1910'da Beyaz Saraydaki büyükelçiler resepsiyonuna geldiğinde huzura kabul edilmemiştir. Bunun üzerine İspanya elçisini geri çekmiş ve Birleşik Devletler hükümetini protesto etmiştir. İmparatorluğunu yeni kaybetmiş ve üçüncü sıradan bir devlet hâline düşmüş bir ulus, herşeye râğmen daha bir süre, eski parlak günlerindeki prestijinin tanınmaya devam etmesini istemiştir.

1946'da Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Paris'deki zafer töreni esnasında, diğer büyük devletlerin temsilcileri birinci sıradaki yerlere oturtulduğu hâlde kendisine ikinci sıradan yer verildiği için toplantıyı terk ederek, protestoda bulunmuştur. Uzun yıllar uluslararası toplulukta kendisine bir parya muamelesi yapılmış bir ulus hiç kuşkusuz büyük bir devlet konumu kazanmıştı ve bu kuvveti ölçüsünde prestiji olması gerektiğini göstermek istiyordu. 1945 yılındaki Potsdam Konferansında, Churchill, Stalin, ve Truman konferans salonuna önce kimin girmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varamamışlar; sonunda üç ayrı kapıdan ve üçü aynı ânda girmişlerdir. Bu üç siyasal lider kendi uluslarının güçlerini sembolize etmekteydiler. Bu yüzden, salona birinin ilk olarak girmesi o ulusa bir üstünlük prestiji atfedilmesine sağlayacaktı. Bunu diğer uluslar kabul etmemişlerdir. Üç devlet de eşit kuvvette olduk-

larını iddia ettikleri için, her üç devlet adamı da bu kuvvet eşitliğini ifâde edecek bir prestij gösterisinde ısrar etmişlerdi.

Bütün diplomatların biribirilerini görme imkânı buldukları eğlence toplantılarının siyasal önemi ise, Washington'un sosyal hayatını ele alan bir makâleden yaptığımız aktarmadan açıkca anlaşılmaktadır :

Görülüyor ki, yabancı elçiliklerin bütün bu eğlence toplantılarını düzenlemekle birşey *elde edip etmedikleri* su götürür bir meseledir. Bunu anlamak olanak dışıdır. Fakat elçilerin çoğu sosyal çevre edinmeyi son derece ciddiye alır ve bu işi en verimli ve önemli görevlerinden biri sayarlar. Belki de haklıdırlar.

Ne de olsa, görgü kuralları elçilerin akredite oldukları başkentteki hareketlerini kısıtlamaktadır. Haklı olarak, hiçbir elçi Kongre'de görünmek, Kongre üyeleriyle çene çalmak, herkesin gözü önünde Kongre'deki tartışmaların ton ve konuları karşısında düşünce ve hissiyatını dışa vurmak istemez. Diğer yandan, elçi olarak, Amerika'daki devlet hayatını ve görevlilerini iyi tanımak, öğrenmek, bu arada da, kendisi ve ulusu hakkında iyi bir izlenim (intiba) bırakmak durumundadır. Bunlar için ise, sadece sosyal hayat vardır başvurabileceği; ve bu yüzden de, cazip ve salon hayatına uymasını bilen biri olmadıkça ülkesini yüksek muhitlerde iyi temsil edemez...

Washington'da en büyük ve en masraflı partileri Latin Amerikalılar verdikleri, ve bundan fazla birşey de elde etmedikleri için, bu elçilere «playboys» denilir çoğunlukla. Bu yanlış bir şeydir. Latinlerin amaçları, herşeyden önce, prestijdir; Amerikan ulusları ailesi içinde eşit yer almaktır. Sadece zenginlik ve debdebelerini göstermekle değil, fakat emsâlsiz eğlence toplantıları düzenlemekteki yetenek ve zekâları ile, hoş davranışlarıyla da Lâtinlerin bu yönde birşeyler elde etmediklerini kim söyleyebilir? ⁵

Bir ulusun sahip olduğu, veya sahip olduğunu zannettiği, ve yahut da başka ulusların öyle sanmalarını istediği kuvvetini gös-

(5) «R.S.V. Politics,» *Fortune*, February 1952, s. 120. (*Fortune*'ın izniyle kullanılmıştır. Copyright Time Inc., 1952).

terme siyaseti olarak prestij politikasının en verimli alanlarından biri de uluslararası toplantılara yer seçme konusudur. Birbiriyle anlaşamayan râkip devletler bu konuda çoğu zaman bir çözüme varamadıkları için, sık sık, prestij rekâbetiyle ilişkisi olmayan bir ülke seçilir sonunda. Hollanda'da Hague şehri ile İsviçre'deki Cenevre şehri bu yüzden uluslararası toplantı şehirleri olmuşlardır. Çoğu kez, toplantının tesbit edilmiş bir toplantı yerinden bir başka ve nakli güç iddialarında bir değişikliği sembolize eder. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında uluslararası toplantıların çoğu Paris'de yapılmıştır. Fakat, Almanya'nın zaferinden sonra, 1878 Berlin Kongresinin yeniden birliğine kavuşmuş Alman İmparatorluğunun başkentinde yapılmış olması, Almanya'nın, Avrupa'nın en kuvvetli devlet olmakla elde etmiş bulunduğu prestijin bütün dünyaya duyurulmasını sağlamıştır. Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletler Merkezinin Cenevre'de açılması görüşüne karşı çıkmış; Cenevre'nin eski Milletler Cemiyeti merkezi olarak Rusya'nın iki savaş arası dönemdeki düşük prestijinin sembolü olduğunu düşünerek Cenevre'yi istememiştir. Fakat sonradan, New York'da toplanan Birleşmiş Milletlerdeki kuvvet dağılımının Sovyetler Birliğinin devamlı olarak azınlıkta ve Amerika'nın liderliğinde bir çoğunluk karşısında kalacağını göstermesi üzerine, Birleşmiş Milletlerin Cenevre'ye nakledilmesini istemiştir.

Normal olarak, belli bir alanda veya bölgede kuvvet üstünlüğüne sahip olan bir devlet bu alan veya bölgeyle ilgili uluslararası toplantıların ve görüşmelerin, kendi topraklarında veya yakınlarında yapılması üzerinde ısrar eder. Nitekim, denizcilikle ilgili uluslararası konferansların çoğu Londra'da yapılmıştır. Japonya ile ilgili uluslararası konferanslar ya Washington'da ya da Tokyo'da yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın geleceği ile ilgili uluslararası görüşmelerin çoğu ya Rusya sınırları içindeki yerlerde (örneğin, Moskova ve Yalta'da) veya Sovyetlerce işgal edilmiş yerlerde (örneğin, Potsdam), veyahut da Rusya topraklarına yakın yerlerde (örneğin, Tahran) yapılmıştır. Fakat 1947'den sonra siyasal durum öylesine değişmiştir ki, Başkan Truman, «Bay Stalin ile ancak Washington'da görüşeceğini» ilân edecek duruma gelmiştir.⁶

(6) *New York Times*, 19 Aralık 1947, s. 1; Temmuz 27. 1948, s. 1; 4 Şubat 1949, s. 1.

Askerî Kuvvet Gösterisi

Prestij politikası, diplomasi pratiklerinin yanısıra, amaçlarına erişmek için, askerî gösterilerden de bir araç olarak yararlanır. Askerî kuvvet bir ulusun gücünü en açık şekilde gösterdiği için, askerî kuvvet gösterisi diğer ulusların ilgili ulusun gücünden etkilanmesine hizmet eder. Örneğin, yabancı ülkelerin askerî temsilcileri barış zamanları düzenlenen askerî manevralara dâvet edilebilirler; amaç, ülkenin askerî sırlarını açıklamak değil, fakat hem kendilerini hem de ülkelerini söz konusu ülkenin askerî hazırlıklarıyla etki altına almaktır. 1946 yılında Pasifik Okyanusunda iki adet atom bombasının denemesine yabancı gözlemcilerin dâvet edilmesi de aynı amacı gütmüştür. Yabancı gözlemciler Amerika'nının deniz gücü ve teknolojik seviyesinin etkisinde bırakılmak istenmiştir. «Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Kontrol Komisyonunun yirmi bir üyesi,» diye yazmıştır *New York Times*, «...Birleşik Devletlerin dünyanın pekçok deniz kuvvetlerinden daha büyük hacimde gemileri bombardıman ettiğinde görüş birliğine varmışlardır.»⁷ Diğer yandan, yabancı gözlemciler atom bombasının su üstünde ve su altında neler yapabildiğini, ve atom bombası tekeli elinde tutan bir ulusun diğer uluslara oranla askerî kuvvet bakımından ne kadar üstün olacağını görmüşlerdir.

Deniz kuvvetlerin donanma şeklinde sahip oldukları büyük hareket yeteneği sayesinde, bir ulusun bayrağı ve gücü dünyanın dört köşesine erişebilmektedir. Bu nedenle, ve ayrıca, donanmaların görünüşündeki etkileyici özellik nedeniyle geçmişte donanma gösterileri prestij politikası için çok etkin bir şekilde kullanılmışlardır. 1891'de Fransız donanmasının Rusyanın Kronstadt limânını, 1893'de ise Rus donanmasının Fransa'nın Toulon Limanını ziyaretleri dünya siyasal tarihinde bir dönüm noktasına gelindiğini; Rusya ile Fransa arasında uzun zamandır gerçekleştirilemeyen siyasal ve askerî ittifakın gerçekleştirildiğini göstermiştir. Büyük denizci devletlerin Uzak Doğunun kıyılarına donanma göndermesi, zaman zaman kıyı şehirlerine deniz birlikleri indirmesi bu bölgenin uluslarına Batının ne kadar güçlü olduğunu göstermek amacıyla yapılmıştır. Birleşik Devletler ise, zaman zaman Lâtin Amerikan ülkelerinin kıyılarına ve limanlarına askerî filolar göndererek, ilgili ülkelere Amerikan donanmasının Batı Yarıküresinde en kuvvetli donanma olduğunu hatırlatmaktadır.

(7) Ibid., 1 Temmuz 1946, s. 3.

Sömürge veya benzeri ülkelerde bir devletin deniz gücüne karşı o ülkenin ulusu tarafından veya râkip bir devlet tarafından karşı koymak istendiğinde, sömürgeci ülke kendi kuvvetinin sembolik bir temsilcisi olarak sömürge veya benzeri ülkeye askerî gemilerini göndermektedir. Bu tür prestij politikasının en ünlü örneği 1905 yılında Kayzer II. Wilhelm'in Fas'ın Tanca Limanına zırhlı bir gemiyle yaptığı ziyarettir. Ziyaret, Fransa'nın Fas üzerindeki taleplerine bir cevap olarak plânlanmıştır. Amerikan donanmasının 1946'dan beri İtalyan, Yunan, ve Türk Limanlarına yaptığı ziyaretler ise Rusya'nın bu bölgedeki heveslerine cevap olarak plânlanmış bulunmaktadır. Batılı devletlerin ortaklaşa manevraları için en gösterişli yerlerin seçilmekte oluşu da, Sovyetler Birliği ile müttefiklerine Atlantik Paktının askerî kuvvetini ve Batı Avrupa'daki *status quo*'yu koruma azmini gösterme amacını gütmektedir.

Prestij politikası için askerî kuvvet kullanımının en şiddetli biçimi tam veya kısmî seferberliktir. Seferberlik bu yönüyle günümüz için demode olmuş bir araç sayılabilir. Zira, günümüzün savaşları heran ve her alanda seferberlik şartlarında olmayı gerektirmektedir. Bununla beraber, geçmişte, 1938 ve 1939'da belli kur'aların veya bütün kur'alıların silâh altına alınması prestij politikası için güçlü bir araç sayılmıştır. Örneğin, Avusturya, Almanya, ve Fransa'nın ardından 1914'de Rusya seferberlik ilân ettiğinde; Eylül 1938'de Fransa ve Çekoslovakya seferberlik ilân ettiğinde; Fransa tekrar 1939 Mart ve Eylül aylarında ordularını seferber ettiğinde amaç, dostve düşmana ülkenin askerî kuvvetini ve ülkenin kendi siyasal amaçları için bu askerî kuvvetini kullanma azmini göstermek olmuştur.

Bu örneklerde prestijin —kuvvetli bilinme— hem savaş önleyici hem de savaşa yol açıcı bir araç olarak kullanıldığını görmekteyiz. Umulan, bir ulusun prestijinin diğer ulusu savaşa başlamaktan alakoymaya yeteceğidir. Aynı zaman da, prestij politikasının başarısızlığa uğraması hâlinde, seferberlik sayesinde o ülkenin, savaştan önceki şartlar altında, savaş için askerî yönden en avantajlı durumda olacağı da hesaba katılmaktadır. Bu noktada ise, politik ve askerî siyaset karmaşımlaşmaya; tek ve aynı siyasetin iki ayrı görünümü hâline gelmeye başlamış olmaktadır. İlerde, savaş zamanlarında olduğu gibi barış zamanlarında da dış politika ile askerî politika arasındaki yakın ilişkileri ele alacağız.⁸

(8) Bakınız : Bölüm 9, Bölüm 23, Bölüm 32.

Prestij Politikasının İki Hedefi

Prestij politikasının nihaî hedefleri iki tanedir: prestij olarak prestij kazanmak, veya *status quo*'cu veya emperyalist bir dış politikayı desteklemek için prestij kazanmak. Ulusların iç politikalarında prestij sadece prestij olarak da bir hedef teşkil edebilir. Fakat dış politika alanında bunun böyle olması çok enderdir. Prestij, çoğu hâlde, nihaî hedefi ülkenin gücünün bilinip ünlenmesi değil, bu kuvvetinin daha da güçlenmesi ve korunması olan dış politikaların hoşnutlukla karşılanan bir yan-ürünü olmaktadır. Bir belli toplumda yaşayan bireyler toplumsal kurumlar ve davranış kurallarının teşkil ettikleri bütünleştirici sistem sayesinde hem varlıklarını hem de sosyal konumlarını koruyabilir, bu arada, zararsız bir toplumsal oyun olarak prestij rekâbetine girişebilirler. Fakat uluslararası topluluğun üyesi olan uluslar kendi varlıklarını ve kuvvet konumlarını muhafaza etmek için herşeyden önce kendi kuvvetlerine güvenmek zorunda oldukları için, prestij kaybının veya kazancının, kaçınılmaz bir şekilde, kendilerinin uluslararası arenadaki güç konumlarını etkileyeceğini görmezlikten gelemezler.

Bu nedenle, daha yukarlarda belirttiğimiz gibi, uluslararası ilişkilerin gözlemcileri içinde gücün önemini küçümseyen bazılarının prestij sorununu da hafife almalarında şaşılacak bir yan yoktur. Aynı şekilde, prestij politikasını salt prestij uğruna girilmiş bir politika olarak izleyenlerin budala ve ben-göresel (egocentric) kişiler arasında çıkması da salt bir rastlantı değildir. Modern zamanlarda II. Wilhelm ile Mussolini tam bunun örnekleridir. Ülkelerinin iç politikasından henüz yeni kazanmış oldukları iktidar yüzünden başları dönen bu iki lider uluslararası politikayı kişisel bir «spor» konusu sanmışlar; kendi uluslarını yüceltmek başka ulusları küçük düşürmekle insanın kendi kişisel prestijini yükseltmesini bir tutmuşlardır. Bu yola girmekle, iç politika arenası ile dış politika arenasını karıştırmışlardır. Kendi ülkeleri için, kişisel kuvvet gösterileri, en kötü bir olasılıkla zararsız bir budalalıktan ibaret kalabilirdi. Dış politika alanında ise, böylesi güç gösterileri tutanın elinde patlayabilecek tüfek gibiydi; inançlarını destekleyesek ve savunacak gücü olmayanlar bu güç gösterileriyle tepe— taklak olabilirlerdi. Tek— adam hükümetleri— mutlâkiyetçi monarşiler veya diktatörlükler— ulusun siyasal çıkarları ile yönetici kişinin bireysel şan ve şerefini özdeşleştirme alışkanlığında-

dırlar. Başarılı bir dış politika izleme açısından, bu özdeşleştirme çok sakıncalı ve ciddi bir zafiyettir; zira, salt prestij tutkusuyula izlenen prestij politikasına yönelmeye yol açacağı için, ulusal çıkarların tehlikeye atılacağını, bu ulusal çıkarları destekleyecek kuvvetin hedef edileceğini unutturabilir.

Prestij politikasının *status quo* veya emperyalist politikası yararına olarak bir fonksiyon yüklenmesinin nedeni, doğrudan doğruya, uluslararası politikanın kendi öz doğasıdır. Bütün ulusların dış politikaları belli bir anda mevcut ulusların aralarındaki güç ilişkileri konusunda yapılan bir tahmine ve bu güç ilişkilerinin yakın ve uzak gelecekte ne yönde değişebileceğine dair yapılan hesaplara dayanır. Örneğin, Birleşik Devletlerin dış politikası Birleşik Devletlerin, söz gelişi, İngiltere'ye oranla kuvvetinin ne olduğuna ve gelecekte ne olacağına bakılarak tesbit edilir. İngiltere'nin Sovyetler Birliğinin, ve Arjantin'in dış politikaları da aynı hesaplara dayanır, ve bu hesaplama heran yeniden ve yeniden gözden geçirilir, böylece izlenen dış politikaların günün şartlarına uygunluğu sağlanır.

Prestij politikasının en önemli fonksiyonu (karşıdaki devletlerin) yaptıkları bu hesaplar ve değerlendirmeler üzerinde etkide bulunmaktır. Örneğin Birleşik Devletler kuvvetiyle Lâtin Amerikan ülkelerini Batı Yarıküresinde A.B.D.'nin kuvvetine karşı koyulamayacağına inandırabilirse, Birleşik Devletlerin Lâtin Amerika'da izlediği dış politikaya karşı tehlikeler belirmeyecek, başarısı teminat altına alınmış olacaktır. Avrupa'da 1920'lerden 1930'lu ilk yıllara kadar süren nisbî istikrarın nedeni Fransa'nın ozamanlar dünyanın en büyük askerî kuvvetine sahip bulunmasıydı. Alman emperyalizmi, 1930'lu yılların sonlarında kazandığı zaferleri büyük bir başarıyla izlediği prestij siyasetine borçludur. Bu siyaset, ilgili ulusları, karşı konulamadığı sürece, Almanya'nın üstünlüğüne dayanan bir *status quo*'nun korunması konusunda etkilemiş, inandırmıştır. Örneğin, Polonya'da ve Fransa'da ve siyasal liderlerden müteşekkil yabancı seyircilere belgesel «blitzkrieg» (yıldırım savaşı) filmleri gösterilmesi tamamen bu amacı gütmüştür. Bir ulusun dış politikasının nihaî amacı ne olursa olsun, o ulusun prestiji —kuvvetli bilinmesi— dış politikasının başarı kazanması veya kazanmamasında önemli, ve bazan bir numaralı etkindir. Bu bakımdan, rasyonel bir dış politika için prestij siyaseti vazgeçilmez bir öğedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra yirmi yıl süresince Batı dünyası ile Sovyet bloku arasındaki ilişkilere egemen olan Soğuk Savaş, herşeyden çok prestij silâhlarıyla yapılmış bir savaştır. Amerika ve Sovyetler bu savaşta askerî kuvvetleriyle, teknolojik gelişmeleriyle, ekonomik potansiyelleriyle, ve siyasal ilkeleriyle birbirilerini etkilemeye; birbirilerini dönülmesi mümkün olmayan savaşçı bir teşebbüse girişmekten alakoyma; aynı nitelikleriyle, tarafsız devletleri, hasım ittifak içindeki devletleri, ve kendi müttefiklerini de etkilemeye çalışmışlardır. Amerikanın olsun Sovyetler Birliğinin olsun bu politikalarıyla izledikleri amaç kendi müttefiklerini ittifakları içinde tutmak, karşı ittifakı zayıflatmak, ve bloklar-dışı devletlerin desteğini kazanmak olmuştur.

Güc mücadelesinin sadece siyasal baskı ve askerî kuvvet gibi geleneksel yöntemlerle yapılan bir mücadele değil, fakat çok daha geniş şekilde insanların düşüncelerinde yapılan bir mücadele hâline geldiği çağımızda prestij çok önemli bir silâh hâline gelmiştir. Asya, Afrika, Orta Doğu, ve Lâtin Amerika'da cereyan eden Soğuk Harb, esas itibariyle, farklı iki ekonomik sistemin, iki siyasal felsefenin, ve aynı iki hayat tarzının rekâbeti şeklinde verilmektedir. Bu, bir başka deyişle, söz konusu bölgelerde prestijin-iş yapma ve kuvvet derecesi— siyasal mücadelenin başlıca hedefi hâline gelmiş bulunması demektir. Bu mücadelenin en önemli silâhı propaganda-dır. Propaganda, bir tarafın prestijini yükseltmek, diğer tarafın ise itibarını kırmakla görevlendirilmiştir. Bir başka silâh ise ekonomik yardımlardır. Bunların görevi ise, yardım veren devletin ekonomik üstünlüğü ile yardım alan ülkeyi etkilemektir.

× Prestij siyaseti en büyük başarısını, prestij siyaseti izleyen ulusu her zaman ve ebediyen güçlü ve her dilediği an fiilî kuvvet kullanabilecek bir ulus olarak göstermekle kazanır. Bu başarı iki faktöre bağlıdır : karşı konulmaz bir güç sahibi olarak tanınmak, ve bu gücünün bilincinde olup da bilinçli bir şekilde bu gücünü kullanmak istemeyen bir ulus tanınmak. Bu iki öğenin birlikte yer aldığı prestij siyasetlerine Roma ve Britanya imparatorluklarının prestij siyasetleriyle Amerika Birleşik Devletlerinin İyi Komşu siyaseti örnek gösterilebilir.

Roma İmparatorluğunun, aynı çaptaki imparatorlukların çok kısa süren hayatlarına oranla çok uzun bir zaman dinçliğini koruması, herşeyden çok, Roma devletinin siyasal anlayış gücü ve askerî kuvvet bakımından İmparatorluğun içinde yer alan bütün devlet-

lerden daha ileri ve güçlü olmasıydı. Roma, bu devletler için Roma'nın üstünlüğüne katlanmayı çok hafifletirerek; tebâ kavimlerin Roma İmparatorluğunun idaresinden kurtulmak isteğine kapılmalarını da lüzumsuz kılmıştır. Bazen en kötü bir olasılıkla, bir veya iki tebâ isyana kalkışsa bile, Roma'ya karşı koyacak güçte bir ittifak hiçbir zaman kurulamamıştır. Orda-burda ve tek başlarına patlak veren isyanlar ise Roma kuvveti karşısında eziliyor, feci şekilde yok ediliyor; böylece, Roma'nın prestijini daha da arttırmış oluyordu. Roma'ya karşı koyanlar feci bir akıbete uğrarken, Roma'ya sadakât gösterenlerin Roma hukuku altında esenlikle ve zengin bir hayat sürmeleri nedeniyle Roma hem kuvvetli hem de bu kuvvetini kullanmakta itidal sahibi bir devlet olarak prestij kazanmıştır.

Aynı şekildeki kuvvetli olmak ve kendini tutarak bu kuvvetini kullanmaktan kaçınmak şöhreti Britanya İmparatorluğunun da temel taşlarını teşkil etmiştir. Birkaç bin İngiliz memurunun yüz milyonlarca insanın yaşadığı Hindistan'ı yönettiğini görenler İngiltere'nin bu yeteneğine hayran olmuşlar; kendi kendilerini yöneten dominyonların İmparatorluğa sadakâtla bağlı bulunmalarına şaşmışlardır. Fakat Büyük Britanya'nın Japonlar karşısında uğradığı peşpeşe bozgunlar Britanya'yı karşı-konulmaz güçte bir devlet sayılmaktan çıkarmıştır. Ardından, Asya uluslarının bağımsızlık isteyen sesleri duyulmaya başlamış, ve olgun ve akıllı bir düşünceye dayanan hoşgörür Britanya yönetiminin yerini, iki yönlü prestij kaybına uğrayan ve durumunu sadece kaba kuvvetle korumak isteyen İngiltere almış; İmparatorluğun Asya bölümü İngiltere'nin prestijini kaale almaz olmuştur.

«İyi Komşu» siyaseti döneminde, Batı Yarıküresinde Birleşik Devletlerin hegemonya kurması, fiilî kuvvet kullanımından çok, karşı-konulmaz bir güce sahip olarak tanınması sayesinde mümkün olmuştur. Birleşik Devletlerin diğer Amerikan cumhuriyetlerine oranla çok büyük kuvvete sahip olduğu öylesine açık bir gerçektir ki, Amerikan devletleri içinde A.B.D.'nin, sahip olduğu güç oranında yer alması için tek başına prestij faktörü bile yetiyordu. Hatta, A.B.D., zaman zaman sahip olduğu bu prestijin bir kısmını, bile bile görmezlikten gelir; bu davranışı sayesinde güneyindeki komşuları için Amerika Birleşik Devletlerinin üstünlüğünü daha bir çekilir hâle sokmaya çalışırdı. Nitekim, «İyi Komşu» siyasetinin ilânından itibaren Birleşik Devletler Lâtin Devletleriyle birlikte düzenlenen Pan-Amerikan konferanslarının Birleşik Devletlerde

değilde Lâtin ülkelerinde toplanmasına gayret göstermiştir. Buradaki amaç, karşı-konulmaz bir gücü olduğu herkesçe kabul edilmiş olan Birleşik Devletlerin, akıllıca davranarak, prestij gösterilerinde kendini frenlemesi, ve Batı Yarıküresindeki diğer devletlerin de prestij biçimi içinde kuvvet gösterileriyle kendi kendilerini hoşnut etmelerine göz yumulmasıydı.

Prestij Siyasetinin Üç Tür Kötüye Kullanımı

Bir ulusun düzara bir prestij siyaseti izlemesi yetmez. Gereğinden fazla veya gereğinden az prestij siyaseti izleyebilir, ve bunların ikisi de başarısızlık getirebilir. Sahip olduğu kuvvetin bilincinde değilse, gerçek bir önem taşımayan bir işi gereğinden fazla prestij meselesi yaparak bazı nisbetsiz hareketlere girişebilir. Bir ulusun prestiji tarihin sadece belli bir anında giriştiği belli bir hareketteki başarı veya başarısızlığı ile belirlenmez. Tam tersine, bir ulusun prestiji sahip olduğu niteliklerin, giriştiği eylemlerin toplamına, başarılarına ve başarısızlıklarına, tarihteki izlerine ve geleceğe yönelmiş istek ve canlılığına göre oluşur; belirlenir. Bir ulusun prestiji tıpkı bir bankanın taşıdığı kredi (itibar) gibidir. Büyük kaynakları olan ve başarılı bir geçmişten güç alan bir banka küçük ve çoğunlukla başarısızlık göstermiş bir rakip bankanın göğüs gemeyeceği şeylere katlanabilir; yapılan yanlışlıkların, veya daha önemli zararların etkilerinden kurtulabilir. Büyük ve başarılı bankanın sahip olduğu prestij, bankanın hayatını devam ettirmesine yetmektedir. Uluslar için de bu doğrudur.

Tarih sayfaları kendi kuvvetlerinden emin ve başkalarının gözünde de böyle bilinen ulusların uğradıkları yenilgilere, sahip oldukları konumlarından geri çekilmelerine rağmen hiç de prestij kaybetmediklerini gösteren örneklerle doludur. Örneğin, Fransa'nın prestijini düşünelim; ne kazanmaya ne kaybetmeye gücünün yetmediği Çin Hindi veya Cezayir Savaşı sırasında mı, yoksa kaybetmeye mecbur olduğu bu savaşları bıraktığı zaman mı Fransa'nın prestiji daha yüksekti? Ve 1962 Domuzlar Körfezi bozgunundan, uzun vâdede Amerika'nın prestij kaybı ne kadardır? Fransa bu iki savaştan geri çekildiğinde, II. Dünya Savaşının başlangıcından beri ilk kez prestijinin zirvesine çıkmıştı. Domuzlar Körfezi bozgunu ise, kuvvet ve başarılarla dolu Amerika'nın prestijine fazla bir zarar vermemiştir. Uluslar, halk oyundaki hercaî dalgalanmalara bakıp, ulusal kuvvet ve prestijinin hemen sarsıldığını sanma-

malıdır. Prestij, tıpkı aynadaki görüntü misâli, yansıttığı güc gibi, bir ulusun toplam kuvvet ve prestiji olarak düşünülmelidir. Kuvvetin büyüklüğü prestijde yansıdığı gibi, prestijin zaman zaman göstereceği yetersizlikler de kuvvet tarafından geçirtilirler.

Bir ulus, gerçekte sahip bulunduğu prestiji abartmalı (mübalagalı) bir şekilde yansıtır, ve etrafını gerçektekinden daha fazla kuvveti olduğuna inandırma hevesine kapılırsa, bu kere, haddini aşmış olur. Bu durumdaki bir ulus, kuvvetinin özüne değil de, görüntüsüne dayandığı bir prestije sahip olabilir. Bu ise, prestij politikasının yerine blöf politikasının geçişi demektir. Bunun en güzel örneği, 1935 Habeş Savaşından 1942'deki Afrika Harekatına kadarki İtalyan politikasıdır. Akdenizi bir İtalyan gölü yapmak amacını güden emperyalist bir politika izleyen İtalya, Habeş Savaşı ve 1936-39 İspanya İç Savaşında, ozamanlar dünyanın en büyük deniz kuvvetine sahip bulunan, ve Akdenizin bir numaralı devleti olan İngiltere'yi hesaba katmamıştır. İtalya böyle yaparken, etrafa, kendisinin birinci derecede önem taşıyan askerî kuvvete sahip bir devlet olduğu izlenimini vermiştir. Bir başka ulus çıkıp da İtalya'nın gerçek gücünü sınımadığı sürece İtalya'nın bu politikası başarılı olmuştur. Fakat bu kuvvetin sınıandığı an gelip çatığında, İtalya'nın çeşitli propaganda yollarıyla etrafına yaydığı izlenim ile gerçek kuvvetinin hiç de aynı olmadığı anlaşılmıştır. Sonunda ise, İtalya'nın prestij politikasının yüzündeki maske düşmüş, ve bu prestij politikasının sadece bir blöf olduğu ortaya çıkmıştır.

Blöf politikasının esası, basit bir tiyatro hilesi olan üniformalar giyinmiş figüranların sahnenin bir ucundan çıkıp diğer ucundan yeniden girerek büyük bir ordu gibi görünmelerini andırır. Buna benzer silâhlı kuvvetlerin görünüşüne bakan cahil veya akılsızlar görünüşe aldanabilirler; fakat enformasyonu yeterli olan ve akıllı biri böyle aldanmaz. Hele «sahne» kuralları bu görünüşte kalabalık «ordunun» karşısındaki «ordu» ile savaşmasını emredecek olursa, ozaman, blöf herkes tarafından anlaşılır. Bu örnekte, blöf politikası özüne dönmüş ve mekanizması da basit bir şekilde gösterilmiş olmaktadır. Blöf politikasının kısa vâdede başarı kazanması kolaydır, fakat uzun vâdede başarılı olması, iddia ettiği kuvvetini sınamak zorunluğundan kaçınmasına, bu sınamayı erteleme yeteneğine bağlıdır. Bu ise, en «mahir» devlet adamlarının bile her zaman beceremeyecekleri kadar zordur.

Çok akıllı davranılırsa ve şans yaver giderse bile blöf politika-sının sağlayabileceği en büyük başarı, bir ulusun blöf politikasın-dan yararlanarak gerçek kuvvetini iddia ettiği kuvvetinin seviyesi-ne çıkarmasına yaramaktır. Böylece, diğer uluslar ilgili ulusun blö-fü yüzünden, o'nun kuvvetini gereğinden fazla önemserlerken, söz konusu ulus da prestiji ile gerçek kuvveti arasında bir uyum ku-rar. Bu nedenle, özellikle silâhlanma alanındaki rekâbette geri kal-mış uluslar, bir yandan silâhlanma çabalarına girişirlerken, bir yandan da zaman kazanmak için blöf politikası uygulurlar, ve zayıf olduklarını gözden saklamaya çalışırlar 1940-41 güz ve kışında İngil-tere'nin fiilî gücü, Ada'nın Almanlarca istilâsını önleyecek düzeyde olmadığı hâlde, «Büyük Britanya»nın gerçek askerî kuvvetinin çok çok üstündeki prestiji istilâyı önleyen bir numaralı faktör olmuş-tur. İngiltere bu sayede, hem sahip olduğu askerî kuvvetini oldu-ğundan büyük göstermeyi, hem de gerçekten yeterli bir savunma gücü yaratmayı başarmıştır. Fakat, bunun bir şans eseri olduğunu; Hitler'in askerî hatâsının sonucu olduğunu berirtmek gerekir. İn-giltere'nin blöf politikasına Hitler kendi hatâsıyla yardım etmemiş olsaydı, İngiltere biricik ve tek kurtuluş yolu olan politikayı uygu-layamayacaktı.⁹

Uluslararası politikada bir ulusun blöf politikasına aşırı de-recede belbağlaması nasıl hatâlı bir tutumsa, ters yönde bir aşırılığa saplanarak, gerçekte sahip olduğu kuvvetin aşağısında bir prestijle yetinmesi de hatâlı bir tutumdur. Bu «negatif prestij po-litikası»nın en seçkin örneği iki dünya savaşı arasındaki dönemle; bir de, özellikle, İkinci Dünya Savaşının ilk yıllarında Birleşik Dev-letler ile Sovyetler Birliğinin politikalarıdır.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Birleşik Devletler dünyanın en büyük askerî gücüne sahipti, ve Japon ve Alman emperyalizmi-ne karşı olduğunu açıkca bildirmişti. Buna rağmen, Almanya ve

(9) Çekinmeden söylenebilir ki, İngiltere, tarihinin en kritik anlarında, iki kere, sırf prestiji sayesinde istilâdan kurtulmuştur. Birincisi, bü-tün Avrupa'nın Napolyon'un çizmeleri altında bulunduğu, Fransa'nın tüm gayretiyle İngiltere'yi yıkmaya çalıştığı, ve İngiliz donanmasında ayaklanma çıktığı 1797 yılıdır. Bu dönemde, İngiltere ile kıt'a arası-nı, sadece, taht'a sâdik iki savaş gemisi kontrolleri altında tutmuş-tur. 1940-41 kışında da, farklı nedenlerle, İngiltere gene çok güç şart-lardaydı. Her iki durumda da, maddî güc dağılımı istilâcıların çok le-hine olduğu hâlde, «Büyük Britanya» prestiji istilâcıların harekete geçmelerini önlemiştir.

Japonya, birinci sıra askerî bir güç olan Birleşik Devletleri hiç kâle almadan izledikleri dış politikada yürümeye devam etmişlerdir. Pearl Harbor baskını ise, Birleşik Devletlerin askerî gücünün tam olarak gözler önüne serilememesinin bir sonucuydu. Birleşik Devletlerin kuvveti —yani prestij— öylesine yetersiz tanıtılmış bulunuyordu ki, Japonya bütün plânlarını, Pearl Harbor'dan sonra, savaşın nihaî neticesi ortaya çıkana kadar Amerika'nın toparlanamayacağı varsayımına dayanarak hazırlamıştı. Amerika'nın prestiji öylesine düşüktü ki, Almanya ve İtalya Amerikayı Avrupa'daki savaşın dışında tutmak yerine 10 Aralık, 1941'de Amerika'ya savaş açarak, Birleşik Devletlerin de savaşa girmesine sebep olmuşlardır. Hitler'in 1934 yılında, «Amerikalılardan asker olmaz. Kendine Yeni Dünya diyen (Amerika'nın) tereddüt içinde bulunduğu ve aşağılığı askerî güçsüzlüğünden açıkca anlaşılmaktadır,»¹⁰ dediği bilinmektedir.

Bunun başlıca nedeni, herşeyden önce, askerî güç bakımından kendini tanıtmada olduğu gibi, Amerikanın prestij politikası alanında da hiçbir çabasının olmayışydı. Beşerî ve maddî kaynaklarının askerî güç olarak ne anlam taşıdığını diğer uluslara duyurmak ve göstermek şöyle dursun, Birleşik Devletler, adetâ, bu kaynaklarını askerî araçlar hâline dönüştürmeye —gücü olmadığını değilse bile— istek duymadığını göstermek istiyordu. Bu yüzden, Birleşik Devletler düşmanları tarafından kaale alınmamış, saldırıya uğramış, siyaseten yenilmiş; ve en hayatî çıkarları ölümcül bir tehlike atlatmıştır.

Sovyetler Birliği de aynı hatâyı işlemiştir; fakat prestij politikası izlemediği için değil; izlediği prestij politikası başarısızlığa uğradığı için. İki dünya savaşının arasında askerî güç olarak Sovyetler Birliğinin prestiji düşüktü. Almanya, Fransa, ve İngiltere gibi ülkeler kendi dış politikalarını güvenliğe kavuşturmak için birçok defalar Sovyetlerin desteğini elde etmeye çalışmışlarsa da, hiçbir ulus Sovyetler Birliğinin kuvvetine inanmıyor; Sovyetlerin, (Batılılarda) nefret uyandıran siyasal ideolojisini aşacak ve Avrupa'nın geri kalan ülkelerini Komünistleştirecek güçte olduğunu sanmıyordu. Örneğin, 1938'deki Çekoslovakya buhranı sırasında İngiltere ve Fransa, Almanya'nın fiilî işgâlini kabul etmek ile, Alman emperyalizmini dengeleyici bir kuvvet olarak Sovyetlerin des-

(10) Hermann Rauschning, *The Voice of Destruction* (New York : G.P. Putnam's Sons, 1940), s. 71.

teğini aramak alternatiflerinden birini seçmek durumunda kaldıklarında, Sovyetlerin prestiji öylesine düşüktü ki, Batı Avrupa ülkeleri Sovyetlerce sunulan işbirliği önerisini tereddütsüz reddetmişlerdir. Sovyetlerin askerî prestiji Finlandiya'nın 1939-40 döneminde kendisini savunmak için dev gibi bir Rusya'yı durdurması ile en düşük noktaya inmişti. Alman genel kurmayının olduğu kadar müttefik devletler genel kurmayının da bir Alman taarruzu karşısında Sovyetlerin kendilerini savunamayacaklarına inanmalarına sebep olan faktörlerden biri de Sovyetlerin askerî prestije sahip bulunmamaları olmuştur.

Akıllıca izlenen bir dış politika için, prestij ile gerçek güç arasındaki farklılık diye bir sorunun ortaya çıkmaması gerekir. Sovyetler Birliği 1938, veya 1941'de gerçekte sahip olduğu kuvvetine paralel bir prestije sahip olabilseydi —yani, prestiji gerçek kuvvetine denk olsaydı— diğer ulusların Sovyetlere karşı izledikleri politikalar da değişik olacak, ve Sovyetlerin de dünyanın da kaderi başka bir çizgi izlemiş olabilecekti. Bugün de Sovyetler Birliğinin görüldüğü kadar kuvvetli olup olmadığı, hem Sovyetler Birliği için hem de diğer ülkeler için çok önemli bir sorundur. Aynı şey Birleşik Amerika için, veya dünya politikasında aktif bir rol oynayan diğer uluslar için de doğrudur. Akıllı bir dış politikaya düşen görev, bu politikayı izleyen ulusun sahip olduğu gerçek kuvveti diğer uluslara ne gereğinden çok fazla ne de çok az tanıtmamaktır.

B Ö L Ü M 7

ULUSLARARASI POLİTİKALARDAKİ İDEOLOJİK ÖĞE

Siyasal İdeolojilerin Doğası¹

İç politikada olduğu gibi uluslararası politikada da en karakteristik özellik, dış politikaların dışa vurulan ve ifâde edilen mahiyetleri ile —güc için girişilmiş bir mücadele olan— gerçek mahiyetlerinin farklı oluşudur. Dış politikaların hepsinde de en âcil siyasal amaç olan kuvvet ögesi ahlâki, hukukî veya biyolojik çerçeveler içinde açıklanıp haklılaştırılmaya çalışılır. Yani: izlenen dış politikanın siyasal hedefi ideolojik haklılaştırmalar ve rasyonalizasyonlarla örtülmeye ve gözlerden saklanmaya çalışılır.

Bireyler bile, kendilerini güç mücadelesine ne kadar derinden vermişlerse, güç mücadelesini olduğu gibi görmekten de okadar

-
- (1) İdeoloji kavramı çoğu kez felsefi, siyasî ve moral inançlar şeklindeki genel anlamı ile kullanılmaktadır. İdeolojinin bu genel anlayışı içine giren sorunları kitabımızın daha sonraki kısımlarında ele alacağız. Bu bölümde kullandığımız ideoloji kavramı, Karl Mannheim'in deyişiyle «belirli ve özel anlamda ideoloji»dir (*particular ideology*). Bkz: Karl Mannheim, *Ideology and Utopia* (New York: Harcourt, Brace and Company, 1936), sh. 49: «İdeolojinin özel kavramı, terimin, karşıtlarımızın savundukları fikirleri ve temsil ettikleriyle ilgili alanda taşıdığı anlamı kapsar. Bunlar, az-çok, bir belli durumun doğasının bilinçli olarak gözden saklanması sayılmaktadırlar — bu belli durumun gerçeğine uygun olarak bilinmesi (karşıt tarafın) çıkarlarına ters düşer. Bu saptırma ve bozmalar bilinçli yalanlardan, yarı-bilinçli veya kasıtsız yalan ve gizlemelere; başkasını bilerek aldatmaktan (insanın) kendisini aldatmasına kadar uzanırlar.» Bkz: keza, sh. 238: «İdeoloji konusundaki (bilimsel) çalışmalara düşen görev, özellikle siyasal partilerinki başta olmak üzere, beşerî menfaat gruplarının az-çok bilinçli olarak (kullandıkları) aldatmaca ve örtünmelerin yüzlerindeki maskeyi alaşağı etmektir.»

uzaklaşırlar. Hamlet'in annesine söyledikleri, bütün güç tutkunları için de söylenebilir;

... Ana, merhamet aşkı için,
Ruhunu bu mâtem giysilerine gömme,
Senin günâhın değil benim çılgınlığımdır konuşan.

Veya, *Harb ve Sulh*'da Tolstoy'un dediği gibi :

Tek de olsa, her insan bir belli harekette bulunduğu zaman kafasında bir seri düşünce ile yola çıkar. Bunlar, kendisinin de farzettği gibi, geçmişteki edim ve davranışlarını yönetmiş, hâldeki eylemini haklı kılmaya yaranan ve gelecekteki faaliyeti hakkında projeler yapmaya yönelten şeylerdir.

İnsan toplulukları da böyle hareket eder; sadece, düşüncelere, haklı kılınmalara, ve bu insanların kombine edilmiş faaliyetlerine ilişkin projelere dolaysız olarak katılmayanları [topluluğun] dışında bırakır.

Bildiğimiz veya bilmediğimiz sebepler yüzünden Fransızlar biribirilerini kırmaya ve katletmeye başladılar. Bu hareketi haklılaştırmak için de, ortaya atılan bazı adamlar bunun Fransa'nın iyiliği için, hürriyet ve eşitlik için yapıldığını söylemektedirler. İnsanlar biribirlerini boğazlamakta, ve olay iktidarın merkezîleştirilmesi, Avrupa'ya karşı mukavemet edebilme ihtiyacı gibi sebeplerle haklılaştırılmaktadır. İnsanlar batıdan doğuya yürümekte, kendilerinin benzeri olan yaratıkları katletmekte, ve bu olay Fransa'nın şanından, İngiltere'nin aşağılığından söz edilerek haklı kılınmaktadır. Tarihin bize gösterdiği ise, bu gibi haklılaştırmaların akıl ve sağduyu ile hiçbir ilişkisi olmadığı, örneğin, insan haklarından söz ederek insan katlinde veya İngiltere'yi aşağılamak için Rusya'da milyonlarca insanın canına kastedilmesi ve öldürülmesinde olduğu gibi, bunların aralarında tutarlılık bile bulunmadığıdır. Fakat bütün bu haklılaştırmalar kendi günlerinde karşı-konulmaz bir değer ifâde etmişlerdir.

Bunlar, sözkonusu olaylara sebep olanları manevî sorumluluktan kurtarmaktadır. Aynı zamanda, trenin önündeki yolu temizleyen demir - tırağın yaptığı işi yapar-

lar : insanların, manevî sorumluluklarından kurtularak, izledikleri yolda yürümelerini kolaylaştırırlar. Bu haklı-
laştırmalar olmasaydı, insanın herhangi bir tarihî olayı
incelerken karşı karşıya kaldığı en görünür sorun bile
çözümленemezdi : Milyonlarca insan nasıl oluyor da sırf
suç ve cinayet işlemek, harb etmek için biraraya gelebi-
liyorlar? ²

Politika sahnesindeki aktörler, politik eylemlerinin gerçek do-
ğasını politik bir ideolojinin maskesi arkasında saklamadan «rol-
lerine çıkamazlar». İnsan belli bir kuvvet mücadelesinin nekad-
r dışında kalırsa, bu kuvvet politikasının gerçek mahiyetini de o
kadar kolay anlar. Aynı şekilde bir belli ülkenin siyasetinin o
ülkenin halkı tarafından değil de yabancılar tarafından daha iyi
anlaşılması da sadece tesadüf sonucu sayılamaz. Bilim adamları-
nın siyasetinin ne olduğu konusunda tam ve doğru bir kavrayışa
sahip olmaları da aynı sebeptendir. Diğer yandan, politikacılar
izledikleri siyasetleri kuvvet açısından değil de ahlakî ilkeler ve-
yahut da biyolojik ihtiyaçlar açısından açıklayarak yaptıkları işin
ne anlama geldiğini görmezlikten gelme, kendi kendilerini aldat-
ma eğilimindedirler. Diğer bir deyişle, her çeşit politika güc el-
de etme amacını gütmek zorundayken, ideolojiler kuvvet yarış-
ması konusundaki bu tutkuyu gerek «oyunculara» ve gerekse «se-
yircilere» psikolojik ve moral açıdan daha kolay kabul edilebilir
hâle sokmakla görevlidirler.

Bu hukukî ve ahlâkî ilkeler ve biyolojik ihtiyaçlar uluslara-
rası politika alanında ikili bir görev görürler. Daha önce belirt-
tiğimiz gibi ³ ya politik eylemin nihaî hedefidirler —yani, siyasal
kuvvetin gerçekleştirilmesine çalıştığı nihaî hedeflerdir— ya da,
bütün politikaların içinde içerik olan kuvvet ögesinin ardına giz-
lendiği aldatıcı veya yalancı cepheler olarak görev görürler. Bu
ilkeler ve ihtiyaçlar söz konusu görevlerden birini veya diğerini
görebilecekleri gibi, iki görevi birden de yüklenmiş olabilirler.
Örneğin, adalet gibi hukukî ve ahlâkî bir ilke, veya yeterli hayat
standartı gibi biyolojik bir ihtiyaç izlenmekte olan dış siyasetin
hedefini, veya ideolojisini, veyahut da hem hedefini hem ideoloji-
sini teşkil edebilir. Biz burada uluslararası politikanın nihaî he-

(2) Epilog, Ayrım II, Bölüm VII.

(3) Bknz : s. 30 ve ardı.

defiyle ilgilenmekte olmadığımız için, ahlâkî ve hukukî ilkeleri ve biyolojik ihtiyaçları, sadece, ideoloji, görevleri görmeleri açısından ele alacağız.

Bu ideolojiler sadece, birinin gidip diğerinin geleceği bazı belii bireylerin düzenbazlıklarının yalanlarının tesadüfî bir ürünü değildir : en dürüst bireyler bile, dış işleri ile ilgili görevlerini daha uygun ve «nezih» kılmak için bu ayrı yolu izlerler. Bu konudaki umut ve bekleyişlerin ardından ise hayâl kırıklıkları gelmektedir. Franklin D. Roosevelt'in ve Churchill'in dürüst olmadıklarını iddia eden ve bu konuda en ateşli açıklamalar yapan muhalifleri, dış işlerinin sorumluluğu kendi omuzlarına yüklendiği zaman ideolojinin ardına öylesine örtünmüş ve gizlenmişdirler ki, bir zamanlar bunların Roosevelt ve Churchill'in dış politikalarını eleştirdiklerini görenlerde bu durumlarıyla hayret uyandırmışlardır. «Aktör» durumuna gelenleri, giriştikleri siyasal eylemlerin yakın vâdeli amaçlarını gizlemek için ideoloji ögesini kullanmaya zorunlayan [şey] politikanın kendi öz doğasıdır. Siyasal bir eylemin kısa vâdedeki amacı güc ise insanların düşünceleri ve eylemleri üzerinde egemenlik kurmak demektir. Kaldı ki, güc objesi olarak başkalarını kendilerine hedef alan kimselerin kendileri de, diğer başkalarının kuvvetleri için birer obje; birer hedef olma durumundadırlar. Bu yüzdendir ki, politika arenasında «aktör» olarak yer alanlar daima hem «efendi» hem de başka bazılarının «kölesi» olmakta; diğer insanlar üzerinde güc tesis etmek isterken, başkaları da onlar üzerinde güc tesis etmeye bakmaktadırlar.

İnsanın siyasal bir yaratık olarak taşıdığı bu iç-zıtlık * ile, gene insanın bu şart hakkında yaptığı değerlendirmedeki iç-içe-zıtlık arasında bir ilinti, bir uygunluk vardır. Bu durumdaki insan, kendisinin (diğerleri üzerinde kuvvet tesis etme) arzusunu haklı gördüğü hâlde, diğer insanların kendisi üzerinde kuvvet tesis etmek istemediklerini haklı ve doğru bir hareket saymaz. İkinci Dünya Savaşından buyana Sovyetler kendi güc isteklerini kendi güvenlikleri açısından haklı görmekte, fakat Amerika'nın aynı isteklerini «emperyalistlik» ve dünyayı istilâ etme ihtirası olarak tel'in etmektedir. Birleşik Amerika da, aynı şekilde, Rusya'nın isteklerini nefretle karşılamakta, kendisinin aynı isteklerini ise millî sa-

(*) «ambivalence» : aynı anda ve aynı konuda duyulan zıt duygulardaki iç-içe-zıtlık; örneğin; aynı kadına karşı duyulan aşk ve nefret duygusu gibi. (ç. n.)

vunması açısından bir ihtiyaç olarak nitelendirmektedir. John Adams bunu şöyle belirtmiştir :

Kuvvet, her zaman, zayıftan daha büyük bir ruh yüceliğine sahip olduğunu, zayıfın havsalasının alamayacağı kadar geniş bir görüş taşıdığına, ve Tanrının yararlarım çiğnerken bile Tanrıya hizmet ettiğine inanır. İçimizdeki tutkular, ihtiraslar, tamahlar, sevgiler, kinler ve küskünlükler öylesine metafizik incelik ve, öylesine yenilmez bir cazibe taşırlar ki, (bu sayede) gerek anlayışımızı, gerekse vicdanımızı sinsice ellerine geçirirler; herikisini de kendilerine benzetirler.

Kuvvet sorunda bütün ulusların yaklaşımlarında görülen bu karakteristik; yani, bu değerlendirmedeki iç-içe-zıtlık da gene uluslararası politikanın öz doğasının bir ürünüdür. İdeolojisiz de yapabilen, ve samimî bir şekilde amacının kuvvet elde etmek olduğunu, ve bu nedenle de diğer ulusların aynı konudaki isteklerine karşı koyacağım açıklayan bir ulus, kendisini bir anda, kuvvet mücadelesi konusunda büyük ve belki de ezici bir dezavantaj içinde bulacaktır. Böylesine samimî bir kabul, diğer ulusların bu itirafı yapan ulusa karşı amansız bir şekilde birleşmelerine; neticede ise, dış politikasını izlemek için çok daha büyük bir kuvvet istihdam etmeye mecbur olmasına yol açabilir. Diğer yandan, bu kabul, uluslararası topluluğun evrensel olarak doğru diye bilinen moral standartlarına aykırı düşebilir; söz konusu ulusun bu dış politikasını eskisi kadar şevk ve vicdân huzuru içinde izlemesine engel olabilir. Ulusu hükümetin dış politikasını desteklemeğe çağırabilmek, ve tüm ulusal enerji ve kaynaklar ile bu dış politikayı destekleyebilmek için ulusa sözcülük yapma durumunda bulunanların, kuvvetten çok, ulusal varlığın korunması gibi biyolojik ihtiyaçlardan, veya adâlet gibi moral ilkelerden söz etmesi gerekmektedir. Bu, her dış politikanın son ve zorunlu aşaması olan nihaî güc sınavına ulusun katlanabilmesi için gerekli olan ulusal heyecan ve ulusal azmin yaratılmasında tek ve biricik yoldur.

Uluslararası politikalaradaki ideolojilere hayat veren ve uluslararası arenada ideolojileri bir kuvvet mücadelesi silâhı hâline sokan psikolojik etkenler bunlardır. İzlediği dış politikası kendi ulusunun düşünsel güven ve inancını kazanmış, ve dış politikasında kendi ulusu tarafından ahlâkî yönden haklı ve doğru bulunan

bir hükümet, ulusunun (böyle) destekleyeceği hedefler seçmesini, veya seçilmiş hedeflerini (böyle) göstermesini bilmeyen hükümetlerin karşısında sayılamayacak üstünlüklere sahiptir. İdeolojiler, bütün ulusal düşünceler gibi, ulusun moralini yükseltecek, ulusun gücünü arttıracak, ve bu yolda da, düşman ulusun moralini yıkıp zayıflatacak bir silâhtır. Woodrow Wilson'ın *Ondört Madde* ile Müttefiklerin morallerini yükseltip İttifak Devletlerinin morallerini bozarak İtilâf Devletlerinin zafer kazanmalarına yaptığı katkı moral faktörün uluslararası politikada taşıdığı önemi gösteren bir örnektir.⁴

Dış Politikaların Tipik İdeolojileri

Uluslararası politikanın doğası gereği, pratik açıdan, *status quo* siyasetinin tersine, emperyalist siyasetin her çeşidinin ideolojik örgütlere büründüğü söylenebilir. *Status quo* siyasetleri, çoğu defa, aslı neyse öyle görünebilir. Gene, uluslararası politikanın doğası yüzündedir ki, belli tipteki ideolojilerle belli tipteki uluslararası siyasetler arasında birlik ve bağıntı vardır.

S t a t u s Q u o İ d e o l o j i l e r i

Status quo siyaseti çoğu zaman kendi gerçek doğasını saklamaz; ideolojik örgütlemelere lüzum duymaz. Zira, *status quo*, kendi öz-varlığı yüzünden bile belli bir «meşruiyet» taşır. Var olan birşey kendini destekleyecek ve kendinden yana birşeylere sahip demektir, aksi takdirde zaten var olması söz konusu olamazdı. Demostenes'in dediği gibi :

«Hiçkimse, sahip olduklarını arttırmak için, sahip olduğu şeyleri korumak için olduğu kadar kolaylıkla savaşa gitmez; insanların ellerindekini yitirmemek için, yitirmek tehlikesine karşı amansızca mücadele etmeleri yeni kazançlar elde etmek için olandan farklıdır. (Zira), insanlar, ellerindekilerini arttırmayı hedef edinmiş olabilirler, fakat bundan alakonulduklarında hasımları yüzünden acı çektiklerini, hasımlarının kendilerine karşı adâletsiz davrandıklarını düşünmezler.⁵

(4) Genel olarak ulusal moral sorunu konusunda, 172'nci sayfa ve arkasındaki sayfalara bakınız.

(5) Demosthenes, *For the Liberty of the Rhodians*, kısım 10-11.

Status quo siyaseti izleyen bir ulus zaten sahip olduğu kuvveti elinde tutmaya çalışacağı için, diğer ulusların endişelerini teskin etmek, kendini vesveselere kaptırmamak gibi problemlerle uğraşmak zorunda da değildir. Bir devletin topraklarının *status quo* çerçevesinde korunması hâlinde, bu *status quo* moral ve hukukî açıdan saldırılara konu teşkil etmeyeceği için; ve bir de geleneksel olarak sahip olunan güc *status quo*'yu zaten korumakta olduğu için, durum daha da kolaylaşmaktadır. İsviçre, Danimarka, Norveç, ve İsveç gibi ülkeler kendi dış politikalarının *status quo*'yu korumaktan ibaret olduğunu rahatlıkla açıklama imkânındadırlar. Zira, bu *status quo* zaten genellikle bir meşruiyet taşımaktadır. İngiltere, Fransa, Yugoslavya, Çekoslovakya, ve Romanya gibi diğer bazı ülkeler ise, örneğin ikinci dünya savaşı arasındaki dönemde, dış politikalarının *status quo*'yu sürdürmek amacıyla olduğunu rahatlıkla söyleyemezlerdi. Zira, 1919 *status quo*'sunun meşruiyeti bile bu ulusların arasında yer alan uluslarca olduğu gibi, bizzat bu ulusların kendilerince de eleştirilmekteydi. Ayrıca, 1919 *status quo*'sunu eleştirenlerin cevaplamak için moral ilkelere ters düşmeyi de göze almaları gerekiyordu. Barış ve devletler hukuku bu durumu sürdürmek görevindeydi.

Barış ve devletler hukukunun *status quo* siyaseti için bir ideoloji görevi gördüğü herkesce kabul edilen bir gerçektir. Emperyalist politikacılar, *status quo*'yu yıkmak niyeti taşıdıkları için, çoğu zaman savaşa yol açarlar; veya, yol açma olasılığını da hesaba katmak durumundadırlar. Yol gösterici ilke olarak kendisine barışçılığı seçen bir dış politika ise hâliyle anti-emperyalisttir ve *status quo*'nun sürdürülmesine hizmet eder. İzlediği *status quo* politikasını barışçı sözler içinde ifâde edebilme durumunda bulunan bir devlet adamı, bu sayede, hem karşıt-devlet adamlarını savaş tutkusuna kapılmakla suçlamak, hem kendi yurttaşlarının vicdânlarındaki manevî endişeleri ortadan kaldırmak, ve hem de *status quo*'nun devamında çıkarı olan diğer ülkelerin desteğini elde etmek ve ümidi-ne sahiptir.⁶

Devletler hukuku da, *status quo* politikası için aynı şekilde ideolojik bir fonksiyon yüklenmiş bulunmaktadır. Devletler hukuku, bütün hukukî düzenler gibi herşeyden çok *statik* bir toplum-

(6) Bknz : Bölüm 7'de «Tanıma Sorunu» arabölümü; Barış ideolojisinin son değişiklikleri için, s. 312, 346.

sal güc olmak durumundadır. Bu özelliği ile, belli bir kuvvet dağılımını açıklayıp tanımlar, standartlar saptar, ve somut koşullarda bu kuvvet dağılımının sürdürülmesi ve korunması için belli süreçler va'zeder. İç hukuk oldukça yüksek bir gelişme düzeyi tutturmuş bulunan yasama sistemi, yargı kararları, ve kanun infazları sayesinde kuvvet dağılımını yeni şartlara uyumlayabilir, hatta bazan genel güc dağılımı çerçevesi içinde oldukça önemli değişiklikler bile sağlayabilir. Devletler hukuku ise ilerde göreceğimiz gibi, yasal yollarla değişiklik yapma yeteneğinden yoksun oluşu yüzünden, sadece özellikle değil fakat esas itibarıyla; yani, kendi doğası gereği, statik bir kuvvettir. Bu yüzden, devletler hukukunun, «hukukî düzen», «teamülleşmiş hukuk süreci» gibi tutkuları bile, bir belli dış politika ile yanyana geldiğinde, *status quo*'nun korunması için ne zaman Milletler Cemiyeti gibi uluslararası bir örgüt kurulmuşsa, bu örgütü desteklemek söz konusu *status quo*'yu desteklemek anlamına gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşının sona ermesinden bu yana ise, bu gibi meşruiyetçi ideolojilerin *status quo* siyasetini haklılaştırma gerekçesi olarak kullanılmaları daha da artmıştır. Tarihin daha önceki dönemlerindeki ittifaklar bütünüyle ortadan kalkmamışsa da, bu ittifaklar, yavaş yavaş, bütünüyle hukukî örgütler içinde «bölgesel düzenlemeler» şekline girmeye başlamışlardır. Bu arada, «status quo»nun sürdürülmesi ve korunması yerine «uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve korunması»na geçilmiştir. *Status quo*'nun korunmasında aynı çıkarlara sahip bulunan belli sayıda devletler, aynı tehdit kaynağına karşı, büyük bir olasılıkla, ortak çıkarlarını birlikte korumaktadırlar. Bu tehdit ise, eski günlerdeki gibi «Kutsal İttifaklardan» değil, «kollektif güvenlik sistemlerinden» veya «karşılıklı yardımlaşma anlaşmalarından» gelmektedir. *Status quo* değişiklikleri çoğu kere küçük devletlerin sırtından yapılan hazırlıklara yol açtığından, 1914'de Belçika, 1939'da ise Finlandiya gibi küçük ulusların haklarının sunulması da *status quo* siyaseti ideolojisi için çok uygun şartlar altında ortaya çıkmaktadır.

E m p e r y a l i z m İ d e o l o j i l e r i

Emperyalizm politikası her zaman için bir ideolojiye muhtaçtır; zira, *status quo* politikasının tersine, emperyalizm her zaman

(7) Bkz : Bölüm 26.

için «beyyine külfeti» * yüklenmiş bir politikadır. Emperyalizm politikası, yıkmak istediği *status quo*'nun yıkılmayı hak ettiğini ispatlamak; *status quo*'nun birçok ögesi hakkında kişilerin kafalarındaki düşüncelerinin yerine daha âdil bir kuvvet dağılımının getirilmesini gerektiren daha yüce bir ahlâkî ilkeyi ortaya koymak zorundadırlar. Nitekim, Gibbon'un, «Galiplerin hukuk anlayışlarına kalırsa, her savaş için bir emniyet veya öç saiki, bir şeref veya hamiyet saiki, bir hak veya uygunluk saiki bulmak işten bile değildir».⁸

Emperyalizmin tipik ideolojileri hukukî kavramlardan yararlanırlarsa da, pozitif devletler hukukuna atıfta bulunmakta güçlük çekerler; yani, herkesin bildiği devletler hukukunu olduğu gibi alıp kullanamazlar. Daha önce gördüğümüz gibi, devletler hukuku kendi doğası gereği *status quo*'nun ideolojik müttefikidir. Emperyalizm ise, dinamik vasfından dolayı dinamik bir ideolojiyi gerektirir. Emperyalizmin hukuktan yararlanabildiği alan tabii hukuk; yani, olması gerektiği şeklindeki hukuktur. Emperyalizmin ideolojik ihtiyaçlarını ancak tabii hukuk karşılayabilmektedir. Gerçekte olduğu şeklindeki devletler hukukunun *status quo*'yu sembolize eden adâletsizliklerine karşı emperyalist tutumdaki ulus, adâletin şartlarına uygun düşen daha yüce bir yasadan güc aldığını ileri sürmek zorundadır. Nitekim Nasyonal Sosyalist Almanya da Versailles *status quo*'sunun yeniden ele alınması konusunda ileri sürdüğü talepleri eşitlik ilkesine dayandırmış; Versailles Anlaşmasının bu ilkeyi peşinen ihlâl etmiş bir anlaşma olduğunu savunmuştur. Versailles Anlaşmasının Almanya'ya hiçbir şekilde tanımadığı sömürge elde etme isteği, ve anlaşmanın tek yanlı olarak (Almanya'nın) silâhlanmasını önleyen hükümlerinin değiştirilmeyeceğine dair esasının yeniden gözden geçirilmesi talepleri de gene aynı ilkeye dayanarak ileri sürülmüşlerdir.

Emperyalizm siyaseti yitirilmiş bir savaşın sonucu olan belirli bir *status quo*'ya karşı değil de, işgâl ve fethi dâvet eden bir kuvvet boşluğuna karşı plânlanmış bulunuyorsa, fethi şart gören moral ideolojiler değişmekte; adâlete aykırı pozitif hukuka karşılık

(*) İngilizcesi, «Burden of proof»; «beyyine külfeti» bilindiği gibi hukukî bir terimdir; iddia sahibi taraf iddiasını, hakkını, suçlamasını ispatlamak; belgelemek zorundadır. (ç. n.)

(8) *The Decline and Fall of the Roman Empire* (The Modern Library Edition), C. II, s. 1235.

bir ihtiyaç olmaktan çıkmakta, sadece, tabii hukuka dayanılmakla yetinilmektedir. Böylece zayıf halkların işgâl ve fethi uğraması «beyaz adamın görevi», «ulusal görev», «alinyazısı», «kutsal görev», ve «Hristiyanlık görevi» gibi gerekçelere bağlanmaya başlanmaktadır. Kolonici emperyalizm —özellikle bu tür emperyalizm— çoğu defa bunlara benzer ideolojik sloganlar kullanarak gerçek niyetlerini saklar. Kullandığı sloganların başında ise, fetihçi ulusun kendisine görev bildiği, «dünyanın renkli halklarını» «Batı uygarlığına kavuşturmak» gelmektedir. Doğu Asya politikasında Japonya'nın kullandığı «ortak esenlik bölgesi» sloganı da aynı hümanistçe anlamlar ifade etmektedir. Dinsel bir akide ile güçlendirilmiş bütün siyasal felsefeler emperyalist bir siyasetle yanyana düştüklerinde, ideolojik bir örtü olarak kullanılmaya da hazır demektedirler. Arapların genişleme devrinde Arap emperyalizmi dinsel bir görevi yerine getirdiğini savunarak kendi kendini haklılaştırmıştır. Napolyon emperyalizmi ise, bütün bir Avrupayı «Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik» slogan ve bayrakları altında çığnemiş, istilâ etmiştir. Rusya emperyalizmi, İstanbul (Constantinople) ve Boğazlarla ilgili isteklerini, zaman zaman veya birlikte, kâh Ortodoksluğa, kâh Slavcılığa, dünya ihtilâli inancına, veya kapitalist kuşatmasına karşı savunma ihtiyacına dayandırmıştır.

Modern zamanlarda ise, özellikle Darwin ve Spencer'in sosyal felsefelerinin etkileri altında, emperyalizm ideolojileri biyolojik iddiaları tercih etmektedirler. En uygun ve yeteneklinin hayatta kalabileceği görüşü uluslararası politikaya aktarıldığında, askerî yönden kuvvetli olan ulusun zayıf olanlar üzerindeki üstünlüğü doğal bir olay olarak görünmekte; zayıf olan ulus kuvvetli olan ulusun kuvvetine tâbi hâle düşmektedir. Bu felsefeye göre, kuvvetli olanın zayıf olan üzerinde hâkimiyet kurmaması; zayıf olanın kuvvetli ile eşit olmayı istemesi doğa'ya aykırı düşecektir. Kuvvetli olan ulusun «Güneşte bile yer almaya» hakkı vardır; kuvvetli ulus «dünyanın cevheridir». Ünlü Alman sosyoloğu Werner Sombart'ın Birinci Dünya Savaşındaki iddiasına göre de, «kahraman» Cermen'in «esnaf» İngilizini yenmesi gerekirdi. Aşağı ırkların üstün ırkların hizmetine koşulması doğa yasasıydı, ve bu yasaya ancak aptallar ve saflar karşı çıkmak isteyebilirlerdi; esaret boyunduruğuna vurulmaları, hatta yok edilmeleri bile adâlete uygun bir alinyazısıydı.

Komünizm, Faşizm, Nazizm, ve kezâ Japon emperyalizmi bu biyolojik ideolojilerden devrimci amaçlar için yararlanmışlardır. Do-

ğa'nın, üstün ve «dünyanın efendisi» olması için yarattığı uluslar, doğa tarafından aşağı ulus olarak yaratılmış bulunan ulusların hile ve desiseleri yüzünden aşağı düzeyde kalmışlardı. Yetenekli ve faziletli fakat yoksul «malik-olmayan»lar dünya servetlerinden uzak bırakılırlarsa bunun nedeni zengin fakat aşağılık «malik-uluslar»dır. İdealleri uğruna savaşıacak olan proleter uluslar, «para torbalarını» savunmaya çalışan kapitalist uluslara karşı mücadele etmelidirler.

Aşırı nüfus yoğunluğu ideolojileri ise İkinci Dünya Savaşından önceki Almanya, İtalya, ve Japonya,da kuvvet bulmuşlardır. Almanlar «mekânsız ulus» sayıyorlardı kendilerini; «hayat sahası» elde edemezlerse» tıkanıp boğulacaklarını», hammadde kaynakları olmazsa «açlıktan öleceklerini» söylüyorlardı. 1930'larda aynı ideoloji değişik türdeşleri («variants») biçiminde İtalya ve Japonya'nın yayılması siyasetlerini haklı kılmak, emperyalist hedeflerini gözlerden saklamak için kullanılmıştır.⁹

Emperyalizm için en sık kullanılan gerekçe ve haklılaştırıcı

-
- (9) İki dünya savaşı arasındaki dönemde, Almanya, İtalya, ve Japonya tarafından nüfus baskısı ve ekonomik bunalımlara dayandırılarak haklı kılınan sömürge taleplerinin salt ideolojik karakterleri, bu konudaki nüfus ve ekonomi istatistiklerinde açıkça görülmektedir. Almanya'nın Afrika'daki dört kolonisinin alanı 930.000 mil/kare, 1914'deki nüfusu ise yaklaşık olarak oniki milyondur. Beyaz nüfus ise sadece 20.000 idi. Ozamanlar, sadece Paris şehrinde bile, bu kolonilerdekinden daha çok Alman'ın yaşadığı işaret edilmiştir. Eritrea elli yıldır İtalyan sömürgesi olduğu hâlde 2.000 mil/karelik bu ülkedeki İtalyanların sayısı 400 kadardı. Kore ve Formoza gibi Japon kolonileri ise kırk yıldan beri Japonya'nın olduğu hâlde, kırk yıl sonra buralardaki Japonlar, Japonya'daki bir yıllık nüfus artışı sayısı kadardı.

Kolonilerin sömürgeci devlet için taşıdığı ekonomik önemi gösteren rakamlar ise Almanya ve İtalya örneklerinde çok dikkat çekicidir. 1913 yılında Almanya'nın bu sömürgelerle olan ihracat ve ithalâtı Almanya'nın toplam ihracat ve ithalâtının % 0,5'ini teşkil ediyordu. 1933'de İtalyan kolonilerinden ithalât toplam ithalâtın yüzde 1,6'sını, bu kolonilere ihracat ise toplam İtalyan ihracatının yüzde 7,2'sini teşkil ediyordu. İhracatın önemlice bir kısmı savaş malzemesiydi. Sadece Japonya için sömürgelerin ekonomik önemi ciddiydi. Japonya'nın bu sömürgelerle ticareti 1934 yılında Japonya'nın dış ticaretinde yüzde 25'lik bir yer işgal ediyordu (toplam ithalâta 23,1; ve toplam ihracatta yüzde 22). Bakınız: Royal Institute of International Affairs, *The Colonial Problem* (London, New York, Toronto: Oxford University Press, 1937), özellikle sh. 287.

düşünce, ne gariptir ki, anti-emperyalizm ideolojisi-¹⁰ Bunların bu kadar çok kullanılmalarının nedeni ise en etkin emperyalizm politikaları olmalıdır. Huey Long'un belirttiği gibi, faşizm Amerika'ya anti-faşizm görünüşü içinde gelmiştir. Emperyalizm de, birçok ülkeye anti-emperyalizm görünüşü içinde gelip kurulmuştur. 1914'de ve 1939'da heriki taraf da birbirlerinin emperyalizmine karşı kendilerini korumak için savaştıklarını söylemişlerdir. 1941'de Almanya, Rusya'ya saldırırken, Rusya'nın emperyalist emellerine önceden karşı koymak için saldırdığını ileri sürmüştür. İkinci Dünya Savaşının bitiminden beri de Amerika'nın ve İngiltere'nin olduğu kadar, Rusya ve Çin'in dış politikaları da diğer ulusların emperyalist amaçlara sahip oldukları ileri sürülerek haklılaştırılmaktadır. Bu yolla, taraflar kendi politikalarını —gerçek karakterleri ne olursa olsun— anti-emperyalist; yani savunma ve korunma amaçlı politikalar olarak göstermekte; bu ise, (devlet adamlarının) ülkenin izlediği dış politikanın ulus tarafından güven ve inançla desteklenmesi, ve başarısına çalışılması için vicdanî ve aklî açıdan bir haklılık sağlamaktadır. Diğer yandan, ideolojik bakımdan hazırlıksız bulunan düşman taraf, kimin haklı olduğunu rahatlıkla gösteremeyecek şekilde şaşkınlığa uğratılmış olur.

Bulanık Anlamlı İdeolojiler

Anti-emperyalizmin gücü ve etkinliği, bu ideolojinin anlamca bulanık olması yüzündedir. Anti-emperyalizm, gözlemci durumundakilerin kafasını bulandırır; karşı karşıya bulunulan politikanın emperyalizm mi, yoksa *status quo* politikası mı olduğunu anlamayı güçleştirir. Bu karıştırıcı ve bulandırıcı etki, bu ideolojinin düzenli bir yapı içinde değil de, hem *status quo*'cular hem de emperyalist politika taraftarları tarafından savunulacak kadar düzensiz bir yapı içinde geliştirilmesiyle kendini ifâde eder. Özellikle onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda *status quo* taraftarlarının kullandıkları kuvvetler dengesi de ideolojik bir silâh olmuştur.¹¹ Zamanımızda ise, ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tâyin etmeleri il-

(10) Anti-emperyalizm ideolojisinin değişik bir türdeşi de kuvvet-karşıtı («anti-power») ideolojisi-¹⁰ Bu ideolojiye göre, diğer uluslar kuvvet elde etmek saiki ile yola çıktıkları hâlde, bu ideolojiyi benimsemiş bulunanların ulusu böyle basit saiklerle değil, fakat tamamen ideal amaçlarla hareket eder.

(11) Konunun daha geniş şekilde ele alındığı yer için, bakınız: s. 277 ve sonrası.

kesi ile Birleşmiş Milletler aynı fonksiyonu icra etmektedir. Soğuk Harbin başlamasından beri, barış ideolojisinin de katkısı ile, bunlar çok daha birleşmiş ve önem kazanmışlardır.

Ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tâyini ilkesi, Woodrow Wilson'un öngördüğü şekilde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yabancı egemenliğinden kurtarılmasını haklı kılmıştır. Kuramsal olarak sadece Almanya, Avusturya, ve Rusya'nın imparatorluk *status quo* anlayışlarına değil, fakat bağımsızlaştırılacak olan küçük ulusların girişebilecekleri emperyalizm de dahil her çeşit emperyalizme karşıydı. Zira, eski imparatorluk düzenlerinin ortadan kaldırılması, yani devletlerin de emperyalist tutkular benimsemelerine yol açabilirdi. Polonya, Çekoslovakya, Romanya, ve Yugoslavya, eski imparatorlukların yıkımı ile ortaya çıkacak olan kuvvet boşluklarından yararlanmaya kalkışmaları muhtemel olan ülkelerin başında geliyordu. Nitekim bu ülkeler bağımsızlık kazanır kazanmaz kendilerini güçlü hissetmişler, ve yeni *status quo*'nun savunmasına geçerek, diğer (daha küçük) ülkelerin kendi kaderlerini kendilerinin tâyini ilkesini çiğnemişlerdir. Birinci Dünya Savaşının bitiminden İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar bu ülkeleri kullandıkları en güçlü ideolojik silâh bu ilke olmuştur.

Hitler de, tam bir propagandacı dehâsı ile, toprak genişletme siyasetini gözden saklamak ve haklılaştırmak için ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tâyin etmesi ilkesini kullanmıştır. Öncele-ri, Çek, Slovak, ve Polonya asıllı azınlıklar nasıl Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkımında kullanılmışlarsa, gene aynı ilkeye bağlı olarak Çekoslovakya'daki Alman azınlığı ile Polonya'daki Alman azınlığı Çekoslovakya ve Polonya'ya karşı ileri sürülen taleplerde kullanılmaya başlamışlardır. Versailles *status quo*'sundan yararlanan devletlerin *satus quo*'yu savunmakta kullanabilecekleri, sadece hukuk ve düzen ilkeleriydi. Bu durumda Çekoslovakya ve Avusturya'nın teslim olmaları gerekmiş, Polonya ise çok büyük bir tehlike ile yüz yüze kalmıştı. Münih anlaşmasıyla Almanya'nın Çekoslovakya'ya ilişkin tâleplerine teminat tanıdıktan sonra, Alman ideolojisini benimseyen London *Times* şunları yazmıştır : «Versailles Anlaşmasında ifâde edilen ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tâyini ilkesi, Herr Hitler Tarafından anlaşma hükümlerine karşı kullanılmış ve savunduğu bu görüş kabul edilmiştir». ¹² Modern tarihte, ideolojilerin uluslararası politika alanındaki

(12) London *Times*, 20 Eylül, 1938.

önemlerini ve akıllıca kullanılan bulanık bir ideolojinin şaşırtıcı etkilerini göstermek için herhalde bundan daha güzel bir örnek bulunamaz.

Birleşmiş Milletler de Çin, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, ve Birleşik Amerika'nın İkinci Dünya Savaşının galipleri olarak tesis ettikleri *status quo*'yu korumakta bu devletlerin elinde bir araç olması için kurulmak istenmiştir. Fakat savaşın bitiminden hemen sonra, bu *status quo*'nun geçici ve çeşitli uluslar tarafından ileri sürülen zıt yorum ve iddialara açık olduğu görülmüştür. Bu uluslar Birleşmiş Milletler ideolojisini kendi özel yorumlarını ve iddialarını haklı kılmak için kullanmaya başlamışlardır. Bugün bütün uluslar Birleşmiş Milletleri savunmakta şampiyon kesilmişlerdir; fakat herbiri Sözleşme maddelerini kendi farklı siyasetlerini desteklemekte kullanmak için bu maddelere atıfta bulunmaktadır. Birbirilerine ters düşen bu politikalar, Birleşmiş Milletler ve Sözleşmeye yaptıkları atıflarla her ulusun, genellikle kabul edilegelen ilkeler açısından kendi siyasetlerini haklı kılmaya ve aynı zamanda da bu siyasetlerinin gerçek karakterlerini saklamaya yaramaktadır. Bu anlam bulanıklığı ve karışıklığı sayesinde bu ideolojiler düşmanı şaşırtacak ve dost ülkeleri güçlendirecek bir silâh yerine geçmektedir.

İkinci Dünya Savaşının bitişinden beri barış ideolojisi de benzer bir fonksiyon yüklenmiştir. Etki alanını ise durmadan genişletmektedir. Üçüncü bir dünya savaşından kitlesel tahriplere yol açabilecek modern silâhların kullanımından duyulan korku yüzünden, hiçbir hükümet, izlediği dış politikanın barışçı niyetler taşıdığına inandırmadan, kendi hakkının ve diğer ulusların, bu dış politikasını desteklemelerini bekleyememektedir. Bu yüzden «barış konferansları», «barış taarruzları», ve «barış seferleri» Soğuk Savaş dönemi propagandalarının en beylik silâhları hâline gelmiş bulunmaktadır. Modern savaşın topyekûn imha edici özelliği düşünülecek olursa zaten bütün ulusların amaçlarını elde etmek için savaştan çok barışçı yolları izlemeleri gerekeceği için, ulusların, savaştan çok barışçı yolları izlemeleri gerekeceği için, ulusların, izlemekte oldukları dış siyasetleri barışçı dış siyasetler olarak tanıtmaya çalışmaları anlamsız ve gereksiz bulunabilir. Fakat buna rağmen, bu tutum siyasal açıdan iki iş görmektedir. Birincisi, izlenen siyasetin gerçek amaçlarını açıklanmış bulunan barışçı amaçların ardına gizlemektedir. İkincisi, çeşitli ülkelerdeki veya yerlerdeki iyi niyetli insanların desteğini kazanmaktadır. Bunun ne-

deni ise, izlenen siyasetlerin, gerçek yüzü ne olursa olsun, dünyanın heryerindeki iyi niyet sahibi insanların bütün kalpleriyle destekleyecekleri, barışın korunması hedefine yönelmiş siyasetler olarak tanıtılmalarıdır.

Aynı yorum, özellikle «genel ve tam» bir silâhsızlanma konusunda her ulusun tarftar görüşler ileri sürmesi hakkında da yapılabilir. İnsancıl açıdan, ve ekonomik açıdan, silâhlanma yarışının durdurulması arzu edilen birşeydir. Fakat son yirmi yılın tecrübeleri silâhsızlanmanın olanak dışı olduğunu açıkça göstermiştir.¹³ Silâhsızlanma konusunda sayısız çabalara girişilmesine ve bunların başarısızlığına rağmen, devletlerin «genel ve tam» silâhsızlanma siyaseti izlediklerini iddia etmeleri barış isteyen ve silâhlanma yarışından yılmış bulunan diğer devletlere karşı ideolojik bir çalışmadan geri kalmak istemeyişleridir. Bu çalışmanın amacı, ilgili ülke tarafından izlenmekte olan dış politikanın, diğer uluslar tarafından daha kolay kabul edilmesini sağlamaktadır.

Dış Politikanın Gerçek Yüzünü Tanıma Sorunu

Görülüyor ki, bütün bu ideolojik örgütlerin ardındaki gerçek siyasal faktörleri ve olguyu tanıyabilmek uluslararası politika bilimi üzerinde çalışanlar için en önemli ve en güc bir görevdir; zira bu görev yerine getirilmedikçe, insanın incelemekte olduğu bir dış politikanın gerçek karakterini anlaması olanak dışıdır. Emperyalist eğilimlerin ve bu eğilimlerin karakterlerinin tanınması söz konusu dış politikanın her türlü emperyalist niyetlerini gölgeleyen ideolojik görüntü ile gene aynı politikanın fiilî hedeflerini tam olarak ayırmaya (tefrik etmeye) bağlıdır. Doğru bir şekilde bu ayrımın yapılması, beşerî hareketlerin hepsinde, eylemde bulunan insanın bu eylemine atfettiği anlam ile, bu eylemin bizatihi kendisinin ifâde ettiği anlamı ayırmanın güç olması yüzünden, zordur. Genel anlamdaki bu zorluk, uluslararası politikaya özgü —hiç olmazsa genellikleri açısından— iki güçlük yüzünden bir kat daha artmaktadır. Birincisi, prestij politikasına delâlet eden bir blöf veya öğünmenin gerçek emperyalizm politikasının kullandığı ideolojik bir örtüden ayırt edilme güçlüğüdür. Diğeri ise, bir *status quo* politikasının veya yerelleşmiş emperyalizm politikasının ardın-

(13) Silâhsızlanma çabalarının başarısızlık nedenleri hakkında daha geniş bilgi için, 23. Bölümün sonuna bakınız.

da izlenmekte olan dış politikanın gerçek anlamını kavrayabilme güçlüğüdür.

Daha önce, Kayzer II. Wilhelm'in izlediği dış politikanın, kullandığı üslûb ve ifâdesi bakımından açıkca emperyalist bir dış politika olarak görüldüğü halde, aslında, emperyalist bir dış politika ile bir öğünme politikası karışımı olduğunu işaret etme fırsatı bulmuştur. Oysa, tersine, Hitler ve Mussolini'nin gerçekte emperyalist karakterde olan dış politikaları, 1930'lu yılların sonuna kadar gerçek yüzleriyle anlaşılmamış; ülke-içi politik hayatta kullanılmak üzere girişilmiş blöf ve öğünme politikaları sanılmışlardır. Hele, tamamen bir örgüt olarak *status quo* politikalarını kullanan bir dış politikanın bilerek veya bilmeyerek kullandığı bu örtünün ardındaki gerçek karakterini anlamak, tanımak çok daha zordur. İkinci Dünya Savaşından sonra Birleşik Amerika ve Sovyetler Birliğinin izledikleri dış politikalarda bununla ilgili çok ilginç örnekler vardır.

Heriki ulus da dış politikalarının hedeflerini açıklarken tam anlamıyla *status quo* ideolojisi çerçevesinde kalmaktadır. Rusya olsun Birleşik Amerika olsun Tahran, Yalta, ve Potsdam anlaşmalarının ve savaşın sonunda askerî komutanların aralarında tespit ettikleri askerî sınır hatlarının dışında hiç bir toprak talepleri olmadığını söylemektedir. İstedikleri her yerde bağımsız ve demokratik, ülkeler görmektir. Heriki devletin de yollarına ışık tutan güvenlik ve millî savunma düşüncelerinden ibarettir. Kendileri saldırgan değil, kapitalist veya Komünist olan karşı tarafın emperyalizmine karşı, ister istemez kendilerini savunmak zorunda kalmış devletlerdir.

Amerikalıların ve Rusların çoğu bu ifâdelerin, ülkelerinin izledikleri dış politikaların gerçek karakterini açıkladığına inanırlar. Doğal olarak bunların ikisinin de doğru ve haklı olması güçtür, herhalde birinden biri yanlış olsa gerektir. Veya belki de, Sovyetler Birliği Amerika Birleşik Devletlerinin, veya Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliğinin, veyahut da herikisi de birbirinin dış politikasını yanlış anlıyor olabilir. Bütün bir dünyanın kaderinin bağlı bulunduğu bu kördüğümün çözümü sadece ideolojilerin karakterine değil, fakat bir ulusun dış politikasını belirleyen (tâyin eden) tüm faktörlerin genel toplamına bağlı bulunmaktadır. Bu konu ilerde daha geniş olarak ele alınacaktır.

(14) Onuncu Bölüm'e bakınız.

AYRIM ÜÇ
ULUSAL GÜÇ

B Ö L Ü M 8

ULUSAL GÜC'ÜN ÖZÜ

Ulusal Güc Nedir?

Daha önce, kuvvet kavramının insanının insan düşüncesi ve eylemleri üzerinde kuvvet tesis etmesi demek olduğunu, ve bu olgunun insan denen yaratığın türdeşleri ile toplumsal ilişki kurduğu her yerde görüldüğünü belirtmiştik. «Bir ulusun kuvveti» ve «ulusal kuvvet» kavramlarını ise, genel anlamdaki kuvvet kavramı hakkında söylediklerimizle bu kavramların da yeterince açıklığa kavuştuklarını kabul ederek kullanmıştık. Fakat, bireylerin kuvvet elde etme tutkusu ile hareket ettiklerini söylememiz kolay olduğu hâlde, uluslar dediğimiz kollektif toplulukların kuvvet tutkusu ile hareket etmelerini nasıl açıklayabiliriz?

Ulus, bir toplumsal varlık olarak, üzerinde deneyim yapabileceğimiz birşey değildir. Deneyim koşullarına uygun olarak ulus biriminin üzerinde yapabileceğimiz tek şey ulus üyeleri olan bireyler üzerinde gözlemde bulunmaktır. Bu yüzden, bir ulus ortaklaşa bazı belirli özelliklere sahip olan ve bu ortaklaşa özellikleri yüzünden aynı toplumun üyeleri sayılan çok sayıda bireylerden yapılmış bir soyutlamadır. Bireyler belli bir ulusun üyesi olmanın ve bu kapasite içinde düşünme, duygulanma, ve eylemde bulunmalarının yanısıra bir din veya mezhep kurumuna, toplumsal veya ekonomik bir sınıfa, siyasal bir partiye, bir aile grubuna üye olabilirler; ve bu kapasiteler içinde düşünüyor, duygulanıyor, ve eylemde bulunuyor olabilirler. Bu toplumsal grupların üyesi olmanın dışında, birey katkısız ve basit bir beşerî yaratıktır, ve bu kapasitesi içinde düşünür, duyar, eylemde bulunur. Bu nedenle, deneyimsel anlayış çerçevesi içinde kuvvet veya belli bir ulusun dış politikasından söz

ettiğimizde, sadece, bir belli ulusun üyesi olan çok sayıdaki bireylerin kuvvet veya dış politikalarını kastetmiş oluruz.

Kaldı ki, bu bile karşımıza bir başka güçlük daha çıkarmaktadır. Örneğin, Birleşik Amerika'nın kuvvet veya dış politikasının Birleşik Amerika denen ulusun üyesi bulunan bireylerin kuvvet veya dış politikası olmadığı açıktır. Gerçekten, Birleşik Amerika'nın, İkinci Dünya Savaşından bu yana, dünyanın en kuvvetli devleti hâlinde gelişi Amerikan birey kitlelerinin kuvvetini etkilemiş değildir. Etkilediği, Birleşik Devletler dış politikasını yönetenlerin, ve herşeyden önce, uluslararası arenada Amerika adına konuşanların ve Amerikayı temsil eden bütün bireylerin kuvveti olmuştur. Bir ulus ancak hukukî bir kuruluş olan devlet eliyle dış politika izleyebileceği için, bu devletin görevlileri uluslararası işlerde o ulusu temsil ederler. Devletin görevlileri ulus adına konuşur, anlaşma imzalar, amaçlarını tanımlar, bu amaçları elde etmek için gerekli araçları seçer, ve ulusun kuvvetini korumak, arttırmak, ve ortaya koyup göstermek ister. Bu görevliler, uluslarının temsilcisi olarak uluslararası arenaya çıktıkları zaman kuvvet kazanırlar ve uluslarının politikalarını izlemeye başlarlar. Deneyimsel çerçeve içinde kuvvet ve bir ulusun dış politikası dediğimiz zaman bu görevlilerden söz etmekteyiz.

Bu durumda, bir ulusun üyeleri bulunan bireyler kitlesi, bireysel kuvvet ulusal kuvvetin az veya çok olmasından hiç etkilenmediği hâlde nasıl oluyor da bu kitle içindeki bireyler ulusun kuvvet ve dış politikası ile kendilerini özdeşleştiriyor; bu kuvveti ve politikayı kendisinin sayıyor, ve çoğu zaman bireysel kuvvet tutkusunu da aşan bir tutku ve hissî coşkunlukla bunun böyle olduğuna inanıyor? Bu soruyu sormakla, modern milliyetçilik sorununa gelmiş olmaktadır. Tarihin daha önceki devrelerinde de bireysel kuvvet ve heyecanlar ulusal kuvvet ve heyecanlarla özdeşleştirilmiş; ancak bu özdeşleştirme kan, din, veya feodal bir lord veya prence ortaklaşa itaat bağları ile olmuştur. Çağımızda ise kuvvet ve politikalarda bireyle ulusunun özdeşleşmesi, bu eski özdeşleştirmeleri aşmış veya hiç değilse önemlerini azaltmıştır. Modern milliyetçilik olgusunu nasıl açıklayabiliriz?

Dış politikaların ideolojileri konusunda yukarlarda yaptığımız tartışmalardan, bireylerin, diğer bireylerin kuvvet elde etme istek ve tutkularını ahlâka aykırı saydıklarını görmüştük. Bu tutumun

köklerinden biri kuvvet tutkusunun kurbanı olma durumundaki bireylerin hürriyetlerini kendilerini savunma arzusunda, diğeri ise toplumun bireysel kuvvet tutkunlarına engel olmak ve bunları bastırmak için bir bütün olarak giriştiği çabadadır. Toplumlar, bireysel kuvvet tutkunluklarını önlemek için birçok kurumsal araçlar, ve davranış ve edim kuralları tesis etmişlerdir. Bu kurumsal araçlar ve kurallar bireysel kuvvet dürtülerini («drive») topluma zarar vermeyecek yönlere kanalize eder, ya da zayıflatır, güçsüzletir, veya hepten ezer, yok eder. Hukuk, ahlâk, görenekler, sayısız toplumsal kurumlar, sınavlar, seçimler, spor yarışmaları, sosyal klüpler, yardımlaşma örgütleri bu amaca hizmet ederler.

Neticede, bireylerden pekçoğu taşıdıkları bireysel güc elde etmek tutkularını ulusal toplulukları içinde tatmin edemezler. Ulusal topluluk içinde, değerlerinin teorisine tâbi olmadan çoğunluğun üzerinde otorite ve bireysel kuvvet edebilenler ancak küçük bir azınlık çerçevesinde kahrılar. Ulusu meydana getiren bireyler kitlesi ise, bu azınlığa oranla çok daha geniş bir kitledir. Kendi sınırları içinde bireysel kuvvet elde etme tutkularını tatmin edemeyen bu çoğunluk kitlesi, tatmin edemediği tutkusunu uluslararası alana doğru yansıtmaya başlar. Çoğunluk kitlesi, üzerinde egemenlik kurmuş bulunan hâkim azınlığının çizdiği ve izlediği dış politikadaki ulusal kuvvet dürtülerini destekleyerek; bu dürtüleri kendi dürtüleriyle bir ve özdeş sayarak, buralarda aldatıcı bir tatmin arar ve bulur. Birleşik Devletlerin vatandaşları ülkelerinin gücü denilince, tıpkı kendilerini Romayla ve Roma'nın kuvvetleriyle özdeşleştiren eski Romalıların duydukları heyecan ve yücelik duygusuna kapılmakta; bir yabancı ile kendisini karşılaştırdığında, gene tıpkı bir Romalı gibi, «*Civis Romanus sum*» * demektedir. Kendimizi çok kuvvetli bir ulusun üyesi olduğunu, endüstriyel kapasitemizin ve maddî zenginliğimizin hiçbir şekilde aşılamıyacağını düşündüğümüz zaman, hoşumuza gidiyor ve gurur duyuyoruz. Sanki, bu ulusun üyesi olan tek tek bireyler değilmişiz de, bütün bu kuvvete birlikte sahipmişiz, kendi ellerimizle kontrol ediyormuşuz sanıyoruz. Temsilcilerimizin uluslararası arenada sahip oldukları kuvvet kendi kuvvetimiz oluyor, ülke içinde karşılaştığımız tatminsizlik ve hayâl kırıklığını ulusun kuvvetini kendimizin sayarak hafifletiyor, bu yolla, tatmin bulmuş oluyoruz.

(*) Lâtince : Roma vatandaşı ~~ulusmanıdır~~. (ç.n.)

Bireyin kendi iç-yapısında ve psikolojik bir çerçeve içinde işleyen bu eğilimler, toplumdaki edim ve davranış kurallarıyla, mevcut bireysel kuvvet tutkularını kısıtlar, bazı belirli kuvvet dürtülerini, bunlar kişisel genişleme yönünde oldukları için utanılacak şeyler sayar. Diğer yandan, aynı toplum, bireysel kuvvet dürtüleri alanında hayâl kırıklığına uğramış bulunan bireylerin teşkil ettiği büyük birey kitlesinin, ulusun uluslararası arenada girişmiş bulunduğu kuvvet mücadelesiyle kendisini özdeleştirmesini destekler ve bunu şerefli bir iş sayar. Bireylerin kuvvet tutkuları kötü birşey sayılır, ve bunlara belli sınırlar içinde kaldıkları sürece; belli biçimlerde kendilerini ifâde ettikleri sürece izin verilir. İdeolojilerin örtüsüne büründürülmüş, ve ulus adına ve ulus yararına izlediğine inanılan kuvvet tutkusu ise bütün vatandaşların sahip olmaları gereken iyi bir duygu sayılmaktadır. Silâhlı kuvvetlerle ve diğer uluslarla olan ilişkiler alanında olanlar başta olmak üzere, ulusal semboller ise, bireyleri ulusun kuvvetleriyle özdeşleştirmeye yarayan araçlar olmaktadır. Ahlâk, görenek, ve hars («mores») ise, çeşitli armağanlandırma veya cezalandırmalarla, bu özdeşleşmeyi çekici bir hâle sokmaya yararlar.

Bu yüzdendir ki, ulusal topluluğun içindeki bazı belli nüfus kesimlerinin uluslararası arenada cereyan eden ulusal kuvvet mücadelesini ya destekleyince en ateşli militanlar olacak şekilde desteklemesi veyahut da hiç ilgilenmemesi rastlantısal bir olgu sayılmamak gerekir. Bu nüfus kesimleri başkalarının kuvvetine asıl tâbi olan, kendi tutkularını tatmin konusunda asıl en kötü durumda bulunan, ve ulusal topluluk içinde ellerinde kuvvet diye neye sahipseler bunlardan bile en büyük kuşku içinde olan toplumsal gruplardır. Aşağı-orta sınıf, özellikle memurlar ve beyaz yakalılar (bürolarda çalışanlar) ile, işçi sınıfının büyük kesimi¹ bunların başında gelmektedir. Veya tersine —Marxismen en şanlı devrindeki devrimci proletarya bunun en önemli örneğidir— özellikle Avrupa proletaryası kendilerini ulusal tutkularla, heyecanlarla hiç de özdeleştirmemektedir. Birleşik Amerika'da ise işçi sınıfının dış politika ile ilgilenmesi çok az, buna karşılık «beyaz yakalıların» ilgilenmesi biraz daha fazladır.

(1) Kuvvet kavramı çerçevesinde düşünülürse, nüfusun diğer kesimlerine oranla emekçi kitlesi, milliyetçi dış politikalar yüzünden kaybedecek şeye zaten sahip olmayan, buna karşılık birşeyler kazanması söz konusu olan bir gruptur. Bu bakımdan, emekçi kitlelerinin önünde yer alan grup sadece askerlerdir.

Modern milliyetçiliğin köklerini aramamız gereken yer işte bu noktadır. Modern zamanlarda dış politikaların gitgide daha sert ve haşın karakter kazanmalar da ancak bu nedenle açıklanabilir. Batı toplumlarında özellikle aşağı tabakalardaki bireylerin gitgide artmakta olan güvensizlikleri, ve genel anlamda Batılı toplumun atomlara ayrılmasının sonucu olarak bireylerin kişisel kuvvet dürtülerinin yarattığı kırgınlık ve hayâl kırıklığı görülmemiş bir önem kazanmış bulunmaktadır. Bu durum ise, kendi üzerinde dönerek, bireylerin ulusal tutkusuyla özdeşleşmelerini daha büyük bir yatıştırma ihtiyacı hâline getirmektedir. Bu artışlar sadece niceliksel değil, niteliksel özelliklere de sahip bulunan artışlardır.

Modern Milliyetçiliğin Kökleri

Napolyon Savaşlarına kadar, kendilerini uluslarının dış politikalarıyla özdeleştiren sadece çok küçük bir nüfus kesimi olmuştur. Dış politikalar gerçekten ulusal politikalar değil, hanedân politikalarıydı. Özdeşleşme ise bireysel monarkların kuvvet ve politikalarıyla özdeşleşme şeklindeydi. Bir «ulus» biçimindeki topluluğun kuvvet ve politikası ile özdeşleşme söz konusu değildi. Goethe'nin kendi biyografisindeki, «Hep [Büyük] Frederick'i düşündük, ama Prusya için ne yaptık, ne hissettik?» sözleri bunu çok güzel ifâde etmektedir.

«Bu [bilimsel] dernekler,» diye yazıyor Thomas Jefferson, 19 Şubat, 1809'da John Hollins'e gönderdiği mektubunda, «kendi ulusları savaşa bile barış içindedirler. Edebiyat ve düşün cumhuriyeti gibi, bunlar da bütün dünyayı kapsayan bir yardımlaşma ve birlik anlayışına sahiptirler, ve hiçbir uygar ulus bunlar arasındaki bağları koparmaz».

Napolyon Savaşları ulusal dış politikaların ve savaşların başlangıcı olmuştur. Yani, büyük vatandaş kitlelerinin ulusal iktidar ve ulusal politikalarla özdeşleşmesi ve hanedâna ait çıkarlarla özdeşleşmenin ortadan kalkması Napolyon Savaşları ile başlamıştır. 1808'de Talleyrand bunu Çar Alexander'a şöyle belirtmiştir: «Rhin, Alpler, ve Pireneler Fransa'nın kendisinin saydığı fetihlerdir, gerisi Napolyon'undur; ve bunlar Fransa için hiçbir anlam ifâde etmezler. Birinci Dünya Savaşı gelinceye kadar Avrupa sosyalist partileri üyelerinin kendilerini uluslarının dış politikası ve kuvveti ile ne derece özdeleştireceği şüpheli bir konuydu. Fakat sa-

vaşa taraf olan devletlerdeki işçi sınıflarının büyük kısmının savaşa tam anlamında katılmaları bu ülkelerdeki halkların ülkele-
rinin kuvvet ve dış politikalarıyla özdeşleştiklerini göstermiştir.

M i l l i y e t ç i l i k t e n G e r i ç e k i l m e : G ö r ü - n ü ş t e v e G e r ç e k t e

İkinci Dünya Savaşı ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında görü-
lene oranla bu özdeşleşme bakımından belli bir geriçekilişe tanık
olmuştur. Bu gerileme en üst ve en alt tabakalarda görülmüştür.
Bir yanda, sayıca küçük fakat kuvvetli bir grup olan bazı faşizm-ta-
raftarı İngiliz ve Fransız aydın, siyaset adamı, ve askerî liderler ken-
di ülkeleriyle özdeşleştirmemişler, hatta düşman ülke ile özdeş-
leştirmişlerdir. Bu durumdaki liderler ellerindeki pozisyondan emin
değillerdi; ve bunun başlıca nedeni, savaşın başlangıcından önce-
ki günlerde ülkelerinin siyasal ve askerî alanda zayıf durumda bu-
lunmalarıydı. Bu üst tabaka azınlığı, toplumsal piramidin ucunu
meydana getiren kendi yerlerini korumak için düşmandan başka
güvenecek yetenekli bir güç olmadığını düşünüyordu. Diğer yan-
dan, hem Fransa'ya hem de Sovyetler Birliğine sadakat gösteren
Fransız Komünistlerinin uluslarıyla tam olarak özdeşleşmeleri için
1941'de Almanya'nın Sovyetlere saldırmasını ve bu iki sadakatın
çakışmasını beklemek gerekmiştir. Almanların sadece Fransa'ya sal-
dırdıklarında ise Fransız Komünistleri istilâcılara karşı aktif kar-
şı koymaya girişmemişlerdi. Almanyanın Sovyetler'e saldırması ise
Fransa ile Sovyetleri ortak bir dâvanın müttefikleri hâline sok-
muş; Fransız Komünistleri Fransa'daki Alman istilâcılara karşı
koymakla hem Fransa'nın hem de Sovyetlerin ortak düşmanına
karşı koymuş olmuşlardır. Fransız Komünistlerinin Fransa'nın
ulusal siyaseti ile özdeşmeleri bu siyasetin Sovyetlerin çıkarları
ve siyaseti açısından ifâde ettiği anlama göre belirlenmiştir. Ko-
münistlerin yabancı siyasetlerine ve çıkarlarına bağlılığının ulusal
çıkarlara ve siyasete bağlılığa öngelmesi evrensel bir olguydu ve
ulusal devletin kendi içindeki tutumu için olduğu kadar ulusal var-
lık için de bir tehlikeydi.²

Ulusal dayanışmanın çözüntüye uğraması gerçekten de tam
bir milliyetçilikten gerileme anlamına gelir. Nedeni ise, kişinin
kendi ulusuna sadakâtı yerine bir başka ulusa olan sadakâta yol
açmasıdır. Fransız Komünistleri, görüldüğü gibi, Sovyetlerin dış

(2) Bkz : Bölüm 30.

politikasını destekleyen Sovyet vatanseverleri gibi olmuşlardı. Bu milliyetçiliğin yeni olan tarafı, yabancı bir ulusla özdeşleşmeyi uygun görürken, diğer ulusların vatandaşlarından sadakât bekleme-ye hakları olduğunu kabul etmeyerek bir tutarsızlığa düşmesidir.

Bu yeni milliyetçilik, dünya çapında bir siyasal hareketin asıl kökeni olan, kişinin ulusuna gösterdiği sadakatın bir başka ulusa kaydırılması olayı ile ulusal tesianüdün gücünü, itiraf zorunda kalmış; sadakâtın kesildiği sürenin gelip geçici bir süre olduğunu kabul etmiştir. Bugün, vaktiyle kendi ulusal çıkarlarını Sovyetler Birliğinin çıkarlarının gerisinde tutan Komünist devletlerde ve Komünist Hareketlerde de ulusal dayanışmanın yeniden canlandırıldığını görmekteyiz. Tek merkezli ve Sovyetler Birliği güdümlü dünya-Komünist hareketinin yerini ise «çok-merkezli» bir dünya-Komünist hareketi almıştır. İlki, Moskova'nın yararına ve Moskova'nın talimatıyla yönetildiği halde, şimdikiinde siyasal ideoloji yakınlıklarından önce ulusal sadakât ve ulusal çıkarlar gelmektedir.

Bununla beraber, II. Dünya Savaşının bitiminden sonra Batı Avrupa'nın birleştirilmesi amacını taşıyan yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu da, milliyetçilikten, samimî bir geriçekiliş sayılabilir. Hareket, elde ettiği somut üç başarı yüzünden geniş itibar kazanmıştır. Bunlar, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Ortak Pazar, ve Euratom'dur.³ Avrupa'nın birleştirilmesi yönünde, başlıca, iki olayın etkisi görülmektedir: İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu yıkıntı ve tahrip, ve savaş yüzünden Avrupa'nın siyasal, askerî, ve ekonomik çöküntüsü. Avrupa ülkelerinde yaşayan sıradan insanlar, bu olaylardan sonra ister istemez, en azından Batı Avrupa'da ulusal devletlerin modası geçmiş bir siyasal örgütlenme biçimi olduğunu, bunların yurttaşlarına güvenlik ve kuvvet kazandıracak güçte bulunmadığını, bu devletlerin ya birbirlerini, ya da kuvvetli olan bir devletin hepsini birden ortadan kaldırması gerektiğini düşünmeye başlamış veya başlamaktadır. Sadece bireyler plânında değil, uluslar plânında da görülen bu güvensizlik duygusunun, Avrupa'nın siyasal, askerî, ve ekonomik birleşmesini sağlayacak siyasal bir yaratıcılığa mı, yoksa —aktif bir dış politikanın tamamen reddi anlamına gelen— bir «nötralizm»e mi, yahut da tek tek uluslarla çok daha yoğun bir özdeşleşme anlamına

(3) Bunlar ve benzerleri için, Bknz: Bölüm 30, «Avrupa Toplulukları» arabölümü.

gelen siyasal bir kırılganlığa mı yol açacağını ancak zaman gösterecektir.

Kişisel Güvensizlik ve Toplumsal Çözüm

Niteliksel olarak, bireyin ulusu ile özdeşleşmesinin hissî yoğunluğu ters orantılı olarak, bireyin toplumunun, bireylerin güvenliği açısından anlaşılması gereken istikrarına bağlıdır. Bir toplumun istikrarı ve bu toplumun üyeleri olan bireylerin güvenliği ne derece fazla veya büyükse, toplum üyesi bireylerin saldırgan bir milliyetçilikten kollektif bir heyecan olarak kurtuluş umma ihtiyaçları da o derece az veya küçük bir ihtiyaç olmaktadır. Bunun tersi de aynı şekilde olmaktadır.⁴ Onsekizinci yüzyılın son onyılında Fransa'daki devrimci savaşlar ve 1812-15 Napolyon karşıtı kurtuluş savaşları, toplumların iç istikrarsızlıklarından çıkan ve saldırgan dış politikalar ve savaşlarla kitlesel özdeşmelere yol açan kitlesel güvensizlikler için modern zamanlardan verilebilecek en tipik örneklerdir. Toplumsal istikrarsızlık ondokuzuncu yüzyılda Avrupa uygarlığının en büyük sorunu olmuştur. Bireyin, özellikle dinsel bağlar başta olmak üzere, geleneksel bağlardan kurtulması, hayatın ve işin artan rasyonalizasyonu, ve devrevî ekonomik krizler yüzünden bu sorun yirminci yüzyılın devamlı ve değişmez sorunu hâline gelmiştir. Bu faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan bireysel güvensizlik sabit ve çoğu zaman vurgulanmış bir milliyetçi özdeşleşmeye yol açmaktadır. Batı toplumları bugün her zamankinden de istikrarsız oldukları için, güvensizlik duygusu daha da derinleşmiş, birey yerine sembolik olarak ikame edilen ulus birimi daha da güçlenmiştir. Dünya savaşları, devrimler, ekonomik, siyasî, ve askerî kuvvetin temerküzü, ve ekonomik buhranlar yüzünden yirminci yüzyıl din-dışı bir dine kavuşmuş gibidir. Günümüzdeki kuvvet yarışması, iyi ile kötü arasında bir mücadele biçimine girmiş ve ideolojik bir görünüm kazanmıştır. Dış politika kutsal bir görev sayılı olmuştur. Savaşlar ise, dünyaya gerçek siyasî dini yaymak amacıyla girişilen haclı seferleri gibidir.

Toplumsal çözümle, bireylerin güvensizlik duygusuna kapılması, ve modern milliyetçi kuvvet dürtülerinin haşın ve kırıcı olma özelliği arasındaki ilişki, bu üç örneğin çok daha yukarı dere-

(4) Bu kollektif heyecan, ilgili ulusun içinde de bir çıkış bulabilir: sınıf savaşı, devrim, ve iç savaş gibi.

cede gelişme gösterdiği Alman faşizminde her yerden daha kolay incelenebilir. Toplumsal çözülme yönündeki modern çağın genel eğilimleri, Alman ulusal karakterinde yer alan ılımlaştırıcı ve telifçi değil de aşırılaştırıcı özellikler yüzünden, en aşırı noktalara varmış; ayrıca üç olgu yüzünden Almanya'nın toplumsal dokusu zayıflamış, Nasyonal Sosyalizmin yakıcı alevi karşısında Almanya bir pervane gibi şaşkına dönmüştür.

Bu olgulardan birincisi, sadece geleneksel siyasal değerlerin ve kurumların yıkımından değil, savaşın kaybedilmesinden de sorumlu tutulan bir devrimi izleyen savaşta yenik düşülmesiydi. Devrim, hâliyle, monarşi zamanında sosyal hiyerarşinin üst ve orta tabakalarında yer alanların sosyal statülerinde kuvvet kaybına ve güvensizliklere sebep olmuştu. diğer yandan geniş halk kitlelerinin sosyal durumları ise, savaşta yenilginin de devrimin de Almanya'yı yok etmek için çalışan iç ve dış düşmanların haince kumpas kurmaları yüzünden olduğunu söyleyenlerin bu görüşlerinden etkilenmiş bulunuyordu. Kısacası, Almanya'nın sadece yabancı düşmanlar tarafından «muhasara» altına alındığına inanmakla kalmayan geniş halk kitleleri, Alman siyasal hayatının da görülmez düşman organizmalar tarafından hücumu uğradığına, güc ve kuvvetten kesilen Almanya'nın amansız bir duruma düşürüldüğüne inanılır olmuştu.

İkinci olgu 1920'li yılların başlarındaki enflâsyondur. Enflâsyon orta sınıfın ekonomik yönden geniş sektörlerini tahrip etmemişse de proleterleştirmiş ve zayıflatmış; geniş halk kitlelerindeki geleneksel dürüstlük, onur, ve kişiliğe güven duygularını yıpratmıştı. Proleterleşmelerini protesto etmek isteyen orta sınıflar en aşırı derecede anti-proleter ve milliyetçi ideolojileri benimsemeye hazır hâle gelmiştir. Orta sınıfların aşağı tabakaları, sair zamanlar, hiç değilse kendilerinin proletaryadan daha üst bir tabakaya ait olmalarına bakarak bundan kısmî de olsa belli bir derecede tatmin buluyorlardı. Sosyal piramitteki yerleri, her zaman, yukarı uca değil de, aşağıdaki tabana yakın olagelmisti. Piramidin gerçekten en altmda değillerdi, ama huzursuzluk ve endişe duyacak kadar tabana yakın olduklarının da farkındaydılar. Kırkınlıkları, güvensizlik duyguları, ve milliyetçi özdeşleşmelerinin başlıca nedeni buydu. Enflâsyon ise bu kere kendilerini en alt tabakaya inmeye mecbur etmişti; şekilsiz bir kitle olan proletarya arasına karışmamak için umutsuz ve çaresiz bir mücadeleye girişen

aşağı orta tabaka halk kitlesi kurtuluşu Nasyonal Sosyalizmin teori ve pratiğinde arar olmuştı. Nasyonal Sosyalizm bu kitlelere kendilerinden daha düşük gözüyle bakacak aşağı ırklar olduğunu fısıldıyor, Almanları fatih ve üstün bir ulus hâline getirmek için girişilecek savaşların kurbanı olacak düşman ulusları işaret ediyordu.

Ve nihayet, 1929 ekonomik buhranı sonunda Alman halkının içinde yer alan bütün farklı gruplar, değişik yollarla da olsa, gerçek veya muhtemel bir statü kaybı tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlar; entellektüel, moral, ve ekonomik güvensizlik her tabaka ve her sınıf halkı sarmıştı. İşçilerin bir kısmı gerçekten işsiz kalmış, bir kısmı ise her an işsiz kalmaz durumundaydı. Enflasyon dönemindeyken, bu dönemden kazanç elde eden orta sınıf grupları buhran yüzünden bu kazançlarını da kaybetmişlerdi. Sanayiciler hem bir yandan gitgide artan sosyal yükümlülüklerle göğüs germek zorundaydılar, hem de devamlı bir ihtilâl korkusu içinde bulunuyorlardı. Nasyonal Sosyalizm bütün bu korkuları, güvensizlikleri, ve hayâl kırıklıklarını yabancı iki düşmana bağlamıştı: Versailles Anlaşması ile Bolşevizm, ve bunların Almanya içindeki destekleyicileri. Bütün bu saptırılmış hissî kırgınlık ve kızgınlıkları sert ve kuvvetli bir milliyetçi fanatizme kanalize eden Nasyonal Sosyalizm, böylece, tam anlamıyla totaliter bir biçim içinde, Alman insanının duygu, istek, ve tutkularını Alman ulusunun kuvvet elde etme konusundaki hedefleriyle özdeşleştirmeyi başarmıştı. Modern tarihte, böylesi tam bir özdeşleşmeye başka hiçbir örnek gösterilemez. Tarihin hiçbir döneminde, kişisel kuvvet tutkusuna sahip olması gereken «insanın» bu tutkusundan bu kadar feragat ettiği görülmemiştir. Söz konusu özdeşlemenin kendisini uluslararası arenada yer alan saldırganlığa dönüştürmesine yarayan duygusal güdünün ise modern uygarlıkta eşine rastlamak bile güçtü.

Almanya'ya özgü modern milliyetçilik, Sovyetler Birliği veya Birleşik Amerika gibi diğer büyük ülkelere özgü modern milliyetçilikten türsel olarak değil, derece yönünden farklı bir milliyetçilik olmakla beraber, bireylerin kırgınlık ve kızgınlıklarının ulusla kolektif bir özdeşleşmeye dönüşmesi hiçbir ülkede Nasyonal Sosyalist Almanya'daki kadar geniş ve kapsamlı olmamıştır. Sovyetler Birliğinde nüfusun büyük kitlesinin kendi kuvvet güdüsünü iç toplumda tatmin etme olanağı zaten olmamıştır. Sıradan Rus işçisi veya köylüsü kendinden aşağıda zaten kimseyi görmüyordu, ve bu

insanların güvensizlikleri polis devletinin uygulamaları ve düşük hayat standardı yüzünden yoğunlaşmış bulunuyordu. Sovyet örneğinde de, totaliter bir rejim bütün bu kırgınlık, güvensizlik, ve korkuları uluslararası arenaya yansıtıp uzandırmıştır; Rus insanına kendi kuvvet tutkusunu tatmin etmesi için, «dünyanın en ilerici ülkesi», «sosyalizmin vatanı» denen ülkeleriyle özdeşleşmesi söylenmiştir. Rus insanı, kendisini özdeşleştirdiği ulusun kapitalist ülkelerden hep kötülük gördüğüne inandığı, ve tarih, hiç değilse satıhta, bu yönde örnekler ihtiva için, kendi korku ve endişelerini kolaylıkla kollektif bir düzeye yansıtmıştır. Böylece, kişisel huzursuzluk ve endişeleri ulusun endişe ve huzursuzluklarıyla bir ve aynı olmuştur. Sonunda, ulusla olan özdeşleşme hem kişisel kuvvet tutkusunu tatmin edici hem de bireysel korkuları teskin edici ikili bir görev yüklenerek herikisini de uluslararası alana yansıtmaya yaramıştır.

Birleşik Devletlerde, ulusal kuvvetin bireylerce benimsenmesi ve kendinin bilinmesi süreci, az-çok ondokuzuncu yüzyılda Batı uygarlığında gelişen kalıba benzer bir gelişme çizgisi izlemiştir. Yani, bireyin ulusal kuvvet ve dış politika ile özdeşleşmesi, geniş ölçüde, orta sınıfın tipik hayâl kırgınlıkları, öfkelenmeleri, ve güvensizlikleri yüzünden olmuştur. Kaldı ki, Birleşik Amerika toplumu Batı uygarlığına dahil diğer toplumların hepsinden daha çok bir orta sınıf toplumudur. Diğer yandan, asıl önemlisi, Amerikan toplumunda görülebilecek bütün sınıf farklılıkları, bu farklılıklar çözülme bile, orta sınıfın genel değerleri ve duygularının örtüsü altında yumuşatılmıştır. Bu yüzden, Sovyetler Birliğinde proletaryanın özdeşleşmesi gibi, Amerika'da da orta-sınıf kırgınlık, ve duyguları çerçevesi içinde bireyin ulusla özdeşleşmesi hemen tek başat özdeşleşme biçimini meydana getirmiştir. Diğer yandan, Amerikan toplumundaki nisbî yönden büyük sayılacak hareketlilik sayesinde, büyük halk kitlelerinin önünde toplumsal ve ekonomik gelişme yolu açık tutulmuştur. Bu yolun açık bulundurulması ise, hiç olmazsa normal zamanlarda, söz konusu özdeşleşmenin hissî yoğunluğunun, Sovyetler Birliğine ve Nasyonal Sosyalist Almanya'daki benzeri duruma oranla, çok daha düşük bir düzeyde tutulmasını mümkün kılmıştır.⁵

(5) Birleşik Devletlerde milliyetçi özdeşleşmelerin yoğunlaşması, geçmişte, orta sınıfın en çok güvensizlik duyan kesiminin zenciler gibi belli etnik gruplara karşı gösterdikleri *antagonism* ile, veya son dönemlerde Amerika'ya gelen proleter göçmenlerin gelişiyile paralel seyretmiştir.

Bununla beraber, toplumun gitgide artan ölçülerle atomizasyona uğraması, uluslararası Komünizmin sembolize ettiği dünya ihtilâli tehlikesi, coğrafî izolasyonun nisbeten azalması, ve çekirdekssel savaş tehlikesi yüzünden modern zamanlarda ortaya yeni faktörler de çıkmış bulunmaktadır. Nitekim, yirminci yüzyılın yedinci onyıllık devresinde artmış bulunan bireysel kırgınlık ve endişeler yüzünden, bireylerin uluslarının dış politikası ve kuvveti ile daha yoğun bir şekilde özdeşleşmesi gerekmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, günümüzde durmadan artan ülke-içi huzursuzluklar ve kırgınlıkları ile uluslararası istikrarsızlık eğilimi önlenemezse, Birleşik Devletlerin de, en yoğun olarak Sovyetler Birliği ile Nasyonal Sosyalist Almanyada görülen modern kültüre özgü eğilimlere sahip olması; bireyin, Amerika'da da, şimdiye kadar görülmedik bir ölçüde ulusuyla özdeşleşmesi beklenmelidir. Modern dış politikaların sert ve haşın olmalarının, ulusal kuvvet tutkularının uluslar arasında çatışmalara yol açmasının, ve bu özellikteki dış politikaların günümüzde nüfusun hemen hemen bütünü tarafından kayıtsız-şartsız desteklenmesinin, yoğun bir hissîlik içinde benimsenmesinin köklerinden birisi de bu özdeşleşmenin tam ve yoğun olmasına uzanmaktadır. Çağdaş dış politikaların ulusun bireylerinden beklediği kendini adamışlık ve özdeşleşme, geçmiş dönemlerde ancak din kurumunun zorunlayabileceği adamışlık ve özdeşleşmenin düzeyine varmıştır.

B Ö L Ü M 9

ULUSAL GÜCÜN ÖĞELERİ

Bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler nelerdir? Ulusal kuvvet dediğimiz şeyin meydana getiren içerikler nelerdir? Bir ulusun kuvvetini belirlemek istediğimizde ne gibi faktörleri hesaba katmamız gerekmektedir? Bu öğeler iki grup içinde ve ayrı ayrı ele alınmalıdır: nisbeten istikrarlı olanlar, ve sürekli ve kesiksiz bir değişim içinde bulunanlar.

Coğrafya

Bir ulusun kuvvetine temel teşkil eden en istikrarlı faktörün o ülkenin coğrafyası olduğu açıktır. Örneğin, Birleşik Devletlerin kıt'a genişliğindeki ülke topraklarının doğuda üç bin, batıda altı bin milden fazla denizle ayrılmış olması Amerika'nın dünyadaki konumunu belirleyen sürekli ve değişmez bir faktördür. Bu faktörün bugün George Washington veya Başkan McKinley zamanındaki kadar önemli olmadığını söylemek bilinenin tekrarından başka birşey olamaz. Fakat, sık sık söylendiği gibi, ulaşım, haberleşme, ve savaş teknolojilerinin gelişmeleri yüzünden okyanusların tecrid edici etkilerinin hiç kalmadığını söylemek de yanılmalara yol açacaktır. Bu faktör, bugün, elbetteki elli yıl veya yüz yıl öncekinden çok daha önemsizdir. Ne var ki, Birleşik Devletlerin kuvvet konumu açısından bu durum, Avrupa ve Asya kıt'alarından aradaki okyanuslarla ayrılmış bir Birleşik Amerika ile, örneğin Fransa, Çin, veya Rusya ile ortak kara sınırlarına sahip olacak bir Birleşik Amerika'nın arasında bugün de farklar olmasının başlıca nedenidir. Diğer bir deyişle, Birleşik Devletlerin coğrafî konumu, alınacak olan politik kararlara olan etkisi bugün tarihin geçmiş dönemlerinden çok farklı da olsa, günümüzde de her ulusun

kendi dış politikasında hesaba katması gereken değişmez bir faktör olmaya devam etmektedir.

Aynı şekilde, Manş Denizi denilen incecik bir deniz hattı ile Avrupa'dan ayrılan Büyük Britanya'nın bu konumu Sezar'ın II. Philip'in Napolyon'un ve Hitler'in adaya fazla göz dikememelerini sağlamıştır. Tarihin akışı içinde diğer birçok faktörlerin önemi değiştiği hâlde, iki bin yıl önce önemli olan faktör bugün önemi ni korumakta, dış işlerinden sorumlu olanlar bu faktörü bugün de hesaba katmak durumunda bulunmaktadır.

Büyük Britanya'nın bu ayrılmışlık durumu konusunda doğru olan husus İtalya'nın coğrafi konumu için de doğrudur. İtalya yarımadası Avrupa'dan yüksek Alp sıradağları ile ayrılmıştır. Alp dağları kuzeyden güneye doğru yavaş yavaş yükseldiği hâlde, güneyden kuzeye doğru birden dikleşen eteklere sahiptir. Bu coğrafi durum İtalya'nın veya İtalya ile ilgilenenlerin siyasî ve askerî hesaplarında göz önünde tutulması gereken bir öge olmuştur. Zira, bildiğimiz kadarıyla her çeşit şartlarında Orta Avrupa'nın İtalya'dan gelip fethedilmesi güç, fakat İtalya'nın kuzeyden istilâya uğraması kolaydır. Bu durum yüzündendir ki, İtalya'nın istilâlara uğraması çok, İtalya'nın etrafını istilâ etmesi daha az olmuştur. Kartaca Savaşlarının Annibal'inden, II. Dünya Savaşının General Clark'ına kadar, askerî ve siyasî strateji bu faktör tarafından belirlenmiştir.

Pireneler de, bir bakıma farklı olmakla beraber, İspanya'nın uluslararası konumunu aynı şekilde belirleyen sürekli bir öge olmuştur. Avrupa'nın Pireneler'de sona erdiği çok duyulmuş bir sözdür. İspanya'nın dış dünya ile ilişki kurmasını güçleştirdiği için Pireneler İspanya'yı, gerçekten, Avrupayı değiştiren entellektüel, toplumsal, iktisadî ve siyasal gelişimlerin genel akışından soyutlamıştır. Aynı nedenle, Avrupa'daki büyük siyasal ve askerî dalgalanmalar da İspanya'yı fazla etkileyememiş; bu akımlar İspanya'yı kenarda bırakırcasına geçip gitmişlerdir. İspanya'nın, kıta Avrupasının politikası dışında kalmasına yol açan konumu, kısmen de olsa, Pirene dağlarının bir sınır görevi görmeleri yüzünden ortaya çıkmıştır.

Ve nihayet, Sovyetler Birliğinin coğrafi konumunu ele alalım. Sovyetler Birliği dünya topraklarının yedide-birini bulan büyük bir toprak kitlesi teşkil etmektedir. Sovyet toprakları Birle-

şık Amerika topraklarının iki-buçuk katı genişliktedir. Bugün Kaliningrad denen eski Doğu Prusya merkezi Koenigsberg ile Bering Boğazı arası, havadan, yaklaşık olarak beş bin mili, Barents Denizi kıyısındaki Murmansk ile İran'ın kuzey sınırındaki Aşkabad arası bu mesafenin yarısını bulmaktadır. Dışardan girişilen askerî istilâ teşebbüslerini başarısızlığa uğratan o büyük gücün daimî kaynağı Rusya topraklarının uçsuz-bucaksız olmasıdır. Rusya topraklarının böylesi büyük olması yüzünden, yabancıların istilâ edecekleri kısımlar, ülke-topraklarının geri kalan büyük kısmı içinde önemsiz kalmasına ve adetâ erimesine yol açmaktadır.

Bir ülke topraklarının büyükçe bir kısmının işgâl ve istilâyâ uğramış olması ve bu durumun yakın bir zaman içinde değiştirileceğinden umut kesilmiş olması, bu duruma düşen bir ulusun istilâcı ulusa karşı direnme azmini kırmaktadır. Daha önce gördüğümüz gibi, askerî istilâların izledikleri siyasal amaç bundan ibarettir. Ayrıca, Napolyon ve Hitler zamanında olduğu gibi, sınırlı hedeflerden çok, bir ulus olarak Rusya'nın ortadan kaldırılması hedefine yönelmiş istilâlar ise Rusya'nın direncini daha da artıran uyarıcılar olmaktadır. Zira, sadece, işgâl edilen topraklar Rusya'nın geri kalan kısmı içinde küçük bir alan teşkil etmekle kalmıyor; fakat istilâcılar, ellerine geçirdikleri topraklar genişledikçe, istilâcı devlet bozkırdaki her adımda biraz daha büyük bir güçlkle karşılaşmaktadır. Bu durumda istilâcı devletin, düşman bir ülkenin derinliklerinde durmadan uzaklaşan ve yayılan mesafelerde ulaşım, taşıma, ve haberleşmeyi temin için gitgide daha çok sayıda asker getirmesi gerekmektedir. Bu yüzden, hedefleri çok iyi tesbit edilmemiş ve sınırları çizilmemiş bir istilâ hareketinde coğrafya faktörü Rusya topraklarının işgâl edilmesini istilâcı devlet için bir kazanç değil, bir yük hâline getirmektedir. Yani; istilâ yayılıp genişledikçe, istilâcı Rusya ülkesini yutup hazmedip, bundan kuvvetlenmiş olarak çıkacağı yerde Rusya toprakları istilâcıyı yutmakta, ve istilâcının bu ilerlemesinden Rusya daha da büyük bir güç kazanmış olacaktır.

Çekirdeksel savaş olasılığı ulusal güc kaynağı olarak ülke topraklarının genişliğini önemli bir faktör hâline getirmiştir. Çekirdeksel savaş tehdidinde bulunan bir ülkenin bu tehdidinin ciddiye kazanabilmesi için, o ulusun sınaî merkezlerini, nüfusunu, ve çekirdeksel enerji tesislerini ülke alanında yayıp dağıtabileceği kadar geniş topraklara sahip olması gerekmektedir. İngiltere ve Fransa gibi eski ulusal devletler için, çekirdeksel silâhların yayıl-

gan tahrib etkisi karşısında bu ülkelerin dar topraklara sahip olmaları büyük bir handikap teşkil etmekte; bu ülkelerin çekirdek sel savaş tehditlerinin ciddi karşılanması güçleşmektedir. Bu nedenlerledir ki, Amerika, Sovyetler Birliği, ve Çin gibi başlıbaşına kıt'a sayılabilecek genişlikte topraklara sahip olan ülkeler dışındakilerin ciddi çekirdek sel kuvvete sahip devletler olmaları beklenmemelidir.

Sovyetler Birliğinin sahip olduğu bir başka coğrafî faktör ise bu ülke için bir zayıflık ögesi teşkil etmekte; Sovyetler Birliğinin uluslararası konumunu güçleştirmektedir. Kastettiğimiz, Sovyetler Birliğinin batı komşularıyla olan sınırlarının yüksek sıra dağlar veya geniş nehirlerle ayrılmadığıdır. Polonya ve Doğu Almanya ise Rusya ovasının doğal bir uzantısı gibidir. Bu yüzden, ne Rusya'nın batıya yönelecek bir istilâsı için, ne de batıdaki devletlerin Rusya'ya yönelecek bir istilâsı için batıda hiçbir doğal engel bulunmamaktadır. Gerçekten de, ondördüncü yüzyıldan günümüze gelinceye kadar, Beyaz Rusya ve Rusya'nın diğer uç-batı toprakları devamlı bir tehdit ve karşı-tehdit altında bulunmuş; Rusya ve batıdaki komşuları arasındaki savaşlar hep buralarda cereyan etmiştir. Doğal sınırların —örneğin, İtalya'nın veya İspanya'nın coğrafî faktörlerce belirlenen sınırları gibi— olmayışı Rusya ile Batı arasında devamlı bir çatışma sebebi olarak kalmıştır. Ters nedenle de olsa, Fransa ile Almanya arasında Rhine Nehrinin doğal bir sınır teşkil edebileceği düşüncesi —Fransa bunu hep arzulamış, fakat çoğu zaman gerçekleştirmeye gücü yetmemiştir— ise, Romanlar zamanından beri iki ülke arasında devamlı bir anlaşmazlık ve çatışma kaynağı olmuştur. Rusyaya gelince, coğrafyanın her zaman önemli bir faktör olduğuna inanan bolşevik dışişleri bakanı Vişinski Boğazlar konusunda, Çarlık Rusyanın dış politikasını andırırcasına, şöyle demiştir: «Herhangi bir savaşgemisi Akdenizden Karadeniz'e geçeceği zaman, Moskova'daki rejim Çarist de olsa Komünist de olsa, Boğazlardan başka bir yerden geçmeyecektir».¹

Doğal Kaynaklar

Bir ulusun diğer uluslar karşısındaki kuvvetini belirleyen ve nisbeten istikrarlı bir diğer faktör de doğal kaynaklardır.

(1) Denis Healey'den iktibas edilmiştir, *Neutrality* (London: Ampersand Ltd., 1955), s. 36.

Y i y e c e k

Bu kaynakların başında yiyecek gelir : yiyecek yönünden kendine-yeterli veya yeterliye yakın durumu olan bir ülke, bu durumda olmayan ve yetiştiremediği yiyecekleri dışardan ithal etmezse aç kalacak olan devletler karşısında çok büyük bir üstünlüğe sahiptir. Bu nedenlerdir ki, savaş zamanlarında İngilterenin kuvveti ve kendi öz-varlığı bile, II. Dünya Savaşı öncelerine kadar yiyecek tüketiminin ancak yüzde 30'unu iç üretimden karşılayabilen İngiltere'nin deniz yollarını tutabilmesine; hayatî önem taşıyan yiyecek maddelerinin deniz yoluyla Ada'ya getirilebilmesine bağlı bulunmuştur. Denizaltı savaşları ve hava hücumlarıyla, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşında olduğu gibi, İngiltere'nin ülke-dışından yiyecek ithal edebilme imkânları tehlikeye girdiği zaman İngiltere'nin gücü ve hayatı bile tehlikeye girmiştir.

Almanya, İngiltere'ye oranla çok daha az yiyecek kaynağı yetersizliği sıkıntısı içinde olduğu hâlde, girdiği bir savaşı sürdürebilmek için üç hedefi göz önünde tutmak zorundaydı. İlkeleşmiş bulunan üç hedef ya tek tek ya da birlikte ele alınırdı : birincisi, eldeki yiyecek stokları azalmadan kısa sürede zafer kazanarak uzun savaşlardan kaçınmak; ikincisi, doğu Avrupa'nın büyük yiyecek üreticisi alanlarını ele geçirmek; üçüncüsü, Almanya'yı denizasırlı yerlerden yiyecek temin etmekten alakoyan İngiltere'nin denizgücünü yok etmek. Almanya, bu amaçlardan birincisiyle üçüncüsünü ne Birinci Dünya Savaşında ne de İkinci Dünya Savaşında elde edebilmiştir. İkinci Dünya Savaşında ikincisini elde ettiğinde çok geçti, ve bunun, savaşın neticesine etkisi olmamıştır. Alman halkının direnme azmini kıran yoksunluklara yol açan Müttefik ablukası, bu bakımdan, zaferin belli başlı faktörlerinden olmuştur. İkinci Dünya Savaşında Almanya yiyecek bakımından kendine-yeterli hâle gelmişti; fakat başka yerleri işgâl ettiği için değil, işgal ettiği yerlerde milyonlarca insanı bile bile öldürdüğü için.

Ülke-için yiyecek üretimi noktası bu yüzden İngiltere ve Almanya için şu veya bu yolla yenilmesi gereken bir güçlük teşkil etmiştir. Aksi takdirde, heriki ülke de büyük devlet statüsünü kaybetmek zorunda kalacaklardır. Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği gibi, yiyecek yönünden kendine-yeterli ülkeler için de, halklarının bir savaşta açlık tehlikesiyle karşılaşmayacaklarından emin olmak bir şarttır; ve bu iki ülke de bunu ulusal enerjileri ve dış

politikaları için beş hedef yapmak zorundadırlar. Belli bir ölçüde, Sovyetler ve Amerika yiyecek kaynakları yönünden serbestiye sahip oldukları için, izledikleri dış politikalarında çok daha kararlı ve kuvvetli kalabilmişlerdir. Görülüyor ki, yiyecek yönünden bir ülkenin kendine-yeterli olması her zaman büyük bir kuvvet kaynağı olmuştur.

Tersine, bir ülkenin devamlı olarak yiyecek sıkıntısı içinde bulunması ise, o ülkenin uluslararası politikada devamlı olarak zayıf kalmasına sebep olur. Bu gözlemin gerçeği aksettirdiği Hindistan örneğine bakılınca anlaşılmaktadır. Hindistan'ın bugün acısını çektiği yiyecek üretimi kıtlığına sebep olan iki faktör vardır: yiyecek maddeleri üretimini geride bırakan hızlı nüfus artışı, ve yiyecek ithalinin yol açacağı dış ticaret açığını kapatacak miktarda ihracat yeteneğinin bulunmaması. Bu ikili dengesizlik yüzünden ortaya çıkan devamlı kitlesel açlık tehlikesi hükümetin başlıca meşgâlesini teşkil etmekte, Hindistan hükümetini aktif bir dış politika izleyebilmekten alakoymaktadır. Bu yüzden, ulusal kuvvet ögesi olarak birçok öğelere sahip bulunan Hindistan hükümeti, devamlı yiyecek sıkıntısı içinde bulunduğundan dış politikasında kuvvetli bir devletin değil de zayıf bir devletin hükümeti gibi hareket etmeye mecbur bulunmaktadır.

Yiyecek temininde kendine-yeterlilik, veya yetersizlik ulusal güc konusunda nisbeten istikrarlı bir faktörse de zaman zaman çok büyük değişimlere uğrayabilmektedir. Bu değişim, beslenme anlayışının değişimi yüzünden; yani besin maddeleri tüketim biçimindeki değişim yüzünden olabilir. Tarım tekniklerindeki değişimlerle, tarımsal üretimin azalması veya çoğalması ile de değişebilir. Tarımsal üretim yeteneğinin ulusal güc üzerindeki etkilerini gösteren en güzel örnekler Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın güc merkezleri olmaktan çıkışları ve İspanya'nın dünya çapında güçlü bir devletken üçüncü sıra bir devlet hâline düşmesidir.

Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'nın tarım sistemleri sulamaya dayanıyordu. Babil'in Mısır'm, ve Arapların ulusal kuvvetlerini kaybetmelerinin bu toplulukların sulama sistemlerindeki örgütlenmenin bozulması yüzünden olduğunu ispatlamak zorsa da, sulama sistemlerindeki bozulmanın sonucunda ulusal güçlerini yeniden kazandıkları söylenebilir. Düzenli sulama sistemlerinin tahribi sonunda, bu ülkelerdeki tarıma elverişli topraklar çöle dönmüştür. Yapay sulama tesislerinin tahribinden sonra sadece

Mısır'daki Nil Nehrinin boylarında belli bir verimli toprak kalmamıştır.

İspanya'ya gelince, çoğunlukla İspanya'nın gerileme tarihi olarak Büyük Armada'nın yok edildiği 1588 tarihi gösterilirse de, İspanya'nın asıl siyasal gerilemesi onyedinci ve onsekizinci yüzyıldaki kötü kullanım yüzünden geniş toprakların bozkırlaşması ve ormanların ortadan kalkmasıyla başlamıştır. Neticede, kuzey ve orta İspanya'daki geniş tarım bölgeleri fiilen çöle dönmüştür.

H a m M a d d e l e r

Yiyecek maddeleri için söylediklerimizi ham maddeler için de söyleyebiliriz. Ham madde kaynakları endüstriyel üretim için, ve asıl önemlisi, savaşabilecek güce sahip olmak için çok büyük önem taşırlar. Bir ulusun gücü için ham madde biçimindeki doğal kaynakların mutlak ve nisbî önemi ulusun tarihin o döneminde kullanmakta olduğu savaş teknolojisine bağlıdır. Savaşın geniş ölçüde mekanikleşmesinden önceleri, savaşın göğüs göğüse yapılan döğüş tekniğine dayandığı dönemlerde, birey olarak askerlerin kişisel özellikleri gibi diğer faktörler, askerin silâhının yapıldığı ham maddelere sahip olmaktan çok daha önemliydi. Tarihin başlangıcından ondokuzuncu yüzyıla kadar uzanan bu dönemde bir ulusun kuvvetini belirleme yönünden doğal kaynaklar bağımlı bir rol oynamışlardır. Endüstriyel Devrimle birlikte ise, savaşın makineleşmesi görülmemiş bir hız kazanmış, ve ulusal güc, gitgide, barışta ve savaşta ham madde kaynaklarını kontrol altında tutabilmeye bağlanmıştır. Bugün, en kuvvetli iki devlet olan Birleşik Devletlerle Sovyetler Birliğinin modern endüstriyel üretim için gerekli ham maddeler alanında kendilerine yeterli olmaları, ve ülkelerinde çıkaramadıkları ham maddeleri hiç değilse kendi kontrolleri altında bulundurabilmeleri anlamlıdır.

Savaşın mekanileşmesi ölçüsünde, ulusal güc açısından ham maddelerin kontrollerinin mutlak önemlerinin artmasının yanında, bazı belirli ham maddelerin nisbî önemleri de artmış bulunmaktadır. Teknolojide, yeni maddeler kullanmaya veya eksiklerinden bazılarını daha çok kullanmayı gerektiren temel önemdeki değişikliklerle birlikte bu durum ortaya çıkmaktadır. 1936 yılında bir istatistikçi, askerî amaçlarla yapılan endüstriyel üretimde kullanılan belli sayıdaki madenlerin üretimdeki paylarını tesbit etmiş ve bunları şöyle değerlendirmiştir: kömür, 40; petrol, 20;

demir, 15; bakır, manganez, kükürt, ve kurşunun herbiri 4; çin-ko, alüminyum, nikelin herbiri % 0,5². Yüz yıl önce, kömürün karşısında petrol değil de, su ve odun gibi önemsiz râkipler olduğu için, kömürün önemi çok daha fazlaydı. Aynı şey, plâstik ve hafif metallere üretilen ikâme maddeleri olmadığı için, demirin durumu için de söylenebilir. Kömür ve demir yönünden kendine-yeterli olan İngiltere 19. Yüzyılda dünyanın büyük devletiydi.

Birinci Dünya savaşıdan bu yana, endüstri ve savaş için en önemli enerji kaynağı olarak petrol ağırlık kazanmıştır. Mekanikleşmiş silâh ve taşıtların çoğu petrol enerjisiyle çalışmakta; bu yüzden, önemli miktarlarda petrol yataklarına sahip bulunan ülkeler uluslararası hayatta, neredeyse sırf petrole sahip olmaları yüzünden, büyük etkinlik kazanmaktadırlar. «Bir damla petrol», demiştir, Birinci Dünya Savaşı günlerinde Clemenceau, «askerlerimizin bir damla kanı kadar değerlidir». Rakipsiz bir ham madde olarak petrolün ortaya çıkışı, siyasetin önde gelen ülkeleri arasındaki güç oranlarında temelden değişikliklere yol açmıştır. İngiliz Adalarında petrol yatağı hiç olmadığı için, İngiltere bu yönden geri kalmış; bu konuda kendine-yeterli olan Amerika ve Sovyetler Birliğine oranla zayıf durumda kalmış; Amerika ve Sovyetler ise eskisinden daha kuvvetli hâle gelmişlerdir.

Yakın Doğu, üç kıta arasında doğal bir köprü olduğu için zaten büyük önem taşırken, bu kere, Arap yarımadasındaki petrol kaynakları yüzünden de stratejik bir önem kazanmıştır. Arap yarımadasındaki petroller üzerindeki kontrol devletler arasındaki güç dağılımı için çok önemlidir. Bu petrol kaynaklarını kendisinin diğer ham madde kaynaklarının yanına katan kim olursa, elindeki kendi kaynaklarını çok büyük ölçüde güçlendirmiş, ve aynı şekilde rakiplerini kötü durumda bırakmış olacaktır. Bu yüzden ki, İngiltere, Birleşik Amerika, ve bir zaman için Fransa bu bölgede «petrol politikası» denen politikayı izlemişlerdir; yani, bölgenin petrol kaynaklarını sadece kendi ellerinde bulunduracak şekilde bölgeyi nüfuz sahaları içinde tutmuşlardır. Arap yarımadasındaki devletlerden önemlice bir kısmı bugün askerî güce benzemeyen bir güce sahip olduklarından dünya politikasında önemli bir rol oynayabilmektedirler. Afrika Müslümanları ve Asya halklarıyla

(2) Ferdinand Friedensburg, *Die mineralischen Bodenschätze als wellpolitische und militärische Machtfaktoren* (Stuttgart: F. Enke, 1936), s. 175.

kararsız dayanışma ve yakınlık duygularının, ve Arap yarımadasının stratejik konumunun yanısıra, Arap devletlerinin asıl önemi, petrolce zengin bölgeleri ellerinde tutmalarından ileri gelmektedir.

Ham madde kontrolünün ulusal güç üzerindeki etkisi ve kuvvet dağılımında değişiklik yaratma gücü, günümüzde, en başta uranyum örneğinde görülmektedir. Daha birkaç yıl öncesine kadar uranyum yataklarına sahip olmak veya bunlar üzerinde nüfuz ve kontrol tesis etmiş olmak ulusal güçle ilgisi bulunmayan bir şeydi. Yukarda iktibasta bulunduğumuz yazar,³ 1936 yılında, askerî önem taşıyan madenler arasında uranyumun adından bile söz etmemiştir. Fakat uranyumdan atom enerjisinin elde edilişi ve bu enerjinin savaşta kullanılmaya başlaması, uluslararasıdaki fiilî ve potansiyel güç hiyerarşisini bir anda alt-üst edivermiştir. Uranyum yataklarına sahip bulunan Kanada, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği, Güney Afrika ve Birleşik Amerika gibi ülkeler güç değerlendirmelerinde ağırlık kazanmışlar veya daha da arttırmışlardır. Uranyum yatakları olmayan, veya bu durumdaki nüfuz bölgelerine sahip olmayan ülkelerin ise durumu sarsılmıştır.

Endüstriyel Kapasite

Uranyum örneği, bir ulusun gücünü belirleyen bir başka öğenin önemini de göstermektedir: endüstriyel kapasite. Kongo çok yüksek vasıflı uranyum yataklarına sahiptir. Fakat, bu gerçek Kongo'nun bir savaş «ganimeti» olarak kıymetini ve askerî strateji yönünden önemini arttırmakla beraber, Kongo'nun diğer uluslara oranla ulusal gücünü arttırmaktadır. Zira, Kongo, uranyumdan askerî ve endüstriyel amaçlar için yararlanacak endüstriyel tesislere ve endüstri gücüne sahip değildir. Diğer yandan, İngiltere, Kanada, ve Birleşik Devletler ile, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği için ise uranyuma sahip olmak, bu ülkelerin kendi güçlerini çok büyük ölçüde arttıran bir faktördür. Bu ülkelerde uranyumu barışta veya savaşta kullanacak tesisler kurulabilir veya zaten mevcuttur. Olmazsa, yakındaki komşu ülkelerde bu uranyumlar, ve gene aynı şekilde, uranyumdan savaşta veya barışta yararlanılacak enerji elde edilebilir.

(3) Bir önceki dipnota bakınız.

Aynı durum kömür ve demirde de görülmektedir. Amerika ve Sovyetler sahip oldukları geniş kömür ve demir cevheri yataklarından, bu iki madeni endüstriyel ürünlere çevirebilecek endüstriyel tesislere sahip oldukları için, ulusal güçlerini arttırmakta yararlanabilmişlerdir. Sovyetler Birliği bu tesislerini çok büyük beşerî ve maddi fedakârlıklar bahasına kurmuş, ve kurmaktadır. Sovyetler Birliği bu fedakârlıkları bilerek ve hesaplayarak yola çıkmış; endüstriyel tesislere sahip olmadıkça, dış politikasının gereği olan askerî güç kazanamayacağını düşünmüştür. Sovyetler Birliği endüstriyel güce sahip olmasaydı uluslararası politikada, istediği ölçüde bir önem kazanamazdı.

Demir ve kömür rezervleri bakımından Hindistan, Amerika ve Sovyetlerin hemen ardından gelmektedir. Hindistan'ın Bihar ve Orissa gibi sadece iki eyâletindeki demir cevheri yataklarının 2,7 milyar ton olduğu tahmin edilmektedir. Diğer yandan, çelik üretiminin vazgeçilmez gereği olan manganez istihracı 1939'da bile bir milyon tondur. Bu miktar, Sovyet manganez istihracından sonra, dünyada ikinci geliyordu. Ulusların birinci-sıra ulus olmaları için muhtaç bulundukları, bu ham maddelere fazlasıyla sahip olduğu hâlde, bugünkü Hindistan'ın birinci-sıra bir devlet olduğu; hele Sovyetler ve Amerika'ya yakın durumda bulunduğu söylenemez. Bir ülkenin potansiyel gücü ile fiilî gücü arasındaki bu boşluğun nedeni, ham madde bolluğuna denk düşecek bir endüstriyel yapının olmayışındır. Burada konumuz olan bu nedenin dışındakileri ise, ileride ele alacağız. Hindistan, Tata Demir-Çelik Tesisleri gibi günümüzün en modern endüstri tesislerine sahip olmakla öğünse bile, üretici kapasitesi olmadığı için; özellikle, yapılmış madde elde edecek bir endüstriye sahip bulunmadığı için, endüstriyelleşmiş ülkelerden ikinci-sıra olanlara bile karşılaştırılmaz, 1939 yılında, endüstride istihdam edilen halkın toplamı sadece üç milyon-nufusun yüzde 1'inden az. Görüyoruz ki, Hindistan bir ulusun gücünü yaratan en önemli faktörlerden birine sahip olduğu hâlde (elinde bulundurduğu, kilit ödemedeki bazı ham maddelere rağmen), sadece potansiyel olarak bir büyük devlet sayılabilmektedir. Fakat fiilen büyük devlet olabilmesi için, zamanımızda, kendilerine sahip olmadıkça hiçbir devletin büyük devlet sayılmayacağı diğer faktörlere de sahip olması gerekmektedir. Bu faktörlerden en önemlisi endüstriyel kapasitedir.

Modern savaş ve modern kominikasyon teknolojisi yüzünden, ulusal güç için, ağır endüstri alanındaki gelişme vazgeçilmez bir

öge hâline gelmiştir. Modern savaşta zafer sahip olunan karayollarının, demiryollarının, kamyonların, gemilerin, uçakların; tankların; ve sivrisinek ağından (cibinlik) otomatik tüfeklere, oksijen maskesinden güdümlü roketlere kadar her çeşit silâh ve gereçlerin miktar ve kalitesine bağlı bulunduğu için, ulusların arasındaki güç mücadele ve rekabeti de ulusların aralarında daha iyi daha büyük, ve daha çok savaş gereç araçları imal rekabeti şekline girmiş bulunmaktadır. Endüstri kuruluşlarının kalitesi ve üretim kapasitesi, çalışan işçi sınıfının bilgi ve yetenekleri, mühendislerin maharetleri, bilginlerin yaratıcı kafaları, endüstrideki idari organizasyonun verimliliği, günümüzde, bir ulusun endüstriyel kapasitesini olduğu kadar, ulusal gücünü de belirleyen temel faktörler haline gelmişlerdir.

Bu yüzden, büyük endüstri ülkelerinin büyük devlet sayılmaları, ve endüstriyel sıralanmadaki bir değişikliğin güçler hiyerarşisinde de paralel veya zaman-aralıklı bir değişmeye yol açmayacağının düşünülmesi zorlaşmıştır. Büyük Britanya dünyanın en büyük endüstri ülkesiyken, dünyanın aynı zamanda en büyük devleti; hatta dünya devleti denecek tek devletiydi. Fransa'nın, 1870'den itibaren Almanya'ya oranla daha güçlü bir devlet olmaksızın çıkışı, bu süreç Birinci Dünya Savaşından sonra onyıllık kadar süreyle duralamışsa da, Fransa'nın endüstride geri kalmasının; buna karşılık, Almanya'nın Avrupa'da en önde gelen endüstri ülkesi hâlinde geçişinin askerî ve siyasî bir tezahüründen başka bir nedenle açıklanamaz.

Sovyetler Birliği, potansiyel olarak her zaman büyük bir devlet sayıldığı hâlde, gerçekten büyük bir güç ve büyük bir devlet sayılması 1930'larda Sovyetlerin önde gelen endüstri devletlerinden biri olmasıyla mümkün olmuştur. Sovyetlerin, Birleşik Amerika'ya rakip olarak güce sahip olması ise, 1950'lerde çekirdeksel savaş gücüne çıkmak için gerekli endüstriyelleşme düzeyine çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, potansiyel olarak her zaman büyük bir devlet sayılan Çin'in gerçekten büyük bir devlet olabilmesi aynı düzeyde bir endüstriyel kapasite elde etmesine bağlı bulunmaktadır. 1940'larda Birleşik Devletler gücünün zirvesindeyken Londra'da yayınlanan *Economist* dergisi, Amerika'nın bu gücünü Birleşik Devletlerin ekonomik kapasitesine bağlıyor, ve bu konuda şöyle diyordu :

Büyük Devletlerin potansiyel kaynaklarına oranla, Amerika Birleşik Devletleri, Hitler savaşıdan önceleri, maddi güc, endüstriyelleşme derecesi, kaynaklarının ölçüsü, hayat standardı, ve her türlü üretim ve çoğaltım endeksleri yönünden dünyanın diğer bütün devletlerinin ilerisindeydi. Savaş ise, diğer Büyük Devletleri yıkıp geriletmişti hâlde Birleşik Devletlerin millî geirini iki misline çıkarmış, Birleşik Devletlerin yakınlarındaki Büyük Devletlere çok daha yükseklerden bakmasına sebep olmuştur. Bu (Büyük) Devletler, şimdi, tıpkı fil sırtına konulmuş bir fare gibi, korku ve endişe içinde mamutun hareketlerini takip etmek durumunda kalmışlardır. Bu devletlerin fil için bir ağırlık teşkil etmeleri şöyle dursun, filin bir yerde durup oturmaya karar verecek olması bile bunlar için yeterli bir tehlike sayılmak gerekir.⁴

Askerî Hazırlık Derecesi

Coğrafi faktöre, doğal kaynaklar faktörüne, ve endüstriyel kapasite faktörüne bir ulusun fiili gücü açısından önem kazandıran, askerî alanda hazır olma durumuna bağımlılığı fazla söze lüzumu bırakmayacak kadar açıktır. Askerî alanda hazırlanmışlık, izlenmekte olan dış politikayı destekleyecek kapasite askerî bir gücü gerektirir. Bu yetenek ise, tartışma konumuz açısından en önemlileri teknolojik buluşlar, liderlik, ve silâhlı güçlerin niteliği ve niceliği olan çeşitli faktörlere bağlıdır.

T e k n o l o j i

Ulusların ve uygarlıkların kaderleri, çoğu kere, savaş teknolojisinde meydana gelen ve geri kalmış tarafın başka yollarla karşılaşmasına imkân bulunmayan değişikliklerce belirlenmiştir. Onbeşinci yüzyıldan ondokuzuncu yüzyıla kadarki genişleme döneminde Avrupa, Batı Yarıküresine, Afrikaya ve Yakın ve Uzak Doğuya oranla daha ileri bir savaş teknolojisine sahip olduğu için, dünyada üstün bir yer kazanmış ve bu üstünlüğü korumuştur. Ondördüncü ve onbeşinci yüzyıllarda kullanılmakta olan savaş silâhlarına piyade sınıfının, tüfeğin, ve topun katılması, kuvvet dağılımında, bu silâhları düşmanlarından daha önce kullanan devletler

(4) *Economist*, 24 Mayıs 1947 ,s. 785. (Yayın izni alınmıştır.)

lehinde çok büyük değişiklikler yaratmıştır. Feodal lordlar ve bağımlı kasabalar süvari birliklerine ve şatolara dayanıyor, ve dolaysız saldırılara karşı kendilerinin dokunulmazlığı olduğuna inanıyorlardı. Yeni silâhlar karşısında ise, bir anda üstünlüklerini kaybetmişlerdir.

Askerî ve siyasî bakımdan Orta Çağın kapanışını ve tarihin modern döneminin başlangıcını dramatik bir şekilde gösteren iki olay vardır. Bunlardan birincisi 1315'deki Morgarten ve 1339'daki Laupen savaşlarında İsviçreli köylülerden devşirilmiş piyade birliklerinin ağır ve masraflı feodal zırhlı süvari birliklerin yenmeleri ve sıradan halktan çıkan askerlerin aristokrasinin ordularından daha kuvvetli olacağını göstermesidir. İkincisi, Fransa Kralı VIII. Charles tarafından 1494'de İtalya'nın istilâ edilmesidir. Piyade ve topçu birlikleriyle geldiği İtalya'da, ozamana kadar surlarının ardında gururla yaşayan İtalyan şehir-devletlerinin güçlerini VIII. Charles yerlebir etmiştir. Yeni savaş tekniğinin karşı-konulmaz tahrip gücü çağdaş düşünürleri büyülemiş gibidir. Makyavelli ve diğer Floransalı yazarlar bunu yansıtmışlardır.⁵

Yirminci yüzyıl ise, savaş tekniğinde dört büyük yenilikle karşılaşmıştır. Bu yenilikler geçici bir zaman için de olsa, ilk yararlananlara, karşı taraf da bu yenilikleri kullanmasını veya hiç değilse bunlara karşı korunmasını öğrenene kadar, bir üstünlük kazandırmıştır. Bunların birincisi I. Dünya Savaşında ilk olarak Almanya tarafından kullanılan denizaltılardır. Denizaltılardan, İngiltere'nin deniz ikmâl hatlarını kesmek için yararlanan Almanya savaşı lehinde bitirmek üzereyken, İngilizlerin konvoy şeklinde gemi taşımacılığına başlamaları denizaltıların etkisini kırmıştır. İkincisi, Almanlar tarafından değil, İngilizler tarafından kullanılmaya başlanan tanktır. İlk olarak, I. Dünya Savaşının kapanış bölümünde kullanılan tanklar, Müttefik zaferini sağlayan başlıca öğelerden biri olmuştur. Üçüncüsü, hava kuvvetlerinin kara ve deniz kuvvetleriyle stratejik ve taktik yönden eşgüdümünün sağlanması II. Dünya Savaşının başlangıcında Almanya ve Japonya'nın üstünlüğüne çok büyük katkıda bulunmuştur. Pearl Harbor ile İngilizlerin ve Hollandalıların 1941 ve 1942'de deniz ve karada uğradıkları yenil-

(5) Felix Gilbert'in eserine bakınız : «Machiavelli : The Renaissance of the Art of War», in *Makers of Modern Strategy*, derleyen : Edward Mead Earle (Princeton, Princeton University Press, 1944), ss. 8, 9.

giler çok daha ileri bir düşman karşısında teknolojik yönden geri kalmanın cezası sayılmak gerekir. Cuhurchill'in 23 Nisan 1942⁶ tarihli Parlamantonun gizli oturumunda İngiltere'nin yenilgileri hakkında yaptığı etraflı konuşmaların metinleri okunduğunda, İngiliz hava, deniz, ve kara kuvvetlerinin uğradıkları bütün bu yenilgilerin nedeninin hava kuvvetleriyle birlikte savaş teknolojisinde meydana gelen değişimin anlaşılınması veya kâle alınmayışı olduğu görülmektedir. Son olarak da çekirdeksel silâhlara ve bunları uzaklara gönderecek araçlara sahip bulunan devletler rakiplerine karşı çok büyük bir üstünlük kazanmış bulunmaktadır.

Bununla beraber, çekirdeksel silâhların kullanımı olağanüstü önemde iki paradoksa yol açmaktadır. Bunların herikisi de çekirdeksel silâhların olağanüstü tahrip güçlerinden meydana gelmektedir. Gene bu büyük tahrip gücü yüzündendir ki, klâsik silâhların aksine, çekirdeksel silâhların niceliksel olarak arttırılması ulusal kuvvet açısından bir anlam ifâde etmemektedir. Bir ulus, düşman hedeflerinin hepsini tahrip edecek kadar çekirdeksel silâha sahip olduktan, ve ilk saldırının düşman taraf olabileceğini gözönünde tutarak gereken tedbirleri de aldıktan sonra, daha fazla çekirdeksel silâh yapması o ulusun gücünü arttırmaktadır.⁷

İkinci paradoks ise, çekirdeksel silâhların yıkıcı gücü ile bu silâhların rasyonel kullanılabilirliği arasındaki ters orantıdır. Büyük güçteki çekirdeksel silâhlar ayırt edilmeksizin kitlesel tahriplere yol açmakta; bu yüzden de rasyonel askerî amaçlar için elverişli olmamaktadır. Bunlar topyekûn bir tahrip tehditi olarak kullanılarak savaşı önlemekte işe yarayabilirlerse de, rasyonel bir savaşta kullanılamazlar. Sadece bu tip çekirdeksel silâhları olan uluslar bu askerî üstünlükleri sayesinde siyasal kuvvetlerini fazla arttıramazlar. Bunun nedeni ise, böyle bir ulusun, düşmanı topyekûn tahrip etmekle tehdit gücünden başka, kendi iradesini düşman ulusa empoze ettirecek askeri araç ve olanaklardan yoksun kalacağıdır.

Böyle bir ulusun karşısındaki ulus da aynı toptan tahrip gücüne sahipse, ozaman bu iki tehdit birbirilerini karşılayıp durduracak, olmazsa, heriki taraf da toptan yok olacaklardır. Böyle bir

(6) *Winston Churchill's Secret Session Speeches* (New York: Simon and Schuster, 1946), ss. 53 ve sonrası.

(7) Geniş bilgi için; Böl. 23, «Silâhların Kontrolü» arabölümü.

ulusun karşısındaki ulusun, aynı şekilde cevap verecek çekirdeksel gücü yoksa, ozaman, ya topyekûn yok olacaktır ya da 1945'de Hiroşima ve Nagasaki'nin atom bombası ile tahrip edilmesiyle Japonya'nın yaptığı gibi kayıtsız ve şartsız teslim olacaktır. Diğer bir deyişle, bu tür çekirdeksel güce sahip uluslar, çekirdeksel güçten yoksun ulusları ya şehir şehir ufalayarak, ya da tek bir akında topyekûn ortadan kaldırarak haritadan silecekler, fakat aynı ulusların karşı koyma konusundaki psikolojik dirençlerini bu dirençlerinin derecesine uygun askerî baskılarla kırma yeteneğinde olmayacaklardır. Klâsik silâhlar konusunda yetersiz kalıp, sadece bu türden topyekûn imhâ edici çekirdeksel silâhlara sahip bulunan ülkeler, hem bu tür çekirdeksel silâhlara hem de klâsik savaş araç ve silâhlarına sahip oldukları için, hem genel savaşı durdurucu ve önleyici, hem de olağan savaş amaçları için hareket yeteneği olan uluslara oranla daha zayıf durumda kalacaklardır. Kısacası, bu ikinci paradoks yüzünden, sahip olduğu çekirdeksel silâhları kullanılabilir kılmak durumunda bulunan ülkelerin bu silâhların tahrip güçlerini silâhlarınkine yakın bir dereceye indirgemeleri gerekmektedir.

L i d e r l i k

Teknolojik yeniliklerin zamanında ve gecikmeksizin kullanılması yanında, askerî liderliğin niteliği de ulusal güc üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir Prusya'nın onsekizinci yüzyılda sahip olduğu gücün başlıca nedeni bir harb dâhisi olan Büyük Frederick ve askerî taktik ve stratejik buluşları olmuştur. Fakat 1786'da Büyük Frederick'in ölümü ile 1806'da Napolyon'un Prusya Ordusunu yenmesi arasındaki dönemde harb san'atı değişmiştir. Prusya Ordusu 1806'da da, tıpkı 20 yıl öncesi gibi gene kuvvetli ve iyi bir orduydı. Fakat önemli olan husus, Büyük Frederick'le sayısız savaşlara girmiş bulunan askerî liderlerin başında askerî bir dehâ olan Frederick'in bulunmayışydı. Fransız ordularının başında ise, strateji ve taktik alanlarında yeni fikirleri ustalıkla uygulayan harb dâhisi olan Napolyon bulunuyordu. Savaşın neticesini bu faktör belirlemiştir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde, Maginot Hattının Fransız genel kurmayında yarattığı psikoloji Fransız genel kurmayının stratejik alanda yanlış düşüncelere sahip olması-na yol açmıştır. Modern teknolojiye yeni eğilimler, özellikle ta-

şınma, ulaştırma, ve haberleşmenin mekanikleşmesi, gelecek olan savaşın bir hareket savaşı olacağını işaret ettiği hâlde Fransız genel kurmayı hâlâ I. Dünya Savaşındaki siper savaşları kafasıyla düşünmekteydi. Alman genel kurmayı ise, mekanikleşmiş savaş tekniğinin stratejik avantajlarını çok iyi kavradığı için, harekâtı beklenmedik ölçüde hareketlilik ilkesine göre plânlanmış bulunuyordu. Sadece Fransa'da değil, fakat Polonya ve Rusya'da da bu anlayış hâkimdi. Bu iki tür anlayışın karşı karşıya gelmesiyle Almanya «blitzkrieg» yıldırım savaşı üstünlüğüne ulaşmış ve nihai zafere son derece yaklaşmıştı. VIII. Charles'ın 1494'de İtalya'yı istilâsında olduğu gibi Hitler'in panzerlerinin (motorize kuvvet) vurucu ve yıkıcı gücü; 1939'da Polonya süvari birliklerine pike bombardımanları yaparak Polonya kuvvetlerini, 1940'da ise hareket kabiliyeti düşünülmemeyen Fransız ordusunu çok büyük kayıplara uğratarak Fransa'nın entellektüel bir şok geçirmesine sebep olan Alman bombardıman filoları ve askerî-siyasî yıkıntı askerî tarihte yeni bir döneme gelindiğini göstermiştir. Fakat İtalyan şehir-devletlerini destekleyecek kimseler olmamasına karşılık, II. Dünya Savaşında Almanya'nımkinden daha üstün bir teknolojiye sahip bulunan Amerika Birleşik Devletlerinin ve daha üstün insan-gücüne sahip bulunan Sovyetler Birliğinin savaşa girmeleriyle birlikte Hitler'in buluşları ve yenilikleri kendi mahvını hazırlamıştır.

Silâhlı Kuvvetlerin Nicelik ve Niteliği

Bir ulusun askerî açıdan sahip olduğu güc insan ve silâhlarının nicelik ve niteliğine, bunların askerî kurumun çeşitli dallarındaki dağılımına da bağlı bulunmaktadır. Bir ulus teknolojik savaş yeniliklerini çok iyi biliyor olabilir. Askerî liderleri bu teknolojik yeniliklerden taktik ve stratejik alanda nasıl yararlanılması gerektiğini biliyor olabilirler. Fakat aynı ulus, bütünüyle, veya bölümleriyle üzerine düşen görevi yerine getirecek güce sahip bir ordu kurumundan yoksunsa hem askerî hem de siyasî yönden zayıf kalmak durumundadır. Böyle bir ordunun, görevi açısından çok büyük, ne de çok küçük bir ordu olmaması gerekir. Bir ulusun, kuvvetli olmak için, büyük bir orduya sahip olması zorunlu bir koşul mudur? Yoksa, hiç olmazsa barış zamanında, çok iyi yetiştirilmiş ve eğitilmiş, çok iyi silâlandırılmış küçük çapta birliklerle takviye edilmiş bir kara ordusu ile yetinmesi mümkün müdür? Herzaman

savaşa hazır muvazzaf askerî birlikler eğitim görmüş ihtiyatlarından daha mı önemlidir? Sukesimi büyük bir satih teşkil eden gemilerin modası geçmiş midir? Uçak gemileri yararlı bir iş görebiliyorlar mı, yoksa bunların da mı modası geçmiştir? Kaynakları ve yükümlülükleri açısından bir ulus ne büyüklükte bir ordu besleyebilir? Ulusal gücün korunması için barış zamanında büyük sayılar da uçak imâli gerekir mi? Yoksa teknoloji çok hızlı değişiklikler yüzünden aynı ulus, aynı amaç için, elindeki kaynak ve olanakları teknolojik araştırmalara harcayıp, ileri teknolojiye dayanan fakat az sayıda silâhlar imâline mi önem vermelidir?

Bir ulusun niceliksel özdeki bu sorunlara vereceği cevapların yanlış veya doğru olması o ulusun gücü üzerinde dolaysız bulunacaktır. Girişilecek bir savaşı nihaî sonucuna ulaştırmak için, onbeşinci yüzyılın başlangıcında güvenilen top, veya Birinci Dünya Savaşında Almanların dayandıkları denizaltı, veya iki savaş arası dönemde herkesin inandığı uçak, veyahut da günümüzde pekçoklarımızın güvendiği kıt'alararası güdümlü roketler gibi tek bir silâha ağırlık vermek doğru olur mu? Fransa ve İngiltere'nin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında bu sorunlarda bazılarına yanlış cevap vermelerinin nedeni geleneksel askerî anlayışa bağlı güc kavramının dışına çıkmayışlarıdır. Bunlara ve bunlara benzer sorunlara vereceğimiz cevapların niteliği Birleşik Devletlerin gelecekte diğer uluslara oranla ne güçte olacağını belirleyecektir.

Nüfus

Materyal faktörleri ve materyal faktörlerle beşeri faktörlerin birlikte teşkil ettikleri öğeleri birkenara bırakacak olursak, ortada, ulusal kuvveti belirleyen faktörlerin sonuncusu olan beşerî faktör kalır. Fakat bunun için, niceliksel ve niteliksel öğeleri de birbirilerinden ayırmamız gerekir. Niteliksel öğeler ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin ve genel anlamda devlet idaresinin karakterini içerir. Niceliksel öğeler ise nüfusun büyüklüğü açısından ele alınmak durumundadırlar.

D a ğ ı l ı m

Kuşkusuz, bir ulusun nüfusu ne kadar büyükse gücünün de okadar fazla olacağını söylemek doğru değildir. Böyle olsaydı, son tahminlere göre 800 milyona yakın nüfusu olan Çin'in⁸ dünyanın en

(8) Başka bir kaynak gösterilmedikçe, bütün nüfus rakamları 1 Temmuz

büyük ve en güçlü ülkesi olması, 480 milyonluk Hindistan'ın da Çin'i izlemesi gerekirdi. 230 milyonluk Sovyetler Birliği ile 195 milyon nüfuslu Birleşik Devletlerin üçüncü ve dördüncü gelmeleri gerekirdi, Bir ülkeyi, diğer ülkelere oranla daha büyük nüfusa sahip olduğu için daha güçlü saymak doğru bir düşünce olmadığı gibi, dünyanın nüfusu büyük ülkeler arasında yer almayan ülkelerin birinci-sıradan güçlü devlet olabileceklerini veya durumlarını koruyabileceklerini sanmak da yanlıştır. Büyük bir nüfusa sahip olmaksızın, modern savaşın gereği olan geniş çapta endüstri kurmak ve işletmek; karada, havada, ve denizde savaşacak büyük sayıda ordular tesis etmek; ve, nihayet, muharip nüfustan çok daha büyük sayılara varan yiyecek, taşıma, ulaştırma, cephane, silâh ve haberleşme gibi alanlardaki dektekleyici kadroları meydana getirmek imkânsızdır. Bu nedenlerledir ki, Nazi Almanyası ve Faşist İtalya gibi, emperyalist ülkeler her yoldan yararlanarak nüfus artışını cesaretlendirip teşvik etmekte, daha sonra da emperyalist genişlemeleri için bu nüfus artışını bir gerekçe olarak kullanmaktadırlar.

Birleşik Amerika'nın nüfusu ile Kanada ve Avustralya'nın nüfusları arasında yapılacak bir karşılaştırma bir ülkenin nüfusu ile aynı ülkenin ulusal gücü arasındaki ilişkiyi açıkca göstermektedir. Günümüzde Avustralya 3 milyon mil kareye yakın bir alana, onbir milyonu aşan bir nüfusa sahiptir. Kanada ise, üç-buçuk milyon mil karelik bir alana, ve ondokuz milyondan fazla nüfusa sahiptir. Birleşik Amerika ise Kanada ile Avustralya'nın arasında bir yüzölçümüne, ve Avustralya'nın nüfusundan hemen nerdeyse onsekiz kat, Kanada'ninkinden ise on kat daha fazla olan 195 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Avustralya veya Kanada kadar nüfusu olsaydı, A.B.D. hiçbir zaman dünyanın en güçlü devleti olamazdı. Ondokuzuncu yüzyılla, yirminci yüzyılın ilk yirmi yılındaki kitlesel güc Amerika Birleşik Devletlerinin bu ulusal güc ögesine sahip olmasını sağlamıştır. 1924 yılında çıkarılan ve Birleşik Devletlere göç edenlerin yıllık miktarını 150.000'de donduran Muhacerat Kanunu yüz yıl, veya hatta, elli yıl önce çıkarılmış olsaydı, otuz-altı veya yirmi-yedi milyonluk bir nüfus Amerika'da yerleşme olanağı bulamayacak; Birleşik Amerika hem kendilerini hem de çocuklarını kazanamayacaktı.

1965'deki bilgilere göre şu kaynaktan alınmıştır: *Population and Vital Statistic Report*, Statistical Papers, Seri A, C. XVII, NO. 3 (New York : United Nations, 1965).

1824'de Birleşik Devletlerin nüfusu onbir milyon kadardı. 1874 yılında nüfus 44 milyona; 1924'de 114 milyona çıkmıştır. Bu dönemde nüfus artışında yüzde 30 oranında muhaceret rol oynamış; bu oran 1880-1910 döneminde yüzde 40'a çıkmıştır. Diğer bir deyişle, Amerikan nüfusunun en hızlı arttığı devreler muhaceretin arttığı devrelere denk gelmiştir. 1824'den, ve hele 1874'den 1924 yılında kadarki serbest muhaceret savaşta ve barışta Birleşik Devletler için çok büyük önemi olan insangücü bolluğunu sağlayan başlıca faktör olmuştur. Muhaceret faktörü olmasaydı, Birleşik Devletlerin nüfusu bugünkünün yarısını güç aşabilecekti. Bunun sonucunda ise, Birleşik Devletlerin ulusal gücü bugün 195 milyonluk nüfusla varılmış bulunan düzeyden daha düşük olacaktı.

Nüfus büyüklüğü ulusal gücü belirleyen bir faktör olduğu, ve bir ulusun gücü diğer ulusların gücüne göre ölçüleceği için, çeşitli ülkelerin nüfuslarının biribirilerine oranla büyüklükleri bakımından aralarında bir rekâbet vardır ve, özellikle, bu uluslar arasındaki nüfus artış hızı da dikkate değer bir öğedir. İki rakip ülkeden birinin nüfusu diğerinkinden azsa, ve birinin nüfus artış hızı düşüyor, diğerininki ise hızla yükseliyorsa, birinci ülke nüfus artış hızındaki düşmeyi tehlikeli bulacaktır. 1870 ile 1940 arasında Fransa'nın Almanya karşısındaki durumu buna örnek verilebilir. Bu dönem içinde Fransa nüfusu 4 milyon, Almanya'nın nüfusu ise 27 milyon artmıştır. 1800 yılında Avrupa'nın yedide-biri Fransızken 1930 da bu oran onüçte-bire düşmüştür. 1940'da Almanya'nın silâh altına alabileceği nüfus 15 milyonken Fransa için bu rakam 5 milyonda kalmıştır.

Diğer yandan, Alman birliğinin kurulmasından itibaren, Almanya da Rusya'nın hızlı nüfus artışından endişelenmiştir. Rusya'nın nüfus eğilimleri açısından I. Dünya Savaşının arefesindeki duruma bakılacak olursa, Almanya'nın zamanın Rusya lehine işlediğini, Fransa'nın zamanın Almanya lehine işlediğini, Avusturya ve Rusyanın ise —diğer nedenlerle bahsedildiği gibi—⁹ savaşın gecikmesinden Almanyanın yararlanacağını düşünmüş olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, İngiltere dışında, çatışmada taraf olan bütün devletlerin devamlı değil, fakat, nihaî çatışmadan önce, sadece geçici bir süre için yapılacak barış yerine, 1914 yılının savaşın

(9) Bknz : s. 80-7.

başlangıç yılı olmasını tercih etme durumunda bulundukları ileri sürülebilir.

Son dönemin yakın tarihinde Avrupa'daki güc dağılımı, nüfus eğilimlerindeki değişmeler yüzünden, genel hatlarıyla, iki kere değişiklik geçirmiştir. Aynı şekilde, Birleşik Devletlerin Batının kuvvet merkezi hâline gelmesi ve Batı ve Orta Avrupa'nın yerini alması da gene ilgili devletlerin nüfus rakamlarında ifâdesini bulmaktadır. 1870'de, Almanya'nın nüfusu gibi Fransa'nın nüfusu da Birleşik Devletlerin nüfusunu aşıyordu. 1940 yılında ise, geçen yıllar içinde Fransa ve Almanya'nın toplam nüfus artışı otuz-bir milyon olduğu hâlde Amerika'nın aynı dönemdeki nüfus artışı 100 milyon olmuştur.

Açıkça görülüyor ki, ulusal gücün maddi gereklerini gerçekleştirecek genişlikte nüfusu olmayan ülkelerin birinci sıradan bir devlet hâline gelmeleri imkânsızdır. Diğer yandan, şu son yıllarda, fazla büyük bir nüfusun ülke için çok olumsuz etkileri olabileceği de anlaşılmış bulunmaktadır. Bu durum Hindistan ve Mısır gibi azgelişmiş ülkelerde önemli bir sorun hâline gelmiştir. Yalnız, ölüm oranlarındaki düşmeler yüzünden nüfusun hızla arttığı bu ülkelerde yiyecek üretiminde buna uygun bir artış sağlanmamaktadır. Bu ülkeler, devamlı bir açlık tehlikesiyle karşı karşıya oldukları gibi, yeterince beslenmeyen ve çeşitli hastalıkların tehdidi altında bulunan halk kitleleriyle de uğraşmak zorundadırlar. Bu yüzden de ellerindeki zaten kıt ve yetersiz olan kaynakları ulusal kuvvetlerini geliştirmek için değil de halklarını beslemek ve tedavi etmek için kullanmak zorunda bulunmaktadır. Nüfuslarının fazla olması ise, kendileri için bir güc kaynağı olmak şöyle dursun, gelişmeleri için bile ciddi engel teşkil etmektedir. Bu ülkeler için, nüfuslarıyla kaynakları arasında bir denge kurmak, ve kaynaklarını ve olanaklarını arttıramıyorlarsa, nüfus kontrolüne geçmek ulusal güçleri için bir önşarttır.¹⁰

E ğ i l i m l e r

Buraya kadar söylediklerimizden anlaşılıyor ki uluslararasındaki güc durumunun gelecekte ne gibi bir şekil alacağını kestirebilmek konusunda nüfus artışı eğilimlerinin hesaplanması büyük bir önem taşımaktadır. Diğer bütün faktörler yaklaşık olarak ay-

(10) Bkz : s. 147.

nı kalırsa, diğer râkip uluslara oranla bir ulusun insangücünde gerileme, o ulusun diğer uluslar karşısındaki ulusal gücünde de gerilemeye; ve önemli miktardaki bir insangücü artışı da, aynı şartlar altında, ulusal güçle bir yükselmeye yol açar. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna doğru Büyük Britanya İmparatorluğu rakipsiz ve tek dünya devleti durumunda olduğu sıralarda, nüfusu dünyaya nüfusunun dörtte biri demek olan 400 milyona varıyordu. 1946 yılında ise bu nüfusu 550 milyona ulaşıyordu. Fakat, tek başına bir Hindistan'ın nüfusu 480 milyon tahmin edildiğinden, İngiltere'nin sadece Hindistan'ı elinden çıkarmakla bile büyük bir nüfus kaybına uğradığı görülmektedir.

Geçmiş dönemdeki nüfus eğilimlerine dayanarak hesaplamalar yapan nüfus uzmanları, savaş veya doğal âfetler olmazsa, Birleşik Amerika'nın, Sovyetler Birliğinin, Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinin nüfusunun önemlice miktarlarda artacağını; Batı ve Orta Avrupa ülkelerinin nüfusunda ise önemli bir artış olmayacağını ileri sürmektedirler.

Nüfus açısından, Birleşik Amerika, çok küçük nüfus artışı gerçekleştirmesi bekleyen Batı Avrupa'ya oranla bugünkü üstünlüğünü devam ettirecektir. Fakat Lâtin Amerika'daki nüfus eğilimi karşısında, ileride, Amerika'nın durumu daha da geri kalmış olacaktır. Lâtin Amerika dünyanın önde gelen bölgelerine oranla bile çok daha hızlı bir nüfus artışına sahiptir. 1900 yılında, Lâtin Amerika'nın toplam nüfusu 63 milyon, Birleşik Devletlerin ise 75 milyon kadardı. 1948 yılında ise Lâtin Amerikan nüfusu 153 milyon, A.B.D. nüfusu 145 milyon olmuştur. Tek başına Arjantin'in nüfusu bile 1914'e kadar dört kat artarak bugün yirmi milyonu aşmış bulunmaktadır. Aynı dönemde A.B.D. nüfusu sadece 99 milyondan 195 milyona çıkmıştır.

Bir noktayı da belirtelim : ulusal güc üzerinde nüfus faktörünün etkisini tam olarak bilebilmek için, çeşitli ülkelerin kabaca toplam nüfus rakamlarını bilmek yetmez. Nüfus değerlendirmelerinde yaş dağılımı en önemli faktörlerden biridir. Diğer faktörlerin hepsi eşit kaldığı sürece, askerî ve üretimsel işler için en uygun yaş gruplarının (ortalama 20-40 yaşları) genel nüfus içindeki oranları yüksek olan uluslar, nüfusunun çoğunluğunu yaşlılar gruplarının teşkil ettiği uluslardan daha güçlü olacaklardır.

Bununla beraber, savaş veya doğal felâketler olmasa bile, nüfus tahminlerinin aldatıcı oldukları da unutulmamalıdır. 1940'lar-

da Amerika Birleşik Devletlerinin nüfus eğilimini hesaplayan nüfus uzmanları Amerika'nın nüfus artışı konusunda oldukça karamsar bir tablo çizmişlerdir. Oysa bugün Birleşik Devletlerin nüfusu, çok ünlü bazı nüfus uzmanlarının 1970 için yapmış oldukları nüfus tahminlerini epeyce aşmış bulunmaktadır. Fakat bilimsel kesinliği ve gerçeğe uygunluğu nisbeten yüksek gibi görünen bir dalda bile, ulusal gücün ön-kestirimle yaklaşık olarak saptanması bilinmezliklerin meydana getirdiği güçlüklerle doludur. Ne var ki, bu bilinmezlikler, ulusal gücün gelişmesi açısından nüfus eğiliminin taşıdığı önemi azaltmış sayılmayacakları gibi, devlet adamlarının kendi uluslarının nüfus eğilimiyle aktif bir şekilde ilgilenmeleri gereğini de azaltmaz.

Roma İmparatorluğu tahtındaki İmparator Augustus ile kendisini izleyen diğer imparatorların diliyle konuşan Sir Winston Churchill, 22 Mart 1943'de İngiltere Başbakanı olarak yaptığı radyo konuşmasında şöyle demiştir :

Otuz, kırk, veya elli yıl ileriye bakanlar için en büyük endişe kaynağı, ve bu konuda en açık şekilde görülen, nüfus artışı hızının tedricî bir şekilde düşmesidir. Bugünkü eğilim değişmezse, otuz yıl sonra, çok küçük sayıda müharib ve emekçi bir nüfusun kendisinin iki katı hacimdeki yaşlı yaş gruplarını koruması ve desteklemesi gerekecek; elli yıl sonra ise bu durum daha da kötüleşmiş olacaktır. Bu ülke eğer dünya liderliğindeki yüksek konumunu korumak, ve kendi gücünü başkalarının gücüne egemen kılmaya devam etmek istiyorsa, halkımızın, daha büyük ailelere sahip olma konusunda her yoldan teşvik edilmesi gerekir.

Ulusal Karakter

U l u s a l K a r a k t e r i n V a r l ı ğ ı

Ulusal güc üzerinde etkide bulunan ve niteliksel doğaya sahip beşerî öğelerden üçünden, ulusal karakter ve ulusal moral öğelerinin herikisi de rasyonel bir değerlendirme açısından kavranması güç ve kaypak öğelerdir. Bu öğeler, bir ulusun uluslararası arenada elinde bulundurduğu ağırlığın üzerinde de belirleyici etkiye sahiptirler. Biz, burada, ulusal karakterin gelişmesinden ne gibi faktörlerin sorumlu olduğunu araştırarak değiliz. İlgilendiği-

miz sadece işin olgu (vakıa) kısmıdır-antropolojinin «kültür kalıbı» kavramı ile karıştırılan (bizce karıştırılmaması gerekir) ve bir ulusun yapısında daha sık ortaya çıkan belirli entellektüel ve karakter nitelikleridir. Belli bir ulusun yapısında daha sık rastlanan bu nitelikler, diğer uluslardakine oranla her ulusta daha değerli görülürler. Coleridge şöyle der :

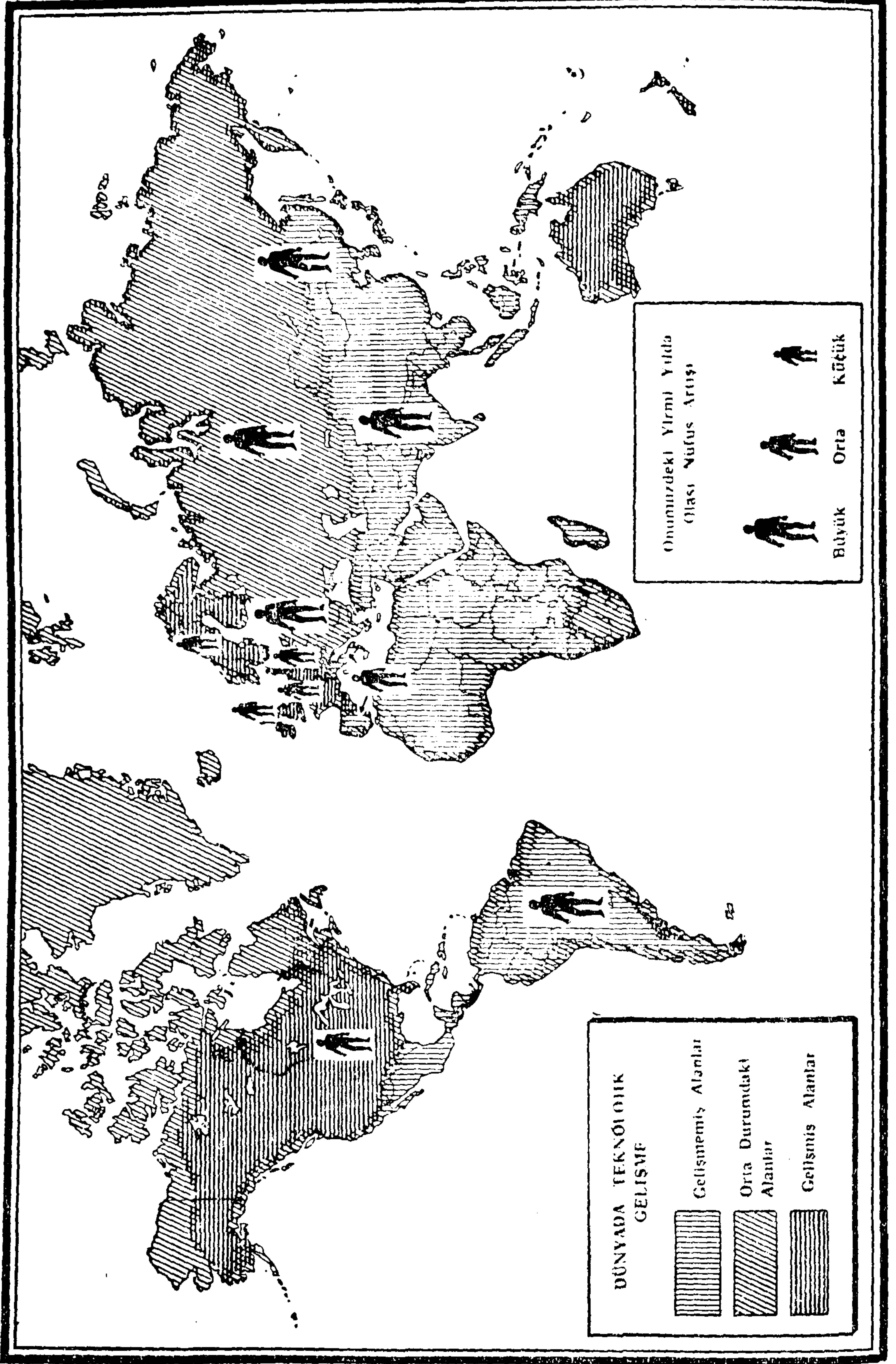
... Fakat bütün bir ulusun (halkın) içinde nefes alıp veren görünmez bir ruh (can) vardır. Buna, hepbenzer şekilde olmasa da, herkes katılır; (halkın) erdemsizliklerine renk ve karakter kazandıran; böylece, belli kelimelerle ifâde ettiğim bir eylemi Fransızcadakinden ve İspanyolcadakinden farklı kılan bu ruhtur. Savunduğum, tarihi bir «muamma» olarak kabul etmedikçe, reddi imkânsız bir gerçektir. Aynı şekilde, ulusların farklarına, biribirilerinden farklı derecelerde yüce veya alçak oluşlarına, kısacası, (Büyük Xantippus yönetimindeki Kartacalıların, daha sonra kendi adamları olan Hannibal yönetimindeki Kartacalıların örneğinde olduğu gibi), sadece tek bir büyük adamın tarihî tesadüften ibaret etkileriyle yaptıklarına veya olduklarına rağmen bir ulus olarak varlıklarını koruyabilmelerinin, ve bireylerin değişmesinden, gelip-geçmesinden sonrada devam etmelerinin bu ruhun eseri olduğunu savunuyorum ...¹¹

Bu nitelikler bir ulusun diğerlerinden farklı olmasının nedenidir, ve her büyük felâketten sonra da ayakta kalma gücüne sahiptirler Rastgele alacağımız bazı örnekler bu noktayı açığa çıkaracaktır.

John Dewey¹² ve diğer birçok düşünürlerin gösterdikleri gibi, Kant ve Hegel'in Alman felsefî geleneğinin, Descartes ve Voltaire'in Fransız düşüncesinin, Locke ve Burke'ün İngiliz siyasal düşüncesinin, William James ve John Dewey'in entellektüel sorunlar karşısındaki Amerikan yaklaşımının tipik temsilcileri olmaları anlaşılması zor birşey değildir. Bütün bu felsefî farklılıkların,

(11) Samuel Taylor Coleridge, *Essays on his own Times* (London: William Pickering, 1850), Vol. II, pp. 668-9.

(12) *German Philosophy and Politics* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1942), *passim*.

çok üst bir soyutlama ve sistemleştirme düzeyinde de olsa, her ulusa farklı özellikler kazandıran her düzeydeki eylem ve düşünce farklarının nedeni olan temel düşünce ve moral özelliklerin bir yansıması olduğu saklanabilir mi? Descartes'ın mekanikleşmiş rasyonelliği ve sistemcilik mükemmelliği Jacobin reformunun rasyonalist heyecanında olduğu kadar Corneille ve Racine'in trajedilerinde de görülmektedir. Kezâ, çağdaş Fransa'nın entellektüel hayatını büyük ölçüde karakterize eden akademik formalizmin kısırlığında da aynı şey görülmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde Fransız devlet adamlarının hazırladıkları, mantıken kusursuz fakat uygulanması olanaksız barış plânlarında da gene bu etkiler görülmektedir. Diğer yandan, Jül Sezar'ın Galya halkında hissettiği entellektüel merak yüzyıllar boyunca Fransız düşüncesinin en belirgin özelliği olarak devam etmiştir.

Locke'un felsefesi, Magna Carta, yasal süreç anlayışı, veya Protestan sekteryанизmi gibi İngiliz bireyciliğinin bir anlatımıdır. Moral ilkelerle siyasal tedbirliliği dogmatik olmayan bir görüşle birleştiren Edmund Burke'ün düşünceleri ise, ondokuzuncu yüzyıldaki Reform Kanunları veya Cardinal Wolsey ile Canning'in kuvvetler - dengesi siyasetleri gibi, İngiliz ulusunun siyasal dehâsını göstermektedir. Tacitus'un yıkıcı ve ezici siyasal ve askerî özellikleri olduğunu yazdığı Cermen kabileleri için söylenenler, Frederick Barbarossa'nın ve II. Wilhelm'in ordularına olduğu kadar Hitler ordularına da uygun düşmektedir. Alman diplomasisinin kabalığı ve beceriksiz hesaplılığı da Tacitus'un söyledikleriyle ifâde edilmiş gibidir. Otoriterliğe, kolektivizme, ve devletin üstünlüğüne inanan Alman felsefesi, yaşayacak ve iradesini empoze edece güce sahip her otoriteye itaatı, ve bunun gereği olan medenî cesaret noksanlığını, birey haklarının küçümsemesini, ve siyasal özgürlüğün bulunmayışını gerektiren otokratik yönetimlerin geleceğinde hâlâ devam etmektedir. Tocqueville'in *Amerika'da Demokrasi* eserinde çizilen Amerikan ulusal karakteri, aradan yüzyıl geçmesine rağmen hâlâ değerinden birşey kaybetmiş değildir. Amerikan pragmatizminin apaçık bir dogmatik bir idealizm ile, başarıyı gerçeğin ve hakikatin ölçeği sayan anlayış arasındaki kararsızlığı, bugün de, bir yanda Dört Özgürlük ve Atlantik Sözleşmesinin, bir yandan da «dolar diplomasisi»nin birlikte yürütülmesinde görülmektedir.

R u s U l u s a l K a r a k t e r i

Rusya konusunda ise, bir yüzyıl arayla yapılan iki yakıştırma Rus ulusunda da bazı belirli entellektüel ve moral niteliklerin şaşılacak derecede aynen devam ettiğini göstermektedir.

Bismarck hatıralarında şöyle yazmaktadır.

1859'da St. Petersburg'a ilk gidişimde, Rusların bir başka özelliğini gösteren bir örneğe tanık oldum. Baharın ilk günlerinde, o zamanlar saray çevresine mensup olanların Çar Paul Sarayı ile Neva arasındaki Yaz bahçesinde gezinti yapmaları bir âdetti. İmparator çimenliklerden birinin ortasında bir nöbetçi, kendisine niçin orada nöbet tuttuğu sorulunca, askerine verebildiği cevap, «öyle emir aldım», olmuştu. İmparator bunun üzerine yâverlerinden birini muhafız birliğine gönderdi ve bu emrin ilk olarak kim tarafından ve niçin verildiğini sordurttu. Cevap, yaz ve kış orada bir nöbetçinin beklemesinin emredilmiş bulunduğuydu. Ama emrin kökeni keşfedilmemişti. Mesele sarayda da konuşuldu, ve hizmetkârların da kulağına gitti. Çok yaşlı hizmetkârlardan biri konuşmak için izin aldı, ve babasının, vaktiyle Yaz Bahçesindeki nöbetçinin yanından geçerken kendisine, «Bak, İmparatoriçe Katerina'nın vaktinden önce çiçek açan bir kardelen gördüğü ve çiçeğe göz-kulak olunmasını emrettiği yer burasıdır. Asker hâlâ nöbette», dediğini anlattı. Bu emir üzerine ortaya bir nöbetçi dikilmiş, ve o zamandan beri her yıl orada nöbet tutulmuş. Bu gibi hikâyeler bize gülünç gelebilir, ve eleştirebiliriz, fakat Avrupa'ya karşı tutumunda Rus doğasının (karakterinin) gücünün dayanağı olan temel gücü ve sebatkârlığı dile getiren bunlardır. Bunları duyunca, 1825'de St. Petersburg'daki selde, ve 1877'de Şipka Geçidinde tuttuğu yeri terk etmektense sellerde boğulmayı veya ayazdan donmayı kabullenen Rus askerlerini hatırlıyoruz.¹³

(13) *Bismarck, the Man and Statesman, being the Reflections and Reminiscences of Otto, Prince von Bismarck*, A. J. Butler'in denetiminde İngilizceye çevrilmiştir. (New York ve Londra: Harper and Brothers, 1899), Vol. I, p. 250.

Time dergisi ise 21 Nisan, 1947'de şu haberi vermiştir :

Potsdam'ın eriyen karlarla çamurlanmış Berlin Caddesinde benizleri solgun oniki adam ağır aksak yürüyordu... Solgun yüzleri vardı, ve mahpuslara benziyorlardı. Arkalarında yorgun, bodur boylu, ve geniş yüzlü bir Rus askeri ayaklarını sürercesine geliyordu; sağ elinde tüfeği, mavi gözlerinde uçsuz bucaksız Ukranya bozkırları vardı.

Stadtbahn istasyonuna yaklaşıldığında, grup, işlerinden hızlı hızlı evlerine dönen kadın ve erkeklerin meydana getirdiği bir kalabalıkla karşılaştı.

Yüzü sert çizgili, orta-yaşlı bir kadın oniki adamı şöyle bir süzdü. Kadın yolun üstünde durdu ve tam bir dakika, dik-dik, adamlara baktı. Sonra elindeki çarşı filesini yere düşürdü, yanıp kömür kesilmiş bir vagonun önünden koşarak caddeyi geçti ve acı bir çığlıkla kendisini üçüncü mahkumun boynuna attı. Mahkumlar ve yoldan geçenler, durdular ve Rodin'in heykellerini andırırcasına, kaba elbiselerinin üstünden birbirleriyle kucaklaşan bu iki insana baktılar, iki insan şaşkın bir şekilde fısıldaştılar : «Wohin»? «... weise nicht». «Warum»? «... nicht».

Rus yavaşca yerinden geldi ve çifte yaklaştı. Yavaş yavaş yüzünde bir sırıtma belirdi. Hafifçe kadının sırtına vurdu. Kadın titredi. Olayı seyredenler donmuşcasına seyreliyorlardı. Rus teskin edici bir dille, «*Keine Angst. Keine Agst*», (Korkacak Birşey Yok. Korkacak Birşey Yok) dedi. Sonra elindeki Amerikan silâhını, gayri ihtiyarî olarak yaklaşan mahkuma çevirdi, ve sordu : «Dein Mann»? «Ja», diye cevapladı kadın, yanaklarından göz yaşları süzülerek.

«*Gu-ut*», dedi Rus, burnunu çekerek, «Nimm mit». Ve zavallı durumdaki mahkumu yavaşca iterek yaya kaldırımına yöneltti.

Halk, elele tutuşan ve heyecanla, kolkola oradan ayrılan çifte bakarken rahatlamış gibi görünüyordu. Onbir mahkum ise aralarında mırıldanarak aşağı doğru yürü-

meye başladı. Etraftaki halktan birileri fısıldıyordu : «Anlaşılmaz adam bu Ruslar... İnandırılmaz şey... Ruslara aklım ermiyor».

Rus kaderci bir yüzle gene yürümeye başladı, cebinde kibrit aranırken sarı dişlerinin arasında uzun bir *papirosa* tutuyordu. Birden yüzü karardı. Kolundaki tüfeği havaya kaldırdı, geniş ağızlı, lime lime olmuş kapalı cebinden bir kâğıt çıkardı, ve tedirgin bir yüzle kâğıda baktı. Birkaç adım sonra kâğıdı yeniden dikkatle katladı, ve mahkumların kamburlaşmış sırtlarını süzdü, sonra istasyondaki trenden inmekte olan yolcuların yüzlerinde birşeyler aradı.

Hiç duralamadan Rus genç bir adamı durdurdu. Kolunun altında çantası, kafasında, kulaklarına kadar geçmiş eski bir şapkası olan bir adamdı : «*Eh, Du Komm!*» Alman donaklamıştı, etrafta, hiçbir şey görmemeye ve duymamaya çalışan kalabalığa; geriye döndü ve bakındı. Rus silâhını doğrulttu ve seslendi : «*Kom!*» Korku içindeki adamı, mahkumların boşalan saflarına soktu.

Mahkum sayısı tekrar oniki olmuştu. Rus'un yüzünde bir rahatlama vardı. Çakıp da yakamadığı üçüncü kibritten sonra *papirosa'sını* yaktı, dumanını akşamın çöken alaca karanlığında evlerine doğru kaçışan Almanlara doğru savurdu.¹⁴

Bu iki hikâye arasında, ulusal hayatın tarihsel devamını pratik olarak her düzeyde kesintiye uğratan büyük bir devrim yaşanmıştır. Fakat buna rağmen, devrim fırtınasına rağmen, Rus ulusal karakteri devam etmiştir. Toplumsal ve ekonomik yapıda, siyasal liderlikte ve kurumlarda hayat ve düşünce tarzında çok büyük olduğu hâlde, Bismarck'ın bizzat gördüğü olayda ve Potsdam'daki askerde devam eden Rus karakterinin «temel ve değişmez gücü» bu değişikliklerden etkilenmemiştir.

Ulusal karakterin devamlılığını göstermek için Amerikan diplomatlarından birinin Amerikan Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir rapora göz atalım :

(14) *Time*, April 21, 1947, p. 32. (Time'in izniyle kullanılmıştır. Copyright Time, Inc., 1947).

Geçtiğimiz yıl içinde Rusya'nın yabancılara ve yabancılardan imparatorluğa girişleri sorununa karşı izledikleri politikanın gitgide sertleştiği anlaşılmıştır.

Geçen yaz birçok Amerikalının vize alamadığını duydum... Bunun başlıca nedeni siyasal mülâhazalar ve halkın düşüncelerinin yabancılardan etkileneceğinden korkulmasıdır. Bunların yanısıra bir diğer neden de, Rusya'da, transit ticareti için gelenlerin dışındaki bütün yabancıları Rusya dışına sürmek isteyen güçlü bir yabancı düşmanı partinin bulunuşudur.

Nazırların durumu da hiç hoş bir durum değildir. Yaygın olan kanaata göre, hiç olmazsa, kamusal işlere ilişkin bütün konuşmaların ve yazışmaların postanelerde dinlendiği ve kontrol edildiği; haberleşme emniyetinin bulunmadığıdır... Ayrıca, nazırların dahi, kendi personeli ve hizmetkârları arasındaki muhabirlerce gözetlendiği, ve nazırların evlerine kimlerin girip-çıktığının, neler olduğunun ispiyonlandığı da hâkim bir kanaattir...

Herşey sır ve esrar içinde. Kulak vermeye değer herşey gizlilik içinde; hiçbir şey umuma açık değil.

Ruslar arasında garip bir inanç var; dünyayı fethetmek o'nlara için bir kader, bir alinyazısı gibi. Bu kadenci görüşe dayanan askerlik sevgisi ve askerliğin şanlı armağanlarına inanç her yerde görülüyor. Bu duyguya, en büyük mahrumiyetler içinde bile engin bir sabır ve metanete sahip olmasını bilen Rus askeri ayrı bir güç veriyor.

... Buraya ilk defa gelen bir Amerikalı için, polisin sertliğinden daha şaşırtıcı birşey olamaz.

Bu izlenimler, sanıldığı gibi aksine, Büyükelçi Kennan'ın, Bohlen'in, veya Thompson'un değil, fakat 1851-52 yılında Amerikanın Rusya Ortalçisi Neill S. Brown'undur.

U l u s a l K a r a k t e r v e U l u s a l G ü c

Savaşta olsun, barışta olsun ulus adına eylemde bulunanlar; ulusun siyasetini formüle eden, uygulayan, veya destekleyenler;

seçenler veya seçilenler; halk oyunu biçimlendirenler; üretim veya tüketenler, bütün bu insanların hepsi de ulusal karakteri meydana getiren entellektüel ve moral niteliklerin izlerini taşıdıkları için ulusal karakter ulusal güc üzerine etkide bulunmamazlık edemez. Rusların «kaba kuvvetçiliği ve inatçılığı,» Amerikalıların kişisel girişim ve buluşculuğu, İngilizlerin dogmatik olmayan sağduyusu, Almanların disiplin ve kabalığı bir ulusun üyeleri olan bireylerin katılacağı ve yer alacağı bireysel veya kollektif eylemlerde, iyi veya kötü yönde, her zaman ortaya çıkacak olan nitelikler arasındadır. Ulusal karakter farklarının neticesinde, örneğin, Alman ve Rus hükümetleri Amerika ve İngiliz hükümetlerinin izleyemeyecekleri bir dış politika izleyebileceklerdir. Amerikan ve İngiliz hükümetlerinin izleyebileceklerini de Alman ve Rus hükümetleri izleyemeyeceklerdir. Anti-militarizm ve devamlı muvazzaf ordu ile zorunlu askerliğe karşı duyulan düşmanlık duyguları Amerikan ve İngiliz ulusal karakterinin belirgin özelliklerindendir. Oysa, aynı kurumlar ve faaliyetler yüzyıllar boyunca Prusya değerler hiyerarşilerinde en üstün yeri muhafaza etmiş, ve prestijini buradan tüm Almanya'ya yaymıştır. Rusya'da hükümet otoritesine itaat geleneği ve yabancılara karşı eskiden beri duyulan korku yüzünden devamlı ve büyük orduların halkça kabul edilmesi mümkün olmuştur.

Nitekim Almanya ve Rusya güc mücadelesinde, başlangıçta, ulusal karakterleri yüzünden bir üstünlüğe sahip bulunmaktadırlar. Almanya ve Rusya barış zamanında ulusal kaynakları içinden daha büyük bir bölümü savaş amaçlarına ayırma yeteneğindedirler. Diğer yandan, Amerikan ve İngiliz halkının böyle bir işi hele büyük ölçüde olur ve insangücü kaynağını ilgilendirirse, ulusal bir âcil durum dışında, göstereceği hoşnutsuzluk Amerikan ve İngiliz dış politikaları için önemli bir handikap teşkil etmektedir. Militarist ulusların hükümetleri kendilerinin tayin ve tercih edecekleri bir zamanda savaşı plânlayabilmekte, hazırlayabilmekte ve açıp yürütebilmektedirler. Asıl önemlisi, amaçları için en uygun buldukları ânda önleyici savaşı da kolaylıkla başlatabilmektedirler. Pasifist ulusların hükümetleri ise —ki İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar bunun en güzel örneği Birleşik Devletlerdi— bu konuda çok daha güc şartları altındadır ve çok az tercih imkânına sahiptirler. Kendi uluslarının antimilitarist duygu ve düşünceleriyle kısıtlanan bu hükümetlerin dış işlerinde çok daha dik-

katli bir yol izlemeleri gerekmektedir. Çoğu defa bu ulusların sahip oldukları fiilî askerî güc ile, ulusal çıkarlar açısından yüklenmek zorunda oldukları siyasal yükümlülükler arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, dış politikalarını destekleyecek gücde silâhlı kuvvetleri elleri altında bulunduramamaktadırlar. Savaşa girdikleri zaman da, kendi tercihlerine göre değil, düşmanlarının fiilen yarattıkları duruma göre girmek zorundadırlar. Geçmiş dönemlerde bu gibi uluslar, coğrafî konumları ve endüstriyel potansiyel gibi telâfi edici öğelerle ulusal karakterlerinin içerdiği bazı diğer yeteneklere güvenerek, başlangıçtaki zayıf durumlarını ve geri durumlarını gidererek zafere ulaşmaya çalışmak zorundaydılar. Bir ulusun karakterinin iyi veya kötü etkileri bunlara benzer şeylerdir.

Ulusların biribirilerine oranla güçlerinin ne olduğunu hesaplamaya çalışanların ulusal karakter farklarını da hesaba katmış olmaları gerekir. Bu, ne denli güç ve yanıltıcı olursa olsun, gereklidir. Bu konuda yapılacak bir yanlış hesap ve tahmin yargılarda ve politikalarda hatâlara yol açabilir. Birinci Dünya Savaşından sonra yeniden toparlanmaya başlayan Alman ordusunun gücü konusunda, ve 1941-42'de bu gücün dayanıklılığı konusunda yapılan hesaplar ve tahminler bu konuda örnek verilebilirler. Versailles Antlaşması ülke toprağı, ham madde kaynakları, endüstriyel kapasite, ordu gücü gibi ulusal gücün diğer her çeşit gereklerinden yoksun kılabilirdi Almanyayı. Ama yirmi yıl içinde kaybettiği her şeyi yeniden kazanmış ve dünyanın en büyük askerî gücü haline gelmiş bir Almanyayı yaratan Alman ulusunun düşünce ve karakter niteliklerini yok edemezdi. 1942 yılında, Rusya'nın birkaç ay daha dayanabileceğini hesaplayan askerî uzmanlar, askerî strateji, hareket gücü, endüstriyel kaynaklar, ve buna benzer askerî kriterler açısından haklı bulunabilirlerdi. Fakat, bu askerî uzmanların tahmin ve hesapları, bu konuda daha iyi yargıda bulunmuş kimselelerin Avrupa karşısında Rusya'nın en büyük kuvvet kaynağı saydıkları «beşerî güc ve sebatkârlık» faktörünü lâıyk olduğu ölçüde değerlendiremedikleri için, yanlış çıkmıştır. 1940'da İngiltere'nin varlığını koruma şansından bile yoksun olduğunu ileri sürenlerin karamsar görüşü de, aynı şekilde, İngiliz halkının ulusal karakterinin hesaba katılmayışından veya yanlış değerlendirilmesinden vücut bulmuştur.

Yukarda, bir başka kapsam içinde, İkinci Dünya Savaşından önceleri Almanların Amerika'nın gücünü nasıl küçümstediklerini

belirtmiştik.¹⁵ Aynı hatânın, ve gene aynı nedenle Birinci Dünya Savaşı sırasında gene Alman liderlerince işlenmiş bulunduğunu belirtmek ilginç olacaktır. 1916 yılı Ekim ayında, Alman Donanma Bakanı, Müttefiklerin yanında harbe katılan Birleşik Devletlerin gücünü «sıfır» olarak nitelemiş, aynı dönemin Alman Bakanlarından bir başkası ise, Amerika'nın Müttefiklerin yanında yer aldıktan sonra Alman meclisinde yaptığı konuşmada şöyle demiştir: «Amerikalılar yüzemezler, uçamazlar; Amerikalılar buralara hiçbir zaman gelemeyeceklerdir.» Her iki örnekte de, Alman liderleri belli bir zamandaki askerî güc ve orduya, Amerikan ulusal karakterinin anti-militarist olmasına, ve coğrafi mesafe faktörüne gereğinden fazla önem ve ağırlık vererek Amerikanın gücünü yanlış değerlendirmişlerdir. Bu arada, bireysel inisiyatif, tedbirlilik, ve teknik konularda hünerlilik gibi diğer maddî faktörlerle birlikte ve elverişli şartlar altında, coğrafi mesafe faktörü ile eskimeye terk edilmiş askerî yapının etkilerini aşan önemdeki Amerikan karakterinin diğer öğelerini görememişlerdir.

Diğer yandan, 1943'deki Stalingrad Savaşının sonuna kadar nice uzman, Almanya'nın maddî olanakları ve Alman ulusal karakterindeki belirli bazı özellikler yüzünden, Almanya'nın savaşı muhakkak kazanacağını sanmışlardır. Oysa bu uzmanlar, ölçülülük (itidal) ögesinin Alman ulusal karakterinde bulunmayan bir öğe; bir noksanlık olduğuna dikkat etmemişlerdir. Orta Çağın İmparatorlarından ve Otuz Yıl Savaşlarını çıkaran Alman prenslerinden Kayzer II. Wilhelm'e ve Hitler'e varıncaya kadar, bu ögenin noksanlığı Alman ulusal karakteri için öldürücü bir zaaf teşkil etmiştir. Amaç ve hedeflerle, eldeki güc ve olanaklar arasında bir denge kurmak yeteneğinden yoksun Almanlar, ulusal kuvvetin maddî ve beşerî öğeleri sayesinde tesis edilmiş bulunan Almanya'nın ulusal kuvvetini defalarca tehlikelere atmışlar, ve yıkılıp yok olmasına sebep olmuşlardır.

Ulusal Moral

Daha yanıltıcı, daha istikrarsız, fakat ulusal güc üzerindeki etkileri bakımından diğer faktörler kadar önemli bir başka faktör de ulusal moraldir. Ulusal moral bir ulusun, kendi hükümetinin dış politikasını barışta ve savaşta desteklediği kararlılık (irade)

(15) Bkz : s. 110.

derecesidir. Ulusal moral bir ulusun, tarımsal ve endüstriyel üretimini, ordusunu, dışişleri örgütünü, kısacası tüm faaliyetlerini etkiler. Kamuoyu biçiminde ise, demokratik veya otokratik, hiçbir hükümetin dış politikasını tam bir etkinlikle yürütemeyeceği, hatta bazan dış politika denilebilecek bir politikaya bile sahip olamayacağı görülmez bir öge teşkil eder. Ulusal moralin varlığı veya yokluğu, ulusal moralin niteliği, herşeyden çok, bunalımlı anlarda, bir ulusun varlığının tehlike karşısında kaldığı güç anlarda, veya da bir ulusun bekâsına temel teşkil edecek önemde kararların alındığı anlarda önem taşır.

U l u s a l M o r a l i n İ s t i k r a r s ı z l ı ğ ı

İngilizlerin sağduyululuğu, Fransızların bireyciliği, Rusların azimkârlığı gibi, ulusal karakterin bazı özellikleri tarihin belli bir döneminde belli bir halkın ulusal moralinde belirirse de, bir ulusun karakterine bakarak, o ulusun belli şartlarda nasıl bir ulusal morale sahip olacağına dair hüküm yürütmek olanağı yoktur. Amerikan halkının ulusal karakteri, Amerikan ulusunun yirminci yüzyılın ortalarında birinci-sınıf bir devlet rolü oynayacağını belli bir derecede göstermektedir. Fakat buna rağmen, Amerikan halkının, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa ve Asyadaki savaşa katılan ülkelerdeki halkların maruz kaldığı hayat güçlükleri ve parçalanmalara maruz kalmaları hâlinde ulusal moralinin ne olacağını hiçkimse kestiremez. İkinci kere böyle tehlikeyi yaşayacak olsalar, yeni bir İkinci Dünya Savaşı tecrübesi karşısında İngilizlerin de ne tepkide bulunacağı kestirilemez. İngilizler, o zaman «blitzkrieg» ve V—silâhlarına boyun eğmemişlerdir. Fakat ikinci kere ne yapacakları bilinemez. Çekirdeksel silâhlar karşısında ne yapacakları da ayrı bir sorundur. Diğer uluslar için de aynı şeyler sorulabilir, fakat hiçbir ulus için kesin bir cevap verilemez.

Amerikan ulusal morali de, içerde ve dışarda, son yıllarda durmadan araştırılan, incelenen bir konu olmuştur. Zira, Amerikan dış politikası, ve bu yolla, Amerika'nın gücünün dünya meselelerindeki ağırlık ve önemi belli bir derecede Amerikan halk tutum ve havasına bağlı bulunmaktaydı. Amerikan halk oyu, Kongredeki oylamalarda, seçim sonuçlarında, ve buna benzer yerlerde kendini ifâde etmekteydi. Birleşik Devletler Birleşmiş Milletlere girecek ve uğradığı hayâl kırıklığına rağmen örgütte kalacak mıydı? Kongre, Avrupa için düzenlenen ekonomik ve askerî yar-

dım programını destekleyecek miydi; ve, bütün dünyaya yayılan milyarlarca dolarlık bu yardımları Kongre ne süreyle onaylayacaktı? Amerikan halkı Güney Kore'yi ne zamana kadar destekleyecek, ve bu desteklemesi hangi koşullar altında devam edecekti? Soğuk Harbin masraflarına, tehlikelerine, kırgınlıklarına katlanmaya razı mı olacaklar, veya bu konudaki gayret ve zahmetlerini hafifletmeyi, veyahut da, çok kesin bir eylemle buna bir son vermeyi mi düşüneceklerdi? Bütün bu sorulara verilecek cevaplar, Amerikan halkının sorunun söz konusu olduğu andaki ulusal moraline dayanmaktaydı ve (sorun bugün için ise) dayanmaktadır.

Her halkın ulusal morali elbetteki bir noktaya kadardır, ve noktadan sonra yıkılır. Yıkılma noktası farklı uluslar için, farklı şartlar altında farklı farklıdır. Bazı uluslar savaşta uğranılan büyük çapta, veya gereksiz kayıplar karşısında yıkılırlar. Örneğin, 1917'de Champagne'da Nivelle hücumundan sonra Fransızlar böyle olmuştur. Bazı uluslar ise, önemli tek bir «muharebe» kaybeder etmez moral yıkıntısına uğramaktadırlar. Örneğin; 1917'de Caporetta «muharebesini» kaybeden ve 300 bin askerî esir düşen 130 bin askeri de cepheden kaçan İtalyanlar böyle olmuştur. Diğer bazı ulusların, örneğin Rusların morali ise, ancak, büyük bir savaşın sebeb olduğu büyük çaptaki insan ve toprak kaybından ve otokratik bir hükümetin kötü idaresi yüzünden morallerini yitirmektedirler. Bazı ulusların morali ise, hükümetin kötü idaresi, yokluk, sıkıntı, işgâl edilmişlik, ve savaştaki umutsuz duruma rağmen birden bire yıkılmamakta, yavaş yavaş zayıflamakta, adeta bir bıçak gibi ancak zamanla aşındırılabilir. İkinci Dünya Savaşının kapanış döneminde birçok askerî liderler ve devlet adamları davânın bittiğini düşünerek mücadeleden vazgeçtikleri hâlde, Alman halkı, Hitler'in intiharına kadar döğüşmüştür. Alman ulusunun en kötü şartlar altında gösterdiği bu azim bu gibi kollektif eylemlerin önceden kestirilmesinin ne kadar güc olduğunu işaret etmektedir. Bu kadar kötü olmayan koşullar altındayken, gene aynı Alman ulusu I. Dünya Savaşının sonunda, 1918 Kasım'ında çok daha kolaylıkla moral yıkıntısına uğramıştır. Bu olay, birçoklarının 1944 yazında, Müttefikler Fransa'yı işgâl etmeden önce, Alman ulusunun moralinin yıkılacağını sanmasına yol açmıştır. Tolstoy, **Harb ve Sulh**'da askerî başarılar için tek başına moralin taşıdığı önemi çok canlı bir şekilde inceler :

Askerlik bilimi karşı karşıya gelen kuvvetlerin birbirilerine göre güçlerini, sayısal oranlarıyla özdeş sa-

yar. Askerlik bilimi erlerin sayısı büyüdükçe güçlerin de artacağını söyler. **Les gros bataillons ont toujours raison.***

Bunun böyle söylenmesi insanın, mekanikte, hareket eden kitleleri eşit olduğu veya olmadığı için, kuvvetlerin de eşit olduğunu veya olmadığını söylemesini andırmaktadır.

Kuvvet (hareketin hacmi) harekete koşulan kitlenin bir ürünüdür.

Savaşda orduların kuvveti, başka birşeyle, bilinmez bir X ile çarpımlanmış kitlenin bir ürünüdür.

Tarihte, bir ordunun kitlesi ile kuvvetinin aynı olmadığını gösteren sayısız örneklere tanık olmuş, sayıca küçük orduların çok daha büyük orduları yendiğini görmüş bulunan askerlik bilimi bu bilinmez faktörü çoğu zaman pek farketmemekte, ve bu faktörü bazan birliklerin geometrik konumlarında, bazan silâhlarının üstünlüğünde, çoğu zaman da ordulara önderlik edenlerin dehâlarında arayıp bulmaya çalışmaktadır. Fakat bu faktörlerden hiçbiri de tarihî gerçeklerle (vakıalarla) uyuşan sonuçlar vermiş değildir.

Bu bilinmez niceliğin, X 'in ne olduğunu keşfedebilmek için insanın tarihteki kahramanların etkilerini göklere çıkaran bu yanıltıcı görüşü bir kenara bırakmaktan başka çaresi yoktur.

X ordunun, orduyu meydana getiren bütün erlerle birlikte, ve dâhi önderlerin yönetiminde çarpışıp çarpışmadıklarından apayrı, ister sopayla isterse dakikada otuz mermi yakan silâhlarla döğüşüyor olsunlar, savaşmak ve tehlikelerle karşı karşıya kalmak konusundaki küçük veya büyük ne derece arzu duyduğudur; ordunun ruhudur. Döğüşmek konusunda istekliliği büyük olan erler, döğüşmek için her zaman daha iyi konuma geçerler. Ordunun ruhu kitle ile çarpımlanan, ve böylece, kuvvete ürünüünü verdirten faktördür. Bu bilinmez faktö-

(*) Fransızca : «Büyük askerî birlikler daima haklıdır.» (ç. n.).

rü, ordunun ruhunu tanımlamak ve ifâde etmek bir bilim sorunudur.

Bu problemi çözümleyebilmemiz için, söz konusu X bilinmeyen faktörü yerine, kuvvetin kendini ifâde olanağı bulacağı şartları, örneğin generallerin plânlarını, erlerin silâh ve teçhizatını koymamız, ve bu bilinmeyen faktörü döğüşme ve tehlikelerle karşı karşıya gelme konusundaki istekliliğin büyük veya küçük olma derecesi olarak kabul etmemiz gerekmektedir. Daha sonra, eşitlikte yeralan bilinen tarihsel gerçeklerin ifâde edilmesiyle, bu bilinmeyen faktörün göreceli (nisbî) değerinin kendi tanımına yaklaşım göstereceğini düşünebiliriz. On kişi veya on tabur veyahut da on tümen, onbeş kişiye, veya onbeş tabura, veyahut da onbeş tümene karşı savaşta zafer kazanabiliyorsa; yani, kendileri dört kişi, veya dört tabur, veya dört tümen kaybederek karşı taraftaki bütün kişileri, bütün taburları, bütün tümenleri öldürebiliyor veya esir alabiliyorsa, bir tarafın kaybı dört diğer tarafın kaybı ise onbeş demektir. Sonuç olarak ,bir taraftaki dört diğer taraftaki onbeşe eşit; yani, $4x = 15y$ olmaktadır. Neticede $\frac{x}{y} = \frac{15}{4}$. Bu eşitlik bize bilinmeyen faktörlerin değerlerini vermez, fakat değerleri arasındaki oranı ortaya koyar. Çeşitli tarihsel birimlerin (savaşlar, askerî harekât, muharebe dönemleri gibi) bu tür eşitliklere indirgenmesiyle bir seri numaralar çıkarılmak durumundadırlar ve bunlardan çıkarılabilirler.¹⁶

Sonucu Belirleyen Faktörler Olarak Toplumun ve Hükümetin Niteliği

Ulusal moral nihaî sınavını savaşta verme durumundaysa da, bir ulusun gücü uluslararası bir sorunla yüzyüze gelmek zorunda kaldığında da ulusal moral önem kazanmaktadır. Önem kazanmasının nedeni, kısmen, ulusal moralin askerî güc üzerinde bir etkisi olacağının umulması; kısmen de, ulusal moralin hükümetin kendi dış politikasını izlemekte dayanak alacağı kararlılık üzerin-

(16) Leo Tolstoy, *Harb ve Sulh*, II. Bölüm, XIV. Kısım.

de nüfuz icra etmesidir. Nüfusun içinde yer alan kesimlerden herhangi biri, kendisinin, ulusun hayatına katılma hak ve olanağından alakonulduğunu hissederse, bu gibi güçsüzlük duygularına kapılmayan nüfus kesimlerine oranla daha düşük bir ulusal morale sahip olacak; «vatanseverliği» azalacaktır. Aynı durum, çoğunluk veya hükümet tarafından izlenmekte olan politikadan ayrı ve farklı amaçlara ve ereklere sahip olanlar için de söz konusudur. Bir ulus her ne zaman iç (politikada) anlaşmazlıklara düşmüşse, her dış politikanın ihtiyacı olan halk desteği zayıflamış, ve dış politikanın başarısı veya yenilgisi ülke içindeki mücadele konusuna bağlı bulunduğunda bu destek daha güçsüz olacaktır.

Dış politikalarını tesbit ederlerken halkın istek ve duygularını hesaba katmayan otokratik hükümetler, izleyecekleri dış politikalarında halk desteğine fazla güvenemezler. Çarlık Rusyası ve Avusturya monarşisi bu konuda örnek verilebilirler. Özellikle Avusturya örneği çok aydınlatıcı bir örnektir. Avusturya monarşisinin izlemiş olduğu iç politikaların çoğu, özellikle Slav asıllı halklara ilişkin olanları, Slav asıllı milliyetleri Avusturya yönetimi altında daha kolaylıkla tutabilmek için, bu halkları zayıflatma amacını gütmüştür. Neticede, bu Slav asıllı milliyetler kendi hükümetlerinin izlemekte olduğu dış politikadan ellerinden geldikince yabancı kalmaya, desteklememeye çalışmış; kendi hükümetlerine düşman olan Slav hükümetlerinin dış politikalarını ise aktif bir şekilde desteklemişlerdir. Bu bakımdan, Birinci Dünya Savaşı günlerinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükümeti, bu yüzden, bu birlikleri, ancak, Slav asıllı olmayan düşmanlara karşı; örneğin, İtalyanlara karşı kullanabilmiştir. Aynı nedenlerle, Birinci Dünya Savaşında Almanya da Alsas'lılardan kurulan birlikleri Ruslara karşı, Polonyalı'lardan kurulan birlikleri ise Fransızlara karşı kullanmıştır.

Sovyetler Birliği de, İkinci Dünya Savaşı sırasında, içinde yüksek oranda Ukranyalı ve Tatar bulunan birliklerin Almanlara teslim oldukları günlerde, aynı şekilde moral yıkıntısına uğramıştır. İngiltere ise aynı olayla Hindistan'da karşılaşmıştır. Hindistan halkı yabancı efendilerinin dış politikasını isteksiz ve çok ihtiyatlı olarak desteklemiş, hatta İkinci Dünya Savaşı sırasında Bose ve izleyicileri gelerek yabancı efendinin düşmanına yardım etmiştir. Napolyon ve Hitler, yabancı ülkeler fethetmenin zor tarafının işgâlcî devletin dış politikası için halk desteği bulmak olduğunu; iş-

gâlin yol açtığı yıkıntının her ülkede işgâlcinin dış politikasına destek sağlamadığını anlamak zorunda kalmışlardır. Örneğin, Hitler'in işgâl ettiği Avrupa ülkelerinde bulunduğu desteğin hacmi ve gücü işgâle uğrayan belli bir ulusun morali ile ters orantılı olmuştur.

Derin ve aşılmaz sınıf farkları içindeki ülkeler ulusal moralinin sağlam bir durumda olmayacağını bilmelidirler. 1930'lardan beri Fransa bu yüzden gücünü kaybetmiştir. Hitler'in iktidara geldiği zamandan itibaren Fransız hükümetlerinin kararsız dış politikaları; peşpeşe değişen hükümetlerin izledikleri tutarsız ve güçsüzlüklerini **status quo** ideolojisinin ardına saklamaya çalışan siyaset, bir bütün olarak ulusal morallerini zaten kaybetmeye başlamış Fransızların morallerini güçlendirmeye isteksiz ve yeteksizdi. 1938-39'da krizlerin, ve yeniden ortaya çıkan savaş tehditleri ve genel seferberliklerin ardından Hitler'in başarıları gelmiş, daha sonra Fransız orduları terhis edilmiş, çok zayıf ve hâlsiz bir barışa geçilmiş; bütün bunlar Fransızların moralinin iyice yıkılmaya yüz tutmasına yol açmıştır. Fransız toplumunun her kesiminde bir yıkıntı başlamışsa da asıl çöküntü Fransız toplumunun en önemli iki kesiminde olmuştur. Bir yandan, çeşitli sosyal mevzuatın çıkması yüzünden sınıf iktidarları kısıtlanan yukarı sınıf Fransızlar «Blum olacağına (Fransız Sosyalisti) Hitler olsun (düşman diktatör) daha iyi!» demekteydiler. Hitler, Fransa'nın Avrupa'daki durumunu ve Fransızların bir ulus olarak varlıklarını tehdit ettiği hâlde bu gruplar düşmana karşı koyan kendi hükümetlerinin dış politikasını yürekten desteklemiyorlardı. Fransa'nın Hitler istilâsına uğramasından sonra da, Fransa'nın Hitler'e karşı açtığı kurtuluş savaşını destekleyeceklerine, Hitler işgâlinin devamını tercih etmişlerdir. Diğer yandan, Fransız Komünistleri de Hitler, sadece, Batının kapitalist ülkeleriyle savaşıırken Fransız ulusal moralinin yüksek veya düşük olmasına hiç önem vermemişlerdir. Fransız Komünistleri, Hitler Sovyetler Birliğine saldırdıktan sonradır ki, istilâcıya karşı kurulan Mukavemet Hareketinin en ön safalarında döğüşmeye başlamışlar; Fransız ulusal moralinin yükselmesine katkıda bulunmuşlardır.

Ulusal moralin niteliğini önceden kestirmek güçse de, özellikle kriz dönemlerinde, ulusal moralin yüksek olmasına, veya farklı şartlar altındaysa düşük olmasına yol açan bazı belirli durumlar vardır. Genel olarak, bir ulus kendisi ile hükümetinin eylem ve

hareketlerini —özellikle, dış politikada— ne kadar özdeş görüyorsa ulusal moralin de okadar yüksek olacağı —veya tersi— söylenebilir. Bu yüzden, Nazi Almanyasında halkın ulusal moralinin nasıl olup da son derece yüksek olduğuna, ancak modern totaliter devleti onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl otokrasileriyle bir sananlar şaşmışlardır. Nazi Almanyasında ulusal moral 1918 Almanyasındaki gibi birden bir çöküntüye uğramamış, yavaş yavaş erimiştir. Rusya halkının da çok büyük bir kısmı, savaşta ve barışta katlandıkları nice acılara ve zahmetlere rağmen yüksek derecede bir ulusal morale sahip olduklarını göstermişlerdir.

Modern totaliter devlet hükümet (yönetim) ile halk arasındaki boşluğu doldurmayı başarmış; onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl momarşilerine özgü bu boşluğu demokratik semboller kullanarak, halk oyunu totaliter yollarla denetleyerek, ve görünüşte veya gerçekten halka yarar sağlayan siyasî kararlar alıp uygulayarak ortadan kaldırmıştır. Pratik anlamda, ulusal enerjinin tümü hükümetçe seçilen kanallara yöneltilmekte, bireyler yönetimle özdeşleştirilmekte —ki, bunun modern siyasetin özelliklerinden biri olduğunu görmüştük¹⁷— ve totaliterciliğin uyarıcı etkileriyle dinsel bir inanca benzer bir inanç yoğunluğu yaratmaktadır. Bu sebeple, totaliter hükümetler bu alanda başarılı oldukça veya başarılı göründükçe, veyahut da en azından başarı kazanacaklarına dair umut besledikçe, izledikleri dış politika için halklarının kararlı ve tam desteğini arayacak ve buna ağırlık vereceklerdir.

(Totaliterliğin güc, ürküntü, ve devletin tanrılaştırılması yoluyla elde ettiğini, demokrasiler halk güçleri arasında özgür bir karşılıklı-ilişki kurulmasını; ve bunlara sağduyulu bir yönetimin yol göstermesini sağlayarak elde etmeye çalışırlar. Yönetim, bu karşılıklı ve özgür ilişkilerin sınıf, ırk, veya din çatışmaları şeklinde dejenere olmasını önleyemezse ulusal toplum kendi aralarında savaşıyor gruplara parçalanır, ve halkın tümünde olmasa bile, bu savaştan zarar gören ve aşağılanan gruplarda ulusal moral yıkıntıya uğrar. İkinci Dünya Savaşından önce ve sonra Fransız iç politikası bunun örneğidir. Feodal aristokrasilerin veya otokratik diktatörlerin yönettiği ülkelerin izledikleri dış politikaların savaşta veya barışta zayıf ve güçsüz kalmalarının nedeni de budur. Bu durumdaki ulusları yöneten hükümetler, halkın kendilerini des-

(17) Bknz : s. 133 ve ardı.

tekleyeceğine hiçbir zaman güvenemedikleri için, savaş tehlikesiyle karşılaştıklarında bile dış politika hedeflerini kendi iradeleriyle ve kararlı bir şekilde tayin edip, izleyemezler. Bu yönetimler, her zaman için, ülke-içi muhalefetten; bu muhalefetin, dış politikadaki başarısızlık veya güçlükleri kullanarak rejimi devireceğinden korkar, çekinir. Buna karşılık, herhangi bir ülkede hükümet ulusun iradesinin sözcüsü olarak konuşabilecek ve dış politikasını bu temelle göre izleyecek durumdaysa, ulusal moralin de gerçekten ulusun istek ve duyguları ile hükümetin ve rejimin eylemleri arasında tam bir özdeşleşme bulunduğunu işaret ettiği söylenebilir. 1940'dan İkinci Dünya Savaşının bitimine kadar Alman istilâsı altında yaşayan Danimarkalıların ulusal morali, en azından, Stalingrad yenilgisine kadarki Alman ulusal morali kadar parlak bir şekilde bunu gösteren bir örnektir.

Nihaî tahlilde, demek ki, sahip olduğu ulusal moral açısından, bir ulusun gücü, o ulusu yöneten hükümetin (yönetimin) niteliğine bağlıdır. Gerçek anlamda halkı temsil edebilen; yani, sadece parlamento çoğunluğuna sahip bir hükümet olmakla kalmayıp ta, halkın her çeşit duygu ve kanaatlarını ulusun uluslararası plândaki istek ve siyasetine dönüştürebilen bir hükümet, kendi dış politikasını ve hedeflerini desteklemek için ulusal enerjiden yararlanabilme konusunda çok büyük bir avantaja sahiptir. Hür insanların kölelerden daha iyi döğüştükleri bilinir. Aynı düşünceyle, iki hükümetlerce yönetilen ulusların kötü yönetimler altında bulunan uluslardan daha yüksek morale sahip olacakları söylenebilir. Ulusal gücün kendisine aldığı faktörlerin birçoğu açısından, bizatihi, yönetimin veya hükümetin niteliği bile başlı başına bir güç veya zaaf kaynağıdır. Özellikle, hükümetin doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, ve askerî alanda hazırlanmış olma gibi konulardaki etki ve önemi bunun başlıca nedenidir. Ulusal moralin niteliği açısından, yönetimin ve hükümetin niteliği özel bir önem taşır. Ulusal gücün diğer faktörlerine olan etkisinde, yönetimin niteliği, herbiri insan eylemleriyle az-çok düzenlenebilecek çeşitli etkilerden sadece biridir. Fakat ulusal morale olan etkisinde, gene aynı yönetimin niteliği, ulusal morali belirleyen gözle görülmez faktörlerden biri hâlini almaktadır. Ulusal moral olmadıkça, ulusun sahip olduğu maddî güç veya potansiyel güç bir türlü gerçekleşemez; ulusal güç diye birşeyin varlığı bile söz konusu olamaz. Ne var ki, ulusal morali yükseltmekle bilinçli olarak kul-

lanılabilecek bir araç vardır, ve bu araç hükümetin veya yönetimin niteliğidir. Bunun dışındakiler ise tamamen bir şans işidir.

Diplomasinin Niteliği ¹⁸

Bir ulusun gücünü meydana getiren faktörler arasında, istikrarsız da olsa, en önemlisi diplomasinin niteliğidir. Ulusal gücü belirleyen diğer bütün faktörler, bir ulusun ulusal gücünün biçimlendiği ham maddedir. Ulsun diplomasinin niteliği bütün bu farklı faktörleri bir araya getirerek bütünlüğe kavuşturur, ağırlık ve yön verir; gerçek bir güc şekline soktuğu bu faktörleri uyu-makta olan potansiyel güçler olmaktan kurtarıp, canlandırır. Bir ulusun dış politikasının barış zamanı diplomatlar eliyle yönetilmesi ve uygulanmasının ulusal güc açısından önemi, savaş zamanı aynı ulusun askerî liderlerinin askerî taktik ve stratejilerinin önemine eşittir. Diplomasi, ulusal gücü meydana getiren farklı öğeleri, ulusal çıkarları en yakından ve en dolaysız şekilde ilgilendiren uluslararası mesele ve durumlar üzerinde en yüksek etkide bulunabilecek bir yapıya kavuşturma sanatıdır.

Diplomasinin, nasıl ulusal moral için ulusal gücün ruhudur deniliyorsa, ulusal gücün beyni olduğu söylenebilir. Diplomasinin meselelere bakış tarzı bulanık, yargıları yanıltıcı, yöneten ve uygulayanları kararsız ise, böyle bir diplomasiye sahip olan ulusun coğrafi konumundan, ham madde ve endüstriyel üretim konusunda kendine yeterliğinden; askerî alanda hazır oluşundan; nüfusunun genişliğinden ve niteliğinden dolayı sahip olduğu bütün avantajlar uzun vadede fazla bir işine yaramayacaktır. Bütün bu gibi avantajlarına gereğinden fazla güvenen, fakat bu avantajlarının derecesinde (iyi bir) diplomasiye sahip olmayan uluslar, doğa'nın tanıdığı bu olanaklar sayesinde geçici başarılar elde edebilirler. Fakat uzun vâdede, bu doğal olanak üstünlüklerinden iyi yararlanamayacakları, tam olarak bunları faal duruma geçiremeyecekleri için başarılı olamazlar; bu olanaklarından, ulusun uluslararası hedefleri yönünde tam bir verimle yararlanamazlar.

Böyle bir ulus, uzun vâdede, karşısındaki, elinde ne olanak varsa bunları en etkin şekilde kullanmasını mümkün kılacak bir

(18) «Diplomasi» terimiyle, bundan sonraki sayfalarda kullanıldığı anlamıyla, dış politikanın her düzeydeki formasyonunu ve uygulanmasını kastetmekteyiz. Buradaki kullanım anlamı için, Bknz: Ayırım On.

diplomasisi olan ulusa yenik düşmek zorundadır. Diplomasisi bu işe hazır olan ikinci ulus, elindeki olanakları, olanaklarının kıt olduğu diğer alanlardaki noksanlarını giderecek şekilde kullanmasını bilen ulustur. Bir ulusun güc potansiyellerini çok iyi şekilde kullanmasını bilen bir diplomasi söz konusu ulusun gücünü, sanki güc faktörlerinin hiçbirisi noksan değilmişcesine, düşünülebilecek en yüksek düzeye bile çıkarabilir.

Tarihte pekçok kereler, düşüncesiz ve ruhsuz Goliath'lar, (Calût) bunların herikisine de sahip olan Davud'lar tarafından dövülmüş, öldürülmüşlerdir. Yüksek nitelikte bir diplomasi, izlenmekte olan dış politikanın hedef ve araçları ile elde bulundurulmuş ulusal güc kaynakları arasında bir denge kurar. Böyle bir diplomasi ulusal gücün saklı kaynaklarını ortaya çıkarır ve bu kaynakları tam ve güvenli olarak siyasal realiteler hâline dönüştürür. Ulusal çabaya yön vererek, neticede, örneğin, endüstriyel potansiyel, askerî bakımdan hazırlanmışlık, ulusal karakter, ve moral gibi belli faktörlerin kendi başlarına sahip oldukları ağırlık ve önemi arttırır. Bu yüzdendir ki, özellikle, izlenen politikanın hedefleri ve olanakları açıkça ortaya serildiği savaş zamanında, ulusal güc bütün potansiyel güçlerini harekete geçirmekle zirvesine çıkmaktadır.

İki dünya savaşı arası dönemde, Amerika, potansiyel olarak güçlü olan, fakat izlediği dış politika bu potansiyel güçlerini uluslararası sorunlarda tam ağırlığı ile duyurmak istemediği için, dünya politikasında küçük bir rol alabilen bir ulus için verilebilecek en iyi örnekti. Bu dönemde, Birleşik Devletlerin uluslararası hayattaki gücü Amerika'nın coğrafî avantajından, doğal kaynaklarından, endüstriyel potansiyelinden, nüfusunun vüs'atinden ve niteliğinden hiç yararlanamıyordu. Amerikan diplomasisi, sanki bunlar hiç yokmuş gibi çizilip yürütülüyordu.

İkinci Dünya Savaşının bitişinden sonra Amerikan dış politikasının geçirdiği biçim değişikliği, öyle görünüyor ki, Amerikan diplomasisinin ulusal güc potansiyellerini ne dereceye kadar siyasal gerçekler hâline dönüştürmek isteyeceği ve dönüştürebileceği şeklindeki sorulara kesin bir cevap vermiş bulunmaktadır. Nitekim, söz konusu dönemin başlangıcında, çok anlamlı bir şekilde «Emperyalizm veya Fütursuzluk» başlıklı bir yazı yayınlayan Londra **Economist** dergisi hâlâ bu soruyu sormaktaydı. Tek tek ele

alındıklarında bile Birleşik Devletleri dünyanın en güçlü ulusu yapacak olan faktörleri belirten **Economist** daha sonra şöyle devam ediyordu :

Fakat bütün bunlar temel içeriklerse de, tümüyle birlikte bile, bir Büyük Güc teşkil edememektedirler. Gerekli olan birşey varsa, o da ulusal politikayı desteklemek için ekonomik kaynakları kullanma konusunda istek ve yeteneğe sahip olmaktır. Sovyet Rusyanın yöneticileri... hiç değilse daha bir nesil, Amerikalıların elindeki kâğıtlara sahip olamayacaklardır. Fakat Sovyetlerin merkezîleştirilmiş güc sisteminin doğası ve demir bir sansüre sahip olmaları yüzünden Sovyet yöneticileri oyunda hâkim taraf durumuna gelebilmişlerdir. Amerikalıların elindeki iskambilin kozudur, ama bu kâğıtları Amerikalılar oynayacaklar mı? Ve ne amaçla? ¹⁹

Diğer birçok bakımlardan umutsuz denecek kadar zayıf durumda olduğu halde, özellikle olağanüstü başarılı diplomasisi sayesinde gücünün zirvesine çıkmış ülkeler için verilecek en iyi örnek 1890'dan 1914'e kadar ki Fransadır. 1870'de Almanya'ya yenik düşen Fransa ikinci-sınıf bir devlet hâline düşmüş, Bismarck gibi dâhi bir devlet adamı Fransayı soyutlayarak bu durumundan kurtulmasını önlemişti. 1890'da Bismarck görevden azledilince Almanya dış politikada Rusya ile işbirliğini bırakmış, ve İngiltere'yi kuşkulandırmaktan çekinmeye başlamıştı. Fransız diplomasisi Almanya'nın işlediği bu hatâdan en geniş ölçüde yararlanmasını bilmiştir. 1894'de Fransa, Rusya ile daha önce 1891'de arasını düzelttikten sonra, askerî bir ittifak tesis etmiştir. 1904 ve 1912'de gayri resmî bir şekilde İngiltere ile anlaşmalara girmiştir. 1914 yılına girildiğinde Fransa'nın çok güçlü müttefikleri vardı. Almanya'nın müttefikleri ise, Almanya'ya hemen ihanet eden İtalya ile, zaaf-ları yüzünden Almanya'ya ayrı bir problem teşkil eden Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, ve Osmanlı Devletinden ibaretti. Bu değişiklik, herşeyden önce ışıltılarla dolu bir samanyolunu andıran o dönemin başarılı Fransız diplomatlarının eseri olmuştur. Bunların en ünlüleri arasında, İtalya'daki Büyükelçi Camille Barrère, Almanya'daki Büyükelçi Jules Cambon, İngiltere'deki Büyükelçi Paul Cambon, ve Rusya'daki Fransız Büyükelçisi Maurice Paléologue bulunmaktadır.

(19) *Economist*, 24 Mayıs 1947, s. 785. (Derginin izniyle kullanılmıştır).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında Romanya'nın uluslararası işlerde, bu ülkenin fiilî kaynaklarından çok daha üstün bir rol oynayabilmesi ise, tek bir adamın, Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu'nun kişiliği sayesinde mümkün olmuştur. Aynı şekilde, çok küçük bir ülke olan ve coğrafi yönden de çok elverişsiz durumda bulunan Belçika'nın 19. Yüzyılda büyük ölçüde güç kazanabilmesi I. Leopold ve II. Leopold gibi zeki ve aktif krallar sayesinde olmuştur. Onyedinci yüzyılda İspanyol, ondokuzuncu yüzyılda ise Osmanlı diplomasisi, belli bir süreyle, ulusal gücün diğer alanlarındaki gerilemesinin etkilerini ertelemeyi başarmışlardır. Britanya'nın gücündeki düşüş ve yükselmeler de İngiliz diplomasisindeki nitelik değişimleriyle yakın bir paralellik göstermektedir. Kardinal Wolsey, Castlereagh, ve Canning dönemleri gerek İngiliz diplomasisinin gerekse İngiltere'nin gücünün zirve noktaları olurken, Lord North ile Neville Chamberlain dönemleri hem diplomasi hem de güç yönünden en düşük noktalar olmuştur. Richelieu, Mazarin, ve Talleyrand olmasaydı Fransa'nın gücü ne olurdu? Bismarck'sız bir Almanya ne kadar güçlü olabilirdi? Cavour olmasaydı İtalya ne olurdu? Franklin, Jefferson, Madison, Jay, ve Adams'lar —yani, büyükelçi ve dışişleri bakanı Adams'lar— olmasaydı yeni kurulan Amerikan cumhuriyetinin gücü ne olabilirdi?

Uluslar, diplomasislerinin niteliğine güvenmeli; bunun, ulusal gücü meydana getiren farklı faktörler üzerine katalizör bir etki de bulunan apayrı bir faktör olduğunu bilmelidirler. Diğer bir deyişle, bu farklı öğeler diplomasi tarafından belli bir uluslararası problem üzerinde teksif edildiklerindedir ki, o ulusun gücünü meydana getirmiş olmaktadırlar. Bu yüzden, diplomatik servisin (dışişleri örgütünün) yüksek niteliklere sahip olması ve bu özelliğini koruması son derece önemlidir. Niteliklerin devamlı olması, korunması için en iyi çare ise, bir yıldız gibi doğup kaybolan kişilikler yerine geleneklere ve kurumlara güvenmek ve dayanmaktır. Büyük Britanya'nın VIII. Henry'den I. Dünya Savaşına kadar nisbeten devamlı bir güce sahip olması bu gelenek sayesinde mümkün olmuştur. Britanya krallarının ve bakanlarının çeşitli yetersizliklerine ve kaprislerine rağmen, İngiliz yönetici (egemen) sınıfının, ve son dönemlerde, İngiliz dışişleri örgütünün gelenekleri, belirtilmesi gereken bazı istisnalar dışında, ulusal gücün gereklerini karşılayabilmiş; İngiltere bunlara dayanarak fiilen de büyük bir güç hâline gelebilmiştir. Stanley Baldwin ve Neville Chamberlain zamanında Britanya'nın gücünün en düşük noktaya varması rast-

lantısal bir olay değildir. Bu dönemlerde İngiliz dışişleri bakanlığındaki profesyonel diplomatların İngiliz dış politikası üzerinde fazla etkileri olamamıştır. Büyük Britanya'yı yüzyıllarca yönetmiş aristokrasi arasına yeni yükselmiş işadamları olan, ve dış politikayı aile geleneği çerçevesinde yöneten bu iki adam, bu dönemin baş sorumluları sayılmalıdır. Winston Churchill ile birlikte yönetici aileler yeni bir filiz vermiş, aristokratik gelenek Büyük Britanya'ya yeniden güç kazandırmıştır. Günümüzün İngiliz dışişleri örgütünün mükemmel bir kurum olması sayesinde İngiltere, bugün azalmış bulunan ulusal güç kaynaklarıyla dünyanın dört kucağında yüklenmiş olduğu görevler arasında bir uyum sağlayabilmektedir.

Diğer yandan, Almanya, Bismarck ve Hitler gibi iki dahi man-yak sayesinde güçlenmiştir. Bismarck'ın kişiliği ve politikası Alman dış politikasının akıllıca yönetilmesinde yararlanacak geleneklerin ve kurumların kuruluşuna meydan vermediği için, 1890'da politika sahnesinden çekilmesi Alman dış politikasında derin ve devamlı bir düşüşün işareti olmuştur. Almanya'nın uluslararası durumunun zayıflaması sonucunda ise ülke, Birinci Dünya Savaşında askerî alanda da güç duruma düşmüş; savaşa kötü şartlarla girmiştir. Hitler döneminde de, Alman diplomasisinin gücü ve güçsüzlüğü Führer'in kendi kişiliğine bağlı kalmıştır. Alman diplomasisinin 1933 ve 1940 yılları arasında kazandığı zaferler tek bir adamın kafasının zaferleri olmuş; fakat gene aynı adamın düşünsel yenilgileri sonraki yıllardaki felâketlerin de başlıca nedeni olmuştur. İkinci Dünya Savaşının son aylarında, askerî direnme hareketi boş ve anlamsız bir hâl aldığı; ve, lüzumsuz yere yüzbinlerce insanın ölümüne, şehirlerin yakıp yıkılmasına sebep olduğu sırada Almanya'nın ulusal bir intihar hareketine girişmesi —sonunda Hitler'in kendisinin de intihar etmesi— hem Almanya'nın ulusal gücü için hem de lideri için bir intihar anlamına gelmiştir. Bu da, gene aynı tek adamın eseri sayılmalıdır. Bu tek adam, sağlıklı siyasal sistemlerde diplomasi-nin niteliğini teminata kavuşturan; böylece, dâhilerin olağanüstü başarılarını olduğu kadar çılgınların aptalca hatâlarını da dengelemeye yarayan geleneklerden ve kurumsal güvenceden yoksundu.

Dışişlerinin yönetim ve uygulanmasındaki niteliğin devamlılığı konusunda Birleşik Devletlerin durumu, İngiliz diplomasisinin devamlı yüksek nitelik tutturması ile, Alman diplomasisinin kısa

sürekli başarılar kazanabilmesi arasında yer almaktadır. Karşıkönulmaz maddî ve beşerî kaynaklara sahip olan Birleşik Devletler diplomasinin, Amerikan dış politikası ne nitelikte olursa olsun, Batı Yarıküresinde yenilgiye uğraması düşünülemez. Aynı durum, şu veya bu ölçüde, Amerika ile dünyanın diğer ülkeleri arasındaki ilişkilerde de geçerlidir. Amerika'nın maddî güçlerinin büyük olması sayesinde, Amerikan dış politikasının «dili» sert de olsa yumuşak da olsa, bu «dil» söyleyeceğini kesin de söylese yarı-bulanık bir ifâdeyle de söylese, amaçları kesin de olsa belirsiz de olsa bu gücün kendine özgü etkisi gene aynı olmakta; Amerika'nın maddî gücü sanki kendi başına pekçok şeyler anlatmakta ve bu hiç değişmemektedir. Yüzyılın ilk onyıllarında Amerikanın kazandığı diplomatik başarıların ardından, Amerikan diplomasisi uzun bir dönem «şöyle-böyle» bir diplomasi hâline gelmiş; Woodrow Wilson, Franklin D. Roosevelt, ve Harry Truman'ın günlerindeki başarı dolu kısa sürelerin arasında, akılsız denebilecek diplomاسiler olmasa bile, büyük krizlerin etkisinde kalan ve başarısız sayılması gereken diplomاسiler yer almıştır. Görülüyor ki, Amerikan diplomasisi İngiliz diplomasinin kurumsal mükemmelliğine sahip değildir. Fakat, Amerika'nın sahip olduğu maddî şartlar sayesinde, devlet adamlarının yüksek bir niteliğe sahip olmadığı dönemlerde bile büyük bir yıkıntı ve zarara uğranılmamaktadır. Ayrıca, Washington'un Vedâ Konuşmasında ve özellikle Monroe Doktrinde ifâdesini bulmuş ulusal bir gelenekten de söz edilebilir. Bu geleneğin rehberliği sayesinde, zayıf ve beceriksiz bir diplomasinin felâketli hatâlara yol açması önlenmekte, özelliksiz ve «şöyle-böyle» bir diplomasiyi aslında olduğundan daha iyi göstermektedir.

Hükümetin Niteliği

Bir dış politika, nekadarkusursuz çizilmiş, nekadarkusursuz yönetilmiş ve uygulanmış, maddî ve beşerî nekadarzengin kaynaklara dayanmış olursa olsun, temelinde iyi bir yönetim, nitelikli bir hükümet olmadığı takdirde «sıfır» demektir. Ulusal gücün açısından başlıbaşma bir şart olan iyi ve nitelikli yönetim ve hükümetin²⁰ kastettiği üç şey vardır: bir yanda, ulusal gücü yaratan maddî ve beşerî kaynaklar ile, diğer yanda izlenmekte olan dış politika arasında denge; bu kaynakların kendileri arasında

(20) Bu konuda daha önce söylediklerimiz için, Bkz : s. 176.

denge; ve izlenecek olan dış politika konusunda halkın desteğini kazanmış olma.

K a y n a k l a r v e S i y a s e t A r a s ı n d a D e n g e S o r u n u

İyi bir hükümet, farklı iki entellektüel işlemle işe başlayacaktır. Önce, elindeki güce göre, bu gücün en büyük başarı nisbetinde destekleyebileceği bir dış politika, ve bu dış politikaya uygun hedeflerin ve yöntemlerin seçimi ve tesbiti. Kendi gücünün yeteceğinden daha düşük düzeyde bir dış politika izlemek isteyen uluslar, toplulukta hakları olan role çıkamazlar. Birleşik Devletler I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde bu duruma düşmüştür. Bir millet, destekleyemeyeceği kadar, gücünün yetmeyeceği kadar yüksek hedeflere yönelmiş bir dış politika izlemeye de kalkışabilir. Bu durumda, o ulusun elindeki güc bu dış politikanın başarılı bir şekilde yürütülmesi için yetersiz kalır. 1919 barış görüşmelerinde Amerika Birleşik Devletleri bu hatâya düşmüştür. Lloyd George bunu şöyle ifade etmiştir: «Amerikalılar, On Emirden tutun Dağ Vaazına * kadar herşeyin bekçiliğine ve sorumluluğuna sahip çıkmak istemekte, fakat pratik bir anlamda yardıma ve sorumluluk yüklenmeye çağırıldıklarında, kat'iyen bunu kabul etmemektedirler.» Bir ulus, elinde böyle yapabilmesini mümkün kılacak ön-gerekirliliklere sahip olmadan büyük bir devlet rolü oynamaya kalkışabilir, ve iki savaş arasındaki Polonya örneğinde görüldüğü gibi, felâketle karşılaşabilir. Veyahut da, aslında gerçekten büyük bir güc olan bir ulus, sınırsız fütuhata yönelmiş bir dış siyaset izleyerek bu gücünü aşmış olabilir; İskender'den Hitler'e kadar başarısız dünya fetihleri buna örnek verilebilir.

Kısacası, sahip olunan ulusal gücün dış politikanın sınırlarını çizmesi gerekir. Bu kuralın sadece bir istisnası vardır: bir ulusun öz canı ve varlığı tehlikeye düştüğü zaman. Böyle bir durumda ulusal varlığın devamı zarureti ulusal güc ile ilgili rasyonel ölçü ve düşünceleri aşar; ihtiyaç hâli, siyaset ile güc arasındaki normal ilişkileri bir yana bırakır, siyaset-ulusal varlığın ne olursa olsun korunmasını amaçladığı için güce ilişkin rasyonel düşünme gereğinin önüne geçer. Böyle bir ulus, ulusal varlığın sürdürülmesi uğruna diğer çıkarlarını bir kenara bırakmak, fedâ etmek, ve

(*) On Emir», ve «Dağ Vazı» Hristiyanlığın ve Museviliğin temel ilkelerini belirleyen kutsal metinlerdir. (ç. n.)

rasyonel açıdan düşünüldüğünde yapılmasına olanak olmayan işler yapmak zorunda demektir. 1940-41 sonbahar ve kışında İngiltere böyle hareket etmiştir.

K a y n a k l a r A r a s ı n d a D e n g e S o r u n u

Bir hükümet dış politikası ile elindeki güc arasında bir denge kurduktan sonra, ulusal gücün farklı öğeleri arasında da bir denge kurmak zorundadır. Hiçbir ulus, sadece, doğal kaynakları zengin olduğu, büyük bir nüfusa sahip bulunduğu, veya dev çapta bir endüstrisi ve ordusu olduğu için maksimum bir ulusal güc elde edemez. Bir ulusun maksimum bir ulusal güc elde etmesi için, yeterli nitelik ve niceliklere varması; bu nitelik, nicelik, ve karmaşımlaşma özelliklerine sahip kalmış güc kaynaklarının ise, belli bir dış politikayı en yüksek başarı şansı ile destekleyebilecek duruma getirilmesi gerekir. Büyük Britanya gücünün zirvesine çıktığı yıllarda, doğal kaynaklar, nüfus büyüklüğü, ve askerî birlikler gibi ulusal gücü meydana getiren öğelerden birçoğunda yetersiz kalan bir ülkeydi. Fakat ulusal gücünün öğelerinden biri olan donanmasının, İngiltere'nin denizasıırı genişleme politikası için kumsursuz bir araç hâline getirilmiş bulunması sayesinde, İngiltere dış ülkelerden ham madde ve yiyecek teminine kesiksiz devam edebilmiş; dünyada, karşı-konulmaz güçte tek devlet hâline gelmişti. Donanma, dış ülkelerden ham madde ve yiyecek teminini devamlı olarak himâye etmeseydi Büyük Britanya varlığını bile koruyamazdı. Bu politika çerçevesi içinden bakılacak olursa, İngiltere'nin elindeki doğal kaynakların, İngiltere'nin coğrafî konumunun karşısında büyük bir nüfus ve büyük bir muvazzaf ordunun İngiltere için yararlı değil zararlı olacağı açıktır. Fakat, Orta Çağın başlangıcında olduğu gibi, Büyük Britanya kıt'aya çıkıp Avrupa'da toprak fethine girişmiş olsaydı ozaman hem büyük bir nüfusa hem de büyük bir muvazzaf orduya ihtiyacı olabilecekti.

Hindistan örneğinde gördüğümüz gibi,²¹ elde yeterince besleyecek kaynaklar olmadıkça, bir ülkenin büyük bir nüfusa sahip olması kendisi için gücten çok bir güçsüzlük kaynağı olmaktadır. Totaliter yöntemlerle gerçekleştirilen tez canlı bir endüstriyel ve askerî yapı, ulusal güc öğelerinden bazılarına sahip olmayı sağlamakta, fakat aynı süreç yüzünden, ulusal moral ve nüfusun fizik tahammülü gibi diğer bazı öğeler tahrip olunmaktadır. Rusya'nın

(21) Bknz: s. 145-7.

Doğu Avrupa'daki uydularında bu durumla karşılaşmıştır. Eldeki endüstriyel kapasiteye desteklenemeyecek kadar büyük bir askerî güc yapısı plânlamak —böyle bir plân alabildiğine büyük bir enflasyon, ekonomik krizler, ve moral yıkıntıları olmaksızın uygulanamayacağı için— ulusu güçlendirmekten çok zayıf duruma düşürmek için yapılmış bir plânlama anlamına gelecektir. Ulusun kendi öz varlığı tehlikeye düştüğünde, böyle bir ihtiyaç hâlinde Birleşik Amerika hükümeti halka, «tereyağı yerine silâh», diyebilir; ama ortada böyle âcil bir durum olmadıkça, ekonomik üretimin akla-yakın bir bölümünü sivil tüketime ayırarak askerî ve sivil ihtiyaçların karşılanmasında dengeli davranmak zorundadır. Çin veya Kore hükümeti gibi diğer hükümetler ise, sivil halkın durumunu ve esenliğini hesaba katmayabilirler. Bir başka deyişle, ulusal gücün kurulması işlemine girişen bir hükümet, yönetmekte olduğu ulusun karakterini unutmamak zorundadır. Uluslardan bazıları güçlük ve sıkıntılara tahammül gösteremez ve isyan eder; bazıları ise bütün güçlük ve sıkıntılara sabırla tahammül edebilir. Bazı uluslar ise, ulusal çıkarlarını ve ulusal varlığını korumak için dünyayı hayrete düşürecek ağırlıkta fedakârlıklara katlanma gücündedirler.

H a l k ı n D e s t e k l e m e s i S o r u n u

Çağdaş bir hükümet, özellikle demokratik denetime tâbi bir hükümet, üzerine düşen bu görevleri gerçekleştirmek için, yukarıda tartışmış bulunduğumuz iki dengeyi kurmuş olmak zorundadır. Fakat, çağdaş hükümetin üzerine düşen görevler bununla da bitmemekte; bundan daha da zor görevler bulunmaktadır. Çağdaş, ve demokratik denetime tâbi bir hükümet, halkının, kendi dış politikasını desteklemesini sağlamak, ve (ayrıca) gene bu izlemekte olduğu dış politikayı destekleyecek şekilde ulusal güc öğelerini harekete geçirebilecek bir iç politika saptamış olmak durumundadır. Bu, güç bir görevdir. Çünkü, izlenmekte olan bir dış politikanın halkça desteklenmesini mümkün kılacak şartlar ile, söz konusu dış politikanın başarı kazanabilmesi için gerekli olan şartların özdeş olmaları her zaman mümkün olmayabilmektedir. Amerika ile ilgili olarak, Tocqueville bunu şöyle belirtmiştir:

Dış politikanın sadece demokrasilere özgü niteliklere fazla bir ihtiyacı yoktur; tersine, demokraside yeterince olmayan neler varsa dış politikanın ihtiyaç duydu-

ğu da bunlardır. Demokrasi bir devletin iç kaynaklarının arttırılmasından yanadır; serveti ve rahatlığı dağıtır, halkın sevkini arttırır, ve toplumun bütün sınıflarında kanun saygısını destekler: bunların hepsi de, ulusların arasındaki ilişkilerde sadece dolaylı bir önem taşıyan avantajlardır. Öte yandan, önemli bir işin ayrıntılarını düzenlemede, saptanmış bir plâna sadakâtla ve ısrarla uygulamada bulunmakta, ve ciddî engellere rağmen bu plânın uygulanmasına çalışmakta demokrasi çok büyük güçlüklerle karşılaşır. Tesbit ettiği tedbirleri saklı tutamaz, bu tedbirlerin tesirlerinin geçmesini bekleyecek sabrı gösteremez...

Demokrasileri ihtiyatlı ve aklî hareketler yerine, hissî ve düşüncesizce girişilen ihtiyatsız hareketlere boyun eğmeye, ve olgun ve kusursuz plânlar yerine gelip geçici ve o anlık tutku ve isteklerin karşılanmasına yöneltilen eğilimler Fransız Devriminin ortaya çıktığı günlerin Amerikasında çok açık bir şekilde görülmüştür. En kıt kafalılar için bile, bugün olduğu gibi, o zamanlar da Amerikalıların çıkarının, Avrupayı kana bulayan, ama kendi ülkelerine hiçbir zarar veremeyecek olan bu kavga da hiçbir şekilde yer almamak olduğu açıktı. Fakat halk Fransaya karşı duyduğu sevgiyi öylesine şiddetli bir şekilde dışarıya vuruyordu ki, Washington'un bükülmez karakteri ve kazanmış olduğu büyük saygı olmasaydı, Amerikalıların İngiltere'ye karşı savaş ilân etmelerini önlemek mümkün olamayacaktı. Hatta o zamanlar, halkının fedakârca fakat ihtiyatsızca gösterdiği bu aşırı istekliliği keskin düşünce ve muhakeme gücü ile sindirmesini bilen Washington, halktan istediği tek şey olan güvenden bile yoksun bırakılmış, kendi vatanında sevilmeyen bir insan olmuştu. Politikası çoğunluk tarafından takdir edilmek şöyle dursun takbih ediliyordu, fakat sonraları bütün ulus onun politikasının yerinde ve haklı bir politika olduğunu teslim etmiştir.²²

Dış politikanın başarılı bir şekilde yürütülmesi için gereken düşünce tarzı bazan kitlelerin ve kitle temsilcilerinin yöneldikleri

(22) Alexis de Tocqueville, *Democracy in America* (New York: Alfred A. Knopf; 1945), C. I., ss. 234-5.

düşüncelerden yüzseksen derece ters yönde olabilir. Devlet adam-
lığının niteliği, düşünce plânında, her zaman halkın düşüncelerinin
de «lehdar» bir hava yaratmaya çalışmak tutkusunda olmamaktır.
Devlet adamı, diğer güçler arasında bir güç olarak kabul ettiği ulu-
sal çıkar açısından düşünmek zorundadır. Kamunun düşüncesi,
devlet adamının kafasındaki düşüncelerin ince noktalarını bileme-
yeceği için, çoğu defa, mutlak iyilik veya mutlak kötülük gibi ba-
sit ahlakî veya hukukî çerçeveler içinde muhakeme yürütmektedir.
Devlet adamının görüşü uzun bir ufka sahip olmak, yavaş ve çok
ihtiyatlı işlemek, büyük çaptaki yararlar uğruna bazı küçük çap-
ta kayıplara katlanmak; devlet adamı zamanını çok büyük bir tu-
tum ve hesaplı kullanmak, zaman ögesiyle uyum içinde davran-
mak, zamanın hazırlayacağı elverişli fırsatlara kadar beklemek
zorundadır. Kamu ise, düşüncesinde tez canlıdır, çabuk sonuç al-
mak ister; yaşanan günün kolay çıkarlarını kollamaktan gelece-
ğin gerçekten önemli çıkarlarını göremez.

Halk oyunun istediği, ama nitelikçe kötü bir dış politika ile
iyi ve nitelikçe yüksek bir dış politika arasındaki bu ikilem (dilem-
ma) karşısında kalan bir hükümet iki konuda tuzağa düşmekten
sakınmak durumundadır. Birincisi, Kamu oyunun sunak taşında
kendisince «iyi» olan dış politikaya kurban etmekten kaçınmalı;
ülkenin uzun vâdeli veya sürekli çıkarlarının karşısında kısa vâ-
deli çıkarlara kapılıp, siyasal hayata önderlik yapamayacak hâle
düşmemelidir. İkincisi, iyi bir dış politikanın gereklikleri ile ka-
mu oyunun tercihleri arasında —bunlardan kaçınmak mümkün
olduğu halde— gereksiz boşluklara yol açmamalıdır. Böyle bir
durumda kalan bir hükümet, kamu oyunun tercihlerine gereksiz
ölçüde hoşgörü göstermekte ve iyi ve doğru bildiği dış politika-
nın en büyük ayrıntısına kadar halk oyunun etki kurmasına yol aç-
makla olduğu gibi, bu kez kendi dış politikasında gereksiz ve aşırı
bir inat gösterip kamu desteğini yitirerek de bu boşluğun meydana
gelmesine sebep olabilir.

Böyle bir yanlış tutum yerine, dış politikasında olduğu kadar
iç politikasında da başarılı olmak isteyen bir hükümetin yerine
getirmesi gereken üç şart vardır. Hükümet olarak, iyi bir dış politi-
kanın gereklikleriyle halk oyunun tercihleri arasındaki çatışma-
yı «eşyanın tabiatı icabı» saymalı; bu yüzden, bunun, kaçınılmaz
ama hacmen küçültülebilir olduğunu, fakat ülke içi muhalefet ile
uzlaşarak ortadan kaldırılmasının hiçbir zaman mümkün olamaya-

cağını bilmelidir. İkincisi, hükümet olarak, halk oyunun kölesi değil efendisi olduğunun; halk oyunun, botanikçilerin araştırma yaptıkları bitkiler gibi, halk oyu araştırmalarıyla tesbit edilip ortaya konulabilecek kadar durgun ve değişmez birşey değil, devamlı olarak yaratılması, geniş bilgili ve sorumluluk taşıyan bir liderlik kurumunca yeniden ve yeniden yaratılması gereken dinamik ve durmaksızın değişen birşey olduğunu; bu konuda gerekli olan liderlik görevinin demagoglara değil hükümetlere düşen tarihî bir görev olduğunu bilmelidir.²³ Üçüncüsü, hükümet olarak, izlediği dış politikasında «arzuya şayan» olanla «esas» olanı birbirinden ayırmasını; ve «esas mahiyette olmayan konularda halk oyunu uyuşmayı kabule hazır olmakla beraber, kendi düşüncesine göre iyi bir dış politikanın kaybedemeyeceği asgarî şeylerde, hükümet olarak kendi kaderi bahasına da olsa, hiçbir fedakârlık yapmayacak kadar mücadeleci olmayı bilmelidir.

Bir hükümet dış politikanın ve bunu destekleyecek olan iç politikanın, gerekliklerini doğru ve tam olarak kavrayıp anladığı hâlde, bazen, halk oyunu bu dış ve iç politikaları destekleyecek şekilde konumlayamamış olabilir. Bu durumda, girişeceği bütün çabaların boşa gitmesi ve bir ulusun güvenebileceği diğer bütün ulusal güc öğeleri konularındaki üstünlüklerden tam olarak yararlanamamak durumu kaçınılmaz bir zorunluk olur. Amerika Birleşik Devletlerinki de dahil, çağdaş demokratik hükümetlerin politikaları bu gerçeği belgeleyen örneklerle doludur.²⁴

(23) İki savaş arası dönemde Mr. Duff Cooper ismiyle kabinede ve diğer hükümet işlerinde önemli görevlerde bulunan Lord Norwich, halk oyu konusundaki yaygın yanlış anlayışla hükümetin'in bu konudaki durumuna Neville Chamberlain'den söz ettiği (*Old Men Forget* (London: Hart-Davis, 1953) eserinden işaret etmektedir: «Bence, Başbakanın iki temel hatâsı vardır. 'Times'in her dediğine halk oyu diye inanmakta - ve Avam Kamarasındaki Muhafazakâr Parti sözcüsünün her söylediğine de Muhafazakârların kanaatı diye inanmaktadır». Yazık ki, bu, birilerinin söylediği şeylerin halk oyunun istediği şeyler hâline gelmesi - sadece iki savaş arasındaki dönemin İngilteresinde değil - iyi [her] dış politika için başlıca engeli teşkil etmektedir.

(24) Bu konu aşağıdaki kaynaklarda daha etraflı olarak ele alınmıştır: Hans J. Morgenthau, «The Conduct of Foreign Policy», *Aspects of American Government*, Sydney Bailey, ed. (London: The Hansard Society, 1950), sh. 99 ve arkası; ve *In Defense of National Interest* (New York: Alfred A. Knopf, 1951), s. 221 ve sonrası.

Ülke içi Yönetim ve Dış Politika

İzlediği dış politikasının ardına bir destek olarak ulusal halk oyunu konumlayabilmiş bir hükümet bununla da yetinmemektedir. Böyle bir hükümet kendi iç ve dış politikası için diğer ulusların halk oyununun da desteğini sağlamak zorundadır. Bu gereklilik, son zamanlarda dış politika karakterindeki değişimin bir yansımasıdır. İlerde daha geniş şekilde görüleceği üzere,²⁵ zamanımızda dış politika sadece diplomasi ve askerî güçlülük gibi geleneksel silâhlarla değil, aynı zamanda modern bir silâh olan propaganda ile de yürütülmektedir. Zira, günümüzde uluslararası arenadaki güc mücadelesi sadece askerî üstünlük ve siyasal hâkimiyet uğruna girişilen bir mücadele olmaktan çıkmış, insanların kafa ve düşünceleri üzerinde kurulacak bir egemenlik mücadelesi hâline gelmiştir. Bu bakımdan da, bir ulusun gücü, günümüzde, sadece diplomasisinin yetilerine, ve silâhlı kuvvetlerinin gücüne değil, fakat aynı zamanda, bir ulusun siyasal felsefesinin, siyasal kurumlarının, ve siyasal politikasının başka ulusların gözünde taşıdığı çekiciliğe de dayanmaktadır. Bu durum özellikle, sadece siyasal ve askerî iki süperdevlet olarak değil fakat aynı zamanda farklı iki hayat tarzının önde gelen temsilcisi olan Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele için de geçerlidir.

Bu bakımdan bu iki süperdevletin —diğer devletler için de bu doğrudur— kendi iç ve dış politikalarında yapabildikleri ve yapamadıklarının, elde edebildikleri ve edemediklerinin —bu iki devletin sözkonusu temsilcilikleri açısından tutturacakları standard nedeniyle— ulusal güçleri üzerinde dolaysız etkileri olmaktadır. Bu sebebledir ki, örneğin, ülke-içinde ırk ayırımı güden bir politika izleyen uluslar yeryüzünün beyaz-olmayan uluslarının düşünceleri ve «kafaları» için girişilecek bir mücadeleyi peşinen kaybetmek zorundadır. Belli bir tarz ve tutum sonucunda ülkesinde sağlık, eğitim, ve hayat standardı alanlarında önemli başarılar kazanan azgelişmiş bir ülke dünyadaki diğer azgelişmiş ülkelerin gözünde önemli ölçüde güçlü bir duruma gelecektir.

İşte bu noktada —diğerlerine ilerde işaret olunacaktır— iç politika ile dış politika arasındaki geleneksel fark ortadan kalk-

(25) Bknz: Bölüm 20'de ilk iki arabölüm.

(26) Bknz: Bölüm 20'de ilk arabölüm.

maya başlamaktadır. Bunun içindir ki, insanın hemen hemen ortada iç politika diye birşeyin kalmadığını söyleceği gelmektedir. Zira, bir ulusun yaptığı veya yapamadığı ile, siyasal felsefesi, yönetim sistemi, ve hayat tarzı arasında hiçbir ayırım kalmamakta; birinciler ikincilerin yansıması hâlini almış bulunmaktadır. Bir ulus kendi ülkesinde, diğer ulusların gıpta edeceği bir başarı kazandığında, veya birşey elde ettiğinde, bundan, kendi gücünü arttırmış olarak; başarı kazanamadığında, veya birşey elde edemediğinde ise, kendi gücünü zayıflatmış olarak çıkacaktır.

ULUSAL GÜCÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Değerlendirmeye Düşen Görev

Bir ulusun dış politikasından ve ulusun kamu oyunu uluslararası işlere göre hazırlayıp biçimlendirmekten sorumlu olanlara düşen bir görev de bu faktörlerin kendi uluslarının ve diğer ulusların gücü üzerindeki etkilerini tam ve doğru bir şekilde değerlendirmektir. Üstelik bu değerlendirme, hem içinde bulunulan an açısından, hem de gelecek açısından yapılmak zorundadır. Silâhlı Kuvvetlerin deniz, kara, ve hava kuvvetleri birleştirilecek olursa, bunun Amerikan ordusunun niteliği üzerindeki etkisi ne olacaktır? Çekirdeksel enerjinin kullanımı Birleşik Devletlerin ve diğer ulusların endüstriyel kapasitesi üzerinde ne etki yapacaktır. Çin'in Komünizme geçtikten sonra endüstriyel kapasitesi, askerî gücü, ve ulusal morali nasıl bir gelişme gösterecektir? Çin'in ve Pakistan'ın Hindistan'a karşı düşmanlıkları Hindistan'ın ulusal morali üzerinde ne etki yapacaktır? Alman ordusunun yeniden kurulmasının Alman ulusal gücü açısından önemi nedir? Yeniden-egitilmişlik Alman ve Japon ulusal karakterini değiştirmiş midir? Arjantin halkının ulusal karakterinin Peron rejiminin siyasal felsefesi, yöntemleri, ve hedefleri üzerinde etkisi ve bunlara karşı gösterdiği tepki ne olmuştur? Rusya'nın etki alanının Elbe Nehrine kadar genişlemiş olması Sovyetler Birliğinin coğrafî konumunu ne yollarla etkilemektedir? Amerikan Dışişleri Bakanlığında yapılacak bir reorganizasyon veya personelde bir değişiklik Amerikan diplomasisinin niteliğini arttırır mı, yoksa azaltır mı? Bütün bunlar, bir ulusun dış politikasının başarı kazanması için doğru olarak cevaplandırılması gereken sorulardan bazılarıdır.

Kaldı ki bunlara benzer sorular, belli tek bir faktöre ilişkin oldukları için, cevaplandırılması kolay sorulardır. Başka türlü sorular da vardır, ve bu tür sorular bir faktördeki değişimin diğer faktörler üzerindeki etkilerine ilişkin sorular oldukları için daha güç, insanın her an yanlış cevaplara varmasına sebep olabilecek sorulardır. Örneğin, modern savaş teknolojisinin kabulünün Birleşik Devletlerin coğrafî konumu üzerinde ne etkisi olabilir? Diğer bir deyişle, güdümlü roketler ve jet uçakları Birleşik Devletlerin diğer ülkelerden coğrafî uzaklığı üzerinde ne gibi etkilere yol açacaklardır? Birleşik Devletler, denizaşırı saldırılar karşısında eskiden beri sahip olduğu geleneksel dokunulmazlığından ne derecesini kaybedecek, ve ne derecesini elinde tutabilecektir? Aynı teknolojik gelişmelerin Rusyanın ülke-toprağının coğrafî özellikleri üzerinde ne etkileri olacaktır? Bu faktörler uçsuz-bucaksız Rusya düzlüklerinin koruyucu fonksiyonlarının önemini ne dereceye kadar azaltacaklardır? Bu aynı açıdan, Manş Denizinin İngiliz tarihinin başlangıcından bugüne kadar İngiltereye koruyuculuk etmesi bu ülkeye ne kazandırmıştır? Brezilya'nın, Çin'in ve Hindistan'ın endüstrileşmelerinin bu ülkelerin askerî güçleri açısından önemi ne olacaktır? Savaş teknolojisindeki değişimler karşısında Amerikan kara kuvvetlerinin, hava kuvvetlerinin, ve deniz kuvvetlerinin nisbî önemleri nedir? Önümüzdeki yirmi yıl içinde Amerikan nüfusunda beklenen artış ile, bundan çok daha hızlı olan Lâtin Amerika, Hindistan, Çin, ve Sovyetler Birliği nüfusundaki artış bütün bu ulusların endüstriyel kapasiteleri ve askerî güçleri açısından ne anlam taşımaktadır? Endüstriyel üretimdeki dalgalanmaların Birleşik Devletlerin, Sovyetler Birliğinin, Almanyanın, İngilterenin, ve Fransa'nın ulusal moralleri üzerindeki etkileri ne olacaktır? İngilterenin coğrafî yönden soyutlanma özelliği, askerî gücü, ekonomik organizasyonu, ve endüstriyel kapasitesi bu temel değişikliklerin etkisi altında gitgide zayıflarken İngiliz ulusal karakteri geleneksel niteliklerini muhafaza edebilecek midir?

Ulusal güc analizcisinin görevi bu kadarla da kalmaz. Analizci, çok daha yukarı düzeydeki çok daha güç sorulara da cevap aramak zorundadır. Bu sorular,, belli bir ulustaki güc faktörlerinden birinin diğer ulustaki benzer veya bir başka güc faktörü ile karşılaştırılmasına ilişkindir. Diğer bir deyişle, bu sorular farklı uluslara ait belli bir güc faktöründeki değişmelerin bu ulusların arasındaki genel güç ilişkileri açısından taşıdıkları nisbî önem ve ağırlıklarına ilişkindir. Örneğin, Birleşik Devletlerin ve Sovyetler

Birliğin belli bir zamandaki, diyelim 1966'daki, nisbî güçlerini ele alacak olursak ortaya çıkacak olan sorun heriki taraftaki farklı güç faktörlerinin hangi tarafa, ne bakımdan bir güç üstünlüğü sağlayacağı olacaktır. Birleşik Devletlerin nitelikce ve nicelikce üstün olan endüstriyel kapasitesi Amerika'nın kara kuvvetleri yönünden muhtemelen daha zayıf kalışını ne dereceye kadar telâfi edecektir? Amerika'nın çok kesif, hava taarruzlarına karşı korunması çok güç buna karşılık haberleşme ve ulaşım kolaylıklarına sahip olan endüstri ve nüfus merkezleri ile; Rusya'nın ülkenin çeşitli yerlerine yayılmış olan, buna karşılık büyük ulaşım ve haberleşme güçlüklerine sahip bulunan endüstri ve nüfus merkezlerinin nisbî güç ve güçsüzlükleri nelerdir? Rusyanın gücü, Batı Avrupa'nın Doğudan yöneltilecek ideolojik ve askerî sızma ve etkileme eylemlerine açık olma özelliği yüzünden ne kazanmaktadır? Gene Rusya'nın, Pasifikten yöneltilecek hava ve deniz taarruzlarına açık olma özelliği yüzünden uğradığı zarar nedir? Karşılıklı güç durumları açısından, Birleşik Devletlerde Rus dış politikasına hizmet etmeye yatkın grupların varlığı ile, Rusya'daki kamu oyunun zor gücüyle kazandırılmış homojenliği ne önem taşımaktadır? Sovyetler Birliğinin totaliter siyasal ve ekonomik organizasyonu karşısında Amerika'nın demokratik hükümet biçiminin ve totaliter-olmayan ekonomik sisteminin Birleşik Devletlerinin ulusal gücü üzerinde etkisi nedir?

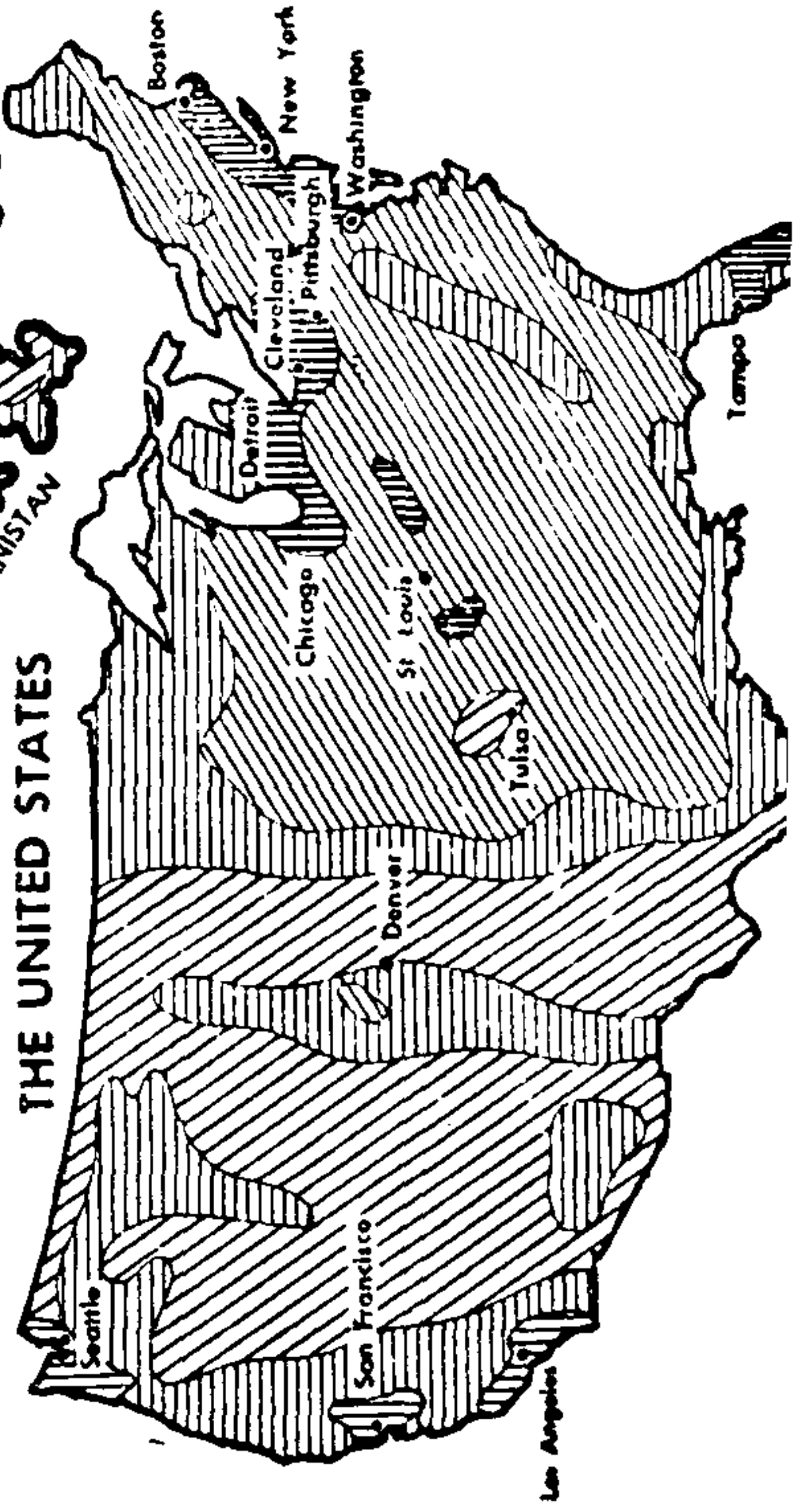
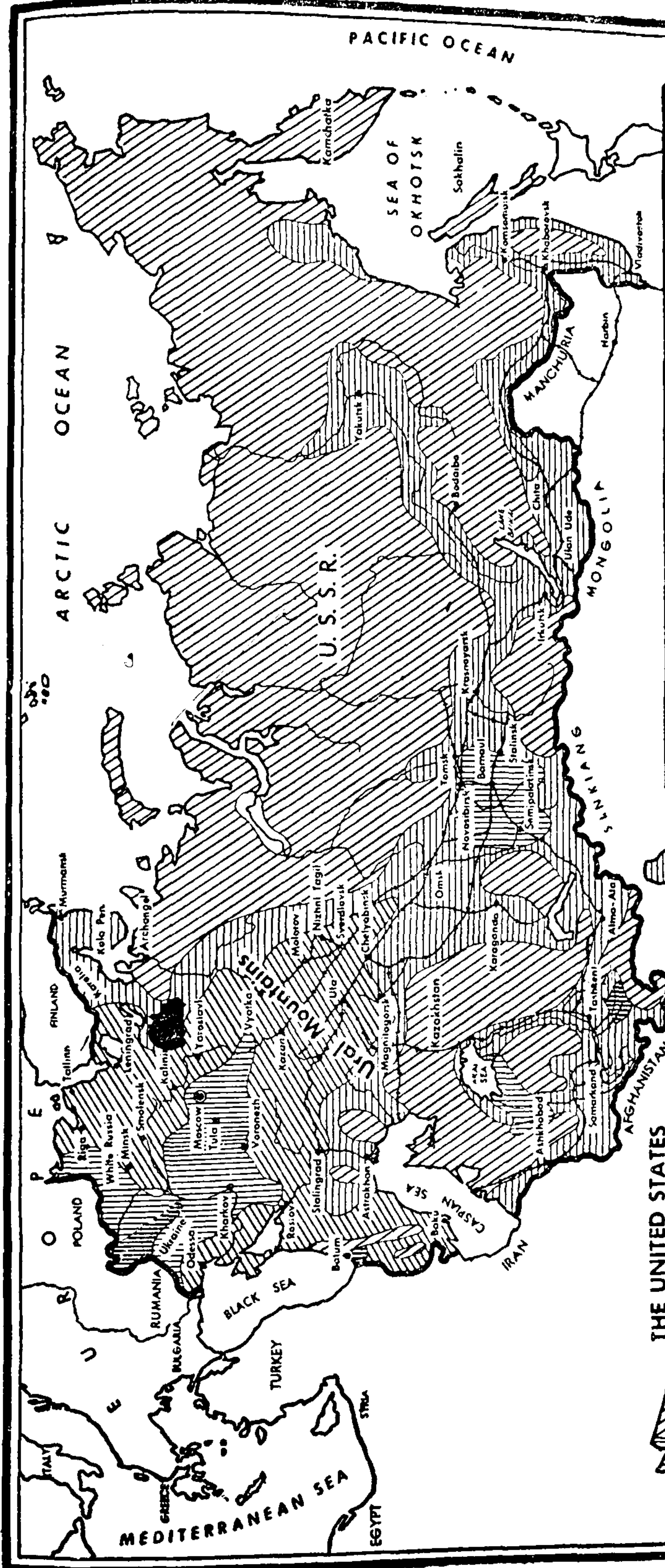
Bu sorular ve bunlara benzer sorular, uluslararası arenada aktif bir rol oynamakta olan bütün uluslarla ilgili olarak sorulması ve cevaplandırılması gereken sorulardır. Farklı faktörlerin ulusal güç üzerindeki nisbî etkilerinin, uluslararası politika alanında birbirileriyle rekâbet eden bütün uluslar göz önünde tutularak belirlenmesi ve hesaplanması gerekir. Kısacası, Fransa'nın sadece İtalya'dan daha güçlü olup olmadığını bilmek yetmemekte, fakat ne bakımdan güçlü olduğunu da bilmek gerekmektedir. Kezâ, aynı şekilde, farklı güç faktörleri açısından Hindistanın ve Çin'in Sovyetler Birliği, Japonyanın Birleşik Devletler, Arjantin'in Şili karşısında olanak ve olanaksızlıklarının neler olduğunu da bilmek gerekmektedir.

Güç hesabının görevi burada da bitmemektedir. Değişik ulusların aralarındaki kuvvet dağılımının; yani belli bir andaki kuvvet ilişkilerinin gerçek hâllerine yakın bir görüntüsünü çizebilmek için bunların gelecekteki durumlarının da ön-kestirimle hesaplamala-

rı şarttır. Bunu gerçekleştirmek için, «Birleşik Devletlerle Sovyetler Birliği arasındaki güc ilişkileri 1966 yılında ne durumdadır, ve 1970 veya 1975'de ne olacaktır?» sorusunu sormak da yetmez. Zira, uluslararası konular ve sorunlarla ilgili kararlar Birleşik Devletler ile Sovyetler arasındaki güc ilişkilerinin sadece 1966, 1970, ve 1975 yıllarındaki durumuna göre değil, fakat günü gününe devamlı değişen duruma göre alınırlar. Ulusal gücü meydana getiren faktörlerdeki bu günlük değişimler ilk bakışta farkedilmeyecek kadar küçük çapta oldukları halde bir tarafın gücüne bir damla daha güc katarlarken karşı tarafın gücünde de o kadarlık bir azalmaya sebep olurlar.

Nisbeten istikrarlı olan coğrafya ögesinin temelleri üzerinde yeralan ulusal güc piramidi bile, durmadan ve hızla değişen ulusal moral ögesinden zirvesine, tedricî olarak değişen bir istikrar süreciyle ulaşabilir. Coğrafya faktörü dışında kalan işaret ettiğimiz bütün faktörler devamlı bir değişim içindedirler; durmadan birbirilerini etkilerler, ve insanın ve doğanın önceden kestirilmesi güc etkileri altında oluşmalarını sürdürürler. Bütün bu faktörlerin hepsi birlikte ulusal güc denen «nehri» meydana getirirler. Bu «nehir» Büyük Britanya'da olduğu gibi önceleri yavaş yavaş kabarmış ve daha sonra yüksek bir düzeyde yavaş yavaş akıntısını sürdürmüştü; veya Almanya örneğinde görüldüğü gibi hızla yükselmiş ve hızla yatağından çekilmiş, bitmiş; veyahut da Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği örneğinde görüldüğü üzere hızla yükselip kabarmış, fakat gelecek için bir belirsizlikle karşılaşma durumunda kalmış olabilir. Uluslararası politika gözlemcisine düşen ideal görev ise, bu «nehrin» ve bu nehri meydana getiren bütün «dereciklerin» haritasını yapabilmek, yön ve hızlarındaki değişimleri önceden saptayabilmektir.

Bu ideal bir iştir, ve bu yüzden de tam olarak gerçekleştirilmesi olanak dışıdır. Bir ulusun dış politikasından sorumlu olan kimseler son derece akıllı, ve yargılarında son derece şaşmaz bile olsalar, en sağlam ve en geniş haberalma kaynak ve olanaklarına da sahip bulunsalar gene de bazı bilinmeyen faktörler söz konusu olacak, ve bunlar bütün bu sorumlu kişilerin hesap ve düşüncelerini alt-üst edebilecektir. Açlık ve hastalık salgını gibi doğa felâketlerini; savaş ve ihtilâl gibi insan-eseri olan felâketleri; buluş ve keşifleri; entellektüel, askerî, ve siyasî önderlerin ortaya çıkışlarını; ve hele ulusal moraldeki ölçülmesi, hesaplanması alabildiğine

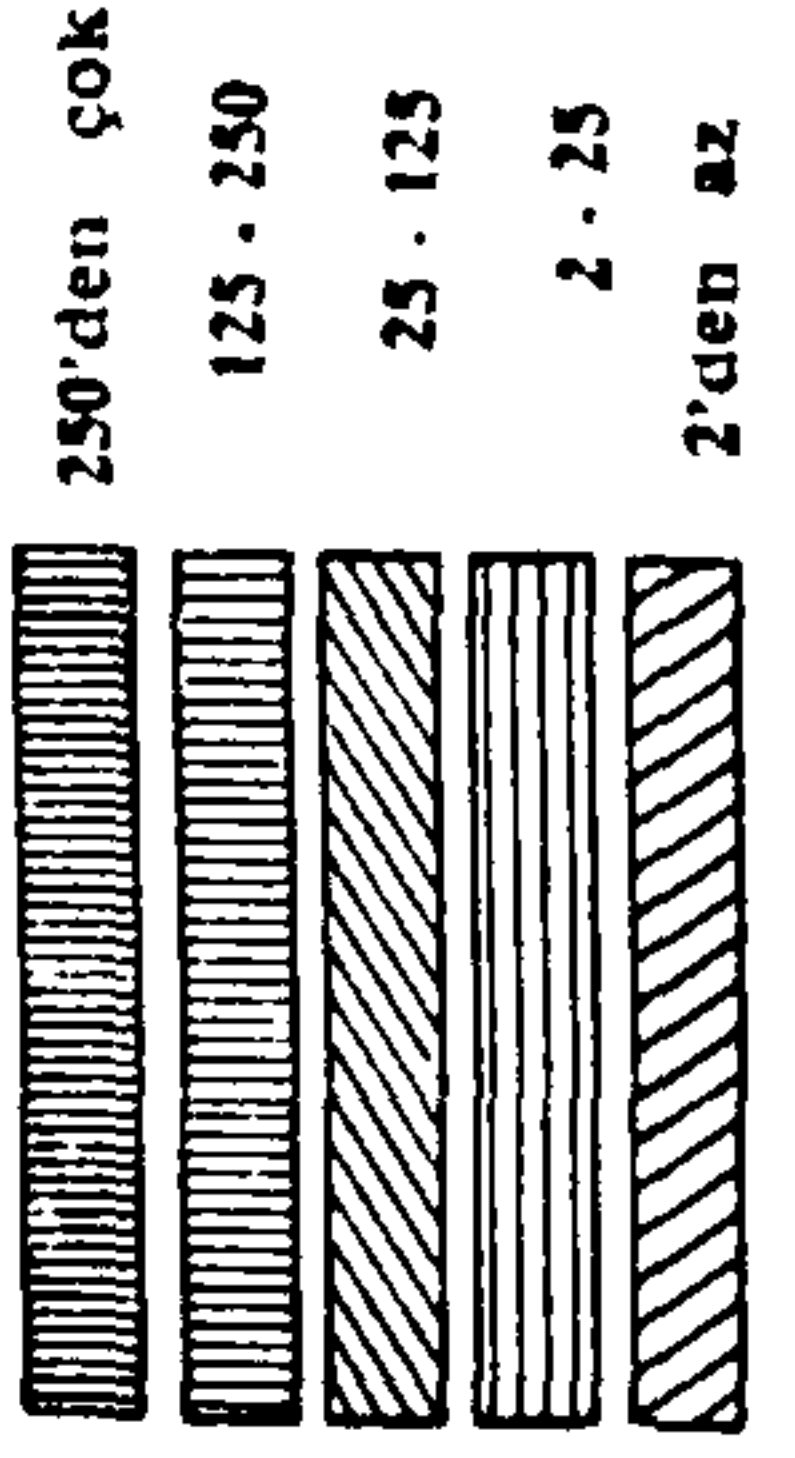

A.B.D.'NİN VE S.S.C.B.'NİN NÜFUS YOGUNLUĞU

Her İki Harita İçin Uzaklık Birimi

100 500 1000 MİLES

Mil kare Başına Nüfus Yoğunluğu

A.B.D.'nin ve S.S.C.B.'nin

Alanlarının Durumu

A.B.D. 3,022,000

Mil Kare (Yaklaşık)

S.S.C.B.'nin 8,300,000

Mil Kare (Yaklaşık)

Uralların Doğusundaki

Ana Demiryolları

zor değişimleri bu sorumlu kişiler önceden bilemezler, kestiremezler. Kısacası, tarihin ve doğa'nın beklenmedik olasılıkları karşısında en akıllı ve en bilgili insanlar bile güçsüz kalabilmektedirler. Kaldı ki, gerçek hâlde, bu söylediğimiz düşünce ve enformasyon mükemmelliğine hiçbir zaman ulaşamamaktadır. Gerçek hayatta, dışişleriyle ilgili kararları alanlara bilgi sağlayanların hepsi sağlam ve yeterli enformasyona sahip olmayabilecekleri gibi, dış politikaya ve dışişlerine ilişkin kararları alanların hepsinin akıllı olması da gerekli değildir, ve gerçekten de akıllı olmayabilirler. Bu yüzdendir ki, ulusların nisbî güçlerinin bugünkü ve gelecekteki durumlarının tahmini ve hesaplanması, bazıları ilerde yanlış çıkacak bazıları ise olayların o yönde gelişmesiyle doğrulanacak olan, bir seri tahminlere dayanmak zorundadır. Bir dış politikanın başarısı veya başarısızlığı, her dış politika bu tür güc hesap ve tahminlerine dayandığı için, belli bir ulusun belli bir dış politika-sından sorumlu olan kimselerin, ve diğer ulusların dış politikalarından sorumlu olanların yapacakları yanlış ve doğru tahminlerin nisbî ağırlıklarına göre belirlenecektir. Bazan [ulusal] güc hesap ve tahminlerinde bir ulusun yapacağı yanlışlık, karşı taraftaki ulusun da güc tahmin ve hesaplarında yapacağı yanlışlarla telâfi edilebilmektedir. Bu yüzden, bir ulusun dış politikası, bu ulusun yapacağı tahmin ve hesapların doğruluğundan çok, karşı taraftaki ulusun bu tür tahmin ve hesaplarında yaptığı büyük bir yanlışlık yüzünden de başarı kazanmış olabilir.

Tipik Değerlendirme Yanlışları

Ulusların kendi güçleri ve diğer ulusların güçleri hakkında yaptıkları tahmin ve hesap yanlışları içinden üç tip yanlış en çok rastlananıdır. Bunlar, bu tür değerlendirmelerde içerik olarak yer alan düşünsel tuzakları ve pratikle ilgili tehlikeleri apaçık bir şekilde ortaya koydukları için, daha geniş şekilde ele alınmaları gerekmektedir. Bu yanlış hesaplama nedenlerinin ilki, belli bir ulusun gücünü mutlak anlamda ele almak, ve bunun sonunda, her ulusun gücünün nisbî olarak hesaplanması gerektiğini unutmaktır. İkinci yanlışma nedeni, geçmişte birara çok önemli, kesin rol oynayan bir öğeyi değişmez faktör olarak kabullenmek, ve güc faktörlerinin çoğunun tâbi olduğu dinamik değişimi önemsememek; görmektir. Üçüncü yanlışma nedeni, tek bir faktöre aşırı bir önem atfetmek ve diğerlerini ihmâl etmektir. Diğer bir deyişle, bu yanlışma

nedenlerinden birincisi, bir ulusun gücünü diğer ulusların güçleri ile korrelasyon içinde görmemek; ikincisi, belli bir zamandaki fiilî gücü belli bir gelecekteki mümkün güc ile korrelasyon içinde ele almamak; üçüncüsü ise, aynı ulusun belli bir güc faktörünü gene aynı ulusun diğer güc faktörleri ile korrelasyon içinde görmemek yüzünden ortaya çıkmaktadır.

G ü c ü n M u t l a k K a r a k t e r i

Bir ulusun gücünden sözederken, ilgili ulusun çok güçlü, bir diğer ulusun ise güçsüz olduğunu ifâde ettiğimizde, her zaman için bir karşılaştırma yapıyoruz demektir. Bir diğer deyişle, güc kavramı her zaman için nisbî bir anlam taşımaktadır. Birleşik Devletlerin bugün dünyanın güçlü iki ulusundan biri olduğunu söylediğimizde, bunun anlamı, bugünkü durumları itibarıyla dünyanın diğer uluslarının güçleriyle Birleşik Devletlerin gücü karşılaştırıldığında, Birleşik Devletlerin diğer ulusların hepsinden daha kuvvetli olduğudur.

Gücün bu nisbî karakterinin ihmâl edilmesi ve bir ulusun gücünün sanki mutlak bir varlıkmiş gibi değerlendirilmeye kalkışılması uluslararası politikada en sık rastlanan ve en önemli yanlışlardan biridir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde Fransa'nın gücünün değerlendiriliş tarzı bu konuda verilebilecek en iyi örnektir. Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Fransa askerî yönden dünyanın en güçlü ulusuydu. 1940'da, yıkıcı bir yenilgi ile Fransa'nın askerî alandaki gerçek zaafı gözler önüne serilene kadar, Fransa hep böyle değerlendirilmiştir. Eylül 1939'da başlayan II. Dünya Savaşının ilk günlerinden 1940 yazındaki Fransız yenilgisine kadarki gazete manşetleri Fransa'nın askerî gücü hakkındaki yanlış değerlendirmeleri çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. «Göstermelik» savaş denen bu dönemde Alman ordularının, çok güçlü oldukları için Fransız ordularına saldırmaya cesaret edemeyecekleri sanılmış, ve birçok kereler Alman sınırlarını ihlâl edenlerin Fransızlar olduğu yazılmıştır. Bu yanlış değerlendirmenin temelinde Fransa'nın askerî gücünün diğer uluslarinki ile karşılaştırılmayacak kadar mutlak bir güc olduğu şeklindeki [eskiden kalma] yanlış anlayış bulunuyordu. Fransız askerî gücü, tek başına değerlendirilecek olaydı, 1939 yılında da hiç değilse 1919'daki kadar büyük bir güçtü; bu yüzden Fransa kendisini 1919'daki gibi gene güçlü bir ulus sayıyordu.

Buradaki ciddî ve önemli değerlendirme yanlışının nedeni 1919'da Fransa'nın, sadece, en yakın râkibi yenilmiş ve silâhsızlandırılmış bir Almanya olan uluslara oranla dünyanın en büyük askerî gücü sayılmakta oluşunun gözden kaçırılmasıydı. Diğer bir deyişle, Fransa'nın askerî bir güç olarak üstünlüğü, Fransız halkının ulusal karakterini, coğrafi konumunu, ve doğal kaynaklarının önemini ortaya çıkartmakta kullanılan yöntemlerle tesbit ve tahmin edilmiş içsel bir nitelik değildi. Fransa'nın bu üstünlüğü, tersine, geçerliliği, Fransa'nın diğer ulusların askerî güç durumuna oranla sahip olduğu nisbî askerî durumuyla sınırlı bir üstünlüktü. Fransız ordusunun niteliği 1919'a oranla 1939'da da bozulmuş değildi. Askerî birliklerinin sayısı ve niteliği, topçu birlikleri, uçakları, ve genel kurmay servisi itibarıyla Fransız ordusu hiç de gerilemiş değildi. Bu nedenledir ki, Sir Winston Churchill gibi keskin zekâlı bir askerî meseleler uzmanı bile, 1930'lu yılların sonlarındaki Fransız ordusunu 1919'un Fransız ordusuyla karşılaştırıyor, ve 1937 yılında, uluslararası barış için Fransız ordusunun biricik garanti olduğunu açıklıyordu.

Churchill olsun, çağdaşlarından çoğu olsun 1937 yılındaki Fransız ordusunu, şöhretini 1919'un yenik Alman ordusuna oranla kazanmış bulunan 1919 yılındaki Fransız ordusu ile karşılaştırıyorlardı. Bu yüzden, 1937 yılındaki Fransız ordusunun gene 1937 yılındaki Fransız ordusunun gene 1937 yılındaki Alman ordusu ile karşılaştırılması unutuluyordu. Eğer böyle bir karşılaştırma yapılmış olaydı, 1919 yılındaki güç oranlamasının 1930'lu yılların sonlarında tersine döndüğü görülecekti. Fransız ordusu esas itibarıyla 1919 yılındaki kadar iyi durumda olduğu hâlde, Almanya'nın silâhlı kuvvetleri bu kere Fransızlarınkinden kat kat üstün hâle gelmiş bulunuyordu. Fransız gücü hakkında —sanki bu güç mutlak bir nitelikmişcesine— yapılan noksan (bazı faktörleri dışarda bırakan) değerlendirmenin belirtmeyi unuttuğu şey, Almanya ile Fransa'nın sahip oldukları askerî güçlerin birbirilerine oranla taşıdıkları [yeni] ağırlığın ne olduğuydu. Bu yapılmış olsaydı belki siyasal ve askerî alanlardaki yargılarda ortaya çıkan «vahim» yanlışlıklar da önlenebilmiş olacaktı.

Tarihin belli bir döneminde gücünün doruğuna çıkmış bulunan bir ulus, bütün her çeşit güçlerin ancak ve ancak nisbî bir anlam ifade edebileceklerini unutma yanılgısına düşme konusunda en yüksek olasılıkla karşı karşıyadır. Böyle bir ulusun elde etmiş bu-

İlunduğu üstünlüğün mutlak bir nitelik olduğuna, ve bunun ancak aptallık veya görev ihmâli yüzünden elden kaçırılabilceğine inanmak çok yaygın bir eğilim olarak görölmektedir. Böylesi faraziyelere dayanan bir dış politikanın, bu politika ilgili ulusun gücünü sadece kendi nitelikleri içinde gelişen bir varlık olduğunu sandığı için, çok ciddî yanlışlara yol açması beklenmelidir. Oysa, bu tür bir dış politikanın değerdendirme durumunda olduğu ulusun gücü de, ancak, diğer ulusların güçleriyle yapılması gereken niteliksel bir karşılaştırma ile saptanabilir.

Büyük Britanya'nın Napolyon Savaşlarının bitiminden İkinci Dünya Savaşının başlangıcına kadar süren üstün durumu, herşeyden çok, saldırılara karşı güvenlik içinde bulunuşunun ve dünyadaki ana deniz ulaşım yollarına tekel kurmuşcasına egemen oluşunun bir sonucuydu. Diğer bir deyişle, bu dönemde Büyük Britanya, diğer uluslara oranla, diğer uluslardan hiçbirinin sahip olmadığı iki avantaja sahipti. Büyük Britanya'nın coğrafî konumu değişmiş değildir, donanması bugün de dünyanın en güçlü donanmalarındandır. Fakat diğer uluslar, çekirdeksel bombalar ve güdümlü roketler gibi silâhlara sahip olmuşlar, ve Büyük Britanya'nın bu iki avantajının önemini azaltmışlardır. İkinci Dünya Savaşından önce Neville Chamberlain'in karşılaştığı trajik ikilemi anlamak için Büyük Britanya'nın güc konumundaki bu beğişikliğin genel değerdendirmeye katılması gerekmektedir. Chamberlain, Britanya'nın gücünün nisbî bir güc olduğunu çok iyi anlamıştı. Hatta, savaşta kazanılacak olan bir zaferin bile bu durumu değıştirmeyeceğini de görmüştü. Chamberlain kendisiyle alay eden insafsız bir kader karşısındaydı sanki : savaştan, bu düşünceler yüzünden korkuyor, ve savaştan kaçınmaya çalışıyordu. Fakat savaşı getiren de, ne bahasına olursa olsun savaştan kaçınmak şeklindeki kendi anlayış ve tutumu olmuş; «Büyük Britanya'nın gücünü mahvedecek» dediği savaşa, Almanya'ya savaş ilân ederek, bizzat kendisi başlamak zorunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşının bitiminden bu yana İngiliz dış politikasının Britanya'nın gücünde diğer ulusların gücüne oranla görölmekte olan düşmenin bilincinde olunması ise, İngiliz devlet adamlığı geleneğinin yeni bir belirtisi sayılabilir. İngiliz devlet adamları, İngiliz donanmasının, tek başına değerdendirilecek olursa, on yıl öncesindeki gibi bugün de güçlü olduğunu, Manş Denizinin ise herzamanki genişliğini ve engelleyicilik özelliğın koruduğunu bilmektedirler. Ama, diğer ulusların, İngilizlerin iki konudaki avantajlarını bütün etkileriyle hükümsüz

kılacak kadar güçlendikleri de İngiliz devlet adamlarınca bilinmektedir.

G ü c ü n D a i m î K a r a k t e r i

Ulusal gücün değerlendirilmesinde yanlışlara yol açan ikinci tipik hatâ gene ilkinе ilişkin olmakla beraber, farklı bir entellektüel işlemden ileri gelir. Gücün nisbîliği gözönünde tutulduğu hâlde, güç faktörlerinden veya güç ilişkilerinden belli bir tanesi, bu faktörün veya ilişkinin değişikliğe karşı dokunulmazlığı olduğu düşünülerek hesaplama dışı tutulmuş olabilir.

Yukarda, 1940 yılına gelinceye kadar Fransa'yı dünyanın en büyük askerî gücü sayan yanlış değerlendirmeden söz etmiştik. Bunu böyle düşünenler, Birinci Dünya Savaşının sonundaki durumuyla tanıdıkları ve öğrendikleri Fransız askerî gücünün Fransa'nın değişmez bir niteliği olduğunu ve değişikliklere karşı dokunulmazlık taşıdığını sanmışlar, 1920'li yıllardaki bu gücün bir karşılaştırmanın sonucu olduğunu ve 1940'daki niteliğinin saptanması için 1940'daki duruma göre yeniden karşılaştırma işleminden geçmesi gerektiğini unutmuşlardır. 1940'da uğradığı askerî yenilgiyle Fransa'nın gerçekte zayıf olduğu ortaya çıktıktan sonra ise, bu ke-re tam tersine, Fransa'da ve diğer ülkelerde Fransa'nın bu güçsüzlüğün daimî olacağı inancı belirmiştir. Bu olaydan sonra da Fransa, ebediyen güçsüzlüğe mahkûm bir ulusmuş gibi, ihmâle uğramış ve küçümsenmiştir.

Rusya'nın gücünün değerlendirilmesi de, ters bir tarihî sıra içinde olmakla beraber, benzer bir yol izlemiştir. 1917'den 1943 Stalingrad Meydan Savaşına kadar Sovyetler Birliğine, 1920'lerdeki güçsüzlüğü, diğer alanlarda geçirmiş olduğu değişiklikler ne olursa olsun, ebediyen devam edecekmiş gibi davranılmıştır. Nitekim 1939 yılı yazında, Almanya ile yakında savaşa girileceği düşünülerek yapılmak istenen askerî ittifak konusunda anlaşmaya varmak göreviyle Moskova'ya gönderilen İngiliz askerî misyonun Rusya'nın gücü hakkında yaptığı değerlendirme ancak 1929'lardaki durum açısından haklı görülebilirdi. Askerî misyonu nbaşarısızlığının başlıca nedeni de bu yanlış değerlendirme olmuştur. Diğer yandan, Stalingrad zaferinden hemen sonra, ve Sovyetler Birliğinin yırtıcı dış politikasının etkisiyle Sovyetler Birliğinin gücünün hiçbir zaman yenilemeyecek bir güç olduğu ve Sovyetlerin Avrupa'

da daimî bir üstünlük kazandığı şeklindeki görüşler bir dogma hâlini almıştır.

Bizim Lâtin-Amerikan ülkelerine karşı tutumumuzda da buna benzer bir eğilim görülmektedir. Batı Yarıküresinin bu uluslarının bağımsızlık kazandıkları günden beri devam eden Kuzeyin üstün durumunun, nüfus değişiklikleri, endüstriyelleşme, ve siyasal ve askerî gelişmeler tarafından bir ölçüde değişikliklere uğrasa bile esas itibarıyla değişmeyeceğine olan inancımız adeta bir doğa yasası hâlini almıştır. Aynı şekilde, yüzyıllardan beri dünya politika tarihi beyaz ırktan olanlarca belirlendiği, ve beyaz-olmayan ırklar genellikle tarihin uyrukları olduğu için, beyaz ırk da karşı-ırk da gelecekte birgün beyaz ırkın siyasal üstünlüğünün kalmayacağını, hatta bu güc ilişkisinin birgün tersine dönebileceğini hiç düşünmemekte; böyle bir şeyi «akıl almaz» birşey saymaktadır. Bu düşünce, dikkatli analizlerden çok, aceleci kehânetlerden hoşlanan kimselerin ilk bakışta karşı-konulmaz bir güc olarak askerî güc karşısında tuhaf bir hayranlığa sürüklenmeleri yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncelere saplananların kafasındaki, tarihin akışının durduğu, bugünün güçlülerinin bugün ellerinde bulundurdukları karşı-konulmaz gücü yarın ve daha sonraki gün ve koruyacakları düşüncesidir. Nitekim, 1940'da Almanya Avrupa'da tam bir üstünlük ve egemenlik kurduğu zaman da bunun hiç değişmeyeceği çok yaygın bir inanç hâlini almıştı. 1943'de Sovyetler Birliğinin gizli gücü ortaya çıkıp da dünyayı şaşkınlığa uğrattığında Stalin Avrupa'nın ve Asya'nın müstakbel hâkimi olarak selâmlanmıştı. İkinci Savaş sonrasında Amerika atom tekeline sahip devlet olarak ortaya çıktığında ise, Amerika'nın karşı-konulmaz bir güce sahip ülke olarak tüm dünyaya egemen olacağından sözedilmeye başlanmış; çokları, atom bombasının bir «Amerikan Yüzyılı»na yol açacağını sanmıştır.¹

Gücün mutlak bir karakter taşıdığına inanmak yönündeki eğilimlerin, veya belli bir güc oranlamasını daimî ve hiç değişmeyen birşey olarak kabul etme yönündeki eğilimlerin kökünde, bir yandan, uluslararasıdaki güc ilişkilerinin kesiksiz ve duraksız bir de-

(1) Gücün daimî karakterde olduğu konusundaki yanlışların çağdaş en büyük kurbanı James Burhnam olmuştur. Bakınız: George Orwell, «Second Thoughts on James Burhnam,» *Polemic*, No. 3, Mayıs 1946, ss. 13 ve ardı.; James Burhnam Rides Again,» *Antioch Review*, C. 7, No, 2, Yaz 1947, ss. 315 ve ardı.

ğişim içinde ve dinamik bir yapıda olma karakteri ile, diğer yanda, insan denen yaratığın kesin cevaplar şeklinde ifade edilen belirlilik ve güvenliğe karşı duyduğu zihnî susuzluk arasındaki ilişki bulunmaktadır.

Uluslararası durumun taşıdığı olasılıklar, belirsizlikler, anlam bulanıklıkları karşısında dış politikamızın daynak alacağı güc faktörleri konusunda tam ve kesin bir kavrayışa varmak istemekteyiz. Bugünkü durumumuz itibarıyla Kraliçe Victoria'ya benzemekteyiz. Başnâzırı Palmerston'u görevinden azleden Kraliçe Victoria, Palmerston'un uluslararası sahneden çekilmesi üzerine meydana gelen beklenmedik olaylardan şaşkınlığa düşmüş; yeni atadığı Başnâzırı John Russell'dan «diğer uluslarla Britanya arasındaki çeşitli ilişkileri kapsayan düzenli bir program» hazırlamasını istemiştir. fakat aynı ihtiyaç içinde bulunan ve aynı düşünceyle davranan bizlere verilen cevaplar, her zaman, John Russell'in Kraliçe Victoria'ya verdiği cevap kadar akıllıca verilmiş cevaplar olmamaktadır. «Kendisinden sık sık sapmalar gösterilmeyecek bir ilkenin saptanması», demişti John Russell, «çok güçtür.»² Ne yazık ki, yanlış yöneltilmiş bir halk oyu bu tür sapmalarda, herkesten çok, bu zorunlu sapmaları yapan devlet adamlarını suçlama; bu devlet adamlarının prensip sahibi olmadıklarına inanma eğilimindedir. Bu yüzden, suçladıkları devlet adamlarının bu özelliklerinin, bu zorunluluk güç dağılımı açısından düşünüldüğü takdirde, faziletsizlik değil bir meziyet olduğunu anlayamazlar.

Uluslararası politika gözlemcisinin güç değerlendirme işleminde kaçınılması güç olan yanılgıları minimuma indirmek için ihtiyaç duyacağı şey, içinde bulunulan anın gelip-geçici gücünün kolayca yol açabileceği büyüleyici etkilere karşı dokunulmazlığı olan, tarihteki kaçınılmaz bir eğilimin yaratacağı boş kanılardan kendisini uzak tutabilen, ve tarihin dinamizminin getireceği değişikliklerin olanaklarına açık yaratıcı bir hayâl gücüdür. Böylesi bir yaratıcı hayâl gücü, içinde bulunulan andaki güç ilişkilerinin teşkil ettiği sathın altına nüfuz ederek geleceğin tohum hâlindeki gelişmelerini görebilecek, neyin ne olduğu hakkındaki bilgi ile neyin ne olabileceği hakkındaki tahmin gücünü birleştirebilecek, ve bütün bu olguları, bilinmeyenleri, ve belirtileri gelecekteki olası gelişme yönü ve eğilimi şeması hâline sokabilecek, ve bu gelişme

(2) Robert W. Seton Waston, *Britain in Europe, 1789-1914* (New York: The Macmillan Company, 1937), s. 53.

eğilimleri şemasında göstereceği şeyler, gelecekteki yıllarda gerçekten meydana gelecek şeylerden fazla uzak düşmeyecektir.

T e k F a k t ö r ü n Y a n ı l t ı c ı l ı ğ ı

Değişik ulusların güçlerini değerlendirip ortaya çıkarmakta yapılan tipik üçüncü yanlış —tek bir faktöre gereğinden fazla önem atfedip diğer faktörleri önemsiz görmek— en iyi bir şekilde, modern zamanlarda gitgide sıklaşan üç ifâde tarzı üzerinde incelenebilir. Bunlar : Jeopolitik, milliyetçilik, ve militarizmidir.

Jeopolitik, coğrafya faktörünü mutlaklaştıran, bu faktörü ulusal gücü belirleyen, bu nedenle ulusların kaderleri üzerinde mutlak etkisi olan bir faktör hâline çıkaran bir sözde-bilimdir (pseudoscience). Jeopolitiğin temel kavramı «mekân» kavramıdır. Ne var ki, «mekân» durgun (static) olduğu hâlde, içinde yaşayan insanlar dinamiktir. Jeopolitiğe göre, halkların «mekân fethederek» genişlemeleri, yoksa mahvolmaları bir tarih yasasıdır, ve ulusların nisbî gücü fethedilmiş «mekânların» karşılıklı ilişkisine belirlenir. Jeopolitiğin bu temel anlayışı ilk olarak Sir Halford Mackinder'in yazdığı «Tarihin Coğrafî Ekseni» isimli araştırmasında savunulmuştur. Araştırma 1904 yılında, Londra'daki Krallık Coğrafya Derneğinde (Royal Geographical Society) okunmuştur. «Tarihin geniş çerçeveler içindeki cereyanlarını hızla gözden geçirdiğimizde, coğrafî ilişki (ögesinin) belli bir değişmezlik kazandığı apaçık görülmüyor mu? Dünya politikasının da mihfer bölgesi bugün gemiler için kapalı, ama antik çağda atlı göçebe kavimlere açık, ve bugün demiryolları ile örülen uçsuz-bucaksız Avrasya alanları değil midir?» Bu, Volga'dan Sarı Nehir'e ve Himalayalar'dan Arktik Okyanusuna kadar uzanan ve dünyanın «Kalbi» (Heartland) olan bölgedir. «Mihfer alanın dışında, büyük bir iç-ay şeklinde Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin; bir dış-ay biçiminde ise Britanya, Güney Afrika, Avustralya, Birleşik Devletler, Kanada ve Japonya bulunmaktadır.» «Dünya-Adası» Avrupa, Asya, ve Afrika kıt'alarınca teşkil edilmiş, bunun etrafında ise dünyanın daha küçük toprak bölgeleri gruplaşmıştır. Dünya jeopolitiğinin bu coğrafî yapısından çıkan sonuç ise, «Doğu Avrupaya hâkim olanın «Heartland»e; «Heartland»e egemen olanın Dünya-Adasına; Dünya-Adasına hâkim olanın ise Dünyaya egemen olacağıdır.»³

(3) Sir Halford J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality* (New York: Henry Holt and Company, 1919), s. 150.

Mackinder, bu analizine dayanarak, Rusya'nın yükselişini önceden görmüş; ve Rusyayı «Rusya» olarak değil, yukarda tanımlanan ülke-toprağını kontrol eden bir ulus olarak dünya üzerinde egemenlik kuracak devlet saymıştır. Nazi rejiminin güc değerlendirme hesapları ve dış politikası üzerinde önemli etkilerde bulunmuş olan General Haushofer'in önderliğindeki Alman jeopolitikçileri ise çok daha kesin bir dil kullanmışlardır. Bunlar Almanya'yı dünyanın egemen gücü hâline getirebilmek için ya Sovyetler Birliği ile bir ittifaka girilmesini ya da Doğu Avrupa'nın Almanya tarafından fethedilmesini gerekli birşey olarak savunmuşlardır. Açık-tır ki, bu varsayımın jeopolitik gereklerden dolaysız olarak etkilendiği söylenemez. Jeopolitik, olsa olsa, diğer «mekân»lara oranla yeri ve konumu itibarıyla dünyanın neresinin dünyaya egemen olmak kaderine sahip bulunduğunu söyleyebilir. Jeopolitik hangi ulusun bu «efendilik» etme» görevini yüklenmek kaderinde olduğunu söyleyemez. Bu bakımdan, «Heartland'ı» fethetmenin dünya egemenliğini sağlayan coğrafya taht'ına oturmanın ancak Alman ulusuna yaraşan bir görev olduğunu ispatlamak tutkusuyla yanıp tutuşan Alman jeopolitikçileri jeopolitik doktriniyle nüfus baskısı savını birleştirmekte yarar görmüşlerdir. Almanların «mekânsız bir halk» olduğunu savunan Alman jeopolitikçileri, fethedilmekten korunmak için, Alman ulusunun kazanmak zorunda oldukları «yaşam alanı»nın Doğu Avrupa'daki boş ovalarda bulunabileceğini söylemişlerdir.

Jeopolitik, Mackinder ve Fairgrieve'in yazılarındaki şekliyle, ulusal güc realitesinin sadece bir yanı hakkında geçerli bir görüntü çizmekteyse de, meseleye, seçimleyici, ve bu yüzden de bozucu ve saptırıcı olan coğrafya çerçevesinden bakmaktan başka birşey yapamamamaktadır. Haushofer'in ve izleyicilerinin elinde politik bir metafizik hâline gelen jeopolitik Almanya'nın ulusal ihtiraslarının hizmetine koşulmuş ideolojik bir silâh olup çıkmıştır.⁴

(4) «İzolasyonizmin» ve Batı Yarıküresi dayanışmasının ideolojik plândaki bir anlamı da jeopolitikle ilgilidir. Bu görüşler de, bozulmuş, çarpılmış veya fiksiyonel coğrafî faktörlere dayanan bir dış politika anlayışına saplanmışlardır. «İzolasyonizmin» bozuculuk ve çarpıtıcılık özelliği kitapta daha önce belirtilmiştir; Batı Yarıküresinin (Yani; Kuzey Amerika ve Latin Amerika, ç.n.) coğrafî birimlik özelliğinin fiksiyonel karakteri hakkında ise; Bakınız: Eugene Staley, «The Myth of the Continents,» in *Compass of the World*, der. Hans W. Weiger and Vilhyalmur Stefansson (New York: The Macmillan Company, 1944), ss. 89-108.

Jeopolitik ulusal güç sorununu sadece coğrafya çerçevesi içinde anlatmaya çalışır, ve sözde-bilimsel bir lâf canbazlığı şekline girerek dejenere bir hâle dönüşür. Milliyetçilik ise ulusal gücü, sadece, veya herşeyden çok, ulusal karakter açısından anlatmaya çalışır ve siyasal bir metafizik olan ırkçılığa varır. Coğrafi konum nasıl jeopolitik için ulusal faktörün tek belirleyici ögesi ise, milliyetçilik içinde de bir ulusun üyesi olmak aynı şeydir. Bir ulusa üye olma dil, kültür, ortak köken, ırk, veya bireyin bir belli ulusa ait olma kararı gibi göstergelerle belirlenebilmektedir. Fakat ne şekilde belirlenmiş olursa olsun, bir ulusal üyelik ulusal karakter denilen belli niteliklere sahip olmak anlamına; yani, bir ulusun üyelerinin ortaklaşa sahip oldukları şeylere sahip olmak ve diğer ulusların üyelerinden farklı olmak anlamına gelmektedir. Ulusal karakterin korunması, ve özellikle yaratıcı melekelerinin geliştirilmesi ise milliyetçiliğe düşen en büyük görev sayılmaktadır. Bu görevi yerine getirmek için, ulus kendisini diğer uluslara karşı korumak ve kendi gelişmesini uyaracak olan güce muhtaçtır. «Tek ulus-tek devlet» milliyetçiliğin siyasal varsayımı, ulusal devlet ise idealidir.

Fakat her ulus kendisini geliştirmek ve varlığını korumak için devlet gücüne ihtiyaç duyarsa da, devletin bir halka, bir ulusa ihtiyaç duymasının nedeni kendi gücünü sürdürmek ve arttırmak içindir. Özellikle Almanya'nın milliyetçi felsefesinde —örneğin Hegel ve Fichte'nin yazılarında— ulusal karakter veya ulusal «espri» ulusal topluluğun ruh veya canı; devletin siyasal organizasyonu ise ulusal topluluğun bedeni olarak kabul edilmekte; ulusal topluluğun diğer ulusal topluluklar arasında görevlerini yerine getirebilmek için bunların her ikisine de ihtiyacı olduğu ileri sürülmektedir. Ulusal duygunun ve vatanseverliğin özünü meydana getiren yakınlık duygusu, ortak bir kültüre ve geleneğe sahip olmak, ortak bir kader yüklenildiğinin bilincinde olmak milliyetçilik tarafından devletin ve ulusal topluluğun insanüstü varlıklar hâline geldiği, bireysel üyelerinden ayrı ve o'nlardan üstün duruma geçtiği siyasal bir mistisizm biçimine sokulmakta; eski zamanların «mabudları» gibi her türlü insan ve mal kurban

(*) Metinden de anlaşılacağı gibi, «şoven milliyetçilik» anlamındadır. (ç.n.)

edilmeye değer sayılan devlete mutlak bir sadakât şart görülmektedir.

Bu mistisizmin vardığı en uç nokta ulusal karaktere ırkçı bir tapınma göstermektir. Bu durumda, ulus biyolojik bir varlık olan ırk ile özdeşleşmekte; ırkın, saf kaldığı sürece bütün parlaklığı ve gücüyle nasıl gücü yaratmaya devam edeceğine inanılmaktadır. Irkın kendisine yabancı öğelerle karışıp bozulması hâlinde ulusun karakterinin de bozulacağı, ve bu yüzden de devletin gücünü zayıflatacağı ileri sürülmektedir. Bu yüzden, ulusun homojenliği ve ırkın safiyeti ulusal gücün özü sayılmakta; ulusal güç uğruna millî azınlıkların özümlemeleri veya yokedilmeleri gerekli görülmektedir. Sonunda, bir insanın kendi ulusunun ulusal karakterinin —cesaret, sadakât, disiplin, endüstri, sebat, zekâ, ve liderlik yeteneği gibi— bütün niteliklerin kaynağı olduğu görüşüne varılmaktadır. Bu nitelikler ise, diğer uluslar üzerinde üstün güç icrasının haklı kılınması için olduğu kadar, bu gücün kullanılmasını mümkün kılmak için de gerekli sayılmaktadır. Bütün milliyetçiliğin karakteristiği olan, bir insanın kendi ulusunun niteliklerini aşırı derecede değerli bulması, ulusal karakterin kut-sallaştırılması anlamına gelen, hâkim (efendi) ulus anlayışına yol açmaktadır. «Efendi» ırk, ulusal karakterinin üstün niteliği sayesinde, dünyayı yönetmek kaderindedir. Ulus sahip olduğu bu nitelikler sayesinde ki, dünya çapında bir hâkimiyet kurma konusunda potansiyel bir güç kazanmakta, ve devlet adamlığına ve askerî fetihlere düşen iş de uyumakta olan bu potansiyel güç ve olanakları fiiliyata aktararak bir dünya imparatorluğu kurmaktadır.

Milliyetçiliğin, ve bunun dejenere bir ürünü olan ırkçılığın entellektüel ve siyasal talânları milliyetçilik tarafları olmayan düşünürleri öylesine sarsmış ve tiksindirmiştir ki, bu konuda jeopolitikçileri de aşmıştır. Jeopolitik tutkuları, başlıca, Almanya sınırları içinde kalmış ve «batınî» bir dil (esoteric language) hâlini almıştır. Diğer yanda milliyetçiliğin taşkınlıkları lâik bir dinin mantığına uygun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu, dinsel olmayan «din» diğer ülkelerin köleleştirilmesi ve yokdilmesi anlamına gelen «mukaddes cihad» fanatizmine, ve belli ulusların dünyayı fethetme (tekeline) yol açmakta; ayrıca diğer birçok alanlarda da etkide bulunmaktadır. Milliyetçilik ulusal karakteri kendi siyasal felsefesi, programı, ve eylemi için tek mihfer addettiği için,

bu görüşü eleştirenler de tam karşı görüşe saplanmakta ve ulusal karakterin varlığını bütün bütüne reddetmektedirler. Bu eleştiriciler milliyetçiliğin sübjektif ve efsanemsi (mythical) bir özü olduğunu göstermek amacıyla yol çıktıklarından, milliyetçiliğin başlıca ampirik temeli olan ulusal karakterin de bir efsaneden başka birşey olmadığını savunmaktadırlar.

İnsan, milliyetçiliği ve ırkçılığı eleştirenlerin, ulusal karakterin kaçınılmaz bir şekilde «kan» —yani, belli bir grubun üyeleri arasındaki biyolojik ortak arakteristikler— ile belirlenmesinin gerçekte hiçbir temele dayanmayan siyasal bir uydurma olduğu şeklindeki görüşlerini kolaylıkla kabul edebilir. Kezâ, ulusal karakter özelliğine sahip olduğu şeklindeki görüşü siyasal bir efsane olduğu da kabul edilebilir. Bu görüşlerin asılsızlığını, Birleşik Devletlerin bir ulus olarak varlığı ve kendi halkının içsel-benzeşimi de göstermektedir. Diğer yandan, ulusal karakterin varlığının, ve ulusal karakterin ulusal güç üzerindeki etkilerinin bütün bütüne reddi de, yukarda bazılarını belirttiğimiz gerçeklere ve olgulara uymamaktadır.⁵ Bu reddedicilik de, bir ulusun diğer uluslara oranla sahip olduğu gücün değerlendirilmesinde, ulusal karakteri kutsallaştıran milliyetçi görüşünkünden geri kalmayacak yanılgılara yol açacaktır.

MİLİTARİZM

Jeopolitik ve milliyetçilik coğrafya ve ulusal karakter konusunda nasıl yanılgıya düşüyorlarsa militarizm de askerî hazırlık konusunda aynı yanılgıya düşmekte; aynı abartmaya girişmektedir. Militarizm bir ulusun gücünü, tek başına olmasa bile, herşeyden önce askerî güç ile; yani, niceliksel anlamdaki ordu gücü ile açıklayan bir anlayıştır. Ulusal gücün sembolü dünyanın en büyük kara ordusu, en büyük donanması, en büyük ve en hızlı hava kuvveti olmuştur.

Askerî güçleri, kara ordularından çok, donanmasına ve deniz kuvvetine dayanan uluslar, Almanya, Fransa, ve Sovyetler Birliği'nin kendilerine has militarizm dalını geliştirme olduklarını görmezlikten gelirler. Mahan gibi yazarlardan etkilendikleri içim, donanmalarının büyüklüğünün ve niteliğinin ulusal güç için taşıdığı

(5) Bakınız : s. 162 ve ardı.

önemi fazla büyütürler. Örneğin, Birleşik Devletlerde askerî alanda hazırlanmış olmanın, uçakların hızı ve sayısı, vurucu silâhların niteliği gibi unsurlarını gereğinden fazla abartan bir akım vardır. Sıradan Almanlar da bir vakitler kaz adımlarıyla yürüyen askerlerin görünüşüne bakıp yanılmışlardı. Sıradan Ruslar ise, geniş alanlara sahip olmanın ve büyük nüfusun sayesinde meydana gelen Sovyet gücünün üstünlüğüne inanırlar; 1 Mayıs Günü Kızıl Meydanı dolduran kalabalığı bunun bir delili sayarlar. Tipik bir İngiliz ise, bir zırhlının sert çizgileri karşısında düşünce ve oranlama duygusunu yitirmektedir. Birçok Amerikalı da vaktiyle «esrarengiz» atom bombasıyla büyülenmişti. Askerî alanda hazırlanmış olma konusuna karşı takınılan bu tutumların hepsinde ortak bir yanlış inanç yeralmaktadır. Bu inanca göre, askerî kuvvetlerdeki insan ve silâhların niteliği ve niceliği ulusal gücü meydana getiren, biricik olmasa bile, en önemli faktördür.⁶

Yapılan bu askerî hatâdan, zorunlu olarak, güç ile maddî güç eşitliğine çıkılmaktadır. Theodore Roosevelt'in deyimıyla söylemek gerekirse, Konuşunca «yukardan» konuşmak, «elde hazır bir sopa bulundurmak,» gerçekten, militarist diplomasinin tercih ettiği yöntemdir. Ne var ki, bu yöntemi savunanların unuttuğu nokta, bazan, yumuşak sesle konuşmanın ve beraberinde bir de «sopa» bulundurmanın; yani, kimi zaman «sopa»nın evde, fakat ge-

(6) Militarizmin bu yanı R.N. Tawney'in kitabında çok etkileyici bir şekilde anlatılmaktadır (*The Acquisitive Society* (New York : Harcourt, Brace and Company 1920), s. 44 : «Militarizm bir ordunun değil; bir toplumun karakteristiğidir. Özü, askerî hazırlanmışlığın herhangi belli bir niteliği ve ölçüsü değil, fakat, toplumdaki tek bir öge üzerine eğilip onu gereğinden fazla önemseyerek, sonunda bu ögenin diğer bütün toplumsal ögeleri tahrip etmesine yol açan bir düşünce ve muhakeme tarzıdır. Askerî gücün varlık nedeni bile unutulmaktadır. Adeta, ordu fiilî varlığı ile bir varlık sebebi kazanmakta, başka bir haklaştırmaya gerekçesine lüzum kalmamaktadır. Kusurlu bir dünyada bir araç olarak sayılacakları yerde, o'nolarsız bir dünya bugünkünden daha yoksul bir dünya olacakmış gibi, ordulara «tâbi» faaliyetler sayılan işlerden sayılması gereken askerî güc bulundurmak bütün siyasal kurumların, sosyal düzenlemelerin, ve düşünce, ahlâk, ve dinin başlıca işi olmakta; bütün bu işler, askerî güc bulundurma işinin altında yer almakta; militarist bir devlette, hep beraber, toplumun kendisinin mistik bir özeti hâline dönüşmektedirler.

«Militarizm fetiş tapınmasıdır. İnsan ruhunun mabudun (idol) önünde secdeye varması ve o'nu hoşnut etmek için bedenini kurban etmesidir.» (Yazarın izniyle kullanılmıştır.)

reğinde hemen bulunabilecek bir yere bırakılmasının daha yararlı olacağıdır. Bu düşünce taraftarlarının askerî güce bu kadar ağırlık vermeleri, militarizmin gözle görülmesi güç ulusal kuvvet öğelerini küçümsemelerine yol açmaktadır. Oysa, bunlarsız, güçlü bir ulus diğer ulusların gözünü yıldırayabilir, kendisine itaata zorlayabilir, veya kaba kuvvetle o ulusları fethedebilir; fakat bu yolla, fethettiği ülkeleri yönetemez. Zira, kuracağı yönetimin o ulus tarafından gönüllü olarak kabul edilmesini sağlayamaz. Sonunda, militarizmin gücü, ulusal gücünün etkinliğini, bu kuvvetinin askerî biçimde kullanım sıklığında bulan bir güç hâline dönmüş olur. Romalıların ve İngilizlerin imparatorluk kuran zaferleri karşısında Alman, Japon, ve İspartalıların zaferleri düşünülecek olursa, anlatmaya çalıştığımız bu entellektüel yanlış; yani, militarizmin pratikteki neticeleri hemen anlaşılacaktır.

Bu yüzden militarizmin yanılığı ulusal gücün yapısına ve dış görüntüsüne yeni bir keskinlik vermektedir. Militarizm —ki en büyük yanılığı budur— maksimum bir maddî gücün maksimum bir toplam-ulusal güc anlamına gelmesini gerektirmeyeceği paradoksunu kavrayamamaktadır. Uluslararası politika alanına maksimum bir maddî güc koyan, koyabilen bir ulus bütün rakiplerinin de aynı şeyi yapmak; kendisine eşit duruma gelmek, hatta geçmek için çaba sarfetmeye başladıklarını görecektir. Etrafında tek bir dost bulamayacak; sadece uyrukları ve düşmanları olacaktır. Onbeşinci yüzyılda modern devlet sisteminin ortaya çıkışından beri, hiçbir ulus sadece maddî gücünü kullanarak, diğer uluslar üzerinde, kısa süreyle de olsa, kendi iradesini egemen kılamamıştır. Militarizmin yolunu tercih eden ülkelerden hiçbirisi, kendi kaba kuvvetinin korkutucu etkisinin diğer uluslarda yol açacağı kombine bir dirençe dayanamamıştır.

Modern zamanlarda bu duruma gelmiş ve bu üstünlük durumunu sürdürebilmiş tek ulus olan İngilizler bunu, potansiyel üstün güçlerine, büyük ve güçlü devlet olarak tanınmışlıklarına, ve bu üstün güçlerini seyrek olarak kullanmış olmalarına borçludurlar. Bu, ender bir kombinasyon olmuştur. Bu sayededir ki, Büyük Britanya bir yandan, üstünlüğüne karşı yönelen bütün ciddi tehditleri, kendini frenlemesini bilerek kazandığı güçlü müttefikleri sayesinde yenerek gerçekte de güçlü olduğunu göstermiştir. Diğer yandan da, kendi üstünlüğü ile diğer ulusların varlıklarını tehdit etmemeye dikkat etmiş, böylece, kendi gücüne karşı yönelece

tehditlere ve meydan okumalara sebebiyet vermemeye çalışmıştır. Büyük Britanya, gücünün doruğuna çıkmak üzere olduğu 1793 yılında, İngilizlerin yetiştirdiği en büyük siyasal düşünür olan Edmund Burke'ün uyarılarına kulak vermeyi bilmiştir. Bu, dün olduğu kadar bugün de geçerliği olan bir uyarıdır :

İhtiras karşısında dikkat edilmesi gereken noktalar arasında, bize özgü ihtirasa karşı unutulmaması gereken biri vardır. Açıkca söylemek zorundayım, **kendi** güçlerimizden ve **kendi** ihtirasımızdan korkuyorum; bizden fazlasıyla korkulmasından korkuyorum. Bizim de insan olmadığımızı; kendimizin şu veya bu şekilde büyütülmesinden hiç hoşlanmadığımızı söylemek gülünçtür. Şu anda bile, başkalarını kiskandıracak kadar büyümüş bulunmadığımızı söyleyebilir miyiz? Nerdeyse, dünya ticaretinin tamamı bizim elimizdedir. Hindistandaki imparatorluğumuz korkunç birşeydir. Ticarette bütün bu kazançlı duruma gelmemiz bir tarafa; diğer bütün ulusların ticareti de, en küçük bir kontrolümüze lüzum bile kalmaksızın, bizim keyfimize tâbi duruma bile gelse; bu durumumuzu; bu şaşılacak gücümüzü; hiç şimdiye kadar duyulup-işitilmemiş bu gücümüzü biz kendimiz, gene de suistimal etmeyeceğimizi söylesek bile diğer bütün uluslar, bu güçlerimizi suistimal edeceğimizi düşüneceklerdir.

Bu durumumuzun, eninde sonunda, bize karşı, bizim mahvolmamıza yol açacak bir birleşmeye zemin hazırlamasını önlemek imkânsızdır.⁷

(7) Edmund Burke, «Remarks on the Policy of the Allies with Respect to France,» *Works*, C. IV (Boston: Little, Brown, and Company, 1899), s. 457.

AYRIM DÖRT

ULUSAL GÜCÜN SINIRLANMASI

tehditlere ve meydan okumalara sebebiyet vermemeye çalışmıştır. Büyük Britanya, gücünün doruğuna çıkmak üzere olduğu 1793 yılında, İngilizlerin yetiştirdiği en büyük siyasal düşünür olan Edmund Burke'ün uyarılarına kulak vermeyi bilmiştir. Bu, dün olduğu kadar bugün de geçerliği olan bir uyarıdır :

İhtiras karşısında dikkat edilmesi gereken noktalar arasında, bize özgü ihtirasa karşı unutulmaması gereken biri vardır. Açıkca söylemek zorundayım, **kendi** güçlerimizden ve **kendi** ihtirasımızdan korkuyorum; bizden fazlasıyla korkulmasından korkuyorum. Bizim de insan olmadığımızı; kendimizin şu veya bu şekilde büyütülmesinden hiç hoşlanmadığımızı söylemek gülünçtür. Şu anda bile, başkalarını kiskandıracak kadar büyümüş bulunmadığımızı söyleyebilir miyiz? Nerdeyse, dünya ticaretinin tamamı bizim elimizdedir. Hindistandaki imparatorluğumuz korkunç birşeydir. Ticarette bütün bu kazançlı duruma gelmemiz bir tarafa; diğer bütün ulusların ticareti de, en küçük bir kontrolümüze lüzum bile kalmaksızın, bizim keyfimize tâbi duruma bile gelse; bu durumumuz; bu şaşılacak gücümüzü; hiç şimdiye kadar duyulup-işitilmemiş bu gücümüzü biz kendimiz, gene de suistimal etmeyeceğimizi söylesek bile diğer bütün uluslar, bu güçlerimizi suistimal edeceğimizi düşüneceklerdir.

Bu durumumuzun, eninde sonunda, bize karşı, bizim mahvolmamıza yol açacak bir birleşmeye zemin hazırlamasını önlemek imkânsızdır.⁷

(7) Edmund Burke, «Remarks on the Policy of the Allies with Respect to France,» *Works*, C. IV (Boston: Little, Brown, and Company, 1899), s. 457.

AYRIM DÖRT
ULUSAL GÜCÜN SINIRLANMASI

tehditlere ve meydan okumalara sebebiyet vermemeye çalışmıştır. Büyük Britanya, gücünün doruğuna çıkmak üzere olduğu 1793 yılında, İngilizlerin yetiştirdiği en büyük siyasal düşünür olan Edmund Burke'ün uyarılarına kulak vermeyi bilmiştir. Bu, dün olduğu kadar bugün de geçerliği olan bir uyarıdır :

İhtiras karşısında dikkat edilmesi gereken noktalar arasında, bize özgü ihtirasa karşı unutulmaması gereken biri vardır. Açıkca söylemek zorundayım, **kendi** güçlerimizden ve **kendi** ihtirasımızdan korkuyorum; bizden fazlasıyla korkulmasından korkuyorum. Bizim de insan olmadığımızı; kendimizin şu veya bu şekilde büyütülmesinden hiç hoşlanmadığımızı söylemek gülünçtür. Şu anda bile, başkalarını kışkındıracak kadar büyümüş bulunmadığımızı söyleyebilir miyiz? Nerdeyse, dünya ticaretinin tamamı bizim elimizdedir. Hindistandaki imparatorluğumuz korkunç birşeydir. Ticarete bütün bu kazançlı duruma gelmemiz bir tarafa; diğer bütün ulusların ticareti de, en küçük bir kontrolümüze lüzum bile kalmaksızın, bizim keyfimize tâbi duruma bile gelse; bu durumumuzu; bu şaşılacak gücümüzü; hiç şimdiye kadar duyulup-işitilmemiş bu gücümüzü biz kendimiz, gene de suistimal etmeyeceğimizi söylesek bile diğer bütün uluslar, bu güçlerimizi suistimal edeceğimizi düşüneceklerdir.

Bu durumumuzun, eninde sonunda, bize karşı, bizim mahvolmamıza yol açacak bir birleşmeye zemin hazırlamasını önlemek imkânsızdır.⁷

(7) Edmund Burke, «Remarks on the Policy of the Allies with Respect to France,» *Works*, C. IV (Boston: Little, Brown, and Company, 1899), s. 457.

AYRIM DÖRT
ULUSAL GÜCÜN SINIRLANMASI

B Ö L Ü M 11

GÜC DENGESİ¹

Herbiri mevcut **status quo**,yu ya sürdürmek veya yıkmak isteyen çeşitli ulusların güç kazanmak arzusunda olmaları yüzünden ortaya, zorumlu olarak güç dengesi denilen bir dış görüşü ve bunu sürdürmeyi amaç edinen politikalar çıkmaktadır. «Zorunlu olarak» derken, düşünüp taşındıktan sonra bu deyişi kullandığımızı belirtelim. Zira bu konuda da, uluslararası politikayı doğru anlamamızı önleyen ve yanılmamıza yol açan en önemli yanlış anlamalardan biri ile karşı karşıyayız. Bu yanlış anlayışa göre, insanların güç politikası ve, bunun zorunlu bir sonul-ürünü olan güç politikası ile, daha iyi bir uluslararası ilişki arasında tercih yapmaları mümkündür, ve bu, insanların kendi elindedir. Bu yanlış anlayış, güç dengesine dayanan bir dış politikanın çeşitli dış politika alternatiflerden biri olduğunu, ve diğer alternatifleri bir kenara bırakıp bu politikayı seçenlerin budala ve kötü ruhlu insanlar olduğunu ileri sürer.

Aşağıdaki sayfalarda uluslararası güç dengesinin, herbir parçasının bağımsız (autonomous) oluşu sayesinde bağımsızlaşmış birimlerden meydana gelen toplumlara bu özelliğini kazandıran genel sosyal prensibin özel bir görünümü olduğunu; güç dengesinin ve bunu sürdürmek amacını güden politikaların sadece kaçı-

(1) «Güç dengesi» terimi burada dört anlamda kullanılmaktadır: (1) işlerde belli bir durum ve konumu amaç ve hedef edinmiş bir siyaset, (2) işlerin fiilî bir durumu ve konumu olarak, (3) yaklaşık eşit güç dağılımı, (4) herhangi bir şekilde güç dağılımı durumu. Terim herhangi bir açıklama olmaksızın kullanıldığında, terimin anlamı, çeşitli ulusların arasında, yaklaşık olarak gücün eşit dağıtımını sağlayan fiilî durum anlaşılmalıdır. Terimin, herhangi bir şekildeki güç dağılımım ifâde eden kullanım şekli için, sayfa 277'ye bakınız.

nılmaz değil, fakat bağımsız ulusların toplumlarında başlıca istikrar sağlayıcı faktör olduğunu; ve uluslararası güç dengesindeki istikrarsızlığın bu prensibin hatâsından değil, bu prensibin bağımsız uluslar topluluğunda işlerliğine etkiye bulunması zorunlu olan bazı belirli şartlar yüzünden ortaya çıktığını göreceğiz.

Toplumsal Kararlıdenge *

E v r e n s e l B i r K a v r a m O l a r a k G ü c D e n g e s i

«Kararlıdenge» kavramı —fizik, biyoloji, ekonomi, sosyoloji, ve siyasal bilim gibi-çeşitli disiplinlerde kullanılan ve «denge» ile eşanlamlı bir kavramdır. Kararlıdenge, belli bir sayıda bağımsız güçlerden meydana gelen bir sistem içindeki istikrarlılığı ifâde eder. Kararlıdenge bir dış güç tarafından, veya sistem, kendisini meydana getiren öğelerden bir veya birkaçı tarafından bozulduğunda, sistem ya orijinal kararlı dengeyi canlandırma ya da yeni bir kararlı denge insan vücudunda da görülmektedir. İnsan vücudu büyüme süreci sırasında bir yandan değişirken, bir yandan da, kararlı denge kendini sürdürecektir vücudun değişik organlarında değişikliklere rağmen vücudun istikrarına zarar vermemiş olur. Bu durum, özellikle, çeşitli organlardaki niteliksel ve niceliksel değişikliklerin birbiriyle orantılı şekilde olmaları hâlinde sözkonusudur. Buna karşılık, vücut, dış müdahaleler yüzünden, kötü ve yetersiz beslenme yüzünden, veya belli bir organının patolojik bir şekilde büyümesi yüzünden yaralanır veya bir belli organını yitirirse kararlı denge bozulur ve vücut ya bu bozulmadan önce elde edilmiş bulunan kararlı dengenin aynı olan bir kararlı denge ya da farklı bir kararlı denge yaratarak bu kötü durumu altetmeye çalışır.²

(*) «Social Equilibrium (ç.n.)

(2) İnsan vücudundaki kararlıdenge ile toplumdaki arasındaki benzerlik için, bkz: Walter B. Cannon, *The Wisdom of the Body* (New York: W.W. Norton and Company, 1932), s. 293, 294; «Herşeyden önce vücudun politikasının bazı otomatik istikrarlandırıcı süreçleri işaret ettiği belirtilmelidir. Bir önceki bölümde bir varsayımda bulunmuş, ve kompleks bir sistemde belli bir derecede istikrarlı devamlılık varsa bunun bizatihî kendisinin, bu sistemdeki öğelerin bir istikrarlı devamlılığı koruma yönünde eylemde bulundukları veya bulunmaya hazır oldukları anlamına geleceğini belirtmiştim. Ve üstelik, bir sistem varlığını korumaktaysa, bunun nedeni, değişiklik yönündeki her eğilimin değişikliğe direnen faktör veya faktörlerin artan etkinliğince karşılanmasıdır. Hep bildiğimiz birçok olgu vardır ki bunlar bugünkü is-

Ayrıca kararlı denge kavramı, ekonomi gibi sosyal bilimlerde, ekonomik sistemin farklı ögeleri arasındaki ilişkilerde de örneğin; tasarruf ve yatırımlar, ihracaat ve ithalat, istem ve sunu fiyat ve maliyet— kullanılmaktadır. Çağdaş kapitalizmin kendisi bile bir «birbirini götüren güçler»³ sistemi olarak tanımlanmaktadır. Terim bir bütün olarak topluma da uygulanabilir Nitekim, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney gibi farklı coğrafi bölgeler arasında; tarım ve sanayi, ağır ve hafif sanayi, büyük ve küçük işletmeler, üretici ve tüketici, iş yönetimi ve emek gibi farklı faaliyetler arasında; şehir ve köy yaşlı ve orta-yaşlılarla gençler, ekonomik ve siyasal alanlar, orta sınıf ve yukarı ve aşağı sınıflar gibi farklı fonksiyonel gruplar arasında denge aramamız bunu göstermektedir.

Bütün bu kararlı dengelerin temelinde iki varsayım bulunmaktadır: ilki, dengelenmesi gereken ögelerin toplum için gerekli oluşları veya varlıklarını korumaya değerli bulunmaları; ikincisi, bu ögeler arasında denge olmadığında ögelerden birinin diğerleri üzerinde üstünlük kazanacağı, ve sonunda hepsini tahrip edecektir. Sonuç olarak, bütün bu dengelerin amacı sistemin kararlı dengesini korumak, ve böylece, sistemi meydana getiren ögelerin çokluğunun tahrip edilmesini önlemektir. Amaç, sadece, düz anlamda denge olsaydı, bu tür bir denge tek bir ögenin diğer ögelerin üstünde yer almasına, onları tahrip etmesine, onların yerine geçmesine göz yumularak da sağlanabilirdi. Fakat amaç, denge

tikrarsız durumunda dahi, bu sözlerin bir dereceye kadar toplum için de geçerli olabileceğini göstermektedir. Muhafazakâr bir durum radikal bir devrime yol açsa bile tekrardan muhafazakârlığa dönüşmektedir. Gerçek ve güçsüz yönetimler sonunda reformculara yer açılmakta, fakat reformcuların sert yönetimi çok geçmeden sert yönetimden kurtulup gevşek yönetime dönüşmektedir. Savaş konusundaki âsil duygular ve fedakârlıkların ardından moral gevşeme ve tatmin arama bencilliği gelmektedir. Bir ulus içindeki sert ve güçlü bir eğilim bir felâkete yol açıncaya kadar sürmek isterse de, bu aşırı noktaya varmadan önce, durumu düzeltici güçler ortaya çıkar, bu eğilimi kontrol altına alır, ve bu düzeltici güçler öylesi bir mahiyet alırlar ki, bu kere kendileri reaksiyon yaratırlar. Toplumsal hayattaki bu rakkas hareketleri ve karşıtları iyi anlaşılacak olursa, toplumdaki bozuklukların ve sarsıntıların daha hafif olarak geçirtilmeleri mümkün olabilir. Bu noktada şunu da belirtelim ki, bu iş toplumsal homeostasis'in ilk aşamalarında yapılması gerekir.» (Yayıncının izniyle kullanılmıştır. Copyright 1932, 1939, Walter B. Cannon tarafından.)

- (3) John K. Galbraith, *American Capitalism, the Concept of Countervailing Power* (Boston: Houghton Mifflin, 1952).

hem de sistemin bütün öğelerinin korunması olduğu için, öğelerden herhangi birinin diğer öğeler üzerinde egemenlik kurmasının önlenmesi ve böylece kararlıdenge sağlanması zorunlu tek yoldur. Kararlıdengeyi sağlayacak ve sürdürecekt yollardan biri sistemin bütün öğelerinin birbirilerini dengeleyecek zıt eğilimlerine, bu öğelerden birinin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurabilecek duruma gelebileceği noktanın öncesine kadar izin vermektir. Bu nokta, ne söz konusu öğe diğer öğeler üzerinde, ne de diğer öğeler bu tek öğe üzerinde ezici ve tahrip edici bir üstünlük kazanamayacağı bir nokta olmalıdır. Robert Bridges şöyle der :

İstikrarımız sadece bir dengedir; ve akıllılık
Önceden-görünmeyenin beceriklice yönetilmesinden ibarettir.

Toplumda kararlıdengeyi en parlak ve hem de en basit bir şekilde anlatan **The Federalist** dergisi olmuştur. Amerikan devletindeki kontrol ve dengeler sistemine ilişkin olarak 51. Sayıda **The Federalist** şöyle demiştir :

Daha iyi güdülerin bulunmamasına zıt ve râkip çıkarlarla karşılama siyaseti, kamusal ve özel bütün beşerî işler sisteminde görülmektedir. Bu durumu özellikle bağımlı güc dağılımı türlerinde, amacın herbir kuruluşun diğeri üzerinde denetimde bulunabilmesini sağlayacak bir güc dağılımı olduğu-yani herbir bireyin özel çıkarının diğerinin sınırı olduğu yerlerde görmekteyiz. Tedbir ve ihtiyatın bu buluşu, devletin üstün gücünün dağılımı konusunda da daha az gerekli değildir.

John Randolph'un sözleriyle, «Bir sürü kâğıdı sınırlamalarla doldursanız bile, gücü ancak gücle sınırlayabilirsiniz.⁴

İ ç P o l i t i k a d a G ü c D e n g e s i

Gerçekten, uluslararası alanın dışında, kararlı denge kavramının en önemli uygulama alanı iç politikadır.⁵ Parlamenter ör-

(4) William Cabel Bruce'den aktarı, *John Randolp of Roanoke* (New York and London : G.P. Putnam, 1922), C. II, s. 211.

(5) Şurası muhakkak işaret olunmalıdır ki, güc dengesi evrensel bir toplumsal olgu olduğu hâlde, görevleri ve sonuçları iç politikada ve

gütlenmeler çoğu defa kendi içlerinde bir güc dengesi geliştirirler. Çok partili bir sistem kendi kendine bile böyle bir gelişmeye yol açmaktadır. Bu durumda, yasama organında herbiri bir azınlığı temsil eden iki grup çoğu kez birbirine karşı tutumdadır, ve çoğunluk teşkili üçüncü bir grubun oylarına bağlıdır. Üçüncü grup potansiyel olarak veya fiilî olarak zayıf durumdakine katılarak, güçlü olan üzerinde denetim kurma eğilimindedir. Bu durum, iki-

uluslararası politikada farklıdır. İç politikada güc dengesi nisbeten istikrarlı bir bütünleşmiş toplum çerçevesi içinde işler, güçlü bir rıza birliği ve normal olarak karşı-konulmaz bir merkezî hükümet gücü ile bir arada bulunur. Uluslararası alanda ise, rıza birliği zayıftır, merkezî devlet ise yoktur. Bu yüzden de, toplumun istikrarı ve toplumu meydana getiren içeriklerin özgürlükleri çok daha geniş ölçüde güc dengesinin işlerliğine dayanmak durumundadır. Bu konu üzerinde Bölüm 14'de daha etraflı olarak durulacaktır.

Kezâ bkz : J. Allen Smith, *The Growth and Decadence of Constitutional Government* (New York : Henry Holt and Company, 1930), ss. 241, 242 : «Devletler hukukunu yorumlayacak ve uluslararası ilişkileri denetleyecek genel ve tarafsız bir kuruluş bulunmadığı için, devletler sadece kendi otoritelerini arttırmak endişesiyle hareket etmekle de kalmayıp, elverdiğinde, rakip devletlerin otoritesindeki artışları da önlemek endişe ve çabası ile hareket etmektedirler. Kendini-koruma içgüdüğü, bağımsız uluslardan meydana gelmiş bir dünya da, her ulusu dışsal bir saldırı tehlikesine karşı kendi güvenliğini sağlamak için güc elde etmeye itmektedir. Hiçbir ulusun, kendisine karşı tesis olunacak bir birleşme karşısında tek başına kendisini güvenli bulacak gücü olmaması yüzünden her devletin, kendi güvenliği tehlikeye düşünce ihtiyaç duyacağı desteği bulabilmek için yönelebileceği ittifaklar ve karşı-ittifaklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, özellikle güc dengesinin sürdürülmesi ve korunmasında söz konusudur. Bu, devletin denetim ve dengeleme teorisinin uluslararası politikaya özel bir uygulamasıdır. Dayandığı faraziye ise, haklı olarak, herhangi bir devletin uluslararası işlerde başat bir durum kazanmasının dünyanın diğer uluslarının çıkarlarına ve esenliğine karşı dolaysız bir kötülük olduğudur. Korunma duygusuyla da kazanılmış olsa, güc, bu gücü kazanan ülke diğer muhtemel düşmanlardan daha güçlü duruma geçer geçmez uluslararası barış için bir tehlike olmaya başlamaktadır. Uluslararası politikada güc dengesinin korunması ve sürdürülmesine olan ihtiyaç, devlet içinde bazı özel çıkarların diğerleri üzerinde üstünlük kazanmalarının önlenmesinden daha az önemli değildir. Fakat bu güc dengesi fikri saldırı korkusuna dayandığı ve her ulusun savaş için hazırlanması gerektiğine inandığı için, gerçek hâlde, uluslararası barış için bir garanti sayılması mümkün değildir.» (Yayıncının izniyle kullanılmıştır.)

Kezâ, bkz : *The Cambridge Modern History*, C. V. (New York : The Macmillan Co., 1908), s. 276.

partili Amerikan sisteminde bile görülmüş; Birleşik Devletler Kongresinde Franklin D. Roosevelt yönetiminin son döneminde ve Truman yönetiminin büyük kısmında, kendi başlarına üçüncü bir parti gibi hareket eden ve çoğu zaman Cumhuriyetçilerle birlikte oy kullanan Güneyli Demokratlar eliyle bir denetleme ve dengeleme süreci ile karşılaşmıştır. Bu grup, sadece Kongre'deki Demokrat çoğunluğunu değil, fakat Demokratların elindeki yürütme organını da denetlemişlerdir.⁶

Amerikan devleti, istikrarı, öğeleri arasındaki kararlı denge ile sağlanan devlet sistemine verilebilecek önde gelen çağdaş bir örnektir. Lord Bryce şöyle der :

Anayasa bilinçli olarak bir denetim ve dengeler aracı olarak tesis olunmuştur. Devletin her dalı diğerlerini kısıtlamakta, ve bütünün karşı-dengesini (equipoise) sürdürmektedir. Yasama organı yürütmeyi, ve yargı organını birlikte dengelemek görevindedir. Yasama organının iki meclisi birbirlerini dengelerler. Bütün bölümleriyle birlikte ulusal devlet Eyâlet devletlerini dengeler. Kararlı denge bir belgenin himâyesi altına alındığı için (de), ulusal devletin dallarından hiçbirisi diğerlerini özümleyemez veya üstlerinde bir yer alamaz... her dal (kısm) bağımsızlıklarını ve belli sınıflar içinde, diğerlerine karşı kendini korumuş olur.

-
- (6) Sorunun genel ve aydınlatıcı bir tartışması için, bkz: John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (New York: Henry Holt and Company, 1882), s. 142: «Bu şekilde kurulmuş bir toplumda, temsili sistemin ideal ölçüde kusursuz kılınması, ve bu durumun korunması isteniyorsa bu iki sınıfın; yani bedenî emek sahipleri ve yakınları ile, emek istihdam edenler ve yakınlarının, eşitlikle dengelenmiş, Parlamentoda birbirilerini karşılıklı olarak denetleyebilecek şekilde eşit koltuğa sahip kılınmış bir temsili yönetim biçimi içinde örgütlenmelerini gerekir. Zira, ancak bu sayededir ki, her birinin kendi sınıfsal çıkarları ile hareket edeceği farzedilen bu iki sınıfın, ayrı ayrı, kendi çoğunlukları karşısında, gene bu iki sınıfın içinden, adâlet, hak, ve «umumun iyiliği» ölçüleriyle hareket edecek olan azınlıklar ortaya çıkacak; ve bu heriki taraftaki azınlıklar, diğerinin bütünüyle birleşerek, kendisinin çıktığı çoğunluğun taleplerine karşı, bu çoğunluğu çoğunluk teşkil etmesini önleyecek bir yeni-çoğunluğun oluşumunu sağlayacaktır.» Kezâ, bkz: s. 153; ve federal devletlerde güc dengesi hakkında, s. 9 ve 200.

Fakat siyasal kuruluşlar ve mevkiler (yani; zaman zaman aynı makam ve mevkie gelen kişiler) arasında, Darwin'in hayvanlar ve bitkiler arasında göstermiş bulunduğu benzer devamlı bir varlığını sürdürme mücadelesi görülür; ve bitkilerde ve hayvanlarda olduğu gibi siyasal alanda da bu mücadele her kuruluşu veya mevkî ve makâmı kendi varlığını korumak için bütün gücünü kullanmaya, ve gelişme imkânı olan her yönde istidadını geliştirmeye iter. Amerikan devletinin her dalı kendi alanını ve gücünü genişletmeye çabalar; her dal belli yönlerde ilerler, fakat diğer yönlere geldiğinde devletin diğer dallarının eşit veya daha üstün olan gücü ile kısıtlanmış olur.⁷

The Federalist'in 51. Sayısı bu «dinamik kararlı dengenin» veya «yürüyen güç paralelliğinin» yapısını, Charles A. Beard'ün sözleriyle tanımlar:⁸ «... noksan olan şeyi; devletin kendi iç yapısını, devletin çeşitli parçalarını, bu parçaların karşılıklı ilişkileriyle birbirilerini kendilerine uygun yerlerde tutmaya yarayan parçalar hâline getirerek gidermek gerekir... Fakat, tedricî olarak çeşitli iktidar ve gücün aynı kısımda toplanışına karşı en büyük güvence, bu kısımlarda yeralan kişileri, diğerlerinin aşırı hareketlerine karşı anayasal yollar ve araçlarla teçhiz etmek, ve kişisel direnme şevki kazandırmaktır... Diğer bütün konularda olduğu gibi bu konuda da, alınacak olan tedbirin muhtemel tehlikeye uygun ve denk olması gerekir. Aşırı istek veya tutkuyu karşılamaya yeter güçte bir istek, şevk ve canlılık olmalıdır bu. Kişinin çıkarı mevkinin anayasal haklarıyla ilintileştirilmelidir....» Bu anayasal tedbir ve düzenlemelerin hedefi «toplumun bir kısmını diğer kısmınca girişilecek adaletsizliklere karşı himâye etmektir. Farklı sınıftan yurttaşlar arasında, zorunlu olarak, farklı çıkarlar yer almaktadır. Eğer bir çoğunluk ortak bir çıkar etrafında yeniden kurulmuş bulunuyorsa, azınlığın hakları bundan zarar görecektir».

Yazar Hamilton veya Madison, «toplumu, adaletsiz bir çoğunluğun ortaya çıkışını önlemek, veya olasılığını azaltmak üzere, çok değişik vatandaş tpleri göstererek» azınlığın haklarını teminata ka-

(7) *The American Commonwealth* (New York: Macmillan Company, 1891), C. I, ss. 390-1.

(8) *The Republic* (New York: The Viking Press, 1944), ss. 190-1.

vuşturmak istemiştir. «Toplumsal kendisi o kadar çok kısımlara, farklı çıkarlara, ve vatandaş sınıflarına ayrılacaktır ki, bireyin veya azınlığın hakları karşısında çoğunluğun birliği büyük bir tehlike teşkil etmeyecektir.» Güvenlik «çıklarların miktarına dayanacaktır.» Charles A. Beard, bunun içindir ki, Amerikan devlet yönetiminin felsefesini şöyle özetlemektedir : «Kurucular işlemekte olan devlet cihazının bir kuvvet olduğunu anlamışlardı. Kurucular insan ihtirasını, insan çıkarlarını, ve insan güçlerini herbiri diğerlerine karşı olan üç kısımda yerleştirerek yönetsel birimler gruplarından herhangi birinin bütün iktidarı ele geçirerek gereğinden fazla tehlikeli olmasını önlemek istmişlerdir».⁹

Görülüyor ki, burada gereken, sadece, **The Federalist**'in, Lord Bryce'in, Charles A. Beard'ın kullandıkları kavramlar yerine uluslararası politika terminolojisini kullanmaktan ibarettir. Uluslararası politika olsun, Amerikan devlet mekanizmasının yapısını ve dinamiğini çözümleyen **The Federalist** ve adları geçen yazarlar olsun, gerek Amerikan Anayasasının denetim ve dengeler sistemi için gerekse uluslararası güç dengesi için aynı şeyden söz eder gibidirler. Diğer bir deyişle, gerek Amerikan Anayasasının denetim ve dengeler sistemi ve gerekse uluslararası güç dengesi sistemi aynı güdüsel güçler nedeniyle oluşmuşlardır. Heriki sistem de, kullandıkları araçlar ve amaçlarını gerçekleştirme bakımından farklı da olsalar, kendi istikrarları ve kendilerini meydana getiren öğelerin bağımsızlıkları için aynı fonksiyonları yerine getirmeye çalışırlar. Heriki sistem de aynı dinamik değişim, kararlı dengenin bozulması, ve farklı bir düzeyde yeni bir dengenin tesisi süreçlerinin etkisi altındadırlar.

Uluslararası güç dengesinin ana biçimleri (kalıpları : patterns) hangileridir? Uluslararası güç dengesinin oluştuğu ve içinde işlevlik gösterdiği tipik durumlar nelerdir? Ve şu son dönemlerde uluslararası güç dengesi ne gibi biçimsel değişikliklere uğramıştır.

Güç Dengesinin Temel İki Biçimi

Uluslararası toplumun temelinde iki faktör vardır : biri, öğelerinin çokluğu, (multiplicity), diğeri ise öğeleri arasındaki gide-

(9) *Ibid.* Kezâ bkz : John C. Calhoun, «A Disquisition on Government,» yer aldığı eser, *The Works of John C. Calhoun* (Columbia : A.S. Johnston, 1851), C. I, s. 35-6, 38-9.

rilmez-zıtlıktır (antagonism). Öğeleri ise, tek tek uluslardır. Tek tek ulusların güc elde etme istekleri birbirileriyle çatışır —ve, çoğu olmasa bile bazıları tarihin belli bir zamanında— farklı iki yolla açığa çıkarlar. Diğer bir deyişle, uluslararası arenada güc mücadelesi tipik iki biçimde uygulamaya aktarılmaktadır.

D o l a y s ı z K a r ş ı t l ı k * B i ç i m i

A Ulusu B Ulusuna karşı emperyalistçe bir politika izlerse, B Ulusu bu politikayı ya *status quo*'cu bir politika ile ya da kendi emperyalist politikası ile karşılayabilir. Fransa ve müttefikleri 1812'de Rusya'ya böyle karşı koymuşlar Çin 1931'den 1941'e kadar Japonya'ya böyle karşı koymuş, Birleşmiş Milletlerin 1941'den itibaren Mihver Devletlerine karşı koyuşu da bu kalıba uygun olmuştur. Bu kalıp, diğer ulus veya uluslar üzerinde kendi gücünü tesis etmek isteyen ulus ile, bunu reddeden ulus veya uluslar arasında dolaysız bir karşı koymayı göstermektedir.

Veya A Ulusu, C Ulusuna karşı emperyalist bir politika izleyebilir. C Ulusu bu politikaya karşı koyabilir veya boyun eğebilir, ve aynı anda C Ulusuna karşı B Ulusu da ya *status quo*'cu ya da emperyalist bir politika izlemekte olabilir. Bu durumda, A Ulusunun politikasının amacı C üzerinde hâkimiyet kurmaktır. B Ulusu ise, diğer yanda, ya *status quo*'yu korumak istediği, ya da C Ulusu üzerinde kendi başına hâkimiyet kurmak istediği, A Ulusunun politikasına karşı çıkar. Bu örnekte, A ile B arasındaki güc mücadelesi kalıbı dolaysız bir karşı çıkma değil, C Ulusu üzerinde hâkimiyet kurmak olan bir rekâbettir. A ve B arasındaki güc yarışması da ancak bu rekabetin aracılığı ile ortaya çıkabilir. Bu kalıp, İngiltere ile Rusya arasında İran üzerinde egemenlik kurma konusundaki rekabette görülmektedir. Son yüz seneden beri bu rekabet, iki ülke arasındaki güc mücadelesine zemin teşkil etmiştir. Kezâ, II. Dünya Savaşının hemen ardından, Almanya üzerinde kurulacak egemenlik konusunda Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, ve Amerika arasında ortaya çıkmış bulunan rekabette de bu kalıp görülmüştür. Güney Asya ülkelerinin kontrolü konusunda Çin ile Amerika arasındaki rekabet de aynı kalıp için bir örnek teşkil etmektedir.

Güç dengesinin işlerlik gösterdiği ve kendisine düşen tipik görevleri gerçekleştirdiği durumlar bunlardır. Dolaysız karşıtlık kalıbı içinde, güç dengesinin ortaya çıkışının nedeni ilgili uluslar- *

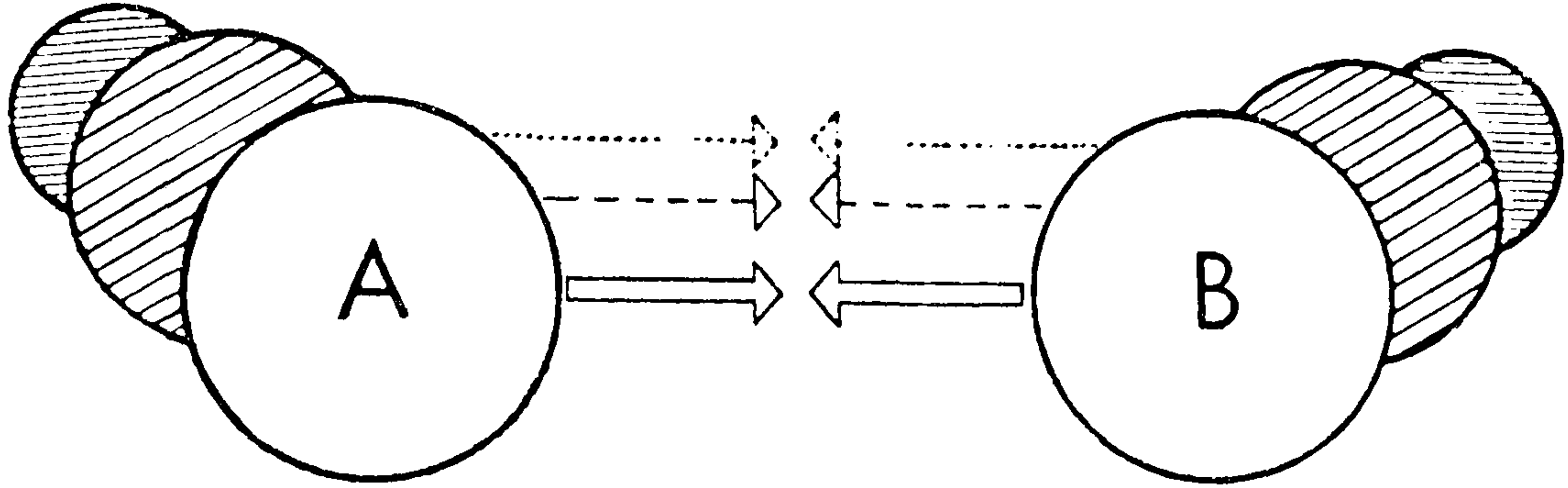
(*) «Opposition» olarak geçiyor. (ç.n.)

dan ikisinin de kendi politikalarını diğer ulus üzerinde egemen kılma arzusunda olmasıdır. A, B karşısında, B'nin kararlarını kontrol edecek duruma gelinceye kadar gücünü arttırmak; böylece, kendi emperyalist politikalarını başarıya ulaştırmak ister. B ise, A'nın baskılarına karşı koyabilecek duruma gelene dek güçlenmeye çalışır; böylece A'nın politikasına başarı umudu bırakmamak; kendisi emperyalist bir politika uygulamak isteyebilir. Bu son örnekte, A, herşeyi düşünerek, hem B'nin emperyalist politikasına direnebilecek, hem de kendi emperyalist politikasını belli bir başarı şansı ile izleyebilecek duruma gelebilecek şekilde kendi gücünü arttırmaya çalışacaktır. Bu zıt güçlerin dengelenmeleri süreci sırasında, devamlı olarak, bir ulusun gücündeki artış diğer ulusu kendi gücünü hiç değilse aynı oranda arttırmaya yöneltecektir. Bu süreç, ilgili ulusların kendi emperyalist politikalarının ereklere—hepten terk etmeseler de—kısmen değiştirmelerine, veya içlerinden birinin diğeri üzerinde ezici bir üstünlük kazanmasına, veya buna inanacak duruma gelişine kadar devam eder. En son aşamada, ya zayıf ulus güçlü olanına boyun eğer, ya da aralarındaki anlaşmazlık savaşla bir sonuca bağlanır.

Böyle bir konum içinde güc dengesi işlerlik gösterdiği süre boyunca, iki fonksiyon icra eder. Birincisi, ilgili ulusların arasında her zaman durumu tehlike arzeden, her zaman bozulabilecek olan, bu yüzden de her zaman yeniden düzeltilmesi gereken «nazenin» bir istikrarın kurulmasına yardım eder. Bu istikrar, belirtilen bu güc kalıbındaki şartlar altında sağlanabilecek tek istikrardır. Zira, bu kalıbın özelliği güc dengesinin bizatihî kendisinin içsel bir zıddiyete sahip oluşur. Güc dengesinin yüklendiği varsayılan iki fonksiyondan biri uluslar arasındaki güc ilişkilerinde istikrar sağlamaktır. Ne var ki, bu ilişkiler, gördüğümüz gibi, kendi doğaları gereği devamlı değişim geçirmektedirler. Bu bakımdan, esasen istikrarsızdırlar. Terazinin nisbî konumunu belirleyecek olan ağırlıkların herikisi de artabilecek veya azalabilecek durumda oldukları için, güc dengesi nasıl bir istikrar sağlarsa sağlasın bu istikrarın «nazenin» bir istikrar olması, ve katılıcı (müdahil) değişimlere paralel olarak bu istikrarın da değişiklik geçirmesi gerekecektir. Bu şartlar altında, başarılı bir güc dengesinin yerine getirebileceği ikinci fonksiyon ise ulusların birinin, diğerinin egemenliği karşısında, özgürlüğünü güvenceye kavuşturmasıdır.

Sağlanacak olan denge, rastlantılar yüzünden ve zaman zaman istikrarsız olan bir denge değil; kendi doğası gereği ve her zaman

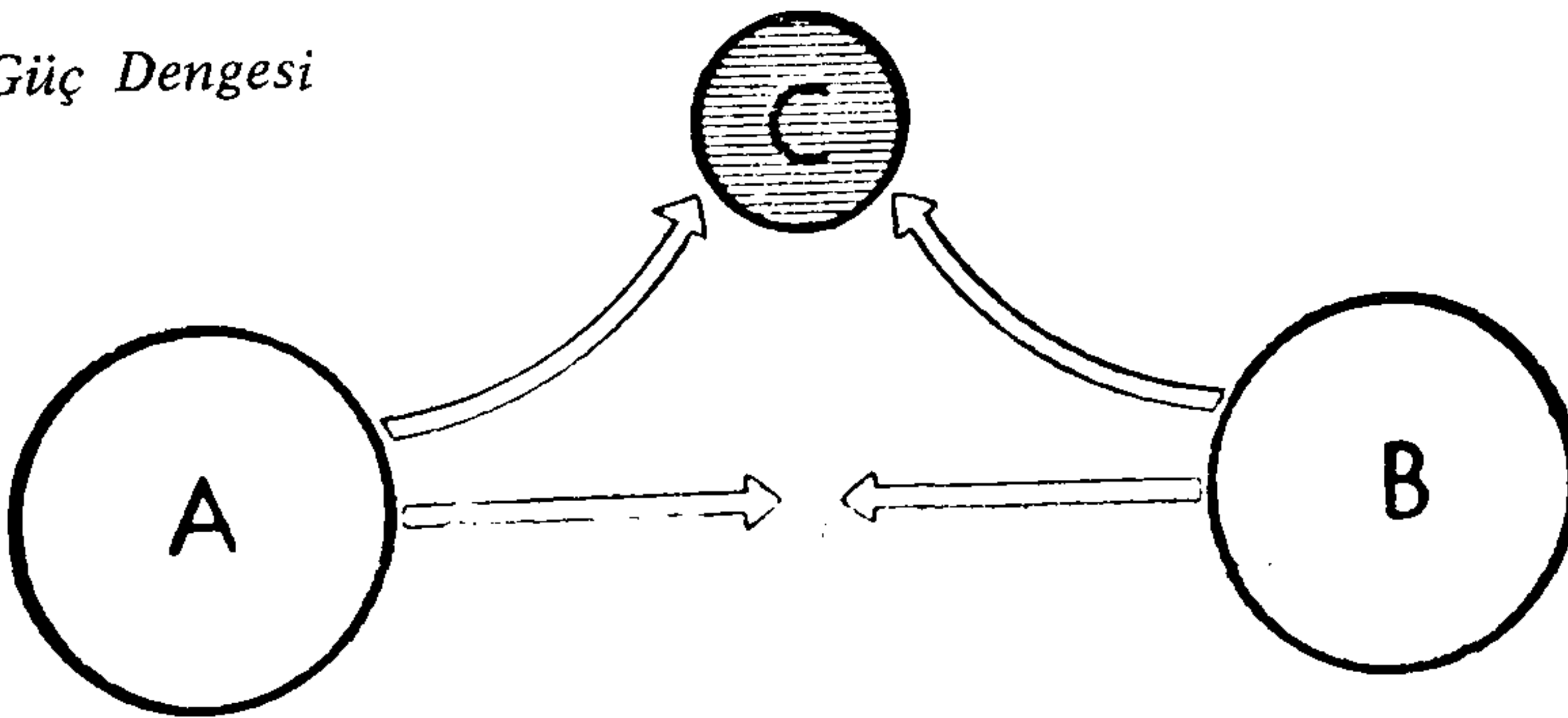
için istikrarsız ve karakteri gereği dinamik bir dengedir. Bu yüzden, bu duumdaki ilgili ulusların bağımsızlıkları da, her zaman tehlike ile karşı karşıya bulunmak durumunda; her zaman yitirilebilir bir bağımsızlıktır. Burada da belirtilmek gerekir ki, önümüzdeki bu güc kalıbının şartları altında ilgili ulusların bağımsızlıkları için tek esas her ulusun diğer ulus karşısında bağımsızlığını koruyabilecek güçte olmasıdır. Aşağıdaki şekil bunu göstermektedir :

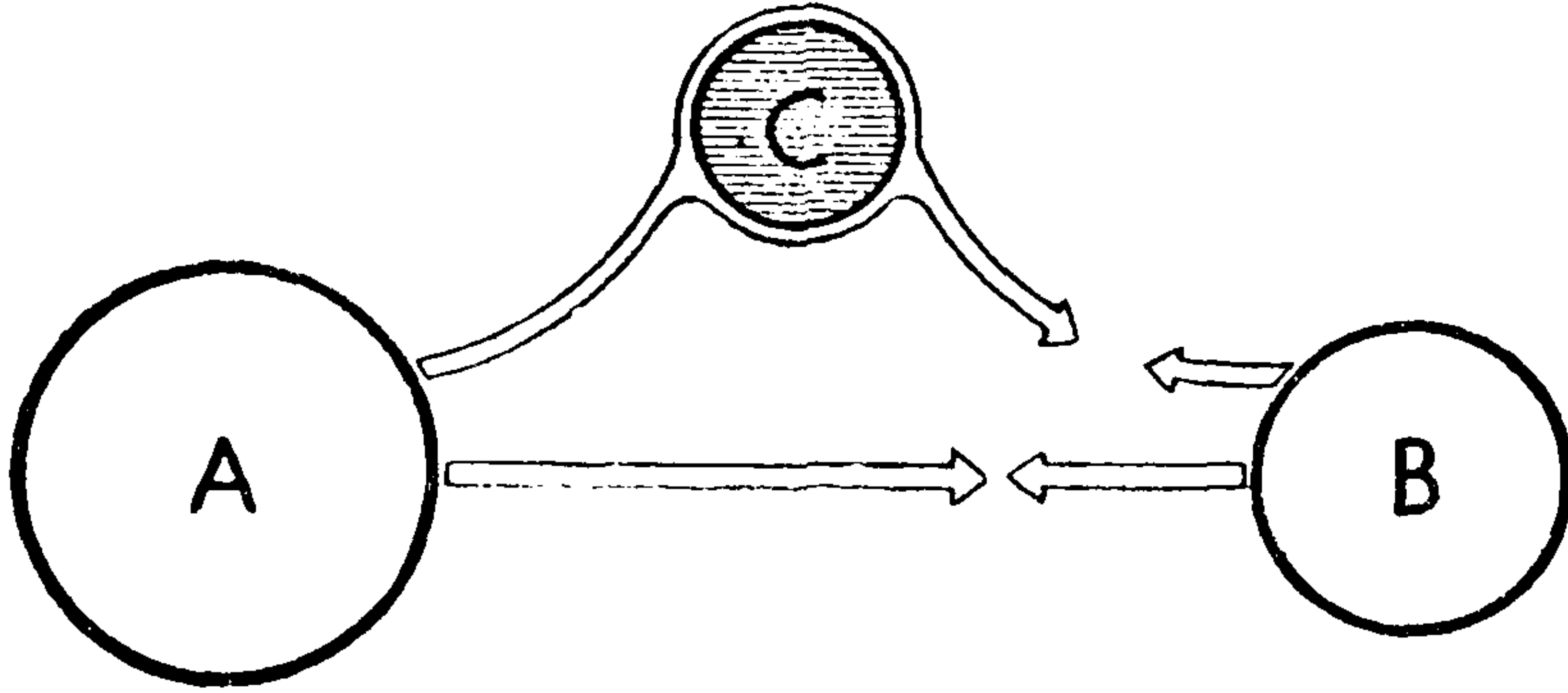
R e k a b e t B i ç i m i

Diğer kalıpta, rekabet kalıbında, güc dengesinin mekaniği yukarıda tartışılanla özdeştir. A'nın, B'nin karşılığına rağmen, C üzerinde hâkimiyet kurmaya yetecek gücü B'nin gücü tarafından, aşılmasa bile, dengelenmekte; buna karşılık B'nin C üzerinde hâkimiyet kuracak gücü de, A'nın gücüne dengelenmiş olmaktadır. Burada, dengenin icra ettiği ilâve fonksiyon —her zaman bozulabilecek bir istikrar tesisinden ve A ile B arasındaki ilişkilerde bir teminat sağlamaktan başka— C'nin A ve B karşısındaki bağımsızlığı için de bir teminat sağlamaktır. C'nin bağımsızlığı, A ile B arasında mevcut güç ilişkilerinin bir fonksiyonu olmaktadır.

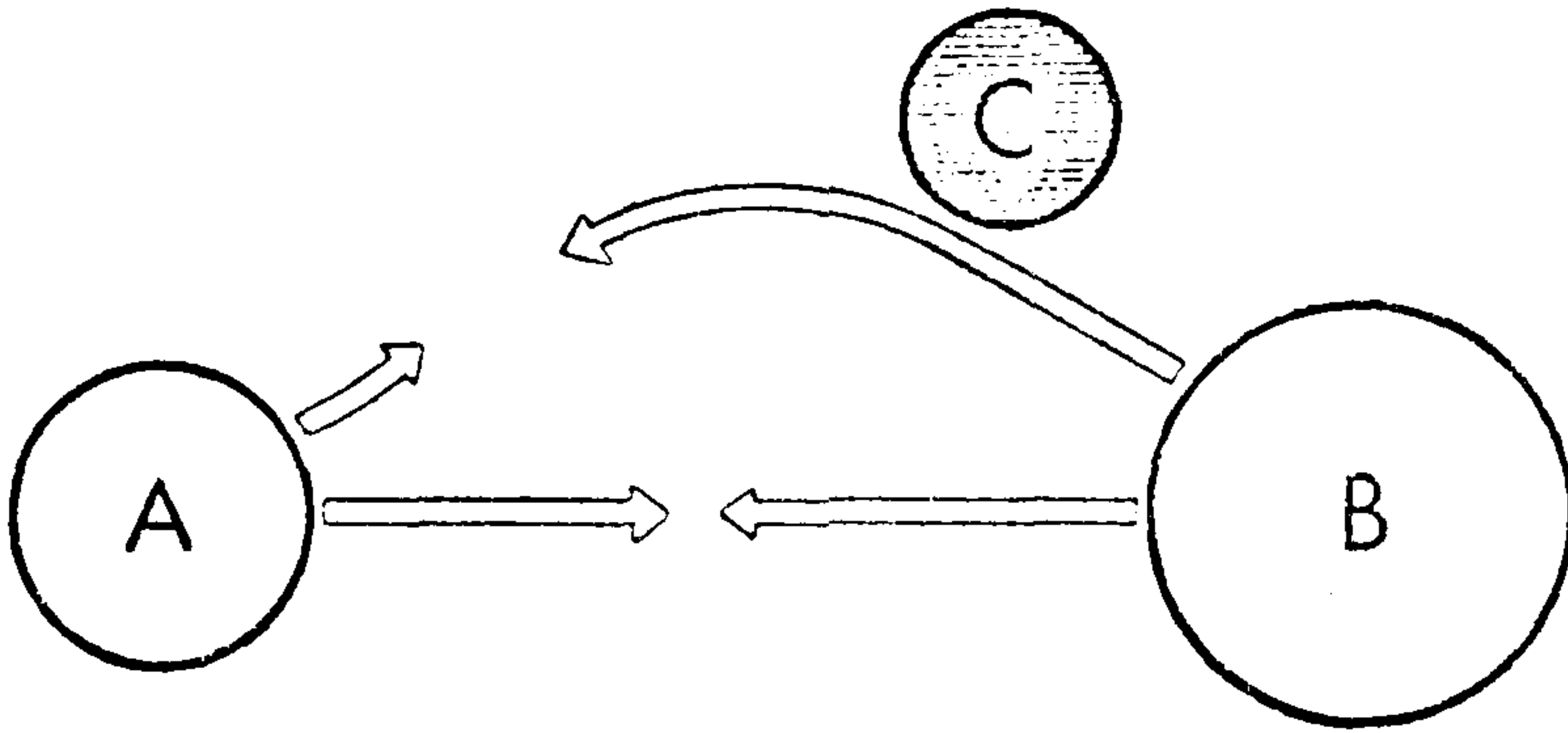
11. Güç Dengesi

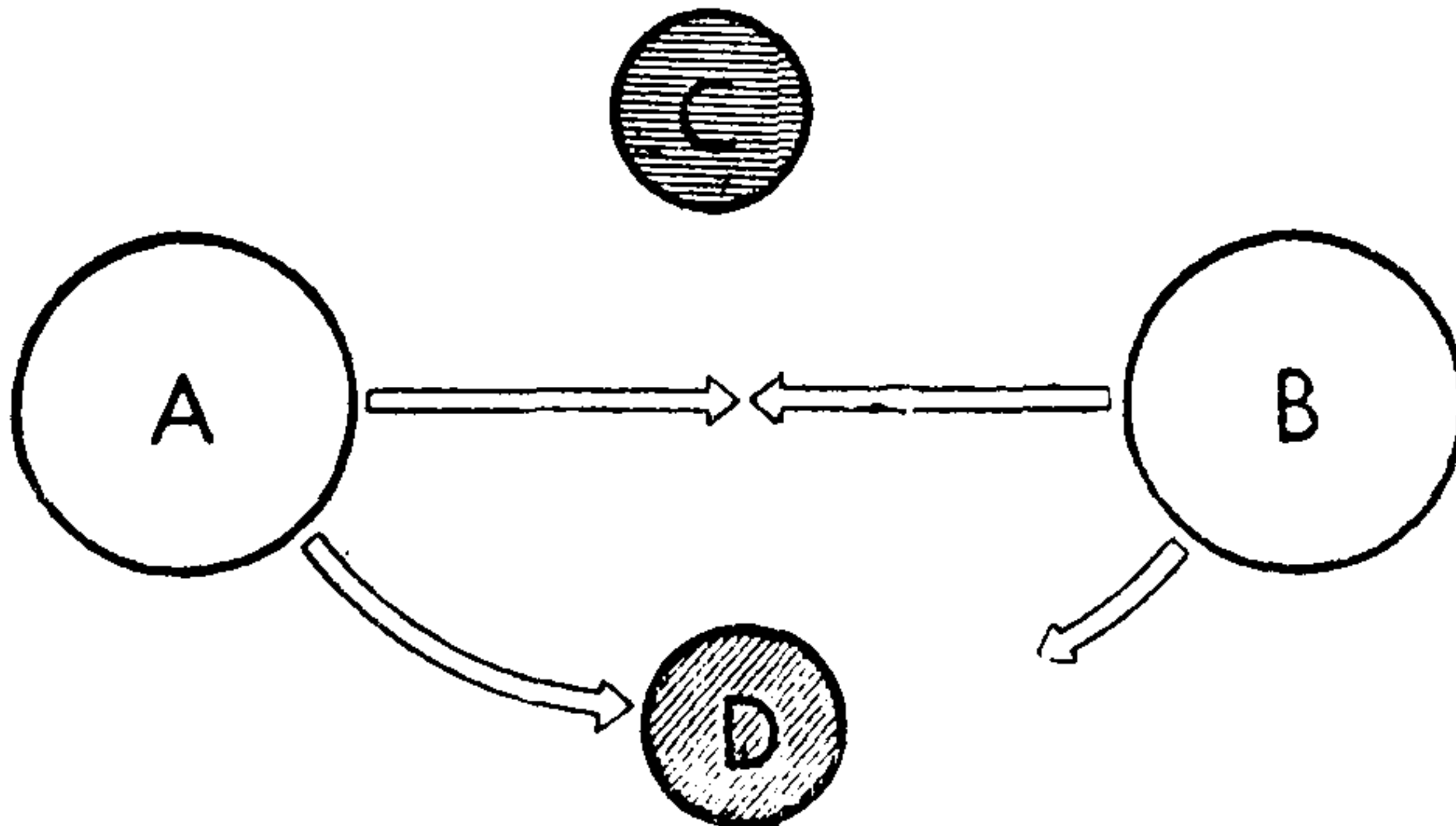
Bu ilişkiler emperyalist ulusun — yani, A'nın — lehinde değişirlerse, C'nin bağımsızlığı tehlikeye düşecektir :

Status quo'cu ulus — yani, B — ezici ve daimî bir üstünlük kazanırsa, C Ulusunun bağımsızlığı bu avantaj sayesinde daha güçlü bir teminata kavuşmuş olacaktır :

Ve, en son olarak, emperyalist ulusu — yani, A — emperyalist politikasından hepten vazgeçer, veya bu politikasını daimî olarak C'den başka bir hedefe yöneltmeye karar verirse — yani, D — o zaman C'nin bağımsızlığı devamlı bir teminata kavuşmuş olacaktır :

Zayıf ulusların bağımsızlığını koruma konusunda güc dengesinin yüklendiği bu görevi en iyi Edmund Burke anlatmıştır. 1791'de yazdığı «Fransa'nın İşlerine Dair Düşünceler»inde Burke şöyle der :

Söz konusu iki hükümdar [Prusya Kralı ile Alman İmparatoru] birbirileriyle uyuşamadıkları sürece, Almanya'nın özgürlükleri güvenlik içinde demektir. Fakat, karşılıklı olarak birbirilerini küçültecek yerde birlikte büyümelerinin herikisinin de çıkarlarına uygun olduğu konusunda birbirlerini ikna edip anlaştıkları gün; yani, birinin diğeri tarafından istismar edilmesi önlemeye yaranan eski politika yerine ortak ganimetleri aralarında paylaşmaya karar verdiklerinde herikisinin de daha zengin olacaklarını gördükleri gün, Almanya'nın özgürlüklerinden birşey kalmayacaktır.¹⁰

Küçük ülkeler bağımsızlıklarını ya güc dengesine (İkinci Dünya Savaşından beri Belçika ve Balkan ülkeleri), ya himayeci bir gücün koruyuculuğuna (Orta ve Güney Amerika'daki küçük ülkeler, ve Portekiz), ya da emperyalist arzular için ilgi çekici olmayışlarına borçludurlar (İsviçre ve İspanya). Küçük ülkelerin tarafsızlıklarını koruma yetenekleri bu faktörlerden birine, veya hepsine bağlı bulunmaktadır (örneğin, Hollanda, Danimarka, ve Norveç'in Birinci Dünya Savaşındaki, II. Dünya Savaşındaki tersi durumları ile, İsviçre ve İsveç'in heriki savaştaki durumları).

Aynı faktörler «tampon devletler»in varlığından —bunlar güçlü devletlere yakın ve o'nların askerî güvenliklerine hizmet eden devletlerdir— da sorumludurlar. Tampon devlete en iyi örnek Belçikadır. Bu ülke, bağımsız bir devlet olarak kurulduğu 1831 yılından İkinci Dünya Savaşına kadar varlığını güc dengesine borçludur. Rusya'nın batıdaki ve güneybatıdaki sınırları boyunca ta Finlandiya'dan Bulgaristan'a kadar uzanan ve hepsi birlikte «Rusya'nın güvenlik kuşağı» adını alan ülkeler de, varlıkları, ekonomik ve askerî amaçlarına hizmet ettikleri ülkelere terk edilmiş ülkelerdir.

(10) *Works*, C. IV (Boston: Little, Brown, and Company, 1889), s. 331.

K o r e v e G ü c D e n g e s i

Bütün bu farklı faktörler Kore'nin kaderi üzerinde başarılı bir uygulamadan geçmişlerdir. Kore, Çin'e olan yakınlığı yüzünden coğrafî yönden önemli bir yerdedir. Kore, uzun tarihi boyunca egemen bir devlet olarak bağımsızlığını korumuşsa bunu güçlü komşusunun denetim ve müdahalesine borçludur. Çin'in gücü ne zaman zayıflamış ve Kore'yi himaye edemeyecek duruma düşmüşse, bir başka ulus, genellikle Japonya, Kore yarımadasına adım atmak istemiş, ve Kore'ye girmiştir. İsa'dan önceki I. Yüzyıldan beri Kore'nin kaderini ya Çin'in üstün durumu, ya da Çin ile Japonya arasındaki rekabet belirlemiştir.

Kore'nin yedinci yüzyılda ilk birliğinin kurulması bile Çin müdahalesinin bir neticesi olmuştur. Onüçüncü yüzyıldan, ondokuzuncu yüzyılda Çin'in güc bakımından gerilediği günlere kadar Kore, Çin'e tâbi durumda yaşamış ve politik ve kültürel hayatta Çin'in önderliğini kabul etmiştir. Onaltıncı yüzyılın bitiminden itibaren, Kore'yi kısa süreyle istilâ etmesinden sonra Japonya da Çin'in iddialarına karşı iddialarda bulunmaya ve Kore'yi kendisinin denetleyeceğini söylemeye başlamıştır. Japonya bu iddialarını, 1894-95 Çin-Japon Savaşındaki zaferi ile uygulamaya aktarmasını bilmiştir. Daha sonra Japonya'ya karşı Rusya iddialarda bulunmaya başlamıştır. 1896'dan beri Kore'de Rus nüfuzu başat duruma geçmiştir. Kore'nin denetimi konusunda Japonya ile Rusya arasındaki rekabet 1904-05 Rus-Japon Savaşında Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. 1905'den itibaren Kore'nin kontrolü Japonya'ya geçmiş, bu durum İkinci Dünya Savaşında Japonya'nın yerini Amerika'nın almasına dek sürmüştür. Çin ise Kore Savaşına katılarak Kore'nin kontrolü konusundaki tarihi rolüne tekrar sahip çıkmıştır. Kısacası, iki bin yılı aşkın bir zamandır Kore'nin kaderi ya Kore'yi kontrol eden bir ulusun üstünlüğünün, ya da Kore'nin kontrolü için birbirleriyle rekabet eden iki ulusun arasındaki güc dengesinin bir fonksiyonu olmuştur.

B Ö L Ü M 12

GÜC DENGESİ KONUSUNDA FARKLI YÖNTEMLER

Denge süreci ya ağır tarafı hafifleterek ya da hafif tarafa ağırlık kazandırılarak uygulanır.

Böl ve Yönet

Birinci yöntem, barış anlaşmalarına çok ağır hükümler koymak ve bir ülke içinde ihanet veya ihtilâle yol açıcı gerçekler hazırlamak dışında, en klâsik biçimi «böl ve yönet» diye ün kazanan yöntemdir. Bu yöntem, rakiplerini bölerek veya bölünmüş vaziyette tutarak o'nları zayıf durumda bırakmak isteyen uluslarca kullanılan bir yöntemdir. Modern zamanlarda bu politikanın en klâsik örnekleri, Almanya konusunda Fransa'nın politikası ile, Avrupa'nın diğer ülkelerine karşı Sovyetler Birliği'nin politikasıdır. Onyedinci yüzyıldan İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar Fransa'nın Almanya konusundaki dış politikası, ya Alman İmparatorluğunu bağımsız küçük devletlere bölmek ya da bu gibi devletlerin birleşip tek bir devlet kurmalarını önlemek olmuştur. Almanyadaki Protestan prenslerin desteğinin Richelieu, Rhinebund'ların desteğinin I. Napolyon, Güney Almanya prenslerinin desteğinin ise III. Napolyon tarafından sağlanması, Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya'da gereksiz ve mesnedsiz ayrılma hareketlerinin meydana gelişi, İkinci Dünya Savaşından sonra Almanya'nın birleştirilmesine Fransa'nın karşı koymuş olması, Fransa'nın, Almanya'nın güçlenmesi halinde sarsılacağını sandığı Avrupa güc dengesi düşüncelerini gösteren olgulardır./Aynı şekilde, 1920'lerden günümüze kadar Sovyetler Birliği, Avrupa'nın birleştirilme-

si konusundaki her plâna ısrarla karşı koymuş; böyle bir birleşmenin yol açacağı «Batılı Blok»un, Avrupa ülkeleri arasında bölüntülü durumdaki gücün sebep olduğu boşluğu kapatarak, Sovyetlerin güvenliğini tehdit edecek kadar güclenme olanağını vereceğini düşünmüştür.

Birkaç ulus arasında güc dengesi sağlamakta kullanılabilecek bir diğer yöntem de zayıf durumdaki ulusun gücüne güc katmaktır. Bu yöntem farklı iki yöntemle uygulanabilir: B devleti, A devletinin gücünü geçmese bile etkisiz kılacak kadar arttırabilir (bunun tersi de olabilir); veya B devleti, A devletine karşı kendisinininkine benzer politikalar izleyen diğer bütün devletlerle birleşerek kendi gücünü arttırabilir, ve bu durumda A devleti de B'ye karşı kendisinininkiyle aynı politikalar izleyen bütün devletlerle birleşerek kendisini güçlendirmek isteyecektir. Bunlardan birinci alternatif tazminat (compensations) politikasında, silâhlanma yarışında ve silâhsızlanma durumunda; ikinci alternatif ise, ittifaklar politikasında görülmektedir.

Tazminat

Toprak tazminatı onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda, belli bir ulusun toprak kazanmasıyla bozulan, veya bozulacağına inanılan güc dengesini yeniden kurmak için çok sık kullanılan bir çareydi. 1713 Utrecht Anlaşması İspanya Tahtı Veraset Savaşını nihayete erdiren bir anlaşma olduğu kadar toprak tazminatı yoluyla güc dengesi tesisinden de açık bir dille söz eden anlaşma olmuştur. Anlaşma, kendi ibaresiyle, İspanya'nın sömürgelerde ve Avrupa'da sahip olduğu toprakları «*ad conservandum in Europa equilibrium*» olarak Habsburglar hanedanı ile Boubonlar hanedarasında bölüştürmüştür.

Polonya'nın 1772, 1793, ve 1795'deki üç kez bölüştürülmesi, bir bakıma klâsik güc dengesi döneminin sonunu işaret ettiği gibi, ilerde ele alacağımız nedenlerle,¹ tazminat ilkesinin rehberliği altında işlerlik kazanmış hareketler olmuştur. Avusturya, Prusya, ve Rusya'dan herhangi birinin Polonya'dan toprak alması ve diğerlerinin bundan yoksun kalmaları güc dengesini sarsacağı için, bu üç ülke Polonya'yı, kendi aralarında güc dağılımını bu bölüşmeden öncekiyle aynı tutacak şekilde aralarında paylaşmak konu-

(1) Bknz : s. 264.

sunda anlaşmışlardır. 1772 yılında Avusturya ve Rusya arasındaki anlaşmada, apaçık bir ifadeyle «toprak kazanımı... tamamen eşit bir şekilde olacak, bir tarafın payı diğerlerininkinden fazla olmayacaktır» denilmiştir.

Her devlet, bu yolla kazandığı yeni toprakla elde ettiği güç arttırımında, objektif standartlar olarak, söz konusu yeni toprak üzerindeki nüfusun niteliği ve niceliği ile toprağın verimliliğini kullanmıştır. Onsekizinci yüzyılda bu standartlar çok kaba ölçüler içinde kullanıldığı hâlde, 1815 tarihli Viyana Kongresi tazminatlar politikasını çok daha gelişmiş ölçülerle uygulamış; bu durumdaki toprakları sayı, nitelik, ve nüfus tiplerine göre değerlendirmek için İstatistik Komisyonu bile kurmuştur.

Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında ve yirminci yüzyılın başlangıcında, tazminat ilkesi, tekrardan, sömürge topraklarının dağıtılmasında ve sömürge veya yarı-sömürge durumundaki ülkelerden meydana gelen nüfuz sahalarının sınırlarının tesbitinde geniş ölçüde uygulanmıştır. Bu dönemde, özellikle Afrika, sömürgeci büyük devletler arasında yapılan birçok nüfuz sahası sınır anlaşmalarına konu olmuştur. Örneğin, Habeşistan üzerinde egemenlik kurma konusunda Fransa, İngiltere, ve İtalya arasındaki rekabet de, Polonya'nın bölüştürülmesini model alarak 1906 yılında yapılan, ve bu bölgede ilgili devletler arasında bir güç dengesi kurmak için Habeşistan'ı üç nüfuz sahasına bölen anlaşmayla, ve o da geçici olarak, çözümlenebilmiştir. Aynı şekilde, İran konusunda İngiltere ile Rusya arasındaki rekabet 1907 İngiliz-Rus anlaşmasına yol açmış; bu anlaşma ise, aktif taraflar için ayrı ayrı nüfuz sahaları tesis etmiş, bu arada tamamen İran'ın egemenliğinde kalacak bölgeyi de göstermiştir. Bu örnekte, tazminat yeni ülke toprağı kazanma biçiminde ortaya çıkmamış; fakat, belli uluslara ticarî sömürü, askerî ve siyasî himâye, ve zamanla kurulacak fiilî ülke hâkimiyeti şeklinde belli olanakların tahsis edilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, her iki ülke de, ilgili toprak üzerinde kendi adlarına açık bir egemenlik kurmamakla beraber, kendi nüfuz sahalarına giren bu yeni topraklarda diğer ülkenin rekabeti veya karşıtlığı ile karşılaşmaksızın faaliyette bulunma hakkını kazanmışlardır. Karşıdaki ülke de, birinci ülkeden, kendi nüfuz sahasında bu gibi işlere girişmemesini isteme imtiyazına sahip sayılmıştır.

Tazminat ilkesinin, yukarda gösterilen anlaşmalardaki gibi açıkca uygulanmamış olduğu yerlerde bile, bütün politik düzenlemelerde, toprak-konulu olan veya toprak-konulu olmayan bütün siyasal çözümlerde; yani, güc dengesi sistemi içinde karara varılmış bulunan her yerde gene de bu ilke yürürlüktedir. Zira, böyle bir sistem içinde, hiçbir ulus yekdiğerine, karşılığında eşit ve ağırlıkça oranlı bir çıkar sağlamadıkça, veya böyle bir umudu olmadıkça, siyasal avantajlar tanımaya yanaşmaz. Diplomatik müzakerelerdeki pazarlıklar, siyasal telifçi çözümlerdeki anlaşmalar tazminat ilkesinin en geniş biçimi içinde uygulanışından başka birşey değildir. Bu yönleriyle de, kökenleri yönünden güc dengesine ilişkin işlemlerdir.

Silâhlanma

Bir ulusun sahip olduğu güc aracılığı ile, bir güc dengesi kurmak veya kurulmuşunu sürdürmek için kullanacağı en önemli çözüm yolu silâhlanmadır. A Ulusunun, B Ulusunun silâhlanmasından geri kalmamak, hatta geçmek için uğraştığı silâhlanma yarışı (bunun tersi de olabilir) istikrarsız ve dinamik bir güc dengesi için verilecek tipik bir araç örneğidir. Silâhlanma yarışının zorunlu sonucu, askerî hazırlıkların gerektirdiği masrafların durmadan artması; bunların ulusal bütçede gitgide daha bir bölüm tutması; ve sonunda, gitgide daha büyük ve derin korkular, şüpheler, ve güvensizlik nedenleriyle karşılaşılmasıdır. /Birinci Dünya Savaşından önceki yıllarda Almanya ile İngiltere arasındaki donanma rekâbeti, ve Almanya ile Fransa arasındaki kara kuvveti rekâbeti bunu göstermektedir.

Bunlara benzer durumların önemlerinin kavranması sayesinde ki, Napolyon Savaşlarının bitişinden beri, devamlı bir barış kurulması bile, rekabet halindeki uluslar arasında aynı oranlarda silâhsızlanmalarla istikrarlı bir güc dengesi kurmak için birçok girişimlerde bulunulmuştur. Eşit oranlarda silâhsızlanmalarla güc dengesini istikrara kavuşturma tekniği, bir bakıma, toprak tazminatı tekniğine benzer. Zira, heriki teknik de, varılacak çözüm biçiminin ilgili ulusların herbirinin güçleri üzerinde yapacağı olası etkilerin niceliksel bir değerlendirilmesini gerekli görmektedir. Böyle bir niceliksel değerlendirmenin yapılmasındaki —örneğin, 1932 yılındaki Fransız ordusunun askerî gücünün Almanya'nın endüstriyel potansiyelinin temsil ettiği askerî güc ile karşılaştırarak de-

gerlendirilmesindeki— güçlükler, çoğu defa, silâhsızlanma yoluyla bir güc dengesi istikrarına varmak için girişilen teşebbüslerin başarısızlıkla sonuçlanmasına büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bunun başarılı tek istisnası 1922 tarihli Washington Donanma Anlaşmasıdır. İngiltere, Birleşik Devletler, Japonya, Fransa, ve İtalya bu anlaşmayla kendi deniz kuvvetlerinde ve donanmalarında eşit-oranda bir indirim yapmak ve deniz kuvvetlerini belli oranlar içinde sınırlamak konusunda anlaşmaya varmışlardır. Fakat şurası işaret edilmelidir ki, bu anlaşma Pasifik'de siyasal alanda ve toprak sorununda varılan genel plândaki çözüm içinde bir bölüm olarak ele alınmış ve aktedilmiştir. Bu genel çözüm ise, Pasifik'deki güc ilişkilerine, bu bölgede İngiliz-Amerikan üstünlüğünü temel alan bir istikrar kazandırmak amacını güden bir çözümdü.²

İttifaklar

Tarih yönünden güc dengesinin en önemli belirme şekli, diğer uluslardan soyutlanmış bulunan iki ulus arasındaki denge değil fakat bir ulus veya uluslar ittifakı ile diğer bir ittifak arasındaki ilişkilerdir.

İ t t i f a k l a r ı n G e n e l D o ğ a s ı

İttifaklar çok-devletli sistem içinde işleyen güc dengesinin zorunlu bir forksiyonudurlar. Aralarında rekâbet olan A Ulusu ile B Ulusu, ile birbirilerine göre sahip oldukları güc konumlarını korumak veya daha iyi duruma geçirmek için üç tercih olanağına sahiptirler; kendi güçlerini arttırabilirler, diğer ulusların güçlerini kendi güçlerine katabilirler, veya diğer ulusların kendi güçlerini rakip ulusun gücüne katmasını engelleyebilirler. Birinci yolu tercih ettiklerinde, silâhlanma yarışına girerler. İkinci ve üçüncü yolu tercih ettiklerinde ise, ittifaklar politikası izlerler.

Bu bakımdan bir ulusun ittifaklar izleyip izlemeyeceği bir prensip meselesi değil, koşulların uygunluğu sorunudur. Bir ulus kendisini yardımsız kendi gücüyle koruyacağına inanıyorsa, veya ittifakın getireceği yükümlülüklerin umulan yararları aşacağına inanıyorsa ittifaklara girmekten kaçınacaktır. Bu düşüncelerden birincisi yüzünden, veya ikincisi yüzünden, veyahut da herikisi yüzünden,

(2) Silâhsızlanma sorunu Bölüm 23'de daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

zünden, İngiltere ile Amerika ulusal tarihlerinin büyük kısmında barış-zamanı ittifaklarına girmek istememişlerdir; uzak kalmışlardır.

İngiltere ve Amerika, 1823'de Monroc Doktrininin ilânından 1941'deki Pearl Harbor'a kadar, hiçdeğilse diğer Avrupa uluslarına karşı, aralarında bir ittifak varmış gibi hareket ettikleri hâlde, ittifakta bulunmaktan kaçınmışlardır. Bu dönemde İngiltere ile Amerika arasındaki ilişki, ulusların ittifaksız hareket edebilecekleri durum için bir diğer örnektir. Bu örnekteki durumu yaratan, ilgili ulusların, aralarında birlikte-ayarılanmış (concerted) politikalar izlemelerini ve ortak eylemlere girişimlerini gerektirecek ortak çıkarlara sahip olmaları, ve bu yüzden de, ittifak anlaşması biçimindeki eylemlerin fazla ve lüzumsuz görünmeleridir. Gerek İngiltere gerekse Birleşik Devletler, Avrupa konusunda tek bir ortak çıkara sahiptirler: Avrupa güc dengesinin korunması. İki ülke, çıkarları özdeş olduğu için, söz konusu dengeyi tehdit eden uluslara karşı birbirleriyle birleşmekteydiler. Nitekim, 1914'de ve 1939'da Avrupa güc dengesini korumak için İngiltere savaşa girince, önce, tarafsız bir ülkeye yaraşan hareketler sayılamayacak hareketlerle İngiltereyi destekleyen Amerika, daha sonra savaş alanında da İngiltere'nin yanında yer almıştır. 1914 ve 1939 yıllarında Birleşik Devletler baştan itibaren resmî bir anlaşma ile İngiltere'nin müttefiki olsaydı, belki bu durum Amerika'nın savaş ilânını önceleştirmiş olacaktı. Fakat, neticede, Birleşik Devletler fiilen izlemiş olduğu politikadan farklı bir politika izlemiş olmayacak, somut eylemleri itibarıyla Amerika'nın tutumunda bir değişmeye yol açmış olmayacaktı.

Ortak çıkarlara sahip olan toplulukların hepsi ortak politikaları ve ortak eylemleri gerektirmekle beraber, açık bir şekilde akte edilmiş ittifak metinleriyle düzenlenmiş hukukî hükümler gerekmecebilir. Fakat kurulan her ittifakın, ortak çıkarlara sahip bir topluluğu kendisine temel edinmesi gerekir.³ Burada şu soru ortaya çıkmaktadır: mevcut bir ortak çıkarlar topluluğu hangi şartlar altında açık bir ittifak formülünü gerektirmektedir? Bir ittifak akte dilmekle, bu ittifakın mevcut bir ortak çıkarlar topluluğuna katkısı ne olmaktadır?

(3) Thucydides ve Lord Salisbury'nin 9. sayfadaki sözlerine bakınız.

Kurulan bir ittifak, mevcut bir çıkarlar topluluğuna ve bu topluluğa hizmet eden genel politikalar ve somut tedbirlere, özellikle kısıtlamalar şeklinde, biraçıklık ve kesinlik getirir.⁴ Ulusların ortak çıkarları, her zaman, Avrupa güc dengesinin korunması konusundaki İngiliz-Amerikan ortak çıkarları kadar açık, kesin, coğrafî bölgesi tam olarak sınırlandırılmış, uygun, ve objektif politik temellere sahip olmayabilir. Fakat bunlar, görülür hâle gelen bir ortak düşman karşısında açıklık, kesinlik, ve sınırlandırmışlık özelliği kazandırılmayacak şeyler de değildir. Nitekim, normal bir ittifakın belirli bir düşman ulusa veya bir grup ulusa cephe alması gerektiği hâlde, Anglo-Amerikan çıkar topluluğunun düşmanı, «eşyanın doğası gereği» önceden belirlenebilecek bir düşman değil; Avrupa güc dengesini tehdit edecek olan kimseydi. Jefferson nasıl İngiltere ile Napolyon arasındaki tercih ve desteğini, Avrupa güc dengesini değiştirecek olarak kimi görüyorsa ona göre değiştirmişse, Napolyon Savaşlarını izleyen yüzyılda da İngiltere ile Amerika, Avrupa güc dengesini tehdit eden her kim olursa o'na karşı bir politika izlemişler; bu konuda en ciddî tehdit kimden geliyorsa o'na karşı çıkmaya karar vermişlerdir. Düşmanın bu belirsizlik durumu, düşmanın bireysel olarak teşhisini önlemiş, düşmanın kişiliğiyle değil yapacağı işlerle; ortak güvenlik karakteristiklerini çağırışımlaştırmasıyla tanımlanması; bu güvenlik tedbirlerinin ise soyut olarak tanımlanan ve kim olabileceği bilinmeyen bir saldırgana karşı alınmasını gerektirmiştir.

İki ulusu üçüncü bir ulusa karşı birleşmeye iten çıkarlar düşmanın saptanmasında oldukça kesin ve açıklayıcı, fakat erkeklerin saptanmasında ve izlenecek olan politikanın tercihinde ise belirsizdirler ve soruna fazla bir açıklık getiremezler. / Ondokuzuncu yüzyılın son onyılında Fransa Almanya'ya, Rusya da Avusturya'ya karşı çıkmış, bu arada Avusturya ise hem Fransa'ya hem de Rusya'ya karşı Almanya ile ittifak yapmıştır. / Bu durumda Fransa ile Rusya'nın çıkarları nasıl bir ortak göstergeye sahip olabilir, ve izlenecek politikayı ve girişilecek eylemi nasıl belirleyebilirdi? Diler bir deyişle, *casus feoderis*, gerek dost gerek düşman ulusları, bu ulusların ilgili çıkarlarını tehlikeye sokacak hareketlerin neler

(4) Onyedinci ve onsekizinci yüzyılda yapılan ittifak anlaşmalarına bakınca, bu anlaşmaların tarafların yükümlülükleri olarak belirttikleri askerî birlik sayısı, teçhizatı, lojistik ikmâli, yiyecek, para, ve benzeri konulardaki ayrıntılı ifâdeleri karşısında hayrete düşmemek güçtür.

olduğunu aydınlatacak şekilde, nasıl tanımlanabilirdi? 1894 ittifak anlaşmasına düşen görevler bunlardı. 1894'de aktedilen Fransız-Rus ittifaklarının, Avrupa'daki Anglo-Amerikan işbirliğinin politikası ve erekleri kadar açık ve kesin politikası ve hedefleri var mıydı? İkincisi, ittifak anlaşmasını bile gerektirmeyecek kadar açık ve kesindi. Eğer iyi ve tam olarak belirlenmemiş bir düşman olmasaydı, herhangi bir ittifak anlaşması da gerçekleştirilemezdi.

Demek ki, iki veya daha çok uluslar arasında işbirliğini gerektiren ortak çıkarlara sahip her uluslar topluluğunun, bu işbirliğinin şartlarını belirtmek için bir ittifak anlaşması yapılmasını gerektireceği söylenemez. İttifak anlaşması, ortak çıkarlar, izlenecek politika ve eylem konusunda açıklık getirmiyorsa, bunların açık, belirgin, ve işler hâle sokulmaları için gerekir. Bu çıkarlar, bu çıkarları dile getiren ittifaklar, ve bu çıkarlara hizmet eden politikalar çeşitli kıstaslara göre farklı beş tarzda ele alınabilirler: aslen sahip oldukları doğalarına ve ilişkilerine göre, sağlayıp dağıttıkları yarar ve güce göre, ilgili ulusların toplam çıkarlarına ilişkin içeriklerine göre, zaman yönünden taşıdıkları içeriğe göre, ortak politikalar ve eylemler açısından etkinliklerine göre, ve son olarak da, ortak politikalar ve eylemler açısından etkinliklerine göre. Netice olarak, ittifakları, özdeş, tamamlayıcı, ve ideolojik çıkarlara ve politikalara hizmet edenler şeklinde ayırabiliriz. Bundan başka, iki-taraflı, ve tek-taraflı, genel ve sınırlı, geçici, ve sürekli, işlerlikli (operative) ve işlerliksiz (inoperative) ittifaklar şeklinde bir ayırım da kullanabiliriz.

Avrupa konusundaki Anglo-Amerikan ittifakları özdeş çıkarlara hizmet eden bir ittifak için verilebilecek klâsik bir örnektir; taraflardan birinin hedefi —Avrupa'da güç dengesini korumak— diğer tarafın da hedefini teşkil etmektedir. Birleşik Devletler ile Pakistan arasındaki ittifak ise, tamamlayıcı çıkarlara hizmet eden ittifaklar için verilebilecek çağdaş birçok örnekler arasındadır. Birleşik Devletler için bu ittifak Amerika'nın çevreleme (containment) siyasetinin ufkunu genişletmesine yaramaktadır; Pakistan için de, komşuları karşısındaki siyasî, ve askerî ve iktisadî gücünü arttırmaya yaramaktadır.

Tamamen ideolojik tipteki ittifaklara ise 1815 Kutsal İttifakı ile, 1941 Atlantik Antlaşması örnek verilebilir. Her iki bölge de, ittifak anlaşması imzalayan tarafların kabul ettikleri ve kendile-

rini bağlı saydıkları moral ilkeleri, ve gerçekleştirmeye çalışacakları genel erekleri saptanmıştır. 1945'de aktedilen Arap Birliği Anlaşması ise, 1948'den beri İsrail'e karşı yürütülen savaştan bugüne kadar dek, herşeyden önce ideolojik bir dayanışmayı dile getiren, çağdaş bir örnek teşkil etmektedir.

Çok daha tipik olanı ise, tek ve aynı ittifak anlaşması içinde maddî ve ideolojik yükümlülüklerin birlikte kararlaştırıldığı ittifaklardır.⁵ Nitekim, 1873'de aktedilen Üç İmparator Birliği de Avusturya, Almanya ve Rusya arasında, bunlardan birinin saldırıya uğraması hâlinde diğerlerine askerî yardımda bulunma yükümlülüğü getirdiği gibi, bu üç monarşinin cumhuriyetçi sızma ve saldırılar karşısında daha büyük bir dayanışma göstermelerini öngörmüştür. Zamanımızda, komünist yıkıcılığına karşı, ittifak anlaşmalarında belirtilen ideolojik yükümlülükler de aynı fonksiyonu icra etmektedir. İdeolojik faktör bir ittifakın resmî yorumunda da ifâdesini bulabilmekte; maddî çıkarları temel alan anlaşmalar, ideolojik dayanışma yüzünden maddî çıkarları da aşabilmektedir. 1956 yılında İngiltere'nin Mısır'ı istilâya kalkışmasına kadarki ünlü Anglo-Amerikan ittifak anlayışı, her yönlü ve dünya-çapında bir ittifakı, ve ortak bir kültüre, ortak siyasal kurumlara, ortak idealere dayandığı için, bu konu için tam bir örnek teşkil ediyordu.

Bu ideolojik faktörün bir ittifak üzerindeki siyasal etkisi konusunda, birbirinden farklı üç olanak vardır. Maddî çıkarlardan uzak, tamamen ideolojik bir ittifak doğmadan ölmüş bir ittifak olmaktan öte anlam taşımaz; böyle bir ittifak izlenecek politikaları ve girişilecek eylemleri belirleyemez, ve ortada siyasal bir dayanışma olmadığı hâlde varmış gibi göstererek yanılgılara yol açar. İdeolojik faktör, fiilen zaten mevcut bir ortak çıkarlar topluluğuna benimsetilir ve uygulanırsa, moral inanmışlık ve bağlılık yaratarak böyle bir ittifakın daha da güçlenmesini sağlayabilir. Fakat, ideolojik faktörün, ittifakın açıklığa kavuşturmak istediği ortak çıkarların doğasını ve sınırlarını belirsizleştirip bulandırması ve ortaklaşa izlenecek politikalar ve eylemler konusunda, hayal kırıklığı ile sonuçlanmaya mahkûm yersiz umutlara yol açarak ittifakı zayıf duruma düşürmesi de mümkündür. Bu olanakların herikisi için gene, Anglo-Amerikan ittifakları örnek verilebilir.

(5) Kutsal İttifakın da, Atlantik Anlaşmasının da, çeşitli hukukî yollarla, hem ideolojik hem de maddî yükümlülükler getirdiğini belirtmek gerekir.

Bir ittifak topluluğu içinde, ittifaktan sağlanan yararların (taraf teşkil edenlerden herbiri için) ideal anlamda eşit ve karşılıklı olması gerekir; bu durumda, taraflardan herbirinin diğeri için gördüğü hizmet, (söz konusu) tarafın elde edeceği yararlarla «uygun, orantılı (commensurate) olmalıdır. Güc bakımından eşit devletler arasında aktedilen ve özdeş çıkarlara hizmet eden ittifaklarda bu ideal duruma oldukça yaklaşılmaktadır; bu durumda, herkesin sahip olduğu eşit kaynaklar, aynı güdülere tâbi olarak, tek bir çıkarın hizmetine koşulmuş olmaktadır. İttifaklardan sağlanacak olan yararın paylaşılmasındaki diğer [aşırı] uc, tek-yanlılık; yani, tarafların birinin, sağlanan yararlardan aslan payını aldığı ve ittifakın hemen bütün ceremesinin diğer tarafın omuzuna yüklendiği *societas leonia* örneğidir. Böyle bir ittifakın hedefi, alıcı tarafın ülke-toprağı ve siyasal bütünlüğünün korunması olduğu sürece, bu tipteki bir ittifakın garanti anlaşmasından farkı kalmamış demektir. [Bu durumda] tamamlanıcı çıkarlar da kolayca nisbetsiz bir biçim alabilmektedir. Zira, tanım gereği farklı özlemlere sahip olacak yararların, ve bu yararların taraflarca elde edilebilirlik oranlarının sübjektif yorumlarla heran bozulması kolaylaşmış olmaktadır. Güc konusunda hissedilir bir üstünlük ise, bu yöndeki yorumlara, zaten, derhal yeni bir ağırlık kazandırmaya yükümlü bulunmaktadır.

Bu bakımdan, bir ittifak içindeki yarar paylaşımının aynı ittifak içindeki güc dağılımını yansıtmaması çok büyük bir olasılıktır. Bunun nedeni, ittifak içindeki politikanın da bu güc dağılımınca belirlenmekte olmasıdır. Küçük devletlerle ittifak akteden büyük bir devlet ittifaktan elde edilecek yararlar ve izlenecek politika da kendi tercihlerine uygun hareket etme konusunda oldukça yüksek bir şansa sahip olmaktadır. Machiavelli'nin büyük uluslarla, gerçekten ihtiyaç olmadıkça, ittifaka girecek olan küçük ulusları uyarması da bu nedene dayanmaktadır.⁶ Birleşik Devletlerle Formoza veya Güney Kore arasındaki ilişkiler bu konuda örnek verilebilir.

Bununla beraber, yararlar, politikalar, ve güc arasındaki bu bağlantı hiç de kaçınılmaz birşey değildir. Zayıf ve güçsüz bir ulus, güçlü müttefiki için çok değerli ve vazgeçilmez birşeye sahip olabilir. Bu durumda, zayıf ulusun temin edeceği veya etmeyebilece-

(6) *Prens (Hükümdâr)*, Bölüm 21.

gi şey eşi-bulunmaz özdeki yarar yüzünden, ittifakın zayıf üyesi, ittifak içindeki fiilî (maddî) güc dağılımının tamamen dışında bir *statii* kazanmış olmaktadır. Yakın tarihimizde, üslerden ötürü Birleşik Devletler ile İzlanda, petrolden ötürü İngiltere ile Irak arasındaki ilişkiler bu konuda akla gelen ilk örneklerdir.

Daha önce belirtilen Anglo-Amerikan ittifakının yanlış yorumlanması, sınırlı ve genel ittifaklar arasındaki anlam bulanıklığı-m da göstermektedir. Toptan savaş çağında, savaş zamanlarında yapılan ittifaklar genel ittifaklar olmak; böylece hem savaşın yürütülmesinde hem de barış anlaşmasının yapılmasında, âkit tarafların hepsinin toplam çıkarlarını kapsayıp, bunları birbirleriyle telif etmek eğilimindedirler. Diğer yandan, barış zamanında yapılan ittifaklar, âkitlerin toplam çıkarlarının ve hedeflerinin sadece bir bölümüyle kısıtlanma eğilimindedirler. Bu durumda, belli bir ulus değişik uluslarla değişik ittifaklara girebilir, ve bunlar belirli noktalarda biribiriyle sürtüşen, birbirine çelişkin düşen ittifaklar olabilir.

Tipik bir ittifak, âkit tarafların toplam çıkarlarının bir bölümünü ortak politikalar ve tedbirler şekline dönüştürmek amacı güder. Bu çıkarlardan bazıları ittifakın amaçlarıyla ilgili değildir, bazıları ittifakın amaçlarını destekleyen çıkarlardır, bazıları ise ittifakın amaçlarıyla uyuşmaları güc çıkarlardır. Bu yüzden, denebilir ki, tipik bir ittifak çelişkin çıkarların ve amaçların dinamik alanında konumlanmak zorundadır. Tipik bir ittifakın işlerlik gösterip gösteremeyeceği, ve ne süreyle işlerlik gösterebileceği, ittifaka temel teşkil eden çıkarların gücüne olduğu kadar, ilgili ulusun diğer çıkarları karşısında ortak çıkarların gücüne de bağlıdır. Konusu ve ufku bakımından nedenli kısıtlı bir ittifak olursa olsun, bir ittifakın değeri ve [başarı] sansı, bu ittifak içinde işlerlik göstereceği umulan genel ve toplam politikaların içeriğine (muhtevasına) göre değerlendirilir.

Genel ittifaklar çoğu defa geçici zaman için aktedilmekle beraber savaş süresince gerçeklerini sürdürmeye devam ederler. Zira, savaşın kazanılması, ve barış anlaşmaları yapılırken savaşa girilirken gözönünde tutulan çıkarların teminata kavuşturulması konularındaki başat ortak-çıkâr, zaferin kazanılması, ve barış anlaşmalarının aktedilmeleriyle birlikte sona erer; uluslar, geleneksel olarak biribiriyle çelişkin olan kendi çıkarlarının peşine düşmeye başlarlar. Diğer yandan, bir ittifakın devamlılığı ile, bu itti-

fakın hizmet ettiği çıkarların sınırlı karakterde olmaları arasında bir bağlantı vardır; zira, ancak bu gibi belirli ve sınırlı çıkarlar, devamlı bir ittifaka temel teşkil edebilecek kadar uzun bir zaman değişmeksizin durabilirler.⁷ İngiltere ile Portekiz arasında 1703 yılında yapılan ittifak, Portekizin kendi limanlarını İngiliz donanmasının himâyesine sokmak şeklindeki çıkarı ile, İngiltere'nin Atlantik kıyılarını kontrol etmek şeklindeki çıkarları hiç değişmediği için yüzyıllarda devam etmiştir. Bu arada, tarihî bir gözlem olarak şu nokta belirtilebilir: İttifaklar çoğu zaman «ebedî» olarak veya on veya yirmi yıllık süreler için yapılırlarsa da, hizmet etmek üzere akdedilmiş bulundukları değişken ve heran altüst olabilecek konumdaki ortak çıkarların durumundan daha az değişken değildirler. Bu bakımdan, ittifakların kısa-ömürlü olmaları bir kuraldır. İttifakların, temeldeki ortak çıkarlar topluluğuna olan bağımlılığı, işlerlikli ve işlerliksiz ittifaklar arasındaki farklılığın da nedenidir. Zira bir ittifakın işlerli olması için-yani, üyelerin genel politikalarını ve somut tedbirlerini eşgüdümleyebilmesi için üyelerin sadece genel erekler üzerinde değil, fakat izlenecek politikalar ve alınacak tedbirler üzerinde de anlaşmış olmaları gerekir. Nice ittifaklar vardır ki, bu konularda bir görüş birliğine varılamadığı için, kâğıt üstünde kalakalmışlardır. Bunun temeldeki nedeni ise, mevcut ortak çıkarlar topluluğunun, genel hedeflerin ardındaki somut politikalar ve tedbirler alanına uzanmamasıdır. 1935 ve 1944 Fransız-Rus ittifakları ile 1942 İngiliz-Rus ittifakı bunu göstermektedir. Yapılan bir ittifak anlaşmasının hukukî geçerliği ve propaganda alanındaki yankıları yüzünden, gözlemciler, bu tür ittifakların işlerlik açısından taşıdıkları değeri takdirde kolaylıkla yanılgılara düşerler. Bu değer doğru olarak takdir edilebilmesi, âkit tarafların ittifak için şart gördükleri somut politikaların ve tedbirlerin incelenmesini gerektirir.

D ü n y a E g e m e n l i ğ i n e K a r ş ı İ t t i f a k l a r

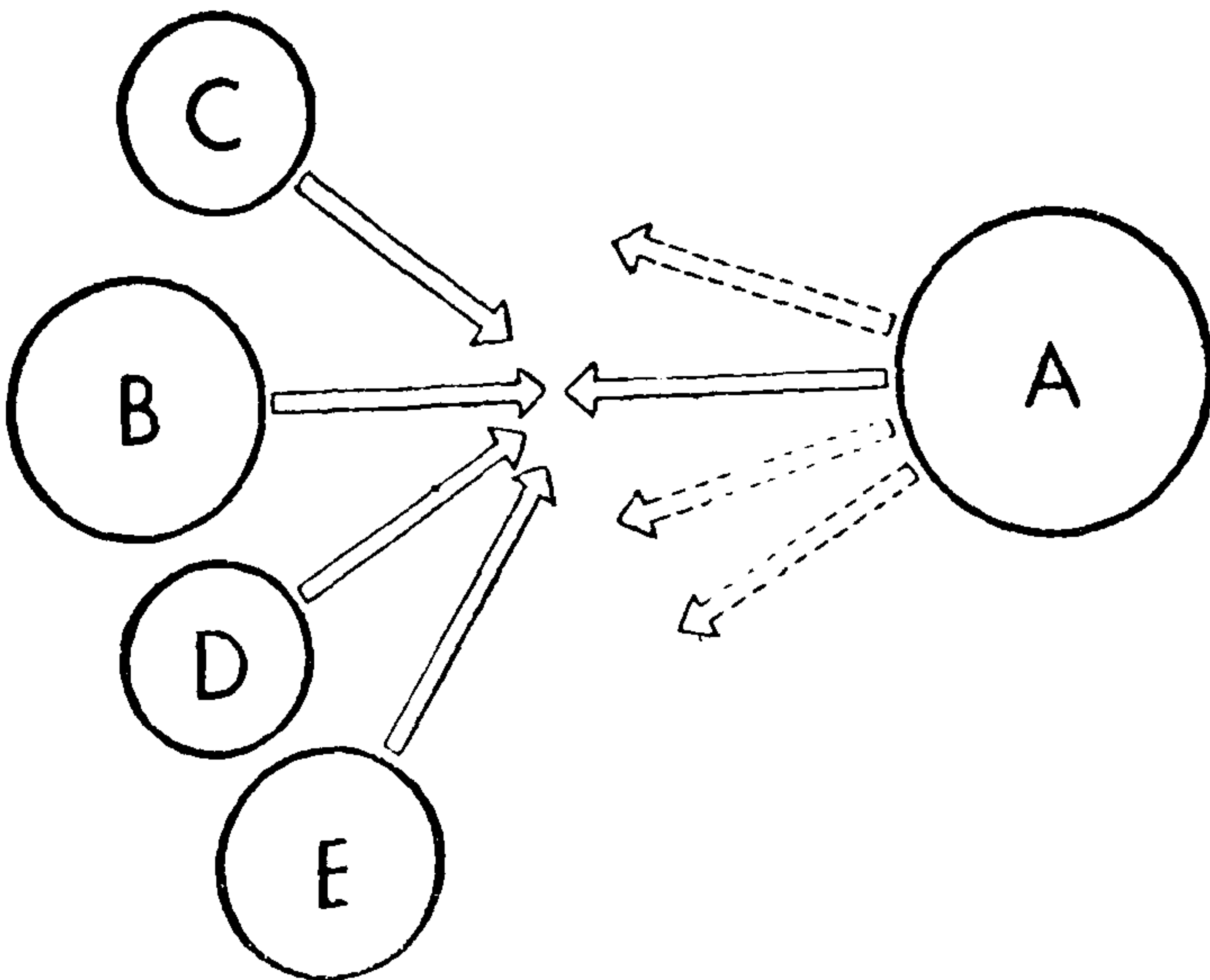
Güc uğruna girilen mücadelenin doğal ve kaçınılmaz bir ürünü olan güc dengesi siyasal tarihin kendisi kadar eskidir. Aynı

(7) Bu bağlantının tersine dönüştürülemeyeceği belirtilmelidir. Özellikle, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda sınırlı ittifaklar, bir saldırıyı karşılamak veya bir askerî sefer düzenlemek için *kendiliğinden* oluşurlardı. Böyle bir ittifakı oluşturan özel şartlar geçip-gidince de ittifak gene kendiliğinden sona ererdi.

şekilde, onaltıncı yüzyılda başlayan ve onsekizinci yüzyıla ondokuzuncu yüzyılda zirvesine çıkan sistematik teorik düşünceler de güc dengesini, özellikle, ulusların arasında yapılan bir ittifakın koruyucu bir aracı olarak kabul ederler. Bu durumdaki uluslar, kendi bağımsızlıklarının geleceğinden diğer bir devletin dünya hâkimiyeti kuracağından; yani, vaktiyle evrensel monarşi denen bir devlet kuracağından endişelidirler. A tarafından dolaysız olarak tehdit edilen B, A'nın niyetlerini gerçekleştirmesini önlemek için, A tarafından potansiyel bir tehdide hedef olan C, D, ve E ile birleşir. Polybius Romalılar, Kartacalılar, ve Syracuse'lu Hiero arasındaki ilişkileri çözümlerken bunu belirtir :

Her yanlarından sarılmış duruma düşen Kartacalılar, son çare olarak, o'larla ittifak içinde bulunan devletlerden yardım istemeye mecbur oldular. Bu savaş boyunca (Kartacalıların) taleplerini karşılamakta en tez davranan Hiero idi, ve şimdi herzamankinden daha da lütufkârdı. (Zira) hem Sicilya'daki dominyonlarını güvenceye kavuşturmanın hem de Romalılarla dostluğunu korumanın kendi çıkarlarına uygun olduğunu biliyor, Kartaca'nın muhafaza edilmesini düşünüyor, güçlü durumdaki Devletin nihai amacına hiç gayretsiz erişemeyeceğini görüyordu. Bu konuda çok hassas ve çok akıllıca düşünüyordu, zira bu gibi meselelerin hiçbir zaman

12. Farklı Güç Dengesi Yöntemleri

unutulmamaları gerekirdi, ve kendi meşru (tanınmış bulunan) hakları için bile kendisiyle müzakereye girişmeye cesaret edemedikleri güçlü bir Devletin kazançlı çıkmasına bizim hiçbir zaman katkıda bulunmamamız gerekirdi.⁸

Modern zamanlarda ise, Floransalı devlet adamı ve tarihçi Rucellai ile Guicciardini'den sonra, Francis Bacon ittifaklar yoluyla güç dengesinin oynadığı rolü gören ilk düşünür. olmuştur. Bacon *Of Empire (İmparatorluk Hakkında)* isimli yazısında şöyle der :

Biribirilerini eskiden çok daha fazla tâciz edebilir hâle geldikten sonra, artık, (ülke-topraklarını genişleterek, ticaretlerini arttırarak, kıyılarını genişleterek, vs.,) komşu ülkelerden hiçbirinin aşırı büyümeyeceği, prenslerin (hükümdarların) hâdlerini bilerek hiçbirine dokunmayacakları konusunda hiçbir genel kural konulamaz (bunun için çok, pekçok vesile vardır)... İngiltere Kralı VIII. Henry, Fransa Kralı I. Francis, ve İmparator V. Charles zamanındaki üçlü hükümdarlar yönetimi sırasında, bu üç hükümdar birbirini öylesine gözaltına almıştı ki, hiçbirisi bir karış yeni toprak alamamış, her birine karşı diğer ikisi devamlı bir denge sağlamış, bunun için gerekirse konfederasyon kurmuşlar, gerekirse savaş açmışlar, veya bazan da barış içinde olmayı tercih etmişlerdir; Napoli kralı Ferdinando, Floransa hükümdarı Ludovicus Sforza arasında kurulan Birlik de (Guicciardine'e göre İtalyanın güvenliği demektir) aynı şekilde hareket etmiştir.

Habsburglardan V. Charles'ı imparatorluğunu istikarara kavuşturmak ve genişletmekten alıkoymak için I. François'nın, VIII. Henry ve Türklerle yaptığı ittifak, evrensel monarşi kurmak isteyen bir ulusla bir ittifak arasında işlerliği olan geniş çaptaki güç dengesine verilebilecek ilk modern örnektir. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısında, Fransa kralı XIV. Louis, Habsburgların rolünü devralmış, ve Avrupa uluslarınca aynı tepkiyle karşılanmıştır. Avrupa uluslarını Fransız egemenliğine karşı korumak ve Fransa ile Avrupa arasında yeni bir güç dengesi tesisini önlemek için İngiltere ve Hollanda Krallığı etrafında yeni bir ittifak kurulmuştur.

(8) Polybius I, 83 .

1789'da Fransaya, 1789'da ise Napolyon'a karşı açılan savaşlar da dünya egemenliği kurmak isteyen güçlü bir ulusla, bu ulusla karşı koyan ve bağımsızlıklarını korumak için aralarında bir koalisyon yapan uluslar için örnek verilebilir. 1792 yılında, bu savaşlardan ilkinin başlatan koalisyonun kuruluş bildirisi şöyle demektedir: «Avrupa güc dengesinin devamından yana olan devletlerden hiçbirini, bir zamanlar bu büyük dengede son derece önemli bir ağırlığı olan Fransa'nın, bundan böyle iç kışkırtmalara, düzensizliğin ve anarşinin dehşetine, kısacası, kendi-kendini yıkmaya terk edilmemesi gerektiği konusunda diğerlerinden farklı düşünmemektedir.» Ve bu savaşlar sona ermeye başladığı günlerde bile, Müttefik devletlerin halâ amacı, 23 Nisan 1814 Paris Sözleşmesindeki ifadesiyle, «Avrupayı felâket ve yoksulluktan kurtarmak, ve Avrupayı meydana getiren ulusların arasında adil bir güc dağılımına, yani, yeni bir güc dengesine; dayanan bir sükûnet sağlamak» idi. Almanya ve Japonya'ya karşı II. Dünya Savaşı boyunca süren kolisyonlar da varlıklarını aynı korkuya; bütün üyelerin duyduğu Japon ve Alman emperyalizmi korkusuna borçluydu. Bu yüzden, hep birlikte aynı amaçla hareket etmişlerdi: yeni bir güc dengesi içinde varlıklarını korumak. Aynı şekilde, 1940'lardan itibaren Batılılar İttifakı, ve Batılılar Silâhlanması da yeni rini önleme amacını gütmüştür.

bir güc dengesi yaratarak Sovyetlerin emperyalistçe genişlemele-

İ t t i f a k l a r a k a r ş ı K a r ş ı - İ t t i f a k l a r

Potansiyel bir istilâcıya karşı bağımsızlıklarını korumak isteyen ulusların bir ittifak içindeki mücadeleleri güc dengesinin oluştuğu en belirgin örnektir. Biri veya herikisi de emperyalist amaçlar güden ve kendi üyelerinin bağımsızlığını diğer koalisyonun emperyalistçe ihtiraslarına karşı koruyan iki ayrı ittifak arasındaki karşıtlık ise, bir güc-dengesi-sisteminin oluştuğu en belirgin örnektir.

Bu konudaki örneklerden en önemlileri, Fransa ve İsveç'in önderliğinde Otuz Yıl Savaşlarını yapan koalisyonlarla, gene aynı savaşlarda Avusturya'nın önderliğindeki koalisyonlardır. Bunlar, başta Avusturya ve İsveç, heriki tarafın da emperyalist arzularına hizmet için kurulmuşlar, aynı zamanda karşı tarafın emperyalist arzularına set çekmeye çalışmışlardır. Otuz Yıl Savaşlarından sonra Avrupa işlerini bir karara bağlayan anlaşmalar ise sonuncu ta-

rafın amaçlarına hizmet edecek şekilde Avrupa'da yeni bir güc dengesi kurmaya çalışmışlardır. 1713 Utrecht Anlaşması ile 1772 yılında Polonya'nın ilk paylaşılması arasındaki dönemi dolduran pek çok koalisyon savaşları, Utrecht Anlaşmasının tesis ettiği, fakat İsveç'in güçsüzleşmesi ve buna karşılık Prusya, Rusya, ve İngiltere'nin güçlerinin artmasıyla bozulmaya başlayan dengenin korunması için yapılmışlardır. Savaşın devam ettiği sırada bile müttefiklerin terkinin sık sık değişmesi, tarihçileri şaşkınlığa uğratan, ve onsekizinci yüzyılın tarihçiler tarafından prensipsiz ve ahlâkî kriterlerle hareket edilmeyen bir yüzyıl olarak değerlendirilmesine yol açan bir olaydır. Washington'un Vedâ Söylevi Amerikan halkını işte bu tür dış politikaya karşı uyarmıştır.

Oysa, söz konusu bu dış politikanın ortaya çıktığı dönem gerek teori gerekse pratik alanında güc dengesinin altın çağını yaşadığı bir dönem olmuştur. Güç dengesi konusundaki kaynakların çoğu bu dönemde yazılmış, ve Avrupa hükümdarları gene bu dönemde güc dengesini kendi dış politikaları için temel ilke saymışlardır. Büyük Frederick bu konuda şunları yazmıştır :

Avrupa siyasal yapısının zor koşullar altında bulunduğunu; yani, dengesini yitirdiğini ,ve çok büyük tehlikelerle karşılaşmayı göze almadıkça bu durumunu sürdüremeyeceğini görmek zor olmasa gerektir. Avrupa'nın bu durumu, varlığını eşit miktarlarda asit ve alkaliler karışımına borçlu olan; bunlardan biri başat duruma geçince bedeninin zarar göreceği ve sağlığının bozulacağı insanın durumuna benzemektedir. Ve bunlardan biri çok fazla başat bir durum kazanınca da makinanın toptan tahribine yol açılmış olur. Bu yüzden, Avrupa hükümdarlarının politikaları ve ihtiyatlı kararları başat güçler arasında adil bir dengenin devam ettirilmesini hesaba katmazlarsa, bundan bütün (Avrupa) siyasal yapısı zarar görecektir : bir taraf zora dayanacak, diğer taraf zayıf düşecek; bir taraf herşeyi istilâ emeli güdecek diğer taraf bunu önleyemeyecek; en güçlü kim ise, o'nun dediği kanun olacak, zayıflar boyun eğecek; nihayet, düzensizliği ve karışıklığı şiddetlendirmek için herşey (hazırlanmış) olacak; en güçlü olan, önlenmez bir sel gibi yatağından taşacak, herşeyi önüne katıp sürükleyecek,

ve bu talihsiz yapı en felâketli ihtilâllere sürüklenecektir.⁹

Gerçekten, hükümdarlar kendi öz çıkarlarının devamı uğruna güc dengesi ilkesinin rehberliği altında hareket etmişlerdir. Bu-nu yapabilmek için işe, güc dengesinin bozulduğuna kanaat ettikleri zaman; (yeni,) bu dengenin yeniden kurulması için yeni bir ittifaka gitmenin gerektiğini düşündükleri zaman Avrupa hükümdarları için taraf değişmek, eski ittifaklarını terk etmek, ve yeni devletlerle ittifaka girmek kaçınılmaz olmuştu. Bu dönemde, dış politika krallar için tam bir spor olmuştu. Hem de, diğer oyunlardan ve kumarlardan daha fazla ciddiye alınmayan, tehlikeleri çok sıkı şekilde sınırlanmış, ve hiçbir kesin kuralı olmayan, dileyenin dilediği şekilde oynayabildiği bir oyun halini almıştı. Uluslararası politikanın bu dönemdeki doğası böyle olduğu içindir ki, bugün bize sadakatsizlik, ihanet, ve ahlâksızlık gibi görünen pekçok şeyler o günler için dâhice manevralar, akıllıca bir strateji uygulaması, veya çok ince hesaplara dayanan taktik hareketler sayılıyor, ve bütün bunlar oyunun tarafları olanların hepsince meşru sayılan oyun kurallarına uygun görünüyordu. Bu bakımdan, o dönemin güc dengesini ahlâksız olarak değil, ahlâk dışında saymak daha doğrudur. O günlerin siyaset san'atının, kurallar dışında, başka bir (ahlâk) ölçüsü olmadığı da bilinmelidir. O dönemdeki güc dengesi (politikasının) teknik açıdan sahip olduğu söylenebilecek üstünlüğü ise, ahlâkî mülâhazalara fazla bağlı kalınmamasının; bize hoş görünmeyen moral bir yetersizlik sayabileceğimiz, sadakat ve iyiniyet gibi şeylere fazla önem verilmesinin sonucudur.

Onbeşinci yüzyılın kapanışında modern devlet sisteminin başlaması ile 1815'de Napolyon Savaşlarının bitimine kadar, Avrupa devletleri güc dengesinin aktif öğeleri olmuştur. Osmanlı Devleti belirtilmesi gereken bir istisna idi. Denge tesisi veya dengenin tekrar kurulması için bu dönemde pekçok ittifaklar ve karşı-ittifaklar yapılmıştır. 1815'den I. Dünya Savaşına kadarki yüzyıl ise, Avrupa güc dengesinin yerine tercihi bir şekilde dünya-çapında bir sisteme geçildiğine tanıklık etmiştir. Bu değişikliğin, 1823 yılında Başkan Monroe'nün, daha sonra Monroe doktrini adını alan

(9) Büyük Frederick, «Bugünkü Avrupa politik yapısı hakkında Düşünceler,» *Oeuvres de Frédéric le Grand*, C. VIII (Berlin: Rudolph Decker, 1848) s. 24. Çeviriyi Fransızcadan yaptım.

ünlü Kongre mesajıyla başladığı söylenebilir. Avrupa ile Batı Yarıküresinin karşılıklı bağımsızlıklarını kabul ve ilân ederek dünyayı ikiye bölen bu doktrinle, dünya iki politik sisteme ayrılmış oluyordu. Başkan Monroe, böylece, daha sonraları dünya-çapında bir güc dengesine dönüşecek olan Avrupa dengesindeki bu (niteliksel) değişimin ilk temellerini atmıştır.

Bu değişiklik, ilk olarak, 12 Aralık 1826 tarihinde Avam Kamarasında konuşan İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning tarafından açıkça belirtilmiştir. Canning, (o sıralarda,) Fransa'nın İspanyayı istilâ etmesi yüzünden bozulan güc dengesini kurmak için Fransa ile savaşa tutuşmadığından dolayı eleştirilmekteydi. Eleştiricilerinin elinden silâhlarını alabilmek için, Canning, Latin-Amerika'da kurulan yeni cumhuriyetlerin İngiltere tarafından tanınmalarına işaretle, bu ülkelerin de güc dengesinde aktif öğeler sayılmaları gerektiğini söylemiştir. Canning'in dayandığı düşünce şöyleydi :

Güc dengesini yeniden kurmak için savaştan başka araç mı yoktur? —Güc dengesi sabit ve değiştirilmez bir ölçü müdür? Yoksa, uygarlık ilerledikçe, yeni yeni uluslar meydana gelip kurulu siyasal düzen içinde yerlerini aldıkça devamlı olarak değişen bir standart mıdır? Yüzelli yıl önce güc dengesi Fransa ve İspanya, Hollanda Krallığı, Avusturya, ve İngiltere arasında tesis edilen bir şeydi. Fakat bundan kısa bir süre sonra, Rusya Avrupa politikasında yüksek bir yer işgal etmiştir. Gene kısa bir süre sonra, sadece hesaba katılması gereken değil, ciddi önemli bir monarşi olarak Prusya yükselmiştir. —Görülüyor ki güc dengesi bir prensip olarak devam ettiği hâlde, bunu tesis edecek araçlar çok çeşitli ve geniş bir durum kazanmıştır. Genişlemiştir; hesaba katılması gereken devletlerin sayısının artışı oranında, terazinin bir yandan diğerine kayabilecek ağırlıkların sayısı oranında büyümüştür... Fransa'ya dolaysız bir saldırgan— veya İspanya toprağında girişilecek bir savaştan başka bir yolla Fransa'ya mukavemet edilemez mi? İspanya'nın sahip olduğu şeyler rakip ellerde zararsız kılınacak kadar azaltılırsa —bizce zararsız ne anlama geliyorsa-ve sahibiyetini ele geçiren için bir değer ifâde etmez hâle getirilirse bu nedir? Bu (uğradığımız) zarar bugüne daha uy-

gun düşecek yollarla tazmin edilemez mi? Fransa İspanya'yı ele geçirseydi, bu işgâlin neticelerinden kaçınmak için Cadiz'i ablukaya almamız mı gerekir di? Hayır Ben meseleye başka türlü bakıyorum— Ben tazminat maddelerini bir başka yarıkürede arıyorum. Atalarımızın çok iyi bildiği üzere, İspanya'yı bir tarafa bırakarak (önemsemeyerek), Fransa İspanya'ya sahip olacaksa, böyle bir İspanya «Hind topraklarından» yoksun bir İspanya olacaktır kararına vardım. Eskisinin dengesini yeniden kurmak amacıyla, Yeni Dünya'nın doğuşu için harekete geçtim.¹⁰

İttifaklar ve karşı-ittifaklar aracılığı ile işlerliğe kavuşan bu dünya-çapında güc dengesi yönündeki gelişme, pratik olarak dünyadaki her ulusun şu ya da bu tarafta yer aldığı Birinci Dünya Savaşı sırasında da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşının «Dünya» savaşı olması bile bunu göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşının tersine, Birinci Dünya Savaşı çıkışı itibariyle, Avrupa güc dengesinin bozulması konusundaki korkuların bir sonucu olmuştur. Denge iki bölgede tehdit altındaydı: Belçika ve Balkanlar. Fransa'nın kuzeydoğu sınırında bulunan ve Manş Denizinin doğu sahiplerini teşkil eden Belçika biranda kendisini büyük devletler arasındaki rekabetin odağında bulmuş ve bu rekabete aktif olarak katılacak güçte olmadığını görmüştü Diğer yandan Belçikanın bağımsızlığı, Avrupa güc dengesi için mutlaka korunması gereken bir durumdu. Kısacası, Avrupa'da ki büyük devletlerden herhangi biri Belçika'yı ele geçirdiği zaman diğerlerinin güvenliği açısından çok güçlü duruma geçmiş olacaktı. Belçika'nın, Büyük Britanya, Rusya, Prusya, ve Fransa tarafından desteklenerek kuruluşu bile bu gerçeğin daha o günlerden kabulü anlamına gelmekteydi. Londra'da toplanan bütün bu uluslar 19 Şubat, 1831'de, «Kendilerinin, Belçika eyâletlerinin bağımsızlık kazandıktan sonra güvenliği ve Avrupa güc dengesini sarsmaması gerektiğini düşündüklerini, ve olayların bunu kendileri için hem bir hak hem de bir görev hâline getirdiğini»¹¹ bildirmişlerdir.

(10) *Speeches of the Right Honourable George Canning* (London(1836). C. VI, ss. 109-11.

(11) *Protocols of Conferences in London Relative to the Affairs of Belquim* (1830-31), s. 60.

Bu amaca uygun olarak, konuyla ilgili beş devlet 1839 yılında yeniden biraraya gelerek yeni bir antlaşma yapmışlar, Belçikayı beş antlaşmacı devletin ortaklaşa güvencesi altında «bağımsız ve her zaman için tarafsız devlet» ilân etmişlerdir. Bu bildirinin amacı, Belçika'nın, ebedî olarak, Avrupa güc dengesinin herhangi bir tarafında yer almasını önlemektir. 1914'de Belçika'nın tarafsızlığının Almanya tarafından ihlâli Almanya'nın Avrupa güc dengesini tehdit etmesi anlamına gelmiş ve İngiltere'nin Fransa, Rusya, ve müttefikleriyle birlikte savaşa girmesine gerekçe olmuştur.

Avusturya, Büyük Britanya, ve Rusya'nın Balkanlarda güc dengesinin korunmasıyla ilgilenmeleri ise, bu bölgedeki Türk gücünün zayıflamasıyla birlikte gelişen bir olguydu. 1854-56 Kırım Savaşı, Fransa, Büyük Britanya, ve Osmanlı İmparatorluğunca girilen bir savaştı ve Balkanlardaki güc dengesini Rusya'ya karşı korumak amacını izliyordu. 13 Mart 1854 tarihli ittifak anlaşması, «Osmanlı İmparatorluğunun bugünkü ölçüleriyle varlığı Avrupa devletleri arasındaki güc dengesi için temel önemdedir,» diyordu. Daha sonraki rekabetler ve savaşlar, özellikle 1878 Berlin Kongresiyle sona eren olaylar, ve 1912 ve 1913 Balkan Savaşlarının asıl nedenleri Balkanlarla ilgilenen uluslardan birinin bu bölgede ilgili diğer ulusların gücüne oranla daha büyük bir güc teşkil edecek hâle gelmesinden korkulmasıydı.

Birinci Dünya Savaşının öncesindeki yıllarda, Balkanlardaki güc dengesi önem kazanmıştı; zira, Avusturya, Almanya, ve İtalya arasındaki Üçlü İttifakın gücü, Fransa, ve İngiltere arasındaki Üçlü ittilâfın gücüne çok yakın olduğu için Balkanlarda önemli bir üstünlük elde edecek taraf genel anlamda Avrupa güc dengesinde de ezici bir üstünlük kazanmış olacaktı. İşte bu endişeyledir ki, Sırbistan ile arasındaki hesabı hemen ve kesin olarak görmek isteyen Avusturya Temmuz 1915'de harekete geçmiş, ve Almanya kayıtsız-şartsız Avusturya'yı desteklemeye karar vermişti. Rusya'yı Sırbistanı desteklemeye, Fransayı da Rusyayı desteklemeye yönelten de gene aynı endişe olmuştu. 2 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere Kralı V. George'a gönderdiği telgrafta Rus Çarı Avusturya'nın Sırbistan üstünde egemenlik kurmasının etkilerini, «İmparatorluğum için olduğu kadar Avrupa güc dengesinin korunmasını isteyen Devletler için de yaşamsal önem taşıyan, Balkanlardaki güc dengesini bozacaktır... Avrupa güc dengesinin korunması için savaşan

Fransa ve Rusya'ya yardımda ülkemizin geri kalmayacağına güveniyorum»,¹² sözleriyle açıklıyordu.

Birinci Dünya Savaşından sonra, Fransa, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, ve Romanya ile daimî ittifaklar aktetmiş, 1935'de ise —tamamlanmış olmasa da— Sovyetler ile de bir ittifaka girmişti. Bu politikanın, Almanya'nın rövanşını önlemek ve Versailles *status quo*'sunu korumak için yapılmış önleyici bir güç dengesi politikası sayılması mümkündür. Diğer yandan, 1936 yılında Almanya, İtalya, ve Japonya arasında yapılan Mihver adını alan ittifak ise Fransa ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında aktedilmiş bulunan ittifakı dengelemek amacını güdüyor, ve aynı zamanda, Sovyetler Birliğini de tarafsızlaştırıyordu.

Gerçekte, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında dönem, teoride Milletler Cemiyetinin ortaklaşa güvenlik ilkesi güç dengesi ilkesinin yerine geçecek diye kabul edildiği hâlde, ittifaklar ve karşı-ittifaklarla yürütülen güç dengesine dayanan bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, ilerde daha ayrıntılı olarak görüleceği gibi,¹³ ortaklaşa güvenlik güç dengesini bütün bütüne ortadan kaldıramamıştır. Tersine, olan bir saldırgana karşı evrensel bir ittifakı öngörerek güç dengesini doğrulamış, böyle bir saldırganın karşısında dengeleyici tek çarenin evrensel ittifaklar olduğu görüşüyle hareket etmiştir. Ne var ki, ortaklaşa güvenlik, ittifakın kurulmasına yol açan birleşme ilkesi bakımından güç dengesinden farklıdır. Güç dengesi ittifakları belli ve ayrı ayrı uluslarca diğer ayrı ayrı uluslara veya bu ulusların kurmuş olduğu ittifaka karşı yapılırlar ve sözkonusu uluslar kendi çıkarlarını nerede görüyorlarsa orada yer alırlar. Kollektif güvenliği örgütleyici ilkesi ise, ittifak üyesi herhangi bir ulusun diğer herhangi bir ulus tarafından saldırıya uğramasını ittifakın tüm üyelerine karşı yapılmış bir saldırı olarak kabulünü gerektiren ahlâkî ve hukukî yükümlülük anlayışıdır. Sonucu bakımından, kollektif güvenliğin otomatik olarak işlerlik kazanacağı varsayılır; yani, saldırı derhal karşı-ittifakı harekete geçirir, bu yüzden, mümkün olan en yüksek etkinlikle barışı ve güvenliği korumuş olur. Diğer yandan ise, güç dengesi sistemi çerçevesindeki ittifaklar, fiilî işlerlikleri itibarıyla belirsizdirler; zira, tek tek, üye ulusların siyasal düşüncelerine (mülahaza-

(12) *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914* (London: His Majesty's Stationary office, 1926), C. XI, s. 276.

(13) Bakınız: Bölüm 24.

Dengenin «Dengeleyicisi» *

larına) bağılıdır. 1915 yılında İtalya'nın Üçlü İttifakı yüzüstü bırakması ve 1935 ile 1939 arasında yapılan Fransız ittifaklar sisteminin dağılıvermesi güc dengesinin bu zayıf yanını gösteren örneklerdir.

Güc dengesinin ittifak aracılığı ile gerçekleştirilmesi hâlinde —Batı dünyasının tarihinde bu en genel olanıdır— birbirilerinden ayrılması gerekereken iki kalıp (biçim) sözkonusudur. Denge durumunu kullanmak için, sistemin iki terazi gözü olmak, ve heriki tarafta da *status quo*'cu veya emperyalist aynı politikayı benimseyen ulus veya uluslar yer almak gerekir. Avrupa'daki kıt'a ulusları güc dengesini genellikle böyle kullanmışlardır.

Sistem, bununla beraber, iki terazi kolu ile birlikte üçüncü bir öge de içerebilir: dengeyi «kuran» (veya «dengeleyici»). Dengeleyicinin heriki taraftaki ulusların politikası ile de uzun zaman özdeşleşme hâlinde bulunması gerekmez. Dengeleyicinin tek amacı, dengeyi hizmet edeceği somut politikanın mahiyetine bakmaksızın, dengeyi sürdürmektir. Bu yüzden, dengeleyici kendi ağırlığını terazinin kâh bir yanına, kâh diğer yanına koyar, ve tek bir düşünce taşır — terazinin gözlerinin birbirilerini karşısındaki nisbî ağırlıkları. Bu yüzden, dengeleyici hep yukardaki (hafif) göze koyar ağırlığını. Dengeleyici çok kısa sayılabilecek zaman aralarıyla bütün büyük güçlerle dost da olabilir, düşman da; dostları; düşmanlarına ezici bir ağırlık kazanıp dengeyi tehdit etmeye başlayınca, dengeleyici bu kere karşı taraftakilerle birleşerek eski düşmanlarıyla dost, eski dostlarıyla da düşman olur. Palmerston'un süslü ifadesiyle, dengeleyicinin devamlı dostu olmadığı gibi düşmanı da yoktur; sadece devamlı bir çıkarı vardır: güc dengesinin sürdürülmesi.

Dengeleyici «mükemmel bir yalnızlık» («splendid isolation») içindedir. Yalnızlığı, isteyerek seçmiştir; zira, terazinin heriki gözündekiler başarı kazanmak amacıyla o'nu kendi saflarına almak için isteklilik gösterdikleri hâlde, dengeleyici heriki taraftakilerle de daimî bir bağ kurmayı reddetme durumundadır. Dengeleyici, terazinin tam ortasında yer alır, ve devamlı olarak, terazinin hangi yanında ağır basacağını gözetler. Yalnızlığı «mükemmel» bir yalnızlıktır; zira, güc mücadelesinde neticeyi belirleyen o'nun ken-

(*) «Holder:» tutucu, sağlayıcı, tutamak... anlamlarında. Burada «dengeleyici» olarak çevirmeyi uygun gördük. (ç.n.)

di ağırlığı olduğu için, akıllıca davranırsa, destekleyeceği taraftan dış politikası için en yüksek bedeli koparması mümkündür. Fakat, fiyatı ne olursa olsun, bu destek her zaman için belirsiz ve dengenin hareketine göre bir taraftan diğerine kayabilir bir destek olduğu için, dengeleyicinin politikası hoşnutsuzluk yaratır; moral açıdan sert eleştirilere uğrar. Nitekim, modern zamanların en başarılı dengeleyicisi olan İngiltere de diğer ulusların biribirileriyle savaşmasından hoşnutluk duymak, kıt'ayı denetimi altında tutmak için Avrupa'yı bölmek, ve dış politikasındaki kaypaklık yüzünden kendisiyle ittifak yapılamayacak bir devlet olmakla suçlanmıştır. «Vefasız Albion *» sözü, bütün gayretlerine rağmen İngiltere'nin müttelikliğini kazanamayanlar kadar, kendilerine göre çok yüksek bir bedelle bir zaman için İngiltere'nin dostluğunu elde edip te sonradan bunu yitirenlerce de çok sık kullanılan bir sözdür.

Dengenin dengeleyicisi güç-dengesi sisteminde kilit durumdadır; zira, güç mücadelesinin neticesini belirleyecek olan o'nun tutumudur. Bu bakımdan da, sistemin «hakemi» gibidir; kimin kaybedeceğini, kimin kazanacağını o kararlaştırır. Herhangi bir ulusun veya uluslar topluluğunun diğer ulus veya uluslar topluluğu üzerinde üstünlük kurmasını imkânsızlaştırarak hem kendi bağımsızlığını hem de diğer ulusların bağımsızlığını korur ve böylece uluslararası politikada en önemli faktör hâline gelir.

Dengenin dengeleyicisi bu gücünü farklı üç yolla kullanabilir. Dengenin kurulmasına veya ihyâsına yararlı görünen şartlar altında, taraflardan biriyle —bir ulus veya ittifak olabilir bu,— birleşebilir. Aynı şartlar altında, barış anlaşmasının karara bağlandığı (son) aşamada desteğini ve ağırlığını öne sürebilir. Ve nihayet, heriki durumda da kendi ulusal politikasının hedeflerinin —dengenin korunması tek başına ana sorun olması bile— değerlerinin güçlerini dengelemekle gerçekleştirebileceğini düşünerek hareket edebilir.

XIV. Louis Fransası ve Birinci Dünya Savaşından on yıl önce nin İtalyası Avrupa güç dengesinde bu «hakemlik» rolüne çıkmak istemişlerdir. Fakat Fransa Avrupa'daki güç mücadelesine okadar kendini vermişti ki, zaten kendisi de bu dengenin bir tarafı olmuş ve böyle bir rolü başarı ile oynamak için gerekli «amir üstünlük-

(*) Albion, Eskiler tarafından, İngiltere'ye uzaktan bembeyaz görünen falezleri yüzünden verilen şairane bir isimdir. «Vefasız Albion» sözcüğünü bizdeki «Kalleş İngiltere» sözcüğü ile karşılaştırınız. (ç.n.)

ten» yoksun düşmüştü. Diğer yandan, İtalya terazinin kollarından birine çıkınca durumu değiştirecek kadar ağırlığı olan bir devlet hâline gelebilmiş değildi. Bu yüzden, İtalya'nın kazancı sadece ah-lâksızlarla suçlanmak olmuştur. Oysa, aynı işi yapan İngiltere'ye, bu aynı işi becerdiği için, herkes derin bir saygı beslemekteydi. Sadece, 16. Yüzyılda Venedik, ve VIII. Henry'den beri de İngiltere, yukarda belirtilen her üç yönetimi tek tek, veya birlikte kullanarak, diğer ulusları güc dengesi içinde tutmayı başarmış ve bunu ulusal dış politikalarının temel taşı hâline getirebilmiştir.

Bu fikir, ilk olarak, 1553 yılında İngiltere'deki krallık elçisine mektup yazan Macaristan Kraliçesi Mary tarafından işlenmiştir. Kraliçe Mary, Venedikliler'den söz eden mektubunda, İtalyanların Fransızlara karşılık göstermekte haklı olduğunu belirtmekte, şöyle devam etmektedir : «Heriki hükümdardan da (V. Charles ve I. Fronçois) nasıl korktuklarını ve bu ikisinin güçlerini dengede görmeye ne büyük önem verdiklerini biliyorsunuz».¹⁴ Ertesi yıl, Venedik Fransa'nın ittifak teklifini reddedince, Fransız devlet adamları Venediğin politikasını aynı şekilde değerlendirmişler; Venediğin yalnız ve tek başına, heriki tarafla da ittifaka girmeksizin kalışını aynı şekilde yorumlamışlardır. Venedik elçilerinden biri 1554'de, Fransa Kralı II. Henry'nin Venediğin Fransa ile ittifakı kabul etmeyişini, Venediğin, V. Charles'in ölümüyle İspanya'nın Fransa karşısında zayıf düşeceğinden korkmasına bağlandığını bildirmiştir; oysa Venedik «herşeyin dengede kalmasına (*tener le cose in equale stato*)» çalışmıştır. 1558'de bir başka Venedik elçisi ise, Fransızların Venedik politikasını, Venediğin İspanya ve Fransa'nın herikisinden de kuşkulanmasına dayandırdıklarını bildirmiştir. Venedik, «terazinin ibresi hiç bir tarafa dönmessin (*que la bilancia non pendersse da alcuna parte*)» istemiştir. Elçi, «bu politikanın akıllı kişiler tarafından beğenildiğini, hatta hayranlıkla karşılandığını; felâketli günlerde zayıflar için tek sığınacak melcenin Venedik Cumhuriyeti olduğuna inandıklarını, ve bu yüzden özellikle bütün İtalyanların Venedikin bağımsızlığından yana olduklarını, Venediğin silâhlanmasını desteklediklerini»¹⁵ bildirmiştir.

(14) *Papiers d'Etat du Cardinal de Granville* (Paris, 1813), Vol. IV. IV, p. 121

(15) Eugenio Albéri, *Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Sanato*, Seri I (Firenze, 1862), C. II, ss. 287, 464

Bununla beraber, klâsik dengeleyici örneği Büyük Britanya olmuştur. *Cui adhaere praeest* (ben kimi tutarsam o yaşar) sözleri VIII. Henry'ye atfedilir. Söylendiğine göre, VIII. Henry bir de resim yaptırmış: bir gözünde Fransa, bir gözünde de Avusturya olan bir terazi, terazi VIII. Henry'nin sağ elinde ve tam dengede, VIII. Henry'nin sol elinde ise bir külçe; terazinin ne tarafı ağır basarsa, diğer tarafa bu külçeyi koymağa hazır. I. Elizabeth İngilteresi için de, «Fransa ve İspanya dengede bir terazinin iki kefesi, İngiltere ise terazinin Horozu veya Dengeleyicisidir» denirmiş.¹⁶ 1624 yılında Fransa'da çıkan bir risâle Kral Jacob'u «hem İmparator V. Charles'a hem de Kral François'ya yılgınlık vererek ikisinin arasında çok başarılı bir şekilde dengeleyici rolü oynayan Elizabeth ile VIII. Henry'nin» parlak örneğinden yararlanmaya ve ders almaya davet etmiştir.

XIV. Louis'nin evrensel monarşi kurma ihtirası ile dolu bir hükümdar olarak ortaya çıkışı ile birlikte, İngiltere'de olsun, diğer ülkelerde olsun, İngiltere'ye düşen görevin Habsburglarla Fransa'yı dengede tutarak «Avrupa hakemliği» olduğu çok yaygın bir inanç hâline gelmiştir. II. Charles ve II. James dönemi dış politikası da aynı şekilde eleştirilmiştir. Bu iki kral da, İngiltere'nin gücü için en büyük rakip olan XIV. Louis'ye karşı Hollanda Krallığı ile birleşmişler, ve III. William'ın Fransa'ya-karşı politikasını desteklemişlerdir. İspanya Veraset Savaşı ile birlikte, özellikle İngiltere'de bu politika bir *dogma* hâline gelmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Manchester liberaller İngiliz dış politikası için yeni bir prensip olarak Avrupa işlerinden tam ve daimî bir çekilme —yani, izolasyonizm— görünüşü savununcaya kadar İngiltere her yeni güc kombinasyonunda bu politikayı izlemiş; başka hiçbir alternatif denememiştir. İngiliz diplomasisinin geleneği ve pratiğinin, bu değişik güc dengeleri yolunu terki, ancak son yıllarda İngiltere'nin güçsüzleşmesi, ve Amerika ve Rusya'nın güçlerinin artışı sırasında gerçekleşmiştir.¹⁷ Bu gelenek ve pratik ortadan kalkmak üzereyken, 1936 yılı Martında Dışişleri Komisyonu Muhafazakâr üyeleri önünde bir konuşma yapan Sir Winston Churchill bu politikanın en parlak bir özetini yapmıştır :

(16) William Camden, *Annale of the History of the Most Renowned and Victorious Princess Elizabeth, Late Queen of England* (London, 1635), p. 196.

(17) Ayrıntılı bilgi, Bknz: Böl. 21'de «İki-Blok Sistemine Yönelme Eğilimi.»

Dört yüzyıl boyunca İngiltere'nin dış politikası Kıt'adaki en güçlü, en saldırgan, en başat durumdaki Devlete karşı çıkmak ve özellikle Belçika Hollanda'nın böyle bir Devletin eline geçmesini önlemek olmuştur. Tarihin ışığında bakılacak olursa bu dört yüzyıllık sabit hedefin defalarca isim ve olgu, hâl ve durum değiştirdiği; bunun bütün ırklar, uluslar, devletler, veya halklar içinde en parlak bir tarihî destan olduğu görülür. Üstelik, her defasında da İngiltere'nin tercihi en güç olan yönde olmuştur. İspanya Kralı II. Philip'e, XIV. Louis'ye karşı koyan III. William ve Marlborough'ların sırasında, Napolyon'a ve Alman İmparatoru II. Willhelm'e karşı konulduğu günlerde güçlü ile birleşmek ve o'nların zaferlerinden yararlanmak kolay ve özenilecek bir yoldu. Buna rağmen, biz daima zor olanı tercih etmiş, en zayıf olan Devletlerle birleşmiş, aralarına girmiş, ve herkim olursa olsun, yönettiği ulus ne olursa olsun, Kıt'adaki askerî tiranı yenmiş ve umutlarını gerçekleştirmesine meydan vermemişizdir. Böylece, Avrupa'nın özgürlüklerini korumuş, çeşitce zengin ve canlı Avrupa topluluğunu muhafaza etmiş, herbiri biribirinden müthiş dört mücadelenin hepsinden daha şanlı ve daha büyük bir İmparatorluk, ve Belçika-Hollanda'nın bağımsızlıklarını güvenlik içinde koruyarak çıkmışızdır. İngiliz dış politikasının kendiliğinden oluşmuş bulunan olağanüstü geleneği de bundandır. Bugün de düşüncelerimizin dayandığı bu gelenektir. Atalarımızın hareketlerine temel teşkil eden adalet, feraset, itibar ve basireti değiştirecek veya zayıf duruma düşürecek hiçbir şeyin vukubulmadığını biliyorum. İkinci doğası üzerinde atalarımızın, düşünce tarzlarının geçerliğini en küçük oranda olsun değiştirecek herhangi birşeyin vuku bulmadığını biliyorum. Bizim daha az yetenekli olduğumuzu düşünmeme yol açabilecek askerî, siyasî ekonomik, veya bilimsel hiçbir olgu olmadığını biliyorum Bu aynı yolda ilerleyemeyeceğimizi veya ilerleyebileceğimizi düşünmemi gerektiren hiçbir şey olmadığını da biliyorum. Bu çok genel öneriyi burada açıklamak isteyişimin nedeni, eğer bu genel öneri kabul edilirse diğer herşeyin de çok daha kolaylaşacağı görüşünde olmamdır.

Bilinmesi gereken husus, İngilterenin dış politikasının Avrupa üzerinde sulta kurmak isteyen ulusun kim olduğuna bakmadığıdır. Mesele, (böyle birinin) İspanya, ve Fransız Monarşisi, Fransa İmparatorluğu, veya Hitler rejimi olması değildir. (İngiltere dış politikasının) yöneticiler veya uluslarla görülecek hiçbir hesabı yoktur; (İngiltere dış politikası) sadece ve sadece en güçlü kim ise veya potansiyel olarak en başat *tiran* kim ise onunla hesaplaşır. Bu bakımdan, Fransız taraftarı veya Almanya düşmanı diye suçlanmaktan korkmamız gerekir. Şartlar değişik olmuş olsaydı, aynı şekilde Almanya taraftarı ve Fransa düşmanı da olabilirdik. Bizim izlediğimiz, (devlet) siyasetinin kendi kanunu olup tesadüfi şartların, hoşlanmanın veya hoşlanmamanın, veya herhangi bir hissiyatın dikte ettirdiği (geçici bir) tedbir değildir.¹⁸

(18) Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. I, *The Gathering Storm* (Boston: Houghton Mifflin Co., 1948), ss. 207-8. (Yayınevinin izniyle kullanılmıştır.)

B Ö L Ü M 13

GÜC DENGESİNİN YAPISI

Başat ve Bağımlı Sistemler

Buraya kadarki sözlerimizle güc dengesini, sanki, uluslararası politikada aktif bir şekilde yer alan ulusların tümünü de kapsayan tek bir sistemmiş gibi ele almış bulunuyoruz. Daha yakın bir gözlem, böyle bir sistemin çoğu zaman birbirileriyle ilintili çok sayıda alt-sistemlerden meydana geldiğini, fakat bunların aralarında kendilerince bir güc dengesi sürdürdüklerini göstermektedir. Farklı sistemler arasındaki ilişkiler genellikle bir bağımlılık şeklindedir; bu sistemler, içlerinden biri tarafından ve bu alt-sistemin nisbî ağırlığı yüzünden yönetilirler, diğer alt-sistemler ise söz konusu başat alt-sistemin yanında yer alırlar.

Nitekim, onaltıncı yüzyılda başat güc dengesi Fransa ile Habsburglar arasında işlerlik göstermiş, fakat bu esnada bağımsız bir sistem de İtalyan devletlerini kararlı dengede tutmaya devam etmiştir. Onyedinci yüzyılın son yarısında, Kuzey Avrupa'da, İsveç'in gücünün artışı yüzünden Baltık Denizine kıyıda ulusların tehlike karşısında kalması nedeniyle, ayrı bir güc dengesi ortaya çıkmıştır. Prusya'nın onsekizinci yüzyılda birinci-sınıf bir devlet haline gelmesi yeni özel bir Alman güc dengesinin yaratılmasına yol açmış; bu dengede terazinin öbür gözünde esas ağırlığı Avusturya teşkil etmiştir. «Büyüğü içinde küçük bir Avrupa» denilen bu bağımsız sistem, 1866 yılında, aynı yıl yapılan Prusya-Avusturya Savaşının sonucunda Avusturya'nın Cermen Konfederasyonundan ihraç edilmesiyle dağılmıştır. Onsekizinci yüzyılın tanıklık ettiği bir başka olgu ise, Rusya'nın gücüne denk gelen günlerde gelişen Doğu Avrupa güc dengesidir. Tazminat ilkesi yüzünden Rus-

ya, Prusya, ve Avusturya arasında gerçekleştirilen Polonya paylaşımları ise bu yeni sistemin dikkat çekici ilk belirtisi olmuştur.

Bütün bir ondokuzuncu yüzyıl boyunca, ve ta günümüze kadar Balkanlardaki güc dengesiyle Avrupa uluslarının hepsi ilgilenmiştir. Daha 1790'larda bile Osmanlı Devleti Prusya ile bir anlaşma aktetmiş; bu antlaşma Prusya, «Tunayı geçmekle düşmanların istedikleri ve muhtaç oldukları güc dengesine erişmiş bulundukları» gerekçesiyle Avusturya ve Rusya'ya karşı savaşa girmek konusunda söz vermiştir. Ondokuzuncu yüzyılın son kısmında ise bir Afrika güc dengesinden söz edilebilecek duruma gelinmiştir: bu, büyük Devletlerin sahip oldukları sömürgeler arasında belli bir denge kurmak anlamına gelmiştir. Daha da sonraları, diplomasi sözlüğünde Batı Yarıküresinde, Pasifik'de, Uzak ve Yakın Doğu'da güc dengesi gibi terimlerin yer aldıkları görülmüştür. Bu arada, «Avusturya dengesi» diye ayrı bir dengeden bile söz edilebilirler: bu ise, aralarında çatışmalı milliyetler ile Avusturya monarşisinin dengesidir. Bu (özel) dengede Avusturya monarşisi «kendi iç bünyesinde, Avrupalı ve aralarında-rakip diğer ülkelerin birbirilerine karşı uygulayıp izledikleri tutum ve siyaseti uygulamış, izlemiştir».¹

Böylesi yerel güc-dengesi sistemlerinin bağımsızlığının daha fazla olması ve bunların başat bir sisteme bağımlılıklarının daha az farkedilir olması; bu sistemlerin, güc mücadelesinin merkezinden fizik anlamda uzak kalışlarına paralel olarak, gitgide, başat sistemin ufku içinde işlerlik gösterebilmeleri, ve başat ulusların bunlara erişmemesi rastlantısal bir olgu sayılmamalıdır. Nitekim, İtalyan güc dengesinin onbeşinci yüzyılda nisbî bir bağımsızlık içinde gelişebilmesi, ve Avrupa'daki büyük ulusların diğer bölgelerle meşgul olmaları bunu göstermektedir. Batı uygarlık tarihinin çok büyük bir kısmında, Asya, Afrika, ve Amerika'da farklı farklı güc dengesi sistemleri de Avrupa'daki ulusların çeşitli birleşmeler ve ayrılmalarından tamamen bağımsız olarak işlerlik göstermişler; bağımsızlıkları (Avrupalıların) çok zor tahayyül edecekleri ölçüleri bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşına kadar Batı Yarıküresindeki güc dengesi, ve onsekizinci yüzyılın sonuna kadar Doğu Avrupa'daki güc

(1) Albert Sorel, *L'Europe et la révolution française* (Paris: E. Plon 1885), C. I, s. 443

dengesi ise nisbeten bağımsız gelişmesini zamanın güc merkezlerinin ufku içinde yer alan konumuna borçlu olmuştur. Polonya paylaşımları Doğu Avrupa'daki güc dengesinin korunması amacıyla, ve dışardan hiçbir ulusun karışması olmaksızın, konuyla dolaysız olarak ilgili bulunan uluslarca yürütülmüştür. 1851 yılında Brezilya ile Uruguay arasında ve Güney Afrika'daki güc dengesini korumak amacıyla Arjantin'e karşı bir ittifak yapıldığında, bunun Avrupa güc dengesiyle ilintisi hiç denecek kadar az ve önemsizdi. Bugün ise, konusunda bağımsız bir Afrika güc dengesinden söz edilebilir. Afrika'nın öz-halkları hem kendi aralarında hem de yabancı uluslara karşı bir güc mücadelesine girişmiş bulundukları için, günümüz Afrikası, artık, başka yerlerde merkezleşmiş güc mücadelelerinin basit bir «nesnesi» olmaktan çıkmıştır.

Yerel bir güc dengesi bir güc dengesiyle nedenli yakın bir ilintileşme içine girerse, bağımsız bir denge olarak işlerlik gösterme şansı da o denli azalır; gitgide, başat güc dengesinin yerelleşmiş bir belirtisi haline dönüşmeye başlar. Büyük Frederick'ten 1866 Savaşına kadarki dönemin Cermen Konfederasyonu içindeki güc dengesi tam bağımsızlık ile mutlak bütünleşme arasında bir geçiş durumu örneği oluşturmıştır. Bu örnekte, belli bir derece bağımsızlık, ve başat sistemle bütünleşme birlikte görülmüştür. Prusya ile Avusturya arasındaki denge, daha önce gördüğümüz gibi,² bir yandan Cermen Konfederasyonundaki üyelerin özgürlüklerinin korunması için gerekliyken bir yandan da, bir bütün olarak, güc dengesinin devam edebilmesi için gerekliydi.

Böylece, Cermen dengesi iki görev yüklenmiş oluyordu : biri kendi içinde, diğeri ise kendisinin de üyesi bulunduğu genel sistem içinde. Bir başka deyişle, Prusya ve Avusturya'nın dağılması, veya bunlardan birinin diğeri üzerinde egemenlik kurması sadece tek tek ittifak üyesi olan Alman devletlerinin bağımsızlıklarını değil fakat diğer Avrupa uluslarının özgürlüklerini de tehlikeye atmış olacaktı. Edmund Burke bunu şöyle ifade etmiştir : «Avrupa imparatorluğun bağımsızlık ve dengesini Avrupa güc dengesi sisteminin özü olarak saymasaydı... iki yüzyıldan fazla süren Avrupa politikası çok büyük yanlışlara yol açacaktı».³ Kısacası, Prusya ve Avusturya içindeki dengenin devamı sadece Cermen Konfederasyonu üyelerinin değil fakat bütün Avrupa uluslarının çıkarınaydı.

(2) Bknz : s. 231.

(3) *Works*, C. IV (Boston : Little, Brown and Company, 1889), s. 330.

1866 Savaşının sonucu olarak Prusya —sonradan Almanya— Avusturya karşısında devamlı bir üstünlük kazanınca iki ülke arasındaki denge bozulmuş, Almanya Avrupa'nın başat devleti olmuş; o andan itibaren, Avusturya'nın Almanya karşısında hiç olmazsa bağımsızlığını korumak Avrupa güç dengesinin baş görevlerinden biri olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra da muzaffer müttefiklerin hukukî, ekonomik, ve siyasal tedbirlerle Avusturya'nın Almanya'ya katılmasını önlemeleri bu görüşün neticesi olmuştur. Aynı şekilde, Hitler'in Avrupa güç dengesini yıkmak için Avusturya'yı ilhak etmeyi düşünmesi de bu görüşün neticesi olmuştur.

Balkanlardaki güç dengesi de 1890'lardan beri aynı görevi yüklenmiştir. Balkanlarda da, Balkan ulusları arasında güç dengesinin korunması Avrupa güç dengesi için önşart sayılmıştır. Yerel güç dengesi ne zaman bozulmuşsa Avrupalı büyük devletler karışmışlardır. Rus Çarının, yukarda aktardığımız, Birinci Dünya Savaşının başlangıcındaki sözleri ⁴ bunu açıkça göstermektedir.

Güç Dengesinde Yapısal Değişmeler ⁵

Son zamanlarda ise, başat güç dengesi ile yerel sistemler arasındaki ilişkiler, yerel sistemlerin bağımsızlığını hepten sona erdirecek yönde değişmeye başlamıştır. Bunun nedeni, Birinci Dünya Savaşından beri başat güç dengesinde başlayan yapısal değişimdir. Bu değişim tam olarak II. Dünya Savaşı ile ortaya çıkmıştır. Daha önce, başat güç dengesi sisteminin Batı ve Orta Avrupa'dan kıt'anın bütününe yayıldığını, sonra diğer kıt'alara, ve nihayet I. Dünya Savaşı sırasında da dünyanın tüm uluslarının dünya çapında bir güç dengesine dahil olduklarını belirtmiştik.

Bu gelişmeye paralel olarak da dengenin ağırlık noktası Avrupa'dan diğer kıt'alara geçmiştir. Birinci Dünya Savaşında dengenin büyük ağırlıkları esas itibarıyla Avrupa'daydı : bir yanda İngiltere, Fransa, ve Rusya, diğer yanda da Almanya, ve Avusturya. İkinci Dünya Savaşının sonunda ise, dengenin başta gelen ağırlıkları ya tamamen Avrupa dışında (Amerika) veya büyük kısmıyla Avrupa dışında (Sovyetler Birliği) bulunuyordu. Sonuç olarak, tüm dünya güç dengesi yapısı değişmiş oluyordu. Birinci Dünya Savaşı sonunda ve hatta ikincisinin başlangıcında, tâbir caizse, te-

(4) Bknz : s. 230.

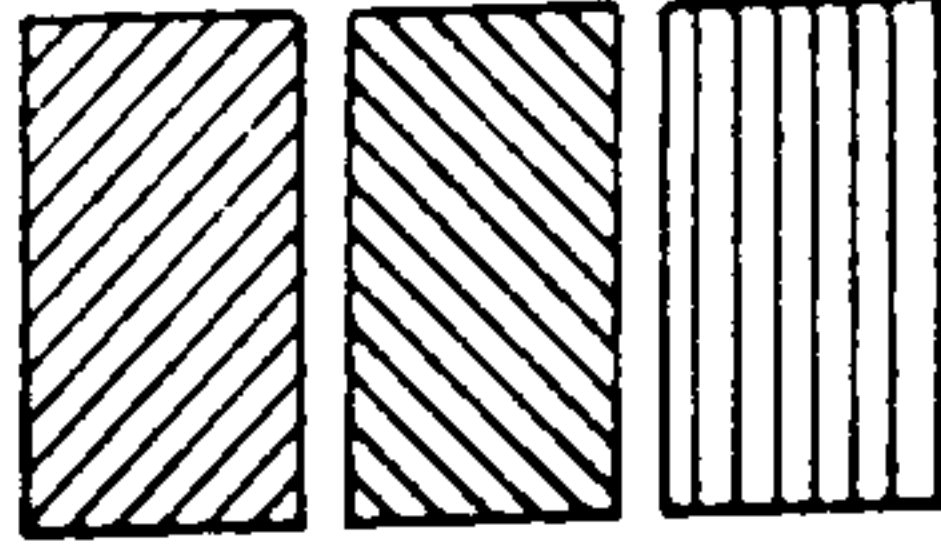
(5) Diğer yapısal değişimler için, bknz : s. 245 ve sonrası ile Bölüm 21.

razinin heriki kolu da hâlâ Avrupadaydı : dünyanın diğer çeşitli yerleri bu teraziye konulan farklı ağırlıklar durumundaydı sadece. Güç yarışmasındaki —esas yarışmacılar ve savaşa yol açan esas zararlara uğraması söz konusu olan uluslar Avrupa'da bulunuyorlardı. George Canning'in yukarda aktardığımız sözleriyle, Avrupalı—olmayan ulusların işe karışmak üzere çağrılmalarının nedeni Avrupa güc dengesinin yeniden kurulması içindi. Churchill'in 1940'daki sözleri ise bunu şöyle anlatıyordu : «Bütün güc ve kuvvetiyle Yeni Dünya, Eski Dünya'yı kurtarmak ve özgürlüğünü korumak için harekete geçmektedir.»

Günümüzde ise Avrupa güc dengesi dünya siyasetinin merkezi olmaktan çıkmış; etrafında gruplaşan, az veya çok bağımsız, veya kendisiyle yakından bağlantılı yerel güc dengeleri olan eski güc dengesi sistemi ortada kalmamıştır. Günümüzde Avrupa güc dengesinin bizzat kendisi bile, bir ucunda Birleşik Devletlerin bir ucunda da Sovyetler Birliğinin yer aldığı dünya-çapında güc dengesinin bir fonksiyonu hâline gelmiştir. Avrupa'daki güç dağılımı ise, bugün, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliğinin giriştikleri güc yarışmasında yer alan somut meselelerden sadece birini oluşturmaktadır.

Birzamanlar başat durumda olan bu sistem için söylediklerimiz, eski günlerin yerel sistemleri için de geçerlidir. Günümüzde, Balkanlardaki güc dengesi olsun Yakın veya Uzak Doğu'daki güc dengesi olsun Avrupa genel sisteminin kaderini ortaklaşa paylaşmış bulunmaktadırlar. Bunlar da yeni kurulan dünya-çapında güc dengesinin sadece bir fonksiyonu durumuna düşmüşler, iki büyük rakibin döğüştükleri «sahneler» hâline gelmişlerdir. Bugün bütün yerel güc dengesinin sistemleri içinde sadece Güney Amerika sisteminin, Birleşik Devletlerce korunduğu için, belli bir derecede bağımsızlığa sahip olduğu söylenebilir.⁶

(6) Bu bağımsız sistemlerin çoğunun yıkımından sorumlu nedenler için, Bknz : Bölüm 21'de 2. arabölüm.

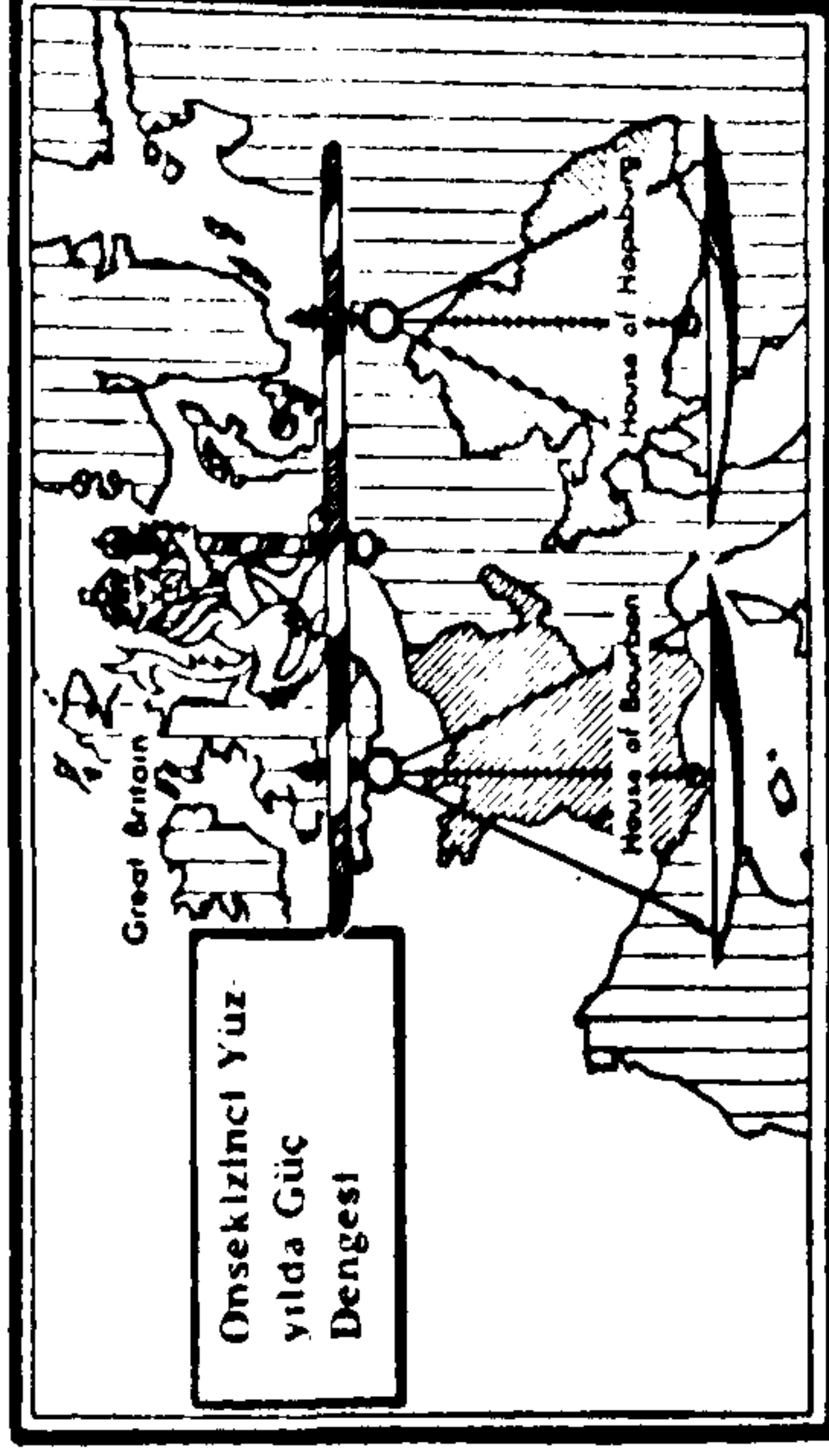
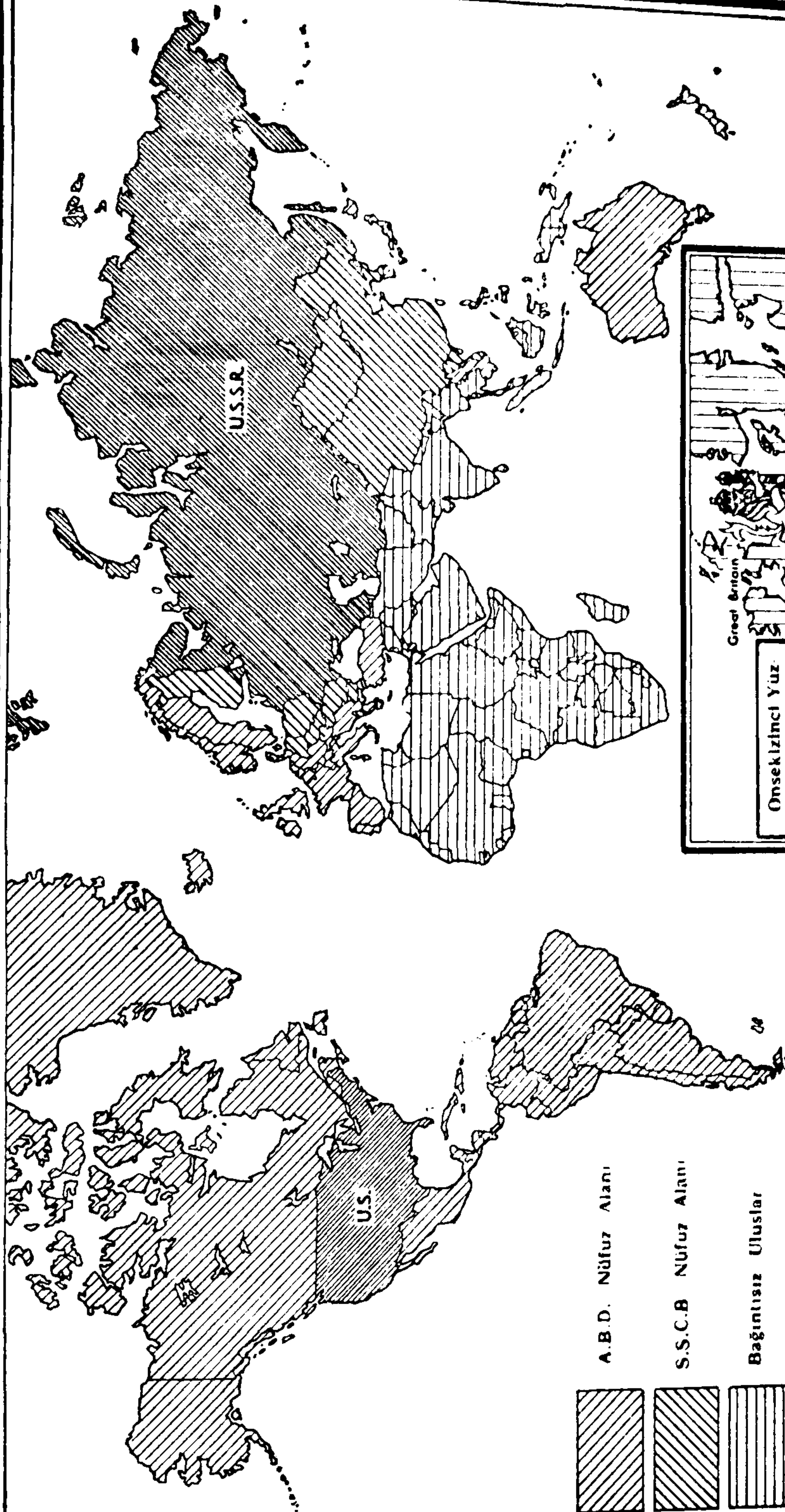

A.B.D. Nüfuz Alanı

S.S.C.B Nüfuz Alanı

Bağıntısız Uluslar

20. YÜZYIL ORTALARINDA
GÜÇ DENGESİ (1955)

Onsekizinci Yüzyılın
Güç Dengesi

B Ö L Ü M 14

GÜC DENGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özellikle, değişmiş bulunan yapısı açısından baktığımızda güc dengesini nasıl değerlendireceğiz ve modern dünyada barışın ve güvenliğin devam ettirilmesi için güc dengesinden gelecekte nasıl yararlanacağız?

Güc dengesinin doğasını ve işlemlerini anlatırken, güc dengesinin çok-devletli sistemle olan zorunlu ilişkisi, ve çok-devletli sistem için koruyucu görevi üzerinde vurguda bulunmuştuk. Güc dengesi politikası dört yüzyılı aşan uygulaması boyunca tek bir devletin evrensel bir egemenlik kurmasını başarı ile önlemiş bulunmaktadır. Güc dengesi politikası 1648'de biten Otuz Yıl Savaşlarından onsekizinci yüzyıldaki Polonya paylaşmalarına kadarki dönemde modern devlet sistemi üyelerinin varlıklarını sürdürmelerini sağlamıştır. Ne var ki, herhangi bir devletin evrensel bir egemenlik kurması için ödenmesi gereken bedelin «savaş» olduğu; 1648'den 1815'e kadar savaşların durmadan devam ettiği, ve yirminci yüzyılda bütün dünyanın savaşa katıldığı unutulmamalıdır. Ve, biri 1648'de diğeri 1815'de başlayan istikrar dönemlerinden ikisinin de öncesinde bütün küçük devletlerin silindiği, ve arada Polonya'nın tahribi ile başlayan benzer mahiyette pekçok olayın yer aldığı bilinmelidir.

Bizim konumuz açısından önemli olan şey, bütün bu eylem ve edimlerin, modern devlet sistemine temel prensip teşkil etmek üzere ortaya çıkan, ve bu özelliği itibarıyla da, tek tek devletlerin bağımsızlıklarının korunması için vazgeçilmez bir öge sayılan güc dengesinin Polonya'yı koruyamamış olması yüzünden değil; fakat, karşıdaki devletlerden biri topraklarını genişletince diğeri ulusların da toprak edinmelerine yol açan toprak tazminatı ilkesi yüzünden ol-

muştur. Polonya'nın tahribi 1815'ten günümüze kadar devam eden, güc dengesi gerekçesiyle (adına) paylaşılan, ilhâk edilen, ve tahrip edilen pekçok bağımsız devletler için verilebilecek ilk örnek olmuştur. Bütün bunlar, güc dengesi adına uygulanan tazminat ilkesi yüzünden ortaya çıkmıştır. Güc dengesinin, tek tek devletlerin bağımsızlıklarını korumakta ve bütün bir devlet sistemi için yüklenmiş bulunduğu görevi yerine getirmekte gerçek veya potansiyel bir savaştan başka bir araç kullanamaması hâlinde başarısızlığa uğraması güc dengesinin en önemli üç zayıf yanını göstermektedir. Uluslararası politikada bunlar yol gösterici üç ilke teşkil etmektedirler: güc dengesinin belirsizliği, güc dengesinin gerçeklikten uzakluğu, ve güc dengesinin yetersizliği.

Güc Dengesinin Belirsizliği

Bir grup ulus arasında, herhangi birinin diğerlerinin bağımsızlığını tehdit edecek kadar güçlenmesini önlemek amacını güden güc dengesi fikri mekanik biliminden alınmış bir yakıştırma. Bu fikir, toplumu ve bütün bir evreni dev bir mekanizma, dev bir makina, veya birtakım dişliler ve kollarla ve ilâhî bir gücün gözetiminde işleyen dev bir âlet gibi resmetmeyi seven onaltıncı, onyedinci, ve onsekizinci yüzyıl düşünce tarzına uygun düşmekteydi. Böyle bir mekanizma, ve bu mekanizmayı meydana getiren daha küçükce mekanizmalar içinde yer alan tek tek parçaların arasındaki karşılıklı ilişkilerin mekanik hesaplarıyla tam olarak belirlenebileceğine, eylem ve karşı-eylemlerin (tepkilerinin) önceden bilinebileceğine inanılıyordu. Eşit dağıtılmış ağırlıklarla dengede bir terazinin uluslararası alanda istikrarın ve düzenin korunmasını sağlayan bir mekanizma yerine geçmesi işte bu mekanik felsefeden kök almaktaydı. Uluslararası politikanın pratik sorunlarına uygulanması da gene bu felsefenin anlayışı çerçevesinde oluyordu.

Mekanik açıdan düşünüldüğünde, güc dengesinin, belli sayıdaki ulusların güçlerini ölçecek, karşılaştırabilecek ve kolayca görülebilecek niceliksel bir ölçeğe ihtiyacı olduğu açıktı. Tıpkı gerçek bir terazide kullanılan kilogramlar ve gramlar gibi, uluslararası güc dengesinde de bazı ölçekler olmadıkça bir ulusun diğerinden daha güçlü olduğu, veya heriki ulusun da güc bakımından dengede olduğunu söylemek mümkün görünmüyordu. Ayrıca, böyle bir ölçek olmadıkça, güc değişikliklerini niceliksel birimlerle belirtmek ve dengenin yeniden kurulması için nereye ne ağırlık katılmak ge-

rektiği bilinemiyordu. Gördüğümüz gibi, güc dengesi teorisi ve pratiği bu ölçek birimini ülke toprağı, ülke nüfusu, ve silâhlanma (de-recesinde) bulduğuna inanmıştır Tazminat siyasetleri silâhlanma yarışları bütün bir modern devlet sistemi tarihi boyunca bu ölçeğin uygulanması anlamına gelmiştir.

Fakat gerçekte bir ulusun gücü topraklarının genişliği ölçüsünde mi olmaktadır? Bir ulus ne denli toprağı olursa o denli güçlü mü olmaktadır? Bir ulusun gücünü meydana getiren öğeleri incelediğimiz sırada gördük ki, bu sorulara olumlu cevap vermek için konulması gereken «ihtiyat kayıtları» bir bakıma bu cevabın olumsuz cevaptan farksız hâle gelmesine yol açıcı niteliktedir. Fransa'nın ülke toprakları XIV. Louis'nin saltanatının sonunda, XIV. Louis'nin tahta geçişinden öncekine oranla daha genişti, ama Fransa'nın gücü bu arada eskisinden daha az olmuştur. Ülke-toprağının genişliği ile ulusal güc arasındaki bu ters orantı ilişkisi 1786'da Büyük Frederick'in ölümü sırasındaki Prusya toprakları ve gücü ile on yıl sonraki öğeler için de aynen söylenebilir. Ondokuzuncu yüzyılın başlangıcına kadar, İspanya ve Osmanlı Devleti Avrupa'daki en büyük devletlerden daha geniş topraklara sahip bulunuyorlardı. Fakat gene aynı uluslar, uluslararası politikada aktif olarak yer alan ülkeler içinde güc yönünden en zayıfları sayılıyorlardı. Coğrafya-ki ülke toprağının genişliği bunun bir bölümüdür-ulusal gücü meydana getiren faktörlerden biri olmakla beraber, bu ulusal gücü meydana getiren diğer faktörlerden sadece biri olarak ele alınmalıdır. Hatta, politikalarının ilgili ülkelerin ülke topraklarının ve bu topraklarda yaşayan nüfusun nitelik ve niceliğini denkleştirmesi açısından bile düşünülse, ulusal gücü meydana getiren diğer faktörlerin ihmâl edilemeyeceği açıktır. Aynı şekilde, bir ulusun silâhlanma konusundaki nitelik ve nicelik özelliklerinin ele alınışında da aynı noksanlık (diğer faktörlerin ele alınmayışı) söz konusu olacaktır.

Ulusal karakter, ve hepsinden önemlisi, ulusal moral ve yönetimin niteliği —özellikle dışişlerinin yönetiliş tarzı bakımından— çok önemli, fakat çok da yanıltıcı (tam olarak tesbiti güc) öğelerdir. Çağdaş siyaset dünyasını anlamak isteyenler, veya gelecekteki durumu önceden tahmin etmek isteyenler için bu faktörlerin farklı ulusların gücüne yaptıkları katkıları tam olarak tesbit edebilmek olanak dışıdır. Üstelik, bu katkıların niteliği çok güc hissedilen değişmelere maruz bulunmakta; bu değişimler işlerliğe başladıkları

zaman hiç farkedilmemekte, fiilî bir kriz veya savaş sınavına kadar kendilerini hiç açığa vurmamaktadırlar. Birden çok sayıdaki ulus arasında nisbî güc durumunun rasyonel olarak hesaplanması güc dengesinin en hayatî ögesi ise de, böyle bir hesaplama, doğru olup olmadıkları ancak sonradan anlaşılabilecek olan bir seri tahminlerden başka bir şekilde yapılamamaktadır.¹ Güc dengesinin en büyük uygulayıcılarından Bolingbroke şöyle der :

Güc dengesinin değişmeye başladığı «muvazene» noktası, tıpkı heriki tropik bölgede gündönümünün anlaşılamaması gibi, sıradan bir gözlem için farkedilemeyecek bir olgudur; ve, şu veya bu durumda da olsa, değişimin algılanmaya başlamasından önce yeni bir yöne doğru hareket başlamış olabilmektedir. Daha az dolu olduğu için hafifleyen veya daha çok dolu (ağır) olduğu için aşağıya inen gerçek terazilerin tersine, siyasal güc dengesi (terazisinde) hafiflemeye başlayan gözdeki uluslar kendilerini, herzamanki gibi daha zengin, daha güçlü, daha yetenekli, daha cesur görmek alışkanlıklarından veya bu önyargıların sebep olduğu boş güvenlerden kurtaramaz; ağır çekmeye başlayan gözdeki uluslar ise güçlenmeye başladıklarını hemen fark edemez, başarılı tecrübelerle bu (yeni) üstünlüklerine inanmadan bu konuda bir istek de besleyemezler. Bu dengedeki değişimleri izlemekte olanlar da, aynı önyargılarla ve aynı şekilde sık sık bu yanılgıya düşerler. (Bu yüzden) kendilerine zarar verebilecek durumu kalmayan güçler karşısında yılgınlık göstermeye, veya gündengüne yıkılmaz ve başedilmez hâle gelen bir güc karşısında durumu kavramaya devam ederler.²

Onsekizinci yüzyılda yaşayan ve güc dengesine karşı olan bir düşünür, ozamanlar yaygın olan bu tarz güc hesaplarının saçmalığını göstermek için, birisi üç kilo askerî güce, dört kilo devlet adamlığı niteliğine, beş kilo gayrete, ve iki kilo da ihtirasa sahip olan; diğeri ise, oniki kilo askerî güce, ve diğeri niteliklerin herbirinden de birer kiloya sahip bulunan iki prenslikten hangisinin

(1) Bu sorunun ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı yer Bölüm 10'dur.

(2) On the Study and Use of History,» *The Works of Lord Bolingbroke*, C. II (Philadelphia: Carey and Hart, 1841), s. 258.

daha güçlü sayılacağını sormuştur. Yazara kalırsa birinci prenslik daha güçlüdür. Fakat, kendi cevabının bile her şart altında doğru olup olmadığı —esas itibarıyla farazî olmakla birlikte— bu farklı farklı niteliklerin nisbî ağırlıklarının (önemlerinin) saptanmaları mümkün sayılsa bile, çözülmemiş bir sorun olarak durmaktadır.

Gücün kesin ve tam olarak hesaplanamaması bizzat ulusal gücün kendi doğasındandır. Bu nedenle, en basit güc dengesi kalıbında; yani, bir ulusla bu ulusa karşıt bir ikinci ulus arasındaki güc dengesinde bile bu belirsizlik söz — konusudur. Fakat terazinin bir gözündeki veya heriki gözündeki usuların bir değil, birden çok sayıda uluslar olması hâlinde bu belirsizlik birden bire, çok büyük ölçülere çıkmaktadır. Bu durumda, sadece, heriki gözdeki birer ulusun gücünü hesaplamak ve bunları birbirileriyle karşılaştırmak da yetmemekte, fakat bir taraftaki dost ulusların tek tek hepsinin güçlerini hesaplamak, aynı işlemi karşıt taraftaki bütün uluslar için de yapmak, sonra da iki taraftaki ulusların güçlerini karşılaştırmak gerekmektedir. Ayrıca, hesabı yapan için, kendi uygarlığından farklı bir uygarlıktaki ulusun gücünü hesaplamak işin daha da güçleşmesine yol açmaktadır. Bu konuda Büyük Britanya'nın veya Fransa'nın gücünü hesaplamak bile yeter. Çin'in Sovyetler Birliğinin, veya Japonya'nın ulusal gücünü hesaplamak ise çok daha güçtür. Diğer yandan, asıl en büyük belirsizlik, insanın her zaman kimin kendisine dost, kimin düşman olduğunu tam olarak bilememesidir. İttifak anlaşmaları içinde ifâde edilmiş bulunan dostluklar bile gerçek bir savaş sorunu karşısında biribiriyle çatışan dostluklarla her zaman için aynı değildir.

Güc dengesinin ustalarından Büyük Frederick bile, geçirdiği acı bir tecrübeden sonra, ardından taht'a çıkacak olan imparatoru bu konuda uyarmış, ve 1768 yılında yazdığı Siyasal Vasiyetnamesinde şöyle demiştir :

Sık sık yanılmalara yol açan bir san'at olan tahmin sanatı büyük siyasal plânların çoğuna temel teşkil etmektedir. İnsan kendi çıkış noktasını (kendisinin) bildiği en kesin ve belirli faktör olarak kabul eder; gücü yettiğinde, bunu diğer faktörlerle yanyana getirir —fakat bu bildiklerini tam olarak bilecek durumda değil-

dir— ve böylece mümkün olan en doğru neticeyi tesbit eder. Bu hususu açıklığa kavuşturmak için bir örnek vereceğim. Rusya, Danimarka Kralının desteğini kazanmak istemektedir. Bunun için de, Rusya Büyük Düküne ait olan Holstein — Gottorp dükalığını kendisine vaat etmiştir. ve bunun karşılığında Danimarka Kralının devamlı desteğini elde edeceğini ummaktadır. Fakat Danimarka Kralı vefasız tabiattadır. İnsan bu genç kafadan ne gibi düşüncelerin geçeceğini nasıl bilebilir? Dostları, dalkavukları, metresleri, ve nâzırları aklını çelmekte; ve bir başka devletten, (Kralın fikrinde) Rusyaninkinden daha büyük çıkarlar sağlayabileceğini söylemektedirler. Bu insanlar Krala saf değiştiremezler mi? Aynı belirsizlik durumu, her zaman bir başka görünüm içinde de olsa, dış politika alanındaki tüm işlemler için de söz konusudur, ve (bu nedenledir ki,) büyük ittifaklar çoğu zaman başlangıçta plânlanan sonuçlara ters neticelere varırlar.³

Klâsik güc dengesi döneminin sona ermek üzere olduğu yıllarda yazılan bu satırların, yakın yılların olayları karşısında da geçerliklerinden hiçbir şey yitirmedikleri görülmüştür. Çekoslovakya krizinin geçirtilmesinden sonra, 1938 Ağustos'unda tahmin edilen ittifakların ve karşı-ittifakların terkihi ile İkinci Dünya Savaşının başlamak üzere olduğu ertesi yılki tahminlerdeki ittifak ve karşı-ittifak terkiibinden, ve iki yılı aşkın bir süre sonra Pearl Harbor'u izleyen gelişmelerle ortaya çıkan ittifak ve karşı-ittifak terkiplerinden çok farklı olmuştur. Ne denli bilgili, akıllı, ve sezgili olursa olsun hiçbir devlet adamı bu gelişmeleri görüp, güc-dengesi siyasetini bunlara göre inşa edemezdi.

Temmuz 1914'de Birinci Dünya Savaşının başlamasından az önce İtalya'nın Üçlü İttifak'a sâdik kalarak, İngiltere, ve Rusya'ya karşı Almanya ve Avusturya ile beraber savaşa katılıp katılmayacağı; tarafsız kalıp kalmayacağı, veya öbür tarafa geçip geçmeyeceği hiçbir şekilde bilinemezdi. Kezâ, Almanya ve Avusturya'daki sorumlu devlet adamlarının, 30 Temmuz 1914'e kadar, Rusya'nın Balkanlardaki güc dengesini korumak için Avusturya'ya muhalefet edip etmeyeceği konusunda bir tahmin yürütmeleri de çok

(3) *Die politischen Testament Friedrichs des Grossen* (Berlin, 1920), s. 192.

güçtü. 30 Temmuz'da İngiliz Büyükelçisi, raporunda, Alman ve Avusturya devlet adamlarının düşünce ve kanaatlarını Hükümetine bildirirken, «Rusya istemedikçe, isteyecek güce erişmedikçe genel bir savaşın sözkonusu olmadığı egemen kanaattır»⁴ diyordu.

İngiltere'nin Fransa ve Rusya'nın safında Birinci Dünya Savaşına katılıp katılmayacağı da, konuyla ilgili bulunan kimselerin kesin olarak bilmedikleri bir şeydi. 1 Haziran 1914 gibi geç bir tarihte bile, İngiliz Dışişleri Bakanı, bir yıl önce Başbakanın yaptığı bir açıklamayı teyiden, Avam Kamarasında yaptığı konuşmada İngiltere'nin savaşa girmeyi gerektirecek bir yükümlülük altında olmadığını; Parlamantonun ve kamunun bu konuda bildiği bir yükümlülük bulunmadığını açıklamıştır. İngiltere Hükümeti Dışişleri Bakanı ile Fransız Büyükelçisi arasında 1912 Kasım ayında cereyan eden gizli mektuplaşmanın, kıt'ada bir savaş çıkması hâlinde İngiltere'nin sahip olacağı hareket serbestisini kısıtlamadığı inancındaydı. Fransız ve Rus hükümetleri İngilizlerini savaşa katılacaklarına inanıyor ve güveniyorlardı ama bundan tam olarak emin bulunmuyorlardı.⁵ Berlin'deki İngiltere Büyükelçisi ise 30

(4) *British Documents, on the Origins of the War, 1898-1914* (London : His Majesty's Stationery Office, 1926), C. XI, s. 361

(5) Bu gizli mektup teatisinin ne denli karışık ve belirsiz bir durum yaratmış olduğu, İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in 22 Kasım 1912 tarihinde İngiltere'deki Fransa Büyükelçisi Mösyö Paul Cambon'a yazdığı mektubun metninden açıkca anlaşılmaktadır. Mektup, hemen ertesi gün Fransız Büyükelçisinin cevabî mektup yazmasını gerektirmiştir :

«Son yıllarda vakit vakit Fransız ve İngiliz donanma ve ordu uzmanları birlikte istişarî toplantılar yapmışlardır. Herzaman için anlaşılmış bulunan bir husutur ki, bu gibi istişareler heriki Hükümetin de gelecekteki herhangi bir zamanda diğer tarafa silâhlı yardımda bulunup bulunmamayı kararlaştırma konusundaki serbestilerini tahdit edememek durumundadır. Uzmanlar arasındaki görüşmeler daha önce mutabakata vardığımız üzere, heriki Hükümet için de, söz konusu olmayan ve henüz karşılaşılmış bulunmayan bir hâlin icabı olarak belli bir eylemde bulunma yükümlülüğü sayılamaz ve sayılmamak gerekir. Örneğin, bugün için Fransa'nın ve İngiltere'nin donanmalarının tertip ve düzenleri de, savaş konusunda işbirliği esasına dayanmamaktadır.

«Bununla beraber, heriki Hükümetin de, tahrik sözkonusu olmaksızın, üçüncü bir Devletin saldırısına uğranılacağına dair ciddî tahminlerde bulunacak sebeblere sahip olmaları hâlinde, heriki Hükümetin de böyle bir durumda diğerinin silâhlı yardımda bulunup bulunmayacağını bilmesinin çok büyük bir önem kazanacağını işaret etmiş bulunuyorunuz.

Temmuz, 1914 tarihindeki raporunda «Fransız Büyükelçisi, İngiltere'nin niyetlerini ışığa çıkarmayışi gerekçesiyle devamlı olarak bana tarizde bulunuyor, ve gencl bir savaşıñ önlenmesi için tek yolun... İngiltere'nin Fransa ve Rusya ile aynı safta savaşıa katılacağıının açıklanması olacağını söylüyor».⁶ diyordu. Merkezî Devletler, bu gizli mektup teatisinden savaşıñ patlak vermesine kadar haberdar olamamışlardır. Bu yüzden, İngiltere'nin tarafsız kalacağını sanmışlar ve bu varsayıma dayanmışlardır; «son âna kadar», diyordu raporunda Berlin'deki İngiltere Büyükelçisi, «İngiltere»nin işe katılmayacağı görüşündeydiler.⁷ Bu yüzden de, güc dengesinin kendilerinden yana olduğuna hükmettiler. Fransa ve Rusya ise bir faraziye ile yola çıkmışlar, ve tersi bir netice ile karşılaşmışlardı.

İngilizlerin, Fransız karşısında İngiltere'nin yükümlülükleri konusunda izledikleri bu gizlilik siyaseti, Almanya, İngiltere'nin Fransa ve Rusya'nın yanında savaşacağını önceden bilseydi; yani, güc dengesi hesaplarını 1912 Kasım'ındaki İngiliz-Fransız anlaşmasını bilerek yapmış olsaydı, Almanya'nın hiçbir zaman savaşıa başlamayacağı düşüncesiyle çok büyük eleştirilere konu olmuştur. Oysa, ne Fransız hükümeti ve ne de İngiltere hükümeti bu anlaşmanın 1914 Ağustos ayındaki güc dengesi açısından ne ifade edeceğinden emin değillerdi. Bu nedenle, Alman hükümeti bu anlaşmayı bilmiş olsaydı bile, Birinci Dünya Savaşıñın arefesinde fiilî güc dağılımının ne durumda olduğunu kesin bir şekilde bilemeyecekti. İttifaklardan oluşan her güc dengesi sisteminin içeriği olan

«Heriki Hükümetin de, tahrik sözkonusu olmaksızın, üçüncü bir Devletin saldırısına uğramak konusunda, veya genel barışı tehdit eden herhangi bir şey konusunda ciddi tahminlerde bulunacak sebeblere sahip olması hâlinde, heriki Hükümetin de âcilen birbirleriyle görüşüp saldırıyı önlemek ve barışı korumak için birlikte hareket edip etmeyeceklerini; ve, eğer birlikte hareket edeceklerse, ortaklaşa ne tedbirler alacaklarını kararlaştırmaları gerektiğinde hem-fikirim. Bu tedbirler bir eylemi gerektiriyorsa, Genel Kurmayların plânları da âcilen ele alınacak, ve Hükümetler bunlara kazandırılması gereken etkinliği kararlaştıracaklardır.» *Collected Diplomatic Documents Relating to the Outbreak of the European War* (London: His Majesty's Stationery Office, 1915), s. 80.

Durumun belirsizliği, s. 233-34'de aktarılan Çarın telgrafından da anlaşılmaktadır.

(6) *British Documents*, loc. cit., s. 361 .

(7) *Ibid.*, s. 363.

bu alabildiğine belirsiz ve bulanık durum yüzündendir ki, güc dengesinin Birinci Dünya Savaşını önlemekteki başarısızlığı konusunda nedenlerin (tam olarak) aranması gerekmektedir. Alman Dışişleri Bakan Yardımcısı 1 Ağustos 1914'de İngiltere Büyük Elçisine, Almanya, Fransa, «ve belki İngiltere» savaşa itilmiş bulunuyor, «Kimsenin savaş konusunda en küçük bir arzusu yok... (savaş) modern zamanımızın belâsı olan « bu kahrolası ittifaklar sisteminden» ileri geliyor»⁸ demekle ittifaklar ve karşı-ittifaklar sisteminin yarattığı güvensizlik ortamını ifade etmiştir.

Güc Dengesinin Gerçeksizliği *

Bütün güc hesapları için söz konusu olan bu belirsizlik durumu sadece güc dengesinin pratikte uygulanışını olanak dışı kılmakla da yetinmez; pratikte, güc dengesinin bütün bütüne reddine yol açar. Hiçbir ulus tarihin belli bir anında yapacağı güc dağılımı hesaplarının doğruluğundan tamamen emin olamayacağı için, en azından, her ne hata yapılmış olursa olsun, ulus olarak kendisini güc yarışmasında kötü (ve dezavantajlı) bir durumda bırakmak istemez. Diğer bir deyişle, uluslar, hatalı hesaplar yapmış olmaları hâlinde bile güc dengesini devam ettirebilecek bir emniyet payını ellerinde bulundurmamak isterler. Bu amaca erişmek için de, güc mücadelesinde aktif bir şekilde yer almış bulunan tüm uluslar sadece üstünlüğünü amaç (hedef) edinmek zorundadırlar. Ve hiçbir ulus yaptığı hesapların ne derece yanlış çıkacağını önceden kestiremeyeceği için, her ulus şartların elverdiği ölçüde en büyük miktarda güc elde etmeye çalışır. Ancak bu yolladır ki, yapmış olabilecekleri maksimum hataları giderecek şekilde maksimum emniyet payını elde etmeyi umabilirler. Daha önce gördüğümüz gibi,⁹ potansiyel olarak her zaman devam eden, ulusların sınır bilmez güc ihtirasları, her güc dengesinde derhal fiiliyata dönüşmek güdüsü taşırlar.

En yüksek derecede bir güc elde etmek genel bir arzu olduğu için bütün uluslar kendi hesaplarının ve diğer ulusların güçlerindeki artışların kendilerinin durumunda, ne pahasına olursa olsun kaçınmaları gereken bir alçalmaya yol açacağından devamlı bir

(8) Ibid., s. 284.

(*) «Unreality» karşılığı olarak, (ç.n.)

(9) Bknz : s. 70, ve 87-91.

korku duyarlar. Bu yüzden, rakipleri karşısında belirli bir derecede üstünlük kazanan bütün uluslar bu avantajlarını sürdürmek, ve bunu, güc dağılımını kendi lehlerinde sürekli bir şekilde değiştirmek için kullanmak isterler. Bu işi, kazanılan söz konusu avantaj bütün ağırlığıyla diğer uluslara karşı diplomatik bir baskı ögesi yapılarak gerçekleştirilebilir. Böylece, diğer uluslar, bu geçici avantajın daimî bir üstünlük hâline gelmesi anlamı taşıyan çözümlere rıza göstermeye zorlanırlar. Aynı şey savaşla da yapılabilir. Bir güc dengesi sisteminde bütün uluslar devamlı bir korku içinde yaşadıklarından, rakiplerine bu imkân kaptırmadan, bütün uluslar kendi güc konumlarının elverecek ilk fırsatta, rakiplerinin o'nlara yapmak istedikleri şeyi rakiplerinin yapmasına imkân bırakmadan, kendileri rakipleri üzerinde yapmak isterler ve bu konudaki gelişmeleri izleyerek bu işe elverişli anı beklerler. Tekrar Bolingbroke'un sözlerine dönelim :

Güç dengesi hiçbir zaman denge noktasında takılı durmadığı gibi, tam eşitlik noktası da farkedilebilir bir nokta değildir. ayrıca bunun farkedilebilir olması da gerekmez. İnsanların diğer işlerinde olduğu gibi, burada da sapmanın çok fazla büyük olmaması yeter. Her zaman bir miktar sapma olacaktır. Bu bakımdan bu sapmalara bir miktar dikkat etmek gerekecektir. Sapmalar az olduğunda, iyi bir politikanın getireceği erken tedavi ve dikkatlilik sayesinde bunların büyümesi önlenecektir. Fakat bu erken tedavinin, dikkatin, veya önceden beklenilmeyen olayların yüzünden çok büyük bir sapma olduğunda, daha büyük gayret göstermek, daha çok çalışmak gerekecektir. Ne var ki, bu tür durumlarda bile, tahmine biçim verecek bütün şartlar üzerinde daha çok durmak, tam başarı kazanılamaması hâlinde bu sapma doğrulanmış olacak, diğer yandaki zaten aşırı bir miktardaki güc daha da artmış, (terazinin) karşı tarafına daha büyük ağırlıklar konulmuş olacaktır. Bu gibi durumlarda, önceki dönemlerin tarihinde zamanın hâsıl ettiği tuhaf ihtilâller, ve krallıkların, devletlerin, bu krallık ve devletlerdeki hükmedenlerle hükmedilenlerin bireysel veya kamusal kaderlerindeki kesiksiz ve peşpeşe dalgalanmaları inceleyenler, bir savaş ile, terazinin tam olmasa bile yaklaşık olarak bu büyük sapmadan önceki noktaya getirilmesi hâlinde diğer şeylerin tesadüflere, ve bunlardan yararlan-

nacak olan iyi bir siyasetin kullanımına bırakılabileceğini düşünmek isteyeceklerdir.¹⁰

Koruyucu savaş, diplomatik dilde ve demokratik halk oylarıyla da ne denli nefret edilen birşey olursa olsun, gerçekte, güc dengesinin doğal bir gelişmesi ve sonucudur. Bu konuda Birinci Dünya Savaşına yol açan olayların gelişmesi öğreticidir; zira, bu örnek dışişleri son defa, güc dengesinin klâsik kurallarına göre yönelmiştir. Avusturya, Balkanlar'daki güc dengesini daimî olarak kendi lehinde çözümlenmiştir. Avusturya, Rusya'nın savaşa hazır olduğunu fakat gücünün durmadan arttığını; bu yüzden de, nihai çözümlerle girişmenin geciktirilmesinin güc dengesini Avusturya için daha az elverişli hâle getireceğini düşünmüştür. Almanya ile Rusya arasındaki güc dağılımı konusunda Berlinde de aynı hesaplar yapılmıştır. Diğer yanda Rusya, Avusturya'ya Sırbistan'ı ezerek güc dengesini değiştirme fırsatı verilmemesi görüşüne varmıştır. Rusya görünür düşmanın gücünde böyle önemli bir artışın, gelecekteki tüm artışlardan daha büyük önem taşıyacağını düşünmüştü. İngiltere, kısmen Rusya'nın bu hesapları yüzündendir ki, açık Fransız-Rus İttifakını desteklemeye son ana kadar yanaşmamıştı. 30 Temmuz 1914'de İngiltere'nin Almanya Büyükelçisi bu durumu şöyle ifade etmiştir: «Böyle bir etkide bulunabilecek herhangi bir açıklama, bir yandan Almanya'da tereddüt (çekinme) yaratacaksa da, Rusya'da da aynı ölçüde bir acelecilik yaratacak; ve Rusya Avusturya'ya saldırırsa, Almanya İngiliz donanmasından korkmasın bu savaşa katılmak zorunda kalacaktır».¹¹ Almanya'nın Genel Kurmay Başkanlığı 29 Temmuz 1914'de İmparatorluk Şansölyesine arzettiği bir memorandum ile güc dengesinin işleyişini çok ender rastlanan bir açıklıkla çözümlenmiştir:

Sırbistan'a Avusturya'nın girmesi hâlinde, Sırbistan'ın Avusturya tarafından ortadan kaldırılmasına müsaade etmeyeceği için, Avusturya böyle bir niyet taşımadığı açıklamışsa da, harekete geçmek düşüncesindedir.

Bu durumda, sonraki gelişmeler neler olmalıdır olacaktır? Avusturya Sırbistan'a girerse, sadece Sırbistan ordusu ile değil, çok daha büyük güçteki Rusya ile karşılaşmak zorunda kalacaktır, bu nedenle, Rusya'nın

(10) Op. cit., s. 291.

(11) *British Documents*, loc. cit, s. 31

taarruzuna karşı kendisini emniyette hissetmediği süreçte (Avusturya) Sırbistan'a savaş açamaz. Bunun anlamı ise Ordusunun diğer yarısını da seferber kılacağıdır; zira, savaşa tam olarak hazırlanmış bir Rusya'yı gözönünde tutma ihtiyatlılığını gösterecektir. Diğer yandan, Avusturya'nın tüm Ordusunu seferberliğe geçirdiği anda, Avusturya ile Rusya arasında çatışma kaçınılmaz olacaktır. Bu ise, Almanya için bir **casus foederis** olacaktır. Almanya verdiği sözü tutmamak durumunda kalmamak, ve müttefikinin üstün durumdaki Rusya tarafından yok edilmesine müsaade etmemek isterse, kendisi de harekete geçecektir. Bu ise, Rusya'nın diğer askerî bölgelerinin de seferberliğe geçirilmesine sebep olacaktır. Fakat ozaman Rusya, «Almanya tarafından saldırıya uğradım», diyebilecek durumda olacaktır. O zaman, Fransa'dan desteğini sağlayacağından emin olacak; ittifak şartlarına göre müttefiki saldırıya uğrayınca, Fransanın da savaşta yer alması gerekecektir. Böylece, sadece Almanya'nın saldırgan plânlarını karşılamak için kurulduğu, ve tamamen savunma amaçlı bir ittifak olduğu söylenen Fransız-Rus ittifakı aktif bir hâle gelecek, ve Avrupalı uygar devletler hepbirlikte karşılıklı katliama girişeceklerdir.¹²

Güç dengesinin istikrar getirici etkisi yüzünden birçok savaşların önlenmesine yardımcı olduğu yolundaki iddiaları hiçbir zaman ne doğrulamak ne de yalanlamak mümkün olmayacaktır. İnsan, kendine çıkış noktası olarak kabul ettiği varsayımsal bir duruma dayanarak tarihin akış çizgisini değiştirmeye kalkışmamalıdır. Fakat, güç dengesi olmasaydı kaç savaş daha olacağını söyleyenleri reddetmek mümkün olmadığı gibi, modern devlet sisteminin başlangıcından beri nice savaşın kökeninde güç dengesinin bulunduğu da inkâr edilemez. Güç dengesinin mekaniği ile yakından bağlantılı olan üç tür savaş vardır: sözünü etmekte olduğumuz ve heriki tarafın da emperyalist amaçlar güttüğü koruyucu savaş, anti-emperyalist savaş, ve bizzat emperyalist savaş.

Güç dengesi şartları altında, **status quo** taraftarı bir ulus veya uluslar ittifakı ile emperyalist bir devlet veya bir grup emper-

(12) Max Montgelas and Walther Schuecking, (der.), *Outbreak of the World War. German Documents Collected by Karl Kautsky* (New York : Oxford University Press, 1924), s. 307

yalist devlet arasındaki karşıtlık büyük olasılıklarla savaşa varır. V. Şarl'dan Hitler ve Hirohito'ya kadar pekçok örnek bunu doğrulamıştır. Tanımı gereği, barışçı amaçları olan ve sadece sahip olduklarını ellerinde muhafaza etmek isteyen **status quo**'cu ulusların, emperyalist genişlemeden yana bir ulusun dinamik ve hızlı güç artışı karşısında, onunla yarışmaları güçtür.

1933'den 1939'a kadar, İngiltere ve Fransa'nın güçlerindeki artış ile, İkinci Dünya Savaşının başlangıcına kadarki Almanya'nın gücündeki artışın nisbî durumları **status quo** taraftarı uluslar güç artışı ile emperyalist ulusların güç artışı arasındaki farklı hız ve dinamiği göstermektedir. Bu tür silâhlanma yarışlarında **status quo** taraftarı uluslar yarış kaybetmek zorundadırlar; ellerinde bulundukları ilk andaki nisbî (üstünlükleri) ise yarış uzadıkça yarışın artan hızı karşısında ortadan kalkmak durumundadır. Zaman emperyalist uluslardan yana işler; zaman ilerledikçe, güçleri artar; terazinin **status quo**'cu uluslarca doldurulan kefesi durmadan yükselmeye başlar. Böylece, **status quo** taraftarları için, dengeyi yenilemek gittikçe güçleşir; ve (bu devletler) bu akışın zorla tersine döndürülmemesi hâlinde, emperyalist ulusların durumlarının sarsılamayacak kadar güçleneceğini; buna karşılık kendilerinin dengeyi yenileme şanslarının bütün bütüne kaybolacağını düşünmek zorunda kalırlar. 1939 Eylül'ünde Fransa ve İngiltere kendilerini bu durumla karşı karşıya bulmuşlardır. Böyle bir durumda, en ağır olasılıklarına rağmen, emperyalist devletin güç alanına girip orada eritilmemek için tek alternatif savaş (açmak) olur. **Status quo** taraftarı uluslarla emperyalizm taraftarı arasında işlerlik gösterdiğinde, uluslararası politikanın dinamiği güç dengesinin bu tür yıkılışını bir ihtiyaç hâline getirir; (zira, ancak bu yoldadır ki,) **status quo** taraftarı uluslar güç dengesini kendi yararlarına yenileme şansı elde edebilirler.

Ne var ki, dengenin yeniden eski şekline sokulması bile yeni bozulma (yıkıntı) öğeleri taşır. Daha önce özetlenmiş bulunan güç politikasının dinamiği bunu kaçınılmaz kılar. Dün **status quo**'yu savunanlar kazandıkları zafer yüzünden bugünün emperyalistleri olurlar, dünün yenik düşen ulusları ise bugünün intikamcıları hâline gelirler. Yenenin dengeyi geriye getirmek için silâha sarılmış bulunan hırsı olsun, bu dengeyi yıkamamış bulunan yenik tarafın öfkesi olsun, yeni dengeyi bir yıkıntıdan bir diğerine kolayca kayabilecek geçici bir noktaya getirmiş olur. Bu yüzden dengeleme

sürecinin kendisi dengeyi bozarak bir ulusu başat duruma getirir, diğerini de alçaltmış olur. Nitekim, Habsburglardan V. Şarl'ın evrensel monarşi ihtirası yüzünden yerini Fransa'ya terk etmek zorunda kalışı; XIV. Louis'in aynı ihtirasının bütün Avrupa'nın kendisine karşı birleşmesine yol açması bunu doğrulamaktadır. XIV. Louis'e karşı denge yeniden kurulur kurulmaz, Prusyalı Büyük Frederick'in şahsında yeni bir bozucu faktör de ortaya çıkmakta gecikmemiştir. I. Napolyon'un yönetimindeki Fransa'nın dünya egemenliği tutkusu, Napolyon'un eski düşmanlarının en güçlülere olan Avusturya ve Rusya'nın önderliğindeki Kutsal İttifakın da aynı tutkulara sahip olması tarafından izlenmiştir. Napolyon'un yenilgisi Almanya'da egemenliğin Prusya'nın eline, Avrupa'da da egemenliğin Prusya'nın eline, Avrupa'da da egemenliğin Almanya'nın eline geçmesine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşındaki yenilgisinden yirmi yıl sonra Almanya Avrupanın en önde gelen devleti olmuştur. Aynı anda, Japonya da Asya'da bu duruma gelmiştir. Bu iki ulusun güc dengesinin aktif faktörleri olmaktan çıktıkları anda ise, bir yanda Birleşik Amerika, diğer yanda Sovyetler Birliği ve Komünist Çin olmak üzere yeni bir güc yarışı ortaya çıkmıştır.

İdeoloji Olarak Güc Dengesi

Buraya kadarki tartışmamızda güc dengesinin, diğer ulusların güçlerinin nisbetsiz şekilde artışı yüzünden bağımsızlık ve varlıkları tehdit edilen uluslar için bir çeşit kendini koruma aracı olduğu varsayımına dayanmış bulunuyoruz. Güc dengesi hakkında şimdiye dek söylediklerimiz, ancak, güc dengesinin kendini koruma amacıyla kullanıldığı varsayımı içinde doğru ve geçerlidir. Oysa yukarda gördük ki ulusların güc edinme dürtüleri yüzünden ideal ilkeler ideolojiler hâline dönüşmekte; ve bu dürtülerin haklılaştırılmasına, gözlerden saklanmasına, ve bir gerekçe edinmesine yarayabilmektedirler. Uluslar bu işi de güc dengesi ile başarırlar. Yukarlarda, anti-empyryalist ideolojilerin yaygınlığı konusunda söylediklerimiz genel olarak güc dengesinde de uygulanabilirlik taşırlar.

Genişlemek isteyen bir ulus, çoğu defa, tek arzusunun dengenin sağlanması olduğunu ileri sürer. Sadece **status quo**'yu korumak isteyen bir ulus, çoğu defa, **status quo**'ya değişik bir görünüş vererek güc dengesi altında **status quo**'nun tehlikede bulunduğu

nu ileri sürerler. 1756 yılında Yedi Yıl Savaşları patlak verdiği-
de, İngiltere ve Fransa bir anda kendilerini savaşta bulmuşlar,
İngiliz yazarları İngiliz hükümetinin dış politikasını haklı kılmak
için Avrupa güc dengesinin bir ihtiyaç olduğundan söz etmişler;
Fransız yazarları ise, «ticaret dengesinin» ihyası için, Fransa'nın
Kuzey Amerika'daki ve denizlerdeki İngiliz üstünlüğüne karşı koy-
mak zorunda olduğunu savunmuşlardır.

1813'de Müttefik Kuvvetler kendi barış şartlarını Napolyon'a
kabul ettirmek istediklerinde güc dengesi ilkesini öne sürmüşler-
dir. Bu şartları reddettiğinde ise Napolyon da «hak ve yarar den-
gesinden» söz etmiştir. 1814 yılı başında, Müttefikler Napolyon'un
temsilcisine bir ulti-matom vererek, güc dengesi adına, Fransa'nın
1792'den o güne kadar elde ettiği yerleri geri vermesini istedikle-
rinde Fransız temsilcisi şu cevabı vermiştir: Müttefik hükümdar-
lar... Avrupa'da adil bir denge kurulmasını istemediler mi? Bugün
halâ bunu amaç edinmiş olduklarını ilân etmemişler miydi? Her-
zaman için sahip olduğu nisbî gücü elinde tutmak Fransa'nın da
tek arzusudur. Fakat Avrupa, artık, yirmi yıl önceki Avrupa değil-
dir». Ve temsilci, coğrafya ve strateji açısından, Ren'in sol kıyı-
sının Fransa'da kalmasının bile Avrupa güc dengesinin restoras-
yonu için yetersiz kalabileceği görüşüne varmıştır. Müttefik tem-
silcileri ise şu cevabı vermişlerdir: «Fransa 1792 sınırlarına dön-
mekle, merkezî yeri, nüfusu, toprağının zenginliği, sınırlarının do-
ğası, güçlü mahâllerinin sayısı ve dağılımı sayesinde kıt'anın en
güçlü devletlerinden biri olarak durumunu koruyacaktır». Böyle-
ce heriki taraf da aynı durum hakkında güc dengesi ilkesini uygu-
lamış, fakat savaşa son vermek için gösterilen çabaların başarısız-
lığa uğramasının etkisiyle, birbirinden çok farklı iki ayrı sonu-
ca ulaşmıştır.

Kırk yıl sonra aynı nedenlerle buna benzer bir durumla gene
karşılaşılmıştır. 1855'de Kırım Savaşını sona erdirmek isteyen Vi-
yana Konferansında Rusya, Karadeniz'deki güc dengesinin varıla-
cak hâl tarzı için temel teşkil etmesi hususunda muhalifleriyle gö-
rüş birliğine varmıştır. Fakat Rusya «Rusya'nın Karadeniz'de güç-
lü durumda bulunması... Avrupa güc dengesi için mutlak bir ih-
tiyaktır» derken, Rusya ile savaşan devletler Rus donanmasının
«Türk donanmasına oranla halâ çok güçlü» olduğunu ileri sürmüş-
lerdir. 1856'da barış bu sonuncu görüş yönünde çözümlenmiştir.

Ulusların nisbî güç durumlarını tesbit etmenin zorluğu yüzünden güç dengesinin gerekleri uluslararası politikanın en çok tercih edilen ideolojilerinden biri hâline gelmiştir. Terimin çok bulanık, belirsiz, ve sınırlandırılmaksızın kullanılagelmesi de bu yüzdendir. Uluslararası sahnede giriştiği bir işi haklı kılmak isteyen bir ulus, büyük bir olasılıkla, bu girişimin güç dengesinin korunmasına veya ihyasına hizmet edeceğini söylemektedir. Başka bir ulusun izlediği bazı belli siyasetleri yıpratmak ve itibardan düşürmek isteyen bir ulus ise, büyük bir olasılıkla, bunların güç dengesini bozduğunu veya tehdit ettiğini ileri sürmektedir. Terimin gerçek anlamında güç dengesinin kendi iç-doğasındaki eğilim **status quo**'yu korumak olduğu için, terim, **status quo**'cu ulusların dilinde **status quo** ve belli bir andaki mevcut güç dağılımındaki bir değişikliğe güç dengesini bozduğu için karşı çıkılmaktadır. Bu yolla, belli bir güç dağılımında çıkarı olan ulus, kendi çıkarını, modern devlet sisteminin temelinde yer alan ve evrensel bir kabul gören ilkelerine uygun, ve tüm ulusların çıkarıyla özdeş olarak göstermek istemektedir. Ulusun kendisi bile, kendisini bencil ve özel bir çıkarın savunucu olarak değil de bu genel prensibin savunucu ve uluslar topluluğunun bir görevlisi gibi saymaya, göstermeye başlamaktadır.

Bu düşünce sayesinde ki, bazıları çıkıp Batı Yarıküresindeki güç dengesinin Amerikalı-olmayan ulusların müdahaleleri yüzünden bozulmuş sayılabileceğinden; veya, Akdeniz'deki güç dengesinin Rusya'nın bu bölgeye inme teşebbüslerine karşı korunması gereğinden söz edebilmektedirler. Gerçekte ise, heriki durumda da savunulmakta olan şey güç dengesi değil fakat belli bir ulusun veya uluslar grubunun çıkarlarına uygun görünen belli bir güç dağılımı biçimi olmaktadır. **New York Times**, 1947'de Moskova'da yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı hakkındaki haberlerinden birinde; «Fansa, İngiltere, ve Birleşik Devletlerin yeni birliği... belki sadece geçici bir birlik olacak, fakat güç dengesini görülür şekilde değiştirmiş bulunmaktadır»,¹³ diye yazmıştır. Burada gerçekte kastedilen, terimin gerçek anlamındaki güç dengesinin değişmiş bulunduğu değil, fakat konferans sonrasındaki güç dağılımının konferanstan öncekine oranla Batılı devletlerin daha lehlerinde bir güç dağılımı olduğudur.

(13) 27 Nisan 1947, s. E 3.

Güc dengesini bir ideoloji olarak kullanmak güc dengesi mekanizmasının kendi içinde sahip olduğu güçlüklerin daha da belirgin duruma gelmelerine yol açar. Fakat burada belirtilmek gerekir ki, güc dengesinin bir ideoloji olarak kullanılmaya bu kadar yatkın olması da rastlantısal birşey değildir. Bu özelliği de güc dengesinin kendi iç doğasından ileri gelmektedir. Bu konuda, görünüşteki açıklık ile gerçekte böyle birşeyden yoksun bulunmak görünüşteki denge arzusu ile gerçekteki egemenlik kurma arzusu arasındaki çelişki —görmüş bulduğumuz üzere, bu çelişki güc dengesinin özü gereğidir— yüzündendir ki, güc dengesi de bir dereceye kadar bir ideolojinin gelişmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan, güc dengesi fiilen sahip olmadığı bir gerçeklik ve göreve sahipmiş gibi ortaya çıkmakta; ve, uluslararası politikayı, hakikatta nasılsa öyle, fakat değişik bir görünüme kavuşturarak haklı kılmaya ve makul göstermeye yaramaktadır.

Güc Dengesinin Yetersizliği

Güc dengesinin, onyedinci, onsekizinci, ve ondokuzuncu yüzyıllardaki gelişmeleri boyunca modern devlet sisteminin istikrarına ve üye ulusların bağımsızlıklarının korunmasına yaptığı fiilî katkıları kabul etmiş bulunuyoruz. Fakat bu yararlı sonuçları elde eden tek başına güc dengesi mi olmuştur, yoksa, tarihin bu dönemlerinde, o olmaksızın güc dengesinin bu sonuçları elde etmesi olanaksızlaşacak olan bir başka faktör mü bu neticeleri sağlamıştır?

M o r a l R ı z a n ı n K ı s ı t l a y ı c ı E t k i s i

Gibbon, 1781 yılında, ülkesinin Amerikan kolonileri, Fransa, İspanya, ve Hollanda ile umutsuz bir savaşa tutuştuğu sırada bu faktör üzerinde durmuş ve ozamanlar şu öneride bulunmuştu :

Avrupa'yı, hemen hepsi aynı terbiye ve kültür derecesinde değişik halkların yaşadığı büyük ve tek bir cumhuriyet sayacak olsak... Güc dengesi dalgalanmaya devam edecek, kendimizin veya komşularımız olan krallıkların esenliği sırayla yükselecek veya alçalacak; fakat bu olaylar esas itibarıyla bizim genel saadetimizi, san'at, hukuk sistemlerimizi, tarz ve davranışlarımızı, yani Avrupalılar ile kolonilerini insanlığın geri kalan kısmından ayıran özelliklerimizi zedelemeyecektir... Tiranlığın kötü-

lükleri korku ve utancın karşılıklı etkileriyle kısıtlanmış; cumhuriyetle istikrara ve düzene kavuşmuş; monarşiler özgürlük ilkesini benimsemiş, veya hiç değilse ılımlılaşmışlar; ve zamanın genel tutumu içinde, en kötü (noksan) anayasalara bile onur ve adalet duygusu kendi damgalarını vurmuşlardır. Barışta, bu kadar çok sayıda aktif rakibin aralarındaki yarışma sayesinde bilgi ve endüstri hızla çoğalmış; savaşta, Avrupa askerî kuvvetleri itidal içinde hareket etmeye heşeyi kökten değiştirmeyecek şekilde savaşmakla yetinmeye başlamışlardır.¹⁴

Profesör Toynbee'nin bu sözler hakkındaki yorumu ise :

Gerçekten Gibbon'un görüşü İ. S. 1783 tarihli barış anlaşmasınca da doğrulanmıştır. Amerikan Devrim Savaşında, sonunda, karşı tarafın ezici koalisyonu İngiltere'yi yenmiş; fakat İngiltere'nin karşıtları o'nu yıkıp, yok etmeyi düşünmemişlerdir. (Bu devletler) âsi kolonilerin İngiliz tahtından kurtulmaları ve bağımsızlık kazanmaları gibi sınırlı ve belirli bir amaçla savaşmışlardı. Koloniler için bunun nedeni, bu bağımsızlığın bizzat kendisinin

(14) *The Decline and Fall of the Roman Empire* (The Modern Library Edition), C. II, ss. 93-5. Güç dengesinin yararlı sonuçları hakkında aynı derecede parlak bir başka kaynak, *Edinburgh Review*, C. I. (January 1803, s. 348) için ortaklaşa yazılan bir incelemedir; «Fakat, modern politikacıların çok iyi bildikleri, yaşattıkları, rakip ülkelerin birbirilerini kıskanmaları sayesinde değil midir ki, gereksiz birkaç hayata, ve lüzumsuz birkaç milyon insanın harcanmasından ibaret savaşlar yerine kaç tane fütihat ve egemenlik değişimi olacaktı? Çıplak okyanus düzlüklerinde birkaç yüz denizcinin zararsız savaşları, veya ulusların arasındaki tartışmaların çözüm yeri olarak ayrılmış kırlık yerlerde bilimsel, düzenli, ve sâkin bir şekilde döğüşen birkaç bin kişilik orduların savaşları olmasaydı yeryüzünün oldukça büyük bir kısmı kana bulanmayacak mıydı? Gerçekten, son yüzyılın tarihini, insanlık tarihinin gurur duyulacak bir bölümü; öğrenim, beceri, yetenek, zanaat gücünün geliştiği; itidal sağlayan meziyetlerin, sağduyunun yaygınlaştığı; hükümet etme san'atının ince bir iş hâline geldiği, özgürlüğün eşit olarak dağıldığı; ulusların arasında bazı belirli genel kurallar tesis eden idare san'atının tam bir bilgi hâline geldiği; (bunlar sayesinde) imparatorlukların yıkılmasının önlenildiği, iştiha ile hazır bekleyen büyük komşu devletlerin küçük devletleri yutmasına meydan verilmeyen; fütihat yollarının tıklandığı, eski zamanlarda ilk akla gelen çözüm yolu olan kılıncın artık en son çare hâline geldiği, şerefli bir bölüm sayabiliriz».

bir amaç olması, kolonilerin dostu Fansa için ise, Fransız devlet adamlığı anlayışının neticesinde, bu onüç koloninin Britanya'dan ayrılmaları, ardı ardına geçen son üç savaş sonucunda Britanya'nın lehinde değişen Güc Dengesini yenilemeye yetmesiydi. 1783'de, yaklaşık olarak yüzyıl sonra zafer kazanan bir kere daha Fransa olduğunda, Fransız devlet adamlığı anlayışı araçlarda en yüksek tasarrufla en düşük amacı tercih etmiştir. Fransa Devleti, bu fırsatı, kinci bir hatıra ile, diğer eski hesaplarını da ödetmek için kullanmamıştır. Hatta, Fransa Tahtının Amerika'daki başlıca dominyonu olan, Yedi Yıl Savaşlarında İngiltere Tahtı tarafından işgâl edilen ve sadece yirmi yıl önce 1763 barış anlaşmasıyla Kral Louis tarafından Kral George'a bırakılan Kanada'nın geri alınmasını bile (Fransa devlet adamları) düşünmemişlerdir. 1783 barış anlaşmasında, muzaffer Fransa Kanada'yı İngiltere Taht'ına bırakmış, onüç kolonisinin İngiltere'nin elinden çıkışını bile bir başarı saymış, Gibbon'un diliyle ifade olunacak olursa, gemi parçalanmadan hayatlarını kurtarmış olmayı, karanlık günler gören kendi esenliğinin yeniden aydınlığa çıkamaması anlamına gelen bir Güc Dengesi değişikliğini bile, gerek Kral George'un gerekse Kral Louis'nin tebalarının ortaklaşa manevî yuvaları olan nezih (Avrupa) toplumu fazla bir hasara uğramadığı için yeterli saymıştır.¹⁵

O Çağın siyasal yazarları, güc dengesinin dayanağı olan ve güc dengesinin yarar sağlayıcı şekilde işleyişini mümkün kılan entellektüel ve moral birlikten ve bu birliğin öneminden tamamen haberdardılar. Biz burada, bu yazarlardan sadece üçünü belirteceğiz : Fénelon, Rousseau, ve Vattel

XIV. Louis saltanatının büyük filozofu ve kralın torununun da eğitmeni olan Fénelon, **Hükümdarlık Görevleri hakkında Vicdan Sınavına Ek (Zeyl)** adlı eserinde şunları yazmıştır :

Komşu uluslar arasında duyarlı bir eşitlik ve denge temini ve korunmasına dikkat edilmesi herkes için huzur sağlayıcıdır. Bu bakımdan, komşu olan ve araların-

(15) Arnold Toynbe, *A Study of History* (London : Oxford University Pres, 1939), C. IV, s. 149. Yayıncının izniyle kullanılmıştır).

da ticaret bağları olan bütün uluslar büyük bir yapı, bir çeşit topluluk meydana getirirler. Örneğin, Hristiyanlık kendine özgü ortak çıkarları, korkuları, ve ihtiyatlı olmayı gerektiren konuları olan bir çeşit cumhuriyet teşkil etmektedir. Bu büyük yapıyı teşkil eden bütün üyeler herkesin ortak iyiliği için, kendileri için, ulusal güvenlikleri için, dengeyi bozacak ve, bu yüzden de, aynı yapının diğer üyelerinin de yıkımına yol açacak yönde hareket eden bir üyenin önlenmesi için bu genel yapıya muhtaçtırlar. Avrupa'nın bu genel sisteminde ne tür bir değişiklik, ne tür bir zedelenme olursa olsun, bunların hepsi de çok tehlikelidir ve beraberlerinde sonsuz kötülükler de getireceklerdir.¹⁶

Rousseau'da «Avrupa ulusları kendi aralarında görünmez bir ulus meydana getirmektedirler... Gerçekteki Avrupa sistemi, Avrupa'yı yıkmaksızın, kesiksiz ve devamlı heyecan ve kaynaşma içinde tutacak kadar sağlam bir sistemdir»,¹⁷ sözleriyle aynı şeyleri söylemiştir. Ve, devletler hukukunda onsekizinci yüzyılın en etkili yazarı Vattel'e göre :

Avrupa, dünyanın bu bölümünde yaşayan ulusların hepsinin farklı çıkar ve ilişkilerle biribiriyle bağlantılı olduğu bir yapı, siyasal bir sistem meydana getirir. (Bu sistem) kendisini, diğer parçaların kaderiyle ilgili saymayan, kendisiyle dolaysız ilişkili olmayan şeylerle fazla ve her zaman ilgilenmeyen, aralarında bağlantı olmayan rastgele biraraya gelmiş **ancient** bir yığın değildir. Hükümdarların kendilerine özgü ihtimamları... Avrupayı, üyeleri özgür olan, fakat ortak çıkar bağlarıyla düzenin ve özgürlüğün sağlanması için birleşmiş bir cumhuriyet hâline getirir. İşlerin, hiçbir devletin mutlak egemenlik kurmasına, veya diğerleri üzerinde kanun çıkarma gücü elde etmesine meydan vermeyecek şekilde düzenlenmesi anlamına gelen, ünlü, siyasal kararlı denge veya güç dengesi şeması da buradan ortaya çıkmaktadır.¹⁸

(16) *Oeuvres* (Paris, 1870), C. III, ss. 349, 350.

(17) *Oeuvres complètes* (Brussels: Th. Lejeune, 1827), C. 10, ss. 172, 179.

(18) *The Law of Nations* (Philadelphia 1829), Kitap III, Bölüm III, ss. 377-8.

Yazarların bu ifadeleri devlet adamlarının ifadelerinde de yankı bulmuştur. 1648'den 1789 Fransız Devrimine kadar hükümdarlar ve danışmanları Avrupa'nın moral ve siyasal birliğini «Avrupa cumhuriyeti», «Hristiyan hükümdarlar topluluğu», veya «Avrupa siyasal sistemi» olarak adlandırmışlar ve bunu doğal bir olgu saymışlardır. Fakat Napolyon İmparatorluğunun meydan okuması üzerine, (bu hükümdarlar) eski güc dengesinin dayanağı ve temeli olan moral ve entellektüel esasların açıkca belirtilmesi için harekete geçmeye mecbur olmuşlardır. Kutsal İttifak ve Avrupa Âhengi (Concert of Europe) gibi ilerde daha ayrıntılı olarak ele alacağımız kuruluşlar¹⁹ ise, güc dengesinin canı ve kanı olan bu moral ve entellektüel kuvvetlere kurumlaşmış bir yön vermek amacını taşımışlardır.

26 Eylül, 1815 tarihli Kutsal İttifak Andlaşması, âkitlere —üçü hariç, Avrupa'nın tüm hükümdarlarına— kendi aralarındaki ilişkilerde biribirilerine karşı, tebalarıyla olan ilişkilerinde ise tebalarına karşı Hristiyanlık ilkelerine göre hareket etmek yükümlülüğü koşmuştur. Aynı yıl imzalanan, Avrupa siyasal sistemini yeniden kurmaya çalışan ve genellikle Kutsal İttifak diye bilinen diğer anlaşmalar ise, doğal olarak, Fransa başta olmak üzere, Avrupa'nın diğer yerlerinde başka devrimler olmaması için yapılmışlardır. Fransız Devrimi güc dengesini bozacak kadar büyük bir dinamik güc olmuştu. Bu yüzden, benzer başka devrimlerin de aynı şekilde bir tehdit meydana getireceklerine inanılıyordu. Nitekim, 1815 sınırlarının meşruluğu ve ihlâl-edilmezliği, en azından, Avusturya, Prusya, ve Rusya'nın Avrupa için yeni bir siyasal yapı seçmelerinde temel taşlarını meydana getirmişlerdir.

1860 gibi oldukça geç bir tarihte, İtalya'da Sardunya'nın topraklarını genişletmesine karşı tanınan bir tazminat karşılığında Fransa Savoy ve Nice'i alınca, İngiltere de 1815 ilkelerinden birini çiğnemiştir. «Majestelerinin Hükümetine», diye yazıyordu İngiliz Dışişleri Bakanı Earl Russell Fransa'daki İngiliz Büyükelçisine, «Fransa kadar güçlü, ve çok fazla eski olmayan önceki topraklarını genişletme siyaseti yüzünden Avrupa'ya sayısız felâketler getirmiş bir Devlet tarafından komşusunun topraklarının alınmak istenmesinin Güc Dengesi ve genel barışın devamı ile ilgilenen her Dev-

(19) Bakınız : Bölüm 27.

let tarafından üzüntü ile karşılanacağını belirtmesine mücade bu-
yurulmalıdır».

Avrupa Âhengi (Concert of Europe) —Avrupa siyasal sistemine yönelen bütün tehditlerin toplulukça birlikte alınacak hareketlerle karşılanması için büyük devletler arasındaki konferanslarla yürütülen diplomasinin adıydı— önce Kutsal İttifak ilkelerinin, daha sonra 1848 liberal devrimleriyle Kutsal İttifakın dağılmasının ardından Avrupa'nın ortak çıkarlarının savunulduğu bir araç teşkil etmiştir. Avrupa Âhengi, 1814'deki kuruluşundan Birinci Dünya Savaşının patlak vermesine kadarki yüzyıl içinde birçok vesilelerle görevini ifa etmiştir. Avrupa Âhengine temel teşkil eden anlayış —yani, Avrupa siyasal birliği, veya İngiliz devlet adamı Castlereagh'in sözleriyle, «Avrupa genel sistemi»— birçok resmî bildiride de ifade olunmuştur. Nitekim 1813 sonuna doğru müttefik devletler, «Avrupa'nın siyasal statüsü yeniden teyid olunmadıkça ve değişmez ilkelerin boş iddialar üzerinde (aslî) yerlerini alarak Avrupa'nın gerçek bir barışa kavuşmasını teminata kavuşturacakları güne kadar silâhlarını elden bırakmayacaklarını» ilân etmişlerdir. Avrupa Âhengi için çoğu defa başlangıç tarihi sayılan 5 Şubat 1814'deki Bildiride Avusturya, İngiltere, Prusya, ve Rusya sadece kendi ülkeleri için değil, «fakat tek bir bütün meydana getiren Avrupa adına» konuştuklarını ilân etmişlerdir.

Aynı uluslar, Fransa'nın da katılmasıyla, 1831 Londra Konferansının 19 Sayılı Protokolünde Belçika'yı bağımsız devlet yapmışlar, ve güc dengesinin yararı açısından, hep birlikte bu ülkenin tarafsızlığını garanti ettiklerini açıklamışlardır. Kendilerini haklılaştırmak için de şu ifadeyi kullanmışlardır: «Her ulusun kendi kanunları vardır, Avrupa'nın da kendi yasaları vardır; bunu, toplumsal düzeni itibarıyla elde etmektedir». 1870 Fransa-Prusya Savaşında, Fransa Nâzırı Tiers, güc dengesinin Almanya tarafından alt-üst edilmesinin önlenmesi için Avrupa uluslarından boş yere yardım ararken, «meğer Avrupa diye birşey yokmuş» diye şikâyet etmiştir. Nâzır, bu sözleriyle bile, 1648'den beri güc dengesinin kanı ve canı olan Avrupa birliği ilkesine saygı göstermekteydi. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey de Birinci Dünya Savaşının öncesinde, anlaşmazlık konularını çözümlmek için Avrupa uluslarını bir konferansa çağırdığında, umutsuz bir şekilde bu aynı ilkeye başvurmuş oluyordu. Hatta, 1938'de, İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain'ında Südetler'i Nazi Almanya'sına vermesi

için Çekoslovakya üzerinde baskıda bulunduğunda yanlış bir varsayım ile hareket ettiği, ve Avrupa'nın moral, entellektüel, ve siyasal birliğinin halâ devam ettiğini ve Nazi Almanyası'nın da bu bütünün bir parçası olduğunu sandığı söylenebilir.

Modern Devlet Sisteminde Moral Rıza

Bütün bu bildirim ve eylemlerle ortaya çıkan modern devlet sisteminin istikrarı konusundaki inanç, hemen belirtilmelidir ki, güc dengesinin değil, fakat gerek güc dengesine ve gerekse modern devlet sisteminin istikrarlığına temel teşkil eden, mahiyeti itibarıyla entellektüel ve moral özellikte birçok öğelerden doğar «Mekanikte olduğu gibi siyasette de makinayı çalışır durumda tutacak gücün makinanın dışından sağlanması gerekir; ve, hazırda bir güc yoksa, veya makul ölçüler içinde beklenen dış engelleri altetmeye yetmeyecek gibiyse, cihaz çalışmayacaktır».²⁰ Örneğin,

(20) *Considerations on Representative Government* (New York: Henry Holt and Company, 1882), s. 21. İç politikada güc dengesinin korunması konusunda ise, genişçe bilgi için, 235-6'ya bakınız: «Sorunun sadece siyasal ahlâkîlik sorunu olduğu da söylene bu o'nun önemini azaltmaz. Anayasal ahlâkîlik sorunları anayasanın kendisine ilişkin sorunlardan daha az pratik bir önem taşımazlar. Bazı yönetim kuruluşlarının (hükümetin) kendi öz varlıkları, ve diğerlerini çekilebilir kılan şeyler de anayasal ahlâkîlik doktrinlerine pratikteki uyum; çeşitli kurucu otoritelerin kafalarındaki, kendi güçleri olacak gücün kullanımını biçimlendiren geleneksel anlayıştır. Dengelenmemiş hükümetlerde —tam monarşi, tam aristokrasi, tam demokrasi— hükümet kuruluşunu kendi karakteristik eğilimi yönünde çok fazla aşırılıklara gitmekten kısıtlayan da bu gibi düsturlar (maxims) olmaktadır. Noksan bir şekilde dengelenmiş hükümetlerde, en güçlü olan kuvvetin şevk ve saikleri üzerinde bazı anayasal sınırlamalar konulmakta, fakat en azından geçici zamanlar için de olsa, iktidarın bu engelleri aşmasına dokunulmadığı görülmektedir. (Buralarda), ancak bir kanaat olarak tanınan ve ağırlığı hissedilen anayasal ahlâkîlik doktrinleri bir dereceye kadar yürürlükte kaldığından anayasanın getirdiği denetim ve sınırlamalar devam edebilmektedir. İyi dengelenmiş hükümetlerde, üstün güc (iktidar) bölünmüş; herbiri, diğerlerinin güçlerini kötüye kullanmalarına karşı belli bir tarz içinde korunmuş; özellikle, her güc diğerlerinin saldırı için kullanabileceği silâhlar kadar kuvvetli savunma silâhlarıyla donatılmış; hükümet, bu üstün kuvvetlerin kullanımında, diğer taraflardan birinin aynı derecede aşırı bir girişimi olmadıkça her bölümün göstereceği sabır ve tahammül ile işler kabul edilmiş; ve diyebiliriz ki, anayasal ahlâkîlik düsturlarına gösterilen saygı sayesinde anayasa da varlığını sürdürme olanağı bulmuştur.

Bu konuda, endüstriyelleşmiş savaş biçimi ile uluslararası güc

Gibbon'un çok başarılı bir şekilde ve derin bir kavrayışla, güc dengesi motorunu işleten yakıt dediği de Batı uygarlığının entellektüel ve moral temeli, onsekizinci yüzyıl toplumu önderlerinin hareket ettikleri, düşünce ve eylemlerini geliştirdikleri entellektüel ve moral iklimdi. Bütün bu kişiler Avrupa'yı «bir büyük cumhuriyet», terbiye ve kültürde» ortak standartları olan», sanat, hukuk, ve davranış sistemleri» ortak olan bir birim olarak görmüşlerdir. Bütün bu kişiler bu ortak standartların bilincinde oldukları ve tanıdıkları için, «karşılıklı korku ve utancın etkisiyle» ihtiraslarının kısıt-

dengesi arasındaki benzerlik için, bkz : R.H. Tawney, *The Acquisitive Society* (New York : Harcourt, Brace, and Company, 1920) s. 40, 41 «Bu saik, teessüf edilecek bir kazâ olarak değil, fakat kaçınılmaz bir sonuç olarak endüstriyelleşmiş savaş biçimini ortaya çıkarmaktadır. Endüstriyelleşmiş savaşa yol açmasının nedeni, her birey veya grubun güçleri yettiğini alabilmelerini söylemesi, ve neyi almaları, elde etmeleri gerektiğini belirleyen piyasa mekanizmasından başka bir ilkenin varlığını inkâr etmesidir. İnkisam için mümkün gelirler sınırlı olduğu için, ve bu yüzden belli sınırlar aşıldığında bir grubun kazancının diğer grup için bir kayıp olması gerekeceğinden, farklı grupların nisbî gelirlerinin bu grupların fonksiyonlarınca belirlenmemesi hâlinde herkesin kendi (hakkını) kendisinin belirlemeye kalkışmasından başka bir yol kalmayacağı açıktır. Gerçekten, kendi çıkarını düşünmek, sahip oldukları bütün güçlerini istek ve iddiaları yönünde kullanmalarını sınırlayabilir, ve bu eğer böyleyse, endüstride de —insanların, uluslararası işlerde güc dengesi ile barışı teminata kavuşturmaya girişmiş bulunmaları gibi— barış teminata kavuşmuş olabilir. Fakat böyle bir barışın devam ettirilebilmesi, ilgili tarafların açık bir mücadeleye girişirlerse kayıplarının kazançlarından çok olacağını tahmin etmelerine bağlı olup, kendi iddialarını insafli bir çözüme ulaştırmada herhangi bir standard kabul etmelerinden ötürü değildir. Bu yüzden, (bu barış) güvenilmez, zayıf, gayri samimi, ve kısa ömürlüdür. Bunun sonu yoktur, zira maddî isteklerin karşılanmasında, sırf gelir artışı yüzünden bir son olamaz. Talepler ortaya döküldüklerinde eski mücadele yeni bir düzeyde başlar, ve insanlar (alacakları) haklarına, az olsun çok olsunlar, dayanacakları bir ilke tespit edecekleri yerde sadece bu hakları arttırmaya çalıştıkları sürece bu böyle devam eder.»

Kezâ, bkz : sh. 50 : «Fakat denge, uluslararası politikada veya endüstride, istikrarsızdır; zira, (denge) ulusların ve bireylerin iddialarının sınırlanabileceği bir ilkenin tanınmış olmasına değil, sınırsız iddiaların bir daha ileri sürülememesine yol açacak bir and verme zorunluğu olmadan anlaşmazlıkların çözümüne yarayacak girişimlere dayanmasındandır. Askerî ve endüstriyel iktidarın artma olanaklarının sınırsız olduğu bir dünyada böyle bir çözüm yolu mevcut olamayacağından, bulunması da mümkün değildir.» (Yayıncının izniyle kullanılmıştır.)

lanmasına boyun eğmek; hareketlerinde ve eylemlerinde» ılımlılaşmak» durumunda kalmışlar; hepsi ortak bir «onur ve adalet duygusuna» sahip olmuştur. Sonuç olarak, uluslararası sahnede görülen güc mücadelesi de «ılımlı ve kesin sonuç yaratmayan yarışmalar» mahiyetinde olmuştur.

1648'den Napolyon Savaşlarına kadar, ve tekrar 1815'den 1914'e kadarki dönemde siyasal yarışmaların ılımlı olma ve herşeyi temelden değiştirmeme özelliği, sadece, güc dengesinin sonucu olmamıştır. Bir başka deyişle, güc dengesi bu olayın salt nedeni değil, fakat hem bu olayın gerçekleşme tekniği hem de sembolik ve biraz bulanık bir belirtisi olmuştur. Güc dengesi zıt güçler arasındaki mekanik eyleşim aracılığı ile, ulusların güc tutkuları üzerinde kısıtlayıcı etkilerde bulunmadan önce, rakib ulusların, kendi aralarında ,ortak bir çerçeve olarak güc dengesi sistemini kabul etmiş olmaları gerekmektedir. Terazinin heriki gözündeki ağırlıkları ne denli değiştirmek istiyor olsalar da, aralarında sessiz bir anlaşma yapmış olmaları; aralarındaki güc yarışması ne neticeye varırsa varsın, işin sonunda «terazinin» de ortada kalmış olmamasında görüş birliğine varmış bulunmaları gerekmektedir. Yani, hangisi ne kadar alçalsa veya yükselse de, terazinin bir kola bağlı iki göz şeklindeki varlığının devam etmesi, ve ilerdeki ağırlık durumlarını da ölçebilecek durumunu koruması şarttı. Uluslar *status quo* konusunda ne tür değişiklikler isterlerse istesinler, değişmez bir faktör olarak en azından bir belli konuda anlaşmış olmak zorundaydılar : terazinin bir bütün olarak varlığının devamı; yani, güc dengesinin bizzat kendisinden başka birşey olmayan «status quo»nun sürdürülmesi. Ve 1756 yılında Prusya'ya karşı Avusturyanın, veya 1919-1923 döneminde Almanya'ya karşı Fransa'nın durumunda olduğu gibi, her ne zaman bir ulus bağımsızlık ve istikrarla ilgili bu ön koşulu unutma eğilimi gösterirse, diğer uluslar bu unutmanın fazla sürmesine rıza göstermezler.

Bu (uluslararası) rıza çağın entellektüel ve moral ikliminde gelişir ve gücünü fiilî güc ilişkilerinden alır. Bunlar ise, normal şartlar altında güc dengesi sistemini devirmeyi umutsuz bir girişim hâline sokarlar. Bu rıza, giderek, entellektüel ve moral bir güc olarak, antellektüel ve moral iklim üzerinde etkide bulunur, güc ilişkilerini de nüfuzu altına alır, ve ılımlaşma ve kararlı denge yönündeki eğilimleri güçlendirir. Profesör Quincy Wright'ın yazdığı gibi :

Devletler öylesine bağlantılı ve örgütlenmiş bir durumdaydı ki, Büyükler tarafından onay görececek ölçüde ve o'nların hâkim kanaatine uygun düşecek şekilde ılımlaştırılıp yönetilmedikçe saldırganlık başarı kazanamadı. Bu tür onamalar tedricî bir şekilde Osmanlı İmparatorluğunu parçalayan Balkan ihtilâllerinde verilmiş, Belçikanın Hollanda'dan ayrılmasına yol açan devrimde verilmiş, modern Almanya ve İtalya'nın birleşmelerine yol açan Prusya ve Sardunya saldırganlıklarında gösterilmiş; ve bir de, Afrika, Asya, ve Pasifik'de yer alan ve Avrupa İmparatorluklarını arttıran, bu bölgelere Avrupa uygarlığının yayılmasını, uzanmasını sağlayan çok sayıda ki saldırganlıklara karşı aynı onaylamada bulunmuştur.²¹

Ortak moral standartlar ve ortak uygarlık konusunda olduğu kadar ortak çıkarlar konusunda da bir rıza birliğine varılmış olması —hem neden hem de sonuç olarak— sayesinde ki iktidar ve güç edinme yönündeki sınırsız arzular kontrol altında tutulabilmekte; daha önce gördüğümüz üzere bütün emperyalizmlerin içinde yer alan bu arzuların siyasal fiiliyet hâline dönüşmesi önlenmiş olmaktadır. Bu konuda, böyle bir rıza birliğinin var olmadığı zamanlar veya kendisine güvenemeyecek kadar zayıf bir duruma düştüğü zamanlar —Polonya'nın paylaşımıyla başlayıp Napolyon Savaşları ile biten olduğu gibi— ise güç dengesi uluslararası istikrar ve ulusal bağımsızlık konularında yüklenmiş bulunduğu görevleri yerine getirememektedir.

Bu tür rızanın 1648'den 1772'ye kadar ve 1815'den 1933'e kadar var olduğu bilinmektedir. Bu tarihten daha önceki dönemde mevcut devlet sistemi aralarında rekabet olan prensliklerden başka birşey değildi. Bu prensliklerin herbiri *raison d'état*'yı —yani belli ahlâki sınırlar içinde devletin güç ve iktidar elde etmesini sağlamak peşinde rasyonel bir şekilde koşmayı— devletlerin davranışlarında sonul (ultimate) bir standart olarak kabul ediyorlardı. Herbiri, diğer herbir prensliğin de bu aynı standarda göre hareket edeceğini sanıyordu ve bunda haklıydı da. Din savaşlarının kör tutkularından sonra, Aydınlanma Çağının rasyonalizmi ve kuşkucu ılımlılığı gelmiştir. Bu hoşgörü ikliminde, ulusal nefret-

(21) «The Balance of Power,» Hans Weigert ve Vilhjalmur Stefanson tarafından derlenen eser, *Compass of the World* (New York: The Macmillan Company, 1944), s. 53-4.

lerin ve kollektif düşmanlıkların, hangi prensip yüzünden olursa olsun, gelişmeleri kolay olamazdı. Bu durumda herkes, kendi eylemlerinin bencil güdülere dayanması hâlinde, diğerlerinin de aynı şekilde hareket etmeye itilmiş olacaklarını peşinen kabul ediyor ve görebiliyordu. Bu yüzden de, herkesten yukarı bir düzeye çıkabilmek sadece becermeye ve şansa kalmış oluyordu. Uluslararası politika ise gerçekten aristokratik bir eğlence, taç sahibi prenslere özgü bir spor; herkesin ortaklaşa kabul ettiği kurallarla oynanan ve oynanların hiçbirine fazla bir tehlike getirmeyen bir oyun hâline gelmiş bulunuyordu.

Napolyon Savaşları kesintisinden sonra, Fransız emperyalizmin canlanması ve yeni bir devrimle karşılaşması konularında duyulan ikili bir korku yüzünden Kutsal İttifak kendisince bir ahlâkîlik kazanmış, Hıristiyan, monarşi taraftarı, ve Avrupalı ilkeleriyle yeni bir ittfak meydana gelmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın sonraki bölümünde ise Avrupa Âhengi ve Birinci Dünya Savaşından sonra Milletler Cemiyeti ise bu moral miras ek olarak ulusal devlet fikrini getirmişlerdir. Bu fikir, 1848 liberal ihtilâllerinden II. Dünya Savaşının başlangıcına kadar ulusların kendi kaderlerini kendilerinin saptaması ilkesi şekline girerek, bütün bu dönemde peşpeşe gelen nice kuşakların kurmak istedikleri istikrarlı bir siyasal yapının temel taşlarından biri olmuştur. 1866 yılında, Fransız Dışişleri Bakanı De la Valette'in Fransız diplomatik temsilcilerinden birine yazdığı sözler bu dönemin en temel inançlarından birini dile getirmiş —aynı sözler Woodrow Wilson tarafından yeniden ifâde olunmuşlar ve bu sözlerin ifâde ettiği anlam 1919 Barış Andlaşmalarındaki standartlardan biri hâline gelmiştir: «İmparator ... gerçek bir dengenin ancak Avrupa uluslarının arzularının tatmininde mümkün görmektedir».²²

(22) Küçük ulusların bağımsızlıklarının korunması konusunda moral faktörün önemi Alfred Cobban'ın *National Self-Determination* (Chicago: University of Chicago Press, 1948, s. 170, 171) adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır: «Fakat büyük imparatorlukların siyasetleri bile kanaat ikliminin etkisindeydi, ve çok eski günlerden beri, küçük ulusların hakları konusunda lehte bir önyargının varlığından (bile) söz edilebilirdi. Biz, bu önyargının kaynaklarıyla ilgilenecek değiliz, fakat bu önyargının varlığı uluslararası politika konusuyla ilgilenmekte olanların ihmâl etmemesi gereken bir gerçektir. Bu konuda, bahsettiğimiz değişik faktörlerin hepsinin de bir önem taşımış olması mümkündür, fakat bizim kanaatımızca sebep küçük uluslardaki ulusal duyguların kuvvetli olması, veya güç dengesinin etkileri

Bugün bu kalıttan neler kalmıştır? İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde dünya uluslarını nasıl bir rıza birliği biraraya getirmektedir? Uluslar topluluğunun özgürlüğü ve istikrarı için, günümüzde güc dengesinin oynaması beklenen rolün nasıl bir rol olacağı konusunda yapılacak tahminler de bu rıza birliğini meydana getiren öğelerin incelenmesine bağlı bulunmaktadır.

değildi. (Zira) genellikle kabul edilen görüş, bağımsız bir egemen devletin tahribinin istisnâî bir olay olduğu, normal olarak haklı bulunmayacağı idi. Bu hâkim görüş sayesinde ki, bazıları tek bir şehir kadar olan birçok küçük devlet büyük devletlerce yutulmaktan korunmuştur. Büyük devletlerin güçlerinin hızla arttığı onsekizinci yüzyılda bile, hâkim olan kanaat klâsik şehir-devleti idealinden etkilenmiş bulunan ve o'nların bağımsızlıklarının korunmasına inanan bir kanattı, ve küçük devletlere hayranlık besleyen ve o'nların bağımsızlıklarının korunmasına inanan bir kanattı. Ondokuzuncu yüzyıl sırasında milliyetçi idealin gelişip büyümesi bu görüşün değerinden kaybetmesine çok büyük etkide bulunmuştur, fakat 1919'dağ gördüğümüz gibi, hâlâ belli bir nüfuza sahip bulunuyordu.» (Chicago Üniversitesi Yayınevinin izniyle kullanılmıştır.)

AYRIM BEŞ

ULUSAL GÜCÜN SINIRLANDIRILMASI :

**ULUSLARARASI AHLÂK
VE DÜNYA KAMU OYU**

B Ö L Ü M 15

GÜCÜN KARŞISINDAKİ ENGELLER :

AHLÂK, GÖRENEK, VE HUKUK

Bir önceki bölümde, uluslararası hayatta karşılaşılmakta olan güc ve iktidar ihtirasının sınırlanması konusunda tek başına kuvvete dayanmanın, bir yöntem olarak, kaba ve güvenilmez düştüğünü görmüş bulunuyoruz. Güc ve iktidar mücadelesinin ardındaki güdüler, ve bu mücadelenin işlerlik gösterdiği mekanizma uluslararası politika hakkında bilgi edinmekte öğrenilmesi gereken konular ise ve bunlardan başka bir konuya önem vermeden de uluslararası politikanın öğrenilmesi mümkünse, ozaman, uluslararası politikayı, Hobbes'un «doğa durumu» hakkında söylediklerine benzer birşey olarak kabul etmemiz gerekecektir. Hobbes, «doğa durumu» için, «herkesin herkese karşı savaşma hâli» demiştir.¹ Bu durumda, uluslararası politika, Machivelli'nin en açık ve en doğru bir şekilde anlatmış olduğu siyasal sergüzeşt düşünceleriyle işlerlik gösteren bir şey sayılmış olacaktır. Böyle bir dünyada zayıf, kuvvetli olanın merhametinden başka sığınacak bir melce bulamayacaktır.

Bununla beraber, gerçekte (fiiliyatta), güçlünün gücü sayesinde hem hükmeden hem de rakipsiz olacağı bir dünyanın teşkil edeceği tehdit bile, güc ve iktidar ihtirası kadar evrensel olan, bu tür güc ve iktidara karşı kıyama kalkışmak (ihtilâl kalkışmak) tutkusuna yol açmaktadır. Bu kıyam duygusunu silmek, ve iktidar ve güc tutkusunun hissedilmesi yüzünden ortaya çıkan huzursuzluk, gerginlik, ve karşıtlık eğilimlerini hafifletmek için, iktidar ve güc peşinde koşanlar veya iktidar ve gücü kullanma durumunda olan-

(1) *Leviathan*, Bölüm XIII.

lar bu amaçlarını gözlerden uzak tutmak amacıyla ideolojilerden yararlanmaktadırlar. Bu yüzden, özü güç ve iktidar ihtirası olan şeyler bile farklı bir görünüm kazanmakta; aklın, ahlâkın, ve adaletin gereklerine uygun şeyler sayılmaya başlamaktadırlar. Uluslararası politikada karşılaşılan ideolojilerin, sadece, kendilerinin bir yansıması olan özü ahlâkın, göreneğin, ve hukukun *normatif* hükümlerinde aramak gerekir.

Kutsal Kitap'tan günümüz demokrasisinin anayasal düzenlemelerine ve ahlâk ve görenek hükümlerine kadar, bütün bu *normatif* sistemlerin temel görevi güç ve iktidar ihtirasını toplumsal yönden hoşgörülebilecek sınırlar içinde tutmak olmuştur. Batı uygarlığında başat durumda bulunan bütün ahlâk, görenek, ve hukuk sistemleri iktidar dürtüsünü iğrenç bulmuşlar, tel'in etmişlerdir. Ters bir açıdan bakılırsa, iğrenç bulunan iktidar ve güç tutkusuna temel teşkil eden dürtüleri toplumsal hayatın nihaî gerçekleri sayan Machiavelli ve Hobbes'un siyasal felsefeleri tel'in edilmemişler, ve önlenmek ve bastırılmak istenmemişlerse de, zamanın hâkim kanaatinca kabule de kavuşamamışlardır. Bu yüzden, de, St. Augustine ve Locke gibi düşünürlerin siyasal düşüncelerini Batı uygarlığının temel güçleri hâline getiren entellektüel ve pratik etkileme olanağını kazanamamışlardır.

Diğer yandan, zayıfı korumak için güçlünün iktidarını sınırlama geleneğine sahip bulunan Batı uygarlığının çekingen, hissî, ve bozucu olmakla suçlandığı da bir gerçektir. Bu eleştiricilerin başında gelen Nietzsche, Mussolini, ve Hitler gibileri ise iktidar ve güç tutkusunu, ve iktidar ve güç kavgasını temel toplumsal gerçekler olarak saymakla da kalmamışlar, fakat bu tutku ve iktidar yönelimli iradenin hiçbir kısıtlama ile karşılaşmaksızın kendisini ifâde etmesini yüceltmişler, bu tür kısıtlamaların olmayışını toplum için bir ideal, birey için bir davranış kuralı saymışlardır. Fakat uzun süreler içinde gözlemlendiklerinde, güç ve iktidar tutkusunu kendilerine temel değer olarak kabul eden siyasal felsefelerin ve sistemlerin yetersiz, güçsüz, ve kendi kendini tahrip edici oldukları anlaşılmaktadır. Bu tür felsefe ve siyasal sistemlerin güçsüzlükleri, başıboş bırakıldıkları takdirde toplumu parçalayıp çökertecek olan, veya güçsüz olanların hayatını ve mutluluğunu güçlünün keyfî iradesine teslim edece kolan güç ve iktidar dürtülerini, tamamen ortadan kaldırmayı olmasa bile, hiç değilse sınırlamayı amaç edinen Batı geleneğinin gücünü göstermektedir.

Ahlâk, görenek, ve hukuk işte bu iki noktadır ki, toplumu parçalanmalara karşı, kişiyi köleleşme ve yok edilme tehlikesine karşı korumak için duruma müdahale etmektedirler. Bir toplum veya bir toplumun belli üyeleri, başkalarının güç ve iktidar dürtülerine karşı kendi güçleriyle kendilerini koruyamazlarsa —diğer bir deyişle, güç politikasının da bu yönde isteklilik göstermesi hâlinde— bu normatif sistemler güç politikasını kendi davranış kurallarıyla yeni bir bileşime kavuşturmak için harekete geçmektedirler. Normatif sistemler güçlü olana da zayıf durumda olana da şu bildirimde bulunmaktadır: Üstün durumu olan güç, fizik gücüyle yapabilecek olduğu şeyleri yapmakta ahlâki ve ne de hukukî hiçbir hakka sahip bulunamaz. Bir bütün olarak toplumun kendi yararı için, toplumun üyeleri olan bireylerin yararı için, güç ve iktidarın sınırlandırılması (kısıtlanması) gereklidir ve bu sınırlamalar güç mücadelesinin kendi mekânının sonucu olmayıp toplumun üyelerinin, kendi iradeleriyle belirlenmiş bulunan normlar ve davranış kuralları biçiminde, söz konusu güç mücadelesi üzerindeki zorunlamalardır.

Yukarı düzeydeki bütün toplumlarda davranış ve edimleri belirleyen üç tip norm veya kural vardır: ahlâk, görenek, ve hukuk. Bunların belirgen özellikleri felsefe ve hukuk literetüründe uzun boylu tartışılmışlardır. Bizim konumuzda ise her edim veya davranış kuralının iki öğeye sahip bulunduğunu belirtmek yetecektir: emir ve cezalandırma. Hiçbir emir, sadece belirli bir norm tipine aittir denilemez —«öldürmeyeceksin» emri ahlâkın, göreneğin, ve hukukun üçünün de emridir. Bu üç tip davranış ve edim kuralını birbirilerinden ayıran şey, kullandıkları farklı cezalandırmalardır.

«Öldürmeyeceksin» emrinin özel kullanımında ahlâka mı, göreneğe mi, yoksa hukuka mı ait bir buyruk olduğunu bu buyruğu tutmayan kimseyi cezalandırmak ve bu emrin bir daha ihlâl edilmesini önlemek için kullanılan cezalandırma yaptırımının ahlâka, göreneğe, veya hukuka ait olup olmaması belirlemektedir. Eğer A, B'yi öldürür ve sonrada vicdan azabı ve utanç duyarsa bu durumda ahlâka ait bir cezalandırma, ve ahlâka ait bir norm var demektir. A, B'yi öldürür, ve örgütlenmiş bir toplum bu hareketi onaylamadığını belirtmek için ânında harekete geçer ve boykot veya toplumsal afarozlamalar gibi eylemlere girişirse, bu durumda görenek açısından bir cezalandırma, bir görenek normu söz konu-

sudur. Ve nihayet, A, B'yi öldürür, ve örgütlenmiş bir toplum polisin işe el koyması, suçlama, mahkeme, karar, ve cezalandırma gibi rasyonel bir süreç izlerse bu durumda da hukukî özde bir cezalandırma, ve bir hukuk normu söz konusudur.

Bütün toplumlar kendi içlerinde, birbirlerini destekleyen, veya birbiriyle çelişen, veyahut da birbirilerinden bağımsız işlerlik gösteren bu gibi karmaşık davranış ve edim kurallarıyla düzenlenmişlerdir. Bir toplum davranış ve edim kurallarıyla güven altında tutmak istediği yararları ve değerleri ne denli önemli sayarsa bu kuralların bozulmasına karşı uyguladığı cezalandırmalar da o denli güçlü olur. Bu gibi durumlarda bütün gerçekleriyle bu kuralları bozanlar üzerine baskıda bulunmak isterler, bunun için de, söz dinlemez toplum üyelerine karşı toplumun davranış ve edim kurallarını en iyi bir şekilde koruyabilmek amacıyla, bu kuralları bozanlar üzerinde ahlâk, görenek, ve hukuk cezalandırmalarının üçünü birden uygulamanın en iyi yol olacağına inanırlar. Oysa, toplumun değer ve yararları sadece bir tip cezalandırma yaptırımı ile korunmak istenseydi bu en etkisiz yol olacaktı. Davranış ve edim normlarından biri belli bir eylemi gerekli görürken bir diğeri ilkinin gerekli gördüğünü kınayacak olursa, ilgili değer veya toplum yararının kaderi, aralarında çelişkin olan bu normları destekleyen (herbirine ait ayrı) cezalandırmaların birbirilerine karşı nisbî ağırlıklarına bağlı olur.

Toplum, kendi özvarlığına yönelmiş hiyanet veya ihtilâl gibi tehlikelere, veya kendi üyelerine yönelmiş katil gibi tehlikelere karşı bu cezalandırma türlerinden üçünü de kullanır. Ahlâkın, göreneğin, ve hukukun birbirini desteklemesi sayesinde ki, toplumun hayatı ve bu toplumu meydana getiren bireylerin canları üçayaklı bir korunmaya kavuşmuş olurlar. Hiyanet edecek kimse, veya katil eyleminde bulunacak kimse biranda hem vicdan azabı, hem «afarozlanma» ve ayıplanma gibi anında (spontane) bir toplumsal tepki, hem de hukukun cezalandırması ile karşılaşacaktır. Aynı durum, toplumun varlığı veya bireylerin canları değil de malları için de anıyla söz konusudur. Mallara ait mülkiyet de ahlâk, görenek, ve hukuk üçlüsünün kanadı altındadır. Hırsızlık yapan kimseye, dolandırıcılık yapan kimseye, hakkı olmayan şeylere göz koyan kimseye karşı da toplum uygulanabileceği hertürlü cezalandırmayı uygular.

Fazla önemli olmayan değer ve çıkarların tehlikeye düşmesi hâlinde toplum sadece tek tip cezalandırma ile yetinebilir. Örne-

ğın, iş hayatında ve politikada yalan söylemek gibi bazı durumları sadece ahlâkî karşılarında bulurlar. Görenek ise, bu tür bir yalan toplumun hoşgörü ölçüsünü aşmışsa, bu gibi aşırı durumlarda işe karışır. Sıradan bir yalan karşısında hukuk harekete geçmez; bu durumda hukukî bir yasaklanmanın uygulanması sözkonusu olmaz. Hukukun bu konuda işe karışması için, yalanın, dolandırıcılık veya yalancı şahitlik gibi salt gerçeği de aşan değer ve çıkarları tehdit edecek bir yalan olması gerekir. Moda kuralları ise sadece görenek tarafından zorunlanır. Zira, bu alandaki sorun ahlâk veya hukukun ilgilenmesini gerektirecek önemde değildir. Ve, nihayet, trafiğin ihlâlini ise salt hukuk kendisi için bir ilgi konusu kabul etmekte; ahlâk ve görenek, trafik konusunda mekanik bir düzen kurmaya hukukun gücü yeteceği için, bu konudaki cezalandırmaların uygulanmasına karışmamaktadır.

Bu üç ayrı *norm* sisteminin koydukları hükümler, özellikle, farklı davranış kuralları arasında bir çatışma çıkması hâlinde önem kazanmaktadır. Bunun, hukuk edebiyatında çok tartışılmış klâsik örneği bazı Avrupa hukuk sistemlerinin yasakladığı, fakat buna karşılık gene bazı Avrupa ülkelerinin askerî hukuk sistemlerinin subaylar arasındaki bazı anlaşmazlıkların çözümü için şart gördükleri düellodur. Bir yandan insan değil Tanrıya itaat etmemizi, bir yandan da, Sezar'ın hakkını Sezar'a vermemizi emreden ahlâk sistemi ise devletin kanunlarından birinin Tanrının emirlerine aykırı olması hâlinde bir çelişki ile karşılaşmamıza sebep olmaktadır. Bu tür çelişkiler ve çatışmalar özellikle siyaset alanında çoktur. Devrimci hükümet ile meşruiyetçi hükümet, sürgündeki hükümet ile işgâlcilerin tuttuğu kukla hükümet gibi aynı ulustan kendilerine itaat etmesini isteyen rakip hükümetler bunun örneğidir. Bir politikacının kendi davranış ve edimlerinde ölçüt kabul etmesi gereken kurallar toplumun bütününce kabul edilmek durumunda bulunan bazı kurallara çelişkin düşebilir. Siyasetin kendi ahlâk ve göreneği seçimler sırasındaki «vem boruları» ve diğer genel anlamdaki boş vaadler gibi bazı belirli eylemlerde, toplumun genel ahlâk ve göreneğinden daha geniş bir hoşgörü taşırlar.

Farklı kurallar arasındaki çatışmanın karara bağlanması bu çatışan kuralların ardındaki cezalandırıcı güçlerin bireyin iradesi üzerindeki nisbî ağırlıklarına göre olur. Bireyin, bu gibi kuralların ikisinden de kaçınmıyorsa, ve ikisine birden uymaya da gücü yetmiyorsa birine itaat etmek, diğerini de ihlâl etmek zorunda kalır.

Bu zıt baskıların nisbî güçleri ise, sonuçta, bir deste değer ve çıkarları diğerlerine karşı destekleyen toplumsal güçlerin nisbî gücünün bir belirtisi olmaktadır. Bireylerin güc ve iktidar ihtiraslarını toplumun hoşgörü ile karşılayabileceği sınırlar içinde tutmak isteyen toplumun düzeni bile, bir ölçüde, yasama organının veya yargı organının kararları üzerinde icra edecekleri nüfuzları ile toplum üzerinde egemenlik kurmak isteyen ve bu yüzden de aralarında bir mücadeleye girişmiş bulunan toplumsal güçlerin bir sonucudur.

Toplumsal hayat, çok büyük oranda, devamlı tepkilerden meydana gelmekte; bu tepki ise çoğunlukla otomatik olarak ortaya çıkmaktadır. Tepkiler, toplumun kendi davranış ve edim kurallarıyla bireyler üzerinde icra ettiği baskıya karşı verilmiş cevaplardır. Bu davranış kuralları günün her saatinde birey üzerinde gözetimde bulunurlar ve bireyin eylemlerinin toplum standartlarına uygun olmasını sağlarlar. Hatta, (bu bakımdan) dinamik bir güc olarak toplumun, bireylerin eylemleri üzerinde icra ettiği davranış ve edim kurallarının toplamından ibaret olduğu bile söylenebilir. (Kezâ,) uygarlık dediğimiz şey de, bir bakıma, toplumun, kendi bireylerinin bazı belirli objektif standartlara uymalarını sağlamak, bu bireylerin güc ve iktidar tutkularını sınırlamak, ve bu bireyleri toplum yönünden önemli bütün konularda ehlileştirmek ve yumuşatmak için tesbit ettiği davranış ve edim kurallarına karşı bireylerin gösterdikleri otomatik tepkilerden ibaret sayılabilir. Bizim burada özellikle ilgilendiğimiz uygarlık —Batı uygarlığı— bu alanda oldukça başarı sağlamış bir uygarlıktır. Bununla beraber, Batı uygarlığı, ondokuzuncu ve yirminci yüzyıl yasalarından birçoğunun inandığı gibi, ülke içi hayatta güc ve iktidar mücadelesini bütün bütüne kaldırmış ve yerine, işbirliği, uyum daimî barış gibi, daha başka ve daha iyi birşey koymuş olmadığı gibi bu yolda da değildir. Politikada güc ve iktidar tutkusunun oynamakta olduğu rol konusundaki bazı yanlış ve yanıltıcı anlayışlar bu kitabın üçüncü bölümünde ele alınmış bulunmaktadır.

Batı uygarlığının —görebildiğimiz kadarıyla, herhangi bir uygarlığın elde edebileceği en iyi sonuç da bundan başka birşey olmazdı— elde edebildiği en büyük başarı ülkedeki toplum hayatında güc mücadelesini yumuşatmak, araçlarını medenileştirmek, ve bu mücadeleyi, elde edilmeleri hâlinde, güc mücadelesinden etkilenebilecek olan bireysel can, özgürlük, ve esenliğin sınırlarının dar

tutulmasını sağlayacak olan hedeflere yönltmek olmuştur. Özellikle, kişisel mücadelenin kaba ve haşın yöntemleri yerine, sosyal, ticarî, ve meslekî yarışmanın daha ince-işlenmiş yöntemleri konulmuş bulunmaktadır. Bugün güc ve iktidar mücadelesi öldürücü silâhlarla değil, yarışma sınavlarıyla, toplumda sivrilip yükselmeyi sağlayan çabalamalarla, özel ve kamusal görevlere gelişi sağlayan devrî seçimlerle, ve hepsinden önemlisi, para ve değeri para üzerinden ölçülebilecek şeylere tasarruf yetkisiyle olmaktadır.

Batı uygarlığına üye toplumlarda para sahibi olmakla güc ve iktidar sahibi olmak eşanlamlı sayılmaktadır. Para sahibi olmak için girişilen yarışma aracılığı ile bireylerin güc ve iktidar tutkuları toplum tarafından konulmuş bulunan davranış ve edim kurallarına kendilerini uyumlayabilecek bir çıkış yolu bulmuşlardır. Katil eylemine ve bireysel veya kollektif şiddet hareketlerine karşı tesbit edilen çeşitli normatif yasaklamaların amaçları da, güc mücadelesini medenileştirmek bu yeniden yöneltme için normatif önkoşulların oluşumunu sağlamaktadır. Toplumdaki çeşitli yarışmalarla ilgili bütün araçlar ve kurumların gördükleri hizmet güc mücadelesini ortadan kaldırmak değil, fakat sınırlanmış ve düzenlenmemiş bir güc mücadelesinin kabalığı, zalimliği, ve haşinliği yerine medenîleştirilmiş yöntemleri koymaktır.

Batı uygarlığına giren toplumların iç politikalarında ahlâkın, göreneğin, ve hukukun güc mücadelesi üzerindeki kısıtlayıcı etkileri, kısaca ve özetle, bunlardır. Uluslararası toplumda durum nedir, ve nasıldır? Uluslararası alanda hangi ahlâk, görenek, ve hukuk kuralları etkindirler? Uluslararası toplum için bu kurallar ne görev yüklenmişlerdir? Dünya kamu oyu şeklinde görülen ne tür bir uluslararası görenek, uluslararası ahlâk, ve uluslararası hukuk, bir toplumdaki bireyler arasındaki güc mücadelesini düzenleyen, medenîleştiren, ve sınırlandıran ülke-içi normatif sistemlerin yaptığı gibi, ulusların aralarındaki güc mücadelesini sınırlandırmakta, medenîleştirmekte, ve düzenlemektedir?

ULUSLARARASI AHLÂK

Uluslararası ahlâk konusunda yapılacak bir tartışmada kaçınılmak gereken iki aşırılık vardır: ahlâkın uluslararası politika üzerindeki etkilerini gerçekte olduğundan fazlaymış gibi görmek; veya, devlet adamlarıyla diplomatların hareketlerinde maddî güç dışında düşünce ve endişelere sahip olabileceklerini reddederek, ahlâkın uluslararası politika üzerindeki etkilerini olduğundan daha az görmek.

Bu konuda bir yanda, insanların gerçekten uydukları moral kurallar ile uygar göründükleri moral kurallar, ve bir yandan da yazarların uyulması gereken kurallar saydıkları kaideleri birbirine karıştıran ikili yanlışlık yapılmaktadır. Bu yüzden, Profesör John Chipman Gray, «Dinbilim hariç, hiçbir beşerî konuda uluslararası hukuk konusunda olduğu kadar çok anlamca bulanık ve şekillenmemiş spekülâsyonlara rastlanmamaktadır.¹ Uluslararası ahlâk için de aynı şeyi söylemek gerekir. Yazarlarca, diplomatların ve devlet adamlarının uluslar arasındaki ilişkileri daha barışçı, ve daha az anarşik kılmak için inanıp ezberlemeleri gereken, verilen sözü tutmak, karşıdaki insanın sözüne güvenmek, herkese dürüst ve âdil davranmak, uluslararası hukuka saygı göstermek, azınlıkların korunması, savaşı ulusal siyasetin bir aracı olarak saymamak gibi birçok mîral şartlar tesbit edilmiş bulunmaktadır. Ne var ki, bu yazarlar çoğu zaman, kendi başlarına istenmeye değer şeyler olsalar bile bütün bu moral şartların insanların eylemlerini ne dereceye kadar belirleyebildiklerini soruşturup araştırmamışlardır. Kaldı ki, devlet adamlarının ve diplomatların eylem ve hedeflerini gerçek güdülerini bir tarafa bırakarak ahlâkî açıdan da haklı

(1) *Nature and Sources of the Law* (New York: The Macmillan Company, 1927), s. 127.

kılmaları mümkün olduğu için, diğergâm ve barışçı niyetlere, insancıl hedeflere, ve uluslararası ideallere benzer görünen pek çok şeyleri yüzeysel görünümüleriyle kabullenmek de yanıltıcıdır. Bu gibi durumlarda izlenecek doğru yol, bütün bunların, sadece, eylemlerin gerçek güdülerini örtüp gözlerden saklayan ideolojiler mi, yoksa uluslararası politikaları ahlâk ölçülerine uygunlaştırmak için gösterilen içten çabalar mı olduğunu sormaktır.

Diğer yanda, güc politikasını aşağılayan ve ahlâk açısından suçlayan düşüncelerle çoğu kez birlikte yer alan yanlış bir anlayış, vardır. Bundan daha önce söz edilmiş bulunmaktadır.² Bu yanlış anlayışa göre, uluslararası sahnede yer alan güc ve iktidar tutkuları için ahlâkî sınırlamalar aramanın hiçbir yararı yoktur. Oysa, devlet adamlarının ve diplomatların kendi ulusları adına giriştikleri güc ve iktidar mücadelesinde uluslarının güc hedeflerini arttırmak konusunda neler yapabilecek durumda olduklarıyla uygulamada neler yapmakta olduklarını düşünecek olursak, görürüz ki, bugün, tarihin diğer dönemlerindeki oranla, yapabileceklerinin çok daha azını, ve eski dönemlerde yapabilmiş olduklarının da çok azını yapmaktadırlar. Devlet adamları ve diplomatlar bugün bazı belirli hedefleri ve bazı belirli araçları, bütünüyle olsun, bazı koşullar altında olsun, tanımayı ve kabul etmeyi reddetmektedir; ve bunu, bu gibi işleri uygulanması olanaksız ve akılsızca tedbirler olarak saymaları yüzünden değil fakat bazı belirli ahlâk kurallarının mutlak engellemeleri yüzünden yapmaktadırlar. Moral kuralları, sırf tedbir teşkil etmeleri açısından bile olsa, bazı belirli siyasetlerin kabulünü önlemektedirler. Bazı belirli şeyler, bu şeyleri yapmak tedbir gereği olsa bile, moral açıdan, yapılmaması gereken şeyler sayılmak durumundadır. Bu türden ahlâkî kısıtlamalar zamanımızda değişik etkinliklerle ve değişik düzeylerde işlerlik göstermektedirler. Bunların kısıtlayıcı ve engelleyici fonksiyonlarının en açık ve en etkin bir şekilde görünümü barış zamanında insan canının kutsal sayılmasıdır.

İnsan Hayatının Korunması

B a r ı ş t a İ n s a n H a y a t ı n ı n K o r u n m a s ı

Uluslararası politikada, daha önce gördüğümüz gibi, insanın kendi ulusunun gücünü ve iktidarını korumak ve arttırmak, diğer

(2) Bknz : s. 36-41.

ulusların güc ve iktidarlarını ise denetim altında tutmak veya azaltmak için devamlı olarak gösterdiği bir çaba olarak tanımlanabilir. Ulusların nisbî güçleri ise, gene daha önce gördüğümüz gibi,³ nüfuslarının büyüklüğü ve niteliği anlamına gelen insanların nitelik ve niceliğine, askeri güc ve ordu kuruluşunun büyüklük ve niteliğine, yönetiminin niteliğine, ve çok daha önemlisi, diplomasisinin niteliğine dayanmaktadır. Uluslararası politika, ahlâkî düşüncelerin hiç rol oynamadığı bir seri teknik işlerden ve görevlerden ibaret birşey kabul edilecek olsaydı, rakip bir ulusun nüfusunu önemli ölçüde azaltmak veya hatta tamamen yok etmek, önde gelen askeri siyasî liderlerini yok etmek, en yetenekli diplomatlarını ortadan kaldırmak uluslararası politikanın meşru amaçları arasına girmek gerekirdi. Kezâ, uluslararası politika, ahlâkî bir yanı bulunmayan ve sadece güc elde etmeye ve bunu elde bulundurup sürdürmeye yarayan bir teknik olsaydı bu gibi yöntemlerin ahlâkî hiçbir endişe duymaksızın kullanılmaları ve olağan karşılanmaları gerekirdi.

Resmi kayıtlara göre, 1415'den 1525'e kadar, Venedik Cumhuriyeti dış politikasının amaçları için ikiyüz kadar suikast plânlanmış veya gerçekleştirmiştir. Seçilen kurbanlar arasında iki imparator, iki Fransa kralı, ve üç de sultan bulunduğu anlaşılmıştır. Resmi belgelerden, bu suikast teşebbüslerinden hiçbirinin Venedik hükümeti tarafından redde uğramadığı görülmektedir. Venedik Cumhuriyeti 1456'dan 1472'ye kadar, bu dönemde Venediğin en büyük düşmanı olan Sultan II. Mehmet'in [Fatih Mehmet] öldürülmesi için yirmi kadar suikast teklifini kabul etmiştir. 1514'de Ragusalı John yılda 1500 düka altın karşılığında Venedik tarafından gösterilecek kimseleri zehirliyeceğini söyleyerek Venedik Cumhuriyetinden iş istemiştir. Venedik devleti bu adamı «denemek için» kiralamış ve kendisinden İmparator Maximilian'a nasıl bir suikast düzenleyecekse hünerini göstermesini istemiştir. Gene bu dönemde, Papanın taç giyme şölenine giden kardinaler zehirlendikten korktukları için yiyeceklerini ve şaraplarını bile beraberlerinde getirirlerdi. Bu âdetin, Roma'nın o dönemine ait kayıt ve belgelerde sık sık rastlanan bir uygulama olduğu, ve ev sahibi durumundaki kimselerin bundan hiç gocunmadıkları anlaşılmaktadır.

Açık bir gerçektir ki, bazı siyasal hedeflere erişmek için günümüzde buna benzer yöntemler kullanılmamaktadır. Fakat bir baş-

(3) Bakınız : s. 149 ve sonrası.

ka gerçek varsa, o da, tıpkı bu yöntemlerin yürürlükte olduğu eski günlerdeki gibi bugün dahi bu yöntemlerin kullanılmasından yana bazı siyasal güdülerin mevcut olduğudur. Aralarında güç mücadelesine girişmiş bulunan uluslar için, rakip ulusun kendi siyasal ve askerî liderlerinden yoksun kalmaya katlanıp katlanamayacağı fazla önemli olmayan bir sorundur. Bu yüzden, önde gelen bir liderin veya yönetici durumundaki grubun siyasal bir ayaklanmayla karşı karşıya bırakılarak, öldürülerek veya sakatlanarak iktidar mevkiinden uzaklaştırılmaları heriki rakip tarafın aklına gelebilir. Bugün biliyoruz ki, İkinci Dünya Savaşı sırasında Birleşmiş Milletlerin yaptığı güç hesaplarının büyük kısmını Hitler ve Mussolini ne kadar yaşayacakları veya iktidar da kalacakları konusundaki tahminler teşkil etmiş, Başkan Roosevelt'in ölümünü duyan Hitler'in bu haberden sonra zafer umutları yeniden artmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı izlediği siyasetin dayandığı öğelerden biri de, Sovyet rejiminin, yöneticilerin iktidarda kalmakta yeteneksiz çıkacakları için, kendi içinden yıkılacağı umuduydu. Rakipleri iktidar mevkiinden şiddete dayanan yollarla uzaklaştırmak için düzenlenecek bu gibi şeyler, teknik yönden, bugün tarihin geçmiş dönemlerinden daha zor değildir. Bu yollar, dün olduğu kadar bugün de istenmesi ve gerçekleştirilmesi mümkün yollardır. Fakat değişen birşey varsa, o da istenmesi ve gerçekleştirilmesi mümkün bazı siyasetleri ahlâk yönünden ayıp, bu yüzden de uygulanması olanaksız kılan uygarlığın etkisidir.

Aynı türden ahlâkî engeller barış zamanlarında sadece seçkin kişilerin değil fakat kalabalık grupların, hatta tüm olarak çeşitli ulusların da —böyle bir siyasetin politik yönden istenmesi ve gerçekleştirilmesi mümkün dahi olsa— hayatlarını korumaktadır. Modern tarih, gerek Almanlarca ve gerekse dünyanın diğer uluslararası değerlendirildiği şekliyle, Almanya sorununda ahlâkın uluslararası politika üzerindeki etkinliği konusunda çok canlı bir örneği işaret etmektedir. Almanların değerlendirmelerine göre, Bismarck'tan Hitler'e gelinceye kadar uluslararası politikanın en önemli ve en temel gerçeği Batıdaki ve Doğu'daki güçlü uluslarca Almanya'nın «çembere alınıp kuşatılması» olmuştur. Uluslararası politikanın satranç tahtasındaki bazı hareketleri ne kadar zalimce ve ahlâkın dışında olsun Bismarck bile, oyunun, onsekizinci yüzyılın Hıristiyan hükümdârları arasında geçerli bulunan temel kurallarından çok ender ayrılmıştır. O dönemde uluslararası politika dü-

zenbâzca ve hilekârca oynanan bir oyun olmakla beraber, oyuncu durumundaki aristokratik topluluğun üyelerinin yapmaları gereken, az da olsa, bazı şeyler vardı. Nitekim, Almanyanın siyasal varlığı için, Rusyayla ve Fransayla yakınlık kurmak şartıyla yüzyüze kalan Bismarck bu gerçeğin kaçınılmaz olduğunu kabul etmiş, ve Rusyayla yakın ilişkiler kurup Fransa'yı yalnız bırakarak, bu gerçeği Almanya'nın yararına kullanmaktan çekinmemiştir.

Öte yandan Hitler, Otuz Yıl Savaşlarından kendisinin iktidara gelişine kadar, uluslararası politikanın işlerliğine sınır teşkil eden toplumsal çerçeveyi anlayamamıştır. Bu yüzden Hitler, Bismarck'ın Alman dış politikasının temel alması gereken kaçınılmaz bir gerçek olarak gördüğü Fransa'nın ve Rusya'nın var olma haklarını tanımamış; Bismarck'ı bu hakları tanımaya zorunlayan ahlâkî endişeler ve düşünceler Hitler için bir sorun oluşturmamıştır. Hitler, bu gerçeği değiştirmek için Almanya'nın doğu ve batı komşuları olan bu iki ülkeyi fizik olarak yok etmeye kalkışmıştır. Sorunu, ahlâkî özelliklerinden sıyrıp sadece siyasal bir teknik olarak ele aldığı için de Hitler'in politikası Bismarck'ın dış politikasından çok daha kaba, çok daha cüretkârdı. Zira bu dış politika Almanya'nın, doğu ve batı komşularıyla ilgili konularda Almanya'nın uluslararası tutum ve konumu sorununu biranda ve ebediyen çözümleyeceğine söz veriyordu. Şu da var ki, Hitlerin düşündüğü bu çözüm tarzı, Bismarck'm döneminde de olabileceği gibi, gerçekleştirilmesi mümkün bir çözüm olarak görünmüştür. Gerçekten de ,Hitler'i ve Hitler'in dış politikasını mahva sürükleyen —Bismarck'ın siyasî dehâsı ile, kaçınmak gerektiğini anlayabildiği— bazı belirli siyasal ve askerî hatâlara düşülmemiş olsaydı bu çözüm pekâlâ gerçekleştirilmesi mümkün bir çözümdü.

Alman olmayan ulusların, özellikle Alman hegemonyası tehditi altında bulunan ulusların anlayışınca Alman meselesine gelince, bu görüş, Fransız devlet adamı Clemenceau tarafından, «yirmi milyon Alman bile gereğinden fazladır» sözleriyle ve çok haşin bir samimiyetle ifâde olunmuştur. Bu söz, 1870 Fransız-Alman Savaşından beri Avrupa'nın ve dünyanın karşı karşıya bulunduğu kaçınılmaz gerçeği; nüfusunun büyüklüğü ve niteliği sayesinde Almanya'nın Avrupa'da en güçlü ulus oluşunu ifâde etmekteydi. Bu gerçeği Avrupa uluslarının ve dünyanın diğer ülkelerinin güvenliğinin gerektirdiği şartlara uygun kılabilmek ise, Birinci Dünya Savaşından sonra, ve tekrar İkinci Dünya Savaşından sonra, dünya-

nın karşı karşıya kaldığı siyasal plânda yeniden-kuruluş işine düşen bir görev oluyordu. Clemenceau zamanından beri de, Alman meselesine, her zaman için, «yirmi milyon Alman bile gereğinden fazladır» inancı ile eğilinmiş; buna gerekçe olarak da, güç ve iktidar elde etme konusunda Bismarck'm dış politikasında görülen fakat Hitler'in dış politikasında rastlanmayan ahlâkî sınırlılık keyfiyeti ileri sürülmüştür. Böylece, Alman meselesi gibi uluslararası bir politika sorununun ele alınışındaki iki ayrı tarz ortaya çıkmıştır.

Bunlardan biri Romalıların kesin bir şekilde hallettikleri Kartacalılar sonunda uyguladıkları yöntemdir. Bu yöntem, teknik bir siyasal sorunu, ahlâkî düşüncelere ve endişelere aldırmadan, en kısa yoldan ve bu amaç açısından en uygun araçlarla halletmektedir. Zira, güç ve iktidar tutkunu Roma'ya göre de dünyada gereğinden fazla Kartacalı vardı. Cato ise her söylevini şu sözlerle bitiriyordu: «*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*» («Sözün kısıası, benim kanaatım Kartacanın yok edilmesidir»). Kartacanın yok edilmesiyle birlikte, Roma'ya göre Kartacalılar sorunu ebediyen çözümlenmiş oluyordu. Yerlebiredilmiş Kartaca'nın boş topraklarından Roma'nın güvenliği ve ihtirasları için hiçbir tehlike ve tehdit söz konusu olamazdı. Aynı şekilde, Almanlar da genel çaptaki plânlarında başarı kazanmış, ölüm kampları ve yangın-müfrezeleri işlerini başarıyla tamamlamış olsaydı, Alman devlet adamlarının kafalarından birtürlü söküp atamadıkları «Almanya'ya karşı ittifaklar kâbusu» da sona ermiş olacaktı.

Kendi amaç ve hedeflerine erişmek için bir araç olarak kitle-sel imha hareketlerine izin vermeyen bir dış politika, bu konuda kendi kendini sınırlamaktaysa bunu siyasal bir tedbirlilik olarak yapıyor olamaz. Tam tersine, tedbirlilik bu gibi kaba, ama güçlü ve etkin işlemlerden yanadır. Buradaki sınırlama, ulusal yararlaraya uygun olmasa bile uyulması gereken bir mutlak ahlâk ilkesine dayanmaktadır. Bu inançtaki bir dış politika bu nedenle kendi mantık tutarlılığı içinde barış zamanında kitle-sel katil olayının yasaklanması gibi bir moral ilkenin ihlâlini gerekli görmek zorunda olduğu halde gerçekte bu konudaki ulusal çıkarını fedâ edecektir. Fakat, bu, çok kesin bir husus değildir; zira çoğu defa bu düşünceye dayanarak insan hayatına gösterilen saygının «gereksiz yere ölüme yol açma veya diğer insanlara acı çektirme yükümlülüğü-nün; yani, bu genel yükümlülükten sapmayı haklı kılmak için, doğ-

ru veya yanlış, yararlanılmak istenen bazı yüce amaçların elde edilmesi için de olsa, ölümün ve acı çektirmenin gerekli olmadığı»⁴ görüşünün bir sonucu bulunduğu ileri sürülmektedir. Oysa, tam tersine, meselenin gerçek yanı, ulusların çıkar gibi bazı «yüce amaçlar açısından haklı kılınması mümkün bile olsa, bazı belli şartlar altında ölüme ve acıya yol açmaktan çekinmeyi ahlâkî bir yükümlülük saydıklarıdır.

Biri, bir ahlâkîlik çerçevesi içinde diğeri ise bu çerçevenin dışında işlerlik gösteren bu iki tür uluslararası politika anlayışı arasındaki temel çatışma Sir Winston Churchill'in kendi hatıralarında naklettiği bir olayın hikâyesinde açıkça görülmektedir. Tahran Konferansında, Stalin savaştan sonra cezalandırılmaları gereken Alman sorumluları meselesini ortaya atmıştır :

Alman Genel Kurmayı, dedi, yok edilmelidir. Hitler'in en güçlü orduları yaklaşık olarak elli bin kadar subaya ve teknisyene dayanıyordu. Eğer bunlar yakalanıp, savaştan sonra kurşuna dizilirlerse, Alman askerî gücü ortadan kalkmış olacaktı. Bu konuda bence söylenecek en doğru söz şu olabilirdi : «İngiliz Palamentosu ve halkı kitlesel infazları hoş görmeyecektir. Şimdi savaş kavgınlığı içinde bu işe müsaade etseler bile, ilk ölüm infaz edilir edilmez bu işin sorumlularına şiddetle karşı çıkacaklardır. Sovyetler bu konuda bir hayâle kapılmasınlar.»

Stalin ise, belki de sırf şeytanlık olsun diye söze devam etti. «Elli bin,» dedi «kurşuna dizilmelidir.» Çok kızmıştım. «Burada ve hemen şimdi bahçeye çıkıp ve ülkeme böyle bir leke sürmektense intihar ederim, daha iyi»⁵ dedim.

S a v a ş t a İ n s a n H a y a t ı n ı n K o r u n m a s ı

Uluslararası politika üzerinde savaş zamanlarında da buna benzer moral kısıtlama ve engeller vardır. Bu engelleyici ve kısıtla-

(4) E.H. Carr, *The Twenty Years Crisis, 1919-1939* (London : Macmillan and Company, 1939), s. 196.

(5) Winston S. Churchill, *The Second World War, Vol. V. Closing the Ring* (Boston : Houghton Mifflin Co., 1951), s. 373-4. (Yayıncının izniyle kullanılmıştır.)

yıcı kurallar savaşıma gücü yetmeyen veya istek duymayan kimselerin durumlarını kapsar. Tarihin başlangıcından Orta Çağın sonlarına kadar savaşçılar, ahlâk ve hukuk açısından bile silâhlı kuvvetlerden olsun olmasın bütün düşmanlarına dilediği şekilde davranmakta, isterse, düşman ulustan kimi görürse öldürmekte serbest sayılırlardı. Kadın, erkek, çocuk herkes kılıçtan geçirilebilir, veya ahlâkî hiçbir engelle karşılaşmaksızın, galip olan tarafından köle olarak satılabilirlerdi. Hugo Grotius *Savaş ve Barış Hukuku*'nun III. Kitabının VI. Bölümünde, «Kamusal Savaşta Düşmanların Öldürülmesi Hakkı ve Kişi [üzerinde] Diğer Şiddet Kullanılmaları Hakkında» başlığı altında eski zamanlarda düşman ulustan kişilere karşı ve hiçbir fark gözetmeden yapılan şiddet hareketleri hakkında çok çarpıcı örnekler vermekte ve bunları bir tasnif içinde sunmaktadır. 1630'larda yazan Grotius'un kendisi bile, hâlâ, haklı bir savaş durumunda bunların çoğunun ahlâk ve hukuk açısından haklı bulunması gerektiğini savunmaktadır.⁶

Savaş zamanında öldürme eyleminden kaçınmayı gerektirecek moral bir kısıtlama veya engelin olmaması savaşın kendi doğasının bir sonucuydu. Tarihin o dönemlerinde savaş, savaşan ülkelerin topraklarında yaşayan bütün insanların arasında bir mücadele, bir karşılaşma olarak kabul ediliyordu. Heriki tarafın gözünde de döğüşülmesi gereken düşman, modern bir kavramlama ile devlet edinilen hukukî bir soyutlamanın silâhlı kuvvetleri değil, belli bir ülke-toprağında yaşayan ve belli bir hükümdâra tâbi bulunan halkın tüm nüfusuydu. Böylece, savaşan ülkelerdeki halkların içindeki her birey, diğer ülkedekinin düşmanı sayılıyordu.

Otuz Yıl Savaşlarından beri ise bu anlayış, savaşın bütün halk kitleleri arasında değil, fakat sadece savaşan tarafların orduları arasında bir karşılaşma olduğu şekline dönmüştür. Bunun sonucunda ise, muharip tarafların hareketlerini yöneten ahlâk ve hukuk ilkelerinin en önemlisi muharip ve muharip olmayan (nüfus) ayrımı olmuştur. Savaş, savaşan tarafların orduları arasında yapılan birşey olması, ve, sivil halkın silâhlı kuvvetlere aktif olarak katılmaması yüzünden, sivil halkın savaşa konu olmaması kabul edilmiştir. Bunun sonucunda ise, muharip-olmayan nüfustan kimselerin kasten öldürülmemeleri, saldırıya uğramamaları, yaralanmamaları ahlâkî ve hukukî bir görev sayılmıştır. Bir şehrin

(6) Özellikle § III'e bakınız.

bombardıman edilmesi veya insanların yerleşmiş bulundukları yerlere yakın mahallelerde yapılan savaşlar yüzünden sivil halkın ölmesi veya yaralanması bazan savaşın kaçınılmaz sonuçları olarak hoşgörü ile karşılanmaktadır. Bununla beraber, bu gibi şeylerden mümkün olduğu kadar kaçınmak ahlâkî ve hukukî bir görev sayılmaktadır. 1899 ve 1907 Kara Savaşları Yasa ve Âdetleri konusundaki La Haye Sözleşmesi ile, 1949 Cenevre Sözleşmesi bu ilkeyi dile getirmişler ve bunu evrensel bir hukukî yaptırıma bağlamışlardır.

Silâhlı kuvvetlerden olup da savaşma yeteneğini yitirmiş bulunanlar veya savaşmak istemeyenler konusunda da buna benzer bir gelişme görülmüştür. Antik çağdan Orta Çağın en son dönemlerine kadar egemen olan savaş anlayışına göre bütün düşmanları öldürebilme hakkına, döğüşme yeteneğini kaybeden düşman askerlerinin öldürülmemesi şeklinde hukukî ve ahlâkî hiçbir istisna konulmamıştır. Bu yüzden ki, Grotius bile zamanının egemen ahlâkî ve hukukî anlayışını dile getirirken şöyle demiştir: «Yaralama hakkı, zamanla sınırlı olmaksızın, esirleri bile kapsar... Yaralama hakkı teslim olmak isteyen, fakat teslim olmaları kabul edilmeyenleri bile kapsar».⁷

Ayrıca, tıpkı savaşın sadece silâhlı kuvvetler arasında bir karşılaşma anlamına gelmeye başlaması gibi, bile bile girişilen silâhlı eylemlere de, sadece, savaşa girmeyi ve savaşmayı isteyen, ve savaşacak yetenekleri bulunanların konu olmaları gerektiği de giderek gelişen bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Hastalık, yaralanma gibi nedenlerle veya tutsak düştüğü için veya teslim olmak istediği için savaşacak durumda olmayanlara dokunmamak gerekmektedir. Savaşın insancillaştırılması eğilimi onaltıncı yüzyılda başlamış ve ondokuzuncu yüzyılla yirminci yüzyılın başlarındaki karşılıklı anlaşmalarla hızlanıp, artmıştır. Hemen nerdeyse uygar ulusların hepsi de bu anlaşmalara katılmışlardır. 1581'den 1864'e kadar, yaralılar ile hastaların canlarını korumak amacıyla uluslararası 291 anlaşma yapılmıştır. 1864 Cenevre Sözleşmesinin ardından 1906, 1929, ve 1949 sözleşmeleri yapılmış, ve böylece, yaralılara, hastalara, ve bunların bakımları ile uğraşan sağlık personeline çağın ahlâkî yükümlülüklerine göre ne şekilde davranılması gerektiği ayrıntılı ve somut olarak saptanmıştır. Uluslararası Kı-

(7) İbid., § X, XI.

zılhaç bu ahlâkî yükümlülüklerin hem bir sembolü hem de kurumsal bir gerçekleşmesidir.

Savaş tutsaklarının durumu ise, onsekizinci yüzyılda bile son derece kötüydü; esirler kural olarak öldürülmüyorlardı, fakat kendilerine suçlu muamelesi yapılıyor, istismar ediliyorlar, ve pekazı dışında hiçbirisi salınıverilmiyordu. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Prusya arasında 1785'de yapılan Dostluk Anlaşmasının 24 Maddesi ile bu konudaki ahlâkî yükümlülükler değişmeye başlamıştır. Anlaşma, savaş esirlerinin kürek cezasına çarptırılmalarına ve zincire vurulmalarına son vermiş; kendilerine askerî personel muamelesi yapılması esasını tesbit etmiştir. 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleri, ve 1929 ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri savaş esirlerine insanca muamele edilmesini sağlayacak hukukî kuralları ayrıntılı bir sistem hâlinde tesbit etmişlerdir.

Savaşın yıkıcı etkileri karşısında kalan insanların uğrayacakları can ve mal kayıpları ile diğer çeşitli acılar konusunda duyulan benzer insancıl duygularla, onsekizinci yüzyılın ortalarından itibaren, savaşın insancılaştırılması için peşpeşe anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar bazı belli silâhların kullanılmalarını yasaklamış, diğer bazılarının kullanımını kısıtlamış, tarafsızların hak ve yükümlülüklerini tanımlamış-kısacası, savaşa bir nezihlik kazandırmak, savaşın bütün kurbanlarının «insan» yanlarına saygı gösterilmesini sağlamak, ve şiddeti savaş amacının gereği olarak minimuma düşürmek; yani, düşmanın karşıkoyma iradesini kırarak düzeye indirmek istemişlerdir. 1856 Paris Bildirisi deniz savaşına kısıtlamalar getirmiştir. 1868 St. Petersburg Bildirisi saçma [fişeklerinin] kullanılmasını, 1899 La Haye Bildirisi de dum dum kurşununun yasaklamıştır. Diğer birçok uluslararası sözleşmeler ise zehirli gazı, kimyasal savaş, ve biyolojik savaş yasaklamışlardır. ve 1907 La Haye Sözleşmeleri kara ve deniz savaşlarına ilişkin kanunları ve tarafsızların hak ve yükümlülüklerini kodlaştırmıştır. etmiştir. 1936 Londra Protokolü ticaret gemilerine karşı denizaltı gemilerinin kullanımını kısıtlamıştır. Günümüzde ise, atom savaşını sınırlamak için girişimlerde bulunmaktadırlar. Bütün bu çabalar, gerçekte, bir dış politika aracı olarak sınırsız şiddetin kullanımına karşı gösterilen ahlâkî bir çekingenlik ve isteksizliği ifâde etmektedir.

Bu uluslararası anlaşmaların, ve getirdikleri yasaklamaların dinlenmemesi ve ihlâl olunması çok görünen birşey olduğu için ge-

çerlilikleri veya etkinlikleri konusunda haklı iddialarda bulunulabilir. Bununla beraber, bu, ahlâkî veya hiçdeğilse bazı belirli tipte şiddet kullanımları karşısında vicdanî bir huzursuzluğun duyulmadığı anlamına gelmez. Böyle bir vicdan varlığı, bir yandan, devletlerin bu konudaki eylemlerini uluslararası anlaşmalarla ahlâkî ilkelere uyumlama çabalarından; bir yandan da, bu ilkelerin ihlâl edildiği şeklindeki iddiaların gene ahlâkî gerekçelerle haklı gösterilmeye çalışılmasından anlaşılmaktadır. Bu tür hukukî anlaşmalar bütün dünyada kabül görmekte, ve hiç olmazsa belli bir ölçüde, uluslar bunlara uymaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle, bu konuda bir suçlama ile karşılaşanların kendilerini suçsuz gösterme veya kendilerine ahlâkî gerçekler bulma çabalarını sadece ideolojilerden ibaret saymamak gerekir. Bu gibi çabalar, ulusların zaman zaman hiç saymadıkları ve çok kere ihlâl ettikleri bazı belirli ahlâkî sınırların ve engellerin dolayısıyla olarak tanınması ve kabulü anlamına gelmektedirler

S a v a ş ı n A h l â k Y ö n ü n d e n T e l ' i n i

Ve nihayet, yüzyılımızın başlangıcından itibaren, savaşın biz-zat kendisine karşı takınılan tutum bile, çoğu devlet adamlarının savaşı bir dış politika aracı olarak kullanmaktan çekinmelerine yol açan bazı ahlâkî engellerin ve kısıtlamaların bilincinde olduklarını göstermektedir. Devlet adamları, tarihin başlangıcından beri, savaşın verdiği zararları ve yol açtığı yıkıntıları kötülemişler; fakat kendileri bir savaşa girdikleri zaman bunun meşru-savunma olduğunu veya dinsel bir görev olduğunu ileri sürmüşlerdir. Savaşa girmemek ve savaştan kaçınmak ancak son elli yıldan beridir ki, devlet adamlığının bir amacı olmuştur. 1899 ve 1907 La Haye Barış Konferansları, 1919'daki Milletler Cemiyeti, 1928'deki Briand-Kellogg Paktı saldırgan savaşı hukuk-dışı ilân etmişler; günümüzün Birleşmiş Milletleri ise savaştan kaçınmayı kendisine en yüce amaç edinmiştir.

Kitabımızın Kesim Sekiz'de daha ayrıntılı olarak ele alacağı bu gibi hukukî araçlar ve kuruluşların temelinde, savaşın, özellikle modern savaşın sadece kaçınılması gereken müthiş birşey olduğu değil fakat ahlâk açısından da çekinilmesi gereken birşey olduğu inancı bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşının çıkışıyla ilgili çeşitli belgeler üzerinde inceleme yapan kesimler, belki Viyana ve St. Petersburg'dakiler hariç, bütün ülkelerdeki sorumlu devlet

adamlarının savaşa girmekten çekindiklerini ortaya koyan belirtiler karşısında şaşkınlığa düşmektedirler. Savaşın bilfiil başlama-sına ramak kalıncaya kadar bile devlet adamlarının gösterdiği bu çekingenlik ve isteksizlik, daha ondokuzuncu yüzyıla gelineye kadar bile, hesaplı ve plânlı olarak hazırlanan ve ilk «kıvılcımı» dahi düşünülüp önceden kurgulanan savaşları başlatanların tutum-larıyla tam bir ilişki oluşturmaktadır. Ondokuzuncu yüzyılda bile, savaşlar, böyle, önceden hazırlanır, gerekçesi «tezgâhların,» ve son-ra da, savaşı başlatanın karşı taraf olduğu söylenirdi.

İkinci Dünya Savaşının öncesindeki son dönemde, Batılı dev-letlerin siyasal ve askerî zarara uğramalarına yol açacak şekilde, bütün bu devletler ne pahasına olursa olsun savaştan kaçınmak arzusuna kapılmışlardır. Bu öyle bir arzuydu ki, ulusal politika-ların diğer bütün hesap ve endişelerini bile gölgeliyor; hepsinden önce geliyordu. Aynı şekilde, Kore Savaşını sadece Kore yarım-adasında mahsur tutmak ve Kore Savaşının üçüncü bir dünya sa-vaşına dönüşmesini önlemek için bütün büyük devletlerin duyduk-ları endişe, ve İkinci Dünya Savaşından buyana görülen pekçok uluslararası bunalımda bu devletlerin kendilerini frenleme çabala-rı da, aslında, savaşa karşı takınılan tutumun temelden bir deği-şikliğe uğradığını ifâde etmektedir. Bu durum, özellikle, ulusal çı-karlara uygun bir tedbir sayılması mümkün olabileceği zaman bi-le, buna hiç bakmaksızın, engelleyici ciddi bir şekilde ele alınıp kabul edilmesinde ortaya çıkmaktadır. Batı dünyasında savaşın ah-lâkî açıdan horlanması ve kınanması son yıllarda durumu bu hâ-le getirmiştir. Günümüzde savaşın (bir ulusa kabul ettirilebilme-si) için, savaşın, o ulusun dış politikasının hesaplı ve plânlı bir hareketi olarak değil, doğal bir felâket, düşman ulusun mel'unca bir hareketi olarak ortaya çıkması gerekmektedir. Savaşın olma-ması gerektiğini savunan ahlâk kuralının ihlâlinden dolayı ortaya çıkacak ahlâkî engellemelerin, bütünüyle olmasa da, kısmen gide-rilmesi mümkün olmaktadır.

U l u s l a r â r a s ı A h l â k v e T o p t a n S a v a ş

Görülüyor ki, modern çağımız, antik çağın ve büyük kısmıyla Orta Çağın tersine, bireylerin veya birey gruplarının hayatlarını etkilemeye başladığı noktadan itibaren dış politikanın uygulama ve yönetimi üzerinde moral kısıtlama ve engellemeler koymakta-dır. Bununla beraber, insanlığın bugünkü koşullarında bazı belirli

ve önemli öğeler bu moral kısıtlamaların belirli ölçüde zayıfladığına işaret etmektedirler. Bu konuda, günümüzün toptan savaşının, ahlâkî bir engellenmenin varlığının olmaması halinde, bütün ülke nüfuslarının kişisel düşmanlar gibi karşı karşıya gelmelerine yol açmış bulunuşunu hatırlayalım. Ve gene, savaşta insan öldürmenin tedricî şekilde azaltılışı ve bunun belirli koşullara bağlanmasının yanısıra, savaşın da aktif öğeler olarak sadece orduların karşılaştığı bir döğüş şekli haline dönüşmüş olduğunu hatırlayalım. Son yıllarda ise, çap itibarıyla çok büyümüş ve farklı özellikler kazanmış bulunan savaşın karakter değiştirerek toptan savaş haline dönüşmesi yüzünden, insan ölümüne yol açmanın ahlâkî yönden engellerle karşılaşması her zamankinden daha zayıflamıştır. Gerçekten de, sokaktaki insanın vicdanındaki yeri gibi, sorumlu politik ve askeri liderlerin vicdanındaki yeri de şimdi çok zayıftır ve heran bir tehdit ile karşı yarışya bulunmaktadır.

Günümüzde savaşın «toptan savaş» haline gelişinin başlıca dört özelliği vardır : (1) savaşın yürütülmesinde temel önem taşıyan işlerle ilgili nüfus kesiminin genel nüfusa oranı açısından, (2) savaşın yürütülmesinden etkilenecek nüfus açısından, (3) savaşın dayandığı inanç ve tutkuları benimseyen nüfus kesiminin büyüklüğü açısından, ve (4) savaşın hedefi açısından.

Günümüzde, geçmiş yüzyıllardaki küçük çapta ve ulusal üretimin küçükçe bir kısmını tüketen ordular yerine sivil nüfusun çok büyük tüketen ordular yerine sivil nüfusun çok büyük kısmının üretim çabalarınınca desteklenmesi gereken kitle ordularına geçilmiş bulunmaktadır. Sivil nüfusun silâhlı kuvvetlerin ikmâl hizmetlerini yerine getirmekteki başarısı savaşta kazanmakta savaşın kendisi kadar önemli hâle gelmiştir. Bu yüzden de, sivil nüfusun yenilmesi (üretim yetenek ve iradesinin kırılması) silâhlı kuvvetlerin yenilmesi kadar (direnme yetenek ve iradelerinin kırılması) önem kazanmıştır. Aynı nedenle, gücünü ve silâhını büyük ve geniş çapta bir endüstriden alan modern savaşın bu özelliği asker ile sivil arasındaki farkı çok azaltmıştır. Günümüzde, işçiler, mühendisler, ve tekniksiyenler yol kararında durup askerleri alkışlayan insanlar olmaktan çıkmışlardır. Askerler, havacılar, ve denizciler gibi kendileri de askerî örgütün vazgeçilmez bir kısmı haline gelmişlerdir. Bu yüzden, savaşa giren modern bir ulus düşmanının üretim süreçlerini yıkmak ve tahrip etmek zorundadır, ve bunu gerçekleştirecek araçlara da sahiptir. Sivil nüfusun üretiminin

önemi ve düşmanın üretimini zarara uğratmanın sağlayacağı yararlar ilk olarak Birinci Dünya Savaşıyla ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, sivil halkın üretim gücünü etkilemekte kullanılabilecek teknolojik araç ve yollar dolaysız fakat yetersiz şeylerdi. Savaşan ulusların abluka ve denizaltı savaşı gibi dolaylı yollar da kullanması gerekiyordu. Bu dönemde savaşan uluslar sivil halkların hayatlarına dolaysız olarak müdahalede bulunabilmek için hava saldırıları ve uzun menzilli topçu bombardımanlarından yararlanıyorlar, ancak bunlar değişik sonuçlar veriyordu.

İkinci Dünya Savaşı dolaysız müdahalede bulunma yöntemlerinin düşman ulusların üretim kapasitesini kırmakta en etkin araçlar haline gelmesine yol açmıştır. Günümüzde, (düşman ulusun) sivil nüfusunun ve malvarlığının tahribi öyle büyük bir yarar taşımakta, ve bunu gerçekleştirecek öyle büyük yetenekler geliştirilmiş bulunmaktadır ki, modern dünyamızın vicdanı bu ikisinin kombinasyonuna karşı fazla ciddi bir ahlâkî direnç göstermemektedir. Yüzyılın ilk onyılındaki ahlâkî inançlarını dile getiren A.B.D. Dışişleri Bakanı Cordell Hull, 11 Haziran 1938'de, Kanton'un Japonya tarafından bombardıman edilmesi üzerine, hükümetin, sivil nüfusu bombardıman edecek olan uluslara uçak, uçak teçhizatı ve cephanesi satışını onaylamayacağını bildirmiştir. 2 Aralık 1939 tarihinde de, Başkan Roosevelt, Finlandiya'da siviller üzerine saldıran Sovyetler Birliğine karşı aynı şekilde ahlâkî bir ambargo bildiriminde bulunmuştur. Fakat sadece birkaç yıl sonra, bu gibi işleri yapmayan devlet kalmamış; ve bunların etkinlik ve çapları Amerika'nın ahlâkî açıdan eleştirdiği olayları kat kat geçmiştir. Varşova ve Rotterdam, Londra ve Coventry, Cologna ve Nuremberg, Hiroşima ve Nagazaki sadece modern savaş teknolojisindeki gelişmenin değil, fakat modern savaş ahlâkındaki gelişmelerin de belli başlı dönemeçleri olmuştur.

Modern Savaşın karakteri yüzünden ortaya çıkan, düşmanın üretim gücünü kırmaktaki ulusal çıkar, ve bu çıkarın tatmini için modern teknolojinin sağladığı olanaklar uluslararası ahlâk üzerinde bozucu bir etkide bulunmuşlardır. Bu bozucu etki, modern savaşta, savaşan nüfuslar içinde büyük kitlelerin savaşa karşı his-sî bir bağlılık göstermeleri yüzünden daha da artmaktadır. Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardaki din savaşlarının, önce, onyedinci yüzyılın sonları ile onsekizinci yüzyıldaki hanedan (taht) savaşlarıncaya, sonra, ondokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki ulusal savaşlarca

Bundan yarım yüzyıl önce, her yerde genel bir iyimserliğin görüldüğü günlerde, büyük bir bilgin bu gelişmeyi önceden görmüş ve bunun bütün öğelerini inceleyip çözümlemiştir. Cambridge Üniversitesinden Devletler Hukuku Profesörü John Westlake 1894'de şöyle yazmıştır :

Savaşın yumuşatılmasının, tarafların, kendi kabilelerinden veya devletlerinden daha büyük bir bütüne, düşmanın da daha büyük bir bütün teşkil edeceğine, ve bu büyük bütünün vatandaşı olmak yüzünden ortaya çıkan görevlerden kendisine de düşenler bulunduğunu hissetmelerine bağlı olduğunu söylemek bilineni bildirmek («malûmu ilân») gibi birşeydir. Tarihi zamanların başlangıcından beri bu «hissiyat» Avrupa'da hiçbir zaman bütünüyle istenmemiş bulunmaktadır, fakat kendisine daha geniş bir mensubiyetin hissedildiği bütünün doğasında ve çapında çok büyük değişmeler olmuştur... Zamanımızda kozmopolitçe bir duygu, *Stoiklerinkine* benzeyen bir insanlığın bütününe olan inanç görülmekte, fakat bu inanç, zeminin Hristiyanlık tarafından hazırlanmış olması, ve büyük devletlerin güc bakımından epeyce eşit olmaları ve uygarlıkça benzer bulunmaları yüzünden birbirilerine gösterdikleri karşılıklı saygı nedeniyle (*Stoiklerinkinden*) daha büyük bir inanç haline gelmiş bulunmaktadır... Bu (duygunun) azaldığı dönemler de olmuştur, ve bu dönemlerden biri de konumuz açısından belirtilmesi gereken bir dönemdir. Reformasyondan sonraki din savaşları insanın hayvan tarafının alabildiğine zincirlerini koparıp boşaldığı bu en müthiş dönemlerden biridir, ve nisbeten aydınlık sayabileceğimiz bir çağda da oluşabilmektedir. İnsan ihtirasının tâbi olduğu en güçlü ve en tehlikeli tutku ve gerginliklerden biri de, ne denli haklı veya haksız olursa olsun, bir davaya bağlanmışlık ve bu dava için çaba göstermeyi kabullenmişliktir; Protestanın Protestana, ve Katoliğin Katoliğe karşı duyduğu bağlılık, kendisini daha kapsamlısıyla güçlendireceği yerde, devlete bağlılığı kesip koparmakta, (bu) ihtirasın kontrolü için yararlanabilecek olağan kontrolleri bu kontrollara en büyük ihtiyacın duyulduğu bir anda zayıflamaktadır. Savaşın bu şekle girmesi, sosyalizmin tutarlılığa erişmesi ve militan bir «imân» gücü

izlenmesi gibi günümüzün savaşı da ideolojik bir karaktere bürünerek bir çeşit din savaşı haline dönüşmektedir. Günümüzün savaşan uluslarının vatandaşı, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıldaki atalarının tersine, hükümdarının şan ve şerefi, veya ulusunun birliği ve büyüklüğü için değil, fakat bir «ideal», bir «ilkeler» bütünü, bir «hayat tarzı» uğruna açılmış bulunan bir «cihad» için savaşmakta; bu konularda sadece kendi görüşünün gerçekten ve erdemden güc aldığına inanmakta; kendisini bu konuda tekel sahibi sanmaktadır. Netice olarak, birey, ya ölüm ya da, «kayıtsız-şartsız teslim» koşuluna göre savaşmakta; (savaşan uluslardan) her birey karşısındakini değersiz, hakikatsiz, ve şeytanca «ideal» ve «hayat tarzına» sahip olmakla suçlamaktadır. Savaşta döğüşenler, artık sadece, «ideal» ve «hayat tarzı» uğrunda döğüşmenin gereğine inanan kişiler olduğu için, döğüşen ve döğüşebilme yeteneğini yitirmiş bulunan, asker ve sivil arasındaki farklar —eğer bir miktar ayırım hâlâ kalmışsa— sadece tek bir konudaki farka indirgenmiştir: «doğru» olan ideal ve hayat tarzını kabul edenlerle etmeyenler arasındaki fark. Yaralıları, hastaları, teslim olanları, silâhını terk edenleri, silâhsız olanları, düşman bile olsalar, duvarın öte tarafında bulundukları için düşman saymayı ve kendilerine insanca muamele etmeyi gerektiren ahlâkî görev şimdi ortadan kalkmış; yerine, «şeytan» ve «iblis»le profesyonel veya amatör olarak yakınlığı bulunan herkesin cezalandırılması ve yeryüzünden böylelerinin kazınması görevi gelmiştir.

Savaş anlayışındaki bu temel değişikliğin etkisiyle, sadece, yukarıda değindiğimiz, savaşta insan öldürmeye konulan ahlâkî engellerin İkinci Dünya Savaşıyla birlikte çok yoğun bir şekilde ihlâl edilmeleriyle kalınmamış, fakat savaşan tarafların esir almayı reddetmesini, esirleri öldürmesini, ve ordu üyeleriyle sivil halkı hiçbir ayırım gözetmeden öldürmesini haklı göstermek için ahlâkî temellere dayanmaya çalışma geleneklerinin de değiştiği görülmüştür. Böylece, ahlâkî engelleri bütünüyle ortadan kaldıramamışlarsa da bunları yumuşatmış ve hafifleştirmişlerdir. Bu nedenle, barış zamanında insan öldürmemeyi emreden ahlâkî engeller aynen durmakla beraber, savaş zamanı insan öldürme konusundaki ahlâkî engellemeler büyük oranda etkisizleşmişlerdir. Bizim açımızdan önce önemli olan ise, ahlâkî engellemelerin, savaş anlayışındaki temel değişikliklerin etkisiyle, zayıflama, ve davranış kuralları olarak bütün ortadan kalkma eğilimi göstermiş bulunmalarıdır.

kazanması, ve bugünkü devlet fikri (idea) ile savaş meydanında karşılaşması halinde birkere daha tekerrür edecektir. Ozaman pek mümkündür ki, barışta anarşizmin gösterdiğine denk bir müsaadekârlığı savaşta da göreceğiz! ⁸

Evrensel Ahlâkîliğe karşı Milliyetçi Evrenselcilik

Son yıllarda insan hayatının korunması ve ölüme yol açmaktan sakınılması konusunda uluslararası ahlâkta görülen gerileme, aslında, bizim konumuz için çok daha önemli olan, bir zamanlar dış politikanın günlük işlerini bile etkileyen fakat günümüzde etkisini kaybeden bir ahlâk sistemindeki çözülmenin sadece özel bir görünümüdür. Bu çözümlemenin başlıca iki faktör yüzünden olduğu söylenebilir : dış işlerinin yönetimde aristokratik sorumluluk yerine demokratik sorumluluğun, evrensel eylem standartları yerine de milliyetçiliğin standartlarının gelmesi.

A r i s t o k r a t E n t e r n a s y o n a l i n d e B i r e y s e l A h l â k

Onyedinci ve onsekizinci yüzyılda, ve bir dereceye kadar da I. Dünya Savaşına kadarki dönemde uluslararası ahlâkîlik bireysel egemenin —yani, bir hükümdarın ve ardılının— ve homojen ve birbirini tutan, nisbeten az sayıda aristokratik yöneticinin sorumluluğundaydı. Bir ulusun hükümdarı ve aristokrat yöneticileriyle yakın, samimi, ve devamlı ilişki içindeydiler. Bunlar, aile bağları, ortak bir dil (Fransızca), ortak kültürel değerler, belli bir ortak hayat üslubu, ve bir asilzadenin kendi ulusundan veya diğerlerinden başka asilzadelere karşı yapması ve yapmaması gereken şeyler konusunda ortak ahlâkî inançlara birbirilerine bağlanırlardı. Aralarında bir güc ve iktidar mücadelesine girişmiş bulunan hükümdarlar kendilerini, kuralları karşı taraftakince de kabul edilmiş bir oyundaki rakip taraflar sayarlardı. Hükümdarların diplomatik ve askerî servislerinde çalışanlar ise kendilerini, kendilerini istihdam eden hükümdarın şahsî hizmetinde sayarlar; bu hizmet bağının ya doğuma dayanan bir rastlantının (sık sık, şahsî sadâkat duygusu ile bu duygu desteklenirdi), ya da hükümdarın

(8) *Chapters on the Principles of International Law* (Cambridge University Press, 1894), s. 267 ve sonrası.

lûtfedeceği para, nüfuz imkânı, veya şan ve şeref yüzünden oluştuğuna inanırlardı.

Bu uluslararası aristokratik toplulukta para ve servet edinme tutkusu, aristokratların bir belli hanedana veya ulusa sadakat duygularından kat kat fazlaydı. Bunun içindir ki, hükümetlerin diğer ülkelerin dışişleri bakanlarına veya diplomatlarına maaş bağlamaları yani, rüşvet vermeleri hiç ayıplanmayan ve çok yaygın bir âdetti. Kraliçe Elizabeth'in nazırı Lord Robert Cecil, İspanya'dan maaş alırdı. Onyedinci yüzyılda İngiltere'yi Venedik'te temsil eden Büyükelçi Sir Henry Wotton'un Savua'dan maaşı vardı ve bir de İspanya'ya başvurmuş; İspanya'dan da maaş istemişti. 1793 yılında Fransız Devrim Hükümetinin açıkladığı gizli belgelerden Fransa'nın 1757'den 1769'a kadar Avusturya'lı devlet adamlarına verdiği rüşvetin 82 milyon 652 bin 479 *livre* hacmine ulaştığı anlaşılmıştır. Avusturya Şansölyesi Kaunitz bundan 100 binini şahsen kendisi almıştır. Aynı şekilde, hiç ayıp sayılmayan akıllıca ve yerinde bir başka hareket ise, uluslararası anlaşmalara katılan hasım devletlerin diplomatlarına ve sorumlularına istenen yönde bir sonuca varmaları için rüşvet ve ücret ödenmesiydi. 1716 yılında, Fransız Kardinal Dubois, İngiltere'nin Fransa ile ittifaka girmesini sağlamak için, İngiliz Dışişleri Bakanı Stanhope'a 600,000 *livres* sunmuştur. Kendisinin yazdığına göre, bu teklifi Stanhope kabul etmemişse de «hiçbir hoşnutsuzluk göstermeden ve müteşekkirci bir tavırla bu teklifi dinlemiştir.» Prusya'nın Fransa'ya karşı açılan savaştan geri çekilmesiyle sonuçlanan 1795 Basel Anlaşmasından sonra Prusya Murahhası Hardenberg Fransa hükümetinden 30,000 frank almış, ve bu armağanın yetmeyeceğinden şikâyet etmiştir. 1801'de Badenli Margrave «diplomatik hediyeler» başlığı altında 500,000 frank harcamış, Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand 150,000 frank almıştır. Talleyrand'a önce 100,000 *livres* tutarında bir rüşvet verilmesi kararlaştırılmışsa da, bu arada Prusya'nın 100,000 frank ve 66,000 frank değerinde bir enfiye kutusu verdiği duyulunca bu rüşvetin 150,000'e çıkarılması uygun görülmüştür.

Prusya'nın Paris'teki Büyükelçisi bu oyunun temel kuralını 1802'de hükümetine gönderdiği bir raporda şöyle bildirmiştir :

«Burada diplomatik görevde bulunan herkes tecrübeler sayesinde öğrendi ki, sorun tam kesinliğe kavuşmadan insanın hiçbir şey vermemesi daha doğru, fakat önceden paranın sesini işittirmenin çok büyük işler yaptığı da bir gerçek.»

Bu tür alış-verişle uğraşmaya alışan devlet adamlarının, vatanlarının ve uluslarının kendilerine emanet edilen işlerine ve davâlarına sahip çıkabileceklerini sanmak çok zordur. Bu tür devlet adamlarının vatanlarına ve uluslarına olan sadakatten' daha başka şeylere sadakat gösterecekleri açıktır. Ayrıca, ulusların arasında yapılan anlaşmaların aktedilmesiyle birlikte maddî çıkar elde etmek umudu müzakerelerin uzamasında başlıca güdü haline gelmiş bulunuyordu. Diplomatik müzakerelerin çıkmaza girmesi, belirsiz bir tarihe ertelenmesi, veya anlaşmazlık konusu bırakmayacak kadar kesin sonuçlar doğuran savaşlar, diplomatik müzakerelerin seyri ve sonuçları ile kişisel çıkar bağlantısı içinde bulunan bu devlet adamlarınca sevilmeyen, istenmeyen şeylerdi. Devlet adamı olma mesleğinin onyedinci ve onsekizinci yüzyılda bu şekilde tüccarlığa dönüşmesi uluslararası anlaşmazlıkların keskinliğini gidermiş, tek tek ulusların güç ve iktidar tutkularının nisbeten dar sınıflar içinde tutulmasını mümkün kılmıştır.

Bu dönemde Fransa'daki Avusturya Büyükelçisi aristokrat olmayan vatandaşları arasında bulunmaktan çok Versailles saray çevresinde yaşamayı sever, ve âdeta, Versailles'deyken kendisini öz vatanından çok vatanında sayardı. Büyükelçinin Fransız aristokrasisi ve diğer Fransa'daki diplomatik kolonideki aristokratlarla olan bağlarından daha yakın ve güçlüydü. 1757 yılında, Stainville Kontu, Paris'de Avusturya'yı temsil ediyordu. Oğlu (Choiseul Dükkü olarak) Viyana Sarayında Fransa'yı temsil ediyor, ve bir süre sonra XV. Louis'nin Başkanı oluyordu. Aynı anda, bir başka oğlu Macaristan'daki Sırp-Hırvat Alayı Kumandanıydı. Bu şartlar diplomatik ve askerî şahısların kâh bir hükümdara kâh bir başka hükümdara bağlanmalarında ve bunun hiç de az görülür birşey olmasında şaşılacak birşey yoktur. Bir Fransız diplomatının veya subayının kişisel çıkarları nedeniyle Prusya Kralının mahiyetine geçmesi, Prusya'nın emellerine hizmet etmesi, veya Fransa'ya karşı Prusya ordusunda çarpışması olağan şeylerdendi. XIV. Louis, Savua Prensi Eugene'e —Mazarin'in halasının oğlu— Fransız ordusunda görev vermemiş bunun üzerine prens Avusturya ordusunda görev almış, ve Fransa'nın İtalya üzerinde egemenlik kurmak rüyalarına son veren Avusturya'nın en büyük generali olmuştur. Onsekizinci yüzyılda pek çok sayıda Alman Rusya'da hükümet mekanizmasının her dalında görev almışlar; bunlar daha sonra bir çeşit temizlik hareketiyle Rusya'dan atılmışlar ve esas yurtlarına dönmüşlerdir.

Yedi Yıl Savaşlarından çok kısa bir zaman önce, 1756 yılında Büyük Frederick, İskoçyalı Kont Marischall'ı İspanya'ya Prusya elçisi olarak göndermiş ve kendisinden İspanya'nın amaçları hakkında bilgi edinmesini istemiştir. Prusya'nın İskoç Elçisinin İspanya'da Wall isminde İrlandalı bir arkadaşı vardı ve kendisi tam bu sırada İspanya Dışişleri Bakanı olmuştu. Böylece, Prusya'nın İskoçyalı İspanya Elçisi istediği bilgileri bu zattan elde ediyordu. Ancak, aldığı bu bilgileri İngiltere Başbakanına veriyor, oradan da Prusya Kralına aktarılıyordu. Fransaya karşı Birinci İttifak Savaşından çok kısa bir zaman öncesine kadar Fransa hükümeti Fransız ordusunun başkomutanlığını Brunswick Düküne teklif etmiş, fakat dük Prusya Kralının aynı konudaki önerisini kabul ederek Fransa'ya karşı Prusya ordusunu yönetmiştir. 1815 Viyana Kongresine gelinceye kadar Rusya Çarı I. Alexander'ın dışişlerindeki nazır ve danışmaları arasında iki Alman, bir Rum, bir Korsikalı, bir İsviçreli, bir Polonyalı —ve bir de Rus vardı. Hatta ondokuzuncu yüzyılın sonunda bile Prens Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfuerst Almanya Şansölyesi, kardeşlerinden biri Roma Katolik Kilisesi Papalık hükümetinde görevli bir Kardinal, yeğenlerinden bir tanesi Avusturya nazırı, diğeri Avusturya generali ve daha sonra Berlin'de (Avusturya) Büyükelçisi olabilmiştir. Bu durum yüzündendir ki, ondokuzuncu yüzyılın ortalarında, Fransa'nın eski Başbakanı Guizot şunları yazmıştır :

Avrupa topluluğunda profesyonel diplomatlar, kendi ilkeleri âdetleri, duyguları, ve isteklerine göre yaşayan kendilerine özgü bir topluluk meydana getirirler; Devletler arasındaki farklılıklara ve hatta anlaşmazlıkların ortasında kendi aralarında sessiz ve daimî bir birlik içinde yaşarlar. Ulusların birbiriyle çelişkin çıkarlarına göre hareket eden, fakat önyargılarının fevri duyguların etkisinden uzak bulunan bu diplomatlar dünyası yeter derecede bir açıklıkla büyük Avrupa topluluğunun genel çıkarlarını gözetir, bu genel çıkarın farklılıklar üzerinde egemen olmasını sağlar; aralarında hiçbir tartışma bile çıkarmadan çok farklı politikalar izleme durumunda bulunan diplomatlar (ise) hemen her zaman aynı atmosferi ve ufku paylaşırlar ve aynı politikanın başarısı için samimî şekilde çalışırlardı.⁹

(9) *Mémoires* (Brussels, 1858-67), C. II, s. 266-7.

Prusya'nın Rusya Büyükelçiliğindeki görevinden geri çağırılan Bismarck'ın 1862 yılında başından geçen bir olay aristokrasinin kendi içindeki tutunumun şiddetini göstermesi bakımından belirtmeye değer. Çar'a, St. Petersburg'dan ayrılmak zorunda olduğu için üzüntü duyduğunu ifade eden Bismarck'a, durumu birden anlamayan Çar, Bismarck'ın Rus dışişlerine mi girmek istediğini sormuştur. Bismarck, hatıralarında, bu teklifi «nezaketle»¹⁰ reddettiğini yazmaktadır. Bizim konumuz için önemli olan Bismarck'ın bu teklifi reddedişi değil —Bismarck'dan önce ve sonra da böyle reddedilen teklifler, çok veya biraz daha az, olmuştur— bu teklifin «nezaketli» bir şekilde reddedilmesi, ve olaydan otuz yıl kadar sonra bu satırları yazarken bile Bismarck'ın bu teklifi kişisel namus ve ahlâkına yapılmış bir tecavüz olarak saymamasıdır. Günümüzde yarım yüzyıldan fazlaca bir zaman önce, başkanlığa atandığı için görevli bulunduğu yabancı bir başkentten ayrılmakta olan büyükelçiye ülkesine olan sadakatını terk edip bir diğer ülkeye sadakat göstermesini teklif edebilmek, kendisine teklifte bulunan kimsece, ahlâkî ölçüleri ihlâl eden onur kırıcı bir teklif olarak değil, fakat olağan bir iş önerisi olarak sayılmaktaydı.

Bugün ise, Amerikan Büyükelçisine Sovyetler Birliği Başbakanı tarafından, veya Washington'da akredite diplomatlardan birine Amerikan Başkanı tarafından böyle bir teklifte bulunulması halinde bu kimsenin nasıl güc bir durumda kalacağını, olaydan sonra çıkacak itibar kırıcı rezâleti gözümüzün önüne getirelim. Gerçekten, dış politikanın ve diplomasisinin ahlâk anlayışı son zamanlarda çok büyük bir değişiklik geçirmiştir. Bugün böyle bir teklif hiyanete teşvik; yani, uluslararası işlerde en önemli ahlâkî yükümlülük alan kişinin vatanına sadakat besleme yükümlülüğünün ihlâli demektir. Oysa Bismarck'a yapıldığında ve ondokuzuncu yüzyılın bitimine çok az bir zaman kala Bismarck tarafından hatıralarında yazıldığında ise, ahlâkî hiçbir yanı olmaksızın, sadece bir iş teklifi olarak kabul veya reddedilebilen bir sorun sayılıyordu.

Uluslararası aristokrasinin davranış ve edimlerinde uymak zorunda oldukları ahlâk standartları uluslarüstü (supranational)

(10) *Bismarck, the Man and Statesman, being the Reflections and Reminiscences of Otto, Prince von Bismarck* (New York and London: Harper and Brothers, 1899), C. I, s. 341.

karakterdeydi. Bunlar, Prusyalı, Avusturyalı, veya Fransız olarak doğaların hepsine geçerli standartlar değildi; sadece, doğuştan gelen aristokrat olma özellikleri ve gördükleri eğitimle bu standartları kavrayabilen, ve bunlara uygun hareket edebilen «kişizadelere» şamildi. Bu kozmopolit topluluk kendi ahlâk anlayışının kaynağının «doğa hukuk» kuralları olduğunu savunurdu. Bu nedenle de, bu topluluğun üyesi olan kimseler topluluğa ait ahlâk kurallarına uymakta birey olarak sorumlu bulunduklarına inanırlar; bu, davranış ve edimlerle ilgili ahlâk kurallarının bireyler olarak, rasyonel insanlar olarak kendilerine hitap ettiğini kabul ederlerdi. XV. Louis'ye, İngiltere Bankasının çıkardığı kâğıt paraların sahtesini bastırması teklif edildiğinde, Kral, «burada bu ancak hakettiği ölçüde nefret, tiksinti, ve dehşetle görüşülerek üzerinde durulabilir» diyerek bu teklifi reddetmiştir. 1792 yılında XVI. Louis'yi kurtarmak için sahte Fransız parası bastırması teklif edilen Avusturya İmparatoru II. François da, «böyle aşağılık ve şerefsizce bir teklif olmaz, kabul edilemez» diyerek bu teklifi reddetmiştir.

Dış politikanın yönetiminden sorumlu kişilerin diğer ülkelerdeki meslektaşlarına karşı duydukları oldukça yüksek ahlâkî yükümlülük duygusu, onyedinci ve onsekizinci yüzyıl yazarlarının hükümdarlarına yaptıkları en önemli tavsiyenin «şeref» ve «şöhretlerini» korumak oluşunun nedenini de açıklamaktadır. XV. Louis'nin uluslararası sahnede girişeceği herhangi bir eylem o'nun kişisel eylemi sayılıyor; bu eyleminde kendisinin kişisel ahlâk sorumluluğu anlayışının da ifâdesini bulduğu varsayıldığı için, her eyleminde kişisel şeref ve haysiyeti de söz konusu oluyordu. XV. Louis'nin kişisel ahlâk sorumluluklarını ihlâl etmesi diğer tanıdığı hükümdarlarca kendilerine karşı işlenmiş bir ahlâksızlık sayılıyor, bu yüzden, sadece XV. Louis'nin kendi vicdanı değil fakat bu uluslararası aristokratik topluluk da işin içine karışarak, prestij kaybı; yani güç ve iktidar kaybı şeklinde bir bedelle Krala bu topluluğun ahlâk ve göreneklerini çiğnemiş olmasını ödetmeye hazır bekliyordu.

U l u s l a r a r a s ı A h l â k ı n Y ı k ı l ı ş ı

Ondokuzuncu yüzyıl boyunca aristokrasi hükümetinin yerine hükümet sorumlularının demokratik seçimi ve sorumlulukları gelince, uluslararası toplumun yapısı, ve bununla birlikte, uluslararası ahlâk anlayışı da köklü bir değişikliğe uğramıştır. Fiilen ondoku-

çek olan birşeyden; belirli bireylerin vicdan ve eylemleriyle özdeşleşebilecek olan birşeyden söz ediyoruz demektir. İngiliz Ulusları Topluluğunun, veya sadece İngiltere'nin Birleşik Devletlere ve Fransa'ya karşı ahlâkî yükümlülükleri olduğunu söylediğimiz zaman ise sadece varsayımsal birşey yapıyoruz demektir. Uluslararası hukuk bu varsayıma dayanmaktadır ki uluslara bireysel kişilermişçesine muamele eder, fakat bu hukukî kavramlama çabasına paralel bir ahlâkî yükümlülük geliştiremez. Anayasaya göre, İngiliz Uluslar Topluluğunun ve İngiltere'nin başı sayılan monarkın vicdanı İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu dış politikasının şekli hakkında ne derse desin, fiiliyatta İngiltere'nin ve İngiliz Uluslar Topluluğunun dış politikası apayrı birşey olmaktadır; zira, *monarkın* bu işler üzerinde fiilî bir etkisi kalmadığı gibi, sorumlu kişi olma özelliği de kalmamıştır. İngiltere Başbakanının ve Dışişleri Bakanının İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğunun dış politikası konusundaki sorumlulukları ne durumdadır? Bu ikisi de kabine üyesi kişilerden başka birşey değildir; kabine ise dış siyaseti de, diğer siyasetler gibi, çoğunluğun kararı ile belirleyen bir organdır. Kabine bir bütün olarak, çoğunluk partisine karşı sorumlu bu çoğunluğun tercihlerini eyleme dönüştürmekle yükümlüdür. Kabine, anayasa açısından ifâde edilecek olursa, Parlâmentoya karşı sorumludur ve Parlâmentonun bir komitesi gibidir. Parlâmento ise, kendilerinden hükümet etme yetkisini aldığı seçmenlere karşı sorumludur. Parlâmentonun üyesi bireyler bu seçmenler kitlesinden bir dahaki seçimlerde de yeni bir hükümet etme yetkisi almayı umut etme durumundadırlar.

Seçmenler topluluğundaki bireyler ise seçim günündeki ve bir dahaki seçime kadarki dönemdeki eylemlerini belirleyecek uluslarüstü hiçbir moral inanç ve kanaata sahip değildir; olsalar bile, muhtevaca çok heterojen bir topluluk olmak durumundadırlar. Diğer bir deyişle, bunlardan bir kısmının, «Haklı veya haksız-benim vatanım» ahlâk düsturuna inanlardan olması mümkündür. Bir kısmının ise, uluslararası işlerle ilgili kendi eylemlerine olduğu kadar hükümetin eylemlerine de Hristiyan ahlâkının standartlarını uygulayanlar olması; diğer bir kısmının da Birleşmiş Milletler veya dünya devleti veya hümanist ahlâk standartlarını uygulayanlar olması mümkündür. Siyaseti saptayan grubun değişip duran üyeleri veya Dışişleri Bakanlığının daimî bürokrasisi bu ve buna benzer kanaat dağılımlarını yansıtacağı gibi, yansıtmayabilir de. Fakat hernehâl olursa olsun, belli bir davranış ve edimle ilgili bir ah-

zuncu yüzyılın sonuna kadar çoğu ülkelerde dışişlerinin yönetiminden aristokratik idareciler sorumlu olmuşlardır. Yüzyılımızda ise, yerlerini, sınıf farkı gözetmeden seçilen veya atanan kimseler almıştır. Bu görevliler giriştikleri resmî eylemlerinde ahlâk ve hukuk yönünden sorumludurlar; ama bu sorumluluk bir *monarka* (yani, belirli bir bireye) karşı değil, fakat bir topluluğa (yani, parlamento çoğunluğuna, veya ulusun kendisine) karşı bir sorumluluktur. Halk oyundaki önemli bir değişiklik dış politikayı yapan kişiyi de değiştirebilmektedir. Bunun sonucunda, o anda halkın içinden bir başka grup seçilip görevlendirilmektedir.

Devlet memurlarının çoğunluğunun aristokrasiden devrilmesi de sona ermiştir. Bugün devlet görevlileri genel nüfustan devşirilmektedir. Bu, Birleşik Devletler için eskiden beri bir gelenek olmuş; İngiltere ve Sovyetler Birliği için ise, öncesi bulunmayan bir yenilik olarak gerçekleştirilmiştir. Ulaştırma ve Genel-İş Sendikası Genel Sekreteri olan Bevin 1964 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı olmuştur. Bir zamanlar profesyonel bir ihtilâlcı olan Molotov ise Sovyetler Birliği dış politikasının sorumluluk mevkiine gelmiştir.

Görevine devam etmesi için hükümetlerin meclis çoğunluğunun desteğine muhtaç olduğu İngiltere, Fransa, veya İtalya gibi ülkelerde parlamento çoğunluğundaki bir değişiklik hükümetin bileşiminde de değişiklik yaratmaktadır. Hükümetin, Kongre tarafından değil de genel seçimler yoluyla görev başına geldiği Birleşik Amerika gibi bir ülkede bile Dışişleri Bakanlığındaki siyaset saptayıcıların değişimleri önemli miktardadır. Temmuz 1945'den Ocak 1947'ye kadarki onsekiz ay içinde Birleşik Devletler üç dışişleri bakanı değiştirmiştir. İki yıllık süre sonunda, Dışişleri Bakanlığındaki müsteşar ve müsteşar yardımcılarının hepsi değişmiştir. Uluslararası işlerde siyaset saptayıcıların değişimleri ve sorumluluklarının şekli belli olmayan bir kolektif varlığa aktarılmış bulunması, uluslararası ahlâk düzeninin etkinliği hatta varlığı konusunda beklenmedik ölçüde sonuçlar yaratmaktadır.

Tek tek ulusların kendi içlerindeki bu biçim-değiştirme uluslararası ahlâk anlayışını bir ahlâkî kısıtlamalar sistemi olarak realliteden çıkarmış ve sadece bir «lâf» haline sokmuştur. İngiltere Kralı III. George'un Fransa İmparatoru XVI. Louis'ye veya Rus İmparatoriçesi Büyük Katerina'ya karşı girişeceği davranışlarında belli ahlâkî kısıtlamalar altında olduğunu söylediğimizde ger-

lâk kuralından söz edebilmek için böyle bir kuralın sadır olacağı kişisel vicdan varlığı gerekmekte, bu yüzden de, İngiltere'nin uluslararası ahlâkından veya bir başka ulusun ahlâkından söz etmemizi sağlayacak kişisel vicdan ortada görünmemektedir.

Tek bir kişi olarak herhangi bir devlet adamının dış politikayı yürütmede kendi vicdanının emirlerine uygun hareket etmesi mümkündür. Böyle yapıyorsa bu ahlâkî inançlar kendisinin mensubu bulunduğu ulusa değil, o'nun kendisi şahsına ait şeyler sayılmak gerekir. Kendisinin, fiilen ulusu adına konuşuyor olması da bu durumu değiştirmez. Nitekim, Lord Morley ve John Burns, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşına katılmasını kendi ahlâk anlayışlarına uygun bulmadıkları için İngiliz kabinesinden istifa etmişlerdir. Bu o'nların kişisel eylemleri; kendi kişisel ahlâk anlayışlarıydı. O günlerde Alman Şansölyesi, Alman hükümetinin başı olarak, Belçika'nın tarafsızlığının çiğnenmesini hukuka ve ahlâka aykırı saydığını belirtip, bunu bir ihtiyaç olarak göstererek haklı kılmaya çalıştığında ise, sadece kendisi adına konuşmuş oluyordu. Kendi vicdanının sesi Almanya denen kollektivitenin sesi olamazdı ve olamamıştır. İkinci Dünya Savaşında Alman-taraftarı Vichy hükümetinin Dışişleri Bakanı olan Laval'a rehberlik eden ahlâk ilkeleri Fransa'nın kendisinin ahlâk anlayışına aitti, ve kimse aksini söylemiyordu.

Ahlâk kuralları bireylerin vicdanlarında işlerlik gösterebilirler. Bu yüzden de, etkin bir uluslararası ahlâkın mevcut olabilmesi için gerekli önkoşul, kendi eylem ve hareketlerinden kişisel sorumluluk yüklenilebilecek kişilerle açıkca özdeşleştirilebilecek devlet yönetiminin varlığıdır. Yönetime ait sorumluluğun, uluslararası işlerde ahlâkî gereklilikler konusunda değişik anlayışlar taşıyan veya böyle bir anlayışa hiç sahip olmayan çok sayıdaki bireyler arasında dağıldığı bir yerde ise uluslararası ahlâkın uluslararası politika üzerinde etkin bir engelleyici ve kısıtlayıcı sistem olarak işlerlik göstermesi mümkün değildir. 1923 gibi oldukça geride kalan bir tarihte bile Dean Roscoe Pound'un, «Devletler arasında ahlâkî bir düzenin varlığının... onsekizinci yüzyıl ortalarında bugünkünden daha ileri olduğu rahatlıkla söylenebilir».¹¹ demesi de bu yüzdendir.

(11) «Philosophical Theory and International Law,» *Bibliotheca Visseriana*, C. I (Leyden, 1923), s. 74

Uluslararası Toplumun Yıkılması

Hükümetlerin demokratik seçimi ve sorumluluğu, etkin bir kısıtlama sistemi olan uluslararası ahlâk anlayışını yıkarken, milliyetçilik de uluslararası ahlâkın işlerlik gösterdiği uluslararası toplumu yıkmıştır. 1789 Fransız Devrimi, kozmopolit aristokratik toplumun ve bu toplumun ahlâk anlayışının dış politika üzerindeki kısıtlayıcı etkilerinin tedricen ortadan kalktığına tanık olan yeni bir tarih döneminin başlangıcı olmuştur. Profesör G.P Gooch şöyle demektedir :

Vatanseverlik insanların biraraya gelme güdüsü kadar eski olmakla beraber, milliyetçilik Fransız Devriminin volkanik alevlerinden çıkmış yapay bir imândır. Savaşın seyri Valmy'de değişmiş, ve yenilgiden sonraki akşam vakti Goethe kendi kanaatine dair soruyu şu tarihî sözlerle cevaplandırmıştır. «Bugünden itibaren yeni bir dönem başlıyor, ve siz, ilerde, bu dönemin doğuş anına kendinizin de tanık olduğunuzu söyleyebileceksiniz».¹²

Bu çok ağır ve yavaş işleyen bir aşındırma süreciydi; eski düzen ise buna cesaretli bir şekilde karşı koyuyor; Kutsal İttifak, ve yukarda sözünü ettiğimiz¹³ 1862 gibi oldukça geç bir tarihte bile Rus Çarının Bismarck'a Rus dışişleri teşkilâtında görev vermek istemesi eski düzenin bu direnişini ifade ediyordu. Ne var ki, Hristiyan hükümdarları ve aristokratları birleştiren uluslararası toplumun ve ahlâkın gerilemesi ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru açık ve kesin bir duruma gelmiştir. Bu gerileme ve çöküşü belirten en iyi örnek II. Wilhelm'in 1895 tarihinde Rus Çarına yazdığı mektuptur. II. Wilhelm, Fransızların durumu hakkında *teatral* bir tiyatro üslûbu özentisi ile yazdığı mektubunda bu çöküşü, «lâfla» da olsa, duyurmaya çalışıyordu :

Cumhuriyetçiler *de natura* ihtilâlcidirler. (Fransızların) Majestelerinin kanları hâlâ bir vebâl gibi ülkenin üzerindedir. Ozamandan beri (Fransa) mutluluk ve huzur buldu mu hiç? Nik, sözüme inan ki, bu ulus ebediyen Allahın gazâbına uğramış bulunuyor. Biz Hristiyan Krallar ve İmparatorlar Tanrının bize verdiği bir

(12) *Studies in Diplomacy and Statecraft* (London, New York, Toronto : Longmans Green and Company, 1942), s. 300, 301

(13) Bknz : s. 322.

görevle yani Allahın Lütful İnayesiyle ilkesini savunmak ve yüceltmek göreviyle yükümlüyüz.

İspanyol-Amerikan Savaşından az önce, Amerikan Cumhuriyetine karşı İspanya monarşisini savunmak için Avrupa devletlerini birleştirmeye çalışan II. Wilhelm'in plânı kendi danışmalarını bile hayrete düşürmüştü.

Fakat 1914'de, Birinci Dünya Savaşının öncesinde bile birçok devlet adamı ve diplomat; aralarında bunca ortak yanlar bulunan bu insanlar şimdi farklı cephelerde karşı karşıya gelmek zorunda kaldıkları için derin bir melânkoliye düşmüşlerdir. Hatta Alman Genel Kurmayı bile daha önce¹⁴ sözünü ettiğimiz memorandumda gelmekte olan Birinci Dünya Savaşından «Avrupa'nın uygar ulusları arasında karşılıklı katliam» diye söz etmiş, ve endişe ve kehânet dolu şu satırları yazmıştı : «Olaylar bu yolda gelişmelerine devam ederlerse, son anda bir mucize olmadığı takdirde, hemen tüm Avrupa uygarlığını onlarca yıl ortadan kaldıracak bir savaş önlenemeyecektir».¹⁵ Fakat artık bu sözler insanların eylemlerini etkileme gücünü kaybetmişti. Birinci Dünya Savaşı öncelerinden itibaren (devlet adamları ve diplomatlar) biribirilerine değil, uluslarına daha yakın hâle gelmişler; iktidara kendi halklarının içinde yükselmişler ve diğer uluslarla ilişkilerinde kendi uluslarının irade ve çıkarlarını temsil etmeye başlamışlardı. Fransız Dışişleri Bakanını Berlin'deki meslekdaşından ayıran şeyler, birleştiren ve benzeşim içine sokan şeylerden daha önemli olmuştu. Aynı şekilde, ama ters olarak, Fransız Dışişleri Bakanını Fransız ulusuna yaklaştıran ve benzeşim içine sokan şeyler de, ayıran şeylere oranla, daha büyük önem kazanmıştı. Farklı hükümet-edenler çevrelerinin birlikte yeraldığı, ve farklı ulusal toplumlara ortak-çerçeve teşkil eden tek bir uluslararası toplumun yerini ulusal toplumların kendileri almıştı. Uluslararası sahnede görev alan ulusal temsilciler ise, eskiden uluslararası toplumun kazandırdığı davranış ve edim standartları ile değil, ulusal toplumlarının kazandırdığı standartlarla hareket ediyordu.

Ondokuzuncu yüzyılda, aristokratik uluslararası toplumun ulusal bölümlere ayrılması tamamlandığı sırada, milliyetçiliğin savunucuları bu gelişmenin uluslararası ahlâk bağlarını zayıflatmayaca-

(14) Bakınız : s. 274.

(15) Bakınız : Bölüm 19'da, «Egemenlik Nasıl Yitirilir» arabölümü.

ğına, kuvvetlendireceğine inanıyorlardı. Bunlara göre, bağımsızlık kazanan ulusların ulusal arzuları ve heyecanları tatmin edildikten ve aristokratik hükümetler yerlerini halk hükümlerine terk ettikten sonra, dünya uluslarını hiçbirşey biribirinden ayıramayacaktı. Aynı insanlık toplumunun üyeleri olmanın bilinciyle ve özgürlük, hoşgörü, barış gibi ortak ideallere sahip olmaları sayesinde bütün uluslar kaderlerini bir ahenk içinde uyumlayabileceklerdi. Gerçekte ise, milliyetçilik anlayışı ulusal devletler içinde gerçekleşmesini tamamladıktan sonra evrensel ve hümanist değil, bölücü, bireyci ve bencil bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Onyedinci ve onsekizinci yüzyılın uluslararası toplumu yıkılır yıkılmaz, ulusal toplumların üzerinde yeralan bu birleştirici ve kısıtlayıcı ögenin yerine konulabilecek birşeyin bulunmadığı anlaşılmıştı.. Sosyalizm bayrağı altında uluslararası emekçi sınıfının dayanışması ise boş bir hayâl olmuştur. Örgütlü din (kurumu) ise ulusal devleti aşacağı yerde, kendisini ulusal devletle özdeşleştirmiştir. Böylece bireyin sadakat gösterebileceği tek izafet noktası ulus birimi olmuş, ve farklı ulusların üyeleri farklı sadakat nesnelere bağlanmışlardır.

Lord Keynes'in çizdiği Clemenceau portresinde bu yeni milliyetçilik ahlâkının tasvirini görmekteyiz :

Atina hakkında Perikles ne hissetiyse kendisi de Fransa için aynı şeyi hissetti —kendi başına değer taşıyan, başka hiçbir şeye önem vermeyen... (Olumlu) rüyâsı bir taneydi— Fransa; (olumsuz çıkan) hayâli ise, Fransızlar ve kendi meslekdaşlarıyla birlikte tüm insanlıktı... Uluslar gerçek varlıklardı, ulusunuzu sevebilir, kalanlarla ilgilenmeyebilir —hatta nefret edebilirdiniz. Kendi sevdiğiniz ulusun şan ve şerefi iyiydi— ama çoğu zaman komşumuzun sırtından ödenecek bir baha karşılığıydı bu. Dürüstlük gereği, aptal gereği, Amerikalılar ve yalancı İngilizlerle girilen işlerde bir miktar gönülsüz dürüstlük gösterdiyse de, Milletler Cemiyeti gibi işlerin tutacağı bir dünyanın varlığına, veya insanın kendi çıkarına göre güç dengesini yeni baştan kuracak değerli bir formülün dışında self determination gibi ilkelerin değer ifâde ettiğine inanması budalalık olacaktı.¹⁶

(16) *The Economic Consequences of the Peace* (New York : Harcourt, Brace and Company, 1920), s. 32, 33.

Moral yönden kendi içinde tutarlı eski uluslararası toplum yerine moral yönden kendine yeterli ulusal toplulukların geçişi ile ortaya çıkan ve ortak bir ahlâk çerçevesi içinde işlerlik göstermeyen parçalanmışlık durumu, son dönemlerde evrensel ahlâk (moral) anlayışı ile belirli ulusal ahlâk ve görenek (ethics) anlayışında ortaya çıkan çok önemli biçim-değişiminin bir sonucu olmuştur. Bu değişiklik farklı iki yolla oluşmuştur. (Birincisi,) milliyetçilik çağından önce —ne denli zayıf ve seyrek dokunmuş olursa olsun,— ulusların dış politikaları üzerinde kısıtlamalar koyabilmiş bulunan uluslarüstü, evrensel ahlâk kurallarını etkisizlik noktasına vardırıncaya kadar zayıflamıştır. (İkincisi de,) ters bir gelişim çizgisi izleyerek, tek tek ulusların kendi ulusal ahlâk ve görenek (ethics) sistemlerine evrensel bir geçerlilik kazandırma eğilimlerini büyük ölçüde kuvvetlendirmiştir.

Milliyetçiliğin Enternasyonalizme Karşı Zaferi

Bir ahlâk sisteminin canlılığı bu sistemin vicdan ve eylemleri üzerindeki denetiminin bir başka ahlâk sistemi ile karşılaşmasında tam olarak ortaya çıkar. Örneğin, Dağ Vaazındaki insanın alçak gönüllü bencillikten uzak olmasını isteyen ahlâk anlayışı ile modern Batı toplumunun kişisel güc edinmeyi, kişisel yükselme ve ilerlemeyi değerli tutan ahlâk anlayışının nisbî kuvveti bu iki ahlâk sisteminin insanların eylemlerini veya hiç değilse vicdanlarını etkileme ve biçimlendirme ölçülerince belirlenmektedir. Ahlâkî ölçülere ve değerlere kulak verme durumunda bulunan beşerî her yaratık, zaman zaman böylesi vicdan çatışmalarıyla karşılaşmıştır. Çelişkin ahlâk komutanlarının nisbî güçlerini de bu çatışmalar belirlemektedir. Aynı sınavın, dış politikanın yönetim ve uygulamasında uluslarüstü ahlâk ile milliyetçilik ahlâkının karşılaşmasında da etkin olması ve bu iki sistemin nisbî güçlerini belirlemesi gerekmektedir. Hıristiyan, kozmopolit, ve hümanist öğelere dayanan, ve zamanın diplomasisi dilinde belli bir saygı beslenen uluslarüstü ahlâk pekçok yazarca eskiden beri bir varsayım olarak kabul edilmiştir. Milliyetçiliğin ahlâk sistemi ise son yüzelli yıldan buyana dünya çapında tanınmış bulunmaktadır.

Yalnız şurası doğrudur ki, milliyetçiliğin ahlâk anlayışı kabule mazhar olmadan önce de, örneğin, onyedinci ve onsekizinci yüzyıldaki devletin varlık-nedeni felsefesinde anlatımını bulduğu şekliyle ulusal ahlâk anlayışı ortaya çıkmış ve birçok çatışma durumun-

da davranış ve edim alanlarındaki uluslararası ahlâk kurallarına üstün olduklarını göstermişlerdir. Bu çatışmadan çıkan çelişki, açıktır ki, en belirgin şekilde, «Öldürmeyeceksin» anlamındaki evrensel ahlâk anlayışı ile, «Belirli şartlar altında, yurdunun düşmanlarını öldüreceksin» anlamındaki ulusal ahlâk anlayışı arasında ortaya çıkmaktadır. Kendisine, böylece, iki ahlâk kuralı ile aynı anda ve birlikte karşılama zorunluğu yüklenen birey, ulus veya bir başka ölçü olmaksızın insan hayatına saygı gösterme şeklinde ortaya çıkan genel anlamda insanlığa bağlılık ile, diğer uluslardan olan insanların hayatlarıyla ödenmesi gereken ulusal çıkarlara sahip tek bir ulusa bağlılık duygusu arasında bir çelişki ile karşılaşmaktadır. Pascal'ın sözleriyle

Beni öldürmen niye? Ne! nehrin öte yakasında yaşayan sen değil misin? Bu yakada yaşıyordun, arkadaşım, ben de bir katil olurdum, ve seni bu şekilde öldürmek haksız birşey olurdu. Fakat mademki öte yakada yaşamaktasın, benimki yiğitçe bir harekettir, ve âdildir... Adâlette çelişkin üç enlem-bölümü vardır, gerçeği ise bir boylam belirler ...Bir nehirle sınırı çizilmiş garip bir adâlet!! Pirenelerin bu yanında gerçek,öte yanında ise yanlış.¹⁷

Günümüzde olduğu gibi bütün modern tarih boyunca da, çocukları, uluslarüstü ahlâk ve ulusal ahlâk arasındaki bu çelişkiyi ulusa sadakat yönünde çözümlenmişlerdir. Bu açıdan bakılacak da olsa, günümüzü geçmiş günlerden ayıran üç öge görülmektedir.

Birincisi, ulus devleti kendi üyelerine ahlâkî baskıda bulunma konusunda çok büyük ve gittikçe artan bir yeteneğe sahiptir. Bu yetenek, bir ölçüde, zamanında ulusun kazandığı bir çeşit kutsal prestijin; bir ölçüde de, ekonomik ve teknolojik gelişmeler sayesinde devletin edinmiş bulunduğu halk oyunu biçimlendiren araçlar üzerindeki kontrol gücündedir.

İkincisi, ulusa sadakatların bireylerin evrensel ahlâk kurallarını bir dereceye kadar ikinci plâna atmalarını istemesidir. Modern savaş teknolojisi bireyin eline eski çağların görmediği ölçüde kitlesel tahrip olanakları vermiş bulunmaktadır. Günümüzde bir ulus

(17) *Pensées*, İngilizceye çeviren: W.F. Trotter, Modern Library (New York: Random House, Inc., 1941), Kesim V. (Yayıncının izniyle kullanılmıştır.)

atamamaktadır. Böylece, kendi ulusunun ahlâk anlayışını uluslar-üstü ahlâkın yasaları ve komutlarıyla özdeşleştirmekte; kendi ulusal ahlâkını nasılsa öylece alıp evrensel ahlâkın boş kılıfına sarmaktadır. Sonunda, her ulus tekrar evrensel bir ahlâka; —yani, kendi ulusal ahlâkına— sahip olmakta, ve bütün diğer ulusların da bu ahlâkı kabul etmelerini beklemektedir. Bütün ulusların kabul ettikleri ve benimsedikleri bir ulusun yerini ise, evrensel bir kabul ve tanınma isteyen ve buna hak iddia eden ulusal ahlâk bölüntüleri almış bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki, siyasal olarak nekadardinamik ulus varsa, potansiyel olarak, evrensel bir tanınma iddiasını taşıyan okadar ahlâk sistemi bulunmaktadır.

Uluslar bugün artık, Westphalia Anlaşmasından Napolyon Savaşlarına, ve bu savaşların bitiminden Birinci Dünya Savaşına kadarki dönemde olduğu gibi, ortaklaşa benimsenen, paylaşılan, ve aralarındaki güc mücadelesinin amaç ve araçları üzerine etkin kısıtlamalar koyabilen ortak inançlar ve değerler çerçevesi içinde çarpışmamaktadırlar. Bugünün ulusları, hepsi de ulusal kökenli olan, ve hepsi de diğer uluslarca kabul edilmek ve diğer bütün ulusların dış politikalarına dayanak teşkil edecek bir uluslarüstü moral standartları çerçevesi teşkil etmek istek ve iddiasında bulunan ahlâk sistemlerinin savunucusu olarak çarpışmaktadırlar. Belli bir ulusun ahlâk sistemi ve anlayışı dinsel bir Kurtarıcılık (Messianic) heyecan ve imanı içinde diğer uluslara kol atmakta ve evrensel bir kabule erişmek için açıkca meydan okumakta; öbür uluslar da gene aynı şekilde ortaya çıkmaktadırlar. Telifçilik, eski diplomasi anlayışında bir meziyet iken, yeni tarz diplomaside hainlik halini almıştır; zira, karşılıklı olarak herkesin çatışkan iddialara sahip olması, —bu iddialar, ortak bir ahlâk standartları çerçevesi içinde mümkün veya meşru ise de— anlaşmazlık konusunun bizzat bu değerler olması yüzünden telifçiliği teslimle aynı anlama sokmuştur. Böylece sahne, konusu, herkesce kabul edilmiş bir siyasal ve moral sistem içinde ulusların nisbî yerleri ve konumları değil de muzaffer çıkacak ulusun siyasal ve moral inançlarına göre yaratılmış yeni bir evrensel siyasal ve moral sistemin diğer uluslara zorla kabul ettirilmesi olan bir yarışma için hazırlanmış bulunmaktadır.

Tek ve gerçekten evrensel bir sistemden, herbiri evrensellik iddiasında bulunan çok sayıdaki bireysel ahlâk sistemlerinin çokluğuna geçişin ilk başlangıcının Napolyon ile Napolyon'a karşı it-

tek bir bireyden bile, çekirdeksel başlıklı bir tane füze atmakla yüzbinlerce insanı yok etmesini isteyebilecek durumdadır. Bu denli sonuçlar yaratabilecek bir isteğe boyun eğiş uluslararası ahlâkın zayıflığını, atom çağından önceki günlerdeki uluslararası ahlâkın sınırlı ihlâllerinden çok daha etkileyici bir şekilde göstermektedir.

Nihayet, günümüzde, diğer iki faktörün sonucu olarak, bireyin, ulusunun ahlâk alanındaki istekleri ile uluslarüstü ahlâk arasında bir çatışma halinde uluslarüstü ahlâka sadakat gösterme konusunda fazla bir şansı kalmadığını belirtmek gerekir. Ulusu adına yapmak ve uymak zorunda olduğu pekçok şeyle karşı karşıya bulunan ve ulusunun giriştiği ağır bir ahlâkî baskıya katlanması gereken bireyin bu isteklere karşı koymak için insanüstü bir moral güce sahip olması gerekmektedir. Ulus yararına benimsenen ve uygulanan evrensel ahlâk parçalarının ve bunların yararına uygulanan ahlâkî baskıların genişliği bu iki ahlâk sisteminin niteliksel ilişkilerini etkilemektedir. Bu yüzdendir ki, evrensel ahlâk umutsuz ölçüde zayıf bir duruma düşmüş; evrensel ahlâk ile ulusal ahlâk çatışmasında çelişki, daha işin başından itibaren, ulus lehinde çözümlenmiş bulunmaktadır.

M i l l i y e t ç i l i ğ i n B i ç i m D e ğ i ş t i r m e s i

İşte bu noktadır ki evrensel ahlâkın güçsüzlüğü uluslarüstü ve ulusal ahlâk sistemleri arasındaki ilişkilerde çok önemli ve düşünülemeyecek çapta değişikliklerin ortaya çıkışında önemli bir öge haline gelmektedir. Herikisinin de özdeşleşmesine yol açan faktörlerden biri de budur.¹⁸ Birey, bugün anlamaktadır ki evrensel ahlâk kurallarının kaale alınmayışı birkaç ahlâk düşkünü insanın marifeti değil, fakat ulusların varlıklarını sürdürmek ve amaçlarını izlemek için katlandıkları koşulların kaçınılmaz bir sonucudur. Birey kendi vicdanına evrensel standartların dermansızlığını ve uluslararası sahnedeki insanların eylemlerini güdümleyen ulusal ahlâkın güçlülüğünü yaşamakta, kişisel vicdan ise bunu kolaylıkla kabul edememektedir.

Daimî bir vicdan huzursuzluğunun yarattığı devamlı rahatsızlık birey için katlanması güçse de, evrensel ahlâk anlayışına büyük bir bağlılık gösterdiği için evrensel ahlâkı bütünüyle de bir tarafa

(18) Diğer faktörler için, Bknz: Böl. 22'de son arabölüm.

tifak eden ulusların arasındaki karşılaşmada görüldüğü söylenebilir. Bu karşılaşmada hariki taraf da evrensel değerlilik iddiası taşıyan özel ilkeler adına çarpışmıştır: bir taraf Fransız Devriminin ilkeleri, diğer taraf ise meşruiyet ilkesi için. Fakat Napolyon'un yenilmesi ve Kutsal İttifakın yükselen milliyetçilik akımı karşısında savunduğu ilkenin başarı sağlayamaması üzerine, bu teşebbüs belli bir (tek) ahlâk sistemini evrenselleştirme konusunda sonuca ulaşamamış; sadece, tarihin akışı içinde, kısa süren bir daralma meydana getirebilmiştir.

Günümüzün tarih döneminde ise, genel ve daimî evrensel ahlâk kurallarının yerine evrensellik iddiası taşıyan özellikleri gelmiştir. Bu, Woodrow Wilson'ın «demokrasi için emin bir dünya yaratma» savaşı ile başlamıştır. Wilson'ın felsefesine katılanların savaşı demokrasi için açılmış bir «haçlı seferi» saymaları rastlantısal olmayıp, çok derin köklere sahiptir. Birinci Dünya Savaşı, Wilson'ın açısından bakılacak olursa, gerçekten Orta Çağın Haçlı seferlerinin bir benzeri gibi görünür —belli bir grubun savunup benimsediği tek bir ahlâk sisteminin bütün dünyaya egemen olması amacıyla açılmış bir savaştır bu. Robert C. Binkley'in sözleriyle:

Dünya Savaşı, sadece, filozof devlet adamlarını zirveye çıkarmakla kalmayıp profesyonel filozofları da entellektüel zeminlerinden alıp en yücelere koyuverdi. Bütün ülkelerde bu insanlar savaşın «nedenlerine» olağanüstü geniş kapsamlı bir anlam kazandırmak için bütün yüksek beceri ve yetileriyle harekete geçtiler. Hangi ulustan olursa olsun, bu düşüncelerin hepsi de karşıtlarının aldatıcı görüşlerinin ulusal felsefe ve ulusal kültür sonucu olduğunu, ve kendi tuttukları tarafın zaferinin evrenin ahlâkî düzenlenimi için şart olduğunu ispatladılar. Düşmanlığın patlak vermesinden hemen sonra, Bergson savaşın «hayat» ile «madde» arasında bir çatışma olduğunu keşfetti, ve Antant Devletlerinin hayat tarafında yeraldıklarını açıkladı. Scheler, hem İngiliz felsefesinin hem de İngiliz karakterinin mürailiğini bir tezahürü olduğunu ilân etti; Santayana «Alman felsefesinin kendini beğenmişliğinden» söz etti; ve Hegel'e çok şeyler borçlu olan kibar Josiah Royce ise «Almanya, insan-soyunun bilinçli ve kasıtlı düşmanıdır; bu düşmanlığı paylaşanlara Alman-taraftarı olmanın yolları açıktır» ne-

ticesine vardı. Filozof kişiler salt siyasal bir çatışmadan bir Büyük Hizip imâl ediyorlardı. Daha sonra, bu felsefe san'atı fahişeliğinin aşınmaz ve kalıcı bir tutanağı olsun gibilerden, savaştan zaferle çıkan devletlerin hepsi de ordularındaki bütün erlere, üzerinde, «Uygarlık Uğruna Büyük Savaş» sözleri okunan birer bronz madalya dağıttılar.¹⁹

Demokrasi adına açılan bu haçlı seferinin rayına girmesinden birkaç ay sonra, Ekim 1917'de, Rusya'da bir başka siyasal ve moral yapının temelleri atılmış; insanlığın bir bölümü tarafından kabul edildiği halde bu siyasal ve moral yapı da tüm insanlığın günün birinde, birlikte, adâlet ve barış içinde yaşayacakları bir dünya yarattığını ileri sürmeye başlamıştır. Bu arada, 1920'lerde, bu yeni oluşan iddia da, yetersiz de olsa, belli bir güç tarafından desteklenmeye, ve böylece, salt kuramsal bir varsayım olmaktan çıkmaya yüz tutmuştur. Demokratik evrenselcilik ise, aktif siyaset sahnesinden ayrılarak *infiratçılığın* kabuğunda emekliye çekilmiştir. Ozamanların uluslararası alanında bu iki evrensellik arasındaki çatışma kendisini, sadece, Marksist evrenselliliğin inanıcısı olan düşüncelerin demokrasi dünyasına karşı kuramsal plândaki meydan okumada, ve demokrasi dünyasına üye ülkelerin bu meydan okumayı karşılamak için giriştikleri siyasî, ekonomik ve ahlâkî afarozlama hareketinde açığa vurmuştur.

1930'larda tek bir ülkede gelişen Nasyonal Sosyalizm felsefesi, kötü ve bolşevizm akidesinin ve çöküntü içindeki demokrasi ahlâkının yerini alacak ve kendisini tüm insanlığa kabul ettirecek yeni bir ahlâk sistemi olarak ilân olunmuştur. İkinci Dünya Savaşı, buradaki konumuz açısından değerlendirilecek olursa, bu evrensellik iddialarının geçerliliğini silâhlı bir çatışma biçimi içinde sınınamış; ve Nasyonal Sosyalizm bu sınavı kaybetmiştir. Bu arada, Birleşmiş Milletlerin yanında yeralanların çoğunun düşüncesine göre, atlantik Antlaşmasında ve Yalta Andlaşmasında savunulan ilkeler yüzünden İkinci Dünya Savaşı da evrensel demokrasi uğruna yapılan bir mücadele sayılmış, ve demokrasi bu sınavı kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşının bitiminden beri ortada kalan ve evrensel bir kabul ve tanıma iddiasında bulunan normal ve siyasal iki sistem, demokrasi ve komünizm, bugün dünya egemenliği için

(19) *Selected papers of Robert C. Binkley*, derleyen Max H. Fish (Cambridge: Harward University Press (1948), s. 328.

aktif bir rekabete girişmişlerdir. Bugün içinde bulunduğumuz durum budur.

Din Savaşlarının bitiminden Birleşik Devletlerin Birinci Dünya Savaşıma girişine kadarki dönemde modern devlet sisteminin durumu ile modern devlet sisteminin şartı arasında farkı olduğundan küçük görmek veya gereken ölçüde önem vermemek çok tehlikeli aldanmalara yol açacaktır. Bu konuda, Napolyon Savaşları hariç, sonuncu dönemde olan herhangi bir çatışma ile son otuz yılda dünyayı ikiye ayıran çatışmalar arasında bir karşılaştırma yapmak bu farkın önemini kavramaya yetecektir.

Zamanımızın uluslararası anlaşmazlık sorunları ile, Fransa ile Habsburgların onaltıncı yüzyıldan onsekizinci yüzyıla kadar hemen hemen kesiksiz bir çatışma içinde tutan anlaşmazlık sorunlarını, veya onsekizinci yüzyıl ortalarında Büyük Britanya ile Prusya'yı Fransa'ya karşı cephe almaya iten anlaşmazlık sorunlarını karşılaştıralım. Bütün bu anlaşmazlık sorunları toprak genişletmek veya hanedan rekabeti sorunlarından ibaretti. Bu çatışmalarda tehlikeye atılan şeyler şeref, şan, şöhret, servet, ve iktidardan ibaretti. Ne Avusturya'nın ne İngiltere'nin ne Fransa'nın ve ne de Prusya'nın benimsediği «hayat tarzı» —yani, bu ulusların inanç sistemleri ve ahlâk anlayışları— tehlikeye atılmaktaydı. Oysa bugün tehlikeye atılan şeyler, herşeyden önce, bunlardır. Onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, uluslararası sahnede birbirleriyle diğer devletlerin uluslarına zorla kabul ettirmeye çalışmıyorlardı. Böyle bir istek duymaları olanak dışıydı; zira, bütün (devletler) tam bir bağlılık duydukları tek bir ahlâk sistemine inanıyor ve sadece bunu tanıyorlardı.

Gibbon'un «zamanın genel terbiyesinden» ortaya çıkardığı; Fénelon, Rousseau, ve Vattel'in yaşamış ve yaşayan gerçeklik (reality) saydığı; ve siyasal sonuçları Profesör Toynbee tarafından kaleme alınmış bulunan ortak «san'at, hukuk, ve terbiye sistemi,» «aynı nezahat ve ehililik düzeyi,» ve ortak «onur ve adâlet»,²⁰ günümüzde, bilgili insanların yazdıkları eserlerde, ütopyacı risâlelerde, ve diplomatik belgelerde yaşayan, ama insanları eyleme geçirmeye gücü yetmeyen tarihsel kalıntılar haline gelmiştir. Bu uluslarüstü ahlâk sisteminden bâki kalabilenler, sadece, kopuk ve bütünlükten yoksun parçacıklar olup bunlar da uluslararası poli-

(20) Bakınız : s. 280-81.

tika üzerinde daha önce gördüğümüz şekilde barış zamanı ve önleyici savaş zamanında insan öldürmek gibi, soyutlanmış örneklerde etkide bulunabilmektedirler. Bu uluslarüstü ahlâk sisteminin uluslararası sahnede görülen aktörlerin vicdanları üzerindeki etkilerine gelince, bunlar, hemen önce batmış bulunan bir güneşin görülmeye devam eden kızılığı gibi, vicdan ufuklarındaki görünümü zayıflayan, ve gücünü yitirmiş ışık demetleridir artık. Birinci Dünya Savaşından itibaren, gitgide artan bir yoğunluk ve genelleşmeyle, uluslararası arenadaki herbir karşılaşmacı kendi «hayat tarzının» ahlâk ve politika gerçeğinin bütününe sahip olduğunu, bunun böyle olduğunu kabul etmeyenlerin ise mahvolacaklarını iddia etmeye başlamış bulunmaktadır. Çok sert ve hırçın bir «ben»cilik ile, herbir karşılaşmacı kendi ulusal ahlâk anlayışını bütün insanlığın eninde sonunda benimseyeceği ve benimsememesi gereken bir ahlâk anlayışı ile bir ve aynı saymaktadır. Bu tutum ve anlayış uluslararası politika ahlâkının kabile ahlâk ve politikasına, Hacılar ahlâk ve politikasına, ve bir de Din Savaşlarının ahlâk ve politikasına dönüştüğünü göstermektedir.²¹

Günümüzdeki milliyetçi evrenselcilik ahlâkının işlem ve amaçları, ilkel kabilelerin veya Otuz Yıl Savaşlarının işlem ve ahlâkından farklıysa da, uluslararası politika alanında yerine getirdikleri fonksiyon, ve yarattıkları moral iklim bakımından farklı bir görünüm taşımazlar. Ahlâkın belirli grupların ahlâkı hâlini alması, uluslararası sahnedeki güc mücadelesini sınırlamak şöyle dursun, bu mücadelenin geçmiş dönemlerde hiç görülmemiş ölçüde yoğunlaşmasına ve hırçınlaşmasına yol açmış bulunmaktadır. Zira, evrensel bir tanıma iddiasındaki her ulusun kendi ahlâk sistemi, aynı iddiaları olan diğer ulusların ahlâk sistemleri ile çatışmakta; dünyada herkese yer olmadığı için, diğerlerinin boyun eğmesi ve yok olmayı kabul etmesi gerekmektedir. Bu yüzden, hepsinin önünde kendi «mabudları» olmak üzere yürüyen zamanımızın milliyetçi kitleleri uluslararası arenada birbirleriyle karşı karşıya konumlanmış bulunmaktadır. Bu uluslardan herbiri tarihin yönetim yetkisi verdiği tarafın ancak kendileri olduğuna, kendisi için yapıyormuş gibi görünen şeyleri aslında tüm insanlık için yaptığına, ve Takdir-i İlâhi tarafından verilmiş kutsal bir görev gördüğüne inanmaktadır.

(21) Evrenselci ahlâk ilkelerinin eylemde ne dereceye kadar tam bir ahlâksızlık hâlini alacağı, ondördüncü yüzyılda güney Asya'yı ve Küçük

Oysa bilmelidirler ki, karşı karşıya gelip dizildikleri yerin üstünde tanrıların çoktan çekip gittikleri bomboş bir gökyüzünden başka birşey kalmamıştır.

Asya'yı fetheden ve yakıp-yıkan Moğol asıllı dünya fatihi Timur örneğinde ortaya çıkmıştır. Yüzbinlerce insanı katlettikten sonra— 12 Aralık 1398'de Delhi önünde yüzbin Hindu esirinin boynunu vurdurmuştur. Bütün bunları Allah ve Muhammed dini için yaptığını söylemiş; fethedilen Halep şehrinin temsilcisine ise şöyle demiştir: «Ben kan dökücü değilim; Allah şahidimdir ki yaptığım bütün savaşlarda hiçbir zaman (ilk) saldırgan ben olmadım, ve düşmanlarım kendi felâketlerini kendileri hazırlamışlardır.»

Bu sözleri aktaran Gibbon, şöyle devam ediyor: «Barışçı bir hava içinde geçen bu konuşma sırasında Halep sokaklarında kan akıyor, boynu vurulanların analarının ve çocuklarının çığlıkları göklere yükseliyor, sokaklarda ırzına geçilen bâkirelerin ağlayışları yankılanıyordu. Askerlerine terk edilen zengin Halep şehrinin talan edilmesi Moğolların hırs ve tamânnını arttırmış olabilirdi; fakat zulümleri, verilmiş bulunan mütehakkim bir emirle, gelenek gereği sütunlar ve piramidler yüksekliğinde yığınlar teşkil edecek kadar çok sayıda insan boynu vurmalarının istenmesi yüzünden artmış ve şiddetlenmişti.....» *The Decline and Fall of the Roman Empire* (Modern Library Edition), C. II, s. 1243

B Ö L Ü M 17

DÜNYA KAMU OYU

Bir önceki bölümde üzerinde yeterince durulmadığı için dünya kamu oyu hakkında birkaç noktaya daha değinmek gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası ahlâk konusundaki sözlerimize başlarken ilk ele aldığımız uyarmaya da burada özel olarak vurguda bulunmalıyız. İlgi konumuz dünya kamu oyunun fiilî durumudur. Dünya kamu oyunu meydana getiren şeyler nelerdir, dünya kamu oyu nasıl belirir, uluslararası politika ne fonksiyonlar icra eder, ve, özellikle uluslararası hayatta güc mücadelesine hangi yollarla kısıtlayıcı etkilerde bulunmaktadır? Bilmek, öğrenmek istediğimiz başlıca konular bunlardır. Günümüzde, uluslararası işlerle ilgili modern edebiyatta —hele son kırk yıldan buyana—devlet adamları ve yazarlar tarafından fazla analitik bir mükemmelliğe dayanmaksızın büyük bir çoğunlukla kullanılan bir dünya kamu oyu kavramı görülmektedir.

Dünya kamu oyunun Milletler Cemiyetinin kuruluşuna temel teşkil ettiği tasavvur olunmuştur. Milletler Cemiyeti'nin, Briand-Kellogg Paktının, Uluslararası Daimi Adalet Divânı kararlarının, ve genel anlamdaki devletler hukukunun uygulayıcı ve zorlayıcı bir kuruluşu olacağı düşünülmüştür. «Dayandığımız ve güvendiğimiz bütün silâhımız,» diyordu 21 Temmuz 1919'da Avam Kamarasında konuşan Lord Robert Cecil, «kamu oyudur... ve bunda yanlışlığa düşmüşsek ozman herşey yanlış olmuştur demektir».¹ İkinci Dünya Savaşının başlamasına beş ay bile kalmamışken, 17 Nisan 1939'da, ozamanların Amerikan Dışişleri Bakanı Cordell Hull,

(1) *The Parliamentary Debates* : Offical Report. Beşinci Seri, C. 118. Avam Kamarası, s. 992.

«barışçı kuvvetler içinde en güçlüsü olan kamu oyu bütün dünyada çok güçlü bir şekilde gelişmektedir,» demiştir.² Bugün ise, dünya kamu oyunun Birleşmiş Milletleri kullandığını —veya tersini— söyleyenler görülmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun «dünya vicdanının açık bir aynası» olduğu söylenmektedir.³ **New York Times** bu konuda daha da ileri gitmekte ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun «Anayasası içinde önemlice bir yedek güce sahip olduğunu... bunların, hiç olmazsa, dünya kamu oyunu hareketine geçirebileceğini, dünya kamu oyunun ise uluslararası güc dengesini belirleyen kuvvet olduğunu» yazmaktadır.⁴

Bu ve buna benzer birçok ifadelerin doğruluğunu-yanlışlığını anlamak için, önce, herşeyden önemli iki sorunun cevaplandırılmış olması gerekir: Dünya kamu oyu deyince ne kastetmekteyiz, ve yirminci yüzyılın ortalarındaki ahlâkî ve toplumsal şartlar altında bu dünya kamu oyu nasıl belirmektedir?

Dünya kamu oyu, açıktır ki, ulusal sınırları aşan ve en azından bazı belirli temel konularda ulusların insanlarını rızaya varıran, birleştirebilen bir kamu oyu sayılmaktadır. Bu rızaya varmışlık durumu, uluslararası politikanın satranç tahtasında yapılan hareketlerden hangisi bu genel rızaya aykırı düşmüşse, ona karşı bütün dünyada girişilen anında tepkilerde ifâdesini bulacak sanılmaktadır. Her zaman herhangi bir [ulusun] devleti belirli bir politika ilân eder veya belirli bir eylemde bulunur ve bu dünya kamu oyuna ters düşerse, ulusal bağılıklarla kayıtlı olmaksızın, bütün insanlık ayağa kalkacak, ve bu devlete anında cezalandırıcı tedbirlerle, kendi iradesini kabul ettirmeye çalışacaktır. Böyle bir işi yapan devlet ise, bu durumda, kendi ulusal toplumunun alt bölümlerinden birinin ahlâk ve göreneklerini çiğnemiş bir birey veya bir bireyler grubu haline düşecektir. Toplum ise böylesi insanları ya kendi standartlarına uymaya zorlar ya da uymayışlarını cezalandırmak için onları toplumdan aforoz eder.

Dünya kamu oyu demekle kastedilen bu ise, böyle bir dünya kamu oyu günümüzde mevcut mudur, ve ulusal devletlerin dış politikaları üzerinde kısıtlayıcı bir etki yapmakta mıdır, diye sor-

(2) *New York Times*, 18 Nisan 1939, s. 2.

(3) Leland M. Goodrich ve Edward Hambro, *Charter of the United Nations* (Boston: World Peace Foundation, 1949), s. 151.

(4) *New York Times*, 15 Kasım 1947, s. 16.

mak gerekir. Cevabın olumsuz bir cevap olması zorunlu gibidir. **Modern tarihimizde** tek bir örnek bile yoktur ki, herhangi bir devlet herhangi bir dış politikasından uluslarüstü kamu oyunun anında tepkileri yüzünden vazgeçmiş olsun. Yakın tarihimizde bazı belirli devletlerin dış politikalarına —1930'larda Japonyanın Çin'i istilâ edişine, 1935'de Alman dış politikasına, 1936'da Habeşistan'a saldıran İtalyan dış politikasına, 1956'da Macar ihtilâlini bastıran Sovyetlere-karşı dünya kamu oyunu harekete geçirmek için çeşitli girişmelerde bulunulmuştur. Bütün bu olayların, sırf bu yöndeki iddiaları haklı kılmak için, bir ölçüde başarılı olduklarını ve bir dünya kamu oyunun fiilen mevcut olduğunu gösterdiğini de kabul etsek, karşı koyduğu dış politikalar üzerinde kısıtlayıcı etkide bulunabilmiş bir dünya kamu oyunun varlığından söz edilemez. Fakat varsayımın kendisi bile, ilerde göreceğimiz gibi, gerçeklere dayanmamaktadır.

Öyleyse, bu soruya bunca olumlu cevabın verilmesi neden? Bunun nedeni, uluslararası durumda, dünya kamu oyunun mümkün bir gelişmesine işaret eden iki ögenin yanlış yorumlanması, ve bir de, bugünkü durumda böyle bir gelişmeyi olanaksız kılan üçüncü bir ögenin ihmâl edilîşidir. Dünya kamu oyunun var olduğu şeklindeki yanlış inanca temel teşkil eden ki ögenin birincisi bazı belirli psikolojik özelliklerin isteklerin bütün insanlarda görülmesi, ikincisi de, dünyanın teknolojik bir birleşmeye gitmesidir. İhmâl edilen faktör ise, dünyanın heryerinde, uluslararası işlerle ilgili konularda kamu oyunun ulusal politika kuruluşlarınca biçimlendirmekte olduğu gerçeğidir. Bu kuruluşlar, daha önce işaret ettiğimiz,⁵ kendi ulusal ahlâk anlayışlarını uluslarüstü —yani, evrensel— bir tanınmaya kavuşturmak iddiasındadırlar.

Dünyanın Psikolojik Birliği

Bütün siyasal iddia ve çatışmaların ardında bütün insanların zorunlu bir asgarîlik derecesinde, psikolojik özellikler ve arzular yeralırlar. Bütün insanlar yaşama ve bu yüzden de, yaşama için gerekli şeylere sahip olmak isterler. Bütün insanlar özgür olmak isterler, ve bu yüzden de, kendi özel kültürlerinin istemeye değer buldukları yönde kendilerini geliştirme ve ifâde etme olanaklarına sahip olmayı arzu ederler. Bütün insanlar güc ve iktidar sahi-

(5) Bakınız: s. 332 ve ardı.

bi olmayı isterler; bu yüzden de, kendi toplumlarındaki kültüre göre değişecek olan sosyal farklılık belirtileri konulmasını, ve bunlara sahip olarak yanlarında, yörelerinde bulunanlardan önce ve yukarda görünmek isterler.

İşte bu psikolojik temel üzerindedir ki, bütün insanlar için aynı olmak üzere, felsefî birtakım inançlar, ahlâkî birtakım varsayımlar, ve siyasal tutkular ortaya çıkmaktadır. Belki, bazı belirli şartlarda, bunların da bütün insanlar tarafından ortaklaşa kabulü ve paylaşılmış olması mümkündür. Fakat fiiliyatta bu böyle olmamaktadır. Belki de, bütün dünyada insanlar aynı şekilde özgürlük, yaşama, ve güç elde etme isteklerini aynı şekilde tatmin etmiş bulunsalardı, ve bu arzular her yerde aynı koşullar altında duyulmak ve karşılanmak durumunda olsaydı, bu olabilirdi. Eğer durum böyle olsaydı, insanların ne istedikleri, ne elde edebilecekleri, ne gibi isteklerinin kabul edilmeyeceği, ve ne için mücadele edeceklerine dair herkesin aynı şekilde ve ortaklaşa kazanmış olacağı tecrübeler ozaman bir inançlar, varsayımlar, ve istekler topluluğu yaratabilecek; bu ise, dünya kamu oyunun değerlendirilmesi konusunda ortak standartlar temin edebilecekti. Böylesi bir dünya kamu oyunun standartları herhangi bir şekilde çiğnendiğinde, bunu kim yapmış olursa olsun, bütün insanlık hemen ve anında harekete geçebilecekti; zira, bütün şartların varsayımsal benzerliği yüzünden bütün insanlar grup insanın başına birşey gelince aynı şeyin kendi başlarına da gelebileceğinden korkacaklardı.

Fakat gerçek, bizim bütün dünyada koşulların benzer ve aynı olduğu yolunda yaptığımız varsayıma uygun düşmemektedir. Hayat standardı kitlesel açlık halinden bolluk haline kadar çeşitli farklılıklar göstermektedir; özgürlük kavramı tiranlıktan demokrasiye kadar, ekonomik kölelikten eşitliğe kadar çeşitli farklılıklar göstermektedir; güç ve iktidar farkı aşırı eşisizlikten ve mutlak tek adam yönetiminden anayasal kısıtlamalara tâbi bulunan geniş ölçüde dağıtılmış güç ve iktidara kadar çeşitlilikler göstermektedir. Uluslardan kimi özgür, ancak, açlık içindedir; diğeri iyi beslenmekte, ancak, özgürlük özlemi içindedir; bir başkası ise hayat güvenliği ve kişisel özgürlük sahibidir, ancak, otokratik bir hükümet yönetimi altında acı çekmektedir. Sonuç olarak, felsefî plânda bütün dünyada önemli ölçüde bir standartlar benzerliğinin varlığından söz edilebilse bile-çoğu siyasal felsefe insanlığın

genel iyiliğini, hukuku, barışı, hayatı, özgürlüğü, ve mutlak arama hakkını değerlendirme konusunda aynı görüşte iseler de ahlâkî yargılar ve siyasal değerlendirmeler büyük farklılıklar göstermektedir. Aynı ahlâkî ve siyasî kavramlar farklı ortam ve çevrelerde farklı anlamlara gelmektedir. Adalet ve demokrasi bir yerde bir anlama, bir başka yerde bir anlama gelmektedir. Uluslararası sahnede bir belli grup tarafından adalet ve ahlâka aykırı olarak ilân edilen bir hareket bir başka grup tarafından göklere çıkarılmaktadır. Bu yüzden, bir yanda, psikolojik özellikler ve istekler topluluğu ile, bir yanda da paylaşılmış tecrübelerin, evrensel ahlâk inançlarının, ve ortak siyasal arzuların bulunmayışı arasındaki çelişki bir dünya kamu oyununun varlığını göstermek şöyle dursun, tersine, bunun, çağımızdaki insanlık topluluğunun yapısı içinde olanaksızlığını ortaya koymaktadır.

Teknolojik Birleşmenin Anlamca Bulanıklığı

İçinde yazdığımız çağ, fiilen gerçekleşmiş değilse de gerçekleşmek üzere olan bir dünya kamu oyu yaratmaya yönelmiş bir gelişmeye tanıklık etmektedir, bu da dünyanın teknolojik bakımdan birleşmesidir. Dünyamızın «Tek Dünya» olduğunu söylediğimizde, sadece, haberleşme ve ulaşma alanlarındaki modern gelişmeleri, ve bunların sayesinde, insanlar arasında fizik temasa ve bilgi ve fikir alış-verişine engel teşkil eden coğrafî mesafelerin aşılmış olmasını kastetmiyoruz. Kezâ, bu sınırsız fizik ve entellektüel haberleşme (communication) sayesinde, bir dünya kamu oyununun gelişmesini sağlayacak olan, ve bütün insanlığı kapsayan ortak hayat tecrübeleri topluluğunun yaratılmaya başladığını da belirtmek istiyoruz. Fakat henüz bugün bu sonuç gerçek oluşumlara da tam olarak gerçekleşmiş bulunmamaktadır. Dünyanın teknolojik bakımdan birleşmesine paralel olarak moral ve siyasal plânda herhangi bir gelişme bulunmadığını; yani, tam tersine, günümüz dünyasının, teknolojik yönden çok daha elverişsiz koşullardaki günlerden bile daha az moral ve siyasal birleşme içinde olduğunu söylemek için ileri sürülebilecek iki görüş vardır.

Herşeyden önce, modern teknoloji biryandan değişik ülkeler arasındaki haberleşmeyi çok büyük ölçüde kolaylaştırmış ve geliştirmiş, diğer yandan da her ülkedeki devlete ve özel kuruluşlara böyle bir haberleşmeyi önlemekte kullanılabilecek çok büyük olanaklar hazırlamıştır. Bundan ikiyüz yıl önce okumuş bir Rus için

şısında söz bile alamamaktadırlar. Fiilen bütün ülkelerde (bu şartlarla kamu oyuna duyurulan) kanaatların çok, pekçok büyük bir kısmı, o ülkedeki devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından ulusal çıkarlara uygun gördüğü şeyleri desteklemektedir. Ulusal çıkar sayılan şeylere ters düşen fikir ve bilgilerin pekazı kamu oyuna kendisini duyurabilme olanağı bulmaktadır. Bu durum fazla söze yer bırakmayacak kadar açıktır. Dünyamız, gerçekten de teknik yönden «Tek Dünya» olmakla beraber, bu demek değildir ki ahlâk ve siyaset yönünden de «Tek Dünya»dır veya gelecekte «Tek Dünya» olabilecektir. Teknik yönden mümkün bulunan teknolojik evren, bugün değişik uluslardan insanlar arasındaki düşünce ve bilgi alış-verişinin bağımlı bulunduğu fiilî şartlar alanında kendisine eş bir benzer durum yaratabilmiş değildir.

Kaldı ki, bütün dünya yüzünden fikir, düşünce ve bilgiler tam bir serbestlik içinde yayılsalar bile dünya kamu oyunun gerçekleşmesi için bu bir teminat olmayacaktır. Dünya kamu oyunun haber ve bilgi akışının bir sonucu olduğuna inanlar yayım faaliyetinin teknik süreci ile yayımlanacak olan şeyi birbirinden ayırt etmeyi unutmaktadırlar. Bu kişiler, işin sadece birinci yanını ele almakta ve ikincisini bir tarafa bırakmaktadırlar. Yayımlanacak olan bilgiler ve düşünceler farklı ulusların felsefelerine, ahlâk anlayışlarına ve siyasal görüşlerine biçim veren hayat tecrübelerinin bir yansımasıdır. Bu hayat tecrübeleri ve bunların entellektüel çıkarımları bütün bir dünya topluluğunda bir ve aynı olmalıdır ki serbest bilgi ve düşünce akışı bir dünya kamu oyu yaratabilmiş olsun. Gerçekte ise, gördüğümüz gibi, basit ve temel arzu ve istekler düzeyinin üstünde bütün insanlığı birleştiren bir hayat tecrübesi ortaklığı bulunmamaktadır. Bu böyle olduğuna göre de, Amerikalılar, Hintler, ve Ruslar aynı haber konusunu kendilerine özgü felsefî, ahlâkî ve siyasî açıdan değerlendirecekler, ve bu farklı açılar yüzünden her haber değişik renklere bürünecektir. Kore Savaşı veya 1956 Macar İhtilâli hakkındaki aynı habere, kendisi hakkında varılacak kanaatin aynı veya farklı olup olmayacağı bir tarafa her gözlemcinin gözünde haber değeri taşıyan birşey olarak değişik değerler atfedilecektir.

Aynı enformasyon biriminin farklı açılardan bakılma sonucu değişik renkler kazanmasının yanısıra, dünyada olup-bitenlerin içinden haber değeri taşıyanların seçiminde de gene bu açı sorununun etkileri görülmektedir. **New York Times**'in «Yayınlanmaya Değer»

Fransız siyasal düşüncesi ve eylemi hakkında bilgi edinmek çok daha kolay bir işti. Fransız halkı arasında fikirlerini yaymak isteyen bir İngiliz ikiyüz yıl daha büyük bir şansa sahipti. Ozamanlar bir İspanyolun Kuzey Amerikaya göç etmesi veya hayatta seyahat etmesi bile daha kolaydı. Zira, modern teknoloji bireylerin coğrafî mesafelerle bağlı olmaksızın diğer bireylerle haberleşmelerini mümkün kıldığı gibi, gene aynı modern teknoloji devletlere veya özel teşebbüslere ait haberleşme kurumlarına, diledikleri andan, bu türden haberleşmeleri kesme ve önleme olanağı da hazırlamış bulunmaktadır. Ayrıca, bireyler arasındaki haberleşme ve ulaşım olanakları geniş ölçüde teknik yönden imkân dahiline girmiş birşeyken, resmî ve özel kontrol teknik yönden imkân dahiline girmekle de kalmamış, siyasal bir gerçek halini almıştır. Elli yıl önce yabancı bir ülkeyi gezmeye gitmek isteyen bir Amerikan vatandaşının ulaştırma araçları işleten firmalara gidip bilet almaları yetiyordu. Bugün ise, «Tek Dünya»nın teknolojik olanaklarından yararlanabilmek için, önce, birtakım resmî evrak doldurmak, onaylamak, hazırlatmak gerekmektedir. Bunlar olmadan kimse sınırı bile geçememektedir. Daha 1914 yılında bile geri ve hatta barbar iki ülke olarak Rusya'dan ve Türkiye'den söz edilirken bu iki ülke'nin, ülkeye giriş ve çıkış için pasaport istemekte oluşları ileri sürülürdü. Unutmamalıyız ki, totaliter devletlere yurttaşlarına moral ve entellektüel bir «perhiz» uygulayabilme yeteneği kazandıran da modern teknoloji olmuştur. Modern teknoloji yüzündendir ki, bu yönetimler yurttaşlarını belirli fikirler ve bilgilerle besleyebilmekte, istemedikleri fikir ve bilgileri ise ülkeye sokmamaktadırlar. Ve kezâ gene modern teknoloji yüzündendir ki, haber toplama ve haber yayma önemli sermaye birikimini gerektiren büyük işletme işi haline girmiştir.

Teknolojik yönden ilkel çağda, baskı işlerinin elle yapıldığı günlerde bir parça imkâna sahip olan bir insanın kendi parasıyla bir kitap bastırarak, bir risâle, veya bir gazete çıkararak ve bunları kendi başına yayınlayıp dağıtarak kamuya seslenebilmesi mümkündü. Bugün ise geniş halk kitlelerinin kamu oyu adına söyleme olanakları kalmamıştır. Günümüzde hangi ülke olursa olsun, çok az sayıdakiler hariç, belirli bir sermayeye, donatım ve gereçe sahip bulunan kuruluşlar ve bu kuruluşların doğru ve değerli bulacağı fikir ve kanaatları savunan kişiler konuşup kamu oyunca seslerini duyurabilmekte; bunların dışındakiler kamu oyunun kar-

dünyada bu Ondört Maddeyi destekleyen bir dünya kamu oyu gerçekten varmış gibi görünüyordu. Ne var ki, Walter Lippmann'ın Ondört Maddeyi destekleyen kamu oyunu çok parlak bir şekilde çözümlemesi (tahlili) şunları ortaya koymuş bulunuyordu :

Görünüşte, Ondört Maddenin genel bir heyecan ve yakınlık ile karşılanmış olmasını bir program üzerinde varılmış bir görüşbirliği sanmak hata olacaktı. Anlaşılan, herkes (bu Ondört Maddede) hoşuna gidecek birşeyler bulmuştu, ve sadece bu noktayı ve bunun ayrıntılarını vurgulamaktaydı. Fakat tartışmaya girmek tehlikesini hiç kimse yüklenmiyordu. Uygar dünyanın temelindeki çalışmalara gebe birçok sözler (tartışılmadan) kabullenilmişlerdi. Her söz (aslında) zıt fikirleri ifâde ettiği hâlde, ortak bir heyecan uyandırmış bulunuyordu. Bu özellikleriyle de, batı uluslarına, daha önlerinde duran ve katlanmak zorunda oldukları on aylık zahmetli savaş dönemi için güc toplama ve zindelik kazanma olanağı sağlamışlardır.

Ondört Nokta ecelin yenileceği bu puslu ve mutlu gelecekle cyalandığı sürece, yorumlama konusundaki gerçek zıtlıklar ortaya çıkmamışlardır. Ondört Madde gözle görünmesi hiç mümkün olmayan bir ortam ve çevrede iskânı plânlıyor, ve bu plân, herbiri kendine özgü ümit besleyen her gruba şevk verdiği için, bütün bu umutlar kamuya ait bir umut görünümünü kazanıyordu... Çeşitli grupların gittikçe çoğuna yer verebilmek için hiyerarşinin üst noktalarına çıktığı sürece, entellektüel bağın zayıflamasına karşılık, bu gruplar arasında duygusal bir bağın bir süre daha devam ettiğini görürdünüz. Fakat (yukarlarda) bu hissî bağ bile incelir ve zayıflardı. Tıpkı deyiminden uzaklaştıkça, gitgide genellemeye veya düşünsel ayrıntılaşmaya ulaşmış gibi. Tıpkı bir balonla yükselirken balonun küpeştesindeki somut şeyleri aşağı attıkça yükseklik kazanmanız gibi, en yukarlarda İnsan Hakları ve Dünyayı Demokrasi için Güvenilir Kılmak gibi bazı sözlere eriştiğimizde ise, gerçekten daha geniş ve daha engin bir ufka kavuşursunuz, ama aslında çok az şey görebilirsiniz. Üstelik duygusal bakımdan biraraya gelen insanlar pasif bir şekilde durmazlar. Kamuya söy-

bulduğu şey, **Hindustan Times** için birşey ifâde etmemektedir. Rastgele birgün bu gazetelerin fiilen yayınlamış oldukları içlemin incelenmesi bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Felsefî, ahlâkî, ve siyasî açıdan bu haberlerin yorumlanması ise değişik uluslardan kişilerin arasındaki farkı çok açık bir şekilde göstermektedir. Aynı enformasyon ve fikir bir Amerikan, bir Rus, bir Hintli için farklı anlama gelmekte; bu enformasyon veya bu fikir, farklı hayat tecrübeleriyle şartlanmış, gerçekte, iyi ile, siyasal yönden istenmeye değerli olan şeyle, olumlu tedbir sayılan şeyle ilgili farklı anlayışlarla biçimlenmiş «kafalar» tarafından algılanmakta ve bu farklı «kafaların» süzgecinden geçmektedir.

✱ Bu yüzden de, ulusal sınırlarla bağlı olmayan, ve insanların, fikirlerin, düşüncelerin, ve bilgilerin serbestçe gidip-gelebildiği, ve modern teknoloji tarafından fiilen birleştirilmiş bir dünya yaşıyor olsaydık bile, bir dünya kamu oyuna sahip olamayacaktık. Zira, siyasal engellemeler olmadan düşünce alanında insanlar temasta bulunsalarsa bile, gene de birbirleriyle tam bir uyum içinde olamayacaklardı. Amerikalı, Rus, ve Hintli yanyana gelip konuşsa bile dilleri farklı olacak; aynı dili kullansalar bile, kelimelere yükledikleri anlamlar farklı olacak, farklı değerleri, farklı istekleri, ve farklı hedefleri ifâde edecekti. Demokrasi, özgürlük, ve güvenlik kavramlarının durumu da bunu göstermektedir. Aynı kelimeleri telâffuz eden, ama farklı şekilde biçimlenmiş bulunan «kafaların» birbirleriyle konuşmaları, herbiri kendisinin en köklü inançları, en derin tutkuları, ve en coşkun arzuları ile bu kelimeleri eşanlamladığı, ve konuştuğu şeye karşı tarafın yakınlık duyup duymadığına bakmadığı için, farklı ulusların arasındaki mevcut mesafenin kapatılmasına değil daha da büyümesine yol açmaktadır. Bu durum yüzünden, farklı ulusal kamu oyları birleşip bir dünya kamu oyu haline geleceği yerde, herbiri daha da tek'çi olmakta; bu konudaki tek'çi iddiaları şiddetlenmektedir.

Milliyetçilik Engeli

Bu son gözlemimizin önemini belirtmek için, Woodrow Wilson'un Ondört Madde'sini ele alalım. Birinci Dünya Savaşının son aylarında bu Ondört Madde, ulusal sınırlarla bağlı olmaksızın ve farklı cephelere yer almakla kısıtlı kalmaksızın insanlığın öylesi geniş bir kesimi tarafından kabul edilmiş; bunun, âdil ve devamlı bir barış için gerekli ilkeleri ifâde ettiğine öylesine inanılmıştı ki

lenen şeyler herkes için herşey anlamına geleceği, işin hissî yanı ağırlık kazanırken anlamı zayıflayacağı için, her sözün kendi özel anlamı genel bir kullanıma zorlanacaktır. Siz en çok ne istiyorsanız İnsan Hakları o yönde anlam kazanacaktır. Zira söz, artık daha da çok kullanılan bir hale geldiği halde, hemen herşeyi ifâde etmeye başlayarak; geçmeden, herşeyi ifâde edebilecek kadar küçük bir anlama gelecektir. Bay Wilson'ın sözleri dünyanın her köşesinde sayısız denecek kadar farklı yorumlara uğramış bulunmaktaydı... ve böylece, ihtilâfa bir çözüm bulma günü geldiğinde, herkes herşey umar vaziyete gelmiş bulunuyordu. Anlaşmanın Avrupalı yazarlarının önlerindeki tercih olanakları genişti, ve [bu kişiler] kendi ülkelerindeki en geniş güç ve iktidara sahip olan yurttaşlarının besledikleri umutları gerçekleştirme yolunu seçtiler.

İnsan Hakları'nın bulunduğu hiyerarşinin üst-noktasından inerek Fransa'nın, İngiltere'nin, İtalya'nın Hakları noktasına geldiler. Sembolleri kullanmaktan vazgeçmiş değillerdi. Sadece, savaştan sonra, kurucularının hayâllerinde daimî kökleri bulunmayan sembolleri terk ettiler. (Ondört Madde) Sembolizmden yararlanarak Fransa'nın birliğini muhafaza etmiş, fakat Avrupa birliği için tehlikelere katlanmak istememiştir. Fransa sembolü çok derin köklere sahipti, Avrupa sembolü ise çok yakın bir geçmişe sahipti.⁶

Bay Lippmann'ın Wilson tarafından açılan Ondört Maddeyi destekler görünen dünya kamu oyu hakkındaki çözümlemesi sorunun en önemli yanını ortaya koymaktadır —bu, Milliyetçiliğin, bütün entellektüel, moral, ve siyasal öğeleriyle birlikte, insanlığın inançları ve istekleri ile insanlığın dünyanın heryerinde karşılaştığı genel sorunlar arasında yer alması ve duruma müdahalede bulunmasıdır. Ondört Maddeye dünyanın heryerinde herkes «lâfzen» itibar etmişse de, insanların düşüncelerini yöneten; Ondört Madde'deki kelimelere kendi açılarından anlam verdikten, bunlara kendilerine göre renk verdikten, ve bu kelimeleri her ulusun ken-

(6) Walter Lippman, *Public Opinion*, s. 214 ve ardı. Copyright 1922, The Macmillan Company; izinle kullanılmıştır.

di özel tutku ve isteklerinin sembolü haline getiren tek tek her ulusun milliyetçiliği olmuştur.

Milliyetçilik, sadece, Ondört Madde, demokrasi, özgürlük, ve güvenlik gibi insanlığın geliştirdiği sözler üzerinde değil, fakat dâvânın özüyle ilgili fiilî ortak-rıza üzerinde de aynı şekilde etkilerde bulunur. Çağdaş uluslararası politikada savaş-karşıtlığından, savaşı horlama eğiliminden, ve savaştan kaçınma arzusundan daha köklü, daha yaygın hiçbir kanaat yoktur. Bu muhteva içinde konuştuklarında Washington, Moskova, Peking, Yeni Delhi, Londra, Paris, veya Madrid'in «sokaktaki adamı» aynı şeyi düşünerek konuşurlar; yani, modern kitlesel tahrip araçlarıyla yürütülecek olan savaşı düşünerek. Bu durumda gerçekten bir dünya kamu oyu varmış gibi görünür. Fakat gene bu görünüş de aldatıcıdır. İnsanlık savaş-karşıtlığında birleşmiştir, ama bu karşıtlık, felsefî terimler, ahlâkî varsayım ve soyut siyasal arzular çerçevesinde kaldıkça; yani, savaş, soyut bir çerçeve içinde ele alındıkça söz konusudur. Savaş, böyle soyut birşey olmaktan çıkınca; belirsiz bir yer ve belirsiz bir zamandaki rastgele bir savaş değil de belli bir yerde ve belli bir zamandaki savaş olunca, o zamana kadar birleşmiş görünen insanlık yetersizliğini ortaya koymakta; görünüşte birlik içindeki dünya kamu oyu ulusal parçalarına ayrılıvermektedir.

Günümüzde fiilî bir savaş olasılığı belirip de, 1938 - 39'un peşpeşe oluşan bunalımlarında olduğu gibi bir tehdit hâlini aldığında, insanlık böyle bir savaşın dehşeti karşısında birleşecek ve savaşa karşı koyacaktır. Fakat insanlar böyle soyut bir savaş karşıtlığını belli bir savaşa somut bir karşı - çıkma şekline dönüştürecek yetenekte degillerdir. İnsanlığın büyük kısmı, hatta hemen nerdeyse tamamı, yirminci yüzyılın ortalarındaki şartlar altında çıkacak olan savaşı, yenenin yenilenden çok az farklı denecek kadar harap olacağı kötü bir savaş, bir belâ saysa bile, Amerikalı, Çinli, İngiliz, ve Rus dediğimiz insanlar her zaman olduğu gibi bu savaşa da kendi ulusları açısından bakacaklardır. Savaşa karşı çıkacaklardır, ama, bu durum ulusal çıkarlarına zarar vermiyorsa; örneğin, İtalya'nın Habeşistan'a karşı açtığı savaş gibi. Fakat bunda bile savaşı önleyecek veya durduracak bir eylemde bulunmak veya böyle bir eylemi desteklemek konusunda görev almak istemeyeceklerdir. Zira, karşı çıkılan bir savaşı önlemek veya durdurmak için bile, böylesi eylemlerin ciddi şeyler olması; ulusal çıkar diye kabul edilen bazı şeyler konusunda tehlike teşkil etmesine, bazı dezavantaj-

lar getirmesine katlanılması gerekmektedir. Bu durumda, ulusal amaçlar dışında bir savaş tehlikesine göğüs germek gerekebileceği gibi, bu ulusal amaçların kendileri bile zedelenebilir.

Habeşistan'a saldırısından sonra İtalya'nın cezalandırılması, dünya kamu oyu denen şey tarafından savaşın tel'ini konusunda verilecek klâsik bir örnektir. Bu örnekte de, dünya kamu oyu savaş tel'in etmiş, fakat ulusal çıkar sayılan şeyler açısından gerekli görülmediği için, etkin (önleyici) eylemlere girişmek istenilmemiştir. Soyut savaş-karşıtlığı ile somut bir durumda ve etkin şekilde eylemde bulunmamak arasındaki ikilemi Churchill dünya kamu oyunun İngiliz olan bölümüne yaptığı bir konuşmada çok keskin bir üslûbla şöyle açıklamıştır: «Başbakan ilk defasında cezalandırmanın savaş anlamına geldiğini bildirmişti; sonra, ikincisinde savaş olmayacağını söyledi; ve, üçüncü olarak da sadece cezalandırma üzerinde karar kıldı. Bunların üçünün de [gerçekte] olmayacağı açıktı».⁷

Bazı ulusların ulusal çıkarlarını tehlikeye sokan bir savaş tehdidi veya bir savaş ile karşılaşıldığında ise, dünya kamu oyu birleşik bir güç olarak işlerlik gösterememektedir. Bu gibi şartlar altında, savaşa yönelmiş evrensel savaş karşıtlığı biranda değişik bir şekle girmektedir. Bu durumda, savaş karşıtlığı yerine, savaş tehdidinde bulunan ulusa karşıtlık oluşmakta; bu karşı çıkılan ulus da, hasmane tutumları ulusal çıkarlara ters düşen ve ulusal düşman sayılan ulus olmakta; bu özelliği gereği, bu ulusa savaş tutkunu olarak karşı çıkılmaktadır. Diğer bir deyişle, evrensel savaş karşıtlığı yerini terk etmekte, ve söz konusu ulusun kendi öz çıkarlarını hangi ulus savaşla tehdit ediyorsa ona karşı özel bir karşıtlık eylemi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ise, birbirilerinin çıkarlarını savaş yolu ile tehdit edebilecek ne kadar ulus varsa, ulusal kamu oyları tarafından tel'in edilecek savaş tutkunu ulusların da o kadar olacağı açıktır.

Dünyanın 1938'den itibaren durumu bu yönden çok öğretici olmuştur. Bu dönemde dünya uluslarının hepsi de genel anlamdaki savaşa karşı çıkmışlardır. Fakat zaman gelip de, belirli bir savaşa karşı veya bu savaşı önleyecek yönde eylemde bulunması gereken aktif bir dünya kamu oyunun oluşması beklendiğinde, her-

(7) *London Evening Standard*, 26 Haziran 1936.

kesin belirli bir durumda ortaya çıkan ulusal çıkarlar yönünde hareket ettiği görülmüştür. Nitekim, bu dönemde İngiltere'de ve Fransa'daki kamu oyu potansiyel veya fiilî savaş tutkunu olarak Almanya'yı suçlamış; Sovyetler Birliğini ise Ağustos 1939'dan Haziran 1941'e kadar; yani, Alman-Sovyet ittifakı süresince takbih etmiştir. 1945'den sonra ise İngiltere ve Fransa'daki kamu oyu, dünya barışına bir tehdit teşkil ettiğini söyleyerek Sovyetler Birliğini suçlamaya başlamıştır.

Diğer yandan Sovyet kamu oyu, Ağustos 1939'da Almanya ile saldırmazlık paktı imzalanıncaya kadar Almanya'yı barış için bir nolu tehlike olarak eleştirmiş; bu tarihten Haziran 1941'de Almanya Rusya'ya saldırana kadar, Batı demokrasilerine çatarak Batı devletlerini savaş tutkunluğu ile suçlamıştır. Almanya'nın saldırısından sonra Sovyet kamu oyu barışa karşı başlıca tehdit olarak gene Almanya'ya karşı çıkmış, ve bu durum 1945 yılı sonuna kadar devam etmiştir: 1945 yılı sonundan itibaren, gitgide artan bir şiddetle, Sovyet Kamu oyu barış için bir numaralı tehdidin Amerika Birleşik Devletleri olduğu görüşüne varmıştır. Amerikan kamu oyu 1945 yılı sonuna kadar, değişik yoğunluklarla, İngiltere ve Fransa kamu oyuna paralel bir tutum izlemiş; daha sonra, Sovyetler Birliğinin ardından barış için bir No'lu tehdidin Sovyetler Birliği olduğu görüşüne varmıştır. Birleşik Devletlerdeki bu kamu oyunun yoğunluğu Sovyet oyunun yoğunlaşmasına paralel olarak artmıştır.

Çeşitli ulusların Kore Savaşına karşı takındıkları tutumlar da bu analizimizi doğrulamaktadır. Kore Savaşı da «dünya kamu oyu» tarafından lânetlenmiştir. Sovyetler Birliği ve destekleyicilerinin Birleşik Amerikayı ve müttefiklerini suçlamasına karşılık, Amerika ve müttefikleri Kuzey Kore ile Çin'in saldırgan olduklarını, Sovyetler Birliğinin de saldırganın destekçisi olduğunu ileri sürmüşler; Hindistan gibi «tarafsızlar» ise savaşın töhmetini heriki tarafa birden eşit olarak yüklemişlerdir. Çeşitli ülkelerin bu savaşa fiilen iştirakleri de kendi kafalarındaki ulusal çıkar anlayışları belirlenmiştir. Çin ve Amerikan ulusları gibi ulusal çıkarları savaştan dolaysız olarak etkilenen ve bu savaşı önleyebilme gücü olan uluslar savaşa katılan başlıca devletler olmuştur. Sadece sınırlı çıkarları ve kaynakları olan Fransa sınırlı bir sorumluluk yüklenmiştir. Çıkarları ve kaynakları olmayan Danimarka, ve savaşa katılmamakta çıkarı olan Hindistan ise savaşa hiçbir taraftan katılmamışlardır.

Oysa daha önce gördüğümüz gibi, böyle bir dünya toplumu ve böyle bir evrensel ahlâk sistemi gerçekte yoktur. İnsansoyunun genel özelliği olan, ve dünya toplumu ile evrensel ahlâk sisteminin varlığına temel teşkil edebilecek durumda bulunan hayat, özgürlük, ve güç konularındaki temel istek ve tutkular ile, siyasal felsefeler, ahlâk sistemleri, ve insansoyunun üyeleri (uluslar) tarafından fiilen beslenen amaçlar arasında işin içine bir de ulus gerçeği karışmaktadır. Ulus, dünyanın heryerinde insanların kafalarını ve kalblerini özel (ulusal) hayat tecrübeleriyle doldurmakta; bu (ulusal) hayat tecrübelerinden ise özel (o ulusa ait) siyasal felsefe anlayışları, özel siyasal ahlâk standartları, ve özel siyasal eylem amaçları oluşmaktadır. Bu yönden, kaçınılmaz olarak, insansoyunun üyeleri evrensel bir ahlâk sisteminin standartlarını uygulayan tek bir dünya toplumunun değil, fakat kendi ulusal ahlâk sisteminin standartlarına uymak durumunda bulunan kendi ulus toplumlarının üyeleri olarak yaşamakta ve siyasal eylemde bulunmaktadır. Politik hayatta sonul (nihaî) gerçek insanlık değil ulus olmaktadır. «Uluslar, diğer ulusları düşünmeseler de kendilerini düşünmesini bilirler,» diye yazmıştır. İrlandalı bir risâle yazarı 1779'da, «siyasetin bedeni kalbsizdir... Siyasal insanlık diye birşey ise mevcut değildir...»⁹ Bu durumda, açık bir zorunluluktur ki, gerçeklik taşıyan şey, her ulusun kendi siyasal felsefesi, ahlâk sistemi, ve isteklerinin görünümüne girmiş bulunan ulusal kamu oylarıdır. Ulus devletlerinin uluslararası politikaları üzerinde kısıtlayıcı etkilerde bulunabilen bir dünya kamu oyu sadece bir varsayımdan ibarettir; uluslararası ilişkilerin gerçeği bunun bazı belirtilerden başka hiçbir şeye sahip olmadığını göstermektedir.

Kendi ulusal dış politikasının bütün insanlıkça benimsenen standartlara uygun olduğunu belirtmek için «dünya kamu oyunundan» veya «insanlık vicdanından» söz eden bir ulus -bunu sadece o ulus değil bütün uluslar da yaparlar ve yapabilirler- aslında, gerçek birşeyden söz ediyor değildir. Böyle bir ulusun yaptığı şey, sadece, daha önce üzerinde durduğumuz, genel bir eğilime uymak;

kendi prestijlerinin diğer uluslarınkine oranla alacağı durumla ilgilenmelerinden; kötü bir oylamanın bu devletlerin kendilerini, eskinin kolonici devleti olarak bugünkü taraftarlarının ne kadar az olduğu anlaşılacağı için, zarara uğratabileceğindendir.

- (9) Çıkar İçin Başvurulan Çareler ve Tedbirler Hakkında Düşünceler, (Dublin, 1779), L.B. Namier'in eserindeki aktarı şekliyle: *England in the of the American Revolution* (London: Macmillan and Co., 1930),

Görülüyor ki, her nerede barışa karşı somut bir tehlike belirliyorsa, savaş karşıtlığı dünya kamu oyu tarafından değil fakat savaşın kendi ulusal çıkarları için bir tehdit teşkil ettiği ulusların kendi ulusal kamu oyları tarafından geliştirilmektedir. Bu yüzden de, bir tehdit halindeki savaşı önleyebilecek yetenekte bir eylem kaynağı değil de, bugünkü durumu itibarıyla, sadece genel bir hissiyat olarak görünen dünya kamu oyunun dünya barışını koruyabileceğine inanmak ve barışın korunmasını bu gibi hayâllere dayandırmak çok boş ve anlamsızdır.

Ortalıkta tutunan parlak «lâfların» hangisinin altını biraz eşleseniz, ulusal devletlerin dış politikalarını kısıtlayan dünya kamu oyu diye birşeyin aslında mevcut olmadığı görülmektedir. Kamu oyunun -toplumun ahlâkî göreneklerinde aktifleşen bir öge olarak- doğası hakkında yapılacak genel ve sonul bir değerlendirme bugünkü dünya koşulları altında bunun aksinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Aktif bir kamu oyu olmayan bir toplum örneği bulunabilmesine, ve kendi kamu oyunun ulusal dış politikasında aktif bir güç olarak işlerlik göstermediği otoriter toplumların eskiden de bugün de mevcut olmasına rağmen, apaçık bir gerçektir ki, bir topluma sahip olmayan bir kamu oyu yoktur ve olmamıştır. Bununla beraber, toplum belirli moral ve toplumsal temel konularda varılmış rıza birliği demektir. Bu rıza birliği, toplumun ahlâkî göreneklerinin siyasal sorunlar ve siyasal konularla ilgilenmesi hâlinde ise, herşeyden önce moral bir karaktere bürünürler. Diğer bir deyişle, kamu oyu toplumun ahlâkî görenekleri şeklinde belirli bir siyasal sorunla ilgili bir işlerlik kazandığında, halk bu sorunla kendi ulusal moral standartları açısından ilgilenmekte ve sözkonusu siyasal sorunu bu standartlara göre çözümlemeye çalışmaktadır. Siyasal eylem üzerinde kısıtlayıcı etkilerde bulunma yeteneğine sahip bir kamu oyu, peşinen, bir toplumun ve bu toplumun eylem standartlarını sağlayan toplumsal (genel) bir ahlâk sisteminin var olduğu varsayımıyla yola çıkmak zorundadır. Bu tür bir dünya kamu oyunun varlığı ise, bir dünya toplumunun ve bütün insanlığın uluslararası sahnede görülen siyasal eylemleri yargılamakta başvuracağı evrensel bir ahlâk sisteminin peşinen var olmasını gerektirmektedir.⁸

(8) Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki oy dağılımı sorununun eskiden olduğu gibi bugün de kolonici olan devletler için taşıdığı önem, bu devletlerin mevcut-olmayan bir dünya kamu oyu aramalarından değil,

tüm insanlığın kabul ettiği evrensel yasalara saygılı görünerek belirli bir ulusal ahlâk anlayışının canlanmasını sağlamaktır. Uluslararası arenada birbirilerine karşıt olan uluslardan herbirinin aynı anlaşmazlık konusunda dünya kamu oyunun kendilerini desteklemekte olduklarına inanabilmeleri de bu gibi iddiaların ne denli akıl dışı olduğunu göstermektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, yüzyılımızın halkları, sadece, veya hatta herşeyden önce, kendi ulusal çıkarlarını savunuyor görünmek yerine, tüm insanlığın ideallerini savunuyor görünmek istemektedirler. Halkın ne düşündüğüne dair bilgilerinin çoğunu kamu oyu araştırmalarından öğrenen bilimselleşmiş bir uygarlık için dünya kamu oyu her ulusun kendi istek ve eylemlerini destekleyecek bir öge olarak hesaba katılması gereken efsanevî bir hakem haline gelmiştir. Sorunlara felsefî açıdan eğilme alışkanlığındakiler için de «tarihin yargısı» aynı görevi icra etmektedir. Sorunlara dinsel açıdan eğilme alışkanlığındakiler için ise, kendi davalarını desteklemekte yararlanılacak «Allahın iradesi» ibaresi bulunmaktadır. Bu durumda ise aynı Tanrıya inananlar, aynı Tanrının aynı savaş alanında döğüşen iki orduya da yardım edeceğini; heriki orduyu da zafere, veya (tarafların karşıtları için düşündükleri gibi olursa) yenilgiye uğratacağını umabilmektedirler.

Kapak Kompozisyonu : Şefik K. KAPTAN

Sevinç Matbaası, - Ankara 1970

Fiatı : 20 TL